ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1
JEUDI
1er JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 20.848 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.848

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԲԱՐԻ՛ ՀԱՇՈՒԵՓԱԿ

Դժուար իրականութիւններու տարի մը կը փակենք, մինչ նորը՝ նուաճում մը, արդէն դուռը կը թակէ: Այդ իրականութիւնները հաշուեփակի պահու մը իրենց արդար խրատումքը կը պահանջեն, Ամանորի խրախճանքէն, խնջոյքէն անցքէն առաջ: Թէեւ ճիշդ է որ իրականութիւններու դժուարութիւնը նոյնիսկ ժպիտի ասանդութեան անձնատուր ըլլալու կամ ու պատրաստ մեծամասնութեան ալ զօրծը քիչ մը բարդացուցած է: Այսուհանդերձ ամէն բան իր տեղը, իր կարգով. ե՛րբ արիւնն ու ցաւը անբաժան չէին մարդուն քայլէն:

Բայց այդ գլխուն վերջին դրուագը որ Իրաքի պատերազմը եղաւ, արիւնին ալ, ցաւին ալ ծանօթ, վարժ երկրագունդին պատմութեան մէջ բացաւ նոր էջ մը. զանգուածները — մեծամեծ ղեկավարներէն մինչեւ մանկապարտէզի մանչուկը — տեսան թէ ռազմավարութիւն, մարտավարական ճապկումներ անհրաժեշտ չեն պատերազմ հռչակելու համար, ոչ ալ հերոսական անցքեր: Այդ ամէնը գաւաթ մը ջուր խմելու բնականութեամբ կը փոխարինուին բեմադրութեան քանի մը էջով... Ան ալ ամէնէն պարզունակ, տափակ տեսակէն: Զարմին ու բարիին կարգապարը յայտնի է որ տակաւին հանդիսատեան կոչուելու իրաւունքին տիրացած չէ, հակառակ որ անզօր է այլեւս մատ մը երախան իսկ տպաւորելու: Բայց, ի՞նչ ըսել երբ աշխարհի միակ տէր ու տիրականի ցնորքով պղրոդներ տակաւին յոյսեր կը կապեն անոր:

Նոյնիսկ բեմադրութեան խաղքութեան այնքան չուտով յայտնութիւնը ոչինչ խանգարեց ցնորքի որսորդներուն ախորժակէն: Ամէնօրեայ ձախողութեան, զոհերու, անհեռանկար իրականութեան առջեւ ալ չեն փոխուած ճառերն ու խոստումները, գիմակներն ու տարազները:

Երկիր մը քանդուեցաւ, ժողովուրդ մը դառնութեան բոլոր բաժակները քամած է, ամբողջ հրջանը, աշխարհը սարսափի հեռանկարներով կը շնչեն, բայց կը շարունակուի չարի — բարիի բռնապատումը: Մինչեւ ո՞ւր...

Այս խոր աւեկոծումին մէջ, մեր փոքր նաւակը իր տատանումներով օրօրուեցաւ, եռին ձգելով վերջապէս Հոկտեմբեր 27-ի թղթածրարին մուրը: Բնականաբար, այդ մուրը երբեք պիտի չմաքրուի հիմնապէս, բայց այնքան անհարկի կերպով երկարած էր դատավարութիւնը որ վերջակէտը սփոփանքի մը բնոյթը առաւ: Պատմութիւնը օր մը պիտի բանա՞յ «ինչո՞ւ»ներու, «ի՞նչպէս»ներու անշպար թղթածրարը. ո՛վ գիտէ:

Սփոփանքի բոլորովին այլաբնոյթ, բայց երկրորդ տուեալ մը տարուան վերջին օրերուն հասած լուրերը բերին: Այս մէկն ալ արժանի է «վերջապէս»ի մը... Հայաստանի իշխանութեան դէմքերը անդրադարձած, նաեւ խոստովանած են որ հայերէնի ներկայի վիճակը ո՛չ հրապարակելու, ոչ իսկ գոհանալու տեղ կը ձգէ երկրին մէջ: Լաւատեսութեան սահմանագիծը բռնադատե՞լ կ'ըլլայ յուսալ որ ախտաճանաչումին կը յաջորդէ դարմանի ջանքը:

Սփոփանքի 2003-ի գլուխէն դուրս մընաց նորէն Ղարաբաղի խնդրին վերջակէտը: Նոյնիսկ հակառակին նախանշանները կան, եթէ լուրջի առնուին շշուկները: Մօտալուտ բանակցութիւններ հաւանական կը նկատուին ու կրկին շրջանառութեան մէջ է Մեղրին: Միւս կողմէ, ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախարարը կը հաստատէ թէ բանակը մարտունակ է ու վախնալու պատճառ չկայ:

Սփի՞ւռքը: Անոր թերթերուն ծանուցումի էջերը ճինադնացութեան, խըրախճանքի, ճաշապարի, թէյասեղանի հըրաւէրներով լեցուն են. մինչ կը բաւէ ներսի էջերուն ակնարկ մը պտըտցնել, տեսնելու համար թէ դպրոցներ գրեթէ ճըղնաժամէ կ'անցնին. տեղ մը աշակերտը կը պակսի, տեղ մը տնօրէնը, շատ տեղ նիւթականը, մանաւանդ՝ յաճախ վարչական արհեստավարժութիւնը:

Լեզո՞ւն, մշակո՞յթը: Փոքր, ցանցըռած ովասիսներէ դուրս ճգնաժամու նոյն պնակէն կը ճարակին, ամէն օր աւելի՛ անյապօրէն: Բայց, լաւատեսը մի՛շտ պիտի յուսայ «վերջապէ՛ս»ը...

Այդ յոյսին իրականացման մաղթանքով բարի՛ հաշուեփակ ու բարի՛ Ամանոր:

Ա. Թ.

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարը Վ. Գուլիեւ տարեվերջի յատուկ հարցազրոյց մը տուած է «Թուրան» գործակալութեան: Հոն ամփոփելով Ադրբեջանի քաղաքական տարին, խօսած է նաեւ Ղարաբաղի հարցին կարգաւորումին, նախագահներ՝ Ռ. Քոչարեանի ու Ի. Ալիեւի հանդիպումին մասին:

Վ. Գուլիեւ հակամարտութեան կարգաւորման տեսակէտէն արդիւնաւոր տարի մը չի նկատեր 2003-ը. որոր պատճառ կը նկատէ թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Ադրբեջանի մէջ տեղի ունեցած նախագահական ընտրութիւնները, Հայաստանի խորհրդարանական ընտրութիւնը: Իսկ երկու նախագահներուն առաջին հանդիպումը ան կը նկատէ փոխադարձ ծանօթացումի, ներկայացումի հանդիպում մը որուն ընթացքին բնականաբար տեսակէտներու փոխանակում ալ տեղի ունեցած է: Ադրբեջանցի նախարարը չեշտած է հետեւեալը. տեսակցութեան ընթացքին շօշափելի, որոշակի կէտերու վրայ համաձայնութեան յանգիլ կարելի չէ եղած: Վերջին շրջանին թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Ադրբեջանի մէջ Բաքու — Նախիջեւան երկաթուղիին բացումին ու Հայերու կողմէ գրաւուած շրջաններու մէկ մասին վերադարձին առընչուած լուրեր կը շրջին: Բայց Հայաստան կը կրկնէ թէ կը նախընտրէ ամբողջական լուծումի տարբերակը եւ գրաւեալ շրջաններէն նահանջը կը կապէ հակամարտութեան լուծումին: Երեւան նպատակ չունի կամաւոր կերպով հեռանալու իր հսկողութեան տակ գտնուող շրջաններէն:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՓՈԽՈՒԻ ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՄԷԿԷՆ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ. — Սահմանափակ աշխատավարձը կ'անցնի 2476 Եւրոյի:

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ համաշխարհային ապահովութիւն. — Օգտուողը 283 Եւրոյի տեղ կը նպաստաւորուի 300 Եւրոյով:

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ հիւանդի բաժին. — Ցարդ օրական 10,67 Եւրօ էր կ'անցնի 13 Եւրոյի, բացի յիմարանոցի պարագային, ուր կ'իջնէ 9 Եւրոյի:

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԹՈՇԱԿ. — 2003 Օգոստոս 21-ի օրէնքը կը գործադրուի: Պետական պաշտօնեաներու սակերու վճարման տեւողութիւնը (37,5 տարի) կը նոյնանայ ոչ պետական մարզին աշխատաւորներուն հետ, այսինքն՝ 40 տարի:

ԵԿԱՄՈՒՏԻ ՏՈՒՐՔ. — 3%-ի նուազումը ի զօրու է:

ԱՊԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔ. — 2003 Դեկտեմբեր 10-ի օրէնքի հիման վրայ միայն «մէկ կէտ» գոյութիւն պիտի ունենայ բոլոր դիմումներուն համար, ՕՖՓՐԱ-ի մօտ հաստատուած:

Կան նաեւ այլ կարգադրութիւններ, նաեւ յաւելումներ ծխախոտի վրայ (8-էն 10%) Յունուար 5-էն եւ կազոլի, որ 2,5 սանդիմ յաւելում կը կրէ լիթրին վրայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԱՆՈՐԻ առթիւ աւելցած են ահաբեկչական արարքներու դէմ նախազգուշական կոչերը: Առաջին գծի վրայ են անշուշտ ԱՄՆ-ը, սակայն, Եւրոպան ալ բոլորովին վտանգէ զերծ չի նկատուիր: Ֆրանսայի իշխանութիւնները որոշած են մինչեւ Յունուար 5 օդային փոխադրութեան համար որոշուած ապահովութեան բացառիկ միջոցները պահպանել: Գերմանիոյ մէջ, Համպուրկի մէկ հիւանդանոցին դէմ ահաբեկչական արարքի մը սպառնալիքները հնչած են. հոն Իրաքի մէջ վիրաւորուած ամերիկացի զինուորներ կը դարմանուին ու ամերիկեան աղբիւրներ տեղեկացուցած են թէ հիւանդանոցը թիրախ ընտրուած է Ալ — Քաիտայի կրօնամոլ ահաբեկիչներուն կողմէ:

ԱՄՆ-ՈՒ պնդումով դէպի այդ երկիրը մեկնող օդանաւերուն մէջ ապահովութեան զինեալ անձնակազմի տեղ տալու հարցը լուրջ հակադրութեան բախած է: Օդային գիծերու ընկերութիւնները եւ օդաչուներու սենտիքաները համամիտ չեն օդանաւերուն մէջ զինեալներ ունենալու. մանաւանդ, կը հակառակին դեկին մօտ այդ անձերուն ներկայութեան: Խնդիր է նաեւ այդ տարրերուն վճարումը: Օդային փոխադրութեան միջազգային ընկերակցութեան բանբերը ըսած է թէ ահաբեկչութեան դէմ լաւագոյն պաշտպանութիւնը տեղեկանալու ձեւն է եւ ատիկա օդակայանէն պէտք է սկսի, այլ շատ աւելի առաջ, երբ ահաբեկիչը տակաւին հոն հասած չէ: Աւելցուցած է թէ օդային գիծերու ընկերութիւնները տրամադիր չեն այդ կարգի պաշտպանութեան մը հաշուեցոյցը վճարելու, ատիկա պէտք է ստանձնեն կառավարութիւնները:

ՊԱՄԻ (Իրան) մեռեալներու թիւը Դեկտեմբեր 31-ին 40 հազարի հասած էր, ըստ նախագահ Խաթամիի իսկ պաշտօնական յայտարարութեան: Ամերիկացիք կը շարունակեն իրենց օժանդակութիւնը բերել: Երկրաշարժի օրէն ի վեր, 121 օդանաւեր օգնութեան փութացած են դեղով, սնունդով, վերմակներով, վրաններով, շարժուն հիւանդանոցներով: Քաղաքը կրնայ քառանթինայի ենթարկուիլ, առաջքն առնելու համար համաճարակներու: Առաջնահերթ հարցը վիրաւորները խնամելն է: Թեհրանի քաղաքապետարանի մէկ պատասխանատուն յայտարարած է. — «Այս երկրաշարժը վերջին ազդարարութիւնն է ստիպելու համար շինարարները որ յարգեն երկրաշարժերու դէմ կանոնները»: Միւս կողմէ, Շահին զաւակը՝ Ռեզա Փահլաւի դատապարտեց Պարսկաստանի իշխանութիւնները, որպէս պատասխանատու աղէտի ծաւալին:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ Գրէթէյ արուարձանի Անրի Մոնտոր հիւանդանոցին համաճարակը կրնայ տարածուիլ, հակառակ անոր որ խնդրոյ առարկայ բաժանմունքը հականեխուած է: Ծանօթ է, որ հիւանդանոցին վերակենդանացման բաժանմունքը սպանիչ մանրէ մը յայտնաբերուած էր եւ եօթը հիւանդներ վարակուած էին: Այդ բաժանմունքը փակուած էր առաջքն առնելու համար տարածման: Արդարեւ մանրէն կը փոխանցուի միայն հիւանդանոցի շրջանակներու մէջ եւ մահացու է երբ արիւնը վարակուած է: Նման համաճարակներ որոնք յատուկ են հիւանդանոցներու նոզոզոմիալ մկրտուած են:

ԳԱԶԱՅԻ գօտին տօնական օրերուն ալ թիրախ է իսրայէլեան յարձակումներու, քանդումներու, սպանութիւններու: Դեկտեմբեր 30-ի երեկոյեան երկու ուղղաթիռներէ հրթիռներ արձակուած են ինքնաշարժի մը վրայ, պատճառ ըլլալով 11 հոգիի վիրաւորուելուն:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ նախագահութիւնը Յունուար մէկէն կը ստանձնէ Իրլանտան: 2003-ի Բ. վեցամսեային Իտալական ղեկավարութիւնը ձախողութիւններու լման շարք մը կը նկատուի. սահմանադրական հոլովոյթին անյաջող ելքը, Իրաքի հարցով տարակարծութիւնները, Կայունութեան ուխտին մէկդի ձգուիլը գլխաւոր հանգրուանները կը նկատուին այդ ձախողութեան:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահը Ի. Ալիեւ ըստ իր երկրին մամուլին, Յունուարի վերջաւորութեան Ֆրանսա կ'այցելէ: Նոյն աղբիւրը կը տեղեկացնէ թէ ան հրաւիրուած է նախագահ Ժ. Շիրաքի կողմէ:

ՓՈՒԱԹԻԷԻ շրջանի ճամբու ոստիկաններէն մէկը կարմիր ներկով ծեփած ըլլալու յանցանքով մեղադրուած մէկը դատապարտուած է 40 ժամ հանրօգուտ աշխատանք կատարելու: Ան ձերբակալուած էր գինով վիճակի մէջ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒ միայն 13%-ին համար Եւրօն ամբողջութեամբ փոխարինած է ֆրանքը: Մեծամասնութիւնը տակաւին կը մտածէ, կը հաշուէ նախկին դրամանիշով: Կատարուած հարցախոյզի մը այս արդիւնքը կը զարմացնէ յատկապէս այն պատճառով որ 2002-ի սկիզբը Ֆրանսացիներու 80%-ը վստահ էր թէ տարիէ մը ամբողջովին կ'իւրացնէ եւրոպական դրամանիշը:

ԱՄԱՆՈՐԻ առթիւ "Յառաջ" լոյս չի տեսներ Յունուար 1-ին (Ուրբաթ, Յունուար 2-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Շաբաթ, Յունուար 3:

2004 ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ 2004

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՕՆԻԿ

-39-

ՔՐՕՆԻԿԱԳԻՐ ԽՍԵԲԻՈՍ

ԸՆԴՄԻՋՈՒՄ Ե.

ԴԷՊԻ ՀԻՒՍԻՍ

Կը նշմարէ դէպի ԱՐԱԳԱԾ...

Արագածը մեծ անտեսուածն է հայկական կեանքին: Արարատը շատ մօտ ըլլալով իր Աստուածաշունչեան շուքովը ծածկած է զայն. Արարատը համամարդկային է, կը պատկանի համայն մարդկութեան. եղած է ընդունողը անոր փրկութեան յաւերին՝ Նոյի տապանին... Կը դիտուի հեռուէն, ձիւներով ծածկըւած, ամպերով պարուրուած եւ մեզ կը տանի հեռուները, շատ հեռուն երբ մարդկութիւնը ոչնչացման դատապարտուած էր Ամենակալէն, իր գործած չարիքներուն, անուղղայ ընթացքին եւ ինք Արարատը միակ կարելիութիւնն էր փրկութեան. ով յաջողէր հոն հասնիլ կը փրկուէր. Նոյ հաւատաւ եւ մարդկութիւնը փրկուեցաւ այդ անգամ...

ԱՐԱԳԱ՞ԾԸ...

Ամէնէն հայկականն է բոլոր լեռներուն: Անոր չորս կատարները բնութեան ստեղծած չորս գմբէթներն են Քրիստոնեայ Հայաստանի ամենամեծ տաճարին, կազմուած ԱՐԱԳԱԾԻ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ԲՈԼՈՐԱՁԵՒ ԶԱՆԳՈՒԱԾՈՎ, որ հայ ժողովուրդը ծաղկեցուցած է անհամար եւ շքեղ սրբատեղիներով, վանքերով, եկեղեցիներով, սկսած Թադէոս – Բարդուղիմէոս առաքեալներու օրերէն, սրբացուցած անոր լեռնային արահետները եւ ձորերը բիւրաւոր ուխտաւորներու աղօթքներով, մատաղներով, մոմով ու խունկով: Արագածը ՍՐԲԱԶԱՆ ԼԵՌՆ Է ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ:

Արծիւի թռիչքով ճամբայ կ'ելլեմ անոր չորս կատարներէն, օղակաձեւ սաւառնումով, առաջին գիծին վրայ հանդիպելով Ամբերդի, Բիւրական, Տեղերի վանք, Աշտարակ, Գոշ, Աղցք, Արուճ, Իրինդ, Կաթնաղբիւր, Թալին Մաստարա, Լանջիկ, Սառնաղբիւր Լեռնակերտ, Պէյզաչէն, Հառիճ, Սարալանջ, Հնաբերդ, Գեղաձոր...

Երկրորդ օղակին վրայ կը հանդիպիմ Ապարանի, Քասախի պալիկքին, Եղապատրուշ, Արտաշաւան, Սաղմոսավանք, Աստուածընկալ, Ուշի, Յովհաննավանք, Կարբի, Մուղնի, Աշտարակ եւ հասնելով իր ստորոտը փռուած լեռնադաշտերուն կը մտնեմ Օշական, Ագարակ, Էջմիածին, Հոխիսիմէ, Գայանէ, Շողակաթ, Մեծամօր, Արմաւիր, Դալարիկ, Երերոյք, Անի, Բագրաւան, Լուսաղբիւր, Շիրակաւան, Մարմաշէն...:

Եթէ Սինայի լեռը Մովսէսի տուաւ Աստուծոյ 10 պատուիրանները, Արագածը հայութեան տուաւ իր բիւրաւոր սրբատեղիները եւ մարդկութեան՝ Արուեստի հրաշալիքներ: Այդ իմաստով Արագածը համամարդկային արժէք կը ներկայացնէ եւ հարկ է որ ԻՒՆԷՍԿՕ-ն իր հովանիին տակ առնէ Արագածը իր ամբողջ զանգուածով:

Սեւանէն Վանաձոր երկարող արեւելեան ճամբան ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԱՅՐՈՒՂԻ եթէ կոչենք, Արագածը իր զանգուածով կրնանք կոչել ՍՐԲԱԶԱՆ ԼԵՌ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ:

ՄԱՐՄԱՇԷՆ

Արագածի դէպի հիւսիս երկարող փէշերուն վերջին վանական համալիրն է Շիրակի դաշտին, Ախուրեանի ափին, տահմանամերձ գօտիին մէջ:

Կը գտնուի Վահրամաբերդ գիւղէն երկու եւ Գիւմրիէն տասը հազարամեթր հեռաւորութեան վրայ, հովիտի մը մէջ որ հարուստ է մշակութային զանազան յուշարձաններով, սկսած քարէ դարի քարայրներով, նախաքրիստոնէական ամրոցներով եւ դամբարաններով, ժայռերու վրայ փորագրուած երկրաչափական պատկերներով, Ուրարտուի Արգիշտի առաջինի սեպագիր արձանագրութեամբ:

Մարմաշէնի հովիտը ծաղկած է յատկապէս Բագրատունեաց թագաւորութեան շրջանին, նորանոր յուշարձաններով հարստանալով:

Վանքէն քիչ անդին, դէպի հարաւ, Ախուրեանի վրայ ձգուող կամուրջով կ'անցնէր Բագրատունիներու Մայրաքաղաք՝ Անի առաջնորդող գլխաւոր ճամբան:

Իր պաշտպանողական բացառիկ դիրքին համար, հոն կառուցուած է ընդարձակ համալիր մը որ կ'ընդգրկէ Մարմաշէնի վանական կառոյցը, Վահրամաբերդը, Տիրաշէնը եւ Սրբի սարը:

Պահլաւունի գերդաստանին որպէս դամբարան սեղծուած Մարմաշէնը, Միջնադարեան Հայաստանի կրօնական, կրթական կարեւոր կեդրոններէն մին էր, տարբեր կառոյց ունեցող շէնքերէ բաղկացած հիասքանչ համալիր մը:

Ալիշան հարց կու տայ.

– «Ո՞ առաջին շինող, կամ յո՞յր սակս ՄԱՐՄԱՇԷՆ կոչեցեալ յանուն ՄԱՐԵՄԱ՞Յ անուն տիկնոջ, կամ ՄԱՐԻՄ կամ ՄԱՐՄ կոչեցելոյ առն՝ ոչ է յայտ. ... բայց ընդունելի չէ, կ'ըսէ, ՍԱՐՄԱՇԷՆ կոչումը, ինչպէս միայն Կիրակոս Պատմիչը կը հաղորդէ, իբր թէ մարմարէ քարերով ըլլայ շինուածքը, ինչ որ ճիշդ չէ: Շինութեան առաջին արձանագրութեան եղողը է ԱՍՈՂԻԿ պատմիչ՝ խառնակ տեղեկութիւններ միայն կը հաղորդէ, մինչ արձանագրութիւնները եւ ժամանակագիր Սամուէլ կը գրէ. – Սկիզբն շինելոյ մեծանուն եւ վայելչաշէն գարմանակերտ եւ հոյակապ ուխտին ՄԱՐՄԱՇԻՆՈՒ քրիստոսասէր իշխանաց իշխանէն Վահրամայ, սկսեալ ի ՆԼԷ (968) եւ աւարտեալ ի ՆԽԳ (994) ամին, որ լինի ութ ամ – (ՇԻՐԱԿ, ՀՂԱլիշան. Վենետիկ 1881 էջ 147):

Կաթողիկէ եկեղեցին, մեծագոյնը, ընդարձակ արձանագրութիւն մը կը կրէ, անաղարտ մնացած մինչեւ այսօր. Ալիշան տպած է բնագիրը Շիրակի 148-րդ էջին վրայ, որմէ հատուած մը միայն կ'առնեմ որպէս օրինակ:

– «Շնորհիւն Աստուծոյ ես Վահրամ իշխանաց իշխան անթիպատ պատրիկ որդի Գրիգորի Իշխանի Հայոց Մեծաց ի ցեղէն Պահլաւունի եւ ի զարմից սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչի որ յաղագս ի Քրիստոս յուսոյն հիմնադրեցի զսուրբ եւ զեկեղեցական ուխտս ՄԱՐՄԱՇԷՆ սկսեալ ի ՆԼԷ թուականին Հայոց յաւուրս Սմբատայ որդւոյ Աշոտոյ Հայոց թագաւորին մինչեւ ի ժամանակս Յովհաննէսի որդւոյ Գագկայ Հայոց Շահանշահի առն իմաստնոյ շնորհի եւ խաղաղարի եւ ի թուականիս Հայոց ՆՀԸ. եւ կատարեցաք մեծ ջանիւ եւ բազում ծախիւք ես եւ մայր իմ ՇՈՒՇԻԿ Հայոց տիկնաց տիկին եւ եղբարք իմ Վասակ իշխանաց իշխան որ նահատակեցաւ ի Թուրքաց պատերազմի եւ Ապլխարիպ Հայոց մարզպան եւ մանուկն Համզէ. որք էաք ամենայն տամբ եւ տոհմիւք հաւատարիմք տէրանց մերոց եւ նահատակեալ ի վերայ տանս Հայոց աշխատութեամբ եւ արեամբ մերով եւ որդւոց մերոց եւ աշխարհիս եւ զհաստատութիւն եկեղեցեաց. շինեցաք եւ այլ բազում եկեղեցիս եւ վանորայս ... եւ այլն», (Շիրակ, 148):

Կը պատկանի գմբէթաւոր դահլճաձեւ եկեղեցիներու խումբին: Գմբէթը եւ թմբուկով եւ չեղարով կռթնած է ներսէն զոյգ կամարներու վրայ:

Եկեղեցիին արտաքին ճարտարապետութիւնը ծաւալուն յօրինուածք ունի, համաչափ եւ կուռ գիծերով, ճարտարապետական ձեւերու բացառիկ նրբակերտութեամբ, որոնք ցոյց կու տան քարի մշակումի մեծ վարպետութիւն: Իր ամբողջութեանը մէջ Կաթողիկէ եկեղեցին կարելի է հայ ճարտարապետութեան, Բագրատունեաց շրջանի գլուխ – գործոց կառոյցներէն մին համարել:

Նկատի առած իր ճարտարապետական յատկութիւնները եւ Պահլաւունի գերդաստանին իշխող վիճակը, անկարելի չէ որ անոր ճարտարապետը ըլլայ նոյնինքն Տրդատ՝ Վարպետաց – վարպետը:

Փոքր եկեղեցին կը գտնուի Կաթողիկէին հիւսիսը եւ իր յօրինուածքով շատ նման է առաջինին եւ կ'ենթադրուի որ ժամանակակից ըլլայ անոր:

Կանգուն են միայն չորս պատերը. տանիքն ու գմբէթը կործանած են:

Երրորդ եկեղեցին, Կաթողիկէ եկեղեցիէն քարընկէց մը դէպի հարաւ, կը գտնուի կանգուն եւ կատարեալ վիճակի մէջ եւ կը պատկանի Խաչագմբէթ եկեղեցիներու շարքին: Նկատի առած իր ճարտարապետական յատկութիւնները, կարելի է ստոյգ ըսել որ ԺԱ. դարու կառոյց մըն է:

Թ. Թորամանեանի պեղումներուն շնորհիւ յայտնաբերուած է նաեւ ՉՈՐՐՈՐԴ եկեղեցի մը ԺԱ. դարու սկիզբի վերագրելի, որ արտաքապէս կլոր է իսկ ներսէն խաչաձեւ, նման Խծկոնքի հրաշալի Ս. Սարգիս եկեղեցիին որ տակաւին կանգուն է (կիսաւեր վիճակի մէջ) Տեկոր գիւղի մօտերը Արաքսի դիմացի ափին:

ՄԱՐՄԱՇԷՆԻ համալիրի շուրջը կարելի է բազմաթիւ աւերակներու հանդիպիլ, փլատակ բնակարաններու, եկեղեցիի յատակագիծներու, դամբաններու, խաչքարերու, քանի չարունակական եւ կանոնաւոր պեղումներ չեն կատարուած կարելի է յուսալ որ Մարմաշէնը իր շրջանով տակաւին հաճելի անակնկալներ կարենայ պարգեւել հնագէտներու եւ պատմագէտներու:

Ազգային բարերար, միլիառատէր, հանգուցեալ Օննիկ Մանուկեանի ճարտարապետ թոռնիկին՝ Գայեանէ Գազնաթիի վերջերս կատարած վերանորոգումը համալիրին (տակաւին չէ ամբողջացած), կարելի է օրինակ ծառայէ բոլոր անոնց որոնք կը ձեռնարկեն որեւէ եկեղեցի կամ վանական համալիր նորոգելու:

1015 Թուական կրող խաչքարերէն մէկուն վրայ, որ վանքի շրջաբակին մէջ կը գտնուի, Վահրամ իշխանին կնոջ գերեզմանը գտնուելու է. հոն գրուած է.

– «Այս հանգիստ է Սոփիայ աղախնոյ Քրիստոսի կնոջ Վահրամայ Պահլաւունոյ իշխանաց իշխանի դստեր Տիգրանայ Հայոց մարզպանի Տեառն Անձեւացեաց մեծին Յասպուրականի. կենաւորեա տր Աստուած փոխեցա եւ թողի զսուակս իմ որբս. աղաչեմ յիշեսջիք զիս եւ Աստուած ձեզ ողորմեսցի. Թ. ՆԿԴ»...:

– Մահը մերն է մենք մահինը մարդու գործն է միշտ անմահ...:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԴԷՊԻ ԲԱՐՁՈՒՆՔՆԵՐԸ

«Քոլոսալ» երեւոյթ մը՝ Կէօթէն ալ, ինչպէս պիտի կոչէին Գերմանացիները:

Վիթխարի՝ ոչ միայն հասակով, այլեւ բովանդակութեամբ:

– «Կէօթէ "իմպերատոր"ն (կայսր) է մտքին, կը գրէ Ռոմէն Ռոլան: Իր նշանախօսքը՝ պայքարիլ յաւիտենապէս, յաւիտենական խաղաղութեան մէջ»:

– "... Կէօթէն զոհացում կը գտնէր միայն բուն իսկ պայքարին մէջ, երբեք չէր տենչար հանգիստին, չէր ճանչնար ուրիշ հանգիստ բայց միայն մահուան հանգիստը": (Անտրէ Ժիտ):

– "... Կէօթէի համար շատ մը աստուածներ կան: Մարդուն ամէնէն գեղեցիկ փառասիրութիւնն է ծնունդ տալ անոնց եւ գեղեցկացնել զանոնք": (Անտրէ Սիւարէզ):

Բայց աւելորդ են այս վկայութիւնները: Նոյնինքն Կէօթէն չէ՞ որ կը խօսի, «Ֆաուստ»ի բերնով.

– " Ես ինքզինքս կը նուիրեմ աղմուկին, ցաւագին վայելքներուն, սիրոյ որ ատելութիւն կը բուրէ, խաղաղութեան որ յուսահատութիւն կը բուրէ: Գիտութեան խանդէն բուժուած իմ սիրտս այսուհետեւ պիտի չփակուի որեւէ ցաւի առջեւ, եւ ինչ որ բովանդակ մարդկութեան բաժինն է, կ'ուզեմ կեդրոնացնել էութեանս ամէնէն խորը, կ'ուզեմ իմ մտքովս հասնիլ, գտնել ինչ որ ան ունի ամէնէն բարձր եւ ամէնէն գաղտնի. կ'ուզեմ սրտիս վրայ կուտակել ինչ որ ան ունի բարի ու չար, եւ անոր պէս ունենալով, նմանապէս խորտակուիլ":

Եւ ահաւասիկ, իր մահէն հարիւր տարի ետքն ալ, տեւտոնեան Տիտանը կը մնայ անմատչելի բարձունքի մը վրայ, յարգանքի հրաւիրելով բովանդակ աշխարհը: Այլ մանաւանդ հպարտութեամբ ուռեցընելով գերման ժողովուրդին սիրտը:

Նախապաշարում է ցեղէ ցեղ գերազանցութիւն փնտռելու սովորութիւնը:

Հանճարները կապ չունին ցեղային արգանդին կամ ո'րեւէ միջավայրի հետ:

Բայց, իւրաքանչիւր ցեղ ունի յղութեան, արարչութեան, խառնուածքի յատկանիշ մը, որ չի նմանիր միւսին:

Միայն ռուս ժողովուրդը կրնար արտադրել Տոլստոյ մը կամ Դոստոյեւսկի մը: Տխեղկական, բայց բրիտանական ստեղծագործութիւն է Շէյքսփիրը: Եւ միայն տեւտոնեան արգանդ մը կրնար յղանալ Կէօթէն, ինչպէս Նիցչէն – անոր հոգեզաւակը:

«Գերմարդ»ու սաղմն էր որ կը լողանէր Կէօթէի մէջ եւ անոր միջոցաւ կը ներշնչէր, կը վարակէր ոչ միայն անհատները, այլեւ բազմութիւնները: Ոչ միայն երկրի մը սահմաններուն մէջ, այլ ի բովանդակ աշխարհի:

Այսօրուան աչքով, քննադատութեան չի դիմանար Կէօթէի արուեստը: Եւ ամէնէն յափշտակեալներն ալ քիչ բան կը գտնեն անմահ՝ գեղարուեստի, նոյնիսկ փիլիսոփայութեան տեսակէտով:

Բայց անմահ է ու պիտի մնայ ոգին որ կը փոթորկէր Կէօթէները: Որ չէր գիտեր ո'չ կանգ առնել, ո'վ գոհանալ ո'չ վհատիլ, ո'չ ալ շեղիլ:

Առասպել չէ, – Կէօթէն յիսուներեք տարի աշխատած է «Ֆաուստ»ին վրայ: Եւ ապահովաբար մինչեւ վերջն ալ դժգոհ մնալով: Զգտնելով յագեցում՝ իր թըռիչքին կամ խորութեան:

Սահման չունեցաւ իր գաղափարական հորիզոնը, ինչպէս իր մտքին հորիզոնը:

Մնաց «յաւիտենական ուսանող»: Բայց ոչ երբեք քանքարաթաքոյց: Ոչ թէ զուարճանալու համար իր անհանգիստ հոգին: Այլ, որպէսզի կարենայ լուծել տիեզերական Խորհուրդը: Որպէսզի կարենայ միշտ սլանալ ու մաքառիլ, ճանկռտելով մագլցիլ բարձունքէ բարձունք, – մինչեւ այնտեղ ուր կրնայ զօրել մարդկային միտքը, մարդու բարիքին համար:

Կէօթէի գերագոյն առաքինութիւնն է՝ մարդկայինը:

Բառերը անզօր են, բառերը մաշած են, բնորոշելու համար այն Երկունքը որ մինչեւ այսօր ալ ականածանքի կը կանչէ հակառակ փիլիսոփայ – բանաստեղծին ազնուապետական, մեկուսացեալ, պահպանողական խառնուածքին:

... Հայերէն թերթը քիչ մը ամէն բան ըլլալով, ճակատագրուած է որ եղբակցութիւն մը, եթէ ոչ «դաս» մը հանէ ամէն դէպքէ: Քաղաքականէն մինչեւ գրականը:

Ի՞նչ աւելի բնական եղբակցութիւն

ՆԱՐԵԿԵԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

Գ. Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան» գործին հազարամեակին առթիւ գիտաժողով մըն ալ տեղի ունեցած է Էջմիածնի մէջ, Գարեգին Բ.ի նախագահութեամբ: Կաթողիկոսը օրհնութեան խօսք արտասանած է, ըսելով որ Նարեկացիի Մատեանը իւրաքանչիւր մարդու կը սորվէ իր հայեացքը ուղղել դէպի սեփական ներաշխարհը, կ'առաջնորդէ մաքրուիլ, սրբագործուիլ ու մօտենալ Աստուծոյ: Ան նաեւ շնորհակալութիւն յայտնած է բոլոր անոնց որոնք անցած տարուան ընթացքին նշեցին Մայր Աթոռի 1700ամեակը եւ Նարեկի հազարամեակը:

Գիտաժողովին զեկուցումներով հանդէս եկած են Մատենադարանի տնօրէնը Սէն Արեւշատեան, բանասէր Թոմ Սամուէլեան, Ներսէս Արք. Պօզապալեան: Առաջինը ներկայացուցած է Նարեկացիի փիլիսոփայութիւնը, ըսելով որ ան կը յարի նորպղատոնական հոսանքին ուր տարբեր միստիք հակումներու տուրք տալով փորձ կ'ընէ Աստուծոյ մօտենալու: Թ. Սամուէլեան խօսած է Նարեկի անգլերէնի թարգմանութեան յարուցած դժուարութիւններուն մասին, իսկ Ներսէս Արք. ըսած է թէ բազմաթիւ աւանդութիւններն ու պատմութիւնները կը վկայեն թէ հրաշափառ յատկութիւններու տէր Նարեկին հեղինակը ինք ալ հրաշագործ մը եղած է:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահներուն մէջ, Դեկտեմբեր 12-ին, Մխիթարեան վարժարանի հոգաբարձութիւնը, «Ուսուցիչներու Օր»ուան առթիւ ճաշ մը կազմակերպած էր ի պատիւ վարժարանի ուսուցիչներուն եւ անձնակազմին, նաեւ Ծնողաց Միութեան անդամներուն: Հոգաբարձութեան ատենապետը՝ Արթին Գահրաման ողջունած է ներկաները: Ձեռամբ Հ. Յակոբոս Վրդ. Զօփուրեանի մէկական արծաթեայ յուշանուէր նուիրուած է քաղաքապետին եւ փոխ – քաղաքապետին: Քաղաքապետ՝ Սարըկիւլ, խօսք առնելով յիշեցուցած է որ պաշտօնի գլուխ գալէն ի վեր նիւթական գոհողութիւններ յանձն առած է փոքրամասնութիւններու վարժարաններուն համար եւ աւելցուցած է որ այդ բոլորը կը դնուին փոխ – քաղաքապետ՝ Վազգէն Պարըճի հսկողութեան եւ մատակարարութեան ներքեւ: Նաեւ անդրադառնալով որ Միութեան սրահին առաստաղին վրայ քանի մը ճաթռտուքներ կան, հրահանգած է որ քաղաքապետարանին ծախքով, մինչեւ Յունուարի աւարտը նորոգուի: Քաղաքապետին ձեռքով նուէրներ յանձնուած են Ծնողաց Միութեան լիսէի բաժնի ատենապետուհի Յասմիկ Ծառուրեանի, նախակրթարանի բաժնի ատենապետուհի՝ Ժանէթ Մահմուրի: Յաջորդաբար խօսք առած են երիտասարդ ուսուցչուհի Գարին Պետխեան, «Մարմարա»յի խմբագրապետ՝ Ռ. Հատտէճեան: Հաւաքոյթը շարունակուած է խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ, երգերով եւ նուագով:

ԳԻՒՄՐԻԻ (Գիւմրի) մէջ, Նոյեմբեր 29-ին, նախաձեռնութեամբ տեղւոյն Հ. Յ. Դ. Արամ Դրօ, Սէնթ Գաթրինըլի Անդրանիկ, Համիլթընի Վռամեան կոմիտէներուն, տօնուած է Դաշնակցութեան 113-րդ տարեդարձը: Օրուան հանդիսավարն էր Պօղոս Ճապրայեան, որու բարի գալուստի խօսքին յաջորդած են Հայաստանի եւ Արցախի դրօշներու եւ Հ. Յ. Դ. Զինանշանի սրահ մուտքը: Օրուան բանախօսն էր Մարիօ Նալպանտեան: Գեղարուեստական յայտագիր մըն ալ գործադրուած է:

ՊՈԼՍՈՅ Էսաեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 5-ին, ներկայացուած է ֆրանսացի թատերագիր Ժորժ Ֆէյտոյի «Օթէլ պարատայզ» գործին հայերէն պատշաճեցումը, զոր կատարած ու բեմադրած է Հերման Վարիչ, որ 40 տարուան թատերական անցեալ մը ունի: Ներկայացումէն առաջ, խօսք առած է Սանուց Միութեան վարչութեան պատասխանատուներէն՝ Մարիամ Տրամէքեան, ապա, բեմը յանձնած արուեստագէտներուն:

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒԻ Պէզճեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 5-ին, Արամ Կոստանեան բեմադրած է Բագրատ Էսդուքեանի եօթը պատմուածքները: Բեմադրիչը բեմադրելէ կամ ծանօթացնելէ աւելի «պատմած» է, ինչպէս գիտել կու տայ «Մարմարա» այդ պատմուածքները: Առաջին մասին մէջ, ներկայացուած են Բ. Էսթուքեանի «Տանըմէկ առաւել մէկ», «Կոկոն», «Թող երախան չմսի» եւ «Եթէ ոչ ճամբորդ մի արի» գործերը, ապա, Բ. մասին մէջ, մեկնաբանուած են՝ «Պանդուխտի երգ 1991», «Պանդուխտի, Անտոնիի եւ այլոց մասին» եւ «Ուր հաց հոն կաց»:

ՔՈՒԷՅԹԻ Կիրակնօրեայ դպրոցը Դեկտեմբեր 25-ին սարքած է Կաղանդի իր հանդէսը: Ներկայ գտնուած են Կաթողիկոսական փոխանորդ Կորիւն Արք. Պապեան եւ գաղութին հոգեւոր հովիւը Արտակ Քհնյ. Քէհեաեան: Շուրջ 60 աշակերտ – աշակերտուհիներ երգած են կրօնական եւ ազգային երգեր իսկ առաջնորդ Արք.ը շնորհակալութիւն յայտնած է ուսուցչական կազմին: Աւարտին կաղանդչէքներ բաժնուած են բոլոր աշակերտներուն:

ԶԱՐՏՆԷՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՋԱՅՆԱՍՓԻՒՌԸ

Ութսունական թուականներուն Լիոնի հայ համայնքը տակաւին չէր օժտուած ինքնուրոյն ռատիոկայանի մը դրսեւորումներով:

Այնուհանդերձ, հայկական ձայնասփռումներ կը կատարուէին տեղական կայանէ մը, շաբաթական քանի մը ժամեր:

Այս հաղորդումները, սակայն, բաւարար չէին գաղութի մը համար որ հետզհետէ աւելի կ'ակնկալէ, օրը քսանչորս ժամ:

Այդ երազը կ'իրականանար 1983 Մարտ 16-ին, շնորհիւ ափ մը կամաւորներու վճռակամութեան ու Հայաստան Ձայնասփիւռը ծնունդ կ'առնէր:

«Քսան տարի ու օրը քսանչորս ժամ... այս է եղած Հայաստան Ձայնասփիւռի ճամբան որ կտրած է գաղութիս հետ: Այսօր, մինչեւ կ'փխնէ վարագոյրը այդ տարեդարձին վրայ», կ'անդրադառնայ ռատիոկայանի նախագահը Յակոբ Էդոյեան, «մեր նպատակը կը մնայ միշտ նոյնը. տանիլ ռատիոկայանը միշտ ապագայի ուղիներուն վրայ, խօսիլ անոր հետաքրքրութեան մասին, զօտեպնդելով միաժամանակ ունկնդիրներուն հետ երկխօսութեան ու միասնականութեան կապերը»:

Մշակութային ու գեղարուեստական մարզերէն ներս ռատիոյի ձեռք բերած նուաճումները ինքնին կը խօսին անոր առողջ վիճակի մասին, «որմէ լիովին կ'օգտուին գաղութիս միութենական կազմակերպութիւնները», կը շեշտէ ռատիոյի նախագահը: Օժտուած համակարգիչներու ու համացանցի ընձեռած դիւրութիւններով, Հայաստան Ձայնասփիւռը ի վիճակի է, այսօր, նախապէս պատրաստուած յայտագիրներու ձայնասփռումը ծրագրել զանազան ժամերու ու օրերու վրայ, «ինչ որ այդքան ալ չնչին ազդակ մը չէ ռատիոյի կեանքին մէջ», կ'աւելցնէ Յ. Էդոյեան:

Ամանորի նախօրեակին, այս տարի եւս, Հայաստան Ձայնասփիւռը պատրաստած էր փունջ մը մաղթանքներ որ իւրաքանչիւր հայ պիտի գտնէ իր նամակատուփին մէջ:

«Աւելի մը՝ յիշեցնելու ունկնդիրներուն թէ հայրենիքէն դուրս ունենալ ռատիոկայան մը՝ անգնահատելի այն երազն է որ կ'ապրինք այսօր քսան տարիէ ի վեր»:

ՎԱՐԴԱՆ

քան այն ամէնի թուիչքը բարձունքէ բարձունք, որ անմահացուց կէօթէն, եւ այն երկիւղած պաշտամունքը որ սերունդէ սերունդ այդ Մեծութեան կը կապէ հզօր ժողովուրդ մը:

Ժողովուրդները հօտ են կամ աւաղ, առանց բարձունքներու: Առանց աչք ու միտք ուղղելու դէպի բարձունքները:

Մենք ալ, «մերովսանն», ունինք բարձունքներ ու խոյանք: Արժէքներ ու խորհուրդներ: Ծիր ու երկունք: Մոխիրներու տակ թաղուած կայծեր, ինչպէս անյագ տենչեր:

Բայց, ունի՞նք գիտակցութիւնն ու պաշտամունքը այդ բոլորին: Ունի՞նք այնքան սէր եւ հպարտութիւն, պանծացնելու եւ տարածելու համար այդ բոլորը:

Բանակներն ու օդանաւերը չեն որ կը ներշնչեն, կը թաթաւեն, կը խովեն գերման ժողովուրդը:

Զինուորական պարտութիւնները չեն որ ուժասպառ, անկենդան զանգուածի մը կը վերածեն բազմութիւնները:

Ժողովուրդները կը մեռնին, երբ կը մեռնի սլացքը դէպի բարձունքները: Դէպի Լոյսը:

Երբ կը մեռնի «աստուածներ ստեղծելու» փառասիրութիւնը:

Փո՞քր ենք: Հալածակա՞ն: Ցիրուցա՞ն:

Այդ անողոք իրականութիւնն իսկ ոչ թէ պիտի վհատեցնէ, այլ աւելի պիտի ուժաւորէ մեզ, սլանալու դէպի բարձունքները:

Շ.

1932 Մարտ 27

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

10

Ու լռեցինք: Ժամ մը յետոյ արթուն էի կրկին:

– Երուա՛նդ, արթո՞ւն ես, – հծծեց մեղմ, – ինչո՞ւ, չես քնանար...

– Ձեզ գիտեր, – ըսի ցած:

– Ես գիտեմ, – ըսաւ քաղցրութեամբ, – որովհետեւ սիրով կը տառապիս. գիտնա՛ս ինչպէս կը նախանձիմ քեզի:

Լուսնի լոյսը ինկած էր մեր մազերուն: Նայեցայ աչքերուն: Իր թարթիչները կարծես թէ խոնաւ էին:

Հետեւեալ օրը մեր Խարբերդցի ընկերը մեզ տարաւ աշխատանքի բաժանմունքը:

Բազմաթիւ բանուորներ ու կիներ կը սպասէին նստարաններուն վրայ, խումբ – խումբ, շաղակրատելով կամ ծխելով: Մազերնին կտրած աղջիկներ կ'անցնէին արագ, սենեակէ սենեակ՝ խօսելով բարձր ձայնով: Յանկարծ բարձրահասակ ու տակաւին գեղեցիկ կին մը դուրս եկաւ հանդիպակաց սենեակէն: Անգամ մը Երեւան եւ զայն տեսած էի, դասախօսութեան մը ընթացքին աթոռակից էինք: Կը յիշէի իր անառակ ու մեղաւոր աչքերը, որ գիս նեղած էին:

Խարբերդցին մօտեցաւ ու բարեւեց զայն: Երկուքը միասին ուղղուեցան մեզի: Կինը նայեցաւ աչքերուս երկարօրէն: Նստած էի գրասեղանի մը եզերքը, սրունքս սրունքիս վրայ, մազերս խառնիխուռն՝ ճակատս ի վար, տրտում, որովհետեւ կը մտածէի Սոֆիկին ու կը ծխէի, անյագօրէն կլլելով ծուխը: Ոտքի չելայ ու նայեցայ ես ալ իր աչքերուն: Բարեւեց ու ձեռք երկարեց: Ընկերներս կը նայէին շփոթած:

– Հին ծանօթներ ենք, – ըսաւ ու կրկին նայեցաւ աչքերուս՝ իր մեղաւոր ու անառակ աչքերով: Իր դէմքը թէպէտեւ սիրուն, բայց յոգնած էր այլեւս: Այսուհանդերձ գեղեցիկ ու ցանկալի էր տակաւին: Իր մազերը առատ էին: Աչքերը՝ խոր սեւ, դէմքի գծերը նուրբ ու ներդաշնակ, շնորհալի ու լեցուն կուրծքերով: Շրթները լի՝ մանաւանդ երբ կը խօսէր: Ակամայ ելայ ոտքի ու սեղմեցի իր ձեռքը, յետոյ կրկին նստայ ու շարունակեցի ծխել:

Իր երկար ու սպիտակ ձեռքով բարձրացուց կզակս ու նայեցաւ աչքերուս:

– Հիւա՞նդ էք, – հարցուց գորովով:

Չպատասխանեցի: Իր գուրգուրանքը զայրացուց զիս: Ինքզինքս անպատուած կը զգայի: Գիտէի, որ աշխատանքի փարիչն է: Բայց փո՛յթս: Կոկորդս սեղմուեցաւ: Նայեցայ վայրենիօրէն իր աչքերուն: Զկախեց անոնք, ժպտեցաւ: Զգացի, որ յաղթուած եմ, եւ աչքերս խոնարհեցան սրտիս ցաւէն: Ցիշեցի, տարի մը առաջ, զիս համբուրող աղջիկը ու սիրտս աւելի լեցաւ յուզումով:

– Ամաչում եմ, – ըսաւ աւելի մտերիմ ու մայրական, համարձակ՝ իր մեղաւոր աչքերը սեւեռելով աչքերուս ու ժպտուն. – որ ամուսնացած լինէի, քո տարիքը զաւակ կ'ունենայի...

Կը խօսէր ընտանեբար հետս, տիրողի յաւակնութեամբ: Ծխախոտի տուփ մը հանեց, վարժ ու ամբարիշտ շարժումով մը գլանիկը զարկաւ տուփին կռնակին ու ըսաւ.

– Կրակ չե՞ս առաջարկում...

Գլանիկս երկարեցի. վառեց ու գնաց՝ հրապուրիչ ու լիրբ, առնական ու էգ նոյն ատեն:

Քիչ յետոյ կարգադրեցին մեր գործը: Մեր ընկերներն ալ ձգած էին իրենց նախկին աշխատանքը: Զորս ալ արձանագրուեցանք որպէս երկրագործական բանուորներ, օրուան պարէննիս առինք ու դուրս ելանք:

Անգամ մը փողոցը, շտապեցի ու լքեցի ընկերներս: Սիրտս կը կծկուէր, արցունքներս կը թրջէին թարթիչներս: Փախայ ծովեզերք ու կոթնած մակոյկի մը՝ լացի՛, լացի՛, լացի՛...

Արցունքներուս մէջէն մերթ կը տեսնէի Սոփիկին անուշ, աղուսական ու տարօրէն կերպով գեղեցիկ դէմքը եւ մերթ այդ հրապուրիչ կնոջ մեղաւոր ու անառակ աչքերը, որ տարապայմանօրէն կը խոովէին զիս...

Կը զգայի վտանգաւոր ներկայութիւն մը: Մարմինս կը դողար հիւանդ դողով մը...

11

Դուրսը առաւօտը մեր տանը պարտէզին ու ճամբուն վրայ կը ծաւալէր քաղցրօրէն: Պատուհանը բաց էր ու այգային թարմ ու բուրումներով ծանր օդը կը լենար ներս սենեակէն: Կաղամախին ու սօսին վրայ թռչուններն կ'երգէին կրքով ու երկարօրէն, կարծես թէ սիրահարուած ըլլային բոլորն ալ առտուան:

Արեւի խուրձ մը ճառագայթներ կը խաղային սեղանակամածին վրայ: Լըսուեցաւ կառքի մը ձայնը ճամբէն: Խաղաղութեան սիրտը ճեղքող անիւներուն ճռինչը ինծի կը յիշեցնէր կորսուած ամբողջ անցեալ մը՝ մեր գիւղաքաղաքը ու մեր արտերը, մեր պարտէզներն ու մեր ձիթենիները... Մեր գիւղին երեկոներն, որ քաղցրութեամբ կը սահէին մեր խոնարհ տուներուն քովերէն:

Կեանքը պարզ էր ու լի: Ի՛նչպէս այս ժամուն՝ այստեղ: Միայն մարդիկն էին տարբեր: Առաւօտը կը ծագէր նոյն բարութեամբ, եւ աշխատանքէն վաստակաբեկ մեր գիւղին վրայ գիշերը ի՛նչպէս բարի էր, ինչպէս սիրոյ կարօտը սրտիս վրայ: Ինչպէս մութը հանրային պարտէզին վրայ, երբ սիրահար զոյգեր անձկութեամբ կը սպասեն սիրոյ ու համբոյրի ժամին:

(Շար. 33)

Պր. Էտուար Պալեան,
Աստղիկ եւ Համբարձում Սէմէրճեան,
Սարգիս եւ Քնար Պալեան,
Վեհանոյշ, Արամ, Ովսաննա,
Սպիտակ, Աշխէ, Նշան
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՍՈՆԻԱ ՊԱԼԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Համբիկեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտ. 30-ին, 81 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յունուար 2, ժամը 10.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ
15, rue Jean-Goujon — Paris 8e
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնփառնասի գերեզմանատունը ժամը 11.30-ին:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրներ հայկական հաստատութեանց:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

44, avenue du Président Kennedy,
75016 Paris

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պալեանի:

ՆՈՒԷՐ

Ամանորի առթիւ, Մելքոն Կիւրճեան 100 Եւրօ կը նուիրէ Հայաստան Հիմնադրամին (տանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ 100 Եւրօ «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Րաֆֆի Պալըգճեան 100 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր մօր՝ Հռիփսիմէ Պալըգճեանի մահուան Դ. տարելիցին է յիշատակ (2000, Յունուար 1):

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SEVAN» de Vienne présente

le Spectacle de Noël

de l'ECOLE ARMENIENNE

Le dimanche 11 janvier à 15 heures précises

au Théâtre Municipal de Vienne

Au programme:
- Chants, danses
- Poésies, Sketches
- Théâtre sous la direction de Nareg DOURIAN en collaboration avec la Maison de la Culture Arménienne de Vienne.

Comme chaque année, le Père Noël sera au rendez-vous pour distribuer cadeaux et friandises aux enfants.

Venez nombreux les encourager...

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԾՆՆԴԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴԵԱՆ
Ժամը 15-ին՝ սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեան:
Ժամը 16-ին՝ Ճրագալոյցի պատարագ:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
ԾՆՈՒՆԴ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ Ջրօրհնէք կը կատարուի:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
Բ. Օր Ծննդեան: Յիշատակ Մեռելոց
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Պատարագի աւարտին ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 17.30-ին:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Պատարագէն ետք Ջրօրհնէք:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՄԵՌԵԼՈՑ
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Պատարագէն ետք՝ Հոգեհանգիստ:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 4
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 17.30-ին:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Ջրօրհնէքի աւանդական արարողութիւն յաւարտ պատարագի:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Յաւարտ պատարագի Հոգեհանգստեան արարողութիւն «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»:

ՎԱՌԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Ժամերգութիւն՝ ժամը 16.30-ին:
Պատարագ եւ Նախատօնակ ժամը 17.15-ին:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 11-ին:
Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէք կը կատարուի:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Ժամերգութիւն՝ ժամը 16.30-ին:
Պատարագ եւ Նախատօնակ ժամը 17.30-ին:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Ջրօրհնէք՝ ժամը 12-ին:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16-ին:
Ընթերցուածք՝ ժամը 16.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 17-ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէքի արարողութիւն կը կատարուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի Հայոց
Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Ընթերցուածք՝ ժամը 16-ին:
Պատարագ՝ ժամը 17-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին:
Հանդիսաւոր պատարագ՝ ժամը 9.45-ին:
Ջրօրհնէքի աւանդական արարողութիւն:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի
Փոխանորդ հարաւային Ֆրանսայի
Պատարագը կ'երգէ «Սահակ-Մեսրոպ» Երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances — Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41

présente ses meilleurs vœux pour l'année 2004 et souhaite une bonne Fête de Noël

ԹԵՐՋԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը յաջողութիւններով լի շնորհաւոր Նոր Տարի եւ Ս. Ծնունդ կը մաղթէ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55985

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 3
SAMEDI
3 JANVIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20.849 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.849

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔԻ ՄԱՂԹԱՆՔՆԵՐԸ

2004-Ը՝ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՏԱՐԻ

9-րդ անգամն էր որ, նախագահ Շիրաք Ամանորը կը շնորհաւորէր եւ իր մաղթանքները կը ներկայացնէր Ֆրանսացիներուն։

Շիրաքի համար, գլխաւոր հեռանկարը կեդրոնացած է աշխատանքի վրայ։ Գիտակից է որ, տարի մըն է, գործազրկութիւնը 6% յաւելում կրեց, կ'ուզէ որ գալիք տարուան համար, նախ եւ առաջ, աշխատանքը մնայ գլխաւոր մտահոգութիւնը։ Ելոյթին սկիզբը, Շիրաք ակնարկեց Իրանի աղէտալի երկրաշարժին, անդրադարձաւ նաեւ Ֆրանսայի կրած աղէտներուն, ողողումները, տօթը եւ այլն։ 2003-ը անկայունութեան տարի մըն էր եւ Իրաքի պատերազմը, Միջին Արեւելքի բռնութիւնները, Գոթ տ'Իվուարի խռովութիւնները իրենց դրոշմը դրին տարուան երկայնքին։ Ընդհանուր ձեւով, Նախագահը գոհ է կառավարութեան տարած աշխատանքէն, անապահովութիւնը նահանջած է, հանգստեան թոշակներու հարցը կարգադրուած է, տուրքերը նուազած են, Պետութեան ծախքերն ալ նուազած են, 35 ժամերու պարագան ալ աւելի ճկուն դարձած է։ Աճը կը հասնի եւ այդ աճը պատճառ պէտք է ըլլայ, որ 2004-ը օգտուի անկէ եւ նախապատուութիւնը ըլլայ աշխատանքը, մանաւանդ երիտասարդներուն համար։ Պէտք չէ կէս ճամբան մնալ, նոր զէնքեր պէտք է տրուին։ Հեռանկարն է տնտեսական ուժի միջոցները տալ Ֆրանսայի, քանի այդ է ընկերային յառաջդիմութեան պայմանը։ Այս ուղղութեամբ շատ բան եղած է արդէն, բայց նոր քայլեր պէտք է առնուին։ Ձեռնարկութիւնները պէտք է իրենց առաւելագոյնը ընեն։ Շիրաք դիմած է կառավարութեան, որպէսզի տարուան սկիզբէն իսկ, խորհրդակցութիւններ ըլլան ընկերային գործակիցներուն հետ, օրինագիծ մը քուէարկելու համար աշխատանքի զօրակոչի մը ուղղութեամբ։ Շիրաք խօսեցաւ նաեւ առաջնահերթ այլ հարցերու մասին, ինչպէս՝ ընկերային համերաշխութիւնը եւ դպրոցը։ Զմոռցաւ հիւանդանոցներու պարագան, աշխարհականութիւնը որ ներդաշնակութիւն կը բերէ։

Վերջաւորութեան, նախագահը հաստատեց որ լաւ ճամբու վրայ ենք, հորիզոնը կը պայծառանայ։

Ինչպէս միշտ, հակազդեցութիւնները չեն փոխուիր։ Շիրաքի կուսակցութիւնը՝ Իւ-էՄ-Փէ-ն գոհ է, յստակ եւ վճռական գտած է ճառը, ընկերվարականները անակնկալի չեն եկած, բանց, մտահոգ են ինչ կը վերաբերի աշխատանքի ուղղութեամբ նախատեսուած կարգադրութիւններուն։ Ազգային Ճակատը կը գտնէ որ պարզուած լաւատեսութիւնը արդարացում չունի։ Ֆրանսայի համար չարժումին պարագլուխը՝ Ֆ. տը Վիլիէ կը կրկնէ որ Շիրաք կը յամառի պարտադրելու Եւրոպա մը, զոր Ֆրանսացիք չեն ուզեր։ Համայնավարներն ալ կը գտնեն որ Շիրաք խուլ կը մնայ իր քաղաքականութեան մերժումին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԱՆՈՐԻ տօները միշտ միջադէպերու պատճառ կ'ըլլան Ֆրանսայի մէջ։ Այս անգամ ալ, 324 կառքեր կրակի տրուած են Դեկտեմբեր 31-էն Յունուար 1-ի գիշերը։ Այս թիւը դոհացում պատճառած է Սարքոզիի, որ 15%-ի նուազում մը կը նկատէ բաղդատմամբ անցեալ տարուան։ Բուռն միջադէպեր տեղի ունեցած են Շան զ'Էլիզէի վրայ, ուր աւելի քան 20 վաճառատուներու ցուցափեղկերը ջարդուփշուր եղած են, երբ թալանող պատանիներ յարձակած են ապահովութեան ուժերու վրայ։ Շուրջ 113 հոգի ձերբակալուած են եւ 59-ը դիպահ մնացած են։ Այս ամբողջը պատահած է հակառակ անոր որ 4500 ոստիկան զօրակոչի ենթարկուած էին Փարիզ։

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ, Ամանորը ոճրափորձով սկսած է, երբ Դեկտեմբեր 31-ի իրիկունը, տեղւոյն ամէնէն շքեղ ճաշարաններէն մէկուն՝ Նապիլի առջեւ ուժգին պայթում մը պատահած է, ջարդուփշուր ընելով ամբողջ շրջապատը։ Ժամը ճիշդ 21.30-ին ճաշարանն ալ քարուքանդ եղած է։ Ութ մեռեալ կար եւ շուրջ 20 վիրաւորներ։ Վիրաւորներու մէջ կան «Լոս-Անճըլըս Թայմզ» ամերիկեան օրաթերթին երեք թղթակիցները եւ չորս տեղացի պաշտօնակիցներ։ 200 մեթր տարածութեան վրայ ամէն ինչ քարուքանդ է թաղամասին մէջ, որ ամէնէն հարուստներէն մէկն է։ Ճաշարանը, զոր կը վարեն քրիստոնեաներ, շատ ճոխ ճաշացուցակ մը ունի եւ իր յաճախորդներն ալ գլխաւորաբար օտարներ են, մանաւանդ լրագրողներ։ Միակ ճաշարաններէն է, ուր կարելի է գինի ապսպրել։ Կը կարծուի թէ թիրախը այդ օտար թղթակիցներն ու գործարարներն էին։

ՀԱՅԻԹԻԻ՝ սեւ առաջին անկախ Հանրապետութեան 200-ամեակը ոգեկոչուեցաւ տագնապի մթնոլորտի մը մէջ։ Երկրին ցոյցերը կը պահանջեն նախագահ Ժան-Պէրթրան Արիսթիտի հրաժարումը, բայց ան կը վայելէ ԱՄՆ-ու զօրակցութիւնը եւ անոնք համաձայն են Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ առաջարկին հետ, այսինքն Արիսթիտ մնայ մինչեւ իր շրջանին վերջաւորութիւնը՝ 2006։ Հայիթի յայտնաբերուած է 1492-ին, Քրիստափոր Գոլոմպոսի կողմէ, 1659-ին Ֆրանսացիները սկսած են կղզիին արեւմտեան շրջանը գաղթավայրի վերածել։ 1791-ին, գերիները կ'ապստամբին, 1794-ին, Ֆրանսայի մէջ Ազգային Ժողովը (Գոնվանսիոն) կը ջնջէ գերութիւնը, որ կը վերահաստատուի 1802-ին Պոնափարթի կողմէ, Ֆրանսական գաղթավայրերուն մէջ։ 1804-ին, Հայիթի անկախ է Նախկին գերիներու յաղթանակով Ֆրանսական զօրքերուն դէմ։ Նափոլէոն խոստովանած է որ Սէն-Տոմէնկի արշաւանքը իր գործած մեծագոյն մեղքերէն մէկն էր։ Արդէն, կարգ մը պատմաբաններու համաձայն, եթէ Նափոլէոն այդ պարտութիւնը կրած չըլլար, Լուիզիանն ալ, գրեթէ ձրի, ծախած չէր ըլլար Ամերիկացիներուն։

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՊՕՂՈՍ Բ., Ս. Պետրոսի Մայր Տաճարէն, նոր կոչ մը ըրաւ խաղաղութեան, զոր կարելի կը նկատէ եւ պարտականութիւն մըն է, կ'ըսէ։ Հոգեւոր իր քարոզը, զոր ամբողջութեամբ ինք կարդացած է, տասը վայրկեան տեւած է։ Պապը անդրադարձած է նաեւ Պետրինոսի պապական նուիրակին սպանութեան, անձ մը, որ իր առաքելութիւ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒՆ ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ՈՒՂԵՐՁՆԵՐԸ

Ամանորի առթիւ Ռ. Քոչարեան եւ Ա. Ղուկասեան հանդէս եկած են շնորհաւորական եւ տարին ամփոփող ուղերձներով։

Հայաստանի նախագահը անդրադարձած է կատարուած շինարարական աշխատանքին, յանձնուած նոր բնակարաններուն, տնտեսութեան բարձր թափին, աշխատավարձերու բարձրացումին զոր անբաւարար համարած է։

Քաղաքական մարզին մէջ նախագահը յիշած է զոյգ ընտրութիւնները, կազմուած համախոհական կառավարութիւնը նկատելով կարեւոր քայլ, կայունութեան ամրապնդման եւ նոր քաղաքական մշակոյթի ձեւաւորման համար։

Ան գոհունակութեամբ նշած է Հայրենիք – Սփիւռք բազմակողմանի համագործակցութեան զարգացումը որուն փաստը նկատած է համահայկական խաղերը, տնտեսական առաջին համաժողովը։

Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ Հայաստանի զինուած ուժերը կը շարունակեն հզօրանալ ու կատարելագործուիլ։ «Հայաստանի պաշտպանութիւնն այսօր աւելի յուսալի է, քան երբեւէ» ըսած է ան, շնորհաւորելով եւ բարի ծառայութիւն մաղթելով զինուորներուն ու սպաներուն։

Ուղերձը աւարտած է հետեւեալ հաստատումով. «Մենք ունենք բոլոր նախադրեալները, որ նոր՝ 2004 թուականը մեր երկրի համար դառնայ կայունութեան եւ լայն թափով երկիրը շէնցնելու տարի»։

ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան եւս հաշուեփակը կատարած է 2003-ին, շեշտելով որ հզօրացած է բանակը, կատարելագործուած՝ հանրապետութեան ներքին ու արտաքին քաղաքականութիւնը։ Առաջին անգամ ըլլալով պետական պիւտճէն բաց չէ ունեցած ու եկամուտները գերազանցած են ելքերու բաժինը։ «Հայաստան» հիմնադրամին Նոյեմբերի հանգանակութեան յաջողութիւնը փաստ նկատած է Արցախի առանձին չըլլալուն եւ անով ապահովութիւն արտայայտած է յետագային բոլոր խնդիրներուն բարեյաջող լուծումին։ Իսկ անոնց ամէնէն կարեւորը նկատած է ԼՂՀ անկախութեան պաշտպանութիւնը եւ միջազգային ճանաչումը։

Ա. Ղուկասեան ցաւ յայտնած է որ տակաւին կարելի չէ եղած Ղարաբաղի իւրաքանչիւր քաղաքացիի համար կեանքի բնականոն պայմաններ ստեղծել եւ կան շատեր որոնք առաւել ուշադրութիւն կ'ակնկալեն պետութենէն. ատիկա արդարացի նկատած է, ըսելով. «Մի ժողովուրդ, որն այդքան զրկանքներ ու կորուստներ է կրել յանուն իր անկախութեան, անշուշտ, աւելի լաւ կեանքի է արժանի»։ Ապա ըսած է թէ բոլոր հարցերը կարելի կ'ըլլայ լուծել միայն համատեղ ջանքերով, «համատարած հրապարակայնութեան, բոլոր պետական եւ ոչ կառավարական կառոյցների ու կազմակերպութիւնների գործունէութեան թափանցիկութեան ապահովման պայմաններում»։

Ա. Ղուկասեան ուղերձը աւարտած է

ՊԱՏՈՒՈՅ ԼԵԳԷՈՆԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ԱՍՏԻՃԱՆ ՇԱՌԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ

Յունուար մէկի նշանակումներու կարգին, նախարարապետին ցանկին գլուխն է Շառլ Ազնաւուր, որ կը բարձրանայ հրամանատարի աստիճանին։ Այս կապակցութեամբ, «Ֆիկարօ» (Յունուար 2), կը գրէ. _ «Շ. Ազնաւուր հեղինակ է, յօրինող եւ դերասան։ Ծնած է հայ ծնողքէ, 1924 Մայիս 22ին, 6րդ թաղամասը։ Աշակերտած է Բեմի երախաներու Դպրոցին։ Ասպարէզը նուիրած է երգին, թատրոնի եւ սինեմայի սկզբնական շրջանէ մը ետք, ուր նաեւ ինքզինք պարտադրեց»։ Ապա, թերթը կը թուէ կարգ մը երգեր, շեշտելով թէ Միշիք _ Հոլի հաղուադէպ արուեստագէտներէն է, որ համբաւ ունի Միացեալ _ Նահանգներու մէջ։ Կը յիշուին նաեւ իր կարգ մը ֆիլմերը։

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (299) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ։

Երբ Մասը պախանջում է ամբողջից··· — Մ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Herman Vahramian, passeur d'images, passeur de textes — *A. TER MINASSIAN*

առողջութեան, բարօրութեան եւ երջանկութեան մաղթանքով։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 31 / Յունուար 2)

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐԸ ԱՄԷՆԷՆ ՅԱՋՈՂ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒՆ

Երեւանի Նոր Զօրաբերդ համալիրին մէջ, Դեկտեմբեր 30-ին, մարզական դէմքերու տարեվերջի հաւաքոյթը տեղի ունեցած է։ ՀՀ նախագահ Ռ. Քոչարեան պարգեւատրած է 2003-ի իրենց նուաճումներով ուշադրութեան արժանացած մարզիկները եւ մարզական աշխարհի պետական գործիչները։ Անոնց կարգին են ճատրակի Եւրոպայի ախոյեան Էլինա Դանիէլեանը, ծանրաբարձ Աշոտ Դանիէլեանը, ըմբիշ Արայէն Ջուլֆալակեանը, ժիւտոյի վարպետներ՝ Հոխիմէ Խուրշուդեանը, Արմէն Նազարեանը, թէքուանտոյի վարպետ Լեւոն Փաշապէգեան եւ ուրիշներ։

ՅԱՐԳԱՆՔ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Դեկտեմբեր 31-ին նախագահ Ռ. Քոչարեան, Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեան, վարչապետ Ա. Մարգարեան, Սահմանադրութեան դատարանի նախագահ Գ. Յարութիւնեան եւ նախարարները այցելած են Եռաբլուր, յարգանք մատուցանելու հոն թաղուած զոհերու յիշատակին։ Անոնք ծաղիկներ զետեղած են Անդրանիկի, Վ. Սարգսեանի շիրիմներուն եւ հայութեան միասնութեան խորհրդանիշ «Բերդ պար» յուշահամալիրին մօտ։

ՇՐՈՒԽՍ

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻԻ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Կորքիի գծանկարներու ցուցահանդէսին եմ: Վստահ չեմ ի՞նչ մտածել, կամ գուցէ նոյնիսկ՝ ինչ զգա՛լ: Զարմանալի է: Այս երկրորդ անգամն է որ կու գամ երկու օրուան մէջ՝ Ուիթնիի սրահները կ՚այցելեմ, բան մը տեսնելու կամ զգալու համար: Աշխարհ մըն է անշուշտ, որուն բառապաշարը հատուածներէն կը փրկի: Առաջին անգամ արագ անցեր էի, կենալով որմնանկարներու քիչ մը աւելի դիւրաւ ճանաչելի փորձերուն առջեւ: Օրգաններու զանազան մասեր, երկրաչափական ձեւեր ու ծաւալներ, յստակ գիծերու մէջ պարփակուած գոյներ: Այս անգամ ժամանակս կ՚առնեմ: Կը կենամ պաստառներուն դիմաց մէկ առ մէկ ու կը սեւեռեմ: Գիծեր, կորեր, իրար խառնըւող, իրար անցնող, վերացող: Բիբս կը պտըտի գիծէ գիծ, յանդման կէտ մը կը փնտռէ, կը փորձէ կառչիլ գիտակցուած ձեւի մը, անգիտակցաբար զուգէ փընտռելով ճանաչելի կերպար մը: Խայտաբղէտութիւնը պաստառներուն առեն մը ետք կը վերանայ: Անոնց աշխարհը կը սկսի ներթափանցել գիտակցութենէս ներս: Մէյ մը որ գիտակիցս կը հրաժարի անպայման ճանաչելի եզրեր փնտռելէ, բանի մը կառչիլ փորձելէ ու կը յանձնըւի, պաստառին վրայ գծագրուած սեւերն ու կերպարները կը կենդանանան: Ձեւերն ու գոյները կարծես թէ շունչ կը ստանան: Կը մտնեմ ուրիշ աշխարհի մը մէջ, երազային կարծես, բոլորովին տարբեր գիտակիցիս ծանօթ աշխարհէն ու կը կորսուիմ:

«Ցուցահանդէսը կը ներկայացնէ Արշիլ Կորքիի գծանկարները: Անոնք առանցքային են Կորքիի արուեստը հասկնալու համար եւ կը խաղան գլխաւոր դեր մը իր պաստառներուն զարգացման ու իրականացման մէջ: Ցոյց տալէ զատ Կորքիի գծանկարներուն տեղը անոր նկարչութեան մէջ, ցուցահանդէսը կ՚ուզէ լուսարձակը դնել անոնց վրայ որպէս արուեստի եզակի գործեր: Ան կ՚ապացուցէ գծելու կարողութեան տեղը իր արուեստի զարգացման ու տեսողական բառապաշարի ու ոճի եղափոխման մէջ: Մանր փոփոխութիւններ կ՚ընդնշմարուին թեմայի մը մէկ տարբերակէն միւսը եւ կարելի է ուրուագծել ձեւերու աստիճանական փոխակերպութիւնը ճանաչելի առարկաներէ կամ մանրամասնութիւններէ դէպի վերացականութիւններ, նշանակելի կերպով բարելաւելով մեր հասկացողութիւնը արուեստագէտի աշխատանքի կերպին մասին» (*):

Պէտք է նշել որ Նիւ – Եորք գտնուող ամերիկեան արուեստի Ուիթնի թանգարանը 1937-էն արդէն առաջին թանգարանն էր որ կը գնէր Կորքիէն պաստառ մը: Յառաջիկայ տարիներուն Կորքիէն գործեր միշտ մաս պիտի կազմէին անոր տարեկան ցուցահանդէսներուն մինչեւ արուեստագէտին մահը՝ 1948ին: 1951ին՝ Ուիթնին կը կազմակերպէ յիշատակի ցուցահանդէս մը նուիրուած Կորքիին: Յաջորդող տարիներուն տեղի կ՚ունենան բազմաթիւ անհատական ցուցահանդէսներ Ամերիկայի տարբեր քաղաքներուն մէջ, ինչպէս նաեւ Վենետիկ՝ 1961-ի Պիէնալին, Լոնտոն՝ 1965-ին, եւ այլն: Կորքիի կանխահաս մահը 44 տարեկան հասակին, ինչպէս նաեւ իրեն անմիջապէս յաջորդող սերունդին երկար ատեն բեմը գրաւելը պատճառ կը դառնան որ անոր գործը, չնայած բազմաթիւ ցուցահանդէսներուն, մնայ որոշ չափով շուքի տակ: Վերջին քանի տարիներուն երկու գլխաւոր ցուցահանդէսներ կը սկսին բարեշրջել այս վիճակը: 1981-ին Նիւ – Եորքի Կուկընհայմ թանգարանը կը կազմակերպէ յետահայեաց ցուցահանդէս մը, իսկ 1995ին Ուաշինկթընի Ազգային պատկերասրահը նմանապէս «Կորքի՝ յառաջխաղացքի տարիները» անունով անհատական ցուցահանդէս մը:

Այս մէկը առաջին յետահայեաց ցուցահանդէսն է նուիրուած ամբողջութեամբ Կորքիի գծանկարներուն: Ան կը համախմբէ 106 պաստառ՝ սկսեալ Կորքիի առաջին դասական մերկանկարներէն մինչեւ օրգանական հեշտալի վերացականութիւնները վերջին տարիներու գործերուն: Անոնցմէ շատերը կա՛մ երկար ատեն է, կա՛մ ալ երբեք ցուցադրուած չեն: Գործերու այսպէս կողք-կողքի դրւիլը հանդիսատեսին համար կարելի կը դարձնէ ականատես ըլլալ Կորքիի ոճային յառաջընթացին: Ինչպէս այս առիթով լոյս տեսած ճոխ քաթալոկին յառաջաբանը կ՚ըսէ՝ «գծանկարները յաճախ պատուհան մը կը բանան դէպի արուեստագէտի մը աշխատելաձեւը եւ երեւան կը բերեն անոր մօտ ոճի զարգացման առաջին խլրտումները» ու կը շարունակէ ըսելով որ «Կորքիի պարագային սակայն առաւել եւս ճիշդ է»: Գծանկարները առիթը կու տան տեսնելու վերջացած գործի մը ետեւը գտնուող խոհանոցային աշխատանքը, սկսեալ գաղափարներու առաջին յայտնութենէն թուղթին վրայ, անցնելով անոնց զարգացման փուլերէն մինչեւ վերջնական ձեւին յայտնութիւնը: Մանր փոփոխութիւններով կրկնուող պաստառները յաճախ կու տան բանալին հասկնալու համար արուեստագէտին ոճն ու մտահոգութիւնները: Կորքիի համար, որ առաւելաբար տեսաբան արուեստագէտ մըն է, անոնք ցոյց կու տան անոր կրած ու փոխակերպած բոլոր ազդեցութիւններն ու գաղափարները: Ցուցահանդէսը նաեւ առիթը կու տայ տեսնելու Կորքիի մօտ անցքը գերիրապաշտ ազդեցութենէ դէպի վերացական արտայայտչապաշտութիւն. շարժում մը, որուն նախակարապետներէն հանդիսացած է ան ու մեծ ազդեցութիւն գործած անոր ապագայ ռահվիրաներուն վրայ:

Կան նաեւ Եղոյեանի «Արարատ»ին մէջ յայտնուող «Արուեստագէտը եւ իր մայրը» պաստառին համար կատարած Կորքիի գծանկար փորձերը: Պաստառը ինքնին մաս չի կազմեր ցուցահանդէսին: Կարելի է սակայն զայն տեսնել նոյն թանգարանի հինգերորդ յարկը՝ ցուցադրըւած Ուիթնիի մնայուն գործերէն ընտրանիի մը մէջ:

Վերջապէս, յիշենք նաեւ որ 1999-էն ի վեր անգլերէն լեզուով լոյս տեսան երեք հաստափոր մենագրութիւն եւ կենսագրութիւններ նուիրուած Կորքիի գործին ու կեանքին, հեղինակութեամբ՝ Մաթիու Սփենտըրի, Նուրիճա Մաթոսեանի եւ վերջինը այս տարի՝ Հայտըն Հերրերայի գրիչով:

Կը թափառիմ պաստառներու աշխարհին մէջ. «Խաչծառ», «Մկուչ», «Խորքում» եւ շարան – շարան անանուն պաստառներ, ուսումնասիրութիւններ ուրիշ պաստառներու համար, որոնք ներկայ չեն: Ներկայ են իրենց անունները միայն: Գըծանկար փորձեր, փնտռտուքներ արուեստագէտի մտքին մէջ, վրձնին տակ. Գիծեր եւ գոյներ առանձին ընթացող: Սեւեր ու երբեմն մոխրագոյններ տիրապետող:

Կ՚ելլեմ ցուցահանդէսէն ու կը քալեմ Մանհաթանի մայթերուն վրայ, տեսողութեան ցանցակերպս յագեցած Կորքիի խորայատուկ աշխարհին գիծերով ու գոյներով:

ՐԱՖՖԻ ԱՃԷՄԵԱՆ

Նիւ – Եորք

(*) Թանգարանի եռամսեայ ժամանակացոյց գրքոյկէն, Whitney Museum of American Art, New York:

Ցուցահանդէսը կը շարունակուի մինչեւ 2004, Փետրուար 15:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ՝ ՕՀԱՆՆԷՍ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

Վերջերս լոյս տեսաւ Լեռնալիբանանի Օսմանեան վերջին կառավարիչ՝ հայազգի Օհաննէս փաշա Գույումճեանի յուշերը՝ «Լիբանանը պատերազմի նախօրեակին եւ սկզբնաւորութեան. կառավարիչի մը յուշերը, 1913 – 1915» («Le Liban, à la veille et au début de la guerre. Mémoires d'un gouverneur, 1913 - 1915») վերնագրով: Հրատարակիչն է՝ Փարիզի Հայկական Ժամանակակից Պատմութեան Կեդրոնը եւ գիրքը հրատարակութեան համար պատրաստած են Ռեմոն Ց. Գէորգեան, Վահէ Թաշճեան եւ Միշէլ Փափուճեան:

Գույումճեանի յուշերը կը բաղկանան ընդամէնը ութ գլուխներէ, որոնք կը ներկայացնեն կառավարիչին պաշտօնավարութեան ամբողջ ժամանակաշրջանը՝ Լեռնալիբանանի մէջ իր պաշտօնի ստանձնումէն մինչեւ անոր հրաժարումն ու դէպի Պոլիս վերադարձի իր նկարագրութիւնը, այլ խօսքով 1913 – 1915 տարիները:

190 էջերէ բաղկացող այս գիրքը հարուստ է նաեւ Լիբանանը ներկայացնող բնապատկերներու, ինչպէս նաեւ Օսմանեան կայսրութեան ղեկավար դէմքերու 27 լուսանկարներով: Հրատարակիչները գիրքին կցած են նախաբան մը, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ ծանօթագրութիւններ, որոնք զանազան լուսաբանութիւններ կու տան Գույումճեանի ներկայացուցած դէպքերուն եւ մեկնաբանութիւններուն:

Այնպէս ինչպէս հրատարակիչները իրենց յառաջաբանին մէջ կը նշեն, Գույումճեանի յուշերը գրուած են ֆրանսերէն լեզուով: Առաջին համաշխարհային պատերազմի աւարտէն քանի մը տարի ետք: Լիբանանի մէջ իր պաշտօնավարութեան աւարտէն ետք, Գույումճեան եւ իր կինը նախ վերադարձած են Պոլիս, ապա, կարճ ժամանակ ետք, անցած են Հռոմ: Իտալական մայրաքաղաքին մէջ ալ մահացած է օսմանցի այս դիւանագէտը, 1933 թուականին: Տիկին Գույումճեան ամուսնոյն յուշերը յետագային ուղարկած է Փարիզ՝ Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան պատասխանատու դէմքերու՝ հրատարակութեան առաջարկով: Այսպէս ալ, անհրաժեշտ քայլերը կ՚առնուին ֆրանսական հրատարակչատան մը մօտ, բայց Տիկին Գույումճեան յարմար կը նկատէ գիրքը անմիջապէս լոյս չընծայել, նկատի ունենալով որ յուշագիրին մայրը տակաւին կ՚ապրէր Պոլսոյ մէջ, եւ գիրքին բովանդակութիւնը կրնար սպառնալ մօր ապահովութեան: Յետագային կը ծագի Բ. Համաշխարհային պատերազմը եւ անոր յաջորդած պատերազմի եւ տնտեսական անձկութեան տարիները: Գիրքին հրատարակութեամբ զբաղող մարդիկ բնական մահով կ՚անհետանան, այս յուշերը կը մոռցուին եւ մինչեւ այսօր անոնք կը մնային անտիպ:

Պատմական առումով, Գույումճեանի յուշերը բախտորոշ ժամանակահատուածի մը վկայութիւններն են. այս տարիներուն է որ ծագեցաւ Առաջին Համաշխարհային պատերազմը, որուն ծանրակշիռ հետեւանքները չխնայեցին նաեւ Լիբանանն ու իր բնակչութիւնը: Պատերազմական գործողութիւններուն բռնկումէն կարճ ատեն մը ետք, Օսմանեան իշխանութիւնները ջնջեցին վարչական այն յատուկ համակարգը որ մինչեւ այդ պործադրութեան մէջ էր Լեռնալիբանանի մէջ: Այս տարիներուն Լիբանան ապրեցաւ նաեւ աղէտալի սով մը որ մարդկային տասնեակ հազարաւոր զոհեր խլեց Լիբանանցիներու շարքին: Գույումճեան՝ ականատես այս դէպքերուն, մանրամասնութեամբ կը ներկայացնէ զանոնք, եւ պատմագիտական առումով, կարելի է ըսել նորութիւններ կը բերէ այդ ժամանակաշրջանի Լիբանանի պատմութեան ուսումնասիրութեան մարզէն ներս:

Յուշագիրը չի բաւարարուիր սակայն լոկ պատմական այս իրադարձութիւններուն նկարագրութեամբ: Ընդհակառակն, գիրքին կարեւորագոյն բաժինը շահեկան վերլուծում մըն է Լիբանանի այդ ժամանակներու քաղաքական, ընկերային ու համայնքային դրութեան: Գույումճեան իր յուշերուն ընդմէջէն կը պարզուի ըլլալ հմուտ քաղաքագէտ մը որ կարճ ժամանակահատուածի մը մէջ ըմբռնած կը թուի ըլլալ լիբանանեան ընկերա – քաղաքական բեմի հիմնական նրբութիւններն ու «գաղտնիքները»: Իսկապէս ալ, կառավարիչի իր պաշտօնին դիրքին բերումով անոր ապրած կարճ փորձառութիւնը, Գույումճեանը դարձուցած է անուրանալի մասնագէտ մը տեղական խնդիրներուն: Գիրքին մէջ խորաթափանց վերլուծումի կ՚ենթարկուին օրինակ Լիբանանի մէջ տիրող աւատապետական համակարգը, Մարոնի եկեղեցիին դերը, Օսմանեան կեդրոնական իշխանութիւններուն ազդեցութիւնը տեղական հարցերուն վրայ, ինչպէս նաեւ ֆրանսական շահերը երկրին մէջ եւ Փարիզի վարած քաղաքականութիւնը Լիբանանի եւ Լիբանանցիներու նկատմամբ: Այս իմաստով, չափազանցութիւն մը չըլլար եթէ յայտնենք թէ Գույումճեանի վերլուծումները շատ յաճախ կը պահեն իրենց այժմէականութիւնը:

Հայկական պատմագրութեան դիտանկիւնէն, Գույումճեանի յուշերը հետաքրքրական լուսաբանութիւններ կը բերեն կարգ մը խնդիրներու շուրջ: Օրինակի համար, Լեռնալիբանանի կառավարիչը, իր անձնական հանդիպումներու փորձառութեան ընդմէջէն, կը քննէ այդ ատենուայ Օսմանեան կայսրութեան ղեկին վրայ գտնուող կարեւորագոյն դէմքերէն մէկը՝ Ահմէտ Ճեմալ փաշան: Իթթիհատական այս ղեկավարը, պատերազմի սկիզբը կ՚ուղարկուի Սուրիա – Լիբանան, ստանձնելու համար եգիպտական ճակատին վրայ գտնուող Օսմանեան չորրորդ բանակին հրամանատարութիւնը: Գույումճեանի կարծիքով, Ճեմալ փաշան պատասխանատու դեր ունեցած է Լիբանանի աղէտալի սովին ծագման մէջ:

Հայագիտական առումով, այս գիրքին թերեւս ամէնէն հետաքրքրական բաժինը վերջին գլուխն է, ուր հեղինակը կը նըկարագրէ իր պաշտօնավարութեան աւարտէն ետք՝ ցամաքի ճամբով դէպի Պոլիս իր վերադարձը: Ճամբորդութիւնը տեղի կ՚ունենայ Սեպտեմբեր 1915-ին, նոյն այն ժամանակ երբ հայկական նահանգներէն եւ Կիլիկիայէն հայ բռնագաղթուածները տասնեակ հազարներով կը հասնէին Սուրիա: Գույումճեան առաջին անգամ հայ գաղթականներուն կը հանդիպի Ռայաքի (Պէքաայի դաշտ) շոգեկառքի կայարանին մէջ, ապա կը հասնի Հալէպ, ուր քաղաքը լեցուած էր հայ տարագրեալներով, մեծ մասամբ սովահար ու անպաշտպան վիճակի մէջ: Գույումճեան եւ իր կինը կը շարունակեն իրենց ճամբան դէպի հիւսիս՝ դէպի Կիլիկիա, ուր այս անգամ ականատես կ՚ըլլան ամայացած հայ թաղերու ու գիւղերու, ինչպէս նաեւ այլ տարածքներէ եկած բռնագաղթուածներու կարաւաններուն անցքին:

Այս իմաստով, յուզիչ են հեղինակին ներկայացուցած տեսարանները: Հաւանաբար այն հազուագիւտ Հայերէն էր որ այդ ժամանակներուն կը ճամբորդէր հարաւէն հիւսիս, երբ անդին հարիւր հազարաւոր հայրենակիցներ կը քշուէին հիւսիսի նահանգներէն դէպի արաբական տափաստանները: Թերեւս նաեւ միակ Օսմանեան պետական անձնաւորութիւնն էր որ վկայութիւններ ունի այս տեսակ ճամբորդութեան մը ընթացքին Հայերու պարզած ողբերգական վիճակին մասին:

Վ. Թ.

Publications reçues

LA POESIE ARMENIENNE CONTEMPORAINE D'ISTANBUL 1940-2000

Mémoire de maîtrise en littérature arménienne préparé sous la direction de Dr. K. Beledian

Présenté par HILDA KALFAYAN-PANOSSIAN

Paris 2003

«ԳՐԱՍԻՐԱՑ» ԻՐ 120-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ՝ ԱՊԱԳԱՅԻ ՀԵՌԱՆԿԱՐՈՎ

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Պուլկարահայ գաղթօճախին մէջ Փըլովտիւ քաղաքի «Գրասիրաց»ը 120 տարիներու երկար մշակութային – կրթական ճանապարհին վրայ վերիվայրումներ անցնելէ վերջ, տակաւին կը պահէ իր գոյութիւնը, հակառակ վերջին տասնամեակի մը յարաբերական ամլութեան: Անվիճելիօրէն, ռահվիրան է ան, առաջինեկը, պուլկարական հողատարածքին տարբեր քաղաքներու աւելի մեծ հայկական գաղութներուն մէջ հիմնադրուած գրական – ընթերցարաններու շարքին: Իրողութիւն է, որ անոնք որոշ քաղաքական – հանրային նպատակներու ծառայելու համար հասակ առին, բայց անոնցմէ քիչեր պահեցին իրենց գոյութիւնը համայնավարական պետական յեղաշրջումէն վերջ (1944, Սեպտեմբեր 9), վերածուելով լոկ «Երեւան» համայնավարամէտ յառաջդիմական միութեան մէկ օղակին:

Փըլովտիւի «Գրասիրաց»ը յառաջ եկաւ միայն ազգային լուսաւորութեան ծառայելու համար, առանց կուսակցական գունաւորումի: Անոր սկզբնաւորութիւնը կը գտնենք Պուլկարիոյ ազատագրումէն վերջ, ռուս – թրքական ազատարար պատերազմին շնորհիւ (1877 – 1878): Երկրին բաժանուած մէկ հատուածին մէջ, Արեւելեան Ռումելիա եւ անոր կեդրոն Ֆիլիպէ, յետագային՝ Փըլովտիւ, եղաւ անոր օրրանը: Այստեղ Ազգային վարժարանի հայրենասէր ու լուսամիտ ուսուցիչ Տաճատ Լութֆեան (1) գաղափարը կը յղանայ գրադարանի մը հիմնադրութեան որ իրականութիւն կը դառնայ 1883–ին: Այդ գաղափարին իրագործման մէջ կը ներգրաւուին պուլկարական միջնակարգի բարձր դասարանի աշակերտներ՝ Աբրահամ Յ. Փափազեան, Վարդան Մ. Վարդազարեան, Թադէոս Գրիգորեան, Նշան Կարապետեան, Պօղոս Խ. Պօղոսեան ու Մաքսուտ Կարապետեան: Կը յօրինուի «Գրասիրաց» ընկերութեան կանոնագիրը, որ կը վաւերացուի վարժարանի հոգաբարձութեան կողմէ (1883 Մայիս 1): Տարի մը վերջ, ընկերութեան ընդհանուր ժողովի որոշումով ան կը վերանուանուի «Գրասիրաց» եղբայրութիւն եւ այդ անուամբ կ'ունենայ իր ձօնաձեւ կնիքը՝ հայերէնին հետ նաեւ պուլկարերէն լեզուով. «Քնիժելիւպնօ պռաթսթվօ» 1883, Փըլովտիւ: Սկզբնական շրջանին «Գրասիրաց»ի նախագահ կ'ըլլայ Տաճատ Լութֆեան, իսկ վարչական կազմի անդամներու կարգին արձանագրուած կը գտնենք անունները՝ Գէորգ Ծ. Վրդ. Ռուսչուքլեանի (2), Պետօ Սերեմճեանի (3), Կարապետ Մ. Վարդազարեանի եւ յետագային ուրիշներու: Անտես պէտք չէ առնել եւ յաջորդ նախագահները, յանձինս՝ Գաբրիէլ Թաքաթլեանի, Առաքել Գազազեանի (4), (աւելի քան 15 տարիներ) Թադէոս Գ. Հինդլեանի, Երուանդ Յակոբեանի. բոլորը 1883 – 1914 շրջանին: Անոնցմէ ամէն մէկը իր նպաստը բերած է Փըլովտիւի հայ հանրային – մշակութային ու եկեղեցական կեանքին, որուն այլ առիթով կ'արժէ անդրադառնալ աւելի հանգամանօրէն: Նախագահի պաշտօն վարած են նաեւ ուրիշներ, իսկ համայնավար շրջանին՝ հանգուցեալ Վահէ Ձերչեան, Պերճ Գաբրիէլեան եւ միայն որպէս պատասխանատուներ տողերուս գրողը, տոքթոր Եաղուպեան եւ այլն:

«Գրասիրաց» եղբայրութեան հիմնումէն վերջ գրապահ (գրադարանավարներ) եղած են աւելի երկար ժամանակ Պօղոս Խ. Պօղոսեան, Թադէոս Յակոբեան, Մանուկ Սահակեան, Աստուր Պետիկեան, Հայկ – Աշոտ Աղասեան, Օրիորդ Արաքսի Ժամկոչեան, Վարդանոյշ Ջէքթիրեան եւ այլն: Այս ազնիւ գործին իրենց անվարձահատոյց աշխատանքը բերած են 1935–էն ետք, նաեւ՝ Հաճի – Կարապետ Մարուքեան (5), Թագուհի Խաչիկեան, Տիկին Հռիփսիմէ Արխեան, Վիքթորիա Ներսէսեան, Գրիգոր Փափազեան, տոքթոր Եաղուպեան եւ Ոսկինէ Արզարեան՝ ամէնէն երկար տարիներու նուիրեալը «Գրասիրաց»ին որ տարի մը առաջ յաւէտ բաժնուեցաւ մեզմէ: Անոնք գրադարանի միջոցով իրենց նպաստը բերին համայնքիս մշակութային կեանքին, առանց մոռնալու անունները Զատիկ Ղազարոսեանի, Օր. Մարի Դանիէլեանի եւ ուրիշներու:

Այս երկար տարիներուն նուիրատուութեամբ բազմալեզու գրքերու արժէքաւոր ֆոնտ մը դիզուեցաւ «Գրասիրաց»ի դարակներուն վրայ: Այդ ֆոնտէն տասնըեակ ու տասնեակ հնատիպ ու այլ արժէքաւոր հատորներ նուէր ուղարկուեցան Խորհրդային Հայաստան: «Գրասիրաց»ի գրքային ժառանգութեան մէջ իր պատուոյ տեղը կը գրաւէ անցեալի հայ պարբերական մամուլը՝ «Մշակ», «Մուրճ», «Տարազ», «Հանդէս ամսօրեայ», «Բազմավէպ», «Անահիտ», «Հայրենիք», «Ամէնուն տարեցոյցը» – Թէոդիկ եւ այլն: Անոնք անձեռնմխելի մնացին եւ պահուեցան նոյնիսկ բռնատիրական պայմաններու տակ, «Երեւան» միութեան գործունէութեան ժամանակ, երբ «Գրասիրաց»ը անոր մշակութային մէկ օղակը կը հանդիսանար (1944 – 1989):

Պէտք է նշել եւ այն իրողութիւնը, որ այդ ընթացքին հայաստանեան տարբեր բնոյթի գրականութեամբ, ինչպէս եւ պուլկարերէն լեզուով գրականութեամբ հարստացաւ գրադարանային ֆոնտը՝ հասնելով աւելի քան 16.000 հատորներու, որոնց մեծ մասը հայերէն լեզուով է: Լուսաւորութեան այս ճոխ շտեմարանէն ու կրթական օճախէն մտային հիւթեր քաղեցին մեր յաջորդական սերունդները, աւելի բարձր կրթական մակարդակի մը հասնելու նպատակով:

Բազմազան եղած են «Գրասիրաց»ի ձեռնարկները անոր երկարամեայ գոյութեան ընթացքին. մասնագիտական դասընթացքներ՝ լեզուական, հաշուապահական, նորաձեւական, դասախօսութիւններ պատմական, գրական դէմքերու, ցուցահանդէսներ, ինչպէս եւ ընթերցումներ եւ այլն:

Վերջին քանի մը տարիներուն «Գրասիրաց» մնալով հանդերձ անտէրունջ վիճակի մէջ, վայելեց հովանաւորութիւնը, «Սուրբ Գէորգ» եկեղեցւոյ վարչութեան, որ իր տնօրինութիւնը եւ հոգածութիւնը տարածեց անոր վրայ: Եւ որպէսզի գրքային հարստութիւնը նոր յարմարաւէտ միջավայրի մէջ հասարակութեան մշակութային ծառայութիւն մատուցանէ՝ ծրագիր մը նախատեսուած է բազմանպատակ շէնքի մը կառուցման համար: Այնտեղ պիտի տեղադրուի նաեւ «Գրասիրաց»ը: Մինչ այդ սակայն, լուրջ խնդիր մը կայ. արդիականացումը գրքային ֆոնտին, որուն համար արդէն մասնաւոր յանձնախումբ մը գործի լծուած է: Սրտցաւ ու նուիրեալ անձեր չեն պակսիր, որպէսզի յաջողութեամբ աւարտին բոլոր աշխատանքները այս մշակոյթի ակութին վերափոխման ու արդիականացման ուղղութեամբ: Ան ներկայ արդի պայմաններուն տակ, ոչ միայն գրքաբաշխումի միաւոր մը ըլլայ, այլ նաեւ հետազօտման, ուսումնասիրութեան միջավայր մը, ասպարէզ մը բանաւէճերու, օժտուած արդի թէքնիք միջոցներով՝ համակարգիչ, համացանց եւ գրաւիչ վայր մը դառնայ նոր սերունդին համար: Ներկայ ծանր տնտեսական պայմաններու տակ բոլոր ակնկալութիւնները կապուած են Եկեղեցւոյ վարչութեան ֆինանսական բարուք վիճակին, անոր անդամներու հետեւողական վերաբերումին եւ գործող հայկական միութիւններու աջակցութեան:

Լաւատես կ'ուզենք ըլլալ, թէ «Գրասիրաց» պիտի շարունակէ իր մշակութային – լուսաւորչական առաքելութիւնը կատարել յետագային ալ, չվերածուելու համար լոկ թանգարանի մը իր գրքային հարստութեամբ:

ԾԱՆՕԹ. –

(1) Տաճատ Լութֆեան՝ հեղինակ պուլկարահայ տպագրութեան. երկու գիրքերու Ա) Ռումէլիի Շարքի վէ Էրմենիլեր, Փլովտիւ, 1885/հայատառ թրքերէն); Բ) Փունջ հատընտիր առակաց. Փունջ Ա. Փլովտիւ, 1885:

(2) Գէորգ Ծ. վրդ. Ռուսճուքլեան՝ ծնած Փլովտիւ 14 – 02 – 1829, մահացած 10 – 09 – 1898 թ. թաղուած քաղաքիս Սուրբ Գէորգ եկեղեցւոյ բակին մէջ:

(3) Պետօ Սերեմճեան՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գործօն անդամ՝ ծնած 1868 թ. կախաղան հանուած Ադրիանուպոլսոյ մէջ 10 – 12 – 1901 թ.:

(4) Առաքել Գազազեան՝ Արեւելեան Ռումելիոյ կառավարական անձնակազմի անդամ:

(5) Հաճի – Կարապետ Մարուքեան՝ ներգաղթած 1946–ին, բնտանեօք:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ
ԺՊԻՏ

Աստուծուն կանգնեցնում է քահանային.
– Տէր հայր, խմե՞լ էք:
– Միայն ջուր:
– Իսկ իմ կարծիքով, ձեզանից գինու հոտ է գալիս...
– Օ՛, Տէր, նորի՞ց գործեցիր այդ հրաշքը:

⁂

Մի մարդ գալիս է բժշկի.
– Բարեւ ձեզ, անվճար բժիշկ:
– Բարեւ ձեզ, անբուժելի հիւանդ:

⁂

Երկու ծերունի վիճում են.
– Այդ ե՞ս եմ ծեր: Ախր բժիշկն ասաց, որ օրգանիզմս աշխատում է ժամացոյցի պէս:
– Նա նկատի ունէր աւազի ժամացոյց:

⁂

Մեր մօրաքոյրները մշտապէս զայրացնում էին իրենց քրոջորդուն՝ ամուսնութեան մասին խօսակցութիւններով: Ամէն անգամ, երբ միասին գնում էին հարսանիքի, բոթում էին նրան ու քրքջալով ասում.
– Յաջորդը դո՛ւ ես:
Այդ ամէնը դադարեց, երբ քրոջորդին սկսեց նոյնը ասել նրանց.. երբ միասին գնում էին որեւէ մէկի թաղմանը:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

11

Ջերմը կ'այրէր ճակատս: Հանդարտ ու անուշ տկարութիւն մը մարմինս պարկած էր գետին: Ընկերներս գացած էին քաղաք: Երջանիկ ու գինով՝ առտուան քաղցրութենէն, բայց սիրտս լի սիրոյ տառապանքով՝ բաց աչքերով կ'երազէի սիրոյ քաղցր ու անմոռանալի պահեր: Սիրտս կը փնտռէր ուժգնութեամբ: Կը խօսէի ես ինծի ջերմ ու աղուոր բառերով՝ տառապելով ու երջանկանալով նոյնատեն, եթէ կարելի է երջանկանալ տուայտ հաճոյքով մը: Պատրանքի ծարաւ սիրտս այսուհանդերձ կը խաբուէր՝ պզտիկ, միամիտ, հեզ՝ մանկիկի մը պէս:

Արեւը ինկաւ ոտքերուս վրայ: Ի՜նչ անոյշ է արեւը գարնան սիրոյ կարօտ հիւանդի մը մարմնին վրայ: Ցանկարծ շրթներս բացուեցան, եւ բնազդաբար սկսայ արտասանել բոլոր երգերը, որ գիտէի: Ցետոյ դեռ անօթի շրթներով՝ բացի տետրակս ու սկսայ կարդալ բոլոր երգերը, որ գրած էի: Կը կարդայի երջանկութեամբ, բարձր ձայնով, որպէսզի ականջներս լսեն բառերուն նուագը եւ իմ խոնարհ ու հասարակ երգերս կը ստանային լայն ու խոր երանգներ:

Սրտիս լոյսը կ'իյնար անոնց համեստ հէնքին վրայ, կը գեղեցկացնէր զանոնք: Ու ի՜նչ խորագիր: Ահա՝ «Հորին աղջիկը»:

Կը յիշեմ, նորէն գարնան իրիկուն մըն էր, Պոլիս, Վոսփորի եզերքը նետուած գիւղի մը մէջ, կ'անցնէինք ընկերոջ մը հետ լիացած իրիկուան խաղաղութենէն ու յանկարծ՝ ամայի ու լուռ փողոցին մէջ, ուր արեգակը ջերմօրէն կը տաքցնէր ամէն բան, հորի մը առջեւ՝ հանդիպեցանք անոյշ աչքերով հայ աղջկան մը: Հոր մը՝ մեծ քաղաքին մէջ: Ի՜նչ բանաստեղծութիւն: Այդ երեկոյ լուսնի լոյսով, փոքր ու սիրահար տղայ, թըռչուն ու խուսափուկ ձեւերու՝ գրեցի այս խոնարհ տաղը որ կը վերջանայ այնքան հեզ ու մանուկ շեշտով մը:

... Քովէս անցաւ ու լեցաւ հոգիս
անհուն տենչանքով,
Լսեցի ձայնն՝ ընտանի բառերուն
լոյս հարցնող,
Տեսայ գլուխը քումայթ ու
խոպոպներն ոսկեշող...

Ու մէկ վայրկեանը բաւեց որ այդ
աղջիկը դոյլով,
Այդ կախարդիչ աչքերով՝ ինչպէս
երազ մ'անհնար
Հոգիէս ներս պատկերուէ՛ր ու
մինչեւ հիմա մընար:

Հորին աղջիկն անուշ՝ ճամբուն
վրայ ամայի...

Ցետոյ ուրիշ մը ահաւասիկ՝ «Ուշ գիշերին»:

Այո՛, ամրան լի ու յամրընթաց գիշեր մըն էր: Կ'անցնէի մայրաքաղաքին լուսաւոր ու հարուստ մէկ փողոցէն: Լոյսերը կ'իյնային սալայատակին վրայ: Դաշնակ մը կ'աղաղակէր սիրոյ երգ մը, երբ ան դուռը բացաւ: Աղջիկ մը՝ գիշերուան մէջ: Անցորդին՝ ճամբուն վրայ՝ ցնորք մը սպիտակ: Երազ մը վաղանցուկ, որուն լոյսը մէկ անգամ աչքերուդ մէջ կ'իյնայ:

–

Գիշերն ուշ էր: Իրենց տան՝ դուռը
բացաւ մութին մէջ...
Օ՛, նուագը դաշնակին ու լոյսերը
փողփողէշ...
Ու փողոցին վրայ հեզ՝ ծանր ու լի
ժամը ամրան...

Ուրախութիւնը ա՛հա՝ զարկաւ սրտիս
վրայ վըրան...
Խաղաղութեամբ դառնա՛մ տուն ու
թըթատեմ էջ առ էջ
Խոնարհ ու հեզ յուշերուս հարուստ
գիրքը լուսաւէշ...

Ու դեռ որքա՜ն երգեր, ոմանք լուրջ, խոնարհ, պզտիկ, հեզ, կորսուած իրենց իսկ համեստութեան մէջ, ուրիշներ աղաղակող ու անհանդարտ, բոլորն ալ պըլլուած յիշատակի մը կամ երազի մը ծունէին, ապաստանած երջանիկ ու թըռչուն ժամուան մը պատսպարանքին: Կ'ելլեն ոտքի մութին մէջէն ու մեղմօրէն, վստահօրէն, յամառօրէն կը կանչեն գլխ իրենց անունները տալով. Ահա՛ սա, որ կը կոչուի «Հեզ յոյս» եւ որ կը վերջանայ հաշիւ լսելի ու վախկոտ փափաքով մը՝

Գուցէ՝ նո՛րէն թեւ թեւի անցնինք
այն նեղ կածանէն,
Տանինք մեր սէրը չըքնաղ՝ հեռու
կեանքէն ախտաւոր,
Հովը անուշ կը փըչէ բուրումներով
բեռնաւոր...

Ու ի՜նչ քաղցր է մտիկ ընել վիրենք՝ իրիկնաժամերուն, երբ սիրտդ լեցուն է: Ականջդ ի վար կը փափսան կորսուած ժամերու մասին, եւ կորսուած հարըստութեանց յիշատակովը սիրտդ աւելի կը լիանայ: Ոմանք անտառակ են ու հեշտամոլ, կը խօսին կրքի պահերուն մասին, երբ՝ խոնարհ, դեղերած ես պատուհանի մը տակ. մութին մէջ, յանուն անուշ ժպիտի մը: Կամ երբ գացած ես բեռնաւոր սրտով ու նաեւ հարուստ բաղուկներով կորսուած տեսիլքի մը: Պատանութիւնը ի՜նչ անուշ է:

(Շար. 34)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ

ՄԻԼԱՆՕ. _ Տիկին Մարի Մնոսիկեան 500 Եւրօ։

ՓԱՐԻԶ. _ Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջըրբաչեան 500 Եւրօ։

ՆՈՒԱՅԻ. _ Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պալեան 100 Եւրօ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SEVAN» de Vienne présente

le Spectacle de Noël

de l'ECOLE ARMENIENNE

Le dimanche 11 janvier à 15 heures précises

au Théâtre Municipal de Vienne

Au programme:
- Chants, danses
- Poésies, Sketches
- Théâtre sous la direction de Nareg DOURIAN en collaboration avec la Maison de la Culture Arménienne de Vienne.

Comme chaque année, le Père Noël sera au rendez-vous pour distribuer cadeaux et friandises aux enfants.

Venez nombreux les encourager...

(Շար. Ա. էջէն)

նը կը կատարէր ի նպաստ երկխօսութեան եւ հաշտութեան։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ Շրէօտէր հրաւիրուած է Նորմանտիի ցամաքահանման 60-րդ տարեդարձին (1944, Յունիս 6) եւ ընդունած է հրաւէրը։ Առաջին անգամն է որ գերմանացի նախարարապետ մը կը հրաւիրուի այս արարողութեան։

ԼԵԺԻՈՆԷԼՈԶԻ համաճարակը մեծ համեմատութիւններու հասած է Փա – տը – Գալէի նահանգին մէջ, ինչ որ պատճառ եղած է Առողջապահութեան նախարարին այցելութեան, Յունուար 1-ին, Լանսի հիւանդանոցը։ Ցարդ 63 հոգի վարակուած է եւ վեց մեռեալ կայ։ Համաճարակը կարեւորագոյնն է Ֆրանսայի մէջ եւ պատճառները կը փնտռուին։

MEILLEUR CADEAU POUR LES FETES

c'est le

MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

de

Mme **Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN**

Une méthode audiovisuelle, novatrice et radicale pour apprendre à **parler, lire et écrire** l'arménien chez soi, **en 50 heures!**

- *faites-en cadeau à vos enfants et petits-enfants qui vont présenter l'arménien au BAC;*
- *faites-en cadeau à vos amis francophones qui veulent apprendre l'arménien.*

3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio comprenant 2 heures d'enregistrement pour 95 euros (frais d'expedition compris).

Contacter :
l'Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne
Tél : 01. 47. 50. 97. 51.

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) միւսներուն։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

մասնակցութեամբ՝
ՑՈՎՍԷՓ_ի (Հալէպէն)
եւ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Նուագախումբին

Շաբաթ, Յունուար 10-ին

Hôtel SOFITEL
«Forum Rive Gauche»ի սրահներէն ներս
17 bis, Boulevard Saint-Jacques, 75014 PARIS

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 44 05 17 77 կամ 01 43 78 57 67 թիւերուն։

ԾՆՆԴԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴԵԱՆ
Ժամը 15-ին՝ սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեան։
Ժամը 16-ին՝ ճրագալոյցի պատարագ։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
ԾՆՈՒՆԴ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.30-ին։
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ Ջրօրհնէք կը կատարուի։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
Բ. Օր Ծննդեան։ Յիշատակ Մեռելոց
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագի աւարտին ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»։

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16.30-ին։
Պատարագ՝ ժամը 17.30-ին։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9-ին։
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին։
Պատարագէն ետք Ջրօրհնէք։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՄԵՌԵԼՈՑ
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-ին։
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին։
Պատարագէն ետք՝ Հոգեհանգիստ։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 4
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16.30-ին։
Պատարագ՝ ժամը 17.30-ին։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-ին։
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին։
Ջրօրհնէքի աւանդական արարողութիւն յաւարտ պատարագի։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին։
Յաւարտ պատարագի Հոգեհանգստեան արարողութիւն «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Ժամերգութիւն՝ ժամը 16.30-ին։
Պատարագ եւ Նախատօնակ ժամը 17.15-ին։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-ին։
Պատարագ՝ ժամը 11-ին։
Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէք կը կատարուի։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Ժամերգութիւն՝ ժամը 16.30-ին։
Պատարագ եւ Նախատօնակ ժամը 17.30-ին։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։
Ջրօրհնէք՝ ժամը 12-ին։

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16-ին։
Ընթերցուածք՝ ժամը 16.30-ին։
Պատարագ՝ ժամը 17-ին։
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին։
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։
Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէքի արարողութիւն կը կատարուի։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի Հայոց
Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
Ընթերցուածք՝ ժամը 16-ին։
Պատարագ՝ ժամը 17-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին։
Հանդիսաւոր պատարագ՝ ժամը 9.45-ին։
Ջրօրհնէքի աւանդական արարողութիւն։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ հարաւային Ֆրանսայի
Պատարագը կ'երգէ «Սահակ-Մեսրոպ» Երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ARMÉNIE PROMOTION SPÉCIALE
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AERIENNE
ARMENIAN
AVION* +7 NUITS HOTEL**** +TRANSFERTS
500€*
* Départ Paris
* A partir de

PARIS • SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS TEL 01 42 9610 10 • FAX 01 42 96 18 77
LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30
Sabera@wanadoo.fr
www.saberatours.fr

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 4
DIMANCHE
4 JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
Թիւ 299

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամենօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.850 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.850

ԵՐԲ ՄԱՍԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ Է ԱՄԲՈՂՋԻՑ...

Գրեց՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Վերջերս (2003 Սեպտ. 12) Երեւան լոյս տեսնող Գրական Թերթ-ին մէջ երեւցաւ չահագրգռական յօդուած մը Վազգէն Գաբրիէլեանի գրիչէն, հետեւեալ խորագիրով՝ «Տարօրինակ առաջարկ, կամ դարձ ի շրջանս իւր»: Խնդրոյ առարկայ առաջարկը Դաւիթ Գասպարեանի կողմէ հրապարակ նետուած էր տակէ քանի մը ամիս առաջ, նոյն թերթին մէջ տպուած գրութեամբ մը: Հոն ի հարկէ կ'առաջարկուէր Հայաստանի Հանրապետութեան սահմաններէն ներս «արեւմտահայերէնին տալ պետական կարգավիճակ»: Վ. Գաբրիէլեան (որ ի դէպ՝ ծանօթ եւ յարգուած մասնագէտ է արեւմտահայ գրականութեան ու նաեւ հրատարակած է հատորներ Սփիւռքի գրականութեան վերաբերեալ, ուսումնասիրութիւն եւ ծաղկաքաղ) այս գրութեան է, որ կը հակազդէ երբ իր մասնագէտի տեսակէտը կը յայտնէ, ջրելով յայտնուած առաջարկը ու ցոյց տալով անոր անհեթեթութիւնը: Այս ամբողջը ամենայն քաղաքավարութեամբ: Փաստարկները ըստ ամենայնի համոզիչ են, կամ գոնէ այդ տպաւորութիւնը կը ձգեն: ա) Արեւմտահայերէն եւ արեւմտահայ գրականութիւն բաւական չափով դասաւանդուած են Հայաստանեան դպրոցներուն եւ «բուհ»երուն մէջ: բ) Հայաստանի մէջ արեւմտահայերէնի պաշտօնականացումը ամէն պարագայի մասնաւոր նպաստ մը պիտի չբերէր Սփիւռքի հայախօսութեան աստիճանի բարձրացումին: գ) Պաշտօնական ըսուած լեզուն ըստ էութեան պետութեան մը լեզուն է և «ցաւօք սրտի՝ միայն այստեղ՝ Արեւելեան Հայաստանում է մեր պետականութիւնը, եւ ապրող ժողովուրդը Արեւելահայերն են»: դ) Երկիր մը չի կրնար երկու պաշտօնական լեզու ունենալ (բացի գաղութարար իշխանութեան լուծէն նոր ազատած երկիրներէն, ուր տեղական լեզուն տակաւին ազգային լեզուի արժէք չէ ստացած լիովին) :Ասոնք են բերուած փաստարկները: Երեւակայութեան յատուկ պակաս մը ցուցաբերող, բայց երեւութապէս՝ ողջախոհութեան կռուանին վրայ ամուր նստած փաստարկներ են, որոնք ըստ ինքնեանց՝ ոչինչ ունին դայթակղելի: Ընթերցողին կը ձգեմ ամէն մէկը կշռադատելու պարտականութիւնը: Վերջին հաշուով երկու լեզու (եւ երկու ուղղագրութիւն) ունենալն ալ «միասնութեան խանգարիչ գործօն չէ»: Ես հակառակը պիտի չըսէի:

Հետաքրքրական է հեռուէն հետեւիլ հայաստանցի մտաւորականներու միջեւ ծաւալած այս վէճին: Մենք ենք (հայախօս Արեւմտահայերս) ձեւով մը եւ անշուշտ միայն ի միջի այլոց՝ վէճին ու վիճաբանութեան խնդրոյ առարկաները բայց վէճը մեզմէ անկախ կ'ընթանայ, տարբեր ոլորտներու մէջ: Վերացական վէճ, բնական է, եւ ատով իսկ (կամ ասով հանդերձ) չափազանց չահեկան: Արեւմտահայերէնը պէտք է ընդունուի՞ արդեօք որպէս Հանրապետութեան միւս պաշտօնական լեզուն: Ինչի՞ պիտի ծառայէր ընդունուիլը: Պիտի ծառայէ՞ր, թէ պիտի վնասէր: Խորհրդանշական արա՞րք մը պիտի մնար, թէ տակէ անդին պիտի անցնէր: Բան մը պիտի փոխէ՞ր երկրի լեզուական իրականութենէն :Իսկ ի՞նչ կը նշանակէ «խորհրդանշական»: Ի՞նչ հետեւանքներ կրնայ ունենալ խորհրդանշական ճանաչում մը: Ահաւասիկ ձեզի լուրջ հարցումներ, որոնք կրնային (եւ դեռ կրնան) լուրջ հարցադրութեան մը ծնունդ տալ: Զոր պիտի ուզէի ամփոփել մէկ ակնարկով. «խորհրդանշական ճանաչում» մը արդեօք ձեւ մը պիտի չըլլա՞ր ընդունելու Հայ կոչուած այս ժողովուրդին եզակի դրութիւնը աշխարհի երեսին: Այո, կը կրկնեմ, չափազանց չահագրգռական հարցումներ են ասոնք, որոնք կրնային դառնալ ազգային չափանիշով ու ծաւալով խորհրդածութեան մը առարկաները, ուղենիշի դեր կատարող բանաձեւերը: Կրնային դառնալ, ճիշդ է, պայմանաւ որ ունենայինք մտածող մտաւորականութիւն մը, իրարու խօսքը լսել ու յարգել գիտցող գրչի ու մտքի սպասարկուներ, եւ պայմանաւ որ նուազագոյն չափով հասկացողութիւն մը կազմուէր «խորհրդանշական» բառին շուրջ: Չկա՛ն այդ պայմանները, յստակ է: Մինչ այդ, ստիպուած ենք բաւարարուելու Վազգէն Գաբրիէլեանի փաստարկներով եւ ընդունելու, որ կանուխ է հաւանաբար պահանջելու համար խորհրդանշական երեւակայութեան մը կազմաւորումը:

Այդ (հարցադրութեան եւ խորհրդածութեան) մակարդակին վրայ չեն ընթանար փոխանակուած գաղափարները, դժբախտաբար: Պզտիկ օրինակ մը: Վերը նշուած չորս փաստարկներէն առաջինը այն էր, որ պետական հոգածութիւնը կայ ու կայ: Պաշտօնականացում չէ ան ու չի կրնար ըլլալ, բայց ճանաչումի ձեւ մըն է վերջին հաշուով, կ'ըսէ Վ. Գ.: Երբ ուրեմն պետական հոգածութեան խօսքը կ'ըլլայ այս ձեւով, հեղինակը այն կարծիքը կը յայտնէ, թէ «պէտք է պետականօրէն օգնել Սփիւռքի դպրոցներին..., յաճախակի դարձնել սփիւռքահայ ուսուցիչների՝ Հայաստանում վերապատրաստման գործը, ստեղծել յանձնաժողովներ, որոնք կը համակարգեն, կը նորմաւորեն այսօրուայ գրական արեւմտահայերէնը, որ տարբեր գաղթօճախներում տարբեր է...»: Ընդգծումը կը պատկանի յօդուածագիրին:

Վստահ եմ՝ բարի զգացումէ մը եկած յայտարարութիւն մըն է այս մէկը, այս մէկն ալ: Բայց քանի որ աշխարհը միայն զգացումներով չի դառնար, կարելի է հարց տալ, թէ արդեօք ո՞վ ո՞րո՞ն պիտի վերապատրաստէ: Հայերէն գիտցո՞ղը թէ չգիտցո՞ղը, գաղութներու ներքին պայմանները ճանչցո՞ղը թէ չճանչցո՞ղը, երկլեզուութեան եւ երկրորդ լեզուի ուսուցումին մասին գաղափար ունեցո՞ղը թէ չունեցողը: Ո՞վ՝ ո՞րո՞ն: Անմիտարը արեւմտահայերէնի սուտ յանկերգը հնչեցնո՞ղը արդեօք (բարի զգացումէ մղուած կամ գաղափարախօսութեան չեփորներէն տարուած, ի՞նչ տարբերութիւն, քանի որ երկու պարագաներուն ալ՝ արդիւնքը սուտի մը ինքնահաճոյ արձագանգումն է), թէ իր սեփական լեզուին միատարրութեան եւ միատարրումի պահանջներուն մասին յստակ (ոչ գաղափարախօսական) գաղափար մը ունեցողը: Տասնեակ անգամներ լսած եմ, մասնաւորաբար մասնագէտներ հաւաքող համաժողովներու ընթացքին, արեւմտահայերէնի այլատարրութեան մասին այս կարծիքը: Այդ նիւթին շուրջ լման դասախօսութիւններու ալ ստիպուած եղած եմ ականջ տալու: Քարոզ մը հազար ձեւերով պէտք է կրկնուի որպէսզի դառնայ ճշմարտութիւն: Բայց ի հարկէ՝ հոս չէ՞ փաստարկներուն փաստարկը, միւս բոլոր փաստարկներուն տուն տուողը, եւ Դաւիթ Գասպարեանի առաջարկին խակական պատասխանը: Սիրելի Դաւիթ, արեւմտահայերէնը հազիւ լեզու մըն է: Ինչպէ՞ս կրնայ յաւակնիլ պաշտօնական ներկայութիւն վայելել: Հազիւ լեզու մըն է, անմիտարր խօսուածք մը, որ ո՛չ իսկ շնորհքով քերականութիւն մը ունի: Առ այժմ՝ չեմ ուզեր մանրամասնել ու անհարկի կերպով ծանրաբեռնել ակնարկս: Բայց ընդունիլ պէտք է, թէ այնքան ատեն որ այս յանկերգները կրկնուին, խորհրդանշական երեւակայութիւնը պիտի մնայ չգոյ եւ ինքնանդրադարձի մեր հրաւէրներն ալ կատարելապէս ապարդիւն:

Երանի՛ միայն այդ ըլլար սակայն: Ցօղուածին վերջին սիւնակին մէջ, երբ համոզիչ փաստարկներու պաշարը սպառած է այլեւս, Վազգէն Գաբրիէլեանի ոճը յանկարծ կը դառնայ աւելի խածան ու կ'իջնէ մէկ մակարդակ վար, յայտնաբերելով միեւնոյն ատեն մտահոգիչ չփոթութիւն մը: Կը գրէ. «Անկեղծ ասած, լեզուի եւ ուղղագրութեան հարցում փոխադարձ... քայլեր անելու առաջարկ որեւէ սփիւռքահայի կողմից չեմ լսել»: Կ'ընդմիջեմ պահ մը մէջբերումը: Պէտք ունիմ լուսաբանուելու: Ի՞նչ «քայլեր»ու մասին է խօսքը, ի՞նչ զիջումի եւ փոխզիջումի մասին: Մենք (ըսենք՝ հայախօս Արեւմտահայերս) մեր լեզո՞ւն պիտի փոխենք արդեօք: Կամ թերեւս մեր ուղղագրութի՞ւնը: Մնաց չփոթութիւնը: Պարզ բառերով ըսուած, մէկ քով ձգելով պահ մը փիլիսոփայական մտքի անհրաժեշտութիւնը խորհրդանշականի եզրին շուրջ. պարսաւագիրին հեղինակը կը մոռնայ, որ Սփիւռքը (կամ ինչ որ մնացած է հայախօս Սփիւռքէն իր արեւմտահայ թեւով) պետութիւն չէ ու չի կրնար ո՛չ զիջումներ ընել, ո՛չ ալ փոխզիջումներ ընդունիլ: Կը պակսի հոս պաշտօնականացումի տարողութիւնը եւ տարողականութիւնը: Սփիւռքը կրնայ միայն անհատապէս իր զգացումները արտայայտել: Եւ ով որ կը յաւակնի Սփիւռքի անունով խօսելու, չունենալով ոչ մէկ ներկայացուցչական հանգամանք, պարզապէս իրեն արտօնուած դերէն դուրս ելած կ'ըլլայ: Ուրեմն չի՛ք զիջում եւ փոխադարձ քայլ: Անշուշտ այս ձեւով պարզուածը մէկ մասն է միայն ընդհանուր չփոթութեան: Պէտք է խոստովանիլ, որ Հայաստանցի մտաւորականները ուղղագրութեան հարցին (որ վերջին հաշուով շատ երկրորդական հարց մըն է) կատարեալ յաճախանքով կ'ապրին, պաշարուածի հոգեբանութեամբ: Որուն հետեւանքով կը շփոթեն խորհրդանշական ճանաչումի հարցերը ուղղագրական վերանորոգումի կոնկրետ խնդիրներուն հետ: Մէկ կողմը՝ ազգային վերասահմանումի կամ ապասահմանումի անհրաժեշտութիւնը: Միւս կողմը՝ նշանագրերու շուրջ ճղճիմ վէճ մը: Սակայն վէճ մը, որ նոյն չփոթութեան հետեւանքով՝ ստացած է վերջերս համ-ազգային հանգամանք:

Բայց շարունակենք ընթերցումը. «Աւելին՝ կարդացել եմ այնպիսի տողեր, որոնք կարող են զայրոյթ առաջացնել»: Հոս կ'իջնանք վերջնականապէս նշանագրերու եւ ուղղագրութեան ճղճիմ վէճին: Ցարգելի հեղինակը կ'ակնարկէ ի հարկէ՝ անարժանիս գրած մէկ յօդուածին («Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ», Մարտ 2003), ուր կ'ըսէի թէ «այդ ուղղագրութիւնը պարզ վիրաւորանք մըն է»: Այո, վիրաւորանք մըն է: Ինչո՞ւ զայրոյթ պէտք է յառաջացնէ այդ ըսածս: Անձնական զգացում մըն էր արտայայտածս, ներգոյակ, ներանձնական, մտերիմ զգացումներէս մէկը: Ա՞յդ իսկ իրաւունք պիտի չունենամ արտայայտելու: Ա՞յդ իսկ պէտք է լռեմ ընդմիշտ, փորիս մէջը պահեմ որպէս անասելի գաղտնիք: Վազգէն Գաբրիէլեանը պէտք է ուրեմն իմ զգացումներուս վրա՞յ ալ իշխելու իրաւունք ունենայ, իրաւունք ունենալէ ետքը իմ եւ իմ զաւակներուս լեզուին վրայ իշխելու: Որովհետեւ նրբութիւն մը կայ կըրկին, որ վրիպած է յօդուածագիրի ուշադրութենէն: Ես իրմէ ոչի՛նչ կը պահանջեմ, բացարձակապէս ոչի՛նչ, ո՛չ մէկ զիջում, ո՛չ մէկ քայլ, ո՛չ մէկ փոփոխութիւն, ո՛չ մէկ վերադարձ ու վերանորոգում, ո՛չ մէկ բարեացակամութիւն: Գրածս Ֆրանսա լոյս տեսած գիրքի մը մասին էր: Հայաստանի մէջ Վազգէն Գաբրիէլեանը կ'ընէ ինչ որ կ'ուզէ, կը խօսի ի՛նչ լեզու որ կ'ուզէ, հայերէն, ռուսերէն թէ ուրիշ բան, եւ կը տպէ իր գիրքերը ի՛նչ ուղղագրութեամբ որ կը փափաքի: Բայց Հայաստանէն դուրս ստալինեան հին բարքերը չեն քալեր եւ խղճմտանքներուն վրայ ճնշում չես կըրնար բանեցնել: Մարդիկ տակաւին կը խորհին եւ կը խօսին ազատ: Նրբութիւնը այն է, որ Ֆրանսա լոյս տեսած գիրքի մը առաջնահերթ նպատակը Ֆրանսահայերու կողմէ ձեռնուիլն էր, եթէ ոչ կարդացուիլը (եւ եթէ այդ չէր, ա՛լ աւելի անհեթեթ է կացութիւնը): Թող Վազգէն Գաբրիէլեանը բարեհաճի ինծի թոյլատրել, որ կարծիք մը ունենամ Ֆրանսա լոյս տեսնող գիրքի մը հայերէնի ուղղագրութեան մասին: Ինքը կարծիք մը թող յայտնէ, երբ ես Հայաստան գիրքեր տպեմ:

Բայց ամբողջ յօդուածին ամէնէն գեղեցիկ, ամէնէն ուժով, ամէնէն ապշեցուցիչ, նաեւ՝ ամէնէն զուարճալի բաժինը հիմա գալիքն է: Կը մէջբերեմ. «Եւ ընդհանրապէս որքա՞ն է տեղին ու բանական, երբ մասը պահանջում է ամբողջից, տարագիրը՝ երկրաբնակից, պետականութիւն ունեցող երկրից, որտեղ հայագիտութեան կենտրոնն է» (ընդգծումը՝ հեղինակինն է): Իսկ ինչո՞ւ հայագիտութեան կեդրոն ըլլալու քիչ մը պոռոտ ու փուչիկ յատկանիշը կը յիշուի հոս: Որպէսզի յարգելի յօդուածագիրը կարենայ բացատրել, թէ այդ երկրի կառավարութիւնը «խարսխուելով Հանրապետութեան լեզուաբանների եւ մանկավարժների ճընշող մեծամասնութեան, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի շատ մտաւորականների միասնական կարծիքի վրայ», կը գտնէ որ «Հայաստանի Հանրապետութիւնում գործող ուղղագրութիւնը գիտականօրէն հիմնաւորուած է...»: 1946-ի երջանիկ օրերուն վերադարձած ենք կարծէք: Երբ Սփիւռքի վարձկան մտաւորականները «միասնական» կարծիք կ'արտայայտէին եւ այդ կարծիքներն ալ կը չեփորուէին հայաստանեան կամ հայաստանամիտ թերթերէն ու բեմերէն: Ոչինչ, բացարձակապէս ոչի՛նչ փոխուած է ուրեմն այդ օրերէն ի վեր: Հրաւիրուած ենք ի Քանոսա: Որ այլեւս ստալինեան կեդրոնը չէ: Այլ՝ հայագիտութեա՛ն կեդրոնը: Նուրբ, շատ նուրբ փոփոխութիւն:

Այս չնչին բայց էական փոփոխութեան ●►

HERMAN VAHRAMIAN

Passeur d'images, passeur de textes

par Anahide TER MINASSIAN

Architecte, peintre, sculpteur, éditeur, écrivain, journaliste, Herman Vahramian, l'une de figures les plus originales de la diaspora, est né le 29 novembre 1939, dans une famille arménienne aisée de Téhéran, Depuis 1960, il vit en Italie et s'est fixé à Milan où, après un passage à Rome, il a achevé ses études d'architecture à l'Institut Polytechnique. C'est avant tout un créateur. A Milan, il a été l'un des fondateurs de l'ICOM et des éditions Oemme. A Münich, de l'Institut Musicam. Au fil des ans, il est devenu un chantre des sociétés multiculturelles du Moyen Orient et un spécialiste reconnu en Italie des relations culturelles inégales entre l'Orient et l'Occident. Voici, en quelques mots, une brève présentation d'un homme et d'une œuvre sur lesquels nous reviendrons plus en détails.

En avril 2003, lorsque je reçus d'Italie, le superbe catalogue de l'exposition **«1862, La Perse, images d'un voyage italien»** qui débutait à Pavie, c'était le troisième ouvrage auquel, en quelques mois, Herman Vahramian avait apporté sa contribution.

L'exposition Keshishian à Venise

En effet, en automne 2002, Herman (c'est sa signature d'artiste) a participé à Venise, dans le cadre du Ca' Zenobio, le collège des Mekhitaristes surnommé le **Palais des Arméniens,** à l'organisation d'une exposition des œuvres d'un photographe arménien de Bulgarie, Garo Keshishian, et à la préparation de son catalogue[1]. Garo Lévon Keshishian est né à Varna en 1946. Artisan-photographe anonyme dans un petit port de la Mer Noire lorsque la Bulgarie était encore une démocratie populaire, il s'est hissé au rang d'un artiste créatif dont les œuvres ont été exposées à Varna, Plovdiv, Budapest, Arles, Tokyo, Huston, Los Angeles, Istanbul etc. Dans le catalogue qu'il a établi et préfacé, Sergio Poggianella, historien d'art et galeriste milanais, spécialiste du futurisme et de Giovanni Balla, analyse l'œuvre de Keshishian en invoquant Bataille, Barthes et Derrida. Dans des cycles de photos en noir et blanc où priment les hommes et le social —**Les Tziganes, Les Ouvriers de l'industrie sidérurgique** de Varna, des **Soldats astreints au travail,** des **Nus** à la chair pitoyable ou superbe—, Keshishian cherche à saisir, à travers l'image du réel, l'intimité des êtres. C'est une photographie «subjective», grave ou ironique, qui suscite la réflexion. Selon les termes mêmes du critique italien, les 42 photos d'Arméniens de Varna datées de 1996, lui ont, **«ouvert les yeux sur le Monde arménien».** Ces portraits d'hommes, de femmes et d'enfants, sérieux, joyeux ou tristes mais jamais résignés, disent **«comme dans une séquence de cinéma, l'histoire d'un peuple persécuté à l'égal des Juifs et dispersé depuis le génocide de 1915 aux quatre coins du monde...»** (p.10).

Un homme révolté

Tout autre est le contenu du petit ouvrage dont Herman Vahramian est l'auteur: **Superpartes. Il «pensiero nano» al tempo della globalizzazione (Superpartes. La «Pensée naine» à l'heure de la globalisation)**[2]. C'est une diatribe contre la «pensée unique» surgie au cours de la mondialisation qui a instauré une culture de la médiocrité. Son expression typique est la «pensée naine» définiie comme une forme de «crétinisme» politique, moral et culturel, fondée sur les pseudo-valeurs d'une modernisation sans projet et la capacité d'homogénéïsation culturelle des média. Dans ce livre qui s'adresse d'abord aux Italiens, dont la cible est le pouvoir de S. Berlusconi et les mafias politico-financières, Herman dénonce la stérilisation spirituelle et le conformisme de l'intelligenzia rangée sous la bannière du «politiquement correct», déplore la disparition de la gauche et de la droite laissant place en Italie au Nouveau Centre et à l'ultra-libérale Forza Italia. Il vitupère contre l'idéologie du marché imposée par l'Occident aux pays du **«Resto del Mondo»** («le reste du monde») réduisant l'homme à sa seule fonction d'**Homo Oeconomicus.** Et, se souvenant du peuple arménien, il voit dans l'occidentalisation sauvage qui entraîne la destruction des traditions et des identités culturelles une forme de génocide culturel ou de génocide blanc. Aujourd'hui, alors que prévaut sur la planète une identité interchangeable, alors que s'étend le «monoculturalisme américain», la médiocrité de la «pensée naine» a aussi envahi le domaine de l'art. Ces jugements, si excessifs soient-ils, ne sont pas très loin des analyses d'un Joseph Stiglitz, Prix Nobel d'Economie, qui dénonce la politique économique dévastatrice du FMI dans les pays en transition et les pays du Sud et une mondialisation sapant les valeurs traditionnellles[3].

Ecrit après le 11 septembre 2001 et au début de la croisade américaine contre le terrorisme, le livre de Herman est une tentative de réhabiliter les Etats de l'Orient islamique assimilés à «l'Axe du Mal». C'est aussi une tentative de rationaliser le Djihad: **le recours chaque jour plus fréquent au sacrifice, à l'immolations de jeunes kamikazes par le suicide», «arme du pauvre», (basse technologie/perte totale de l'humanité) n'est pas moins efficace pour frapper l'ennemi que le recours à la «très haute technologie à risque zéro», (comme cela se passe entre Paléstiniens et Israëliens)** (p.54).

Ce texte violent est le cri d'un homme révolté, artiste et militant, qui revient à ses engagements de jeunesse —le tiers-mondisme et l'anti-américanisme— à l'heure de l'altermondialisme. L'usage constant des aphorismes, des expressions poétiques, des formules lapidaires où se côtoient intuitions géniales, humour grinçant et moralisme, révèle un imaginaire apocalyptique et l'influence de Nietzsche.

Un voyage imaginaire en Perse

L'exposition organisée à Pavie sur **La Perse en 1862,** autour d'images apportées par une expédition italienne[4], est le fruit d'une collaboration féconde entre le critique Sergio Poggianella et Herman Vahramian. Ils ont su trouver l'appui d'institutions officielles (le Ministère des Affaires Etrangères d'Italie, la Région de Lombardie, le Ministère des Biens culturels à Téhéran, les Ambassades d'Arménie et de Géorgie à Rome), le soutien de Zatik (association d'amitié arméno-italienne à Rome), celui de l'Union des Arméniens d'Italie de Milan et obtenir le prêt d'un certain nombre d'objets de l'Institut culturel iranien de Rome, du Musée National et du Musée du Palais de Golestan de Téhéran.

Dans son introduction **«La Perse aller et retour. Le voyage comme métaphore de l'Art»,** Sergio Poggianella rapporte les circonstances de sa première rencontre avec Herman. En décembre 2001, celui-ci était venu l'interviewer dans une galerie d'Art moderne de Milan, lors d'une exposition de **«tapis de guerre»** d'Afghanistan. Ces tapis représentent des cartes et perpétuent une tradition persane. Ces tapis témoignent de la vision géopolitique des artisans qui les ont conçus. Herman a immédiatement traduit les caractères persans des Etats et des drapeaux figurés sur un tapis tissé à Herat en 1950. Il a été ce «tapis-volant» qui a permis à Sergio Poggianella d'entreprendre avec Herman un voyage imaginaire en Perse.

L'argument de cette exposition a été fourni par une **Mission scientifique italienne en Perse,** en 1862. L'année précédente, le 27 mars 1861, le Roi Victor Emmanuel II a proclamé Rome capitale de l'Italie et même si l'unité italienne n'est pas achevée avant 1870, on assiste à une multitude d'initiatives pour insérer le nouvel Etat dans les relations internationales. Cette mission en Perse doit, sous couvert scientifique, recueillir un maximum de renseignements politiques, économiques et culturels sur ce pays lointain mais connu des missionnaires catholiques. La Mission scientifique, composée de quelques 16 civils et militaires, arrive à Téhéran après un longue périple d'abord maritime, puis continental en suivant la route des caravanes, Batoum, Tbilissi, Erévan, Tabriz, Zanjan, Qazvin. L'expédition comprend un photographe, Luigi Montabone, qui va se révéler un artiste. Armé d'un appareil acheté à Paris où triomphait Nadar, il rapportera un album de 72 photos sépia, d'une valeur esthétique et d'un intérêt documentaire réels sur le Caucase nouvellement conquis par les Russes et surtout sur la Perse des Qadjars[5]. Sans négliger les monuments et les sites des villes traversées, les mosquées et les palais de Téhéran dont le palais royal de Gostan et son célèbre Trône, Luigi Montabone s'est attaché à photographier les hauts dignitaires, qui ont accepté, à commencer

●►

նրբութիւնը նկատի առնելով, օր ըստ օրէ աւելի համոզուած եմ թէ կը սխալինք, երբ կը կարծենք որ նշանագրերու հարցը պարզ թէքնիք կամ արհեստագիտական հարց մըն է։ Բայց նոյնքան ու աւելի կը սխալինք, երբ կը կարծենք որ նշանագրերու շուրջ քաղաքական սկզբունքներէ մղուած որոշումի մը պատմական յիշատակումը բաւարար փաստարկ մըն է։ Վերջապէս, եւ աւելի քան երբեք, կը սխալինք երբ վերակոչի կ'ենթարկենք ազգային միասնութեան վերաբերող կարգախօսներ։ Կը բաժնենք նոյն պատկերացումները, երէկ՝ ստալինեան կեդրոնին, այսօր՝ հայագիտական կեդրոնին շուրջ եւ հետ։

Բայց կարծեմ ինչ որ երկար ատեն պիտի շարունակէ հնչել ուղեղիս մէջ այդ բառերը պիտի մնան. «...երբ մասը պահանջում է ամբողջից, տարագիրը երկրաբնակից...»։ Ճիշդ է, ի՞նչ իրաւունք ունիմ ես, խեղճ խլեակս, որեւէ բան պահանջելու պետականութիւն ունեցող երկրից։ Իր որոշումները անձեռնմխելի են։ Բայց ուրեմն երկրաբնակը ինքզինք կը տեսնէ եղեր որպէս «ամբողջ»ը։ Ա՛յդ է, որ վերին աստիճանի յափշտակիչ կը գտնեմ, մնացեալը երրորդական է։ Ա՛յդ ազգայնականութեան տրամաբանութիւնը։ Պիշ պիշ կը նայիմ, կը լսեմ, կը կարդամ, կ'ուսումնասիրեմ, մէկ առ մէկ գիտեմ այդ տրամաբանութեան ներքին ոլորտները, դարձդարձիկ փաստարկներն ու փաստարկումները, ոլորապտոյտ բանականութիւնը (Գոլումպիա համալսարանէն ներս այդ մասին դասեր ալ կուտամ, աշակերտներուս հետ կը քննեմ ու կը քննարկեմ, գիրքեր կը յանձնարարեմ, հարցը իրենց հետ կը խորացնեմ տիւ ու գիշեր, անխոնջ հետաքննութեամբ), եւ սակայն ամէն օր վերստին՝ կը հիանամ, չեմ կշտանար ընծայուած հանդիսադրումէն։ Ուրեմն ամբողջն էր ինք եւ ես չէի գիտեր, չէի անդրադարձած մինչեւ այսօր։ Ես՝ մաս, դուն՝ ամբողջ։ Ինչպէ՞ս կրցեր եմ ապրիլ այսքան տարի առանց այդ աչք ծակող ճշմարտութեան գիտակ ու գիտակից ըլլալու։ Այդ յայտնագործումին։ Խենթենալիք է։

Բայց կարծեմ կը հասկցուի հիմա, թէ ինչո՛ւ անհատական զգացումի եւ ափսոսանքի մը արտայայտութիւնը գայրոյթ կը պատճառէ վերին շրջանակներէն ներս։ Ո՛չ միայն ազգայնական տրամաբանութիւն։ Այլեւ իրաւատէրի հոգեբանութիւն։ Այսքան տարի է՝ կը ճզմեն զիս իրենց մոյկերուն տակ իրենց «ամբողջ»ի իրաւունքով։ Բայց այդ իսկ բաւական չէ։ Կ'ուզեն նաեւ որ ժպտիմ եւ շնորհակալութիւն յայտնեմ։

*
**

Երբ յաջորդ սերունդներու պատմաբանները իրենց ուշադրութիւնը դարձնեն մեր ժամանակաշրջանին վրայ եւ հարց տան իրենք իրենց, թէ ի՛նչ էր արդեօք այդ շրջանի հայ մշակութային կեանքի յատկանիշը, ի՞նչ պիտի ըլլայ իրենց պատասխանը։ ԺԹ. դարուն կար Զարթօնքը, կար Ազգային Բանասիրութեան սկզբնաւորութիւնը, կար Գրապայքարը, կար Յեղափոխութիւնը։ Ի. դարուն, կար Ազգային Դատը, կար Համայնավարութիւնը, կային Ներգաղթի վէճերը, Անկախութիւնը։ Բայց ի՞նչ պատահեցաւ յանկարծ Ի. դարու վերջաւորութեան, ԻԱ.ի սկիզբը։ Ի՞նչ բան յուզեց ամբողջ Հայութիւնը, ի՞նչ բան բորբոքեցուց, բոնկեցուց ամէնուն երեւակայութիւնը, ի՞նչ բան պատճառ եղաւ որ մամուլին մէջ էջեր ու էջեր գրուին թեր ու դէմ, ի՞նչ բան բեմերէն խանդավառեց ճառասացները ու սրահներէն ճաթեցուց ունկնդիրները։ Ի՞նչ բան դարձաւ մտային սնունդ, խօսակցութեան նիւթ, հաղորդակցութեան առարկայ, ուղեղային պրկումի առիթ, գեղարուեստի ծնուցիչ տարր։ Այսինքն՝ ի՞նչ էր ասոնց մշակոյթը։ Նարեկացի եւ Առաքել Սիւնեցի ուրիշ ժամանակներու մշակոյթն էր։ Նիկողոս Սարաֆեան եւ Յակոբ Օշական չէին կարդացուած տակաւին։ Ուրեմն ասոնց ժամանակի մշակոյթը ո՞րն էր արդեօք։ Եւ պատասխանը պիտի ըլլայ պարզ ու մեկին։ Ո՛չ թէ Ուղղափառութեան պայքար, ինչպէս անցեալ դարերուն։ Ո՛չ թէ Գրապայքար, ինչպէս ԺԹ. դարուն։ Այլ՝ Ուղղագրապայքար։ Ծիծաղելի՞ է։ Ո՛չ իսկ։ Բայց տխուր՝ անկասկած։

Իսկ այս պատմաբանները միթէ պիտի հասկնա՞ն, թէ Ուղղագրապայքարը միայն յատկանիշ մը չէր, այլեւ՝ ախտանիշ մըն ալ էր, ընդհանուր հիւանդութեան մը ախտանիշը։ Միթէ պիտի հասկնա՞ն, թէ յԱմի Տեառն Մերոյ 2003-ի՝ ախտաբանական շփոթութիւն մը կը տիրէր ամէնուրեք նշանագրերու հարցին ու արեւմտահայերէնի խորհրդանշական ճանաչումին միջեւ։ Եւ վերջապէս՝ պիտի հասկնա՞ն միթէ, թէ ինչո՛ւ արեւմտահայերէնի պետական ճանաչում մը Հայաստանի Հանրապետութեան կողմէ անկարելի էր ու անկարելի պիտի մնար, ի հեճուկս բոլոր անձնական ու անհատական բարեկամեցողութիւններուն։ Յաջորդ սերունդներու պատմաբանները պէտք պիտի ունենան ներկայ մտորումներուն առիթ տուող Վ. Գ.ի յօդուածը խորաթափանց քննարկումի ենթարկելու, ըմբռնելու համար այդ անկարելիութիւնը հիմնող տուեալները։

Պետութիւնը որպէս գաղափար եւ որպէս իրականութիւն անկարելի էր որ իր սահմաններէն ներս անդրադառնար զինք հիմնող արտաքսումին։ «Ամբողջ»ը անհերքելի է։ Սփիւռքը զուտ ժխտականութիւն մըն է։

Մ. Ն.

Նիւ-Եորք

par le souverain lui-même, de «poser» devant l'objectif, de laisser «prendre» leur image, en dépit de la tradition iconoclaste de l'Islam. Les portraits de Nasr-ed-Din Shah (1831-1896), du prince héréditaire, un enfant rachitique de 8 ans relégué dans sa cour, à Tabriz, des khans et des gouverneurs, des soldats de la Garde royale, porteurs des hautes coiffures coniques ou cylindriques, insignes de leur autorité, sont autant de révélateurs politiques et psychologiques. A Tbilissi, le portrait en pied de la princesse Klobje, nièce du prince Orbéliani, avec les jeux de lumière sur ses nattes somptueuses, sur le velours, la fourrure, et la moire de sa robe, avec le léger voile transparent soulignant le modelé délicat du visage, peut être comparé à un tableau contemporain d'Ingres ou de Winterhalter.

Le matériel iconographique recueilli au cours du voyage à illustré le récit de l'expédition italienne recensé dans un copieux ouvrage par l'un des membres de l'expédition, Filippo di Fillipi[6]. Présentées sous forme d'anthologie, des pages de cet ouvrage ont été intégrées dans ce catalogue de 2003.On y constate l'esprit d'observation et la capacité d'investigation des Italiens. De Tbilissi à Téhéran, ils n'ont négligé aucune expression de la vie politique, économique, sociale et religieuse : l'organisation et la personnalisation du pouvoir, l'histoire et les rivalités régionales (turco-perse et anglo-russe), la vie urbaine, le commerce, les moyens de communication, la diversité des peuples, des langues et des croyances.

Autour du monde caucaso-persan découvert par l'expédition de 1862, Herman Vahramian, le principal responsable de l'exposition de Pavie, a cherché à élargir à l'aide de cartes, de manuscrits, de miniatures, de lithographies, de tapis, d'objets vernaculaires ou rituels, de calligraphies, de poèmes, voire de photographies récentes, la «vision» des voyageurs italiens du XIXe siècle et notre «vision», à nous, spectateurs du XXIe siècle. Lecteur de Mircea Eliade, il a montré, à l'aide de manuscrits et d'images, les aspects culturels, spirituels et symboliques du chiisme et de l'héritage zoroastrien, la place de l'épique et du mythique dans les gestes de la vie quotidienne.

Dans ces regards croisés entre l'Italie et la Perse, entre l'Occident et l'Orient au XIXe siècle, regards croisés car Nasr ed-Din Shah fut un souverain modernisateur et le premier à voyager en Europe (1873, 1878, 1889), Herman a introduit le regard des Arméniens, témoins et récepteurs millénaires, comme les Géorgiens et les Juifs, de la culture iranienne. Et surtout il a donné sa propre perception du monde iranien. Et de fait, la majeure partie des 420 pièces de l'exposition sur la Perse viennent de la collection patiemment constituée durant cinquante ans par le couple Margo Tomassian (une arménienne originaire d'Iran) et d'Anselmo Francesconi (un sculpteur italien) résidant à Milan[7]. Une collection dépoussiérée et classée par Herman qui a aussi déniché d'autres objets **«méprisés des Iraniens»**. Le rapprochement entre des pratiques artisanales, des formes, des couleurs, des images et des textes contemporains leur a donné une profondeur historique et les a ancrés dans une tradition préislamique.

Outre les nombreuses mentions des voyageurs italiens au sujet des Arméniens, la remarquable carte des sanctuaires arméniens établie, en 1691, à Constantinople, par Eremia Tchelebi Koumurjian[8], les inscrit dans un espace qui comprend l'antique Persarménie, l'actuel Azerbaïdjan iranien, où Tabriz est encore le siège d'un évêché arménien. La représentation de l'Univers, concept abstrait de l'infini, sous la forme d'un centre, nombril du monde, souligne les homologies culturelles : gemme irradié par un lacis de fils d'or (triptyque de l'église géorgienne de Khakhouli), rosace taillée dans la pierre (Chapelle St-Jean de Gandzasar au Karabagh) ou enchassée dans des triangles de céramique (mosquée de Kassian). La photo du jeune prince héréditaire, tirée à Tabriz par Luigi Montabone, a pour toile de fond, un tableau représentant en cavalier son père, Nasr ed-Din Shah, œuvre du célèbre peintre arménien Hakob Hovnatanian. On retrouve, jusque chez les Arméniens d'Ispahan, Dame Soleil (Khurshid Khasnum), à la face ronde et resplendissante, un talisman zoroastrien matrimonial de bon augure reproduit sur divers supports : céramique, bois, carton, tissus brodés multicolores. Même, dans la représentation des événements fondateurs de la mystique chiite, le martyr d'Ali, le gendre du prophète, et de ses deux fils Hassan et Hussein, le drame de Kerbala commémoré chaque année le jour dit d'**Asciura**, (le 10 du mois de Moharran) par des processions de flagellants et par des lamentations publiques, on repère un tableau de l'arménien Sarkis Zakariran[9].

Le catalogue de l'exposition est un ouvrage d'art raffiné complété par une bibliographie et un glossaire. Une maquette combinant avec subtilité images et textes, des fonds où domine le noir, renforcent la qualité visuelle des photographies et en favorisent la lecture. La structure du catalogue est thématique. De la légende de Rostam, le héros du **Chah Namé (Livre des Rois)** aux justiciers Artavazd et Mehèr, des mythes de la Caverne aux dragons et aux **vishaps**, on retrouve les Arméniens. Lithographies, tissus imprimés à la main, poèmes calligraphiés, miniatures aux couleurs éclatantes évoquent l'épopée d'**Eskandar** (Alexandre Le Grand), la geste du Shah Ismaïl (1498-1523) le fondateur de la dynastie séfévide qui fit du chiisme duodécimain la religion d'Etat de l'Iran, le règne de Fath Ali Shah le fondateur, en 1796, de la dynastie qadjar. Les spécimens d'art populaire racontent la vie quotidienne : peintures figuratives naïves et scènes amoureuses «osées», décors muraux, cartes à jouer, icônes religieuses, narguilés, miroirs, instruments de musique, talismans, soieries et brocarts. Une série remarquable de peintures sur verre, une technique apparue au XVIIIe siècle, reproduit des versets coraniques ou des figures féminines dévoilées. Sans oublier les héritages zoroastrien et chrétien, une place importante a été accordée au saint et au sacré dans l'art musulman : calligraphies arabes du Coran, apport du soufisme à la tradition musicale des **achoughs**. La bataille de Karbala représentée par des peintres modernes, «chantée» et mimée par des conteurs professionnels photographiés dans les rues de Téhéran, fait le lien entre le passé et le présent...

Soutenu par des amis italiens et arméniens —citons parmi ces derniers Sétrag Manoukian, Vazrig Bazil, Minas Lourian, Piero Kuciukyan, Alice Tachdjian, Zareh Baghoomian— Herman Vahramian a fait une lecture très personnelle de la culture iranienne, une lecture inspirée et enrichie par sa double expérience diasporique d'Arménien d'Iran vivant en Italie.

LES documents de l'architecture arménienne

La carrière de Herman Vahramian a démarré en Italie avec la publication de la remarquable série des **Documenti di Architettura Armena**, résultat du travail enthousiaste d'un groupe d'architectes et d'ingénieurs italiens et arméniens. Constitué en 1967, ce groupe pionnier comprend le professeur d'architecture du Polytechnique de Milan, Adriano Alpago-Novello, Haroutioun Kazandjian, Armen Manoukian, Herman Vahramian et le fils de l'écrivain Kostan Zarian, Armen Zarian, qui vient de quitter l'Italie pour rejoindre son père en Arménie soviétique avec sa femme et ses quatre enfants. Deux ans après la grande manifestation du cinquantenaire du génocide arménien à Erévan (1965), des changements sont perceptibles tant en Arménie ou l'on assiste à la montée des revendications nationales que dans la diaspora. En automne 1967, sur l'invitation du Comité **«Spurk»** de Erevan, chargé des relations avec la diaspora, une première mission part en Arménie. Elle est dirigée par A. Alpago-Novello; elle comprend A. Manoukian, H. Kazandjian et un excellent photographe, Giovanni Nogaro. La mission visite une cinquantaine de monuments médiévaux arméniens, très souvent à l'abandon et rapporte 4000 photos. C'est la première d'une série de missions en Arménie caucasienne dont la dernière —et la 27e— a eu lieu en octobre 2002! Au cours des ans, la composition des missions soutenues financièrement par des institutions italiennes a changé. De nouveaux chercheurs et de nouveaux champs d'investigations en Turquie et en Iran sont apparus[10]. Herman Vahramian participe à trois campagnes en 1970 dont deux en «Arménie historique». Plus tard, il retournera en Arménie soviétique puis en Arménie indépendante. Depuis 1968, il est engagé dans l'aventure éditoriale de la publication des **Documenti di Architettura Armena**. Elle a débuté en octobre 1968, avec la grande exposition d'Architecture Médiévale Arménienne de Milan. C'est un événement dû à la collaboration entre l'Arménie (Institut d'Art de l'Académie des Sciences, Municipalité d'Erévan, Comité **«Spurk»**) et l'Union Culturelle Arménienne de Milan, une petite association (l'ensemble des Arméniens d'Italie représentent à l'époque 2 à 3000 personnes), qui va prendre le relais des Mekhitaristes de Venise et se montrer remarquablement active et efficace jusqu'à nos jours. Les organisateurs sont les frères Hrant et Vasken Pambakian, A. Alpago-Novello, H. Kazandjian, Armen Manoukian, Herman Vahramian, Paolo Cuneo, Tommaso Breccia Fratadocchi et Armen Zarian (en Arménie). Les textes du catalogue sont signés par A. Alpago-Novello et Armen Zarian. L'exposition fera le tour du monde pour finir, en 2000, dans le nouveau Musée d'Architecture d'Erévan. Hrant Pambakian et son ami Onnik Manoukian l'accompagneront souvent d'une ville à l'autre.

Il faut s'arrêter un instant sur la personnalité d'Onnik Manoukian (1900 - 1983). Cet industriel italien, arménien patriote, admirateur et bienfaiteur des Mekhitaristes, père de cinq enfants dont trois, Armen, Agopik et Virjin vont se passionner pour la culture arménienne, a joué un rôle décisif dans la carrière de Herman Vahramian en finançant la vaste entreprise éditoriale, historique et critique, des **Documenti**, placée sous l'égide de la Faculté d'Architecture du Polytechnique de Milan et de l'Académie des Sciences d'Arménie. En effet, de 1968 à 1994, de la publication du premier volume consacré au monastère de Hagbad (inscrit aujourd'hui par l'UNESCO dans le patrimoine universel de l'humanité) jusqu'au 22e volume consacré à Makaravank, le nom de Herman Vahramian apparaît comme co-éditeur et secrétaire éditorial à côté du nom des éditeurs Agopik et Armen Manoukian. D'un volume à l'autre si les textes trilingues (italien, anglais, arménien), sont rédigés par des spécialistes différents, Herman impose à ces ouvrages un style dénotant les exigences d'un architecte qui a abandonné les chantiers pour les ateliers d'imprimerie: dimensions et graphiques de la maquette, cartes en noir et blanc, plans, élévations et textes en regard des images, compositions typographiques. Parallèlement, de 1970 à 1985, Herman Vahramian s'investit dans l'édition de 25 ouvrages publiés dans la série plus éclectique des **Ricerche sull'Architettura Armena** (Recherches sur l'Architecture Arménienne). La création à Milan en 1976, avec la participation de Gabriella Uluhogian et de Lévon Zékiyan du CSDCA (Centro Studi e Documentazione della Cultura Armena / Centre d'Etudes et de Documentation de la Culture Arménienne) co-financé par les familles Manoukian, Pambakian et Serapian est une étape. La disparition, en 1983, d'Onnik Manoukian qui laisse un legs destiné à continuer les travaux éditoriaux et les activités du Centre en est une autre. Jusqu'à sa mort, les livres avaient été édités à Venise, par la maison d'édition catholique **Ares**. En 1985, Herman Vahramian, Agopik Manoukian et son fils Sétrak s'associent pour créer **Oemme Edizioni**, acronyme de Onnik Manoukian, une maison d'édition sans but lucratif, spécialisée dans la culture et l'iconographie. Désormais, les **Documenti** sont édités par **Oemme**, et portent comme estampille l'élégant logo dessiné par Herman : un cercle bleu ou rouge en suspens au-dessus d'une calligraphie noire.

A la recherche d'une identité artistique

Les activités éditoriales d'Herman Vahramian,ne peuvent faire oublier ses activités artistiques et ses recherches personnelles. Arménien venu d'Iran, il lui a fallu d'abord apprendre l'italien, puis découvrir et assimiler à travers la culture italienne les forme et les valeurs du monde occidental, même si l'Italie constitue à ses yeux une «voie moyenne» vers ce monde. Un apprentissage difficile durant les années 1960 et 70 dans une Italie en pleine mutation. Il opte pour la pratique de la peinture et de la sculpture. Paradoxalement, c'est en Occident qu'il découvre les richesses spirituelles et artistiques de l'Orient, qu'il découvre la culture arménienne. Il sort enfin du ghetto des Arméniens d'Iran où l'on connaissait mieux les EU que son voisin : **«le processus de diasporisation avait commencé»**. Après une période d'études des écoles artistiques occidentales, ses recherches sur la couleur, la ligne, la forme, le ramènent vers la tradition abstraite et le symbolisme du Moyen Orient, vers une peinture (une sculpture) qui n'est pas une représentation du réel mais obéit à une nécessité intérieure. A Van Gogh il préfère bientôt Kandinsky et Klee. Longtemps, il se tient aux rigueurs du blanc et noir —le noir, cette non-couleur, **«symbole de vie dans la tradition orientale»** comme on le constate, en 1981, dans l'exposition de ses peintures au Palais Stelline, à Milan ou en 1983, à Bergame où sous le titre de **Ararat** il a présenté des **«images pour un art arménien moderne»**. Mais, en 1988, au Museum Bochum, le noir a pour contrepoint une féerie chromatique de rouge, de jaune, de vert et d'or[11]. La pratique de l'épure et des arabesques, la distribution pondérée des volumes et des couleurs trouvent leur application dans l'art de l'affiche : au total 22 affiches de Herman, souvent magnifiques, ont rythmé expositions, conférences, séminaires et concerts.

L'ICOM

Mais la grande œuvre de Herman Vahramian, celle qui a été l'aboutissement de ses recherches sur l'identité et sur la culture arméniennes contemporaines, sur le concept de minorité culturelle, a été l'ICOM (un sigle formé des termes «Institut» et «Communication»), l'**Instituto per le culture non dominenti** (Institut pour les cultures non dominées). A l'origine, il y a ses retrouvailles, à la fin des années 70, avec un camarade de jeunesse, Ludwig Bazil, un compositeur arménien d'Iran, échoué en Allemagne. Puis sa rencontre avec Giorgio Pacifici, sociologue et poète italien. Tous les trois sont des artistes marginaux dont l'art (musique, poésie, peinture) n'est pas «reconnu», tous les trois s'intéressant au devenir des cultures des peuples minoritaires et persécutés du Moyen Orient (à l'époque, principalement les Kurdes) et à la crise d'identité des peuples (Perses, Turcs, Arabes, Arméniens, Azéris, Géorgiens etc.), qui soumis à la domination économique, politique et culturelle de l'Occident, libéral ou soviétique, recherchent une solution dans le fondamentalisme religieux ou le nationalisme.

C'est en 1978 que l'ICOM parut au grand jour, lorsque du 29 juin au 1er juillet, eut lieu, au Club Turati, à Milan, un premier séminaire international sur le thème de **«La structure niée: la culture arménienne dans la diaspora»**. C'est un souvenir inoubliable. Ce fut ma première

●►

rencontre avec Herman Vahramian. Il frappait par sa beauté, par son élégance naturelle et par un mélange de susceptibilité et d'orgueil qui tenait les gens à distance. C'est dans ce séminaire qui réunissait des intellectuels et des artistes italiens et arméniens souvent en marge des institutions et venus d'horizons différents, que j'ai rencontré pour la première fois Jeanine Altounian, Séta Kapoïan, Bédros Terzian, Marc Nichanian, Nora Nércessian, Krikor Beledian, Agopik Manoukian, Ludwig Bazil, Annie Garmirian. C'est là, que j'ai retrouvé Jiraïr Libaridian et Haroutiun Kurkdjian. C'est là que j'ai connu les Manoukian et les Pambakian. Durant trois jours, l'autopsie du **«hayabahbanoum»**, théorie et pratique préconisées par les organisations politiques et religieuses de la diaspora, la critique du culte, mortifère pour certains, du passé, l'affirmation de la diaspora comme entité distincte, la justification d'une identité et d'une culture arméniennes diasporiques furent l'occasion de confrontations fécondes, de joutes verbales, d'amitiés (ou d'inimitiés) durables et, pour quelques uns, d'un début de notoriété. De 1978 à 1983, sept séminaires de l'ICOM rassemblèrent devant un public motivé, à la Sorbonne, à Aix-en-Provence, à Milan, anciens et nouveaux intervenants[12]. Citons parmi ces derniers Hérold Alexanian, Krikor Chahinian, Edvart Gulbenkian, Tigrane Jamgotchian, Varoujan Kazandjian, Claire Mouradian, Bruno Sakayan, George Bournoutian, Richard Hovhanessian, Tigrane Kouyoumdjian, Liliane Daronian, Houri Varjabédian etc. à côté d'intervenants français (Richard Marienstras) et italiens (Giorgio Pacifici, Giancarlo Bolognesi, Rosa Bianca Finazzi, Claudio Gugerutti, Franca Olivetti-Manoukian, Augusto Zuliani etc.), témoins de métissages culturels des diasporas. D'un séminaire à l'autre, chacun s'exprimait dans sa langue maternelle ou culturelle (arménien, français, anglais, italien). Toutefois, dans cette Babel, l'arménien —oriental ou occidental, littéraire ou pidgin— s'imposa comme la langue de communication. Il apparut qu'il existait en diaspora une prose, une poésie, une musique, des arts arméniens vivants, ayant intégré, après la catastrophe de 1915, l'espace étranger et «l'ouverture à l'Autre»[13].

L'ICOM fut un mouvement intellectuel mais son expérience se solda par des ruptures. Ruptures inévitables dues au contexte international. L'ICOM avait été un «lieu» de dialogues, mais aussi d'affrontements entre des individus, des générations et des idéologies. Pouvait-il en être autrement à l'heure de Brejnev et d'Andropov en Arménie soviétique, en ces «années de plomb» marquées par la violence politique en Italie et en RFA, dans le contexte de la guerre civile libanaise et de la déstabilisation des communautés du Proche-Orient, au moment où le terrorisme arménien (1975-1983) exigeait de la Turquie la reconnaissance du génocide de 1915 ? Ruptures dues aussi à des luttes internes pour la direction de l'ICOM.

Un homme du livre

Inlassablement, H. Vahramian, continua ses activités éditoriales en multipliant les collections éditées chez **Oemme**. Les travaux des deux premiers séminaires de l'ICOM furent publiés, entre 1979 et 1982, avec la collaboration de Marc Nichanian, dans les séries la **Structure Niée** et **Kamar** où trouva place, en 1988, un livre composé avec Sétrak Manoukian, **Gharabagh/Documenti**. Dans la collection **Skyes and Lands**, dévolue aux œuvres de photographes européens, orientaux, russes et arméniens sur des **«thèmes anthropologiques historiques et culturels du plateau caucasien, iranien et anatolien»**, il publia trois superbes albums, en noir et blanc, **Ermakov-Armenia 1910** (1982), **Hayduk (1862-1912)**, (1984), **Hichatak** (1990),. La collection **Muhrak (Sceau)** se résuma à deux éditions (1988), l'une en anglais, l'autre en français, de **l'Histoire de la Fédération Révolutionnaire Arménienne Dashnaktsoutiun (1890/1924)** de Hratch Dasnabédian et à un livre consacré à l'itinéraire d'un missionnaire italien de la Propagande de la Foi en Arménie, Kurdistan, Géorgie, Perse, **Giovanni Batista Boeti 1743/1794** (1989). Tous ces ouvrages, rédigés par des collaborateurs arméniens ou italiens, portent sa marque : le noir «couleur» dominante, des maquettes esthétisantes, la qualité de l'iconographie et de la cartographie, le mélange hardi de gravures d'époque et de photographies récentes.

Une amitié très forte a uni Herman Vahramian à Ludwig Bazil (1931-1990). Tous deux ont eu en commun d'être des Arméniens nés en Iran, d'avoir été affublés par leurs parents de prénoms germaniques, d'avoir fait des études en Italie et d'avoir rejeté leur société d'origine. La réelle empathie qui existe entre les deux hommes a abouti à la création de la collection **Musicam**, et d'un Institut de même nom à Münich où résidait Ludwig Bazil. Si l'Institut Musicam a été un échec, Herman a cependant publié une série de 15 études - textes (en français, italien, anglais, arménien) et partitions musicales originales de Ludwig Bazil sur la musique contemporaine arménienne et caucasienne et a organisé une série de concerts. Né à Hamadan, violoniste et compositeur, Ludwig[14] a été l'élève de Luigi Zamerini et diplômé de l'Académie Santa Cecilia à Rome. En 1959 il a créé le groupe **Hay Yerg** qui cherche à allier la musique classique à la musique populaire arménienne. En 1964, il quitte l'Iran pour s'installer à Münich et joue dans des orchestres symphoniques. Mais dans sa vie, l'essentiel reste la composition musicale. Ses recherches sur Sayat Nova et Komitas, sa conception très orientale d'une musique qui «incorpore» répétition et silence et favorise la méditation, le poussent à écrire des quattuors, à privilégier certains instruments —la flûte, **«archétype primordial de la sonorité»**, les instruments à corde (violon, violoncelle, alto)— permetant de créer ainsi une **«abstraction musicale»**. En mars 1977, Herman et Ludwig, réussissent à présenter, durant plusieurs jours, dans l'église San Maurizio du Monastero Maggiore de Milan, une exposition de peinture, des concerts de quattuor, des chants, des poèmes de Daniel Varoujan, des textes de Krikor Narégatsi, dans le cadre du programme **Ararat** dont l'ambition est de réaliser une **«œuvre d'art globale»** (musique, poésie, peinture, architecture), fondée selon la leçon des Anciens, sur les arts du rythme. La disparition brutale de Ludwig le 18 août 1990, deux ans après le suicide du jeune frère de Herman, **«lâché comme un caillou à Toronto»** est un drame. Elle a créé chez Herman un vide qui n'a jamais été comblé.

C'est une période de bouleversements en Arménie soviétique (séisme de 1988, révolution de 1989, guerre du Karabagh, indépendance en 1991) et d'engagements dans la diaspora brusquement réveillée et mobilisée en faveur de l'Arménie. Réalisée à Milan, le 29 novembre 1990, l'interview de Herman par Rouzan Zakarian, envoyée du mensuel **Arvest** d'Erévan, lui a permis de «dire», en arménien, ce qu'il n'a pas eu la capacité «d'écrire» (hantise de la page blanche? maîtrise insuffisante de la langue littéraire?)[15]. Malgré le **«drame psychologique»** (hay spûrkian hokédrama) vécu par Herman sur le mode d'une ironique défaite, malgré sa posture héroïque d'artiste incompris, il y a dans sa tentative d'analyser le puzzle de ses souvenirs où, aux rêves et désirs contrariés, se mêlent fantasmes, amour de la mère, haine du père et du philistinisme de la bourgeoisie, un effort d'investigation introspective et une claire vision de la diversité culturelle des diasporas arméniennes. Ce «testament» où Herman annonce sa démission de la vie arménienne, comme Garabed Poladian l'avait fait en 1949, se heurta au silence glacial de l'intelligenzia arménienne. A l'exception notoire de Vahé Ochagan qui lui dédia, en mai 1991, quatre chroniques littéraires élogieuses dans **Asbarez** se référant aux angoisses des Kostan Zarian, Chahan Chahnour, Hagop Ochagan, il rappelait qui plus qu'une étendue terrestre l'Arménie était un espace spirituel.

Le retrait annoncé de Herman Vahramian de la scène arménienne coïncida avec l'indépendance de l'Arménie et des changements en Italie. Le transfert de la chaire du professeur Alpago-Novello de Milan à Venise entraîna, en 1992, le transfert du CSDCA et des éditions **Oemme** dans un petit palais vénitien, propriété des Mekhitaristes mais restauré par la famille Manoukian, la Loggia des Temanza. Une unique association, l'OM, remplaça les précédentes avec comme objectif la recherche et la sauvegarde de tous les aspects de la culture arménienne mais en favorisant l'architecture. Le changement de lieu s'accompagna du changement des hommes. Depuis 1992, le musicologue Minas Lourian est le secrétaire de l'OM, dont les activités diversifiées tournées vers l'Arménie, l'Italie, l'Europe mériteraient une étude séparée. La même année, les conversations de Herman Vahramian avec trois amis sur ce qu'il appelle la «diaspora de l'esprit» faisait l'objet d'une publication originale[16]. Cet «adieu aux armes» relativement serein est un apport à la connaissance de l'identité arménienne en diaspora. Lorsque, en 1993, parut **Vagharchabad/Etchmiadzine** la 23e et dernière monographie des **Documenti**, trois des fondateurs de cette série, Armen Manoukian, H. Kazandjian, Armen Zarian étaient morts et à la place de Herman Vahramian, Ara Zarian, le petit-fils de Kostan Zarian, en assuma l'édition.

Le mariage de Herman Vahramian avec Chiara Negri, une éditrice, fille d'un célèbre sculpteur italien et la naissance de leur fils Pietro-Khosrov lui ont donné une nouvelle impulsion. Ces dix dernières années, il a tenu dans **Agora**, le supplément culturel du quotidien catholique milanais l'**Avvenire**, une chronique sur les questions **religieuses et culturelles** dans l'espace méditerranéen, sur l'Islam, sur les fondamentalismes religieux, sur les conséquences humaines des conflits du Proche et Moyen Orient (déstabilisation, déplacements et migrations des populations, afflux de réfugiés) et des bouleversements advenus dans les Balkans. Il a mis aussi son talent de dessinateur au service de la caricature politique[17]: de féroces histoires sans paroles dont le message peut-être décodé de Paris à Téhéran, pointent capitalistes, marchands d'armes, pollueurs, dictateurs, télévision etc. Il a aussi cherché à créer avec des partenaires italiens et iraniens des espaces de dialogue dans un café littéraire ou une galerie d'art.

Son éclectisme, son besoin de liberté, sa difficulté à accepter une autorité, à se plier à des règles consensuelles l'ont empêché de s'engager dans une carrière universitaire ou politique. Avec les risques que cela comporte, il a été et il reste un artiste, un créateur constamment en gésine de nouveaux projets. Son «retour» aux Arméniens depuis un an ou deux coïncide avec la certitude, douze ans après l'indépendence de l'Arménie que la diaspora est destinée à durer, que l'identité arménienne n'est pas seulement territoriale. Témoin de futur, il veut, aujourd'hui, reprendre et actualiser le programme de l'ICOM, réaffirmer la **diaspora della mente**, découvrir, l'esprit des diasporas.

A.T.M.

Paris, novembre 2003

(1) *Garo Keshishian*, a cura di Sergio Poggianella, Nicolodi edit., Rovereto, 2002, 163p.

(2) Edizioni Medusa, Milano, 2002, 61p. Une tête grimaçante, œuvre du sculpteur F.-X. Messerschmid (1736-1786), orne la couverture. Le livre a été publié dans une collection où l'on trouve Grégoire de Tours, Jacques Derrida, Michel de Certeau.

(3) Cf. Joseph E. Stiglitz, *La Grande Illusion*, Paris, Fayard, 2002.

(4) 1862, *Persia, Immagini di un viaggio italiano*, catalogue de l'exposition du Castello di Belgioioso (Pavie) (5/21 avril 2003) rédigé par S Poggianella et H. Vahramian, Nicolodi edit. Rovereto, 2002, 163p.

(5) Réunis dans un album conservé dans la Bibliothèque Royale de Turin. Treize de ces photos concernent la Transcaucasie, essentiellement Tbilissi. Une photo de la cathédrale d'Etchmiadzne évoque l'Arménie.

(6) Filippo de Filippi, *Note di un viaggio in Persia nel 1862*, Milano, 1865, 404p.

(7) En 1993, à Erévan a été fondé un Musée du Moyen-Orient grâce à la donation de Marcos Grigorian (un Arménien d'Iran, peintre diplômé de l'Académie des Beaux-Arts de Rome, fondateur à New-York de la Gorky Gallery) et de sa fille Sabrina, couvrant l'art de la Perse du IVe millénaire avt. J.-C. au XIXe siècle.

(8) Cette immense carte manuscrite (358×120 cm.) récemment découverte à Bologne a fait l'objet d'une étude magistrale. Cf. Gabriella Uluhogian, *Un' antica mappa dell Armenia*, Ravenna, 2000.

(9) Sarkis Zakarian, *Scène de procession de l'Asciura*, (huile sur toile, 56×43 cm.), Téhéran, 1976, collection de l'artiste, Glendale, Calif.

(10) Il est impossible dans le cadre de cet article de citer tous les protagonistes de ces missions. Citons pour mémoire Agopik Manoukian, Paolo Cuneo, Gabriella et Hayk Uluhogian, Marco Brambilla, Gaïané Casnati. Remerciements particuliers à Agopik Manoukian qui m'a envoyé une importante documentation. Il ne faut pas oublier les travaux de Sirarpie Der Nercessian à la même époque.

(11) Museum Bochum, *Herman Vahramian, Werke 1973 bis 1988, Gemälde, Zeichnungen, Skulpturen, Graphik.* Oemme edizioni, 1988.

(12) Sous l'intitulé général de *Struttura Negata (Structure Niée)*, ces séminaires furent consacrés à la «*Culture arménienne dans la diaspora*», aux «*Intellectuels arméniens*», au «*Christianisme en Orient*», à la «*Femme arménienne en Orient et en Occident*», au dilemme «*Arménien, non-Arménien*».

(13) Cf. Krikor Beledian, *Cinquante ans de littérature arménienne en France. Du même à l'autre*, Paris, 2001. Un ouvrage indispensable.

(14) Il est le père du jeune poète de langue arménienne Vazrig Bazil.

(15) Un tapuscrit de 63 pages, «Տէր, կեցո դու զՀայս գերապայծառ եւ երջանկայիշատակ», dont 12 de biobibliographie, envoyé à une trentaine d'intellectuels arméniens. Je lui ai consacré une ou deux séances de mon séminaire à l'EHESS de Paris.

(16) Agopik Manoukian, Ornella Rota, Andrea Beolchi, *Diaspora della mente. Conversazioni con Herman Vahramian*, Milano, 1992.

(17) Un genre prisé en Orient. Cf. *Kambiz*, intro. de A Zuliani, graphisme de H.V., *Oemme ed.*, Milan, 1985. Dessins d'un remarquable caricaturiste iranien.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ՆՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
MARDI
6 JANVIER
2004

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·851
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
79e ANNEE — N° 20·851

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՇԱՐՄ-ԷԼ-ՇԷՅԽԻ ՕԴԱՆԱՒԻՆ ՋԱԽՋԱԽՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

148 ՄԵՌԵԱԼ, ՈՐՈՆՑ ՄԷՋ 133 ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐ

Յունուար 3, Շաբաթ վաղ առաւօտեան, եգիպտական Ֆլաշ Էրլայնզի 737 Պօյինկը կը սկսէր բարձրանալ Շարմ-էլ-Շէյխի օդակայանէն, երբ անմիջապէս պատահեցաւ արկածը եւ օդանաւը ջախջախուեցաւ Կարմիր Ծովուն մէջ: 148 մեռեալներուն 133-ը Ֆրանսացիներ էին, որոնք Փարիզ կը վերադառնային Ամանորեան քանի մը օրուան արձակուրդէ ետք: Զոհերուն մէջ են 6, 7 եւ 11 հոգինոց ամբողջ ընտանիքներ, որոնց ազգականները Շաբաթ առաւօտ, Յունուար 3-ին, կը սպասէին Ռուասիի օդակայանը իրենց ժամանումին: Աղէտին տարողութիւնը շատ մեծ է եւ կառավարութեան անդամները, սկսելով Նախարարապետէն, Ռուասի փութացին, մինչ Ռընօ Միւզըլիէ Շարմ-էլ-Շէյխ կ'երթար եւ կը նկարագրէր իր տեսած դիակները, կտոր-կտոր եւ անճանաչելի: Շիրաք կը հեռաձայնէր նախագահ Մուպարաքի, ամէն կողմէ ցաւակցութիւններ կը հասնէին: Փարիզի Արքեպիսկոպոսը՝ ծիրանաւոր Ժան-Մարի Լիւսթիժէ հոգեհանգստեան արարողութիւն կը կատարէր Կիրակի իրիկուն, Նոթր-Տամի Մայր Տաճարին մէջ:

Բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն որ պատահած աղէտը արկածի հետեւանք է: Օդանաւը անյայտացած է ծովուն խորը եւ Յունուար 5-ին, կարելի չէր եղած սեւ տուփը յայտնաբերել, կարենալ բացատրելու համար արկածին պատճառները: Նոր տեղեկութիւններ հասան Զուիցերիայէն օդանաւի ընկերութեան՝ Ֆլաշ Էրլայնզի գործածած օդանաւերուն մասին: Զուիցերական օդուժը յայտնեց թէ 2002 Հոկտեմբերէն ի վեր, այդ ընկերութեան օդանաւերը չէին կըրնար որեւէ էջք կատարել Զուիցերիա, ոչ ալ օդային սահմանը օգտագործել: Զուիցերիա այս որոշումը տուած է յետ քննութեան՝ ընկերութեան մէկ օդանաւին: Ֆլաշ Էրլայնզ կ'առարկէ որ, Զուիցերիոյ հետ տարակարծութիւնը զուտ նիւթական բնոյթ ունի: Այս ընկերութիւնը մաս կը կազմէ եգիպտական Ֆլաշ Թուրի, որ 1985-էն մասնագիտացած է զբօսաշրջութեան մէջ:

Ֆրանսացի զոհերուն ընտանիքները չաբթուան ընթացքին Շարմ-էլ-Շէյխ կ'երթան և պիտի փորձեն դիակներու մնացորդներէն յայտնաբերել իրենց հարազատները, եթէ կարելի ըլլայ:

ՊԱՏՈՒՈՅ ԼԵԳԷՈՆԻ ՇՆՈՐՀՈՒՄՆԵՐ

Աղնաւուրէն զատ, Յունուար 1-ի շընորհումներուն կարգին են Ներքին նախարարութենէն՝ Տիգրան-Ժան Զիվրճեան, Ազգ. ոստիկանութեան պատուակալ ընդհանուր քննիչ, որ կը բարձրանայ «Մեծ սպայի» աստիճանին եւ Տիկին Սոնա Ադամեան (ծնեալ Արսէնեան), որ Արտաքին նախարարութեան Արարողակարգի ճիւղին մէջ, Ասպետի աստիճան կը ստանայ, որպէս բարեսիրական կազմակերպութեանց կամաւոր:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Մ. ՍԱՀԱԿԱՇՎԻԼԻ

Ինչպէս կ'ակնկալուէր, Յունուար 4-ին, Վրաստանի նախագահ ընտրուեցաւ, շատ լայն մեծամասնութեամբ (մօտ 90%) 36-ամեայ արեւմտամէտ՝ Միխայիլ Սահակաշվիլի, Վրացիներուն համար՝ «Միշա՛, Միշա՛»: Քուէարկողներու համեմատութիւնն ալ 50%-էն աւելի էր, ինչ որ ընտրութիւնը կ'օրինականացնէր: Սահակաշվիլի, բացէ ի բաց, Արեւմուտքի մարդն է, թէեւ յայտարարած է որ առաջին այցելութիւնը Ռուսաստան պիտի կատարէ, բայց, կը փափաքի որ Վրաստան ՕԹԱՆ-ի անդամակցի եւ նոյնիսկ մուտք գործէ Եւրոպական Միութեան մէջ:

Նոյեմբեր 22-ին էր, որ ընդդիմութեան այս պարագլուխը մուտք կը գործէր Թիֆլիսի Խորհրդարանը եւ «շատ անոյշ» պետական հարուածով մը ճամբու կը դնէր Շեվարնածէն, որ կը համակերպէր հրաժարելու: Ինք ալ քուէարկած է ի նպաստ Սահակաշվիլիի, որ պէտք է կ'ըսէ, խօսելէ աւելի գործէ:

Սահակաշվիլի իր պաշտօնը կը ստանձնէ Յունուար 25-ին եւ ժամ առաջ պէտք է կառավարութիւն մը կազմէ: Երկրին վիճակը հեռու է փայլուն ըլլալէ, տընտեսական վիճակը շատ ծանր է: Առայժմ լաւատեսութիւն կը տիրէ, Ազգ. Մատենադարանին տնօրէնը յայտարարած է. «Շեվարնածէ ծեր էր, խորհրդային, անկարող, ոչ մէկ օտար լեզու կը խօսէր, ծեր հիւանդ կնոջմով մը: Սահակաշվիլի երիտասարդ է, բազմաթիւ լեզուներ կը խօսի, ճառը ուղղակի է, կինը՝ հրապուրիչ, ինք ալ մեծ յաջողութիւն ունի կիներու մօտ, ինչ որ անկարեւոր բան մը չէ Վրաստանի մէջ»: Հարցը հոն է որ այս առաւելութիւնները պիտի բաւե՞ն երկիրը փրկելու համար: Տնտեսականէն զատ, կայ նաեւ քաղաքական մարզը, պարտի ձեռք ձգել Աճարիան, Աբխազիան եւ Հարաւային Օսէթիան: Սահակաշվիլի նոր պատերազմ մը չուզեր, այլ՝ «զօրաւոր եւ քաշողական Վրաստան մը», որպէսզի իր շրջանները բնական ձեւով ուզեն վերադառնել իրենց տեղը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՃՐԱՓՈՐՁԻ մտահոգիչ փսիխոզ մը ստեղծուած է այս տօնական օրերուն եւ Ամերիկացիք ալ շուարած վիճակ մը կը պարզեն: Ծնունդէն առաջ, Էռ-Ֆրանս, ընդառաջելով ամերիկեան դիմումներուն ջնջած էր վեց թռիչքներ դէպի Լոս-Անճըլըս: Արդարեւ, ԷՖ-ՊԻ-ԱՅ-ը շփոթութեան մատնուած էր համանուններու պատճառաւ, սխալելով քանի մը ճամբորդներու ինքնութեան մասին: Այս տեղեկութիւնը հրատարակած էր «Ուոլ Սթրիթ Ժըրնըլ», հիմնուելով ֆրանսական աղբիւրներու վրայ: Էռ-Ֆրանսի երկու թռիչքներու ալ, Դեկտ. 30-ին եւ 31-ին, ընկերացած են ամերիկեան հալածիչ ռմբաձիգ օդանաւեր մինչեւ Լոս-Անճըլըս: Յունուար 2-ին, Պրիթիշ Էռուէզ ջնջած է, երկրորդ անգամ ըլլալով, թռիչք մը դէպի Ուաշինկթըն, կառավարութեան հրահանգին ենթարկուելով: Յունուար 2-ին, Նիքոլա Սարքոզի արդարացուցած է այս խափանումը, յայտարարելով որ աւելի լաւ է շատ արագ շարժիլ քան շատ ուշ:

ՔԻՐՔՈՒՔԻ մէջ Քրտական Դաշնակցութիւն մը կազմելու տրամադրութիւնները եւ Թիւրքմէններու, Արաբներու հակադրութիւնը լարուած վիճակ մը ստեղծած են: Անցեալ շաբաթ, Թիւրքմէններու եւ Արաբներու կողմէ կազմակերպուած հակաքիւրտ ցոյցի մը ընթացքին եօթը հոգի մեռած է, Յունուար 1-ին ալ դաշունահար սպաննուած երկու Քիւրտի դիակները գտնուած են: Քիւրտերը Թուրքիոյ կը վերագրեն գրգռութիւն հրահրելու դերը:

ԹԵՀՐԱՆ մերժած է ամերիկեան առաջարկը մարդասիրական պատուիրակութիւն մը ղրկելու Պամ: Պատուիրակութիւնը պիտի վարէր հանրապետական ծերակուտական՝ Էլիզապէթ Տոլ, նախագահական նախկին թեկնածուին կինը եւ ամերիկեան Կարմիր Խաչին նախագահուհին: Կը թուի որ Խաթամի չէ ուզած նեղ կացութեան մատնուիլ մարդասիրական օգնութեան դիւանագիտական բնոյթ տալով: Յունուար 2-ին, հրաշքով 97-ամեայ ողջ կին մը գտնուեցաւ աւերակներուն տակ, երկրաշարժէն ութ օր յետոյ:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ Խորհրդարանի 502 երեսփոխանները, երեք շաբթուան վիճարկումներէ ետք, Յունուար 4-ին ընդունեցան նոր Սահմանադրութիւնը, որ կը հաստատէ նախագահական ուժով վարչակարգ մը, ինչ որ նախագահ Քարզայի ուզածն էր: «Աֆղանիստանի իսլամական Հանրապետութիւն»ը կը նախատեսէ նաեւ երկու փոխ-նախագահներ Պետութեան ղեկավարին կողքին: Սահմանադրութիւնը կը նշէ նաեւ որ «ոչ մէկ օրէնք կրնայ Իսլամի եւ իր բարքերուն դէմ ըլլալ», բայց կրօնական փոքրամասնութիւնները ազատ են իրենց կրօնքը կիրարկելու:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ, ծխախոտի գինները անգամ մը եւս յաւելում կը կրեն 9% համեմատութեամբ եւ Մարլպորօ օրինակ, կը հասնի 5 Եւրոյի:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ անջրպետանաւ մը 500 միլիոն քմ. ճամբայ կտրելէ ետք, յաջողութեամբ էջք կատարեց Հրատի մակերեսին վրայ: Երեք ամսուան հետազօտական ծրագիրով ղրկուած անջրպետանաւը առաջին լուսանկարները ղրկած է արդէն: Ամերիկացիներէն առաջ, Եւրոպայի կողմէ ալ Պիկըլ կոչուած անջրպետանաւ մը ղրկուած էր Հրատ բայց էջքին 6 քմ. մնացած ամէն կապ կտրած էր անոր ու Երկրին միջեւ: Ամերիկեան ծրագիրը արժած է 820 միլիոն տոլար:

ԷՔՈՒԱԹՈՐԻ մէջ ձերբակալուած է գաղափարական մէկ պարագլուխը Գոլոմպիոյ ՖԱՐՔ-ի (Գոլոմպիոյ Յեղափոխական Զինեալ Ուժեր)՝ Սիմոն Թրինիտատ, որու դէմ ձերբակալման միջազգային հրամանագիր կար: Ահաբեկչութեան ամբաստանութեան տակ է եւ կը թուի որ Միացեալ Նահանգները որոշ դեր մը ունեցած են այս ձերբակալութեան մէջ: 40 տարիներու քաղաքացիական պատերազմէ ետք, առաջին անգամն է որ ՖԱՐՔ-ի մէկ ղեկավարը կը ձերբակալուի:

ԹՈՆԻ ՊԼԷՐ անակնկալ այցելութիւն մը կատարեց Պասրա (Իրաք) շնորհակալութիւն յայտնելու համար բրիտանական զօրքին, որ օժանդակած էր Ս. Հիւսէյնի անկման: Բայց, Մեծն-Բրիտանիոյ վարչապետը լեզուական վրիպում մը ունեցած է, զոր անգլիացի դէտերը շեշտած են: Արդարեւ, անդրադառնալով ոստիկանական վարչակարգին, ան ձաղկած է մէկը այդ պետութիւններէն, որոնք զանգուածային զուարճութեան (տիսթրէքշըն ըսած է փոխանակ տիսթրըքշընի) զինամթերք ամբարած են:

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Հակառակ տրուած լուրերուն թէ Թուրքիոյ մէջ Յունուար 16-էն կը սկսի Ա. Եղոյեանի «Արարատ» ժապաւէնին ցուցադրութիւնը, «Մարմարա» (Յունուար 3) կը տեղեկացնէր օրուան Թրք. թերթերուն արձագանգելով թէ այդ ցուցադրութիւնը յետաձգուած է: Որպէս հաւանական պատճառ ցոյց կը տրուէր ազգայնական տարրերու բուռն հակազդեցութիւնը: «Իւլքիւճիւ» կոչուած այդ տարրերուն կեդրոնէն հրապարակուած հաղորդագրութիւն մը խստօրէն քննադատած է ժապաւէնը ցուցադրելու որոշումը եւ իշխանութիւնները ամբաստանուած են հակաթուրք հայկական լուրերը քաջալերելու մեղքով: Մշակոյթի նախարարն ալ որ ստորագրած էր ցուցադրութեան արտօնագիրը, դաւաճան նկատուած է: Ըսուած է թէ հակաթուրք ամէն արարք իր գինը ունի եւ թէ այդ նշումը կարելի է որպէս սպառնալիք ընդունիլ:

«Մարմարա» մեծապէս հաւանական կը նկատէ որ այդ սպառնալիքը պատճառ եղած է «Արարատ»ի ցուցադրութիւնը յետաձգելու որոշումին:

ՍՈՒՐԻԱ ԿԸ ՁԳՏԻ ԲԱՐԵԼԱՒԵԼ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԵՏ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Սուրիոյ նախագահը Պաշար Ասատ Անգարա իր առաջին այցին նախօրեակին, իր պալատին մէջ ընդունած է թուրք ծանօթ լրագրող Մ.-Ա. Պիրանտը ու պատասխանած անոր հարցումներուն: Պ. Ասատ անցեալի հակամարտութիւնները մէկդի ձգած Սուրիոյ մը պատկերը տալ ջանացած է, ըսելով որ Թուրքիոյ վերաբերեալ կասկածներ, մտահոգութիւններ ունէին, սակայն, այսօր այլեւս մէկդի ձգուած են անոնք: Ապահովութիւն տուած է որ քրտական զինեալ կազմակերպութիւններուն ապաստան չեն տար եւ կը յուսան Թուրքիոյ հետ տնտեսական յարաբերութիւնները զարգացնել:

Զրոյցին նիւթ եղած է Սանճաքի հարցը. Թուրք լրագրողը հարց տուած է թէ կըրնա՞ն այսօր բացէ ի բաց յայտարարել թէ Թուրքիոյ հետ հողային հարց չունին: Պ. Ասատ պատասխանած է. «Ատիկա այսօրուան նիւթը չէ: Մեր յարաբերութիւններուն զարգացման հետ տարակարծութիւնները պիտի անհետանան: Թող այն տպաւորութիւնը չստեղծուի թէ մենք այս հարցերը մէկդի ձգած ենք, կամ անտեսումի մատնած: Այդ հարցը անպայման պէտք է լուծուի, երկու երկրին շահերուն յարիր ձեւով»:

Իսրայէլի վերաբերեալ հարցումին պատասխանելով, Սուրիոյ նախագահը ըսած է թէ Թուրքիոյ հետ իրենց յարաբերութիւններուն մէջ Իսրայէլի ազդակը զիրենք չի հետաքրքրեր: Եւ այնքան ատեն որ Իսրայէլ ազդեցութիւն չի գործեր Սուրիա – Թուրքիա յարաբերութիւններուն վրայ, իրենք անհանգստութիւն չեն զգար Թուրքիա – Իսրայէլ սերտ յարաբերութիւններէն:

ԶՐՈՅՑ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԽԻՒՆԵՐՈՒ ՓՈԽ-ՏՆՕՐԷՆՈՒՀԻ ՍՈՆԻԱ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

Սոնիա Միրզոյեան պատմաբան ու Հայաստանի պետական – ազգային արխիւներու չորս փոխ – տնօրէններէն մէկն է: Խօսակցութեան սկիզբէն իսկ, դժուար չէ իր անձին մէջ նշմարել կատարած աշխատանքին, ստանձնած պաշտօնին պատասխանատուութեան ու սիրոյն տէր մասնագէտը: Շրջանի մը երբ «պետական»ը կը շարունակէ տակաւին կա՛մ «անտիրական»ի իմաստով մը գոյութիւն պահել, կա՛մ անձնական շահու աղբիւր նըկատուիլ, հետաքրքրութիւն ու յարգանք կը ներշնչէ «պետական» մակդիրով հիմնարկի մը նկատմամբ սիրով ու պատասխանատուութեամբ, հոգածութեամբ վերաբերողը:

Ս. Միրզոյեան ծնած է Ատրպէյճան. Գանձակ: Աւարտած է Բաքուի համալսարանը, ապա, 1973–ին փոխադրուած Երեւան: Ընդունուած է պատմութեան պետական արխիւը, նախ որպէս գիտաշխատող. յետոյ եղած է բաժնի վարիչ, փոխ – տնօրէն, պատմութեան արխիւի տնօրէն: Կ'աշխատի բնագիրներու օգտագործման բնագաւառին մէջ: 2001–ին պաշտպանած է թեկնածուական ատենախօսութիւնը, «Ալ. Խատիսեան. կեանքն ու գործունէութիւնը» նիւթով:

Փարիզ կը գտնուէր անձնական այցով մը:

Անձին մասին նկատելի համեստութեամբ տրուած այս քանի մը տեղեկութիւններէն ետք, մեր զրոյցը կը ծաւալի իր գործունէութեան մասին.

Հ. – Արխիւներուն համար կը գործածէք «Ազգային» ու «պետական» որակումները. լաւ պիտի ըլլայ առաջին քայլէն յստակացնել այս մարզը:

Պ. – *Հայաստանի Ազգային արխիւը ըստեղծուեց 2003 Ապրիլ 17–ին. մի քիչ մտածեցինք պետականօրէն: Փոքր Հայաստանում չարժէր ունենալ մեծ ցանց: Մինչ այդ ունէինք հինգ պետական արխիւ, 11 մարզային, 30 տեղական: Այդ ամէնը որոշեցինք մէկտեղել մի ազգային արխիւի մէջ: Դա կապուած էր պետական բարեփոխումների հետ. ունէինք վարչական կազմ որը մտաւ Մշակոյթի Նախարարութեան մէջ եւ Ազգային արխիւը ստացաւ ինքնուրոյն կարգավիճակ. պիւտճէով, իրաւունքներով, կանոնադրութեամբ: Ունենք մի տնօրէն որ Ամատունի Վիրաբեանն է եւ չորս փոխ – տնօրէն:*

Հ. – Ի՞նչպէս կը բնութագրէք արխիւ կոչուածը:

Պ. – *Արխիւը, դա մարդկային յիշողութիւն է: Ընդունուած է ասել որ ինչպիսի վերաբերմունք որ ունի ազգ մը իր արխիւին նկատմամբ, այդպէս էլ այդ ազգի հասած աստիճանը:*

Հ. – Կ'ըսէիք թէ արխիւին վերակազմակերպումը մաս կազմեց պետական բարեփոխումներուն. ի՞նչ խնդիրներ ծագեցան այդ հոլովոյթին մէջ:

Պ. – *Խորհրդային տարիներին պետական հովանաւորութեան տակն էին արխիւները. անկախութեան օրով մեծ դժուարութիւն ունեցանք կազմակերպչական գործում:*

Գլխաւորը փաստաթղթերի պահպանութիւնն էր, քանի որ վերջին տասնամեակին յատուկ պահպանման միջոցներ (խոնաւութեան, ջերմութեան աստիճանաչափեր) չեն եղել, ծմրանը խոնաւացել, ամրան չորացել են:

Երկրորդ խնդիրը հակահրդեհային պաշտպանութիւնն է. մեր ուժերով եւ Սփիւռքի օգնութեամբ շատ բաների ենք հասել. ունենք արդէն յատուկ կաթսայատուն, շէնքը մի փոքր նորոգուած է, կարողացել ենք համակարգիչներ ձեռք ձգել, շնորհիւ սփիւռքից (ԱՄՆ) բարեբարների:

Մեր հիմնարկը 2003–ին միայն լրիւ ստացաւ պետութեան յատկացրած պիւտճէն: Դա նշանակում է որ ունենք ելեկտրականութիւն, հեռախօսակապ, աշխատավարձք, թուղթ ու գրիչ, եւ այլն: Տնօրէնի շնորհիւ շատ բաների ենք հասել. լաւ կազմակերպիչ ու եռանդուն ղեկավար է:

Հ. – Քանի՞ հոգինոց անձնակազմ ունիք:

Պ. – *Ամբողջ Հայաստանի ցանցը ունի 292 աշխատող:*

Հ. – Ինչ կը վերաբերի արխիւային փաստաթուղթերուն, ի՞նչ բաներ կը մտնեն այդ դասակարգին մէջ:

Պ. – *Վաւերագրի արժէքով բնագիրներ, հաղուադէպ ընդօրինակութիւններ որոնք իրականութիւնը ճիշդ ներկայացնեն. նաեւ՝ անուանի մարդկանց կապուած, կամ նրանցից հաւաքուած փաստաթղթեր: Մեր հիմնական ունեցածը ԺԸ. դարի վերջաւորութիւնից, ԺԹ., Ի. դարերի փաստաթղթեր են, հիմնականում միայն բնագրեր:*

Հ. – Ո՞րն է ամէնէն հին թուականը կրողը:

Պ. – *Ամենահինը 1607 թուի փաստաթուղթ է. պարսկական մի հրովարտակ, տրուած Ղարաբաղի մելիքներին, հողային հարցի հետ կապուած: Պարսկերէն է:*

Մնացեալի ամենահինը եկեղեցական փաստաթղթերն են: 1923–ին երբ ստեղծուել է կառոյցը, պահպանուել է ամէն ինչ. եկեղեցական նիւթեր, ռուսական կայսրութեան պատկանողներ, բարեգործական կազմակերպութիւնների, դպրոցական, Հ.Յ.Դ.–ի, Ա. Հանրապետութեան, Աստրախանի, Նոր Նախիջեւանի թեան փաստաթղթեր:

1945–ից ձեռնարկուեց հաւաքագրման աշխատանքի: Ռուսաստանի տարբեր ծայրերից որ հայ գաղթականներ են եկել, բերել են փաստաթղթեր եւ ստեղծուել են շատ հետաքրքիր ֆոնտեր: Նրանց շնորհիւ կարողացել ենք կազմել հայկ. գաղութների պատմութիւնը. դպրոցներով, եկեղեցիներով ու հասարակական կազմակերպութիւններով, ինչպէս՝ Ս. Պետերբուրգի, Աստրախանի, Նոր Նախիջեւանի, Ուկրանիոյ վերաբերողները, եւ այլն: Բաւականին ծաւալուն արխիւներ տրուեցին նաեւ Վրաստանից որ Կովկասի կեդրոնն է եղել:

60–ական թուականներից սկսեցինք ունենալ մանրաժապաւէնները այն փաստաթղթերի որոնք հայութեան կը վերաբերէին: Օրինակ՝ Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանի մասին:

Հ. – Սփիւռքի շրջաններէն ալ արխիւային նիւթեր ստացած էք ու կը ստանաք անշուշտ:

Պ. – *Ուղթմանական թուականներին կոչ արեցինք Սփիւռքին որ իրենց ունեցած փաստաթղթերը յանձնեն արխիւ: Մենք Հայաստանում ենք գտնւում, բայց ամբողջ հայութեան ենք վերաբերում: Ամէն մի Հայ հարկ է իմանայ որ կայ Կեդրոնացման վայր ուր ամէն մի փաստաթուղթ կը պահպանուի. ոչինչ կը կորսուի: Սփիւռքէն ստացուածների շարքին են Փարիզի Նուպարեան մատենադարանից տրուած Փարիզի վեհաժողովի նիւթերը: Նոյնպէս սփիւռքից ստացած ենք Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան փաստաթղթերը:*

Սփիւռքը, Աստուած տայ որ երկար ապագայ ունենայ, բայց կարո՞ղ ենք վըստահ լինել թէ գաւակներից յետոյ թոռները եւս կը պահպանեն ընտանեկան արխիւներ: Մինչդեռ դրանք մեր պատմութեան ու ապագայի համար կենսական կարեւորութիւն ունեն:

Հ. – Անձնական ֆոնտեր ալ ստացած էք Սփիւռքէն, չէ՞:

Պ. – *Այո՛. ստացել ենք Արտակ Դարբինեանի, Ա. Զօպանեանի, Անդրանիկի (Պուլկարիայից ու այլ վայրերից հաւաքած փաստաթղթերով), Գ. Նորատունկեանի անձնական արխիւները:*

Հ. – Կարելի՞ է թիւ մը տալ ձեր մօտ կեդրոնացած վաւերագրերուն մասին ու ընդհանրապէս ի՞նչ վիճակի մէջ են այդ բոլորը այսօր:

Պ. – *Ամբողջութիւնը մէկուկէս միլիոն փաստաթուղթ – թղթածրար է. ոմանք աւելի ծաւալուն են, ուրիշներ՝ ոչ: Խորհրդային շրջանին առաւել լաւ էր արխիւների վիճակը, քան՝ այսօր: Ճիշդ է, կայ բարելաւում, բայց ընդհանուր վիճակը տխուր է:*

Հ. – Խորհրդային օրերուն գաղտնի, "փակի տակ" պահուած արխիւային թղթածրարներ կայի՞ն. այսօ՞ր:

Պ. – *Գաղտնի էին Սփիւռքից ստացուած, Առաջին Հանրապետութեան փաստաթղթերը: Կային մարդիկ որ օգտագործելու իրաւունք ունէին, բայց ներկայացնում էին այնպէս, ինչպէս այդ ժամանակի հարկն էր:*

1987–ից սկսուեց գաղտնազերծման աշխատանքը: Բացուեցին թէ՛ Սփիւռքից ստացուած, թէ՛ Առաջին Հանրապետութեան արխիւները: Բացուեցին նաեւ 1937–ի պատահարների, 1947–ի ներգաղթի, 1949–ի աքսորեալների ցուցակները, առանձին կուսակցական գործիչների, կոմիտէի նիւթերը:

Հ. – Ի՞նչ կ'ըսէք արխիւներու գործածութեան ձեւերուն մասին:

Պ. – *Գլխաւոր ձեւերը տեղւոյն վրայ օգտագործումի կարելիութիւնը եւ մեր հրատարակութիւններն են: Ունենք ընթերցման սրահ ուր մարդիկ գալիս են, աշխատում: Հրատարակում ենք «Բանբեր Հայաստանի արխիւների»ն, տարին երկու համար: Նրանում մեր աշխատակիցների աշխատասիրութիւններն են լոյս տեսնում, նաեւ արտասահմանեան աշխատակիցների: Կան ժողովածուների հրատարակութիւններ: Այս վերջիններից են Ա. Հանրապետութեան խորհրդարանի ընդունած օրէնքների ժողովածուն (100 տպաքանակով), 1918 – 1921–ի սոցիալ – քաղաքական իրավիճակը, Բաքուի, Էլիզաւէթպոլի ջարդերը (1918 – 1920): Պատրաստում ենք Ա. Հանրապետութեան նախարարների խորհրդի օրագրերը: Կարիքը ունենք հովանաւորի որ ֆինանսաւորի հրատարակութիւնը:*

Անցեալ Մայիսին մի ցուցահանդէս սարքեցինք ու ցուցադրեցինք արխիւի առաւել արժէքաւոր բնագրերը: Մեծ արձագանգ եղաւ:

Հ. – Դժուար չէ ենթադրել որ պարունակութեան չափ խնամքի կը կարօտի արխիւներու շէնքն ալ:

Պ. – *Շատ խնդիրներ ունենք շէնքի առընչութեամբ: Գլխաւորը հակահրդեհային սարքաւորումն է որ մեծ գումարների կը կարօտի: Բայց միակ փրկութիւնն է: Շէնքը 50–ական թուականներին է կառուցուել ու մինչ այսօր անխնամ մնացել: Վերջին տարիներին շնորհիւ Սփիւռքի օժանդակութեան, գնուեցին համակարգիչներ, նորոգուեցին կաթսայատունը, պատուհանները, բայց շատ են անելիքները:*

Արդէն տեղի հարց ունենք ու որոշել հարկ է թէ ո՛ր մէկ արխիւները պիտի ընդունել: Իսկ դա, որոշ բաների կորսուելու վտանգը կը սպառնայ: Մարզերում շէնքերը վարձու են ու տեղական իշխանութիւնները միշտ չէ որ տրամադիր են օգնելու:

Հ. – Հայաստանի ներկայի իրականութեան մէջ, նման հիմնարկի մը համար աշխատող գտնե՞լ դիւրի՞ն է:

Պ. – *Վճարումները ցած են. միջին աշխատավարձքը 25 տոլարի շուրջ է: Յետոյ, մասնագէտներ չկան. արխիւագէտ չի պատրաստւում Հայաստանում: Առաջ Ռուսաստանում ուսում կը ստանային: Մեր անձնակազմից տասը միայն արխիւագէտ է: Իսկ միջին տարիքը 50 է արդէն: Մեծ մասը պատմագէտներ են:*

Հ. – Արխիւը հետաքրքրութիւն արթընցնող կողմ ունի՞ նաեւ ոչ մասնագէտ մարդոց համար:

Պ. – *Վերջին տարիներին մարդիկ ուզելով իրենց արմատները ճանաչել, տոհմագրութեան աշխատանք են կատարում: Արխիւում բաւական փաստաթղթեր ունենք Արեւելեան Հայաստանում, Ռուսաստանում ապրած Հայերի մասին. ունենք ջարդերից փրկուածների ցուցակներ, որբերի, գաղթականների, որբանոցների, կատարուած օգնութիւնների ցուցակներ որոնք մեզ նիւթ են տալիս տոհմագրական աշխատանք կատարելու: Բաւական նիւթ կայ նաեւ 1947–ի ներգաղթի առընչութեամբ: Այս առումով շատ հետաքրքիր է նոր յայտնուած մի փաստաթուղթ որը Արծրունիների մասին է. մինչեւ 1863 կը հասնի նրանց տոհմագրութիւնը:*

Հարցն այն է որ նոր – նոր ենք սկսել համակարգել բոլոր տուեալները. պատրաստում ենք տասը համակարգիչ եւս գնել որպէսզի աշխատանքը արագանայ: Եթէ ամէն ինչ համակարգուի, տուեալների գործածութիւնն աւելի կը հեշտանայ:

Ս. Միրզոյեանի հետ զրոյցը տրամադրութիւն ու հետաքրքրութիւն կ'արթընցնէ այցելելու Հայաստանի Ազգային արխիւները: Տեսնելու «մարդկային յիշողութեան» մեր այս հատուածին պարունակածը, պահ մը անդրադառնալու, պահուած մէկուկէս միլիոնին ո՛վ գիտէ քանի պատիկ կորսուածներուն, կորուստին պատճառներուն. Նաեւ ապրելու գոհունակութիւնը որ դժուար տասնամեակէ մը ետք բարոյքումի, յառաջընթացի ճամբուն վրայ է համազգային նման կեդրոն մը, որուն դարակներուն, խորշերուն մէկ կամ միւս անկիւնին մէջ անպայման հետք մը կայ մեր ամէն մէկուն պատմութենէն:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Գիտական - Այժմէական

ՋՐԱՄԲԱՐՆԵՐԸ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈ՞Ւ

Ջրամբարներու կառուցումով ապահովուած ջուրի հսկայական զանգուածը իր հանգչած հիմնական հողային խաւին վրայ ահաւոր ճնշում մը կը բանեցնէ, ինչ որ պատճառ կրնայ դառնալ ստորերկրեայ կարեւոր լարումներու: Ուրիշ խօսքով՝ արտասովոր քանակութեամբ ջուրը կրնայ հողամասը շարժման ենթարկել: Այս հետաքրքրական եզրակացութեան յանգած է զուիցերիացի երկրաբանագէտ մը լուրջ հետազօտութենէ մը յետոյ Նեղոսի Ասուան ամբարտակին վրայ: 300 մեթր երկարութեամբ այս ջրամբարը ծնունդ տուած է Նասեր լիճին որ կը տարածուի 500 քիլոմեթրի երկայնքին եւ որուն պարունակութիւնը կը հասնի 157 միլիառ խորանարդ մեթրի: Այս կարգի հսկայ ջուրի զանգուածը իր յենած հողամասին արտակարգ ճնշում մը կը բանեցնէ, իսկ այս վերջինը իր կարգին կը ճմլէ յատակի հողաշերտերը այնպէսով արդէն գոյութիւն ունեցող ստորերկրեայ պրկումները ա՛լ աւելի չեչտակի դարձնելով: Միւս կողմէ, յիշեալ ջրամբարը երկրագունդի տեղական կարեւոր ճեղքուածքի մը մօտակայ դիրքին պատճառաւ, Նասեր լիճին այս խորամատէն սուզուելուն առիթ կ'ընծայէ, ինչ որ հողամասին կարեւոր շարժին դուռ կը բանայ: Այս կարգի շարժերուն ամենակարեւորը արձանագրուեցաւ 1981 Նոյեմբեր 14–ին երբ, 5,4 ուժգնութեամբ երկրաշարժը Ասուանի շրջակայքը կարեւոր ցնցումներու ենթարկեց: Եթէ աւելի ուժգին երկրաշարժ մը պատահի, կրնայ ուղղակի քանդել ջրամբարը եւ ամբողջ Նեղոսի հովիտի տարածքին անօրինակ հեղեղի մը պատճառ ըլլալ, սպառնալով հոն ապրող 65 միլիոնի մօտեցող բնակիչներու կեանքին: Նմանօրինակ բնական աղէտի ըսպառնալիքներէն կը վախցուի նաեւ Տաճիկիստանի, Հնդկաստանի եւ Չինաստա-

նի բազմաթիւ հսկայ ջրամբարներու շրջաններուն մէջ:

ՃԱՅՆԻ ԶԳԱՅՈՒՆ ՀԵՌԱԽՕՍԸ

Հաղորդակցութեան ճափոնական հսկայ ընկերութիւնը «NJT DoCoMo» «բջջային հեռախօսի նախատիպար մը ներկայա-ցուցած է վերջերս, ապարանջան – ժամացոյցի կերպարանքով: Այս վերջինը զուրկ է ստեղնաշարէ և կատարեալ զգա-նութեան տէր է մարդկային ձայնին: Կը բաւէ պարզապէս արտասանել հեռախօսի թիւը որպէսզի կապ հաստատուի հաղոր-դակից անձին հետ: Բայց կայ աւելին, այս հնարքին հիմնական նորութիւններէն երկրորդը ընկալուչի բացակայութիւնն է: Ճկոյթ մատը այդ դերը կը ստանձնէ, ապարանջանին կողմէ փոխանցուած ձայ-նական թրթռացումները հասցնելով ա-կանջին: Ուրեմն բաւական է իր ճկոյթը մօտեցնել ականջին իր հաղորդակիցը ունկնդրելու համար:

Այս հրաշք գործիքին առեւտրականա-ցումը նախատեսուած է 2005 թուակա-նին:

8 ՄԻԼԻԱՌ ԵՒՐՕ

Այս է նիւթական փոխարժէքը այն վը-նասներուն զորս պատճառեց նաւթատար «փրեսթիժ»ը անցեալ տարի պատահած ծովեզրի անօրինակ ապականումով: Այս գումարին հասած է Մատրիտի «Աթենա» կազմակերպութիւնը, գնահատելով 3 մի-լիառ եւրօ՝ 3000 քիլոմեթրնոց ծովեզեր-քի մաքրութեան աշխատութիւնը եւ 5 մի-լիառ եւրօ՝ 3000 քիլոմեթրնոց ծովեզեր-նագրուած ձկնորսութեան ոլորտին մէջ: Արդարեւ նաւթատարը նախատեսուած քանակէն 60 տոկոսով աւելիով՝ 64.000 թոն քարիւղ թափած է ծովուն մէջ: Գա-լով բուսական եւ կենդանական աշխարհ-ներուն պատճառած վնասներուն տարո-ղութեան (200.000-էն 300.000-ի մօտ թռչնազգիի կորուստ) այս վերջինին յստակ գնահատումը դեռ բազմաթիւ տա-րիներու կը կարօտի:

ՔԱՂՑԿԵՂԻ ԱՃԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Վերջին վիճակագրութիւնները անգամ մը եւս կը հաստատեն թէ քաղցկեղը Ֆը-րանսայի տարածքին վրայ մահացու թիւ մէկ ախտն է: Դժբախտաբար, այս ո-լորտին մէջ Ֆրանսան 100.000 բնակիչի վրայ 283 մեռեալով Եւրոպայի առաջին տեղը կը գրաւէ, 1999-ի տուեալներուն համեմատ: Երկրորդ դիրքը գրաւող Շուէտը 196 մահ կ՛արձանագրէ միայն նոյն թիւով բնակիչներու վրայ: Այս ժխտական կացութիւնը կը բացատրուի քաղցկեղի երեք գլխաւոր ոլորտներուն մէջ որոնք են մարսողութեան վերին մա-սերու քաղցկեղը (բերան, շրթունք եւ խռչափող), լեարդի քաղցկեղը եւ թոքի քաղցկեղը որոնց երեքն ալ հետեւանք են ալքոլի եւ ծխախոտի արտասովոր սպառումին: Ազգային մակարդակի վրայ եւ քսան տարիներու ընթացքին աճը 63 տո-կոսի կը հասնի ինչ որ ահաւոր թիւ մըն է: Թոքի քաղցկեղը ամենամահացուն է տարեկան 27 հազար զոհեր խլելով, որոնց մէջ կիներու տոկոսը վերջին տարի-ներուն զգալի աճ արձանագրած է: Գալով շագանակագեղձի (փրոսթաթ) եւ կուրծքի քաղցկեղներուն, այս վերջին-ներուն աճը կայունացած է երկուստեք կիրարկուած ախտորոշման եղանակնե-րուն հետեւողական բնոյթին պատճա-ռաւ: Այսուհանդերձ, մխիթարական է այն որ ախտաճանաչումէ վերապրողնե-րու համեմատութիւնը Ֆրանսայի մէջ եւրոպական երկիրներու լաւագոյններէն է:

ԿԱԶԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ ՎԻՃԱԿՈՎ – ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՊԱԳԱՅԻ՞Ն

Աւելի հաշուաւոր, նուազ վտանգաւոր եւ նուազ ապականող. ահաւասիկ խտաց-ուած բնական կազին հետաքրքրական յատկութիւնները: Ճափոնի մէջ առաջ-նորդ դիրքի վրայ եւ միանգամայն մըր-ցակից երկու գործատուներ արդէն ընթա-ցիկ արտադրութեան մէջ են, նպատակա-կէտ ունենալով ձեռք ձգել բնական կազի շուկայական ներկայ արժէքին հինգ տո-կոսը, մինչեւ 2010 թուականը: Գերխտա-ցած արտադրութիւնը որ մէկ խոր. մեթ-րի մէջ կը պարունակէ 163 խոր. մեթր կազ, բնական կազին նկատմամբ անբաղ-դատելի դիւրութիւն կ՛ընծայէ մթերու-մի եւ փոխադրութեան համար: Ասկէ զատ, առ – 15-էն մինչեւ + 5 աստիճան-ներու միջեւ կայուն է մինչդեռ հեղուկ կազը – 163 աստիճանին է միայն որ կա-րելի է կայունօրէն պահել: Մեթան կա-զէն ձեռք ձգուած խտացեալ սոյն ար-տադրութիւնը հսկայական կազատար խո-ղովակներու կամ ծանր գործատուներու կարիք չի ստեղծեր:

ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԸ ԳԻՏԱՀԵՏԱԶՕՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

Միացեալ – Նահանգներու Ուժանիւթի նախարարութիւնը մեծ գիտական իրա-գործումներու ապագայ աշխատութիւն-ներու ցանկ մը ներկայացուցած է որուն մէջ առաջնահերթութեան կարգը հետեւ-եալն է. առաջին գծի վրայ տեղ կը գրա-ւէ «Իթեր» կոչուած ջերմամիջուկային ձուլումի սարքաւորման ծրագիրը: Երկ-րորդ տեղը կը գրաւէ գերհզօր համակար-գիչներու կառուցումը: Երրորդ դիրքի վրայ են հաւասար կարեւորութեան աս-տիճանով փրոթէինի գործատուները, սեւ ուժանիւթը վանող խորաչափը եւ կորի-զային գնդիկներու արագացուցիչը:

Քաղեց՝ Ս. ՇԷՐԻՖ

ԵԱԻՐ ՕՐՈՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Իսրայէլացի գիտնական Ե. Օրոն որ վերջերս հրատարակեց «Ուրացումին Հա-սարակացումը. Իսրայէլ եւ Հայկական Ցեղասպանութիւնը» հատորը, Նոյեմբեր 30 – Դեկտեմբեր 6 այդ նիւթով շարք մը դասախօսութիւններ տուած է Թորոնթո-յի, Նիւ-Եորքի, Պոսթընի, Մոնրէալի հա-մալսարաններուն եւ Մոնրէալի ՀԲԸՄ-ի կեդրոնին մէջ: Օրոն ըսած է թէ մեծ բա-ւարարութիւն կը պատճառէ իրեն խօսիլ Հայերու եւ Հրեաներու լսարաններու ա-ռջեւ, շեշտելու համար երկու ժողովուրդ-ները այնքան տառապեցուցած սարսափե-լի զոյգ փորձառութիւններուն նմանու-թիւնները:

Գիտնականը բացատրած է թէ Հրեա-ներու Ողջակէզը իր դաստիարակութեան ու ինքնութեան կերտումին մէջ որքա՛ն կարեւոր դեր կատարած է: Այդ մարզին մէջ մասնագիտանալէ ետք, օր մը իրեն մեծ զարմանք պատճառած է տեսնել որ հայկական ցեղասպանութեան մասին փաստանկար մը առանց բացատրութեան հանուած է հեռատեսիլի յայտագրէն: Ա-տիկա զինքը մղած է ուսումնասիրելու միւս ցեղասպանութիւններն ալ ու նշմա-րելու թէ իր ազգակիցները ո՛ր աստի-ճանի անգէտ են անոնց մասին:

Ինք կը շեշտէ թէ զոհերու մրցակցու-թիւն մը անընդունելի բան է: Իր դասա-խօսութիւններուն ընթացքին ընթերցու-մը ըրած է Վասիլի Կրոսմանի ստորա-գրած այն էջին ուր այս վերջինը նիւթ կ՛ընէ 1961-ին Հայաստան այցին, Արա-գածի գիւղերէն մէկուն մէջ գիւղացիի մը հետ ունեցած հանդիպումը: Այդ գիւ-ղացին ըսած է որ Գերմանիոյ մէջ պա-տերազմի շրջանին բանտարկուած է ու այդ առթիւ տեսած հրեայ բանտարկեալ-ներու բաժին հանուած չատ դէշ վար-ուելակերպը. յատկապէս կիներու եւ ե-րախաներու պարագային: Անոնց արիւնն ու տառապանքը մօտ նկատած է հայ ժո-ղովուրդին ապրածներուն: Հայ գիւղա-ցիին խօսքերը խորապէս ազդած են Վ. Կրոսմանի վրայ:

Օրոն ակնարկելով հսկառակ բազմա-թիւ Հրեաներու ճանաչումին, Իսրայէլի կառավարութեան հայկ. ցեղասպանու-թեան հանդէպ կեցուածքին, ըսած է թէ ան կրաւորական ուրացումէն վերածուած է գործնական ուրացումի: Այդ կեց-ուածքին մէջ երկու գլխաւոր ազդակ գո-նուած է. առաջինը քաղաքական հա-շիւներու ընծայած հեռանկարն է. որպէս Թուրքիոյ դաշնակից, Իսրայէլ չի փա-փաքիր այդ երկիրը վշտացնել: Երկրոր-դը Ողջակէզին անբաղդատելի ու միակ ըլլալուն մասին այն խոր հաւատքն է որ Իսրայէլի ընկերութեան պահպանիչ գըլ-խաւոր տարրը կը հանդիսանայ: Այդ ընկերութիւնը այլ ցեղասպանութիւննե-րու հետ ամէն համեմատութիւն Ողջա-կէզի յիշողութիւնն ու շուքը նուազեցնող արարք կը նկատէ:

Ե. Օրոն դասախօս է Իսրայէլի Բաց Համալսարանի ժամանակակից յուդա-յականութեան եւ ցեղասպանութեան ճիւ-ղին: 1990-ական տարիներու սկիզբէն սկսած է հետազօտել անտարբերութեան եւ ուրացումի երեւոյթները: Մաս կը կազմէ Զօրեան Հիմնարկին վարչական-ներու խորհուրդին:

ԼՂՀ

ՆՈՐ ՔԱՐՏԷՍ

Երեւանի մէջ գունաւոր պատկերազարդ, հայերէն, հազար տպաքանակով լոյս տեսած է Լեռնային Ղարաբաղի Հանրա-պետութեան պատմական – ճարտարապե-տական յուշարձաններուն քարտէսը. հե-ղինակն է Սլավա Սարգսեան: Հոն ներ-կայացուած են ազատագրուած տարածք-ները իրենց յուշարձաններով. վանք, եկեղեցի, ամրոց, կամուրջ, խաչքար, եւ այլն: Ներկայացուած են նաեւ Ազըր-պէջանի գրաւած հայկական շրջանները: Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետութեան մէջ ներկայիս պահպանութեան տակ առ-նուած են շուրջ տասը հազար յուշար-ձաններ: Կը նախատեսուի յառաջիկային հրատարակել քարտէսին նաեւ անգլերէն տարբերակը:

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ԺՊԻՏ

Զրուցում են երկու վանեցի, որոնցից մէկի կինը նոր է մահացել:

– Ցաւոս, – ասում է մէկը, – քեզ ան-հրաժեշտ է կրկին ամուսնանալ:

– Գիտեմ, Մուրադ: Բայց նոր կինս պիտի անպայման ասթմայով հիւանդ լինի:

– Ինչո՞ւ:

– Ախր, Վարդուշից յետոյ մի բուռ դեղ է մնացել:

– Գիտէ՞ք, հայկական հարսանիքի ժա-մանակ փեսացուն, ըստ աւանդոյթի, չի կարող համբուրել հարսնացուին:

– Ինչո՞ւ:

– Որովհետեւ նրա կողքին նստած է մայրը ու շարունակ պնդում է. «Կեր, տղաս, կե՛ր»:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

11

Իրեն քաղցրութեամբ՝ ծաղիկի փունջ
մը գրկած
Երթա՛լ՝ հարուստ ու խոնարհ,
ջուրի ձայնի պէս գաղտնի
Որ անտառի խաւարի խորն
հեզօրէն կը հատնի...

Արեւը հիմա կ՛իյնայ գլխուս վրայ ու կ՛ողողէ զիս իր ջերմութեամբ: Ահա՛ կը լսուի օտար ու բարի երգ մը պարտէզի մը խորէն: Կը սիրեմ, կը սիրեմ՝ այս հըն-չական, քաղցր, նուագաւոր ու շրթնային հիւսիսի լեզուն: Երգը թափանցիկ է ու տխուր՝ ինչպէս հիւսիսի կապոյտ աչքե-րով աղջիկները կ՛ըլլան:

Կը թղթատեմ տետրակս ղողղոջուն մատ-ներով: Այս ինչքա՛ն երգեր: Ժամե՛ր, ժա-մեր որ ես անցուցած եմ տխուր կամ եր-ջանիկ՝ յուզումներու լայն գիրկին մէջ: Ո՞վ պիտի կարենար վերադարձնել ինծի կորսուած պահերու լոյսը: Եթէ չըլլային այս խոնարհ երգերը, որ ես նախանձով պահած եմ ուրիշներու աչքերէն:

Ահա՛ «Մեր գիւղի տունը», որ միայարկ է ու խարխուլ ու կռնակ կու տայ նեղ ու երդեցիկ վտակի մը՝

... Թէեւ անցնող տարիներն իր
կողերուն վրայ բարակ.
Կը բանային միշտ վէրքեր ու ան
հովէն կը դողար,
Թէեւ ամէն գարունի կ՛ըլլար
երդիքը ծակ ծակ՝
Բայց այդ բոլորն հոգացող
ծեր ու բարի հայրս կար...

Մենք գիւղը տուն մ՛ունէինք ու
անիկա ի՛նչ հեզ էր...
Տղու նման խնդացող արեւին մէջ,
լուսնի տակ,
Թէեւ հին էր, միայարկ, փըշող
հովէն տարուբեր
Բայց երջանիկ էր կեանքն հոն ու
ամէն ինչ ներդաշնակ...

Հիմա կործանած է իր բարակ կողերուն վրայ իմ մայրենի տունս, բայց ո՛րքան ծանր է իր յիշատակը վրաս. գլուխս ձեռքերուս մէջ ահա կը յիշեմ ամէն ման-րամասնութիւն: Սալորենիները, որ կը ծլարձակէին գարնան: Մեր գամբռը, որ կը հաջէր լուսնին. հորը, ուր կ՛իյնային սարփինային ճիւղերը ու կը կախուէին հասուն ու ծանր ողկոյզները: Ու ահա՛ թռչուն մը մեր տանձենիին վրայ, գի-շերուան գիրկը: Եկա՞ծ է թէ սոխակ: Չեմ գիտեր: Որովհետեւ սոխակներն ալ կ՛այցելէին մեր պզտիկ պարտէզը: Ի՛նչ փոյթ, մէկ է, կը բաւէ, որ ան երգէ մութին մէջ, կը բաւէ, որ անոր մեղեդին օծէ միջոցը իր քնքշութեամբը:

Երգիչ փոքրիկ ու սիրուն
Ու թափառական,
Հուրքոտ, անուշ վարդերուն
Գինով սիրական...

Կ՚երգէ հիմա ոստին վըրայ
Իր բեռէն կըքուն,
Ու ոստին պէս կը դողայ
Իմ սիրտըս լըքուն...

Կարծես իր երգը ըլլայ
Սիրոյ մեղեդի...
Որ աղջըկայ մը սիրահար
Սրտէս կը յորդի...

Ու դեռ ո՛րքան, ո՛րքա՛ն երգեր: Իրար հրելով, հրմշտկելով ահա՛ անոնք կը նե-ղեն զիս: Կու գան ու կը զարնեն սրտիս դրան: Իւրաքանչիւրը կը խօսի յիշատակի մը անունէն: Կը պահանջէ, որ մտիկ ը-նեմ զինքը:

Ահա՛ երգ մըն ալ, զա՛ռն առաջինը, որ կը խօսի տառապանքի մը անունէն: Ի՛նչ անոյշ է առաջին լացը: Երազին անառա-կութիւնը: Քանի քանի մանչեր կան, որ դեռ մարմինով կոյս, բայց հոգիով պըղ-ծուած են: Ու դեռ տաք է այս երգը: Շրթներուս վրայէն իր համը հազիւ թէ կորսուած ըլլայ: «Չար երազ» մը, որ կու գայ անպայման այն փողոցի աղջի-կէն, որ անձրեւոտ գիշեր մը իր թաց ու մեղսոտ շրթներով համբուրեց զիս դեռ մաքուր բերանիս վրայ:

.

Ցնտոյ հիւանդ ու տըժգոյն
Մարմինդ պիտ՝ ծածկես,
Ու մեղքի հացն հողագոյն
Պիտի ընենք կէս:
Պիտի խըմենք անխըղճայ
Տանջանքի գինի,
Ու երբ ժամը լըրանայ
Մութը տարտամի...
Պիտ՝ բանաս դուռը կամաց
Ու պիտի մեկնիս,
Մինչ ցուրտ բան մը անիմաց
Պիտի լըլկէ զիս...

Մահճակալին վրայ մարմինս կը դող-դոջէ յուզումէս: Արեւը բարի՝ կը գրկէ զիս սիրահար ու անոյշ քրոջ մը պէս: Աչքերս կը խոշորնան: Կ՚ելլեմ ոտքի, դողահար կը կենամ պատուհանին առջեւ:

Քանի մը օր է միայն, որ կը բնակինք այստեղ, այս խոնարհ սենեակին մէջ, բայց ի՛նչպէս կը սիրեմ համայնապատ-կերը, որ կը լայննայ առջեւս ահա: Ահա ծառեր գեղեցիկ ու սլացիկ հասակներով, պարտէզներ, ու ծուլօրէն կը բացուին կանաչ խոտի մը վրայ ու կը լողան ա-րեւին մէջ: Ականջներս կը լեցնեն անոյշ, մեղմ, անտեսանելի ձայներով եւ չես գի-տեր ինչպէս կը լեցնեն այսուհանդերձ գիւղը առաւօտեան այս ժամուն ու ար-ւը ահա նորէն մազերուս մէջ ու աչքե-րուս խորը:

(Շար. 35)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ

ՄՈՆՐՈՒԺ. — Տիկին Ա. Խաչատուրեան 150 *Եւրօ:*

MEILLEUR CADEAU POUR LES FETES

c'est le

MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

de

Mme **Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN**

Une méthode audiovisuelle, novatrice et radicale pour apprendre à **parler, lire et écrire** l'arménien chez soi, **en 50 heures!**

- *faites-en cadeau à vos enfants et petits-enfants qui vont présenter l'arménien au BAC;*
- *faites-en cadeau à vos amis francophones qui veulent apprendre l'arménien.*

3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio comprenant 2 heures d'enregistrement pour 95 euros (frais d'expedition compris).

Contacter :

l'Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne
Tél : 01. 47. 50. 97. 51.

CHAVILLE

L'Ephorie de l'Eglise Saint-Grégoire l'Illuminateur vous invite au

DONADZAR 2004

Dimanche 11 Janvier à 15h30

Salle de l'Eglise Arménienne
de Chaville
6, rue Komitas

- Prestations des élèves de l'école.
- Visite du Père Noël.
- Goûter.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Յասմիկ Տանիէլեանի *մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Եկեղեցւոյ:*

Տէր եւ Տիկին Կավրիէ 125 *Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Թումանեան, Տէր եւ Տիկին Բարսեղեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան* 100-*ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ճամպոլեան, Տէր եւ Տիկին Վարդանեան* 50-*ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Միսաք Փաշապէգեան* 30 *Եւրօ, Տիկին Բարթամեան* 20 *Եւրօ: Նաեւ Եկեղեցւոյ՝ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան* 3000 *Եւրօ, ԺԱՑ Միութիւնը* 100 *Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Տօնապետեան* 50 *Եւրօ:*

(*Ծար.*)

Concert exceptionnel

Concert exceptionnel avec l'Ensemble Orchestral **«Vocation»**, sous la direction de RETA KAZARIAN.

Au piano, le grand soliste russe **Mickaël VOSKRESSENSKY**

Au programme :
Chopin, Wagner, Nikiforov, Fauré
le Vendredi 16 Janvier à 20h30
Salle Cortot
78, rue Cardinet, 75017 Paris
Réservations : **Tél. : 01. 42. 29. 10. 24**

Ce concert est organisé avec la collaboration de Hamaskaîne-Paris.

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

մասնակցութեամբ
ՅՈՎՍԷՓ-ի (Հալէպէն)
եւ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Նուագախումբին

Շաբաթ, Յունուար 10-ին

Hôtel SOFITEL
«Forum Rive Gauche»ի սրահներէն ներս
17 bis, Boulevard Saint-Jacques, 75014 PARIS

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ 01 44 05 17 77 *կամ* 01 43 78 57 67 *թիւերուն:*

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances — Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

présente ses meilleurs vœux pour l'année 2004 et souhaite une bonne Fête de Noël

ԹԷՐԶԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը յաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը

ԾՆՆԴԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

ԾՆՈՒՆԴ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.30-*ին:*
Պատարագ՝ ժամը 10.30-*ին:*
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ Ջրօրհնէք *կը կատարուի:*

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7

Բ. Օր Ծննդեան: Յիշատակ Մեռելոց
Ժամը 10-*ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:*

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 11

Գ. Օր Ծննդեան
Սուրբ Յովհաննու Կարապետի յառաջիկայ Տօնին առիթով եւ Մայր Տաճարի Օծման 100-*ամեակին դիտաւորութեամբ, յաւարտ պատարագի, Հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցաշէն բարերար ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆի եւ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ ընտանիքի ննջեցեալներուն յիշատակին:*

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13

Ը. Օր Ծննդեան
Տօն Անուանակոչութեան Տեառն
Ժամը 10-*ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին՝* Առաջնորդարանին Տնօրհնէքը *կը կատարուի:*

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9-*ին:*
Պատարագ՝ ժամը 10.30-*ին:*
Պատարագէն ետք Ջրօրհնէք*:*

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7

ՄԵՌԵԼՈՑ
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-*ին:*
Պատարագ՝ ժամը 10.30-*ին:*
Պատարագէն ետք՝ Հոգեհանգիստ:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-*ին:*
Պատարագ՝ ժամը 10.30-*ին:*
Ջրօրհնէքի *աւանդական արարողութիւն յաւարտ պատարագի:*

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10.30-*ին:*
Յաւարտ պատարագի Հոգեհանգստեան արարողութիւն «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-*ին:*
Պատարագ՝ ժամը 11-*ին:*
Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէք *կը կատարուի:*

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՎԻԼ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

Պատարագ՝ ժամը 10-*ին:*
Ջրօրհնէք՝ ժամը 12-*ին:*

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-*ին:*
Պատարագ՝ ժամը 10-*ին:*
Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէքի *արարողութիւն կը կատարուի:*
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի Հայոց
*Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս «*Կոմիտաս*» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝* Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի*:*

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7

ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10-*ին:*
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-*ին:*
Հանդիսաւոր պատարագ՝ ժամը 9.45-*ին:*
Ջրօրհնէքի *աւանդական արարողութիւն:*
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի
Փոխանորդ հարաւային Ֆրանսայի
*Պատարագը կ'երգէ «*Սահակ-Մեսրոպ*» Երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝* Խաչիկ Ելմազեանի*:*

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10-*ին:*
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«SEVAN»** de Vienne présente

le Spectacle de Noël

de l'ECOLE ARMENIENNE

Le dimanche 11 janvier à 15 heures précises

au Théâtre Municipal de Vienne

Au programme:
- Chants, danses
- Poésies, Sketches
- Théâtre sous la direction de Nareg DOURIAN en collaboration avec la Maison de la Culture Arménienne de Vienne.

Comme chaque année, le Père Noël sera au rendez-vous pour distribuer cadeaux et friandises aux enfants.

Venez nombreux les encourager...

Section «Helen Puzant» d'Alfortville
Théâtre et Comédie
à Alfortville !

"Bouroum - Douroum"

Une pièce de
Narek DOURIAN
le **Vendredi 16 Janvier** à 20h30
Salle des Fêtes
rue Voltaire
Renseignements : **Tél. : 01 43. 76. 55. 89**

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un
GALA
AU PROFIT DE SES ECOLES
Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 — Commission paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
MERCREDI
7 JANVIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.852 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.852

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

ՍԱՀԱԿԱՇՎԻԼԻ Կ՚ՈՒԶԷ ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՄԸ ՍՏԵՂԾԵԼ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

«Մոնտ»ի աշխատակիցը՝ Նաթալի Նուկայրէտ հարցազրոյց մը կատարած է Վըրաստանի նորընտիր նախագահին հետ, ուր Սահակաշվիլի կը պարզէ իր ծրագիրները:

«Վարդերու յեղափոխութենէն» ի վեր, երբ Սահակաշվիլի մուտք գործեց Խորհրդարանը ձեռքը վարդ մը բռնած, կը շարունակէ ապրիլ թիկնապահներով շըրջապատուած «ապահովութեան համար»:

Մեծ յոյսեր ունի արեւմտեան օժանդակութեան վրայ, զոր շատ կարեւոր կը նկատէ պաշտօնատարներու աշխատավարձքերու վճարման համար: «Վրաստանը, կ՚ըսէ, 10 տարուան ընթացքին աւելի քան 1 միլիառ տոլար ամերիկեան օժանդակութիւն ստացաւ, ինչպէս նաեւ եւրոպական նպաստներ: Մեծ մասը գողցուեցաւ Շեւարնաձէի ընտանիքին եւ (կամ) իր շրջապատին կողմէ: Կը հասկնամ որ կասկածամտութիւն ըլլայ: Բայց, ցոյց տըւինք այս յեղափոխութեամբ նման արեւելեան Եւրոպայի 1989-ի յեղափոխութիւններուն, որ կարելի է խաղաղօրէն կառավարութիւն փոխել եւ վերջ տալ գողութեան մը, ուր ընտրանի մը կ՚իւրացնէ իշխանութիւնը եւ ուր ընտրութիւններ ձեւակերպութիւն են: ... ՀԱՊ-ի միւս նախագահներուն առաջին հակազդեցութիւն շատ քննադատական էր, նոյնիսկ խուճապ կար: Եթէ Վրաստան կարենայ լուծել իր հարցերը, այն ատեն կացութիւնը կը փոխուի յետ-խորհըրդային տարածքին մէջ: Եթէ Վրաստան ձախողի, պիտի ըսեն՝ «այս ձեւով կարելի չէ կառավարութիւն փոխել»: Կարեւոր է նախընթաց մը ստեղծել ամբողջ շրջանին համար եւ ատոր համար, արեւմըտեան օժանդակութիւնը կենսական է»:

Լրագրողը դիտել կու տայ որ վերջերս Ուկրանիա գացած է խօսելու համար ընդդիմութեան ղեկավարին Եուշչենկոյի հետ, արդեօ՞ք կ՚ուզէր արտածել իր յեղափոխութիւնը: Սահակաշվիլի կ՚ըսէ թէ նման մտադրութիւն չունի: Ոմանք կը խորհին որ նախկին Խորհրդային Միութեան Չէ Կեվարան է: Լուրջ չէ: Կարելի չէ արժէքներ, ոչ ալ ժողովըրդավարութիւն արտածել, ան պէտք է ժողովուրդներու պայքարներու եւ կռիւներու պտուղն ըլլայ: Սահակաշվիլի դիտել կու տայ նաեւ որ Վրաստան քարիւղ չունի, ուրեմն Վրաստանի սակաւապետները նուազ հարուստ են քան ուրիշներ, բայց, նուազ վտանգաւոր չեն: Վրաստան շատ աղքատ է, որովհետեւ իր ինչքերը յափշտակուած են: Արդէն դիմում ըրած են Զուիցերիոյ կառավարութեան, որպէսզի սառեցնէ Շեւարնաձէի մօտիկ մարդոց հաշիւները: Ինչ կը վերաբերի հարուստներուն տուրք մը դնելու հարցին, գործակցութեան տուրք մըն է: Կարելի է Մերսէտէս մը ունենալ, բայց, ճամբաներ հարկաւոր են, զայն վարելու համար:

Սահակաշվիլի կ՚անդրադառնայ նաեւ Մոսկուայի հետ յարաբերութիւններուն: Ըստ իրեն, Ռուսաստան շատ բացասական դեր խաղացած է Վրաստան: Պէտք է փոխել յարաբերութեանց կանոնները: Ռուսերը նախանձութեան եւ փառանոյայի հակազդեցութիւններ ունին: Միշտ կ՚ըսեն որ ամերիկամէտ եմ, որովհետեւ հոն ուսած եմ: Պարզամիտ գաղափար է: Պուտին, հիմա, իր հակակշռին տակ ունի ամբողջ իշխանութիւնը, ինչ որ կը նշանակէ թէ այլեւս, անցեալին պէս, երկու Ռուսաստան չկայ՝ մէկ պետական եւ մէկ ազգայնական: Զօրավիգ ըլլալով Աբխազիոյ պէս անջատողականներուն, Ռուսերը իրենք իսկ Կովկասի իրենց ազդեցութեան նահանջը արձանագրեցին: Ապա, ԱՄՆ մուտք գործեցին:

Այն հարցումին, որ կը վերաբերի ռուսական զօրքին հեռացման, Սահակաշվիլի կը պատասխանէ. – «Ռուսաստանի համար լուրջ հարց է, որովհետեւ Թուրքիոյ մօտ կայաններ կորսնցնել հարցերու ծընունդ կու տայ: Բայց, Մոսկուա, որ կայաններ ունի Վրաստան եւ Հայաստան, նաեւ ապահովութեան արդար շահեր ունի հարաւի իր սահմաններուն վրայ եւ պատրաստ ենք խօսելու այդ մասին, լուծում մը գտնելու համար: Անիկա կրնայ նոր ժամանակաշրջան մը ըլլալ իր կայաններուն պարպումին համար, բայց, չափաւոր շրջանի մը համար»:

Եզրակացութեան մէջ, Վրաստանի նախագահը բնական կը գտնէ մարդասիրական օգնութիւն ընել Չեչէններուն: Ոչ մէկ թշնամութիւն կայ անոնց հանդէպ, բայց, Վրաստան փակ երկիր մը պէտք է ըլլայ ահաբեկիչներուն առջեւ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԾ ՍԱՀԱԿԱՇՎԻԼԻԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Արտաքին գործերու նախարարութեան բանբեր Հ. Գասպարեան յայտարարած է թէ Հայաստանի իշխանութիւնները կը շնորհաւորեն Մ. Սահակաշվիլիի յաղթանակը եւ վստահ են թէ անով երկու երկիրներու գործակցութեան մէջ նոր էջ կը բացուի: Հ. Գասպարեան աւելցուցած է թէ շրջանին կայունութեան առումով մեծապէս կարեւոր էր Վրաստանի ընտրութիւնը:

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

Վրաստանի նախագահական ընտրութեան նախօրեակին, Դեկտեմբեր 30-ին, Ջաւախքի շարք մը կազմակերպութիւնները դիմում մը յղած են նախագահի պաշտօնակատար Նինօ Բուրջանաձէին:

Հոն ըսուած է որ երկրին մէջ տիրող պետական, քաղաքական եւ ընկերա-տընտեսական խոր ճգնաժամը արդիւնք է կուտակուած եւ անլոյծ մնացած հարցերու. այդ հարցերէն անոնք թուած են մարդու եւ ազգային փոքրամասնութիւններու տարրական իրաւունքներուն, ինքնակառավարման իրաւունքին ոտնահարումը, Ջաւախքի օրհասական իրավիճակը: Ըսուած է թէ, բնակչութեան շահէն բխած ընկերա-տնտեսական զարգացման ոչ մէկ ծրագիր իրականութիւն կը դառնայ, ժողովուրդին աղքատութիւնը եւ յուսահատութիւնը սպառնալի չափերու հասած են, կրթական եւ մշակոյթի պայմանները անբաւարար են:

Որպէս դարման, անոնք ըսած են թէ պաշտպան են սահմանադրական բարեփոխումներու գաղափարին որով կ՚ապահովուի Վրաստանի գերիշխանութիւնն ու ամբողջականութիւնը, երկրին մէջ դաշնակցային, կամ համադաշնակցային կառոյց իրականացնելով:

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՋԱՒԱԽՔԻ ՄԷՋ

Վրաստանի հայաբնակ այս շրջանին մէջ նախագահական ընտրութեան աշխոյժ մասնակցութիւն ցոյց տրուած է: Ախալքալաքի մէջ մասնակցողները կազմած են 87% տոկոսը, 90% համեմատութեամբ քուէարկելով Սահակաշվիլիի ի նպաստ: Նինոծմինդայի մէջ այդ համեմատութիւնը 95%, իսկ Ծալկայի մէջ 85% եղած է:

Ընտրութեան քուէաթերթիկները հայկական եւ ադրբեջանական շրջաններու մէջ եղած են վրացերէն եւ ռուսերէն: Մինչեւ 2000 թուականը Ջաւախքի մէջ կը գործածուէր հայերէն տարբերակը:

ՊՈԼԻՍ

ՎԱԳԸՖՆԵՐՈՒ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒՆ ՀԱՐՑԸ ՆՈՐ ԱՆԵԼԻ ԱՌՋԵՒ

«Մարմարա» (Յունուար 5) կը գրէր թէ փոքրամասնութեան վագըֆներու նոր կալուած ունենալու օրէնքին կիրարկումը տակաւին մութին մէջ է, քանի որ գործնական որեւէ քայլ չէ առնուած, որպէսզի կանոնագրութիւնը եւ օրէնքի կիրարկումը յստականան: Թերթը կ՚արձագանգէ նոյն օրուան «Զաման»ին անդրադարձին, ուր ըսուած է.

«Նոր կալուածի տիրանալու իրաւունքի համար դիմումի պայմանաժամը երկարաձգուած է 18 ամիս, այնուհանդերձ բանավէճ մը կը շարունակուի բանակին եւ կառավարութեան միջեւ, տրուած ըլլալով որ բանակը կարգ մը վերապահութիւններ ունի օրէնքի գործադրութեան առընչութեամբ: Սպայակոյտի նախագահութիւնը կարգ մը առարկութիւններ ըրած է եւ ուզած է հասկնալ թէ որո՞նք են այն «վագըֆ»ները, որոնք պիտի օգտուին նոր կալուածատիրութեան օրէնքէն: Այս հարցը Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդի նիստի ընթացքին դէմ առ դէմ բերած է բանակը եւ կառավարութիւնը: Կառավարութիւնը, 2003 Յունուար 24-ին հրատարակուած կանոնագրութեամբ պատրաստած էր ցանկը 160 հաստատութիւններուն, որոնք պիտի օգտուին նոր կանոնագրութենէն: Բայց որոշ շրջանակներ կը յիշեցնեն թէ Լօզանի դաշնագիրը յիշած է կրօնական բնոյթ ունեցող 63 վագըֆներու գոյութիւնը: Ուրեմն այս 63 հաստատութիւններէն դուրս մնացած, այսինքն աւելի վերջ հիմնուած եւ մասնաւորաբար կրթական գործունէութիւն ցոյց տուող հաստատութիւնները պէտք չէ կալուածատիրութեան օրէնքէն օգտուին: Բացի ատկէ, սպայակոյտի նախագահութիւնը կը պաշտպանէ այն տեսակէտը թէ, ըստ Ընկերային օրէնքի, կարելի չէ կրօնական բնոյթ ունեցող «վագըֆ» հիմնել Թուրքիոյ մէջ: Ասկէ զատ ուրիշ հարց մըն է նաեւ այն թէ կալուածները որո՞ւն անունով պիտի արձանագրուին: Սպայակոյտի նախագահութիւնը կողմնակից չէ որ արտասահմանի մէջ որեւէ յոյն, հայ կամ ասորի անհատ օտար երկրի մը նոտարին մօտ նուիրատուութեան կտակ մը պատրաստէ եւ պահանջէ որ այդ կտակը արձանագրուի սա կամ նա հաստատութեան անունով: Սպայակոյտի նախագահութիւնը այս գրութիւնը անապահով եւ վտանգաւոր կը նկատէ: Մինչդեռ կառավարութիւնը, Եւրոպական Միութեան յարմարելու մտահոգութեամբ, որեւէ անպատեհութիւն չի տեսներ այսպիսի կարգադրութեան մը մէջ»:

«Մարմարա» կ՚եզրակացնէ. «Ինչպէս յայտնի կը դառնայ «Զաման» թերթի հրատարակութենէն, զինուորականները, ունին յստակ վերապահութիւններ, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ նոր կալուածատիրութեան իրաւունքի ակնկալութեան մէջ փոքրամասնութեան հաստատութիւնները տակաւին երկար պիտի սպասեն ցանկալի հանգրուանին հասնելու համար»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐՄ ԷԼ-ՇԷՅԽԻ ջախջախուած օդանաւին շուրջ բանավէճը կը շարունակուէր Յունուար 6-ին ալ: Զուիցերիա նախ չէր ուզած իր վերապահութեան բուն պատճառները արտայայտել, բայց, ի վերջոյ ստիպուեցաւ եւ ճշդեց թէ ինչո՞ւ Ֆլաշ Էրլայնզի թռիչքները արգիլած էր 2002 Հոկտեմբերին: Զուիցերիա դիտել կու տայ որ ծանրակշիռ թերիներ գտած էր շարժիչներուն եւ այլ գործիքներու մէջ: Եգիպտոս բոլորովին կը մերժէ ամբաստանութիւնները: Միւս կողմէ, Յունուար 5-ին, կը թուէր որ օդանաւին հետքերը գտնուած են եւ անկարելի չէր որ սեւ տուփն ալ ձեռք ձգուէր: Ֆրանսա հարիւրաւոր մասնագէտ զինուորականներ ղըրկած է, բայց եւ այնպէս, ցարդ, պատասխանատուն չէր գտնուած: Ընդհանուր ձեւով ապահովութեան հակակշիռները խնդրոյ առարկայ են, նաեւ չարթըրները: Աժան ճամբորդութիւններու պայմանները վստահելի չեն նկատուիր:

ՈՒՍԱՄԱ ՊԷՆ ԼԱՏԷՆ արտայայտուած է կրկին Ալ-Ժեզիրայի հեռատեսիլի կայանէն եւ անդրադարձած է Սատտամ Հիւսէյնի ձերբակալման Դեկտ. 13-ին: Հրաւէր կը կարդայ նաեւ մահմետականներուն, որ պայքարին Իրաքի ամերիկեան ներկայութեան դէմ, որովհետեւ, կ՚ըսէ, դրաւեալ ուժերուն հետ միայն զէնքով կարելի է խօսիլ:

ԵԹՈՎՊԻՈՅ հիւսիսը՝ Կոնտարի շրջանը առնուազն 15 հոգի մեռած են եւ 29 ուրիշներ ալ վիրաւորուած եկեղեցւոյ մը փլուզումէն: Ան կառուցուած է ժայռի մը մէջ:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ թակարդ ծրարներու թիրախ դարձած են: Յունուար 5-ին, նման երկու նամակներ հասած են Պրիւքսէլ, մէկը ուղղուած էր Հանս-Կերթ Փէօթէրինկի, Եւրոպական Ժողովրդական կուսակցութեան նախագահ, ուրիշ մըն ալ սպանացի պահպանողական երեսփոխանի մը: Մանչեսթըրի մէջ ալ, բրիտանացի խորհրդական մըն է որուն ստացած նամակը պայթած է, առանց որեւէ մէկը վիրաւորելու: Պրիւքսէլի մէջ, վեց կասկածելի նման ծրարներ հասած են: Բոլորն ալ Պոլոնիայէն ղըրկուած են եւ կը կարծուի որ անիշխանականներու գործն է:

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ կրնան երթալ 28 երկիրներու (ներառեալ Ֆրանսա) քաղաքացիները եւ 90 օր մնալ առանց վիզայի, զբօսաշրջութեան կամ գործի համար: Վիզան անհրաժեշտ է մասնաւոր դըրդապատճառներու պարագային եւ եթէ կ՚ուզեն երեք ամիսէն աւելի մնալ: Առանց վիզայի ճամբորդողներն ալ պէտք է անցագրեր ունենան, որոնք փիւս մը կրեն իրենց նկարով եւ կենսաչափական տեղեկութիւններով: Այդ փիւսերը պէտք է կարդացուին ամերիկացի սահմանապահ համակարգիչներուն կողմէ:

ԹԵՀՐԱՆԸ պէ՞տք է տեղափոխել: Այս հարցումը կատակ չէ եւ իսլամական Հանրապետութիւնը լրջօրէն կը քննէ նման կարելիութիւն մը, յայտարարած է Ազգային Ապահովութեան Գերագոյն Խորհուրդի պետը՝ Հասան Ռոհանի: Թեհրանի բնակչութեան թիւը 12 միլիոն է եւ մասնագէտներու համաձայն, երկրաշարժի մը պարագային առնուազն մէկ միլիոն մեռեալ կրնայ պատահիլ: Շէնքերու 70%-ը չի համապատասխաներ

(Շար. 2 Գ. էջ)

ՓՆՏՌՏՈՒՔՆԵՐ

Անձրեւը դադրած է, սակայն վանքին մէջ տակաւին կ'անձրեւէ... Կ'ըսեն թէ՝ տարիներ առաջ, մի ոմն անձնաւորութիւն որոշած է վանքը վերանորոգել, աշխատանքը իրր թէ սկսած, սակայն նիւթական հնարաւորութիւնը շատ շուտով սպառած, աշխատանքը այդպէս կիսատ ձգած ու հեռացած...

Լացակումած վիճակի մէջ են վանքն ու ճարտարապետ ընկերուհիս: Կը զգամ՝ թէ առանձին պէտք է ձգեմ զինք, տարիներու երազած ծրագիրը հիւսելու, իր նախասիրած, պատմութեան խունկը բուրող վանքի թա՛ց քարերուն հետ...

Կամացուկ մը կը քաշեմ բարեկամս, եւ միասին երկուքով, դո՛ւրս կը սահինք, ուղղուելով դէպի գիւղին գերեզմանատունը, որ կը գտնուի վանքին ճի՛շդ կողքը: Բարեկամս արմատներ ունի այս գիւղին մէջ: Ընկերակցած է մեզի՝ պատմելու, ցո՛յց տալու իր մանկական յիշատակները, եւ միաժամանակ, այցելելու տակաւին գիւղին մէջ ապրող իր հարազատներուն: Բայց, նա՛խ կ'ուզէ իր յարգանքի տուրքը վճարել, գերեզմանատան մէջ յաւէտ ննջող իր սիրելիներուն:

Դժուարութեամբ կը բարձրանանք փշածաղիկներուն մէջէն: Բարեկամս բանաստեղծական ոճով կը պատմէ՛, կարծես բացուած գիրք մը ունի դիմացը եւ անվերջանկէտ գրական երկ մը կը կարդայ ինծի... Իսկ ես՝ թէ՛ լսելով, եւ թէ չլսելով, թէ՛ հասկնալով, եւ թէ չհասկնալով, կը հետեւիմ իրեն անկա՛խ քայլերով, փշածաղիկներուն մէջէն, փորձելով կարդալ եւ յիշել հոն ննջողներուն անունները: Ընդհանրապէս լո՛ւռ է գիւղը, իսկ այստե՛ղ՝ գերեզմանատան մէջ, խաղա՛ղ է լռութիւնը...

Գերեզմանաքարե՛ր, փորագրուած անուննե՛ր, կեանքե՛ր...

Դժուարութեամբ կ'անցնիմ մէկ գերեզմանէն միւսը, մէկ կեանքէն միւսը, չնայած կարծես նո՛յն կեանքը ապրած են բոլո՛ր ննջեցեալները: Փշածաղիկները կը քաշկռտեն բուրդէ բաճկոնս, կը ծակծկեն մարմինս եւ զգեստներս... Մինչ բարեկամս ո՛րոշ մոլոր կը շրջագայի իր ննջող սիրելիներուն փնտռտուքին մէջ, ես կը քարանամ անծանօթ գերեզմանաքարի մը առջեւ: Փորագրուած անուն մը, ծննդեան թուական մը, սակայն կը բացակայի մահուա՛ն թուականը: Փորագրուած անունը կրող գիւղացին պատրաստած է իր գերեզմանը, քա՛րը, հաստատելու ննջելու նո՛յն կեանքը կիսող իր կողակիցին քովը... Պաղ սարսուռ մը կը փշաքաղէ էութիւնս...

Բարեբախտաբար, բարեկամիս յուսահատ կանչը կը սթափեցնէ զիս: Փնտռտուքը մնացած է մի՛շտ ապարդիւն: Հայրական մօրաքրոջը գերեզմանը չկարենալ գտնելու գաղափարը, ամօթի մէջ թաթխած է բարեկամս: Կրկի՛ն կը քաշեմ զինք, այս անգամ փորձելով փարատել ամօթի զգացումը, եւ յայտնելով, թէ անպայման կ'ուզեմ այցելել գերեզմանատան ճի՛շդ կողքը գտնուող, երկա՛ր պատշգամով տունը: Կը բացատրեմ, թէ մօտս ունիմ նկար մը, տարինե՛ր առաջ լուսանկարուած ճի՛շդ հոս, ուր ո՛չ մէկ բան փոխուած է տարիներու ընթացքին: Շուարած, կարսուած՝ ինչպէս Հայաստան այցելող գրեթէ բոլո՛ր Սփիւռքահայերը, հասեր էի հոս ժամանակին, հանդիպած Տիկին Արշալոյսին, որ կքած՝ հողը կը քրքրէր, գետնախնձոր կը փնտռտէր...

Երկա՛ր պատշգամով տուն մը, առջեւը փռուած հողամաս մը, ձախին վանքն ու աղօթքը, դիմացը՝ դարերու պատմութիւնը վկայող յանդուգն լեռները, եւ վերջապէ՛ս, աջին գերեզմանատունը՝ հարազատութեան ծոցը ննջելու յաւիտենական խաղաղութիւնը...

Դիտած էի Տիկին Արշալոյսին պա՛րզ ու դժուար, խի՛ստ ու խաղա՛ղ կեանքը, այս ամբողջական եռանկիւնին մէջ՝ վա՛նք, տո՛ւն, գերեզմանատուն, երջանկութեամբ մտած մէջը, լուսանկարուած միասին, ոսկերս մխրճած գրգռող հողին մէջ, երկա՛ր պատշգամով օճախին առջեւ, դիմացս լուսանկարող վարորդն ու յանդուգն լեռները... լուսանկարէն դո՛ւրս մանցեր էին վանքն ու գերեզմանատունը:

Ցե՛խ է ամէ՛ն կողմ. անձրե՛ւն է պատճառը: Ցեխոտ քայլերով կը մօտենանք լուսանկարիս: Սակայն անհեւոյթ կը մնայ Տիկին Արշալոյսին կքած ուրուականը, փոխարէնը պալիկ մը, որ ինչպէս բացայայտ է, քալելու դժուարութիւն ունի...

Ցանկապատին ետեւէն, ցեխերուն մէջէն, բարձր ձայնով կը կանչենք, թէ Տիկին Արշալոյսը կը փնտռենք: Պալիկը՝ անտառ բերնէն թափթփող, ինծի համար անհասկնալի բառերով կը պատասխանէ, թէ այստեղ Տիկին Արշալոյս գոյութիւն չունի, եւ կը փորձէ մօտենալ մեզի, չղթայուած քայլերով:

Պատռտած, ցեխոտած, հնամենի տափարին բազմաթիւ օղակները ունին ո՛չ մէկ կոճակ: Գօտիին անցքերուն մէջէն անցուած եւ հանգուցուած է չուան մը, պահելու համար մէջքէն գրեթէ վա՛ր սահող պատռտած, ցեխոտած, հնամենի անկոճակ տափատը:

Ծե՛փ ճերմակ է պալիկը: Կա՛ս կապոյտ են աչքերը: Աջ այտին վրայ բացուած է լա՛յն ու խորո՛ւնկ վէրք մը, որ ամբողջութեամբ փորած է այտը: Կը խանգարուին սրտիս տրոփումները: Կը փորձեմ բռնել փախչող քաջութիւնս եւ ձեռով մը կանչուն մնալ խորխուլ ոսկերուս վրայ, հայեացքս սեւեռելով միա՛յն աչքերուն կապոյտին: Ամբո՛ղջ գիւղին լսելի ձայնով մը կը կրկնեմ Տիկին Արշալոյսին անունը, ենթադրելով որ թերեւս յիշողութեան եւ լսողութեան ալ խնդիր ունի պալիկը: Խաղա՛ղ, կապոյտ հայեացքով մի՛շտ՝ ո՛չ: Չէ՛... Վստա՛հ է պալիկը: Չկա՛յ Տիկին Արշալոյս: Բուրդէ բաճկոնիս գրպանէն կը հանեմ տարիներո՛ւ ընթացքին, հազար ու մէկ դժուարութիւններէս փախչած ու մէջը ապաստանած, խաղաղութիւն պարունակող լուսանկարը. կ'երկարեմ ու կը յանձնեմ պալիկին: Ցեխոտ ձեռքերով կը վերցնէ լուսանկարը, կը մօտեցնէ դէմքին, կը փակցնէ քթին: Ժխտական շարժումով հանդա՛րտ կ'օրօրուի ճերմակ գլուխը: Չէ՛... Վստա՛հ է պալիկը: Տիկին Արշալոյս չկա՛յ:

Կողքի տունէն կը հասնի պատուհանէն կախուած հետաքրքիր դրացուհիին փրկարար ձայնը: Պալիկը առա՛նց դառնալու, կը բացատրէ յանդուգն լեռներուն բարբառով, թէ կը փնտռենք անծանօթ մը՝ Տիկին Արշալոյս մը:

Դրացուհին կ'անհետանայ պատուհանէն եւ շա՛տ շուտով կը մօտենայ մեզի, ամբո՛ղջ աշխարհի համա՛յն խնդիրները լուծող ինքնավստա՛հ քայլերով, կը խլէ լուսանկարը պալիկին ձեռքերէն. քթին ծայրէն հա՛կ'ւ կ բնայի, լա՛յն կը ժպտի, կատակով կը զարնէ պալիկին ուսին եւ յաղթական կը յայտարարէ. – Ֆլորա՛ն է...

Պալիկը՝ իր կապոյտ անփոփոխ հայեացքով, դանդա՛ղ կը դառնայ դէպի մեզ ու կ'ըսէ մի՛շտ յանդուգն լեռներուն բարբառով, սակայն այս անգամ մեղաւորի շեշտով.

– Աչքերս խա՛ւար են...

Կը զգամ որ փլելու վրայ եմ: Կամացուկ մը, ուսիս վրայէն կը դարձնեմ գլուխս ու կը նայիմ յանդուգն լեռներուն, ո՛ւժ ստանալու, փլուզումս փրկելու:

Ձեմ գիտեր ինչո՞ւ, «Արշալոյս» անունը փորագրուած էր յիշողութեանս պատերուն վրայ: Կարծեմ Հայաստանի բոլո՛ր գիս տպաւորող կիները «Արշալո՛յս» են ինծի համար: Հայեացքս մի՛շտ դէպի յանդուգն լեռները, դրացուհիին բերնէն կը լսեմ եղելութիւնը: Հիւանդացեր է Ֆլորան՝ Տիկին Արշալոյսս: Այժմ պառկած է Երեւանի հիւանդանոցներէն մէկուն մէջ, ետին ձգելով կապոյտ հայեացքով պալիկ մը յանդուգն լեռներուն դիմաց, վա՛նք, տո՛ւն, գերեզմանատո՛ւն եռանկիւն աշխարհին մէջ, իր խաւա՛ր խաղաղութեան մէջ:

Կը մնամ լուսանկարիս մէջ, այս անգամ խաւար բայց կապոյտ հայեացքով պալիկին հետ միասին, առա՛նց Ֆլորային՝ Տիկին Արշալոյսին, ցեխին մէջ գամուած:

Մեր մե՛ծ, բա՛րդ հանդոյցը քակած, ամէ՛ն իրաւունքի տէր հետաքրքիր դրացուհին, թեւերը սոթտած, այժմ կը պատրաստուի մեր գլխուն տեղացնելու իր հարցումներուն տարափը: Ովքե՞ր ենք, ի՞նչ կ'ընենք, ինչո՞ւ հասեր ենք այս խո՛ւլ աշխարհը... Անշո՛ւշտ պարտական ենք իրեն բոլո՛ր պատասխանները, սակայն ո՛չ ուժը ունիմ, ո՛չ ալ սիրտը, լսելու տեղատարափ հարցումները, նամանաւանդ փնտռտելու յարմար պատասխանները: Բարեբախտաբար, բարեկամս ամբողջո՛վին անդիտակցաբար, կը փրկէ զիս այս նե՛ղ կացութենէն: Կը յայտնէ իր այս գիւղէն սերած ըլլալը, տալով տոհմածառին անունը: Պէտք չկայ երկա՛ր բացատրականի կամ նկարագրականի: Բաց գիրքի նման է գիւղը: Բոլո՛ր գիւղացիները գիտեն իւրաքանչիւր տոհմածառի պատմականը: Հպա՛րտ կը ժպտի հետաքրքիր փրկարար դրացուհին, մանրակրկիտ զննելով բարեկամս որ կը շարունակէ զրոյցը, յայտնելով իր ցաւը՝ մօրաքրոջը գերեզմանին ապարդիւն մնացած փնտռտուքը:

Առա՛նց բառի, առա՛նց խօսքի, պարզապէս կապո՛յտ հայեացքով, պալիկը կը հասկցնէ թէ ի՛նք պիտի առաջնորդէ մեզ, դէպի բարեկամիս փնտռած չգտածը: Աչքերը խաւար են, բայց իւրաքանչիւր ննջեցեալին գերեզմանը վստա՛հ գիտէ: Լո՛ւռ, իր քայլերուն չղթայուած, կը հետեւինք իրեն փշածաղիկներուն մէջէն. կը տանի՛, կը հասցնէ մեզ բարեկամիս նպատակին, կը ձգէ մեզ հո՛ն, մի՛շտ առանց բառի, մի՛շտ առանց խօսքի, կը բարձրացնէ ձեռքը, մի քանի երկվայրկեան անշարժ կը պահէ, ետքը դանդա՛ղ կ'իջեցնէ, կը դարձնէ խաւար բայց կապոյտ հայեացքը եւ կը վերադառնայ դէպի իր խաւար խաղաղութիւնը:

Տխո՛ւր կը դիտեմ զինք, ճերմակ լուսաւոր գլուխով, խաւար բայց կապոյտ հայեացքով, ցա՛ւ պատճառող խորո՛ւնկ բաց վէրքով, պատռտած, ցեխոտած, հնամենի, անկոճակ, գօտիի փոխարէն չուանով հանգուցուած տափատով հեռացող պալիկը: Սրտցաւ կը վանեմ այն պատկերը, որ յաջորդ այցելութեանս զինք պիտի գտնեմ այստեղ, գերեզմանատան փշածաղիկներուն մէջ, խաղա՛ղ ննջած իր Ֆլորային՝ Տիկին Արշալոյսիս կողքը, յանդուգն լեռներուն խաղաղութեան մէջ...

Վա՛նք, տո՛ւն, գերեզմանատո՛ւն՝ ղատա՛րկ եռանկիւն...

Կրկի՛ն կ'անձրեւէ...

Կը վազեմ եւ կը մտնեմ ստորերկրեայ վապուղիներուն մէջ: Հսկա՛յ հրէշի մը նման կը կլլէ քեզ Փարիզը եւ ամբոխին հետ միասին կը սկսիս վազել գալարուող ալիքներուն մէջ... Խելագա՛ր վազք մը, անվե՛րջ... Երբեմն, հրաշքով, կը հանդիպիս ծանօթի, կամ ծանօթ անծանօթի, կը կեցնես խելագար վազքդ, կը կրկնես սովորական հարցումներ, կը ստանաս սովորական պատասխաններ, ապա կրկի՛ն կը շարունակես, կը շարունակենք մեր խելագար վազքը, անվերջ փոփխող կո՛յր խլուրդներու նման. .

Կը լսեմ անունս. ինքնաբերաբար կը կանգնիմ: Կը փորձեմ գտնել զիս կանչող ձայնին կամ արձագանգին ուղղութիւնը: Անհաւասիկ ծանօթ մը, կամ ծանօթ անծանօթ մը: Կը ժպտի: Կը փոխադարձեմ իր ժպիտը, աւելի լա՛յն ժպիտով: Հիմա պէտք է փնտռե՛լ սովորական հարցումները. իսկ եթէ ի՛նքն է աւելի արագաշարժը, ուրեմն պէտք է փնտռել սովորական պատասխանները: Ինչպէս մի՛շտ, այս անգամ ալ ինծի վիճակուած է փնտռել սովորական պատասխանները: Սակայն կը նկատեմ, պատասխաններուս սպասող ծանօթը, կամ ծանօթ անծանօթը, քիչ մը վարմացած կը զննէ բուրդէ բաճկոնս, եւ կ'երկարէ ձեռքը, հանելու համար վրայէն, բուրդին փաթթուած փշածաղիկները...

Ձո՛յլ ափերովս կ'արգիլեմ բուրդէ բաճկոնիս վրայ տողացող իր ձեռքը, եւ կը փորձեմ բացատրել յանդուգն լեռներուն գլգլացող բարբառն ու խաղաղութիւնը տակաւին երակներուս մէջ.

– Փշածաղիկնե՛րս են ... Սանահինէ՛ն հետս եկած են...

ԱՆԱՀԻՏ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

2003 Դեկտեմբեր 28

ԹԱՔՍԻԻ ՎԱՐՈՐԴԸ

ԱԼԻՍ ՍԻՐՏՃԵԱՆ

Գնումներս ըրի շուկայէն, դրան առաջ թաքսի մը կեցած էր. վարորդը վազեց եկաւ ըսաւ. «քոյրիկ ջան, դու մի՛ վերցրու, ես կը տանեմ», ու տարաւ ապրանքները զետեղեց մէջը եւ նստաւ ու քշեց թաքսին: Այնքան համակրելի երիտասարդ, իսկական հայորդի մը:

Իմ հարցումիս, թէ՝ տղայ ջան, ինչքա՞ն ատեն է եկած ես հոս, ըսաւ երեք տարի է: Ըսի՝ լաւ սորվա՞ծ ես լեզուն եւ այս գործը կ'ընես: Զարգացած տղայ կ'երեւէր. ըսաւ, – քոյրիկ ես Երեւանի համալսարան գացած եմ, կինօ ստուտիօ աշխատած եմ, հոս ի՞նչ կարող էի անել, լեզու չգիտէի...

– Գիտե՞ս ինչ, քոյրիկ ջան, էլի, եկանք մէյ մը, ի՞նչ անենք, մենք հարց էինք տալիս մեր հոս եկող ընկերներին՝ թէ ի՞նչ պիտի անէք, որ դրախտ Լոս-Անճըլըս գնաք, կ'ասէին՝ կա՛մ ոսկերիչ, կա՛մ երգիչ: Հիմուր կար խօսքերուն մէջ, ես ալ կ'ըսեմ իրեն. – այլեւս կրնանք ըսել՝ կա՛մ ոսկերիչ կա՛մ երգիչ եւ կա՛մ ալ թաքսիի վարիչ: Խնդալով կ'ըսէ, – լաւ տեղը բերեցիր, քոյրիկ: Կը խնդանք, բայց խնդուքէ աւելի՛ ցաւ մըն էր այդ:

Մտածումներով տարուած, այդ անոյշ տղան կը քշէր թաքսին շատ դանդաղ, այնքան խճողում կար Սանթա Մոնիքա փողոցին վրայ եւ հետիոտն այնքան բազմութիւն ամէն ազգի, ամէն ցեղի, գոյնի, ամէն լեզուի, իսկական բաբելոնի խառնակութիւն մը, որ կարելի չէր արագ տեղ հասնիլ եւ զոր թաքսիի վարորդին առիթը կու տար ճամբան զրուցելու:

– Գիտե՞ս քոյրիկ, – կ'ըսէ, – իմ հայրս Հալէպէն ներգաղթող եղած է Հայաստան, երբոր քիչ մը խմէր ու գլուխը տաքնար, յուզուած կը սկսէր երգել ա՛յս երգը մանաւանդ.

Ա՛խ, հայրենի՛ք, երբ պիտի տեսնեմ քեզի ազատ
Օտարներու լուծին տակէն ազատած...:

– Ի՞նչ ըսեմ, հայրս շատ դէմ էր արտագաղթի, հինգ տարի առաջ մահացաւ Հայաստան եւ թաղուեցաւ հայրենի հողին մէջ. երանի՛ մայրս ալ դէմ ըլլար արտագաղթի... Հօրս մահէն յետոյ եկանք Լոս-Անճըլըս, երկիր դրախտավայր...:

– Է՛հ, ի՞նչ ընենք, Հայաստանն ալ քանի մը անգամ երկրաշարժի, պատերազմի, շրջափակումի հետեւանքով դժոխքի մօտէն անցաւ, բայց միշտ յաղթական դուրս եկաւ. ուրիշ տեղ ոչ, միայն Հայաստան կարելի է դրախտ կոչել...:

Կը հասնինք տուն, ապրանքները կը դնէ դրանս առաջ: Շնորհակալ եմ, տղա՛յ ջան, կ'ըսեմ: Անոյշ տղայ, չաքա-

րի պէս անոյշ տղայ, ինչո՞ւ ըլլայիք դուք այսպէս չուար–մոլոր: Աստուած իմ, այսպիսի սրտցաւի բաներ ինծի՞ պիտի հանդիպին, որ ես ալ սրտիս մորմոքը յանձնեմ թուղթին...:

Շատ լաւ ազգ ենք մենք, սիրելի թաքսիի վարորդ, բայց՝ միշտ սիրած ենք չուե՛լ, չուե՛լ, նոր տեղեր, նոր երկիրներ գաղթել, թափառական ըլլալ, չգոհանալ մեր ունեցուածքով, չկառչիլ մեր հողին ու ջուրին, պարպել, ուժաթափել մեր հայրենիքը, որ հիմա ինչքան կարիքը ունի իր զաւակներուն հզօր բազուկներուն:

Կը գաղթենք այո՛, ոչխարի նման իրար նայելով, չուտով հարստանալու, մանաւանդ դիւրին պայմաններով... ամերիկանալու հեռանկարներով: Այսինչ մարդը ունի, ես ալ պէտք է ունենամ ինչ սպառողական ընկերութիւնը այնքան զօրաւոր է ոմանց մէջ, որ համեստութեան վրայ վարագոյր մըն է քաշուած... ուտելու, խմելու, առաջնակարգ տուներ, մարմարակերտ տուներ ունենալու աճապարանքը գլած անցած է պարկեշտութեան չափանիշը:

Համեստութիւն, պարկեշտութիւն՝ զոր երկար տարիներէ ի վեր տեսած ենք բնիկ Ամերիկացիներուն մէջ, դժբախտաբար կը պակսի մանաւանդ նոր–նոր այս աւետեաց երկիրը հասնողներուն, առանց գիտնալու թէ, այդ բոլոր ցուցադրական աճապարանքները սնոտի բաներ են:

Կա՛յ միայն մէկ իրականութիւն՝ հայրենիք եւ այդ հայրենիքը ամուր հիմերու վրայ պահող հայրենասիրութիւն եւ զոհողութեան ոգին, որուն շնորհիւ մեր երկիրը աշխարհին ներկայացաւ որպէս լուրջ պետութիւն, որպէս ուժի եւ կամքի տէր քաջարի ժողովուրդ:

Շատ թարմ են մտքիս մէջ տակաւին մեր սիրուած բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանի հետեւեալ խօսքերը.

– Երբ Պէյրութում քայլելիս ուրախանում էի լսելով մեր մայրենին, այստեղ լսում եմ ցաւո՛վ, լսում եմ արեւելահայերէնը եւ ցաւ եմ զգում: Ինչո՞ւ քարաւանները, որոնք պէտք էին ուղղուել Հայաստան, գնում են հեռու–հեռու, Հայաստանից...:

Ինչ ալ լինի, մենք պէտք է ուժ գտնենք լաւատես լինելու մեր ապագայի նըկատմամբ:

Ա. Ս.

«Նոր Օր»

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԼԱՒԱԼԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոն – Եկեղեցի համալիրի Պարոնեան սրահին մէջ, սեմինար մը կազմակերպուած է Դեկտեմբեր 6-ին, նախաձեռնութեամբ Ս. Գէորգ Հանաստանեայց Եկեղեցւոյ կիրակնօրեայ դպրոցին: Սեմինարը տեղի կ'ունենայ նկատի ունենալով որ Արամ Ա. կաթողիկոսը 2003 տարին յայտարարած էր «Աստուածաշունչի տարի»: Հաւաքուած են շուրջ 40 հոգի: Դասախօսած է երէցկին Ռիթա Նիկոլեան, բացատրութիւն տալով Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ գործածուող սպասներու եւ զգեստներու, որոնք ցուցադրուած էին սրահին մէջ: Ապա, խօսք առած է Հրայր Քհնյ. Նիկոլեան, որ մանրամասնած է կարգ մը հարցեր եւ ամփոփ պատկերացում մը կատարած զգեստներու եւ սպասներու ետին թաքնուած փոխաբերական իմաստներուն մասին: Ցուցադրուած է «Հաւատք» խորագրով տեսերիզ մը: Ապա, տեսչուհի Պայծառ Աւետիքեան ներկայացուցած է սեմինարին երկրորդ նիւթը՝ Ի՞նչ կ'ըսէ Աստուածաշունչը երիտասարդութեան եւ ի՞նչ յորդոր կու տայ Յ. Երզնկայի հայ երիտասարդութեան: Երրորդ դասախօսութեան նիւթը եղած է՝ Ի՞նչ կ'ըսէ Աստուածաշունչը միասեռականութեան եւ մեղքերու մասին: Այս մասին արտայայտուած է բժիշկ Վիգէն Գալուստեան: Դասախօսութիւններէն ետք տեղի ունեցած է աշխատանքի նիստ:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Աուր Լէյտի օֆ Կուարտըլուփ վարժարանի սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 13-ին, տեղի ունեցած է Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ վարժարանի Ամանորի եւ Ծնունդի նուիրուած աշակերտական հանդէսը: Բացումը կատարած է Անահիտ Կուտուզեան դաշնակի վրայ նուագելով գանատական եւ հայկական փառերգները: Ներկաները ողջունած է վարժարանի հոգաբարձութեան ատենապետուհի Ծովիկ Ա. Խէյր, որ անդրադարձած է վարժարանին 23 տարիներու գործունէութեան: Խօսք առած է նաեւ վարժարանին նոր տնօրէնուհին՝ Էլիզապէթ Տէր – Յովակիմեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, յետոյ ժամանած է Կաղանդ Պապան: Փակման խօսքը արտասանած է վարժարանին հիմնադիրը՝ Եղիա Ծ. Վրդ. Գիրէջեան:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Խաչ Ազգային Ամէնօրեայ վարժարանի 26-րդ տարեդարձը տօնուած է Նոյեմբեր 22-ին, վարժարանի դպրեվարուած սրահին մէջ: Հանդիսութեան նախագահած է Գանատահայոց թեմի առաջնորդ՝ Բագրատ Եպիսկոպոս Գալստանեան, իսկ հանդիսավարի պաշտօնը կատարած է վարժարանի նախկին շրջանաւարտներէն՝ Սարին Քէօսէեան: Խօսք առած է հոգաբարձութեան ատենապետ՝ Ժիրայր Զօփուրօղլու: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, Զարեհ Ա. Քհնյ. Զարգարեան անդրադարձած է աշակերտութեան ցուցաբերած յաջողութեան: Առաջնորդն ալ շեշտը դրած է դպրոց – եկեղեցի միասնականութեան կարեւորութեան վրայ:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 26-ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի Սենեկային Նուագախումբին համերգը նուիրուած Արամ Խաչատրեանի 100-ամեակին: Նուագախումբին ղեկավարն էր Արամ Ղարաբեկեան: Բաղկացած 27 երաժիշտներէ, նըւագախումբը հիմնուած է 1997-ին: Համերգին կազմակերպիչն էր Գանատահայոց Գեղարուեստի Ընկերակցութիւնը, եւ ձօնուած էր նորընտիր առաջնորդ Բագրատ Եպիսկոպոս Գալստանեան, որ կը նախագահէր ձեռնարկին: Բացման խօսքով հանդէս եկած է կարգադիր յանձնախումբի կողմէ Տիկին Լենա Ուզունեան: Յայտագիրը կը բաղկանար օտար եւ հայ երաժիշտներու գործերէն:

ՎԱՆՔՈՒՎԸՐԻ (Գանատա) Աքատեմի օֆ Միուզիք թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 23-ին, նշուած է Արամ Խաչատրեանի հարիւրամեակը, կազմակերպութեամբ Պրիթիշ Գոլումպիայի Հայ Մշակութային Միութեան:

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան եւ Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդի միացեալ ճիգերով կեանքի կոչուեցաւ եւ Նոյեմբեր 1 թուականին իր անդրանիկ նիստը գումարեց «Ապրիլ 24 Յանձնախումբ»ը (Gruppe 24 April):

«Ապրիլ 24 Յանձնախումբ»ի գլխաւոր նպատակն է կազմակերպել ու համադրել Հայկական Ցեղասպանութեան նշման եւ ճանաչման աշխատանքները Գերմանիոյ մէջ, Մեծ Եղեռնի յիշատակը զանազան ձեւերով վառ պահելու հեռանկարով, թէ հայկական եւ թէ այլ շրջանակներու մէջ:

Այս առիթով սրտագին կոչ կ'ուղղենք Գերմանիոյ մեր բոլոր հայրենակիցներուն եւ համակիրներուն, որպէսզի միասնական ոգիով, նիւթապէս եւ բարոյապէս քաջալերեն «Ապրիլ 24 Յանձնախումբ»ի աշխատանքները:

Յաջողութիւն կը մաղթենք «Ապրիլ 24 Յանձնախումբ»ին:

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ
ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ
ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ս Տ Ա Ց Ա Ն Ք

ՅԱՒԵՐԺՕՐԷՆ ՍԻՐԵԼԻ «ՄԵՐԻՆ ՊՈԼԻՍԸ»

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հրատարակութիւն «Մարմարա» Օրաթերթի, Պոլիս 2003

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃՈԽՏ

Հիւանդը՝ բժշկին.

– Իսկ վիրահատութիւնից յետոյ ես կարո՞ղ եմ հայր դառնալ:

– Այո, բայց միայն՝ Տէր հայր:

– Դուք Հայ է՞ք:

– Ոչ: Պարզապէս այսօր տեսքս լաւ չէ:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՀԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

11

Տետրակս բացուած է երգի մը վրայ: Կը կարդամ երջանիկ՝

ՄԵՐ ԳԻՒՂԻՆ ԱՆՈՅՇ ԱՐԵՒԸ

Արեւն անոյշ կ'իջնայ գետին՝
 հողին բերրի ակօսներուն,
Մեր ծառերուն վրայ ծաղկած,
 ճամբաներուն մեր ոլորուն,
Կը յամենայ ամէնուրեք,
 ահա՛ անցաւ հիւղէն փողոց,
Ահա՛ մեղմիկ կը գուրգուրայ
 աղջըկայ մը այտերը բոց...
Ահա՛ յուշիկ կը մագլցի
 մեր դըրացի ցանկապատէն,
Ա՜հ, ի՜նչ լի է մեր արեւը,
 ի՜նչ հարուստ է ամառ ատեն,
Կ'իջնայ հեզիկ մեր ժամուն մէջ՝
 կասկեններին գագաթէն բակ,
Յետոյ յոգնած, վաստակաբեկ՝
 կը կորսուի շուքերուն տակ...
Մինչեւ որ հեզ իրիկուան մէջ՝
 երնջէ հանգիստ իր արեան մէջ,
Մինչեւ հիւղերը մեր խոնարհ
 հանգչին մութին մէջ անյատակ,
Ցուսալով որ վաղը նորէն
 ան պիտ' ծագի փողփողենէջ,
Նորէն յուշիկ պիտ'
 մագլցի մեր դըրացի ցանկապատէն,
Ա՜հ, ի՜նչ լի է մեր արեւը,
 ի՜նչ հարուստ է ամառ ատեն...

Նստած մահճակալիս վրայ, բռունցքս կզակիս մօտիկ կ'ընեմ սրտիս ձայնին, որ հեզօրէն կը խօսի խորունկներէն, եւ յանկարծ Արփիկի ներկայութիւնը առաջին անգամ ըլլալով կը դառնայ պարտադրիչ: Կարծես կը լսեմ զայն: Իր նուագաւոր ու բեռնաւոր ձայնը:

Ահա՛ իր մազերը՝ այն գիշեր լուսնկային շողքերուն մէջ: Ահա՛ իր համբոյրը իմ խառնիխուռն մազերուս վրայ: Ահա՛ իր հասակը սլացիկ՝ պատուհանին առջեւ: Ձեռքս իր ձեռքին մէջ, երբ կը խօսէր նայելով աչքերուս:

Սիրտս կը լենայ ու կը գրեմ երկնցած մահճակալիս: Ճակատս կ'այրի: Ձեռքերս կը դողան, բայց ի՛նչքան երջանիկ եմ իր ներկայութեամբը: Ու ի՛նչ չուտ կը լենայ սիրոյ այս առաջին նամակը: Առաջինը:

«Շո՛ւտ, շո՛ւտ սիրելի Արփիկ, անոյշ, պղուոր ու չար աչքերով քոյր.ահա՛ սիրտս լի է քու ներկայութեամբդ ու աչքերս հարուստ քու գեղեցկութիւնովդ: Մազերուս վրայ խառնիխուռն կը զգամ շրթներդ ու ձեռքերս կ'այրին ահա՛ քու ձեռքերուդ կարօտէն:

«Ապրելի առաւօտը կը լենայ ներս ու կ'ողողէ զիս մահճակալին վրայ: Քիչ մը տկար եմ: Մարմինս ջերմութիւն ունի, բայց արեւը ա՛յնքան լաւ է դուրսը ու քու ներկայութեամբ այնքան ուրախ եմ ու ծանրաբեռն, որ ձեռքերս կը դողդողջեն սիրոյ յուզումէ: Կ'ապրիմ պզտիկ ու խոնարհ սենեակի մը մէջ, չորս ընկերներու հետ: Գիւղին ճամբան կ'անցնի մեր առջեւէն: Դէմը պարտէզներ կան ու ծառեր այնպէ՛ս գեղեցիկ, ծլարձակ ու արլացիկ հասակներով, որ մութին մէջ, ուշ գիշերին, քու հասակդ պատրանքը կ'ունենամ երբ կը նայիմ դուրս...

«Ականջներս լեցուն են քու ձայնով: Գիտե՞ս ... քու ձայնդ ի՛նչքան անոյշ է: Կորսուելէ յետոյ է որ իմ տղու յիմար սիրտս կրնայ չափել մեկնող երջանկութիւնը: Քու ձայնիդ ծաւալը ու քաղցրութիւնը հիմա է որ ամբողջ հարստութեամբ կրնամ ըմբռնել: Թրթռուն, նըւագաւոր ու շրթնային: Մենք կորսնցուցած ենք ափսոս մեր հինաւուրց լեզուին նրբութիւնը: Մեր շրթներուն վրայ բաղաձայնները հաստ են ու խառնուած իրարու: Դուն երբ ինծի կը խօսէիր, ա՜հ, ներէ՛ ինծի, որ ըմպելով հանդերձ ձայնիդ երաժշտութիւնը, կը մտածէի տըխրօրէն հարստութեանը վրայ, որ Արեւմըտահայերս կորսնցուցած ենք: Ոչ մէկ պահու իմ մայրենի լեզուս այնքան քաղցըր հնչած է ականջիս, որքան երբ դուն խօսած ես ինծի...

«Քու պզտիկ, մսեղ ու անոյշ շրթներուդ համբոյրը մազերուս վրայ կ'այրէ ամբողջ մարմինս: Արփի՛կ, կը գրեմ, բայց ինծի կը թուի, թէ ահա՛ կը խօսիմ քեզի: Աչքերս կախած եմ գետին, որովհետեւ չեմ կրնար բարձրացնել դանոնք, երբ դուն պղուոր, չար ու խոշոր աչքերովդ բիբերուս կը նայիս: Քու ձեռքդ ահա՛ կը դողայ ձեռքերուս մէջ: Անո՛յշ աղջիկ: Ի՜նչ փափուկ, տաք ու քաղցր էր ձեռքդ ձեռքիս մէջ: Ինչպէս լոռամարգի մը պզտիկ ու ջերմ մարմինը: Կը սեղմէի զայն ու մարմինս կը դողար փայլենի, բայց եւ անմեղ ցանկութեան մը գիրկը...

«Քեզմէ բաժնուելէս ի վեր յաճախ կը պատահի, որ քու ներկայութիւնդ կ'երջանկացնէ զիս: Ցանկարծ կը զգամ, որ շուրջի իրերը նոր իմաստ ու նոր բանաստեղծութիւն կը հագնին: Կը լեցնեն շըրջապատը ու կ'ողողեն զիս: Քու ներկայութիւնդ կը նմանի տաք ու հարուստ անկողնի մը (որուն յիշատակը վաղուց է կորսնցուցած եմ): Ներութեան ու վշտի պահերուս կ'ընկղմիմ մէջը, կը փաթթըւիմ քու երազիդ ջերմ ու գուրգուրալի վերմակին մէջ եւ ի՛նչպէս դիւրութեամբ կը մոռնամ ամէն տառապանք, ամէն կսկիծ, ամէն առօրեայ ցաւ:

«Երէկ գիշեր դեռ պատահեցաւ կրկին տխկա: Ձնչին պատճառաւ վշտացած էի ընկերոջս, գիտես, այն չարաճճի տըղան, որ լեռը բաներ ըսաւ քեզի, ներէ՛ իրեն Արփի՛կ, գիտնա՛ս ինչ հարուստ ու պղուոր սիրտ ունի: Մեր երկուքին սըրտերուն մէջ ալ փողոցի տղան արթուն է ու հպարտ: Ցանկարծ իր գլուխը կը ցցէ ու կը լռանայ: Կը հասկնաս զիս, վըստահ եմ: Յաճախ կը խօսինք միասին. ան գիտէ, որ կը սիրեմ քեզ ու կը տառապիմ ու կը նախանձի ինծի իմ տառապանքիս համար: Երբեմն, գիշերները, երբ քով քովի պառկինք, ան կը խօսի ցած ու սիրահար ձայնով ականջիս ի վար ու սիրտս կը դողայ: Երէկ գիշեր՝ հայհոյեցի իրեն: Սիրտս խիստ էր ու կը ցաւէր:

«Քէնս պայթեցաւ իր սիրուն գլխուն: Իր խոշոր աչքերը պղտորեցան: Լռեց բայց զգացի որ խորապէս վիրաւորուեցաւ: Ամբողջ ժամերով՝ մարմինը մարմնիս քով կը զգայի որ արթուն է: Սիրտս կը տանջուէր, այսուհանդերձ չխոնարհեցայ ու քու ներկայութիւնդ էր միայն, որ զիս մխիթարեց:

(Շար. 36)

ՓՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Շառլ Անֆիխիօ եւ զաւակները 100 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց հարազատին եւ մեծ _ մօր՝ Մարի Տիւզեանի մահուան առթիւ։

(Շար. Ա. էջէն)

երկրաշարժի դէմ չափանիշներու եւ այդ շէնքերը գլխաւորաբար հիւանդանոցներ եւ կառավարական հաստատութիւններ են։ Թեհրան Սպահանի յաջորդած է որպէս մայրաքաղաք 1788–ին եւ մեծ երկրաշարժի չէ ենթարկուած 1830–էն ի վեր։ Տեղափոխման նման ծրագիր մը եղած էր 1991–ին, առանց հետեւանք ունենալու։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ընդդիմութեան «Նոր աջեր» կուսակցութիւնը ուզած է որ խորհրդարանական ընտրութիւնը յետաձգուի մինչեւ Մայիս։ Տրուած պատճառը այն է որ աւելի կանուխ թուականի մը ընդդիմութիւնը պիտի չկարենայ պատշաճ կերպով պատրաստուիլ։ Միջազգային կազմակերպութիւնները, ինչպէս Օ–ԷՍ–Սէ–Ը–ն եւ Եւրոպական Խորհուրդը այն կարծիքը ունին որ այդ ընտրութիւնը պէտք է տեղի ունենայ Ապրիլէն Յունիս։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ
«ԱՐԹԷ» – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 10

Հեռատեսիլի «Արթէ» կայանը ամէն Շաբաթ օր ժամը 20–ին «Les dessous des cartes» խորագրուած յայտագիր մը կը հեռասփռէ։ Նիւթ կ՚ըլլայ քարտէսներու ենթախորքի աշխարհը, յայտակայէս աշխարհաքաղաքական առումով։ Երբեմն մասնագէտ մըն ալ կը հրաւիրուի։

Յունուար 10–ի յայտագրին նիւթ կ՚ըլլան ցեղասպանութիւնները։ Հրաւիրուած է ցեղասպանութեան նիւթին մասնագէտ ու բաղդատական գրականութեան դասախօս Գաթրին Գոքիօ։

CHAVILLE

L'Ephorie de l'Eglise Saint-Grégoire l'Illuminateur vous invite au

DONADZAR 2004

Dimanche 11 Janvier à 15h30

Salle de l'Eglise Arménienne
de Chaville
6, rue Komitas

- Prestations des élèves de l'école.
- Visite du Père Noël.
- Goûter.

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

« MANOUGNEROU OR »

organisé
par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne

Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30

Salle Rossini
Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris

Au programme

★ CONCOURS DE DEGUISEMENT
Venez costumés pour participer et gagner

★ SPECTACLE DE MARIONNETTES

Grands-parents — parents — enfants — amis
Vous êtes tous invités à cet après-midi festif

Venez nombreux

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne

organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans,
qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.
Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris.
(Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio
(2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
Բ. Օր Ծննդեան։ Յիշատակ Մեռելոց
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագի աւարտին ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»։

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 11
Զ. ՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ
Սուրբ Յովհաննու Կարապետի յառաջիկայ Տօնին առիթով եւ Մայր Տաճարի Օծման 100–ամեակին դիտաւորութեամբ, յաւարտ պատարագի, Հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցաշէն բարերար ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆԻ եւ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ ընտանիքի ննջեցեալներուն յիշատակին։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13
Ը. ՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ
ՏՕՆ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանին Տնօրինէքը կը կատարուի։

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ
ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՄԵՌԵԼՈՑ
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30–ին։
Պատարագ՝ ժամը 10.30–ին։
Պատարագէն ետք՝ Հոգեհանգիստ։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԻՍԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10.30–ին։
Յաւարտ պատարագի Հոգեհանգստեան արարողութիւն «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»։

Concert exceptionnel

Concert exceptionnel avec l'Ensemble Orchestral «**Vocation**», sous la direction de RETA KAZARIAN.
Au piano, le grand soliste russe **Mickaël VOSKRESSENSKY**
Au programme :
Chopin, Wagner, Nikiforov, Fauré
le Vendredi 16 Janvier à 20h30
Salle Cortot
78, rue Cardinet, 75017 Paris
Réservations : **Tél. : 01. 42. 29. 10. 24**
Ce concert est organisé avec la collaboration de Hamaskaïne-Paris.

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un
GALA
AU PROFIT DE SES ECOLES
Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10–ին։
Կը պատարագէ՝
ԽՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13
ՏՕՆ Է ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։ Յաւարտ պատարագի Եպիսկոպոսարանի Տնօրհնէք կը կատարուի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«SEVAN»** de Vienne
présente

le Spectacle de Noël

de l'ECOLE ARMENIENNE
Le dimanche 11 janvier
à 15 heures précises
au Théâtre Municipal de Vienne

Au programme:
- Chants, danses
- Poésies, Sketches
- Théâtre sous la direction de Nareg DOURIAN en collaboration avec la Maison de la Culture Arménienne de Vienne.

Comme chaque année, le Père Noël sera au rendez-vous pour distribuer cadeaux et friandises aux enfants.

Venez nombreux les encourager...

Section «Helen Puzant» d'Alfortville

Théâtre et Comédie
à Alfortville !

"Bouroum - Douroum"

Une pièce de
Narek DOURIAN
le **Vendredi 16 Janvier** à 20h30
Salle des Fêtes
rue Voltaire
Renseignements : **Tél. : 01 43. 76. 55. 89**

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

մասնակցութեամբ՝
ՅՈՎՍԷՓ–ի (Հալէպէն)
եւ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Նուագախումբին

Շաբաթ, Յունուար 10–ին

Hôtel SOFITEL
«Forum Rive Gauche»ի սրահներէն ներս
17 bis, Boulevard Saint-Jacques, 75014 PARIS

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 44 05 17 77 կամ 01 43 78 57 67 թիւերուն։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 8
JEUDI
8 JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·853 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20·853

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ, չարունակելով ընդունիլ Ամանորեան մաղթանքները, Յունուար 6–ին, արտայայտուեցաւ գործատիրութեան եւ սենտիքաներու ներկայացուցիչներուն առջեւ եւ ամէնէն չահեկան նորութիւնը, զոր հաղորդեց Արհեստի տուրքին (taxe professionnelle) ջնջումն էր, ի մօտոյ։ Այդ ջնջումը պիտի գործադրուի երկու հանգրուանով։ Այս տարուընէ եւ 18 ամիսներու երկայնքին նոր ներդրումները տեղի կ'ունենան առանց այդ տուրքին, զարկ տալու համար աշխատանքին։ Այդ տուրքը 18 միլիառ Եւրօ կը բերէր Պետութեան բայց, ձեւով մը այլ կերպ պիտի հատուցուի։ Կրօնապետներուն ալ, Շիրաք ապահովութիւն տուաւ որ, պարզապէս օրէնքը որ կ'արգիլէ կրօնական ցուցական նշաններ, բան մը պիտի չփոխէ աշխարհականութենէն։ Առաջին անգամ ըլլալով, հրաւիրուած էր նաեւ Փարիզի մզկիթին տեսուչը՝ Տալիլ Պուպաքէօր։

ՖԱԼՈՒՃԱՅԻ (Իրաք) մէջ, Յունուար 6–ին, երկու Ֆրանսացիներ սպաննուած են Պաղտատի արեւմտեան այդ ճամբուն վրայ։ Երրորդ Ֆրանսացին ծանրօրէն վիրաւորուած է։ Ճամբուն վրայ կեցած էին կառքին խանգարման պատճառաւ եւ կը ջանային նորոգել երբ թիրախ առնուած են անցորդներու կողմէ։ Ասոնք կ'աշխատէին հանրային ենթակառոյցներու վերահաստատման համար եւ պաշտօնեաներն էին ոչ պետական ընկերութիւններու։

ՇԱՐՄ ԷԼ – ՇԷՅԽԻ ջախջախուած օդանաւին երկու սեւ տուփերէն մէկը, հաւանաբար, յայտնաբերուած է Յունուար 6–ին, բայց, եթէ հետազօտութիւնը ճիշդ է այդ տուփը կը գտնուի ծովուն խորը 600–էն 800 մեթրի վրայ եւ կարելի չէ գործածուած գործիքներով 400 մեթրէն աւելի անդին երթալ։ Միւս կողմէ, զոհ գացած ընտանիքներու մէկ մասը Շարմ էլ–Շէյխ գացին, ուր Յունուար 8–ին, երկու արարողութիւններ տեղի կ'ունենային, մէկը ցամաքին, մէկն ալ ծովուն վրայ։ Հակառակ կացութիւն մըն ալ կայ, քանի հարազատներուն մէկ մասը կ'ուզէ մարմինները տեսնել, ուրիշներ բնաւ չէին ուզեր։ Այս ամբողջը կը կատարուի յանուն լեզուական նոր տարազի մը՝ «Սուգի աշխատանքը» որ կրնայ սկսիլ որոշ պայմաններու մէջ։

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ եւ հրէական կազմակերպութեանց միջեւ սուր բանավէճ մը ծագած է, իբրեւ հետեւանք Համաշխարհային հրէական Համագումարի եւ Եւրոպական Հրէական Համագումարի նախագահներուն մէկ յայտարարութեան, լոյս տեսած «Ֆայնանշըլ Թայմզ»ի մէջ։ Յունուար 5–ին, Ռոմանօ Փրոտի եւ իր գործակիցները անակնկալի եկած են ի լուր այդ «Ազատ բեմ»ին, զոր ստորագրած են Էտկար Պրոնֆման եւ Գոպի Պէնաթոֆ։ Գրութիւնը կ'ամբաստանէ Եւրոպական Յանձնախումբը «բարոյական դաւաճանութեամբ հակահրէութեան մէջ»։ Փրոտի բացատրութիւններու կը սպասէ եւ մինչ այդ, յետաձգած է սեմինարը, որ նախատեսուած էր Պրիւսէլ, Փետրուարին։ Յօդուածը կը մեղադրէ Յանձնախումբը սա խօսքերով. – «Հակահրէութիւնը կրնայ երկու ձեւով արտայայտուիլ, գործունէութեամբ եւ գործունէութեան բացակայութեամբ։ Փառաւոր կերպով, Յանձնախումբը յանցաւոր է երկուքով»։ Հեղինակները կը նշեն վերջերս պատահած երկու միջադէպեր։ Նոյեմբեր 3–ին, Հարցախոյզի եւրոպական չափանիշը ցոյց տուած է որ Եւրոպացիներու 59%–ը Իսրայէլը կը դնէ գլուխը այն երկիրներուն որոնք սպառնալիք մը կը ներկայացնեն Համաշխարհային խաղաղութեան համար։ Երկրորդ բանավէճը առընչուած է հակահրէութեան վերաբերող տեղեկագրի մը չհրատարակուելուն (Պերլինի Թեքնիք համալսարանի)։ Առաջին պարագան «վտանգաւոր կերպով հրահրիչ» նկատուած է, երկրորդն ալ գրաքննութիւն։

ՊՈՒՇԻ զինուոր դեմոկրատները մէկ ճակատ չեն կազմեր թեկնածուի մը շուրջ, որ Հաուարտ Տին է։ Այս վերջինը կը ջանայ գլուխն անցնիլ 9 մրցակիցներու, բայց, իր յառաջդիմութիւնը կասկածներու առիթ կու տայ եւ իր մրցակիցները «Սթոփ Տին» շարժումի մը ծնունդ տուած են։ Գլինթընի նախկին կողմնակիցներ իր «հակա–պուշ» ընթացքը նախնական կը գտնեն, իր անխորհուրդ յայտարարութիւնները եւ դիրքորոշման փոփոխութիւնները շուարումի կ'ենթարկեն դեմոկրատ կուսակցութիւնը։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ նախագահը՝ Մ· Սահակաշվիլի ընտրուած է ձայներու 97,5%–ով, ըստ Յունուար 6–ին հրատարակուած մասնակի արդիւնքներուն։

ԻՍՐԱՅԷԼ համաձայնած է Թուրքիայէն ջուր գնելու։ Մանավկաթի ջրվէժին ջուրը խորանարդ մեթրը 1 տոլարի պիտի ծախուի։ Ստորագրուելիք պայմանագրութիւնը քսան տարուան պիտի ըլլայ։ Թուրքիայէն յատուկ ջրատար բեռնակառքերով փոխադրուելիք ջուրը Իսրայէլի պէտք ունեցածին 3%–ը պիտի դիմագրաւէ։

ՔԱՆՏԱՀԱՐԻ ՄԷՋ (Աֆղանիստան) 15 հոգի, գլխաւորաբար մանուկներ սպաննուած են եւ քանի մը տասնեակ ուրիշներ ալ վիրաւորուած ռումբի մը պայթումին հետեւանքով, դպրոցականներու խումբի մը մէջ։

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ նախագահը՝ Մուշարաֆ եւ Հնդկաստանի վարչապետը՝ Վաժփայէ, որոշած են որ Փետրուարէն իսկ, ամբողջական երկխօսութիւն մը սկսի երկու երկիրներու միջեւ, վերջ տալու համար լարուած վիճակին։ Հնդկաստանի եւ Փաքիստանի միջեւ կռուախնձորը կը վերաբերի Գաշմիրի հիմալայեան շրջանին, հարց մը որ ծագած է 1947–էն ի վեր, երբ բրիտանական կայսրութիւնը կը քաշուէր Հնդկաստանէն։

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ յայտարարած է որ, չորրորդ անգամ ըլլալով, թեկնածու է Օվերնեի շրջանային Խորհուրդին գլուխը, թէեւ նախորդ անգամ ըսած էր որ վերջին թեկնածութիւնն է։ Մինչ այդ, Հանրապետութեան նախկին նախագահը, որ 1981–էն ի վեր մնացուն թեկնածու է նախագահական աթոռներու, պարտի ներկայանալ Ժ· Շիրաքի, այսինքն՝ Ֆրանսական Ակադեմիայի «պաշտպանին» իր ընտրութեան առթիւ։ Ժիսքար պարտի նաեւ, եւրոպական մայրաքաղաքները համոզել (մանաւանդ Լեհաստան եւ Սպանիա) որպէսզի ընդունին եւրոպական իր Սահմանադրութիւնը։

ԻՐԱՆ յայտարարած է որ, ի մօտոյ, իր յարաբերութիւնները կը վերահաստատուին Եգիպտոսի հետ, թէեւ Գահիրէ նման ոչ մէկ որոշում տուած է։ Թեհրան, թէեւ, զոհացում տուած էր Եգիպտոսի ջնջելով «Խալէտ Իսլամպուլի» փողոցին անունը, այսինքն Սատաթի մարդասպանին։

ՊԱՄ (Իրան), երկրաշարժէն 75 հազար հոգի անօթեւան կը մնան։ Մեռեալներու թիւը 30–էն 32 հազար կը նկատուի։

ԹՈՄԱՍ ԳՈՒՔ ԽՈՒԼԱՑՆՁԻ չարքըրի գործակալութիւնը յայտարարած է, որ կը նախընտրէ ջնջել դէպի Միացեալ – Նահանգներ թռիչքները քան թէ զինեալ անձեր ընդունիլ, ինչպէս Ուաշինկթըն կը պահանջէ։

ԱՆԳԼԻՈՅ բուն թագաւորը՝ Միչէլ Հասթինկս Աւստրալիա կ'ապրի եւ որեւէ յաւակնութիւն ալ չունի Անգլիոյ գահին վրայ։ Մեծն–Բրիտանիոյ հեռատեսիլէն սփռուած փաստանկար մըն է որ կը բացատրէ Հասթինկսի օրինաւոր պարագան։ Հաստատուած է, որ ներկայ թագուհիին հեռաւոր մէկ նախնիքը՝ Էտուըրտ Դ· ապօրինի էր, ուրեմն իր եղբօր՝ Ճորճի (Գլարանսի դուքս) չառաւիղին կ'իյնայ գահաժառանգի իրաւունքը եւ Էլիզապէթ Բ· յափշտակած է գահը։ Ինք, կը պատկանի Էտուըրտի եղբօր չառաւիղին եւ Լուտընի կոմս է։ Անգլիոյ «բուն» թագաւորը յայտարարած է հեռատեսիլէն, որ կը հրաժարի գահաժառանգի իր իրաւունքէն։

ՍՈՒՐԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԹՈՒՐՔԻԱ ԱՅՑԸ

Սուրիոյ նախագահը Պ· Ասատ կնոջը, զաւակներուն եւ բազմանդամ պատուիրակութեան մը ընկերակցութեամբ հասած է Անգարա։ Գլխաւորաբար քիւրտ զինեալ խումբերու, Հաթայի պատկանելիութեան ու Եփրատի ջուրերուն պատճառով երկու երկիրներուն լարուած յարաբերութիւնները կը թուի թէ մեղմացումի շրջան մը կը մտնեն։

Այցին առաջին օրը Պ· Ասատ այցելած է Մուսթաֆա Քէմալի յուշադամբանը, ապա ընդունուած Հանրապետութեան նախագահ Ա·–Ն· Սեզէրի կողմէ։ Երկու նախագահներու տեսակցութեան նիւթ եղած են փոխադարձ յարաբերութիւնները, Իրաքի հարցը, Սուրիա – Իսրայէլ յարաբերութիւնները։ Ասատ եւ Սեզէր միացեալ յայտարարութեամբ մը շեշտած են թէ կողմնակից են Իրաքի ամբողջականութեան պահպանումին եւ թէ դաշնակցային կառոյցի մը մէջ Քիւրտերու տրուելիք ինքնավարութիւն մը կրնայ անջատողական նկրտումներ հրահրել այլ հատուածներու մօտ եւս։

Ինչ կը վերաբերի Սուրիա – Թուրքիա յարաբերութիւններուն, Պ· Ասատ յայտարարած է թէ անոնք անվստահութեան մթնոլորտէն փոխադրուած են վստահութեան մթնոլորտ եւ կատարած այցը պատմական սկիզբ մը պիտի ըլլայ փոխադարձ առողջ յարաբերութիւններու։

Թուրք մամուլը կը գրէր թէ նոյն օրը երկու կողմերու պատուիրակութիւններու հանդիպումին երեք համաձայնագիր ստորագրուած է. անոնք կը վերաբերին կրկնակի տուրքերէ խուսափելու, ներդրումներու փոխադարձ քաջալերանքին ու զբօսաշրջութեան։ Անգարայի քաղաքական դէտերը Սուրիոյ կողմէ երեք համաձայնագրին առանց առարկութեան ստորագրութիւնը կը մեկնաբանեն Սուրիոյ կողմէ –հոգ չէ թէ անուղղակի կերպով– Թուրքիոյ պետական սահմաններուն ճանաչումը. սահմաններ, որոնք կը պարփակեն Հաթայն ալ։

Թուրք մամուլը նոյն այցին առթիւ տեղ տուած էր Պ· Ասատի անգլիական «Տէյլի Թէլէկրաֆ» թերթին տուած յայտարարութեան, ուր ըսած է թէ այնքան ատեն որ Իսրայէլ չի հրաժարիր հիւլէական իր զինամթերքէն, իրենք ալ չեն լքեր սպառազինումի իրենց ծրագիրը։

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԹԵՐԹՈՆԸ

«Արարատ» ֆիլմին Թուրքիոյ մէջ ցուցադրութեան հարցը կատարեալ թերթօնի մը վերածուած է։ Պետական քննիչ յանձնախումբին արտօնութեամբ ան ցուցադրուիլ պիտի սկսէր Յունուար 16–ին։ Սակայն, ազգայնական տարրեր բուռն շարժման անցան այդ որոշումին դէմ, ոռմազդներով, գրաւոր բողոք յայտնելով, նաեւ սպառնալով։ Ատոր վրայ ցուցադրութեան որոշումը առկախուեցաւ։

Յունուար 7–ի Թուրք մամուլը կը տեղեկացնէր թէ հարցը փակուած չէ ու «Արարատ»ի Թուրքիոյ ցրուիչը Ս· Զէթին նամակով մը դիմած է Ազգ· Շարժում կուսակցութեան նախագահ Տ· Պահչէլիի, քանի որ ցուցադրութեան ընդդիմացող ազգայնականները այդ կուսակցութեան կը պատկանին։

Ս· Զէթին գրելով որ ինք ալ հայ հրոսախումբերուն կողմէ սպաննուած աղըրբէջանցի հօր մը զաւակն է, ըսած է. «"Արարատ"ը Թուրքիոյ դէմ պատրաստուած ժապաւէն մըն էր, սակայն, Թուրքիոյ Հանրապետութեան պետութիւնը զայն ցուցադրելու արտօնութիւն տալով ամբողջ աշխարհին յայտարարեց թէ անոր ներկայացուցած թեզերէն վախ չունի։ Այսուհանդերձ, մեր հաւաքականութեան այս հատուածին հակազդեցութեան դէմ անդրդուելի չենք կրնար մնալ. ուրով, ձեզմէ կը խնդրենք որ օգնական ըլլաք ֆիլմին ցուցադրութիւնը իրականացնելու։

Պետութիւնը թէեւ ցուցադրութիւնը ոստիկանական հսկողութեամբ ապահովել որոշած է, սակայն, կը խորհինք որ Թուրքիոյ համար աննպաստ պատկեր մը կ'ըլլայ դրան առջեւ պահակ կեցող ոստիկաններով կատարուած ցուցադրութիւն մը։ Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան առումով, հարկ է որ ազգային ամբողջական կեցուածք մը արտայայտուի»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 6 / 7)

Ա· ՉԻԼԻՆԳԱՐՈՎ ԴՈՒՄԱՅԻ ՓՈԽ–ՆԱԽԱԳԱՀ ՎԵՐԸՆՏՐՈՒԱԾ

Մոսկուաբնակ հայ Արթիւր Չիլինգարով որ Ռուսաստանի Դումային նախորդ շրջանի փոխ – նախագահներէն էր, կրկին փոխ – նախագահ ընտրուած է։ Մէկն է վերընտրուած ութ փոխ – նախագահներէն։

ԱՄՆ–ՈՒ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻՆ

ԱՄՆ Բաքուի մէջ ստորագրուած համաձայնագրով մը յանձնառու եղած են 10 միլիոն տոլարի թէքնիք օժանդակութիւն տրամադրելու Ադրբեջանին, զանգուածային բնաջնջման զէնքի տարածումը կանխելու համար։ Օժանդակութիւնը պիտի գործածուի Ադրբեջանի սահմաններու, ապահովութեան միջոցներ իրականացնելու եւ նորոգելու ռատարի հաղորդակցութեան համակարգերը։

Միւս կողմէ, Ուաշինկթընէն տեղեկացուցած են թէ տարի մը եւս կը պահպանուի թիւ 907 որոշումը որով կ'արգիլուէր Ադրբեջանին ամերիկեան օժանդակութիւն տալ, Հայաստանի դէմ կիրարկած շրջափակումին պատճառով…

ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԻ 1700-ԱՄԵԱԿԸ

ԷՋՄԻԱԾԻՆԸ՝ ԸՍՏ ՕՏԱՐ ՈՒՂԵՒՈՐՆԵՐՈՒ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

ԽՄԲ. – Իր վախճանումէն առաջ, Մեսրոպ Արք. Աշճեանէ ստացած էինք այս գրութիւնը, զոր կը հրատարակենք իր յիշատակին:

Անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր մարդուս մէջ թափառելու, պտտելու, նոր հորիզոններ նուաճելու ձգտումը կայ: Եւ մենք գիտենք պատմութիւնը անոնց, որոնք որսորդ էին, խաշնարած էին, արկածախնդիր էին, ազատութեան սիրահար էին, եւ երբեմն ալ, Աբրահամի նման, Աստուծոյ հնազանդեցան եւ սկսան քալել ու քալել... ու բոլորը վարձատրուեցան: Մարդիկ գիտը ըրին նոր երկիրներու, նոր աշխարհներ գտան, նոր ժողովուրդներու հանդիպեցան, նաւարկեցին անծանօթ ծովերու վրայ եւ գտան փառք, պատիւ ու հարստութիւն: Վերադարձան ու պատմեցին: Երբեմն ալ մեռան անյիշատակ: Իսկ շատեր իրենց թափառական կեանքին շնորհիւ հարստացուցին մարդկութեան հաւաքական յիշողութիւնը եւ սողեծեցին ալ ուխտի եւ ուխտաւորութեան պատմութիւնը:

Հայաստանը երկու մեծ ցամաքամասերու խաչաձեւման վրայ կամուրջ եղաւ Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ, եւ շատ մը հայկական կարաւաններ մետաքսի եւ միջցամաքային առեւտուրի ճամբաներուն վրայ դարձան կարեւոր հանդոյցներ, ուրկէ պէտք է անցնէին Եւրոպայէն եւ Կոստանդնուպոլսէն Տրապիզոն, Հալէպ, ու յետոյ՝ Պարսկաստան, Հնդկաստան եւ Չինաստան գացող եւ եկող առեւտրականները:

Հայաստանի այդ քաղաքներէն էին՝ Արծնը, Էրզրումը, Վանը, Երեւանը: Եւ Երեւանին մօտիկ՝ Վաղարշապատ – Էջմիածինը:

Վաղարշապատ – Էջմիածինը, եւ կարկինը քիչ մը լայն բանալով՝ Արարատէն Էջմիածին աշխարհը, որ մի քանի տասնեակ քառակուսի քիլոմեթր է միայն: Բայց այդ փոքրիկ տարածութեան մէջ այնքան սրբութիւն կայ, աւանդութիւն կայ, պատմութիւն կայ, որ ուղղակի կ՚ապշիս, կը զարմանաս, կը հիանաս, կը հպարտանաս... եւ կը խոնարհիս: Քիչ անգամ եւ քիչ ժողովուրդներ ունին նման սրբավայրեր, ու եթէ կաթոլիկին համար Հռոմն ու Լուրտն է, Սպանացիին համար Սանթիակօ տէ Քոմփոսթելան, Հնդիկին համար Պենարէսը, Ճափոնցիին համար Քիոթօն, Իսլամին Մեքքան, Երուսաղէմը, Թիթիքաքան, Հայուն համար «Հայաստան երկիր դրախտավայրն» է պարզապէս: Եւ խօսքս Յովհաննէս Միրզա Վանանդեցիին ծանօթ երգը չէ, որ մեր հանդէսներուն ընթացքին հպարտութեամբ կը լեցնէ մեր սրտերը, այլ աստուածաշնչական այն պատգամը, ըստ որուն երկրաւոր դրախտը կը գտնուէր Արարատեան դաշտին մէջ: Աստուածաշունչը ինք չըսե՞ր դետ կը ելլէր եդեմէն, որպէսզի ոռոգէր դրախտը, եւ հոնկէ կը բաժնուէր չորս ճիւղերու: Մէկուն անունը Փիսոն էր: Անիկա է, որ կը պատէ ամբողջ Եւիլատ երկիրը, հոն ուր ոսկի կայ: Այդ երկրի ոսկին ազնիւ է: Հոն կայ նաեւ տուտակ եւ դահանակ ակնաքարը: Երկրորդ գետին անունը Գեհոն է: Ան կը պատէ Եթովպացւոց երկիրը: Երրորդ գետը Տիգրիս է: Սա կը հոսի դէպի Ասորեստան: Չորրորդ գետը Եփրատն է (Ծննդոց, բ. 10 – 14):

Ալ ի՞նչ փաստ: Եւ ի վերջոյ այստեղ է, որ ամէն օր տարբեր ձեւով կը գեղեցկանայ եւ հմայիչ ու ճառագայթող պայծառութեամբ մեզ կը հմայէ Արարատը, մեր Մասիսը, աստուածաշնչական այն լեռը ուր, ըստ Սուրբ Գրքի, «եօթներորդ ամսուն քսանեօթին տապանը նստաւ Արարատ լերան վրայ» (Ծննդոց, Ը. 7):

Նոյ նահապետը իջաւ Երեւան, տեսաւ ու գոչեց «Երեւան», յետոյ գնաց եւ հանգչեցաւ կամ իջեւանեցաւ Նախիջեւանի մէջ, ուր մինչեւ վերջերս կը գտնուէր իր ու իր կնոջ՝ Նոյեմզարի գերեզմանը: Թո՛ղ Ազերիները պոռան, թէ Նախիջեւան չէ, Նախչէ ճահան է: Մենք գիտենք, որ Նախիջեւան է, եւ արդէն հոն ալ չհասած՝ Նոյը արկ ունին, առաջին որթը տնկեց, Ակոռի գիւղը հիմնեց, յետոյ եկաւ այնտեղ, ուր Էջմիածինը պիտի ըլլար, եւ իր անդրանիկ զոհը մատոյց այն զոհասեղանին վրայ, որ ապա պիտի դառնար Իջման Սուրբ Սեղանը: Այնտեղ Նոյ գոհութիւն յայտնեց Աստուծոյ, որ ինք, իր կինը, երեք մանչերն ու երեք հարսները փրկուեցան, եւ ծիրանի գօտիով Աստուծոյ հետ նոր ուխտ կնքեց հաւատարմութեան համար: Եւ նոյն հաւատարմութեան համար ալ էր, որ Աստուած իր Միածին Որդին ղրկեց աշխարհ, որպէսզի ո՛վ որ անոր հաւատայ, չկորսուի, այլ յաւիտենական կեանք ունենայ (Յովհ. գ. 14): Բայց այս բոլորէն անկախ՝ այցելուն Էջմիածնայ բակին մէջ, տաճարին հիւսիսը կը տեսնէ ուրարտական ծիսական քար մը, երկու մեթր բարձրութեամբ, որ եւ երեք հազար տարուան հնութեամբ սեթել մըն է, ատ ալ մոռնանք, բայց յիշենք, որ հեթանոս Հայաստանի մէջ, եթէ ունէինք Բագաւանը, Բագրեւանդը, Երիզան, Երուանդաշատը, Էջմիածնի վայրն ալ կը կոչուէր Արտեմիտ քաղաք՝ իբրեւ Աստղկան քաղաք, յետոյ եղաւ Վարդգէսի քաղաք, Վաղարշապատ, դարձաւ զրադաշտական տաճար, որուն Ատրուշանին հետքերը 1959 թուականէն ի վեր Մայր տաճարին խորանին տակ բաց է, անկրակ, անլեզու, բայց որ կը խօսի մարդ – աստուածութեան խորհուրդի մասին: Եւ ահա դարերով ու դարերով նուիրագործուած այս սրբավայրին մէջ կ՚իջնէ ինքը՝ Աստուած: Օրմանեան պատրիարք թուականն ալ որոշած է՝ 303 թ. Յունուարի 25-ը (Լուսաւորչի Կեսարիա երթալէն, եպիսկոպոս օծուելէն, Արածանիի ափին մկրտութիւնները կատարելէն ետք), Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ կ՚ունենայ իր տեսիլքը. գեղեցիկ այր մը երկինքներէն կ՚իջնէ, եւ իր ձեռքի ոսկի մուրճով կը գծէ պատկերը առաջին հայ եկեղեցիին, եւ այսպիսով Քրիստոս կը դառնայ ճարտարապետը բոլոր այն եկեղեցիներուն, որոնք պիտի կառուցուէին դարերն ի վեր, աշխարհի չորս ծագերուն: Ըսէ՛ք, ո՞վ, ո՞ր ազգը, ո՞ր եկեղեցին, ո՞ր հզօր ու տիեզերական եկեղեցին համարձակեր էր նման տեսիլք մը ունենալ... Հռո՞մը, երկրորդ Հռոմը, երրորդ Հռոմը, Փարիզը, մոլեռանդ Սպանիան, միսթիք Իտալիա՞ն: Ո՛չ ու ոչ: Յիսուս մարմնացաւ ու մարդացաւ իբրեւ անպաշտպան մանուկ, Բեթղեհեմի մսուրին մէջ եւ օր մըն ալ մարմնացաւ Հայոց երկինքներէն եւ եկաւ, գծեց Էջմիածինը:

Շքեղ, անհաւատալի, անկրկնելի պատմութիւն: Եւ ահա թէ ինչո՛ւ Էջմիածինը, խորհուրդ է, աւանդութիւն է, երազ է, տեսիլք է եւ սրբութիւն: Եւ ահա թէ ինչու դարեր ու դարեր շարունակ աշխարհի բոլոր կողմերէն ուխտաւորներ կու գային ծունր դնելու համար այն քարին առջեւ, ուր Լուսաւորիչ տեսեր էր ոսկի մուրճ եւ հետքը:

Այդ քարը, մէկ – երկու մեթր տարածութեամբ քարը, ուր Իջման Սեղանը եղաւ, հիմնաքարն Մայր տաճարին կեդրոնը դտնուող պարզ ու անպաճոյճ այն քարը, որ օր մը Սպահան ալ գնաց:

Այո՛, Հայ ժողովուրդի տառապանքի բիւրապատիկ օրերէն մէկուն մէջ, երբ Շահ Աբաս Թագաւոր հարիւր հազարաւոր Հայեր գերի ու գաղթական դարձուց. պարպեց Արարատեան աշխարհը եւ Հայերով բնակեցուց իր նոր մայրաքաղաք Սպահանը, մտածեց ու ըսաւ. «Սա քարն կտորն ալ կը տանիմ Սպահան, այնտեղ նոր Էջմիածին մը կը կառուցեմ, եւ թող բոլոր Հայերը գան եւ այնտեղ աղօթեն, ու մոռնան իրենց Էջմիածինն ալ, իրենց երկիրն ալ, եւ ինծի համար կը դառնան մետաքսի ու համեմունքի լաւ վաճառականներ»: Այստեղ կ՚ուզեմ յիշել Թորգոմ պատրիարք Գուշակեանի պատմածը՝ «Մօր լեզուն» յօդուածին մէջ, որ այնքան յատկանշական է, եւ ապա կը դառնամ նիւթիս. ԺԷ. դարու երկրորդ քառորդին, երբ Պարսիկները Օսմանցիներէն ետ առին Արարատեան դաւառը, քանդեցին Երեւանի թեմին հայ եկեղեցիներէն շատերուն զանգակատուները. բայց երբ ապատակող բանակը մօտեցաւ Վաղարշապատի, Էջմիածնի վեհ տեսարանը, Մայր տաճարը՝ իր կաթողիկէովը, գմբեթներովը եւ բարձրակառոյց զանգակատուներովը բռնեց ամէնուն նայուածքն ու սիրտը.

– Աշխարհի վրայ ցրուած բոլոր Հայերուն ամէնէն մեծ սրբարանին, իրենց Մայր եկեղեցիին, Մայր տաճարին առջեւ հասած ենք, – լուր ղրկեց հրամանատարը սպարապետին, – պէ՞տք է որ կործանենք անոր զանգակատուներն ալ:

– Ո՛չ, – պատասխանը բերաւ սուրհանդակը քանի մը օր ետքը. – Թող գէթ մայրը կարենայ երբեմն երբեմն խօսիլ իր զաւակներուն հետ, մի՛ կտրէք իր լեզուն:

Ու խնայուեցան Մայր տաճարին զանգակատուներն ու գմբէթները:

Ասկէ է, կ՚ըսեն, Էջմիածնի եկեղեցիին այդ առեղծ Զանկը Քիլիսէ – (Զանգակաւոր եկեղեցի) յորջորջումը. ինչ որ եթէ մէկ կողմէն պատմական եղելութիւն մը կ՚արձանագրէ հաւաքական յիշողութեան մէջ, միւս կողմէ՝ կը մատնանշէ Էջմիածնի բարոյական նշանակութիւնը, նոյն օտարներու ըմբռնումին համաձայն. անոր մայրական դիրքն ու սրտախօսիկ դերը բովանդակ հայութեան վերաբերմամբ:

Բայց Շահը մէկ բան մոռցեր էր. ժողովուրդը եւ ազգը իրենց հոգեխառնութեան մէջ կը միախառնեն վայրը եւ սրբութիւնը, տեղը եւ խորհուրդը, եւ այդ միացմամբ կը ծնի սուրբ երկրի, սրբավայրի գաղափարը, եւ ոչ ոք կրնայ այդ ժողովուրդէն խլել այն խոր եւ անժխտելի կապը, ուխտն ու դաշինքը, եթէ կ՚ուզէք, որ ազգը կը կապէ իր հողին եւ իր պատմութեան: Եւ Էջմիածինը մնաց Էջմիածին: Միշտ աւելի շքեղ, աւելի հմայիչ եւ գրաւիչ, այնքան, որ Առաքել Դաւրիժեցին, թարգմանը հանդիսանալով իր ժողովուրդին զգացմանց, պիտի համարձակէր գրել «ի վերայ աջոյն Սուրբ Լուսաւորչի եւ Սուրբ Էջմիածնի ամենայն ազգն Հայոց կապեալ կան»:

Եւ ոչ միայն Հայերը:

Եւ այնպէս պատահեցաւ, որ առեւտրական նոր ճամբաներու վրայ յայտնուեցաւ Էջմիածինը: Պոլիս (Իզմիր) հանգուցակէտէն Էրզրում, Հալէպ, Վան քաղաքներէն Թաւրիզ, Սպահան եւ Հնդկաստան ճամբաներուն վրայ: Էջմիածին – Վաղարշապատին մէջ կար մաքսատուն, եւ այնտեղէն սկսան անցնիլ հայ եւ օտար վաճառականներ, եւ բնական է, հայ վաճառականները երկար ատեն մնային այնտեղ, իրենց նուէրները յանձնէին, աղօթէին, մեղաց թողութիւն ստանային: Անոնք կապ էին յատկապէս վաճառականներու եւ նաեւ նուիրակներու միջեւ: Էջմիածին կու գային նաեւ եւրոպացի ուղեգիրներ, բուսաբաններ, ժեզուիթ վարդապետներ, բողոքական միսիոնարներ, դիւանագէտներ եւ կամ պարզ արկածախնդիրներ:

Բայց ի՞նչպէս եկան, ինչո՞ւ եկան, եւ երբոր եկան, ի՞նչ տեսան, զո՞վ տեսան, որո՞ւն հանդիպեցան, ի՞նչ դէպքերու ականատես դարձան: Ու երբոր վերադարձան ի՞նչ տպաւորութիւններ տարին իրենց հետ եւ ի՞նչ գրեցին:

Եւ ահա այս բոլոր հարցումներուն ի պատասխան, եւ Մայր Տաճարի կառուցման 1700-ամեակին առթիւ խորհեցայ իմ խոնարհ ուժերով հաւաքել, համադրել եւ 1700-ամեակին առթիւ ընթերցողին տրամադրել հատոր մը, որ կը կոչուի «Էջմիածնի ուղեգրութիւններ», (The chronicles of Etchmiadzin):

Արդիւնքը իսկապէս որ հետաքրքրական եղաւ: Ու աւելի քան ուրախ եմ, որ 8–10 ամիսներու հեւքոտ աշխատանքս իր բարի պտուղը տուաւ:

Գիրքը, որ լոյս կը տեսնէ Հոկտեմբերի առաջին օրերուն, կը բաղկանայ 900 էջերէ: Մեծադիր, երկսիւն: Ունի 96 գունաւոր եւ 176 սեւ սպիտակ պատկերներ, ԺԶ. – Ի. դարերէն, որոնցմէ ոմանք առաջին անգամ ըլլալով լոյս կը տեսնեն: Գիրքը ունի անգլերէն, իտալերէն, ռուսերէն, գերմաներէն եւ ֆրանսերէն բաժիններ, հեղինակները ներկայացուած են իրենց կենսագրութիւններով եւ սեփական լեզուով: Յօդուածներէն քանի մը հատը թարգմանուած են անգլերէնի:

Յառաջաբանը ունի 95 էջ եւ կը պատմէ, թէ ի՛նչպէս տօնուեցաւ Մայր տաճարի 1600-ամեակը, 1903 թուականի, Խրիմեան Հայրիկի նախաձեռնութեամբ. ի՞նչ էր Լուսաւորչի տեսիլքը, եւ թէ ի՛նչպէս կառուցուեցաւ Մայր տաճարը եւ այնտեղ հաստատուեցաւ Հայոց հայրապետութիւնը: Յետոյ՝ Էջմիածինը Էջմիածինէն ետք բաժնին մէջ կու տանք 1000 տարուան թափառումներուն պատմութիւնը, եւ թէ ինչպէս Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութիւնը, Դուին, Անի եւ Ծամնդաւ եւ Հռոմկլա եւ Սիս թափառելէ ետք, 1441 թուականի վերադարձաւ իր նախկին վայրը՝ իբրեւ ազգային – քաղաքական նոր հեռանկարներու եւ իտէալներու մարմնաւորում: Յետոյ կը ներկայացնենք ԺԵ. – ԺԹ. դարերու քաղաքական ալեկոծ պատմութիւնը, ուր Հայոց աշխարհն էր պատառուած Պարսկաստանի եւ Թուրքիոյ եւ ապա Ռուսիոյ միջեւ, առանց մոռնալու բոլոր Աքգոյունլուները, Քարագոյունլուները, Ճալալիները, Երեւանի խաներն ու փաշաները, եւ բոլոր անոնք, որոնք շարունակ կողոպտեցին Էջմիածինը, եւ որ շարունակ հարստացան: Քանդեցին՝ աւելի շքեղացաւ, գողցան՝ եւ աւելի ու աւելի հմայիչ դարձաւ, եւ Հայոց կաթողիկոսները, որոնք յաճախ ազգին ազատութեան երազով ստիպուեցան Եւրոպա դիմելու, ջանացին միաժամանակ հաւասարակշռութիւն պահպանել երեք կայսրութեանց միջեւ, յաճախ ալ ստորագրելով, իրենց անուան դիմաց, վշտալի ածականը:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՄԷՆ ՄԱՐԴ ԻՐ ԿԵԱՆՔՆ Է ԱՊՐՈՒՄ, ԻՆՉՊԷՍ ՍՏԵՂԾՈՒԱԾ Է»

ԶՐՈՅՑ ԳԵՂԱՆԿԱՐԻՉ ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հրազդանի կիրճը նկարչի արուեստանոցից բոլորովին այլ կերպ ընկալուեց, քան, ասենք, Կիեւեան կամրջից նայելիս (որտեղից չգիտես ինչու, երկրի ձգողականութեան ուժն աւելի ձգողական է դառնում...): Կանաչի համատարած զանգուածը՝ չնչահեղձ լինող Հրազդանի չունկնդրուող հոսքի մէջ եւ մեր այսօրը Յակոբ Յակոբեանի լուսաւոր արուեստանոցում մէկ այլ անդրադարձումներ ունի: Խաղաղ, հանդիսա՝ 80ամեայ փորձառութեամբ, երիտասարդ իր մտածողութեամբ նկարչի հետ իմ զրոյցը սկսուեց դիմացի պատի կիսաւարտ նկարից: Շէկ աւազ, չէկ արեւ, համատարած ամլութիւն, համատարած մահ – 1915 թ.: «Կտաւին պիտի աւելցնեմ՝ "Երնեկ թուրք եմ ասողին"... Քեմալ Աթաթիւրքի այս արտայայտութիւնն իրենց ազգային լոզունգն է՝ դաճուած Թուրքիայի ամբողջ տարածքի բարձունքների վրայ: Պատմութեան մէջ ամենաասեւ էջագրութիւն բացողին՝ երանի՞...

(«Ես հայերէն խօսում եմ մի քիչ խառը՝ կիսաբեւեւլահայերէն, կիսաբեւմտահայերէն: Իմ խօսակցութիւնը մամուլում այնպէս կը տպուի, ինչպէս ես կը խօսիմ: Կարձանագրե՞ս դա: – Ոչ: – Ինչո՞ւ: Լաւ կ՚ըլլար»):

Ժամանակը եւ արուեստագէտը, փորձում եմ հարցս այս կերպ ձեւակերպել: «Ինձ որոշակի հարցեր տուր», ասում է նկարիչը: Մինչդեռ արուեստանոցներում միշտ այնպիսի զգացողութիւն եմ ունենում, ասես ժամանակը կանգ է առել (թանգարաններում էլ այդպէս է):

– 80 տարեկան եմ հիմա: Իմ ժամանակս չի ընդհատւում, մասերու չի բաժնըւում: Մի որոշակի ընդհատում եղել է, մինչեւ 40 տարեկան ապրել եմ արտասահմանում, 40-ից յետոյ՝ Հայաստանում, 30 տարի սովետական ռեժիմի մէջ, 10 տարի՝ անկախութեան: Բայց ասել, որ դա որոշակի կերպով փոխել է իմ վերաբերմունքս կեանքի կամ մարդոց հանդէպ, կամ զգացողութիւններս, մտածումներս փոխուել են, ոչ: Փոխուել են այնքան, որքան ժամանակը փոխում է մարդուն տարիքի բերումով: Ինչպէս եղել եմ, շարունակում եմ մնալ:

– Երկու տարբեր իրականութիւն՝ արտերկրեայ (Եգիպտոս, Փարիզ) եւ խորհրդային: Աշխարհայեացքային, ոճական ինչպիսի՞ փոփոխութիւններ, ազդեցութիւններ էք ունեցել:

– Հիմնականին մէջ իմ նկարչութիւնս ինքնակենսագրական է: Եթէ Եգիպտոսում, բնական է, Եգիպտոսն եմ նկարել, Հայաստանում եմ՝ Հայաստանն եմ նկարել: Կեանքիս ընթացքին պատահած դէպքերը, մարդկային յարաբերութիւնները պէտք է որ նիւթ հայթայթէին նր-

կարչութեանս համար: Ես դա չեմ անում գիտակցաբար, այլ ինքնաբերաբար ըստացւում է: Այս նկարն էլ (դիմացի պատի) կենսագրական մեկնակէտ ունի, որովհետեւ այդ գանկերէն մէկուն վրայ պիտի գրեմ իմ մեծ հօրս անունը, որ Տէր Զօրում սպաննուած է: Եգիպտոսի մէջ ապրում էի Եգիպտոսի կեանքով, հայրենիքիս մէջ՝ մէկ ուրիշ: Սովետական ռեժիմը ուրիշ մթնոլորտ էր ստեղծում. ով ապրել է, գիտի, որ դա մարդու համար ընդունելի վիճակ մը չէր, մարդիկ վարժուել էին երեւի, բայց չեմ կարծում, որ մարդ մինչեւ վերջ վարժուի այդ վիճակին, որովհետեւ դա ստորացուած մարդու վիճակ էր: Ինչ կրթութեան, ուժի, ստեղծանի մարդ ալ որ կար, կարծում եմ, ստորացուած էակ էր:

– Այդ ռեժիմի տակ ինչպէ՞ս էք կարողացել ստեղծագործել, չե՞ն եղել արդեօք պարտադրանքներ:

– Իմ բախտը բերել է, ես չեմ ենթարկուել միջամտութեան: Ինձանից աւելի կարեւոր մարդիկ էին, որ ենթարկւում էին ճնշումներու եւ հալածանքներու: Մինաս, Պարաճանովի պէս սքանչելի արուեստագէտներին պետութիւնը նայում էր իբրեւ թշնամու:

– Այսօր Հայաստանում ինչպիսի՞ն է արուեստագէտի վիճակը:

– Ես գտնում եմ, որ նորմալ վիճակ է, արուեստագէտին չեն խանգարում, ուղղակի կամ անուղղակի չեն միջամտում իր գործերին: Ինչպէս ամէն տեղ է, ես նկարում եմ իմ պատասխանատուութեամբ, որեւէ յաւակնութիւն չունեմ, որ ոեւէ մէկը պարտաւոր է զբաղուել ինձանով կամ հետաքրքրուել իմ գործերով, բայց ես կ'ուզեմ, որ մարդիկ հետաքրքրուեն:

– Պետութեան որեւէ աջակցութիւն չըպիտի՞ լինի: Խորհրդային իշխանութիւններն արուեստագէտին, այնուամենայնիւ, կարեւորում էին՝ բնականաբար օգտագործելով գաղափարախօսութեանը ծառայեցնելու նպատակով:

– Եթէ ցոյց էր տալիս, թէ պաշտպանում է մշակոյթը, ի վերջոյ մէկ նպատակով էր անում, որ իրեն ծառայեն, արուեստագէտը կատարէ պատուէրը: Պատուէր կատարելը չի կարող խանգարել արուեստագէտին անպայման, ամբողջ հին յունական, եգիպտական, քրիստոնէական արուեստը հիմնականում պատուէրներու վրայ էր: Եթէ նկարիչը սիրով է անում պատուէրը, կարող է օգտակար, իսկապէս ժողովրդի համար գործ ստեղծել: Երբ պարտադրում են ասել ոչ թէ ճշմարտութիւնը, այլ կեղծիքը, ո՛չ պետութեանն է օգուտ տալիս, ո՛չ իրեն: Պէտք է ըսել, որ խորհրդային պետութիւնը միլիոններ ծախսած է արուեստի վրայ եւ ստեղծած գործերու մեծ մասն այսօր չեն պահուել, որովհետեւ արուեստագէտը համոզմունքով չի արել:

– Դուք պատուէրներ չէ՞ք ստացել այդ տարիներին:

– Ոչ: Ես պատուէրներ չեմ կատարել: Թումանեանի 100-ամեակի առիթով մի նկար արեցի: Սովետական Միութեան սպարտակիադա կար մարզական, առաջարկեցին, մի նկար արեցի, ուղարկեցի Մոսկուա. ինձ պրոնզէ մետալ տուին:

Հասարակութիւնն է պահում արուեստագէտին: Հասարակութիւնը պէտք է բարեկեցիկ ըլլայ: Հիմա կայ մի փոքր խումբ, որ ապրում է բարեկեցիկ կամ ճոխութեան մէջ, բայց նա էլ տակաւին չի հասել այն վիճակին, որ հովանաւորի արուեստագէտին: Եթէ հասարակութիւնը հարստանում է, ինքնաբերաբար գիրք, նկար է գնում, թատրոն է յաճախում: Այս իմաստով հասարակութեան հետ կապուած է արուեստագէտի վիճակը, ոչ թէ պետութեան: Մենք, որովհետեւ վարժուել էինք, թէ պետութիւնը պէտք է անի, անշուշտ, եթէ հարուստ ըլլար, կարող էր որոշ պատուէրներ տալ:

Դժուար է ասել, ինչպէս է երկիրը դառնում բարեկեցիկ: Աշխատանք չկայ: Ամերիկայի մէջ պետութիւնը չի ստեղծում աշխատանք, մարդիկ են ստեղծում, պետութիւնը տուրքեր է վերցնում: Այսօր ժողովուրդը Հայաստանում ամէն բանէ առաջ պէտք ունի աշխատանքի: Ուշադրութիւն ըրէ, որ աշխարհի ամէնէն զարգացած երկիրներու մէջ առաջին մըտահոգութիւնն այն է, որ չաշխատող մարդ չմնայ երկրին մէջ, դա իրենց համար փորձանք է: Անշուշտ, բարերախտաբար, դուրսէն օգնում են Հայերն իրարու: Սակայն, ես չէ, որ պիտի ըսեմ, ամէն մարդ կը տեսնէ, որ ողորմելի վիճակ է:

– Արդեօք դա՞ է արտագաղթի պատճառը:

– Արտագաղթը նոր չէ, որ սկսուել է, որովհետեւ անհանդիստ են նիւթապէս, ինչու չէ, նաեւ բարոյական անվստահութիւն կայ, անորոշութիւն է ստեղծուած երկրին մէջ, դա հիմք է ստեղծում, որ մարդիկ թողնեն, գնան: Բայց միւս կողմէն նաեւ քաջալերւում է դուրսէն: Ես պարզ տեսնում եմ, որ այդ երկիրները ուզում են թուլացնել Հայաստանը, տկարացնել, որ իրենց համար դուրսէն աւելի հեշտ ըլլայ ուզածնին ընելը:

– Ինչպէ՞ս կարելի է կանխել արտագաղթը: Ինքներդ դրսից էք եկել, ի՞նչն է ձեզ պահում այս հողի վրայ:

– Անկեղծօրէն ինձ միլիոն անգամ այս հարցը տուել են: «Ինչո՞ւ եկաք այստեղ»: Եկել եմ, որովհետեւ երկիրս է եւ ուզում էի գալ, չէի իմանում սովետական ռեժիմն ինչ է: Հայաստանը մի տեղ էր, դա էլ սովետական պետութեան սահմաններու մէջ էր: Երկու Հայաստան չըկար, որ նախընտրէիր՝ սա՞ թէ նա: Կամ պէտք է ընդունէիր երկիրդ, մտածէիր, որ ռեժիմը, որում քո երկիրը գոյութիւն ունի, լաւ ռեժիմ է, ատկէ աւելի բնական զգացողութիւն չեմ պատկերացնում: Անշուշտ, ուրիշ հարց է, երբ եկանք, տեսանք, որ սա բռնատիրութիւն է, դժուար երկիր է, մարդկանց մեծ մասը չընդունեց, եւ երբ ժամանակը եկաւ, թողեցին, գնացին: Հիմա դժբախտաբար եկողները չեն, որ գնում-հեռանում են, այլ մարդիկ, ովքեր ծնուել, մեծացել են այս երկրի մէջ: Կարելի է ասել, որ Եղեռնից յետոյ ամենամեծ աղէտն այս արտագաղթն է: Եթէ Եղեռնից յետոյ ստիպեցին մարդկանց, որ թողնեն իրենց երկիրը, հիմա կամաւոր են թողնում: Ո՞ւմ է պէտք այն երկիրը, եթէ մէջը բնակչութիւն չկայ եւ նրա լեզուով խօսող չկայ: Ամէն մարդ արժէք մըն է երկրի համար, եւ եթէ մենք ուզում ենք պետութիւն ստեղծել, սրանից աւելի մեծ կորուստ չկայ: Մեր ժամանակի մեծ մղձաւանջն է սա:

– Համաձա՞յն էք արդեօք այն կարծիքին, որ Հայաստանից եթէ այս արտահոսքը չլինէր, Սփիւռքը կը կորցնէր հայկական նկարագիրը:

– Սփիւռքին 50 տարուայ ժամանակ տուր, նա չի լինի էլ: 50 տարի վերջ եթէ աշխարհ գանք, կը տեսնենք՝ ոչ Ամերիկայի մէջ Հայ կայ, ոչ Ֆրանսիայի մէջ: Սփիւռքը այնպիսի օտարութիւն է, այնպիսի միջավայր է, որ դու չես կարող երկար ժամանակ դիմադրել այդ ճնշումին: Հայաստանի ժողովուրդը Սփիւռքը չի ճանաչում: Եւ չի իմանում՝ ինչ է կատարւում: Եղեռնից յետոյ ի պատիւ Հայերու պիտի ըսել, ուր գնացին, որովհետեւ խելք ունէին ե՛ւ կարողութիւն, ե՛ւ նկարագիր, փորձեցին կազմակերպուել իբրեւ հայկական համայնքներ, բնականաբար մեծ ուշադրութիւն դարձրին դպրոցներ, եկեղեցիներ, միութիւններ հիմնելուն: Հրաշալի էր սկիզբը: Այդ սերունդն ամէն ճիգ անում էր, որ իր երեխաները հայկական կրթութիւն ստանային, բայց յաջորդ սերունդն իր երեխաներին պարտաւոր էր ուղարկել տեղւոյն համալսարանները, սովորել տեղւոյն լեզուն, մշակոյթը, բայց երրորդ սերունդը գիտէ, որ ինքն արդէն օտար է:

– Այսինքն՝ Սփիւռքում հայութիւնը երկար չի՞ կարող դիմադրել:

– Էհ, չի կարող, ինչպէ՞ս դիմադրի եւ ինչո՞ւ: Եթէ դու փորձում ես Հայ մնալ եւ Ամերիկայի մէջ պիտի մնաս, Ամերիկացի դարձիր, եթէ փորձում ես Հայ մնալ, որպէսզի մի օր վերադառնաս, արդէն ուրիշ պատմութիւն է: Եղեռնից 30 տարի վերջ, 1945-46 թթ., մեծ խումբ մը (հարիւր հազարանոց) եկաւ հայրենիք, պահել էին իրենց հայութիւնը, որպէսզի Հայաստան գային, բայց Հայաստանը չկարողացաւ ընդունել նոյնիսկ այդ մարդկանց:

– Ե՞րբ էք սկսել նկարել:

– Նկարել եմ փոքր տարիքից: Կրնամ ըսել, որ մնայուն կերպով որոշել եմ, որ նկարիչ պիտի ըլլամ 30 տարեկանիս: Մի երկար ժամանակ թողնելով նկարչութիւնը՝ յետոյ անդրադարձել եմ, որ ես ուրիշ ելք չունիմ:

– Ինչո՞վ էիք զբաղւում ժամանակաւոր դադարի ընթացքում:

– Հաւանաբար որեւէ օգտակար բան չէի անում: Քանի որ գտնում եմ՝ եթէ մարդս ունի Աստուծմէ տրուած որոշ յատկութիւններ (եւ ամէն մարդ ունի) եւ եթէ չի գիտակցում, չի կենտրոնանում այդ բարիքի վրայ, ինքը անպայման շատ սխալ բաներ է անում: Անշուշտ, եթէ ճշդուէր մարդոց կարողութիւնները, մարդն իր ունակութիւններուն համապատասխան ապրէր, աւելի լաւ կ'անցնէր կեանքը: Բայց դժբախտաբար աշխարհն այնքան դաժան է դարձել, որ զարգացած կոչուած երկիրներու մէջ մարդու ծնուած օրէն մինչեւ մեռած օրը կեանքը ծրագրուած է գնում, ինքը չի անդրադառնում, որ իր կեանքը իրենը չի, ուրիշինն է: Անշուշտ, չի կարելի բոլորի կեանքը ծրագրել, բայց որոշ սիստեմ ստեղծուած է, որում մարդիկ գալիս են, ծնւում, աշխատում ու մեռնում...

– Անիմաստ չի՞ արդեօք դառնում կեանքը:

– Դէ գիտես, փիլիսոփաներն ասում են, որ կեանքն անիմաստ է, աբսուրդ է եւ այլն:

– Դուք ի՞նչ էք մտածում:

– Գիտես, եթէ մտածես, որ կեանքն անիմաստ է, ուրեմն քեզ բաժանում ես քեզ շրջապատող մարդկանցից: Ես գտնում եմ, որ մարդ արարածի բոլոր ուրախութիւնները, տխրութիւնները, ձախորդութիւնները պայմանաւորուած են մարդկային յարաբերութիւններով, եւ դու չես կարող խուսափել այն ուրախութիւններից, որ քեզ ուրիշը կարող է պատճառել եւ փոխադարձաբար: Աբսուրդ մըտածող մարդը պէտք չունի ուրիշներու հետ յարաբերութեան: Ինքնաբերաբար մեկուսացուած է:

Բայց ես գտնում եմ, որ մարդը չի կարող խուսափել ուրիշներու հետ փոխյարաբերութիւններից:

– Գուցէ անորոշութի՞ւնն է մարդուն հասցնում աբսուրդի գաղափարին:

– Այսպիսի խորհրդածութիւն ընենք՝ մարդը յեղյեղուկ արարած է, ինքը մինչեւ վերջ չի կրնար ինքզինք ղեկավարել եւ չենթարկուիլ իրենից անկախ ազդեցութիւններու, պարտաւորութիւններու: Մարդը չգիտի իր ծննդի նպատակը: Ես մի ընկեր ունէի, շատ համակրելի նկարիչ էր, այդ մասին փիլիսոփայում էինք մի անգամ: Ըսի՝ մարդ չգիտի կէս ժամ վերջն ինչ պիտի պատահի, ըսաւ, որ այդպէս է՝ արի երթանք խմենք: Բայց եւ մարդու հնարաւորութիւններն էլ անսահման են եւ, հրաշքն այն է, որ մարդը ստեղծագործում է, չի կարող կենալ առանց պրպտելու, հետաքրքրուելու:

– Մենակութիւնը դժուար տանելի բեռ է եւ մեր դարաշրջանի մարդու ողբերգութիւնը դա է: Մարդու եսակենտրոնութիւնը բերում է միմեանց միջեւ օտարացման, ի՞նչ էք խորհում այս առիթով:

– Ամէն մարդ իր կեանքն ապրում է՝ ինչպէս ստեղծուած է. ատոր համար է, որ մենակութեան գաղափարը մէջտեղ է գալիս, մենք մինչեւ որոշ տեղ միայն ի վիճակի ենք թափանցելու ուրիշներու մէջ: Այստեղ է գալիս նաեւ պատասխանատուութեան հարցը, որ դուն քեզի բաժին ընկած պատասխանատուութիւնն ուրիշի վրայ չգցես, ու չդատապարտես ուրիշներու: Ցաճախ սպասում ենք, որ դիմացինը մեզի պէս ըլլայ: Ինչո՞ւ մենք չենք հաւանում ուրիշներին, որովհետեւ, կարծում ենք, թէ նրանք պարտաւոր են մեզի պէս մտածելու: Բայց այդպէս չէ, ամէն մարդ իրաւունք ունի ըլլալու, ինչպէս որ է ինքը:

Կեանքն այսպէս է, մենք պիտի հասկանանք, որ ոչ թէ մինակ ենք, այլ մեր կեանքն ենք ապրում:

– Ո՞րն է մտաւորականի ձեր ըմբռնումը:

– Մտաւորական բառը շատ գործածւող բառ մըն է: Ես թերեւս մի քիչ ծայրայեղ պիտի ըսեմ: Ես գտնում եմ, որ մտաւորականն այն մարդն է, որ իր ամբողջ մտասեւեռումն իր ժողովուրդի ֆիզիքականը եւ հոգեկանը պաշտպանէ, չթողնի փտանգուէ: Կոմիտասն ամբողջ կեանքը մտածել է հայ երգը փրկել փճացումից: Թումանեանը: Թումանեանի չէնքերը հանենք, Երեւան չկայ:

Նրանք գալիս են չգիտես երբ, ինչպէս եւ նրանց լաւագոյն օրինակը Քրիստոսն է, որ ուզում է մարդկութեանն օգնել, բայց նրան խաչում են: Սա այն տեսակ մարդու կերպարն է, որ գալիս է հասարակութեան մէջ այդ գործն անելու եւ չի կարող չանել: Սոկրատը նոյն բանն է արել Քրիստոսից հինգ դար առաջ, երբ նրան տանում են դատարան, իբր նա ապականում էր երիտասարդութեանը, աշակերտներն ուզում են իրեն փրկել, Սոկրատն ասում է՝ ես մի քանի տարի կեանք ունեմ, թող յետոյ իրենք մտածեն, ես հանգիստ եմ, որ սխալ բան չեմ արել: Մտաւորականն այսպէս եմ հասկանում, թէ ոչ՝ կրթութիւնը կամ զարգացումը, գիտելիք հաւաքելը մտաւորականութեան բան չէ անպայման, դա մէկ կողմն է: Այդ տեսակ մարդը կրնայ ամենամեծ վնասը պատճառել իր գիտութեամբ, եթէ չունի այդ հոգին:

– Վարպետ, ասացիք Քրիստոսը մարդ է:

– Մեր եկեղեցին ասում է՝ կատարելապէս մարդ է եւ կատարելապէս Աստուած է: Եթէ կատարելապէս մարդ է, ես այս պահին մարդու մասին եմ խօսում: Ցաճախ մենք նրա կատարելապէս մարդկային մասը մէկ կողմ ենք թողնում, մտածում ենք, որ նա Աստուած է: Ոչ, նա նաեւ կատարելապէս մարդ էր եւ ապրում էր մարդու բոլոր տանջանքները: Ինչո՞ւ նա ասում է՝ ինձանից հեռու տար այս բաժակը, եթէ կարող ես: Ի՞նչ էր արել նա. մարդուն ուզում էր օգնել, սիրում էր, նրան ինչո՞ւ խաչեցին:

– Այ, ինչո՞ւ է հասարակութիւնն այդպիսի ընտրեալների խաչում, մերժում է բարութի՞ւնը, չի՞ ընդունում իրենից տարբերին:

– Հոգեկան տանջանք մըն է այդ բանն ինծի համար, չեմ կարող բացատրել: Հակառակ այդ ամէնի, նրանք գալիս են: Կոմիտասի մասին մի յօդուած էի պատրաստում, այդ ժամանակ էր՝ անդրադարձայ, որ Քրիստոսի մարդկային մասը չենք տեսնում: Իր պատգամներն ամէնէն բարի եւ գեղեցիկ պատգամներն են, եւ կարեւորը, թէ որքան մարդ կարող է իրագործել, մաքուր պահել դըրանք: Կառուցեցինք եկեղեցիներ, նըկարներ, քանդակներ արեցինք, ծածկեցինք դրանք: Ի՞նչ էին արել այս մարդիկը, որ Թուրքերը կոտորեցին, ի՞նչ էին արել աքսորեալները սիբիրական, ի՞նչ էր արել Զարենցը:

– Պատգամներ կատարելն աւելի դժուար է քան եկեղեցու քարէ կառոյցը սարքելը, եթէ մարդկութիւնը հետեւէր այդ պատգամներին, այսպիսին չէր լինի, դիւրին ճանապարհն է թերեւս ընտրել:

– Անշուշտ, նպատակն այդ է եղել, բայց չի գնում այդ ճանապարհով:

Վարպետի հետ իր գոյների, իր նկարչութեան մասին շատ քիչ զրուցեցինք, դա ուրիշ խօսակցութիւն է, ասաց:

– Իտէալական վարպետը, որ Հայաստանի իրական գոյները կը տեսնէ, Սարեանն է: Ես նկարիչ եմ, նկարում եմ, չեմ մտածում, թէ նկարներս ինչ տպաւորութիւն կը գործեն մարդոց վրայ: Ես ինչ կարողանում, այն եմ անում: Գիտես, նկարն ելեկտրական լարի պէս բան մըն է, պէտք է մէկ կողմէն ելեկտրականութիւն մտնի այդ լարի մէջ, միւս կողմէն դուրս գայ: Եթէ ես կարողանում եմ ելեկտրականութիւն անցկացնել դրա միջով, ուրեմն հասել եմ նպատակիս: Ու եթէ ապրել եմ մի բան ու դա արձանագրում եմ, պէտք է հասնի քեզ: Ես մէկ բան եմ մտածում, իմ գործս լաւ անեմ: Եթէ իմ գործն օգուտ մը բերէ իմ ժողովուրդիս, թող մեծ բառեր չհնչեն, հասել եմ նպատակիս:

– Վարպետ, եղե՞լ են այնպիսիք, ովքեր իրենց մեկնաբանութիւններով կարողացել են թափանցել ձեր մէջ, վերարտադրել նիշդ ձեր ապրումը, մտածումը:

– Ընդհանրապէս նկարը բան մըն է, որ պիտի նայիս, խօսակցութեան շատ կարիք չկայ: Քու ըսածը հետաքրքրական հարց է այն իմաստով, որ սովետական ռեժիմի մէջ ապրելով եւ գալով դուրսէն, ինձ սիրող արուեստաբաններն ամէն ինչ արեցին, որ ինձ պաշտպանեն, եւ իրենց մեկնաբանութիւններու խորքը, նըպատակը դա էր, աւելին՝ ես նրանց նայում եմ որպէս իմ ընկերների, ոչ թէ իմ գործս մեկնաբանողների:

Դա ինձ օգնեց, որ ես կամաց-կամաց ձուլուիմ այս հասարակութեանը, ես բոլորովին չեմ բողոքել, որեւէ պահանջ չեմ դրել, ասենք, որ հինգ տարի Լենինականում արուեստանոց չունէի, հիմա տես, ինչ արուեստանոց ունիմ, եւ արուեստանոցը ոչ թէ լիւքս է, շքեղութիւն, այլ անհրաժեշտութիւն մըն է: Ես իմ տան փոքր մի անկիւնում հինգ տարի աշխատել եմ, բայց ոչ ընկճուել եմ, ոչ բողոքել, մէկ մտահոգութիւն ունեցել եմ՝ կարողանամ անել, ինչ որ ուզում եմ:

– Արե՞լ էք դա:

– Կարծում եմ, որ արել եմ այնչափ, որչափ որ հնարաւոր էր:

Զրոյցը վարեց
ՄԵԼԱՆԻԱ ԲԱԴԱԼԵԱՆԸ

Յ. Գ. Յաջորդ այցիս վարպետին հանդիպեցի աւելի մտաբեռ: Կարդաց Կոմիտասի մասին իր գրած խոհերը. մտորումներ այն մասին, թէ որքան շատ ենք զգում մենք Կոմիտասի նման անհատների կարիքն այսօր: Ինքը՝ նկարիչը, Կոմիտասի շարունակողներից մէկն է մեր ժամանակների Հայաստան աշխարհի գոյների լաւագոյն մեկնաբանը: Ափսոսանք ապրեցի, որ այդ պահի իր մտքերն ու խոհերը չգրառեցի: «Հոգ չէ, ասաց, երբ էլ գաս, կը խօսիմ այսպէս, իմ մտածածս է: Դուն կ'երթաս հիմի, ես կը նկարեմ ու մտքերս իրենք իրենց կը մենախօսեն...»:
«Ազգ», Դեկտեմբեր 3

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳԼԱՄԱՐ. – Տիկին Արմենուհի Խոտիկեանէ 500 Եւրօ իր ամուսնոյն՝ Բիւզանդ Խոտիկեանի եւ ծնողաց Տէր եւ Տիկին Տամլամեանի յիշատակին։

TELEVISION
FRANCE 2

Dimanche, 11 Janvier à 9 heures 30
Entretien avec Aram Ier
Catholicos de Cilicie

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ
«ԱՐԹԷ» – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 10

Հեռատեսիլի «Արթէ» կայանը ամէն Շաբաթ օր ժամը 20–ին «Les dessous des cartes» խորագրուած յայտագիր մը կը հեռասփռէ։ Նիւթ կ՚ըլլայ քարտէսներու ենթախորքի աշխարհը, յաւակալէս աշխարհաքաղաքական առումով։ Երբեմն մանրակէտ մըն ալ կը հրաւիրուի։

Յունուար 10–ի յայտագրին նիւթ կ՚ըլլան ցեղասպանութիւնները։ Հրաւիրուած է ցեղասպանութեան նիւթին մասնագէտ ու բաղդատական գրականութեան դասախօս Գաթրին Գոքիօ։

CHAVILLE

L'Ephorie de l'Eglise Saint-Grégoire l'Illuminateur vous invite au

DONADZAR 2004

Dimanche 11 Janvier à 15h30

Salle de l'Eglise Arménienne
de Chaville
6, rue Komitas

- Prestations des élèves de l'école.
- Visite du Père Noël.
- Goûter.

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Vahé Oshagan
MOURANTS
Վահէ Օշական
Մ Ե Ռ Ն Ո Ղ Ն Ե Ր (1953)
Խաղ Արդիական Ըմբռնումով
Երկու Արար եւ 15 Պատկեր

Dimanche 25 Janvier à 16 heures
Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 16–ին

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 Եւրօ։

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

մասնակցութեամբ՝
ՑՈՎՍԷՓ_ի (Հալէպէն)
եւ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Նուագախումբին

Շաբաթ, Յունուար 10–ին

Hôtel SOFITEL
«Forum Rive Gauche»ի սրահներէն ներս
17 bis, Boulevard Saint-Jacques, 75014 PARIS

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 44 05 17 77 կամ 01 43 78 57 67 թիւերուն։

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 11
Զ. ՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ

Սուրբ Յովհաննու Կարապետի յառաջնորդող Տօնին առիթով եւ Մայր Տաճարի Օծման 100–ամեակին դիտաւորութեամբ, յաւարտ պատարագի, Հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցւոյն բարերար ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆԻ եւ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ ընտանիքի ննջեցեալներուն յիշատակին։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13
Ը. ՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ
ՏՕՆ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։ Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանին Տնօրինէքը կը կատարուի։

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13
ՏՕՆ Է ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։ Յաւարտ պատարագի Եպիսկոպոսարանի Տնօրհնէք կը կատարուի։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար։

Վաղամեռիկ հանգուցեալ Սեդա Սուքիասեանի մահուան առթիւ եկեղեցւոյ. – Տիկին Արփինէ Մարգարեան 1000 Եւրօ, Անանուն նուիրատուներ 1640 Եւրօ, Տիկին Նուարդ Տէյիրմէնճեան 100 Եւրօ, Լիոնի Կարմիր Խաչուհիներ 100 Եւրօ։

Մատաղօրհնութեան առթիւ. – Տիկին Արփինէ Տիւյմէճեան 800 Եւրօ, Տիկին Մարի Զարզավաթճեան (Փարիզէն) 400 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մինասեան (Փարիզէն) 460 Եւրօ, Տանիէլեան ընտանիք եւ Տիկին Քէփէնէքեան 30–ական Եւրօ, Պր. Փօլ Ազէլեան 50 Եւրօ, Պր. Ֆրէտէրիք Պետրոսեան 110 Եւրօ։

Մարգարեան – Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանին խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները դպրոցի բարգաւաճման համար. –

Տէր եւ Տիկին Փիլիպոսեան (Փարիզէն), Պր. Թագւորեան 300–ական Եւրօ, Տիկին Սիլվա Գույումճեան, Տէր եւ Տիկին Սերժ Նահապետեան 100–ական Եւրօ, Պր. Արման Ուզունեան 150 Եւրօ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SEVAN» de Vienne présente

le Spectacle de Noël

de l'ECOLE ARMENIENNE

Le dimanche 11 janvier à 15 heures précises

au Théâtre Municipal de Vienne

Au programme:
- Chants, danses
- Poésies, Sketches
- Théâtre sous la direction de Nareg DOURIAN en collaboration avec la Maison de la Culture Arménienne de Vienne.

Comme chaque année, le Père Noël sera au rendez-vous pour distribuer cadeaux et friandises aux enfants.

Venez nombreux les encourager...

Section «Helen Puzant» d'Alfortville

Théâtre et Comédie à Alfortville !

"Bouroum - Douroum"

Une pièce de
Narek DOURIAN
le Vendredi 16 Janvier à 20h30
Salle des Fêtes
rue Voltaire
Renseignements : **Tél. : 01 43. 76. 55. 89**

Séjour d'hiver

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à Belfontaine (Jura) du 14 au 21 février pour les enfants nés entre le 1er janvier 1989 et le 31 décembre 1995.

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
Tél. : 01 53 34 18 18.
Nombre de places limité.
Date limite d'inscription : 15 janvier (à respecter impérativement).

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

«MANOUGNEROU OR»

organisé
par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne

Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30

Salle Rossini
Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris

Au programme

★ CONCOURS DE DEGUISEMENT
Venez costumés pour participer et gagner

★ SPECTACLE DE MARIONNETTES

Grands-parents — parents — enfants — amis
Vous êtes tous invités à cet après-midi festif

Venez nombreux

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio
(2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 9
VENDREDI
9 JANVIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·854 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·854

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 7 / 8)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ Մ. ՍԱՀԱԿԱՇՎԻԼԻԻՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան շնորհաւորական ուղերձ մը յղած է Վրաստանի նորընտիր նախագահին։ Ուղերձին մէջ ըսուած է. «Համոզուած եմ որ մեր ժողովուրդներու եւ պետութիւններու միջեւ աւանդական բարեկամական փոխ - յարաբերութիւններն այսուհետեւ եւս կ'ամրապնդուին ու կը զարգանան փոխ - վստահութեան եւ համագործակցութեան ոգով»։

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ ԸՆԴՈՒՆՈՒԱԾ

Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին յանձնախումբին Յունուար 7-ին Փարիզ գումարուած նիստին օրակարգի նիւթ եղած է Հայաստանի պարտաւորութիւններուն ընթացքը։ Քննարկուած է այդ մասին զեկուցաբերներ Ռընէ Անտրէի եւ Եժի Եասզերինայի տեղեկագիրը եւ բանաձեւը որ Յունուարի վերջաւորութեան վեհաժողովին լիագումար նիստին կը ներկայացուի։ Նիստին ներկայ գտնուած է Հայաստանի պատուիրակութիւնը, կազմուած Ազգ. Ժողովի փոխ-նախագահ Տիգրան Թորոսեանէ, Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովի նախագահ Արմէն Ռուստամեանէ։

Ընդունուած են Հայաստանի ութ առաջարկները եւ վերջնական տեղեկագիրը կը ներկայացուի այդ սրբագրութիւններով։ Այդ առաջարկները վերաբերած են կարգ մը պարտաւորութիւններու պայմանաժամերուն երկարաձգումին։ Անոնցմէ մէկն է սահմանադրական փոփոխութիւններու մարզը։

ՀԱՅ ԶՕՐԱՎԱՐՆԵՐԸ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ

Ատըրպէջանի «Ղարաբաղի ազատագրման կազմակերպութիւն»ը ՕԹԱՆ-ին դիմած է, պահանջելով որ արդէնք ըլլան հայ զօրավարներու Բաքու այցին, «Լաւագոյն ջանք - 2004» զօրավարժութիւններուն առիթով։ Կազմակերպութեան առաջնորդը դիմած է նաեւ Ատըրպէջանի ժողովուրդին որ «սեփական հողին վրայ սրբապղծութեան» թոյլ չտրուի։

Ի. ԱԼԻԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ատըրպէջանի ժողովուրդին ուղղուած իր ամանորեայ խօսքին մէջ Նախագահ Ի. Ալիեւ տեղ տուած է Ղարաբաղի հակամարտութեան. ան յոյս յայտնած է որ 2004-ին Մինսկի խումբը աւելի լրջօրէն կը զբաղի այդ խնդիրով։ Կրկնած է թէ իրենց սկզբունքը անայլայլ կը մնայ. այսինքն՝ լուծումը կարելի է միայն Ատըրբէջանի տարածքի ամբողջականութեան պահպանումով, «գրաւուած ատըրպէջանական հողեր»ուն ազատ ձգուելով եւ մօտ մէկ միլիոն գաղթականներու վերադարձով իրենց հարազատ օճախները։

Ի. Ալիեւ յայտարարած է նաեւ որ 2004-ին կարեւոր քայլեր կ'առնուին բանակի շինարարութեան եւ երկրի պաշտպանական ներուժի ամրապնդման ուղղութեամբ։ Ըսած է թէ կ'աւարտի Բաքու - Ճէյհան նաւթամուղին կառուցումը եւ կը սկսի Բաքու - Թիֆլիս - Էրզրում կազամուղին շինարարութիւնը։

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻՆ ԴԷՄ ԹՐՔԱԿԱՆ ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ

«Իւլքիւճիւ» կոչուած Թուրք ազգայնականներու եւ իսլամական մշակոյթի միութիւններուն Զուիցերիոյ մասնաճիւղերը Յունուար 10-ին բողոքի ցոյցի մը մասնակցելու հրաւէր ուղղած են Եւրոպայի Թուրքերուն։ Անոր նպատակն է բողոք յայտնել Զուիցերիոյ կողմէ հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումին։ Որպէս վայր ընտրուած է Ցիւրիխի «Հելվեթիա» հրապարակը։ Ցոյցը տեղի կ'ունենայ «Անցեալովս հպարտ ու ապագայիս տէրն եմ» նշանաբանով։

Թրքական միութիւններու դաշնակցութեան նախագահը Ի. Օքութան յայտարարած է թէ ցեղասպանութեան լուրջ հետազօտութիւն մը նկատի պէտք է առնէ Անատոլուի մէջ Հայերու կողմէ ըսպաննուած տասնեակ հազարաւոր Թուրքերու պարագան ալ, եւ այլն։ Կրկնած է նաեւ թէ ցեղասպանութեան նիւթը պէտք է ձգել պատմաբաններու։

«Իւլքիւճիւ» կոչուած երիտասարդութիւնը գաղափարակից է «Գորշ գայլեր»ուն որոնք ծանօթ են ծայրայեղ կերպով ազգայնական իրենց կեցուածքով։ Նոյն «Իւլքիւճիւ»ներն էին որ արգելք հանդիսացան Թուրքիոյ մէջ «Արարատ»ի ցուցադրութեան։

ԹՈՒՐՔԻԱ ՄԻՋՆՈՐԴ Կ'ԸԼԼԱՅ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՄԻՋԵՒ

Թուրք մամուլը բարեկամութեան ու գործակցութեան յայտարարար նշան կը նկատէ Սուրիոյ նախագահ Պ. Ասատի Թուրքիա այցը։ Երկրորդ օրը հիւր նախագահը հանդիպում ունեցած է Թուրքիոյ սպայակոյտի նախագահ զօրավար Հ. Օզքէօքի հետ։ Այս վերջինը շնորհակալութիւն յայտնած է քիւրտ զինեալ խմբաւորումներուն դէմ Սուրիոյ ընթացքին։ Արդարեւ, Դամասկոս բազմաթիւ անդամներ Անգարայի փոխանցած է ՓՔՔ-ի ձերբակալուած անդամներէն քաղուած տեղեկութիւնները։

Թրքական կողմը առաջարկած է որ երկու երկիրներու սահմանային շրջանին մէջ ազատ առեւտուրի գօտի մը հաստատուի։ Պ. Ասատ ընդառաջած է։

Անգարա իր հիւրին հասկցուցած է թէ տրամադիր է միջնորդի դեր կատարելու, բարելաւելու համար Սուրիա - Իսրայէլ յարաբերութիւնները։ Այս մասին Թուրք դիւանագիտական աղբիւրներ յայտնած են թէեւ թէ յայտնուած պատրաստակամութեան անմիջական պատասխան ակնկալել քիչ մը երազային բան է, քանի որ երկու երկիրներն ալ յարաբերութիւնները բարեփոխելու տրամադրութիւն ցոյց տալէ հեռու են։

Սուրիական մամուլը «պատմական» որակած է Պ. Ասատի Թուրքիա այցը, գոհունակութիւն յայտնելով առողջ յարաբերութիւններու հաստատումին։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ վարչապետը՝ Գոսթաս Սիմիթիս յայտարարած է, Յունուար 7-ին, որ կը քաշուի իր կուսակցութեան (Փասոք) նախագահի իր պաշտօնէն եւ թէ Մարտ 7-ին երեսփոխանական ընտրութիւն տեղի կ'ունենայ, այսինքն նախատեսուած թուականէն առաջ։ Սիմիթիս կը քաշուի ի նպաստ շատ ժողովրդական Արտաքին նախարարին՝ Ժորժ Փափանտրէուի, 51 տարեկան։ Երկու անձերն ալ կը մարմնաւորեն Փասոքի արդիապաշտ եւ եւրոպական հոսանքը։ Ժորժ Փափանտրէու զաւակն է Անտրէասի եւ թոռը Ժորժ Փափանտրէուի։ Ուսումը կատարած է Շուէտ (տնտեսութիւն եւ ընկերաբանութիւն), ապրած է Միացեալ - Նահանգներ եւ Լոնտոն, ուր կը գտնուէր հայրը, եւ այդ պատճառաւ, աւելի լաւ անգլերէն կը խօսի քան յունարէն։ Հօրը հետ, լուրջ տարակարծութիւններ ունեցած է, ոչ միայն անոր համար որ մայրը պաշտպանած է, այլեւ քաղաքական գետնի վրայ։ Կ'ուզէ արդիական ոճ մը ըլլալ, ինչ որ պատճառ է, իր իսկ կուսակցութեան մէջ, որ «ԱՄՆ-ու մարդը» նկատուի։ Արտաքին ճակատի վրայ. Թուրքիոյ հետ մերձեցման քաղաքականութիւն մը կը վարէ։ Լաւ յարաբերութիւններ ունի Իսմայէլ Ճէմի հետ, բայց, չէ կրցած լուծել Եգէականի եւ Կիպրոսի հարցերը։

ՊՈՒՇ, Յունուար 7-ին, կարեւոր բարենորոգում մը առաջարկեց ինչ կը վերաբերի գաղթողներուն, որոնք ապօրինի վիճակի մէջ են։ Յայտարարած է որ գաղթը «Ամերիկան կը դարձնէ աւելի ազնիւ, աւելի մարդկային եւ աւելի զօրաւոր»։ Հաստատելով որ ութ միլիոն գաղտնի գաղթողներու կացութիւնը դժնդակ է, կ'առաջարկէ որ անոնց առիթ ընծայուի օրինաւոր կարգավիճակ մը ստանալու, օրինակ 3 տարուան կեցութեան արտօնութիւն մը։ Ան ժամանակաւոր բնոյթ պիտի ունենայ, նորոգելի կ'ըլլայ, բայց, վերջ մըն ալ կ'ունենայ։ Աշխատանքի այդ իրաւունքը կ'ունենայ պայմանաւ որ ոչ մէկ Ամերիկացի այդ աշխատանքը ուզէ։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ (ԷՍ-ԷՆ-ՍԷ-ԷՖ) բացը հասած է 250 միլիոն Եւրոյի 2003-ին, ինչ որ 144 միլիոն աւելի է քան պիւտճէին մէջ նախատեսուածը։ Ըստ տնօրէնին, Մայիսի եւ Յունիսի գործադուլները իրենց դեր ունին այս բացին մէջ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Արդարութեան նախարարը՝ Տոմինիք Փերպէն, Յունուար 7-ին, Մերակոյտին ներկայացուցած է ամուսնալուծման յետագայ բարեփոխումը, առաջինը 1975-էն ի վեր։ Շատ աւելի պարզ պիտի դառնայ փոխադարձ համաձայնութեամբ ապահարզանը։ Կարեւոր փոփոխութիւն կը նկատուի «միասնական կեանքի խզումի» ամուսնալուծման տեղ «ամուսնական կապի վերջնական խաթարում» ամուսնալուծումը։ Այս պարագան կրնայ միայն մէկուն նախաձեռնութիւնը ըլլալ, երկու տարուան բաժանումէ մը ետք։

ՉԻՆԱՑԻՆԵՐԸ Շան զ'կէփզէի վրայ պիտի տօղանցեն Յունուար 24-ին, տօնելու համար «Ֆրանքօ-չինական դիւանագիտական յարաբերութիւններ»ու քառասնամեակը։ Չինական պատուիրակութիւնը պիտի բաղկանայ 720 հոգիէ, որոնց մէջ աւելի քան 200 արուեստագէտ։ Եւ կապիկի տարուան այս երրորդ օրը (Չինական ամանորը Յունուար 22-ին է) տողանցքին մէկ մասը պիտի ապահովեն երախաները, 11-էն 13 տարեկան եւ անոնք պիտի ըլլան այդ կենդանիին, այսինքն կապիկին։

ԼԱԶԱԿԻ վերաբերող օրինագիծը հրապարակուեցաւ Յունուար 7-ին եւ աջ թէ ձախ հոսանքները խորապէս տարակարծիք են։ Տարակարծութիւն կայ նոյնիսկ կողմնակիցներուն մօտ։ Օրինագիծին թիւ 1 յօդուածը կը նշէ. - «Հանրային դպրոցներու, վարժարաններու եւ լիսէներու մէջ, արգիլուած են ցայտուն կերպով կրօնական պատկանելիութիւնը յայտնող նշաններ եւ զգեստներ»։ Օրինագիծը նախ կը ներկայանայ Պետութեան Խորհուրդին, ճշդելու համար անոր օրինաւոր բնոյթը։ Ապա, Յունուար 28-ին, Նախարարաց Խորհուրդը կը քննէ, հուսկ Փետրուար 15-ին Ազգային Ժողովին կը ներկայացուի։

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԷՆ ետք, Թոքիօ եւ Սէուլ ալ ողջունած են Լիպիական Գորէալի որոշումը հիւլէական զէնք արտադրելէ հրաժարելու։ Երեք երկիրները կը խորհին, այս ձեւով, Լիպիական Գորէա տրամադիր է վերսկսելու հիւլէական ապազինման խօսակցութիւնները։

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ «ՄԻՐԸՐ» թերթը, Յունուար 6-ին, առաջին էջին վրայ զգայացունց յայտնութիւն մը ըրած է, որ բաւական կը մրոտէ պահաժառանգ իշխանը՝ Շառլ։ 1996 Հոկտեմբերին է, որ իշխանուհի Տայանա կը գրէր իր վստահելի թիկնապահին՝ Փօլ Պըրըլի իր մտահոգութիւնները։ Մահուան սպառնալիքի տակ կը նկատէ ինքզինք։ Մէկը, կ'ըսէ, մահս կը ծրագրէ, կառքի արկածով մը եւ Շառլ ազատ կ'ըլլայ ամուսնանալու համար։ Փօլ Պըրըլ միակն է որ, ծանօթ էր այդ մահը ծրագրող անձին ինքնութեան, եւ մերժած էր յայտնել, նոյնիսկ երբ հրատարակած էր իր ինքնակենսագրութիւնը անցեալ Նոյեմբերին։ «Միրըր»էն այն ապահովութիւնն ալ ձեռք ձգած էր որ դաւադրողին անունը չտրուի։ Երեք ամիս յետոյ, «Միրըր» կը հրատարակէ նամակին պատճէնը, հսկայ խորագիրով մը՝ «Շառլն էր»։ Ցարդ, նամակին այն տողը, ուր «ամուսինս» գրած էր ջնջըւած էր։ Տայանայի ընկերացող Տոտի հայրը՝ Մոհամէտ ալ - Ֆայէտ միշտ կը պնդէ որ արկած չէր, այլ՝ ոճիր, զոր պատրաստած էին բրիտանական գաղտնի սպասարկութիւնները։

ՀՐԴԵՀ, ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ, ՊԱՅԹՈՒՄ

Տարուան առաջին վեց օրուան ընթացքին հրդեհի վեց դէպք, երկու երկրաշարժ եւ երեք պայթում պատահած են Հայաստանի մէջ։ Հրդեհները մեծ մասով մարդոց անուշադրութեան, ելեկտրական ջեռուցիչներու սխալ գործածութեան հետեւանք եղած են։ Ծագած են Երեւանի, Գիւմրիի, Լոռիի, Արմաւիրի, Գեղարքունիքի մէջ։ Պայթումները եղած են Երեւանի, Գանձակ գիւղին, Սեւանի մէջ։ Իսկ Յունուար 4-ին եւ 5-ին Վայոց Ձորի մէջ 2,9 եւ 2,6 ուժգնութեամբ երկրաշարժ արձանագրուած է։

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ 1700-ԱՄԵԱԿԸ

ԷՋՄԻԱԾԻՆԸ՝ ԸՍՏ ՕՏԱՐ ՈՒՂԵՒՈՐՆԵՐՈՒ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Գիրքը յատուկ կերպով կ'անդրադառնայ կաթողիկ եւ բողոքական միսիոններներու շարժումներուն, առաքելութեանց, գործունէութեան եւ բազում ճիգերուն, որոնց նպատակն էր առաջին քրիստոնեայ պետութեան զաւակները՝ չիմմաթիք եւ անուղղայ աւետարանէն հեռացած, անահատ, անտարբեր Հայերը դարձնել Քրիստոսի փարախը, որ եթէ բողոքականներու մօտ աւետարանական ճշմարտութեանց վերադարձն էր, կաթողիկէներուն համար Հռոմի սրբազան պապին հպատակութիւնն էր: Գիրքի յառաջաբանին մէջ ընդհանուր սեւեռումի տակ առնուած են շարք մը դրուագներ, երեւոյթներ, յիշարժան արարողութիւններ, ծիսական եւ արարողական սովորութիւններ, որոնք նոր լոյս կը սփռեն ԺԷ. - ԺԹ. դարերու հայ ժողովուրդի կենցաղին, կրօնական հաւատալիքներուն, աւանդութեանց վրայ:

Այսպէս՝ առանձին գրութիւններու մէջ կը ներկայացուին հայ հոգեւորականութիւնը, անոնց լաւ եւ վատ կողմերը, Պահքի մասին անոնց խստամբեր կեցուածքը, հիւրասիրութիւնը, եկեղեցասիրութիւնը:

Էջմիածինը՝ իբրեւ հոգեւոր կեդրոն եւ վանք եղած է հիւրընկալ եւ ապնջական: Ուղեւորները կու գային վանք եւ այնտեղ կը մնային ձրի կերպով. կը հիւրասիրուէին քաղցր ըմպելիքներով եւ անուշեղէններով: Ոմանք կը մասնակցէին հատրակաց ճաշերու, որոնց երբեմն կը նախագահէր կաթողիկոսը, որ վանքի սեղանատան մէջ ունէր իր յատուկ տեղը՝ պատուանդանով եւ ամպհովանիով: Վանքի սովորական կերակուրներն էին՝ եախնի, ձլլուր, Պահոց օրերուն՝ մուշաղարի, մախող: Շատեր կը գովեն Էջմիածնի վանքի գինին՝ որ առատօրէն կը բաշխուէր: Եւ յատկապէս Ֆրանսացիք գովեստով կը յիշեն իրենց հրամցուած գինին, եւ զայն կը բաղդատեն կամ Սոթերն, կամ Լիւնէլ եւ կամ Շաթօ Իքեմ անուն գինիներուն հետ, որոնք, որքան իմացեր ենք, հիմա ալ Ֆրանսայի մէջ ծանօթ գինիի տեսակներ են: Վանքին մէջ սովորութիւն էր, որ վանական մը կարդար Յայսմաւուրքէն հատուածներ, մինչ միաբանները լուիկ մնջիկ իրենց կերակուրը կ'ուտէին:

Եւ նման շատ սովորութիւններ, որոնցմէ ոմանք կան, ոմանք ալ չկան: Օրինակի համար՝ եթէ հիւրը պատուաւոր մէկը ըլլար, կաթողիկոսին հրամանով ցլամարտ կը կազմակերպուէր: Եթէ տեղէնտեսի կրակ վառել պէտք էր, այդ պատիւը կ'երթար ամէնէն մեծ նուիրատուին: Հարուստ ուխտաւորներ ընդհանրապէս դրամական նուէրներ կը թողնէին՝ եպիսկոպոսէն մինչեւ դպիր, ամէնուն պատշաճ գումար յատկացնելով:

Շատ ու շատ մանրամասնութիւններ ալ կան եկեղեցական արարողութեանց, կաթողիկոսական երկու գահերուն, պատկերներուն մասին: Հիմա քանի՞ հոգի գիտէ, որ Էջմիածինը ջուրի վրայ է կանգնած, ատոր համար ալ կանգուն է մնացած, եւ հիւսիսային խորանին առջեւ ջրհան մըն ալ կայ, ուրկէ ջուր կը բարձրացնեն եւ կը հրամցնեն ուխտաւորներուն: Ես չեմ տեսած բայց շատ այցելուներ կը պատմեն Թիպէթերէն արձանագրութեամբ զանգակի մը մասին, որ հաւանաբար տակաւին կը գործածուի, եթէ 1970-ական թուականներուն չէ դրկուած գիւղական եկեղեցիի մը:

Գիրքին մէջ շատ հետաքրքրական նըկարներ ալ կան, Սիմէոն կաթողիկոսի օրերէն մնացած կաւէ պարիսպէն մինչեւ Գարեգին Բ. կաթողիկոսի օրով կառուցուած բաց խորանը, վանքի զանազան արձանագրութիւնները, 1451 թուականներուն խաչքար մը այստեղ, կամ ալ եկեղեցւոյ արեւմուտքը թաղուած անգլիացի դիւանագէտին տապանաքարը, Տահ Աբասի դիմաքանդակը, յունարէն արձանագրութեամբ քարեր, եւ այլն, եւ այլն:

Գիրքի յառաջաբանին մէջ առանձին հատուածներ նուիրուած են նաեւ Արարատ լերան, Նոյան տապանին, Նոյի կանգնած առաջին սեղանին, եւ Արարատը բարձրացողներու մասին, որոնց գրեթէ ամբողջական ցուցակը՝ 1829-ի օրերէն մինչեւ 2000 թ. 17-րդ անգամ Արարատ բարձրացած իտալացի Ա. Փալեկոն:

Գիրքին առաջին մասը յատկացուած է անգլիագիր ուղեւորներուն, նաեւ այս բաժնին մէջ զետեղուած են հոլանտացի, գերմանացի եւ յատկապէս ֆրանսացի հեղինակներու գործերէն հատուածներ: Առաջին դէմքը գերմանացի Շիլթպերկէն է (1381 - 1440), յետոյ կու գան Անգլիացիները՝ Ճոն Նիւպերին, Քարթրայթը, Թովմաս Հերպէրթը, Ճէյմս Մորիէն, դիւանագէտ Ռոպէրթ Փորթըրը, վերապատուելի Հէնրի Մարթինը, որ 1812 թուականին տակաւին հազիւ 30 տարեկան, Էջմիածնէն անցաւ Թոքաթ եւ հոն ալ մեռաւ, ու թաղուեցաւ Հայոց գերեզմանատան մէջ: Յատուկ հետաքրքրութեամբ կը կարդացուին Ֆրետերիք Պարոտի եւ Օկիւսթ Հաքսթհաուզէնի յուշերը, որ ի միջի այլոց, կը ճառագայթէ Խաչատուր Աբովեանի պայծառ դիմագիծը: Յետոյ կու գան ծանօթ անուններ՝ Ճէյմս Պրայսէն մինչեւ Ռոպըրթ Քըրզըն եւ վերջապէս՝ Հ. Լինչը, որ վկայ եղաւ Խրիմեան Հայրիկի օծման, 1893 Սեպտեմբերին: Շատեր տեսած են Լինչի «քաշած» պատկերը՝ Խրիմեան Հայրիկի օծման օրը: Բայց այս գրքին մէջ կայ Հայրիկին օծումէն ուրիշ պատկեր մըն ալ, հաւանաբար քանի մը վայրկեանի տարբերութեամբ: Ասոր հեղինակը Փափազեան անուն մէկն է, եւ նկարը վերցուած է Ս. Փեթերպուրկ հրատարակուող «Արաքս» գեղարուեստական գիրքէն: Եւ նման շատ բաներ կան այս գրքին մէջ, անգիտաց անպէտ, «պարապ վախտի խաղալիք», բայց հաւատացէք, քաղցր բաներ են եւ մեր այսօրուան զորշ առօրեային կը բերեն անոյշ յուշք եւ վերապրումներ:

Իտալերէն բաժինը համեստ է, 2 - 3 գրութիւններ կան, մէկն ալ Իտալիոյ իշխանին՝ Վիքթոր Էմմանուէլի այցն է:

Ռուսերէն բաժնին մէջ ունինք Ն. Մուրովիէվեւի, Իվան Շուպէնի, Նեֆետովի, Պօթոյի, Տուպրովինի տպաւորութիւնները: Աւելի ճոխ է գերմաներէն բաժինը, ուր մեզի այդքան ծանօթ Շիլթպէրկէն ետք գերմաներէնի ծանօթ ընթերցողը կրնայ ծանօթանալ Լէօնար Ռուվոլֆի (1540 - 1596), Պարոտի եւ Հաքսթհաուզէնի գրութիւններէն բացի, Մորից Վակնէրի, Գերմանիոյ Պարսից առաջին դեսպան Հէնրիխ Պրուկսի, Ռոհրպախի, Մաքս Թիլմանի եւ այլոց գրութեանց:

Գիրքին վերջին բաժնին մէջ զետեղուած են շուրջ քառասուն գրութիւններ, ֆրանսերէն լեզուով, եւ գրքի հաւանաբար ամէնէն հետաքրքրական մասը կը կազմեն, քանի կը բերեն վկայութիւնները օկիւսթեններու, ժեզուիթ վարդապետներու, եւ մեծ ուղեգիրներու՝ Շարտէնի, Թաւերնիէի, Թուրնըֆորի վկայութիւնները. եւ ոչ միայն: Այնտեղ կը գտնէք պատմութիւնը, թէ ինչպէս Նատիր Շահը այցելեց Աբրահամ Կրետացի կաթողիկոսին, ինչպէս երկու փորթուգալցի ճգնաւորներ բախտը ունեցան Իջման Սեղանին վրայ պատարագ մատուցելու, ինչպէս եւ ինչո՛ւ ժեզուիթները Երեւանի մէջ «տուն» մը հաստատեցին, աւելի մօտէն ճնշում բանեցնելու համար Հայոց կաթողիկոսին վրայ, թէ ինչպէս Խրիմեան Հայրիկ ֆրանսերէն ճառ մը խօսեցաւ իրեն այցելող Մուզաֆֆերէտտին շահին, եւ թէ ինչպէս Հայազէտ Պրոսէն եկաւ եւ «շրջեցաւ» Էջմիածնի մէջ եւ ապա թուղթին յանձնեց իր տպաւորութիւնները: Բայց հաւանաբար պէտք է կանգ առնենք այստեղ, եւ յայտնենք, որ գիրքը ունի իր յաւելուածի բաժինը՝ ժամանակագրական ցուցակներ, բառարան, տեղանուններու եւ անձնանուններու ցանկ եւ այլն, եւ այլն:

Հարկ է նշել նաեւ, որ գիրքը հնարաւոր եղած է տպել Տոլորէս Զօհրապ Լիպման դրական ֆոնտի աջակցութեամբ, եւ գրքի կողքի պատկերն ալ վերցուած է Երեմիա Չելէպի Քէօմիւրճեանի 1695 թուականին պատրաստած Հայ եկեղեցւոյ թեմերու քարտէսէն, որ 1995 թուականին պատահաբար գտնուեցաւ Պոլոնիոյ համալսարանէն քարտէսագրական բաժնին մէջ, շնորհիւ Կապրիէլա Ուլուհոճեանին:

ՀԻՐԻԿ ՆՐԲԱԳԵՂ

Հիմա ալ բուսաբանութեա՞ն անցանք, պիտի ըսեն ընթերցողները, երբոր այս ծաղիկի անուան հասնին: Իրաւ ալ, քիչ մը «չինովի» անուան կը նմանի - Հիրիկ Նրբագեղ: Բայց հաւատացէք, գեղեցիկ, աննման, վարդի ծաղիկ մըն է, որուն նայելով գուցէ Մեծարենց խօսեր էր ու ըսեր՝ «վայրի ծաղիկ, անունդ ի՞նչ է»:

Բայց, այնքան ալ տարօրինակ թուի, Ս. Էջմիածնայ ուղեգրութեանց մասին այս աշխատանքս կ'ուզեմ փակել անոյշ դրուագով մը, որ ինքն իր մէջ ալ խորհուրդ ունի:

Հարիւրաւոր գիրքեր աչքէ անցուցի, մեծ ու փոքր գրադարաններ մտայ - ելայ, հոս ու հոն հարցումներ ըրի, փնտռեցի, փնտռեցի շատ ու շատ բաներ, բայց հաւատացէք, այս պզտիկ պատմութիւնը յուզեց զիս, եւ ինծի տուաւ արտակարգ ուրախութիւն մը: Նիւ - Եորքի Ազգային գրադարանին մէջ էի եւ աչքէ կ'անցընէի ինծի տրամադրուած հերթական գիրքերէն մին: Ասիկա իտալացի մը գրեր էր՝ Ֆրանչեսքօ Ճեմելլի: Աշխարհ տեսած մարդ պիտի ըլլար: Վեց հատոր գիրք գրած է՝ «Ճիրօ տէլ Մոնտօ» անունով եւ եկած հասած է Թալին, Էջմիածին Երեւան: Թուականն ալ գրած է: Թալինի աւերակներուն մօտ եղած է 1694 Մայիս 26 թուականին: Բնական է, հետաքրքրուեցայ, գիրքի անգլերէն թարգմանութիւնն ալ գտայ, եւ, բնական է, երբ Ալիշանին դիմեցի, Հայր Ալիշանն ալ տեսած էր գիրքը, մէջբերումներ ալ ըրած էր: Բայց համով պատմութիւն մը առաւել եւս սրեց հետաքրքրութիւնս: Այս մարդը դաշտերուն մէջ թիզ մը հասակով ծաղիկ մը տեսած էր, եւ այնքան սիրուն էր, որ կ'ըսէր, Եւրոպայի մեծ իշխաններ շատ պիտի ուզէին իրենց պարտէզներուն մէջ ունենալ այս ծաղիկը: Գիտեմ, դըժուար է, բայց եկէք եւ Ալիշանի թարգմանած գրաբարով ներկայացնեմ այս ծաղիկը. «Մղօն կէս թզաչափ եւ ի գագաթան երեք սպիտակ ծաղիկք ցցունձեւք, եւ երեք եռանկիւնաձեւ վայրահակք նորանագոյնք, փոքր նիշ սեաւ վարդաձեւ ի միջի ունելով, եւ երեք եւս յատակագդոյնք յեռեալք ի նոսին» (Այրարատ, 1896 էջ 141 - 142): Բարի եւ հայրենասէր վարդապետը այս նկարագրութեան մէջէն կ'ուզէ տեսնել հայրենի «աղբերաց առուն» ծաղիկը, բայց կը հրաժարէր բաղդատութիւնը շարունակելէ: Ես ինչ ընէի: Միտքս դրի, որ Հայաստան դարձիս, ամէն բան պիտի ընեմ, որպէսզի 2003 Մայիս 26 թուականին երթամ Թալին եւ փորձեմ գտնել այդ ծաղիկը: Ո՞վ գիտէ: Հաւանաբար Հայոց բնութիւնը աւելի հաւատարի՞մ էր, քան մենք: Համբերեցի, օրը եկաւ, եւ Մայիս 26ին, երկու բարեկամ նկարիչներու՝ Զաւէն Սարգսեանի եւ Հրայր - Բազէ Խաչերեանի հետ ճամբայ ելանք: Նախ գացինք Հայկաւան, Անիի հանդիպակաց բլուրները, աղօթեցինք սահմանի գիծերուն մէջ ինկած ու որբացած սիրուն եկեղեցին մէջ, յետոյ, յատուկ արտօնութեամբ, յառաջացանք մինչեւ Հոռոմոսի վանքին աւերակները: Ահաւոր տխրութիւն մը պատեց մեզ, երբ, աշխարհագրութեան խաղով մը, Ախուրեանի ոլորուն մէկ կէտին, Հայաստանի գրկին մէջ էր ինկած Հոռոմոսը, բայց քանդուած, տխուր, վիրաւոր, կարծես մօր գրկին մէջ ապաստան գտած մահամերձ երախայ մը ըլլար: Թողուցինք մինակ ու դարձանք: Մայիս 26-ը կ'իրիկնանար, եւ կ'ուզէի անպայման Թալին հասնիլ եւ այդ ծաղիկը գտնել: Հասանք գիւղ, մօտեցանք բերդի աւերակներուն, աջ - ձախ նայեցանք ու գտանք մի քանի հովիւներ. ինչ կ'ըլլայ, ինչ չըլլար, այս հովիւները դաշտերուն մէջ ծաղիկի չե՞ն նայիր: Յուսախաբ եղանք: Ըսինք՝ այս կողմերը կին մը կը ճանչնա՞ք, որ ծառ - ծաղիկով կը զբաղի. այո՛, ըսին, եւ ծանօթացուցին դպրոցի տնօրէնին կնոջ՝ Ռիմա Յակոբեանին: Բացատրեցինք, հասկցաւ եւ յայտնեց, թէ իր խնամին վերջերս նըման ծաղիկ մը բերեր էր սարերէն եւ իր տան պարտէզին մէջ տնկեր էր: Բառացիօրէն վազեցինք ու գտանք տիկին Սիրանոյշ Գէորգեանը, որ իրաւ, ծաղիկը ցոյց տուաւ մեզի. բայց ժամանակը անցեր էր, ծաղիկն ալ թառամեր էր: Տըխրեցանք անշուշտ, բայց շարունակեցինք հետապնդել, հարցնել, թէ ո՛ր կողմերէն բերեր էր ծաղիկը, արդեօք հնարաւոր կ'ըլլա՞ր գտնել: Ինչո՞ւ չէ. բացատրեց: Դաշտադէմի Քրիստափոր վանքը գացէք, գերեզմանատան մէջ կրնաք գտնել: Ինքնաշարժ նստանք ու գացինք նշուած վայրը, որ բլուրի մը վրայ, վերջերս վերանորոգուած գողտրիկ եկեղեցի մըն է, շուրջն ալ՝ հին ու նոր գերեզմաններ: Ի՞նչ տեսնենք, այստեղէն ու այնտեղէն փոքրիկ ծաղիկներ կը ծիծաղէին ու մեր փնտռած Ֆրանչեսքօ Ճեմելլիի նկարագրած, Ալիշանին հիացում պատճառած ծաղիկը՝ նուրբ, պարզ, բայց պարզութեան մէջ շքեղ: Ամենաշատը կը գտնըւէր Արտուշ Սեդրակի Գրիգորեանի (1924 - 1976) ցանկապատուած գերեզմանին մէջ. ներողութիւն խնդրեցի հանգուցեալէն, աղօթք մը ըրի իր յիշատակի, եւ հինգ - վեց ծաղիկ պոկեցի ու դուրս ելայ: Երջանկութիւնը իմս էր. ոչ որովհետեւ պոթանիստ եմ, հազուագիւտ ծաղիկներու փնտռտուքով կեանքս կը լեցնեմ, այլ այն, որ Նիւ - Եորքի մէջ սնուցած փափաքս իրականացաւ: Մայիս 26-ի ժամադրութիւնս բնութիւնը յարգեց: Հայոց հողը 309 տարի ետք՝ նոյն հաւատարմութեամբ իր արգանդէն ծներ էր այդ հրաշք ծաղիկը: Հողի եւ ծաղիկի հաւատարմութեան այս հրաշքին դիմաց՝ յիշեցի Մուշեղ Գալշոյեանը, որ կը պատմէր, որ հողը հաւատարիմ է իր տիրոջ եւ հողը չի մոռնար: Թալինի հողը հաւատարիմ էր մնացեր նաեւ իր ծաղիկին: Այդ ծաղիկը, որքան որ մեծ գիւտ մը եղաւ ինծի համար, տեսայ, որ այդքան ալ անգիւտ բան մը չէ, Աշնակ գիւղը, ուր գացի, վրաս պաղ ջուր թափեցին ... ամա՛ ... մեր սովորական լալեզարն է, սա մեր չիչակն է, ու մի քանի անուն տուին, բոլորն ալ ծանօթ, սովորական: Բայց մէկ բան յստակ էր, այդ ծաղիկը միայն այդ շրջաններուն մէջ կը բուսնի, շատ կարճ կեանք ունի, ուրիշ տեղ, ուրիշ գիւղ, ուրիշ սար տանիս, չի բուսնիր: Յետոյ տեսայ, որ մեր կապի Նախարարութիւնն ալ սակէ երկու տարի առաջ եւ արդէն ««կարմիր» գիրքի մէջ անցած եւ վտանգուած այս ծաղիկի պատկերը գործածած է 40 եւ 170 դրամանոց երկու նամականիշի համար. անունն ալ այնտեղէն է արդէն, Հիրիկ Նրբագեղ, Iris elegantissima - Armenia (IRIS IMBRICATA). պահ մը աչքերս կը փակեմ, ու իրարու վրայ կու գան, վրայ կը գրկեն երկու պատկերներ՝ Ս. Էջմիածնայ տաճարը եւ այս փոքրիկ ծաղիկը: Մէկը Հայոց աշխարհի բարիքն ու գեղեցկութիւնն է եւ հաւատարմութիւնը հողին: Միւսը կարծես Հայոց հողէն ծընած եւ միայն Հայուն հարազատ, միաժամանակ Հայու մօր եւ որդի Հայոց եկեղեցին է՝ ծնունդը այս սուրբ հողին: Ու կը տրտմիմ եւ կը մտածեմ, թէ արդեօք այդ ծաղիկի եւ հողի հաւատարմութիւնը ե՞րբ պիտի երեւի մեր եկեղեցւոյ եւ մեր ժողովուրդին միջեւ ալ: Այդ վըտիտ ծաղիկը հաւատարմութեան սքանչելի դաս մը տուած էր ինծի:

Փոքրիկ ծաղի՛կ, շնորհակալութիւն քու մեծ դասիդ համար:

ՓՐՈՖ Վ. ՏԱՏՐԵԱՆԻ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջին շրջանին ցեղասպանութեան մասին վերհրատարակուած հատորներ ու յօդուածներ անգամ մը եւս հանրային ուշադրութեան յանձնած են այդ մարզին մէջ փրոֆէսէօր Վ. Տատրեանի արժէքը:

Նիւ - Եորքի մէջ, նոյն ատեն նաեւ Օքսֆորտի, լոյս տեսած է «Հայկական ցեղասպանութեան պատմութիւն» գործին վեցերորդ հրատարակութիւնը, վերատեսութեան ենթարկուած ու ընդարձակուած: Հոն փրոֆ. Վ. Տատրեան կը հակադարձէ Հայերու կողմէ թուրք քաղաքցիներու բնաջնջումի պնդումներուն: Ատիկա կ'ընէ հիմնուելով Օսմանեան կայսրութեան երկու դաշնակիցներուն՝ Գերմանիոյ եւ Աւստրահունգարիոյ կայսրութիւններուն եւ ԱՄՆ-ու վկայաթուղթերուն վրայ: Կ'ըսէ թէ նախ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

Շաբաթ, Յունուար 3–ին, կազմակերպութեամբ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան Փարիզի Վարիչ Մարմնին, Ալֆորվիլի Հայ Երիտասարդական Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցաւ հրապարակային հանդիպում մը Լիբանանի խորհրդարանի անդամ եւ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան կեդրոնական վարչութեան անդամ տոքթոր Եղիկ Ճէրէճեանի հետ, որ այս օրերուն անձնական այցելութեամբ կը գտնուի Փարիզ:

Հանդիպման բացումը կատարեց Պր. Կարօ Շիմշիրեան, որ հակիրճ ձեւով ներկայացուց օրուան հիւրը:

Տոքթոր Եղիկ Ճէրէճեան խօսքի սկիզբին, շնորհաւորեց ներկաներուն եւ ընդհանրապէս հայ ժողովուրդին Նոր Տարին եւ Սուրբ Ծնունդը: Ան, շնորհաւորեց նաեւ Ս. Դ. Հ. Կ. Փարիզի Վարիչ Մարմինը, որուն ջանքերուն շնորհիւ, վերջերս տասը երիտասարդներ, անցնելէ ետք նախապատրաստական որոշ շրջան մը, միացած էին կուսակցութեան շարքերուն: Տոքթոր Ճէրէճեան անդրադառնալով Հայաստանի իրավիճակին, բացատրութիւններ տուաւ Ս. Դ. Հ. Կ.–ի Հայաստանի մէջ արձանագրութեան հարցին իրաւական եւ քաղաքական երեսներուն մասին: Ապա, մեկնաբանեց Հայաստանէն արտագաղթի երեւոյթին ընկերային դրդապատճառները եւ եզրակացուց թէ Ս. Դ. Հ. Կ.–ը Հայաստանի մէջ կը մնայ իր կառուցողական ընդդիմութեան դիրքերուն վրայ, այնքան ատեն որ իշխանութիւնները լուրջ պայքարի չեն նախաձեռներ կաշառակերութեան վերացման, մաֆիաներու գործունէութեան, դատական եւ իրաւապահ մարմիններու անաչառութեան եւ այլ յոռի երեւոյթներու հանդէպ: Բանախօսը դտաւ նաեւ որ եթէ 2003–ը Անդրկովկասի համար եղաւ ընտրութիւններու տարի մը, կ'ակնկալուի որ 2004–ը շրջանին մէջ ըլլայ Ամերիկա – Ռուսաստան մրցակցութեան շիկացման տարի, որ նաեւ իր ժխտական անդրադարձը ունենայ Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման գործընթացին վրայ:

Անդրադառնալով Լիբանանի իրավիճակին, տոքթոր Ճէրէճեան գտաւ թէ Լիբանանի քաղաքական կեանքը ամբողջապէս կախուած է Միջին – Արեւելքի քաղաքական – զինուորական դրութենէն: Ան ըսաւ թէ մօտիկ ապագային շրջանէն ներս արդար եւ մնայուն խաղաղութեան մը հեռանկարը չերեւիր, որովհետեւ արդար իրաւարարի դիմակին տակ ԱՄՆ կը կիրարկեն ամբողջապէս միակողմանի եւ երկու չափ – երկու կշիռի քաղաքականութիւն մը: Ինչ կը վերաբերի լիբանանահայութեան, տոքթոր Ճէրէճեան շեշտեց թէ գաղութին դիմագրաւած մեծագոյն հարցը տնտեսական տագնապն է որմէ մեծապէս կը տուժեն ազգային – միութենական կառոյցները: Այս առումով ան տուաւ լիբանանահայ դպրոցներու եւ մարզական միութիւններու օրինակները, որոնք նահանջած են երբեմնի իրենց փառքի օրերէն:

Տոքթոր Ճէրէճեան ապա պատասխանեց ներկաներու հարցումներուն:

Հանդիպման աւարտին տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

Թուրք քաղաքացիներու դէմ վայրագութեան հեղինակներն էին ռուսական բանակին հայ կամաւորները որոնք վրէժխնդրութեամբ կը շարժէին: Այլ խօսքով, այդ վայրագութիւնները գործուեցան որպէս պատասխան ցեղասպանութեան արարքին: Երկրորդ, ինչպէս ցոյց կուտան օսմանեան, աւստրահունգարական եւ ԱՄՆ–ու պաշտօնական փաստաթուղթերը, այդ խժդժութիւնները 5 – 6 հազար զոհէ աւելին չեն պատճառած:

Ցաւելուած երկրորդ նոր գլուխը ցեղասպանութեան որոշումին, կազմակերպումին, կիրարկումին մէջ Պահաէտտին Շաքիրի խաղացած դերին առընչուածն է: Ան որպէս բժշկէտ – քաղաքագէտ որ մեծ ազդեցութիւն ունեցած է Իթթիհատի կեդր. կոմիտէին վրայ, 1918 Սեպտեմբեր 15 – 17–ի Բաքուի կոտորածին (շուրջ 20 հազար հայ զոհ) գլխաւոր կազմակերպիչներէն մէկն է:

Վ. Տատրեանի ստորագրութեամբ լոյս տեսած Բ. հատորն է «Ցեղասպանութեան արտօնագիր»ը: Ան լոյս տեսած է « Transaction Publishers » հրատարակչականէն. գործին չորրորդ հրատարակութիւնն է:

Ինչ կը վերաբերի յօդուածներու, առաջինը նիւթ ըրած է հայկական ցեղասպանութեան մէջ Թուրք զինուորականներու ներգրաւումին որոշիչ ազդակը: Հրատարակուած է հրէական եւ ցեղային ուսումնասիրութիւններու «Հաքիրահ» պարբերականին մէջ (2003, Ա. հատոր):

Իրմէ յօդուած մըն ալ լոյս տեսած է Հիրոշիմայի համալսարանին խաղաղութեան հիմնարկին կողմէ: Ի. դարու երեք գլխաւոր ցեղասպանութեան – հայկական, հրէական եւ ռուանտական – համեմատականի փորձ մըն է:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ մէջ, Դեկտեմբեր 30–ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան վախճանած է Կիւրեղ եպիսկոպոս Գաբիկեան, Հայոց Պատրիարքարանի երբեմնի կարկառուն դէմքերէն: Ծնած էր Երուսաղէմ 1921–ին: 1980–ին, կարեւոր դեր ունեցած է Երուսաղէմի Սուրբ տեղեաց, մասնաւորաբար Սուրբ Յարութիւն Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած նորոգութիւններու ընթացքին: Մասնագէտ էր հնութիւններու եւ հնարժէք իրեղէններու:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Դեկտեմբեր 18–ին, իր մահկանացուն կնքած է Պոլսոյ հայ գրականութեան մօտիկ անցեալի ծանօթ անուն մը՝ Սիրվարդ Կիւլպէնկեան – Գունտաքճեան: Ան, ծանօթ անուն մը եղած է 40–ական թուականներուն պոլսահայ գրականութեան արձակ թէ չափածոյ մարզերուն մէջ: Որպէս Սեպիլի աշակերտուհի, ան հետեւած էր Սեպիլներու եւ Հայկանոյշ Մառքերու օրինակին, տէր մնալով գեղեցիկ լեզուի մը: Ծնած էր 1916–ին, Պոլսոյ մէջ, աւարտած էր Էսաեան լիսէի միջնակարգի բաժինը, ապա զարգացած էր ինքնօգնութեամբ: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Դեկտեմբեր 20–ին Ֆէրիգիւղի Ս. Վարդանանց եկեղեցին, ուրկէ մարմինը փոխադրուած է Շիշլիի գերեզմանատունը:

ԿԻՊՐՈՍԻ Ազգային Առաջնորդարանի «Իւթիւճեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 5–ին նշուած է Համազգայինի 75–ամեակը, կազմակերպութեամբ տեղւոյն «Օշական» մասնաճիւղին եւ հովանաւորութեամբ Կիպրոսի Հայոց Թեմի Կաթողիկոսական Փոխանորդ՝ Վարուժան Արք.ի: Բացումը կատարած է վարչութեան ատենապետ՝ Մակի Մահտէսեան, անդրադառնալով Համազգայինի աշխարհահաւաքին գործունէութեան: Օրուան բանախօսը եղած է, Փարիզէն հրաւիրուած, Յակոբ Պալեան: Ան ծանրացած է Համազգայինի հիմնադրութեան, կազմաւորման, եւ տարածման, ինչպէս նաեւ անոր փրկարար դերին: Ան կանգ առած է նաեւ տիրող կացութեան վրայ՝ շեշտելով համաշխարհայնացումի եւ այլ երեւոյթներու ներկայացուցած վտանգը Հայերու պէս փոքր ժողովուրդներու եւ իրենց ուրոյն մշակոյթներուն նկատմամբ: Յ. Պալեան անդրադարձած է նաեւ Հայ դպրոցի, Հայ ճեմարանի կարեւորութեանը եւ այդ առընչութեամբ յիշած է Մարսէյլի Համազգային Նոր ճեմարանը: Իր ելոյթի վերջաւորութեան ան փափաք յայտնած է եւ պահանջած որ Համազգայինը դառնայ տէրը ազգի մշակոյթին, անոր ժառանգութեան, անոր զարգացման: Այս հանդիսութեան առթիւ, ժողովուրդին բաժնուած են փոքրիկ գրքոյկ մը եւ յուշանուէր մը: Երեկոյթը փակուած է «Պահպանիչ»ով:

ՊՈԼՍՈՅ Տատեան վարժարանի Ամանորի Քէրմէսը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 17–ին եւ 18–ին, վարժարանին մարզարահին մէջ եւ մեծ յաջողութիւն արձանագրած:

ՆԻՍ

ԱՄԱՆՈՐԸ «ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Դեկտեմբեր 14 Կիրակի օր Պարսամեան համալիրի սրահը փութացած էին ծնողքներ եւ համակիրներ որոնք անհամբեր կը սպասէին Ամանորի հանդիսութեան սկսելուն: Սրահը զարդարուած էր գոյնզգոյն երիզներով եւ յատուկ լուսաւորումով:

Տնօրէնուհի Հիլտա Պատէմի ողջոյնի խօսքէն յետոյ, իր կողմէ կազմուած ու մարզուած «Պարսամեան վարժարանի երգչախումբ»ը երգեց Ֆրանսական եւ հայկական փառերգներ: Յաջորդեցին Բ. եւ Գ. շրջանի աշակերտութեան ֆրանսերէն, հայերէն, անգլերէն երգերը: Վարժարանին աշակերտներէն Ռէյմոն Յարութիւնեան ջութակով, իսկ Ֆլորիան Տոլէ երգէհոնով կատարեր նուագեցին: Երաժշտական բաժնին մէջ յատուկ ուշադրութիւն գրաւեցին Թմբկահարները:

Հայերէն երգերուն դաշնակով ընկերացաւ Տ. Սարգսեան, իսկ խմբավարն էր դպրոցին տնօրէնուհին: Անակնկալ մը եղան Գ. եւ Դ. շրջանի աշակերտներուն հայերէն երգերը. անոնք այնքա՜ն սրտով ու եռանդով երգեցին:

Գ. շրջանի աշակերտները արտասանեցին Ծնունդի ծառը, Մաղթանքը, Ձմեռը, ապա Մանկական մաղթանքը: Առաջին մասը աւարտեցաւ Գետաձիով զոր երգեցին Բ. եւ Գ. շրջանի սաները:

Դադարէն ետք, հանդէսին Բ. մասին որ մանկապարտէզին յատկացուած էր, դիտեցինք «Կաղանդը Ծթրումներու երկրին մէջ» թատերախաղը, պատրաստուած՝ Հռիփսիմէ Պօշնաքեանի կողմէ:

Հանդիսութիւնը աւարտին հասաւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոցին ձօնուած «Օրհներգ»ով ու խանդավառ ծափերով:

Վ. Ա.

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

11

Կը խօսէի քեզի դողահար շրթներով, եւ քու յիշատակդ գիս այնքան խոնարհեցուց, որ կրցայ ներողութիւն խնդրել անկէ: Երախտագիտութեամբ նայեցաւ աչքերուս ու զգացի, որ կեանքը այնքան ալ աղտոտ չէ: Քու սէրդ մինակ կը բաւէ ատիկա ապացուցանելու համար: Ու եթէ մարդիկ այդքան սրիկայ ու անասուն ըլլային, անհնար բան էր, որ տակաւին մեր սրտերուն մէջ այսքան քաղցրութիւն, գորով ու խոնարհութիւն ըլլար...

«Այո՛, երբեմն կը մտածեմ ու կ'երջանկանամ մտածելով, որ տակաւին սիրտս լեցուն է ազնիւ, բարձր ու հարազատ զգացումներով: Այսուհանդերձ կը զգամ, որ կեանքը հետզհետէ կը նուաճէ զիս: Մինչեւ հիմա մեքենաբար ըրած լրբութիւններս կը սկսին հետզհետէ գիտակցական դառնալ: Կը կռուիմ եւ փ՛նչ ուրախութեամբ կը հաստատեմ, որ դեռ սիրտս մաքուր է:

«Ծամբէն, Արփի՛կ, գիւղացի աղջիկ մը կ'անցնի: Առողջ ու գեղեցիկ է: Քիչ մը հեռուն պարտէզները կը զինովնան առտուան արեւին մէջ: Բնութիւնը կը լենայ սենեակէն ներս: Աչքերս կը պայթին շուրջի գեղեցկութիւնով, առոր համար է, որ կը գրեմ քեզի այսքան յուզում – նաբեկ: Ցամառ ու երիտասարդ ձայն մը ներսէս կ'ըսէ, որ անպայման յուզումս պիտի փոխանցուի քեզի, երբ կարդաս նամակս:

«Ահա՛ կը տեսնեմ քեզ: Ի՞նչ առատ, փափուկ ու սքանչելի էին մազերդ լուսնի շողքերուն մէջ: Ինչո՞ւ գոնէ վայրկեան մը չզուրգուրացի զանոնք, եւ մտածել, որ գուցէ յաւիտենականութեան համար կորսուեցաւ այդ սրահը այլեւս: Տարիները պիտի դողնան գեղեցկութիւնդ եւ մազերդ պիտի կորսնցնեն իրենց անոյշ գոյնը: Ո՞ւրկէ կը խօսի այս չար ձայնը, չեմ գիտեր: Ահա՛ կը լռեցնեմ զայն, ինչպէս պզտիկ ու անառակ մանչ մը:

«Արփի՛կ: Երբ կ'արտասանեմ անունդ, սիրտս կը դողայ: Անունդ գեղեցիկ է իշխանուհիի մը անունին պէս: Զայն կ'արտասանեմ գինով, հարուստ ու դողահար շրթունքներով: Երբեմն՝ իմ անունիս ետեւէն, բարձրաձայն ու դողդոջ ու թարթիչներս կը թրջուին արտասուքի խոշոր կաթիլներով: Ես առաջ արտասուել չէի գիտեր, սիրտս դէգ էր ու խիստ:

«Կը յիշեմ: Դեկտեմբերի ցուրտ ու անձրեւոտ գիշեր մըն էր, երբ մայրս մեռաւ: Փոքրիկ էի ու փխրուն, բայց սիրտս ամուր էր ու չլացի: Շրթներս խածած, կը նայէի անոր արդէն սպիտակ դէմքին: Դպայ իր՝ մահէն կարծրացած մազերուն, եւ սիրտս կծկուեցաւ: Արիւնը զարկաւ դէմքիս, եւ զգացի արեանս մէջ մօրս արեան ձայնը: Ուզեցի լալ ու չկրցայ: Բայց հիմա, քեզսիրելէս ի վեր կուլամ, կուլա՜մ... ձեռքերուս մէջ գլուխս պահած, խոնարհ, հեզ, պզտիկ, առանց նուաստութեան ոեւէ զգացումի, առանց ամչնալու, առանց ցաւի, հանդարտօրէ՜ն, երջանկանալով, որ տակաւին պզտիկ տղու մը նման կրնամ լալ:

«Մինչեւ քեզ ճանչնալս փողոցի տղայ մըն էի: Ամէնէն յուզումնահար պահերուս իսկ, երբ աշխարհին ու իրերուն նուագը կը լեցնէր սիրտս, երբ ժամերուն բանաստեղծութիւնը կը նուաճէր մարմինս, երբ կը նայէի մեծ ու պղտոր աչքերով՝ աղուոր ու հասակաւոր աղջիկներու մարմիններուն, երբ ծառերը իրենց հասակներովը կը մտնէին աչքերէս ներս, երբ կ'ունկնդրէի ջուրերու ու հեռաւոր անոյշ ձայներու, երբ ծռած սպիտակ էջ մը թուղթի վրայ՝ թոյլ կուտայի, որ սիրտս հոսի դուրս, այսուհանդերձ փողոցի դատարկապորտ տղան չէր դադրեր պոռալէ: Դառն բայց անփոխարինելի հաճոյք մը կը զգայի լրբանալով: Վայրենօրէն ու մասնաւորաբար՝ օրեր կ'ըլլար, որ չէի սանտրեր մազերս, ներքին խիստ մտադրութեամբ մը, աշխար – հին ու մարդոց դէմ սնուցուած քինախնդրութեան մը ազդեցութեան տակ՝ նայուածքս կը դառնար ծուռ, չիլ, յղի՝ լկտի կարելիութիւններով, ձեռքերս գրպանս ու փողոցէ հաւաքուած գլանիկներու մնացորդներէ շինուած հաստ ու կոպիտ գլանիկ մը շրթունքիս՝ կ'անցնէի փողոցներէն՝ հպարտ ու ամբարտաւան, սրիկայ երգ մը շրթունքիս, անարգելով անցորդ աղջիկները եւ ոչ թէ ինչպէս ընկերս ըրաւ քեզի, ապա չնականօրէն, կը խօսէի անոնց իրենց գեղեցկութենէն թաց ու խենէշ բառերով: Ահա այդ պահերուն էր, որ արբենալու ցանկութիւն կ'ունենայի:

«Ես դատարկապորտ եղած եմ՝ մի՛շտ: Հիմա ալ կը զգամ, որ իմ տակաւին... չար, բայց լաւ ընկեր մը վարժեցուցած էր զիս գինի, մանաւանդ օղի խմելու: Գիտե՞ս, Արփի՛կ, ես կը խմեմ կրքով, վայրենութեամբ, մասնաւոր ու բարբարոս հաճոյքով ու տարիքիս անհամեմատ կերպով մեծ ուժով մը տիրելով ինքզինքս: Կը զգամ բերանս, որ ալքօլ կը հոտի, եւ ատիկա աւելի կը գրգռէ զիս: Բերնիս կու տամ ու կ'երգեմ պոռնկական երգեր: Ու դառն հեշտութիւն մը կը նըւաճէ մարմինս: Բայց հիմա՝ կը զգամ, որ հետզհետէ, ամէն պահ կը սպաննեմ մէջս փողոցային տղան՝ վայրի ու յամառ ուրախութեամբ մը: Կը դարնեմ իր գլխուն: Ու գիտնա՛ս՝ ինչպէս անդութ եմ: Չեմ խնայեր նոյնիսկ ամէնէն տրտում ու քաղցրաթախիծ յիշատակներուս:

Օ՛, գիտեմ, որ անհնար բան է որ կարենամ մեռցնել սատանան, որ եղջիւր կը թօթվէ մարմինէս ներս, եւ գուցէ լաւ է որ չկրենամ ալ, Արփի՛կ, այսքան պզտիկ (Թիֆլիս եկած օրս, Ապրիլ 13–ին տարեդարձս էր... տասնըեօթը տարու եմ միայն): Կը զգամ, որ մարդիկ վատ են, եւ հարկ եղած ատենը պէտք է ժանիքներ ունենալ զանոնք խածնելու համար: Կը զգամ, որ պէտք է ունենալ թունաւոր ու չար լեզու ու կարենալ վիրաւորել անոնք, որ կը ժպրհին խայթել քեզ: Ըլլա՛լ բարի, բայց ըլլա՛լ նաեւ զօրաւոր:

(Շար. 37)

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue Saint-Bazile

SUPER LOTO

Dimanche 11 janvier à 15 heures

— Louis d'or
— Lecteur DVD
— Nombreux lots de valeur.

Ambiance cordiale et chaleureuse.
P.A.F. : 15 Euros les 3 cartons

Cérémonie de présentation des vœux du nouvel an

Mercredi 14 janvier à 19 heures

En présence des autorités locales de la Ville de Marseille, du Département des Bouches-du-Rhône et de la Région PACA.
Un cocktail clôturera la soirée.

Concert exceptionnel

Concert exceptionnel avec l'Ensemble Orchestral **«Vocation»**, sous la direction de RETA KAZARIAN.
Au piano, le grand soliste russe
Mickaël VOSKRESSENSKY
Au programme :
Chopin, Wagner, Nikiforov, Fauré
le Vendredi 16 Janvier à 20h30
Salle Cortot
78, rue Cardinet, 75017 Paris
Réservations : **Tél. : 01. 42. 29. 10. 24**
Ce concert est organisé avec la collaboration de Hamaskaîne-Paris.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հ. Ա. Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 2003-ի տարուան ընթացքին հետեւեալ նուէրները:

Պր. Անդրէ Ետիգարտաշեան, Պր. Վահէ Տամլամեան 300-ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժ. _ Ժ. Տամլամեան 386 Եւրօ, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 200 Եւրօ, Օր. Մարի Պօյաճեան 105 Եւրօ, Պր. Ժան Փելթիէ 1524 Եւրօ, Հայտընհայն Ընկերութիւն 1000 Եւրօ, Փարիզի «Գ. Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւն» 300 Եւրօ, Պր. Անթուան Պաղտիկեան 500 Եւրօ, Օրիորդ Ովսաննա Սեմերճեան, Օրիորդ Վիրժինիա Մարթինէզ, Տիկին Ռէն Տէօքմէճեան 750-ական Եւրօ, Տիկին Լիսի Շերոյեան 160 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Շառլ Մովսէսեան, Պր. Սամուէլ Նաճարեան 200-ական Եւրօ, Պր. Գյօտ Փոթի 68 Եւրօ:

(Շար.)

TELEVISION FRANCE 2

Dimanche, 11 Janvier à 9 heures 30
Entretien avec Aram Ier
Catholicos de Cilicie

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ _ Գաշանի Հ. Խաչակեան մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է 200 Եւրօ Օրիորդ Իրիս Պասմաճեանի կողմէ, իր եղբօրորդի՝ Հաճրի _ Հրաչ Պասմաճեանի մահուան 10-րդ տարելիցին առթիւ:

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՕՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Vahé Oshagan
MOURANTS
Վահէ Օշական
Մ Ե Ռ Ն Ո Ղ Ն Ե Ր (1953)
Խաղ Արդիական Ըմբռնումով
Երկու Արար եւ 15 Պատկեր

Dimanche 25 Janvier à 16 heures
Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 16-ին

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՏՈՒՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 Եւրօ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«SEVAN»** de Vienne présente

le Spectacle de Noël

de l'ECOLE ARMENIENNE
Le dimanche 11 janvier à 15 heures précises
au Théâtre Municipal de Vienne

Au programme:

- Chants, danses
- Poésies, Sketches
- Théâtre sous la direction de Nareg DOURIAN en collaboration avec la Maison de la Culture Arménienne de Vienne.

Comme chaque année, le Père Noël sera au rendez-vous pour distribuer cadeaux et friandises aux enfants.

Venez nombreux les encourager...

Séjour d'hiver

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à **Bellefontaine (Jura)** du **14 au 21 février** pour les enfants nés entre le **1er janvier 1989 et le 31 décembre 1995.**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
Tél. : 01 53 34 18 18.
Nombre de places limité.
Date limite d'inscription : 15 janvier (à respecter impérativement).

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 11

Զ. ՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ

Սուրբ Յովհաննու Կարապետի յառաջիկայ Տօնին առիթով եւ Մայր Տաճարի Օծման 100-ամեակին գիտաւորութեամբ, յաւարտ պատարագի, Հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցւոյն բարերար ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆի եւ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ ընտանիքի ննջեցեալներուն յիշատակին:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13

Ը. ՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ

ՏՕՆ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանին Տնօրինէ՛ը կը կատարուի:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13

ՏՕՆ Է ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի: Յաւարտ պատարագի Եպիսկոպոսարանի Տնօրհնէք կը կատարուի:

CHAVILLE

L'Ephorie de l'Eglise Saint-Grégoire l'Illuminateur vous invite au

DONADZAR 2004

Dimanche 11 Janvier à 15h30
Salle de l'Eglise Arménienne de Chaville
6, rue Komitas

- Prestations des élèves de l'école.
- Visite du Père Noël.
- Goûter.

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

«MANOUGNEROU OR»

organisé
par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne

Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30

Salle Rossini
Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris

Au programme

★ CONCOURS DE DEGUISEMENT
Venez costumés pour participer et gagner

★ SPECTACLE DE MARIONNETTES

Grands-parents — parents — enfants — amis
Vous êtes tous invités à cet après-midi festif

Venez nombreux

l'Association MACHTOTZ pour la défense de la langue arménienne

organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE
Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours,** ainsi que de lire et écrire l'arménien.
Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

ՀՄԸՄ-ՖՐԱՆՍ

ՀԱՅ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

մասնակցութեամբ՝
ՕՈՎՍԷՓ _ ի (Հալէպէն)
եւ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Նուագախումբին

Շաբաթ, Յունուար 10-ին

Hôtel SOFITEL
«Forum Rive Gauche»ի սրահներէն ներս
17 bis, Boulevard Saint-Jacques, 75014 PARIS

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 44 05 17 77 կամ 01 43 78 57 67 թիւերուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 10-11
SAMEDI - DIMANCHE
10-11 JANVIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.855 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.855

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՔՈԼԱ ՍԱՐՔՈԶԻ, առաջին այցելութիւն մը կատարեց Չինաստան, որպէս Ներքին նախարար: Ճամբորդութեան բուն նպատակն էր համագործակցութեան համաձայնագիր մը ստորագրել գաղթի հետ կապ ունեցող փշոտ հարցին շուրջ: Ձեռք ձգած է ոստիկանական գործակցութեան համաձայնութիւն մը գաղտնի գաղթի դէմ պայքարելու համար:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԹՌԱՆ մը ջախջախուած է Իրաք, Ֆալուժայի մօտ, Յունուար 8-ին եւ 24 ժամ ետքն ալ պատճառները ծանօթ չէին, այսինքն՝ արկա՞ծ էր թէ ոճրափորձ: Ինը մեռեալ կար: Միւս կողմէ, Պուշ որոշած է քաշել այն 400 քննիչները, որոնց պաշտօնն էր զանգուածային բնաջնջման – իբրեւ թէ – գոյութիւն ունեցող զինամթերքը: Նոյն ատեն, ամերիկեան համբաւաւոր հետազօտական կեդրոնը՝ Գարնըկի Ինտովմընթ Ինթէրնէշընըլ Փիսը տեղեկագիր մը հրատարակած է այդ հարցին կապակցութեամբ, ուրկէ կը պարզուի որ ամերիկեան սպասարկութեանց տեղեկութիւնները բոլորովին սխալ էին, բայց, Պուշի կառավարութիւնը «յարատեւ կեղծիքով ներկայացուցած է զանգուածային բնաջնջման զէնքերու սպառնալիքը»: Տեղեկագրին հեղինակները մանրամասնօրէն քննած են ամերիկացի պատասխանատուներու յայտարարութիւնները եւ եկած են այն եզրակացութեան որ ոչինչ կը համապատասխանէր «անմիջական սպառնալիքի» մը աշխարհի վրայ:

ՇԱՐՄ ԷԼ ՇԷՅԽԻ մէջ, Յունուար 8-ին, կրկնակ արարողութիւններ տեղի ունեցան ջախջախուած օդանաւին 148 զոհերուն յիշատակին, ցամաքի թէ ծովու վրայ: Խօսք առած է Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը, որ ըսած է՝ «Միասին կ'ողբանք այսօր մեր կորուստները: Միասին ալ կ'ուզենք պահել ամէն մէկուն անունները, որոնք դիմագիծ եւ ժպիտ էին»: Ներկայ եղած է նաեւ նախագահ Մուպարաքի կինը: Սեւ տուփերը կարենալ ձեռք ձգելու համար, Ֆրանսա կատարելագործուած գործիքներ եւ ընդծովեայ մը ղրկեց:

ՊԱՄ-ի աւերակներու տակէն, Յունուար 8-ին, այսինքն երկրաշարժէն 13 օր յետոյ, 56 տարեկան այր մարդ մը գտնուած է, բայց, մահաքունի մէջ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ նախագահը՝ Ժ.-Լ. Տըպրէ հարցազրոյցի մը մէջ «Ֆիկառօ»ի (Յունուար 9) կ'արտայայտուի նաեւ կրօնական նշաններու ցուցադրութեան վերաբերող օրինագիծին եւ կը պնդէ որ տեսանելի (վիզիպլը) ածականը կը նախընտրէ ցուցականէն (օսթանսիպլը) եւ այդ տարբերութեամբ բացատրութիւններ կու տայ, համոզուած ըլլալով որ ցուցականը երկդիմի կը մնայ:

ԷԼԻԶԱՊԷԹ Բ., Յունուար 8-ին, անսանակոչութեան արարողութիւնը կատարեց Քուին Մէրի Բ. մեծագոյն եւ շքեղագոյն զբօսանաւուն: Ողեկոչում մըն ալ եղած է Սէն-Նազէրի զոհերուն յիշատակին: Թագուհին յայտարարած է.- «Այս նաւը կը մկրտեմ Քուին Մէրի Բ., Թող Աստուած օրհնէ եւ նաեւ բոլոր անոնք որոնք կը ճամբորդեն», ապա, ըստ աւանդութեան Շամփանըի շիշ մը ջախջախուած է նաւուն վրայ:

Ժ. ՇԻՐԱՔ ծաղկեպսակ մը դնել տուած է Ֆ. Միթերանի շիրիմին վրայ, որու մահուան 8-րդ տարելիցն էր Յունուար 8-ին: Նախկին նախարարներ, բարեկամներ, աղջիկը՝ Մազարին հաւաքուած են նոյն օրը իր շիրիմին շուրջ:

ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ «ԱՐԹԷ» ԿԱՅԱՆԻՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՑԱՅՏԱԳՐԻՆ

(ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6)

Հեռատեսիլի «Արթէ» կայանը Թուրքիան որպէս աշխարհական մահմետական երկիր ներկայացնող յայտագիր մը հեռասփռեց Յունուար 6-ին: Անոր հետեւեցաւ բանավէճի մաս մըն ալ. մեկնակէտն ու նպատակն էր դիտողին թելադրել այն միտքը թէ Թուրքիան աշխարհականութեան սկզբունքները յարգող մահմետական երկիր է ու անոր կրօնական հակումի տէր իշխանութեան ժողովրդավարութեան ու աշխարհականութեան արժէքներուն յարգանքը պահպանելու համար հարկ է չմերժել անոր Եւրոպայի անդամակցութիւնը:

Հայկական կազմակերպութիւններ չուշացան հակազդելու այս «մասնակի» ու «կողմնակալ» յայտագրին, ինչպէս որակած է Հայ Դատի յանձնախումբը նիւթին առընչուած Յունուար 7-ի հաղորդագրութեան մէջ:

Հոն կը քննադատուի որպէս նիւթին մասնագէտ Ժիլ Վայնշթայնի նման հայկական ցեղասպանութեան ժխտող մօտեցումով ծանօթ դէմքի մը մասնակցութիւնը: Կ'ըսուի նաեւ թէ արդի Թուրքիոյ պատմութեան նուիրուած յետադարձ ակնարկը խօսելով հանդերձ երկրին Ա. աշխարհամարտին մասնակցութեան, 1923-ին Մ. Քէմալի կողմէ հանրապետութեան հիմնումին մասին, ամբողջովին անտեսած էր 1915 – 1920 հայ բնակչութեան կրած հալածանքը:

Հայ Դատի յանձնախումբը կ'ափսոսայ որ «Արթէ» տեղ տուած է միայն Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան նպատակին ուղղուած յայտագրի մը, առանց հրաւիրելու ընդդիմախօսներ ալ, առանց հարկը զգալու չեշտելու երկրին Եւրոպայի անյարիր կողմերն ալ: Այս իմաստով ցեղասպանութեան նիւթին հետ կը յիշուին Կիպրոսի գրաւումը, փոքրամասնութիւններու իրաւունքներուն յարգանքը, վերջերս հրապարակուած այն շրջաբերականը որով ամբողջ Թուրքիոյ նահանգապետներուն կը հրահանգուէր փոքրամասնութիւններու վերաբերող տուեալները կեդրոնացնել:

Հաղորդագրութեամբ հարց կը տրուի թէ Եւրոպայի կառուցումը կրնա՞յ տեղի ունենալ Գերմանիոյ հետ, եթէ այս վերջինը ճանչցած չըլլար Ողջակէզը ու զղջում չյայտնած:

Վերջաւորութեան Հայ Դատը դիմելով կայանին ու լրատեսողական մարզին հսկիչ մարմնին, կ'ուզէ որ բոլոր միջոցները ձեռք առնեն հայկական ցեղասպանութեան ժխտողականութեան դէմ պատուար կանգնելու համար եւ իսկական վիճարկում մը կազմակերպուի Թուրքիոյ համարկումին մասին:

Հայ Դատի հաղորդագրութիւնը ղրկուած է կայանին տնօրէնութեան, խմբագրութեան եւ լրատեսողական մարզին հսկիչ մարմնին:

Նոյն իմաստով, Յունուար 7 թուակիր նամակ մըն ալ ղրկած է Ռամկավար – Ազատական կուսակցութիւնը «Արթէ» կայանին: Հոն ալ կը մատնանշուի Եւրոպայի 15 երկիրներէն ոչ մէկ ներկայացուցիչի մասնակցութիւնը, Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններէն ներկայացուցիչներու, նաեւ ընդդիմախօսներու բացակայութիւնը:

Երկու գրութիւններով ալ փափաք կը յայտնուի որ կայանը Թուրքիոյ անդամակցութեան մասին անյապաղ նոր վիճարկում մը պատրաստէ, առանց անտեսելու թեկերուն հետ դէմ կարծիքներու արտայայտութիւնն ալ:

«ԱՐԱՐԱՏ» ՉԻ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԻՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Այս վճիռով վերջակէտին յանգած է, գոնէ առայժմ, «Արարատ» ժապաւէնին Թուրքիոյ մէջ ցուցադրութեան թնթոնը: Ս. Զէթին որ Թուրքիոյ ցրուիչն է, ըսած է թէ ազգայնականներէ ստացած սպառնալիքներէն ետք Ազգային շարժում կուսակցութեան նախագահ Տ. Պահչէլիի կատարած դիմումին դրական պատասխան չէ ստացած: «Իւլքիւճիւ» (Իտէալիսթ) կոչուած ու նոյն այդ կուսակցութեան մօտիկ ազգայնականներուն հակազդեցութեան նման դիրքէ յայտնուած է Տ. Պահչէլի ալ. ըսած է որ բուն ընելիքը պրպտելն է թէ ի՛նչ նպատակով նըման գրգռութիւն կատարուած ու «Արարատ»ի նման ժապաւէն մը Թուրքիոյ մէջ ցուցադրելու նախաձեռնութիւն առնուած է:

Ժապաւէնին Թուրքիոյ ցրուիչը յայտարարած է թէ կը հրաժարի ցուցադրելէ, քանի որ պաշտօնական արտօնութիւն ու ապահովութեան երաշխիք տրուած ըլլալով հանդերձ, Թուրքիոյ վարկին անվայել կը գտնէ ցուցադրութիւնը կատարել ոստիկաններու, ապահովութեան ուժերու հսկողութեան տակ:

Այլ աղբիւրներու համաձայն, Աթոմ Եղոյեան արտայայտուելով Թուրքիոյ պարագային մասին, ըսած է թէ իրեն համար զարմանալին ֆիլմին Թուրքիոյ մէջ ցուցադրութեան արտօնութիւնը եղած էր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 8 / 9)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՅՈՐԴՈՐԸ ԲԱՔՈՒԻ

Ատրպէյճանական «Զերկալօ» թերթը գըրած է թէ նախկին Ներքին գործերու նախարար Ի. Համիտովի համաձայն, Ֆըրանսա կը յորդորէ Բաքուին ճանչնալ Ղարաբաղի անկախութիւնը: Համիտով որ ներկայիս Ազգային դեմոկրատական կուսակցութեան նախագահն է, աւելցուցած է. «Ատրպէյճան Ղարաբաղի մէջ հարց չունի. պարզապէս Հայաստան գրաւած է Ատրպէյճանի շրջանները: Բանակցային հոլովոյթը հաւանօրէն այս տարի կ'աւարտի: Արեան գնով կորսուած հողերը միայն կարելի է արեան գնով վերադարձընել»:

ԱՐԿԱԾ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Յունուար 7-ի երեկոյեան Սեբաստիա փողոցին վրայ անձնական «Մերսէտէս» մը ճամբորդատար փոքր հանրակառքի մը բախած է. այս վերջինին շարժավարն ու չորս ճամբորդներ վիրաւորուած են:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ՍԹՈՔՀՈԼՄԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻՆ

Յունուար 26 – 28 Շուէտի մայրաքաղաքին մէջ տեղի կ'ունենայ «Ցեղասպա-

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(9 janvier)

Des intellectuels turcs dénoncent le racisme antiarménien des livres scolaires

«Լը Մոնտ» Պոլսէն թղթակցութիւն մը լոյս ընծայած է, ուր Նիքոլա Մոնսօ կ'անդրադառնայ կրթական նախարարին Ապրիլ 14 թուակիր շրջաբերականին, որ կը ճշդէր պատմութեան դասընթացքներու տրուելիք ուղղութիւնը ինչ կը վերաբերի Հայոց ցեղասպանութեան: Հարցը բաւական աղմուկ հանած էր ամիսներ առաջ եւ լայնօրէն անդրադարձած էինք («Յառաջ», 2003, Հոկտեմբեր 7, 10 եւ այլն, եւ այլն):

«Լը Մոնտ» լայն տեղ կու տայ նիւթին եւ գրութեան ալ կցուած է նկար մը, ուր կ'երեւան «Յոյն եւ Հայ որբեր Թուրքիայէն տեղահանուած 1922-ին» եւ ուր կ'ըսուի թէ Յոյներն ու Հայերը կը ներկայացուին որպէս «վնասակար» դասագիրքերուն մէջ: Յօդուածը կը նշէ որ աւելի քան 500 համբաւաւոր մտաւորականներ – համալսարանական եւ պատմաբան, լըրագրող, մարդկային իրաւանց պաշտպան, իրաւագէտ, դատախազ, արուեստագէտ եւ գրագէտ (որոնց մէջ վիպագիր՝ Օրհան Փամուք) արդէն իսկ ստորագրած են բողոքի կոչը: Այս շարժումին հեղինակն է «Պատմութիւնը խաղաղութեան համար» խումբը, վերջերս հիմնուած, իբրեւ հետեւանք այդ շըրջաբերականին: Յօդուածագիրը կը նշէ թէ թրքական իշխանութեանց այս որոշումը ծնունդ առած է ցեղասպանութեան ճանաչումէն ետք Ֆրանսայի կողմէ եւ Արարատ ֆիլմի համաշխարհային ներկայացումէն: Խորագրուած է՝ «Ո՛չ, թշնամութեան եւ խտրականութեան պատմութեան դասաւանդութեան մէջ» եւ կը դատապարտէ «ցեղապաշտ» եւ «ատելութիւն սերմանող» ձգտումը նոր դասագիրքերու մէջ, ուր Հայեր, Յոյներ, եւ Ասորիներ կը ներկայացուին որպէս «թշնամի», «լրտես», նոյնիսկ «բարբարոս» եւ իրենց կրօնական եւ կրթական կեդրոններն ալ կը նոյնանան «վնասակար համայնքներու» հետ:

Ստորագրողները կը պահանջեն որ, վերնան նման դասագիրքեր, մանաւանդ, երբ խնդրոյ առարկայ են դէպքեր, ուր դատախարակութիւնը պէտք է հիմնուած ըլլայ Միացեալ Ազգերու սկզբունքներու վրայ: Պատմութիւնը, կ'ըսեն, պէտք է գրուած ըլլայ փոխադարձ հասկացողութեան եւ վստահութեան ոգիով եւ ոչ թէ քաջալերելու նախապաշարումները, խտրականութիւնը եւ քաղաքական ճակատումը:

Կոչը կը զուգադիպի Ազգային կրթական վիճարկումի շրջանին, մինչ եւրոպամէտ շրջանակները յանձնառու են երկրին ժողովրդավարացման գործընթացին մէջ:

նութեան կանխում, վտանգներ եւ պատասխանատուութիւն» խորագրուած միջազգային գիտաժողով մը: Մասնակցութեան հրաւէր ուղղուած է նաեւ Հայաստանէն պատուիրակութեան մը: Կը մասնակցին մօտ 69 պետութեան, կառավարութեան ղեկավարներ, գիտնականներ, հանրային գործիչներ: Այս մէկը չորրորդն ու վերջինն է Սթոքհոլմի միջազգային փորումներուն: Անոնց առաջինը տեղի ունեցած էր 2000 թուականին:

«ԱՐՄԷՆԻԿՈՒՄ»Ը ԴԱՒԵՐՈՒ ԹԻՐԱ՞Խ Է

Պարբերաբար զարմանք կը յայտնուի թէ ինչպէս աշխարհը ցնցող բազմաթիւ փոթորիկներէն վերապրած է հայ ժողովուրդը, երբ իրեն տարեկից աւելի մեծեր, աւելի հզօրներ անհետ կորսուած են, թաղուած պատմութեան գիրքերու մէջ։ Եւ որպէս կարելի բացատրութիւն, կը յիշուին դարաւոր մշակոյթը, պետականութիւն ունենալ – չունենալու հարցերը, պատշաճելու, համարկուելու մեծ կարողութիւնը, եւ այլն։ Բաւական կողմնակից ունեցող տեսակէտ է այն մէկն ալ թէ հայութիւնը պահողը իրերայաջորդ սպառնալիքները, անոնց դէմ դնելու պարտաւորութիւնը եղած է։

Նիւթին մասին պատմա – ընկերաբանական հետազօտութիւն մը հաւանօրէն նկատի կ'առնէ այս բոլոր ազդակները, անոնց ամէն մէկուն որոշ տոկոս մը բաժին հանելով հայկական երկարակեցութեան մէջ։ Այդ բոլորին հետ շատ անգամ անտեսուած է ժամանակէն դուրս չմնալու հայկական մշտարթուն ախորժակը։ Պատմութեան ընթացքին, նաեւ այսօր, շատ ու շատ օրինակներ կարելի է գտնել ըսուածին։ Նոյնիսկ եթէ լուրջ մօտեցում մը հպարտանք մեր «առաջին»ներէն որոշ տոկոս մը զեղչել կու տայ, նորէն ալ բաւարար ատաղձ կը մնայ ժամանակը բռնելու հայկական ջիղ մը նիւթ ընելու։

Ներկայի գլխաւոր տուեալը որ այդ գլխուն տակ կը զետեղուի, սիտայի դարմանին հայկական մասնակցութիւնն է, պահ մը նոյնիսկ մէկդի ձգելով գտնուած դեղը, «Արմէնիկում»ը։ Եթէ վաղը, միւս օր ան միջազգային ճանաչում գտնէ, ի՛նչ կ'ըլլայ գիտական աշխարհին մէջ Հայաստանի համբաւը, շահը։ Բայց, նոյնիսկ այդ հանգրուանէն առաջ, նաեւ առանց անոր, «Արմէնիկում»ը որպէս երեւոյթ, հետաքրքրաշարժ կողմ մը ունի։ Այժմէականէն հեռու չմնալու, անոր հետ քայլ պահելու, անոր մասնակից ըլլալու զգօնութիւն մը կը մատնէ ան, եթէ նոյնիսկ գիտական արժեչափով ոչինչ ներկայացնէ դեղը։

«Հայկական ժամանակ» օրաթերթը (Դեկտեմբեր 3) բաւական առեղծուածային Արմէնիկումին մասին փոքր զրոյց մը ունեցած է անոր ծրագրի ղեկավար Լեւոն Գէորգեանի հետ։ Ան կ'ըսէ թէ կատարուած յայտնագործութիւնը տակաւին փորձարկումի շրջանին մէջ կը գտնուի, հակառակ որ սկիզբը ըսուած էր թէ պէտք է հինգ տարի փորձարկումի շրջան մը անցընէ ու արդէն առաջին հինգ տարի մը լրացած է։ Աւելի կարեւոր է անոր պնդումը թէ դեղը գերազանց արդիւնք կու տայ։

Կ'արժէ ծանրանալ այս «արդիւնք»ին վրայ. ըսուածը այն չէ որ «Արմէնիկում»ը մէկ դարմանումով կը բուժէ ամէն հիւանդ։ Այլ այն որ անով երեք տարի բուժուելէ ետք, հիւանդութիւնը չի կրկնուիր, հիւանդը կը վերադառնայ բնականոն առօրեային, ախտանշանները կ'անհետանան։ Ատիկա կը նշանակէ՞ թէ մանրէն ամբողջովին կ'անհետանայ։ Լ. Գէորգեանի պատասխանը ժխտական է. կ'անհետանայ ոչ թէ մանրէն, այլ անոր տարածուելու վտանգը։ Մանրէն կը զինաթափուի, եւ մնալով հանդերձ մարմնին մէջ, չի կրնար նոր բջիջներ վարակել այլեւս։

Այսքանէն ետք, ամէն մարդ կը մտածէ ընդհանուր հետաքրքրութեան նիւթին մասին. ինչո՞ւ, այդ պարագային, մինչեւ այսօր «Արմէնիկում»ը չկրցաւ լուրջ կերպով դուրս գալ Հայաստանի սահմաններէն։ Մանաւանդ երբ ամբողջ աշխարհի առաջնային մտահոգութիւններէն է այդ ախտին գործած աւերը։ Լեւոն Գէորգեանի բացատրութիւնը հետեւեալն է. դեղին տարածումը կը խափանեն երկիրները, որոնք սիտային դէմ դեղ կ'արտադրեն, Ատիկա մեծ պիզնէս է։ Եւ այդ դեղը մարդկութեան հարկաւորը չէ։ «Արմէնիկում»ը տասնապատիկ աւելի աժան է, քան մեծերու արտադրածները։ Այդ երկիրները տարեկան 5 – 6 միլիառ տոլարի դեղօրայք կ'արտադրեն եւ երրորդ երկիրներու կը ծախեն։ Եթէ ճիշդ է ըսուածը, հասկնալի է որ «Արմէնիկում»ը տարածում գտնելու պարագային, այդ երկիրները լրջօրէն կը տուժեն։

Ըսուածին լրջութեան որպէս ապացոյց, կայ տեղեկութիւնը թէ «Արմէնիկում»ով սիտայէ վարակուած 500 – 600 հիւանդ բուժած են. անոնցմէ ոչ մէկը ուզած է որ անունը հրապարակուի, կամ ինք ըսէ որ բուժուած է հայկական դեղով։ Վերջերս, դեղին նկատմամբ ըսուած էր թէ որոշ հետաքրքրութիւն ցոյց տրուած է Թուրքիայէն։ Լ. Գէորգեան ալ կ'ըսէ թէ վերջին բուժուածը թուրք միասեռական մը եղած է։ Նաեւ երկու տարիէ ի վեր Թուրքիոյ մէջ ներկայացուցչութիւն ունի «Արմէնիկում» կեդրոնը։ Ներկայացուցչութիւններ կան Հնդկաստանի ու ափրիկեան երեք երկրի մէջ։

«Արմէնիկում»ին անունը լսուեցաւ ռուս հիւանդ երիտասարդի մը անունին հետ. Կոլեա Կոլեանիկով կը կոչուէր ան։ Ըսուեցաւ, գրուեցաւ թէ ան գրեթէ մահամերձ վիճակի մէջ Հայաստան փոխադրուած է եւ ներկայիս շատ լաւ է կացութիւնը։ Դեղով մինչեւ այսօր բուժուածներէն ոչ մէկը մահացած է։

Երեւանի «Արմէնիկում»ի բուժարանին մէջ բուժումը ձրի է, համեմատած՝ այլ տեղերու։ Լ. Գէորգեան կ'ըսէ թէ Ափրիկէի մէջ տարուան մը բուժումը ութ հազար տոլար կ'արժէ. իսկ եթէ «Արմէնիկում»ը ճանաչում գտնէ ու շրջանառութեան դրուի, բուժումի մէկ շրջանը ընդամէնը 700 – 800 տոլար կ'արժէ։

Կրնա՞յ մտածուիլ որ օր մը Հայաստանը սիտան բուժելու կեդրոնի մը վերածուի. այսինքն, հիւանդներ ընդունելու կեդրոններ ունենայ ուր երթան բուժուելու աշխարհի ամէն կողմի հիւանդները։ Լ. Գէորգեան կ'ըսէ թէ բնաւ չի մտածեր նման բանի մասին։ Չի մտածեր հիւանդներ տանիլ Հայաստան բուժելու. "Բերեմ էս փոքր ազգը դարձնեմ սիտայի կեդրոն" կ'ըսէ։ Մէկ կողմը կայ գիտական համբաւին ու երկրին համար այնքան կարեւոր եկամուտին հմայքը, միւս կողմը՝ Հայաստանի նման փոքր երկիր մը սիտայի կեդրոն դարձնելու վախը։ Վիճակ մը որ լաւագոյն լուծումին պիտի յանգի, եթէ Լ. Գէորգեանի ուզածը կատարուի եւ «Արմէնիկում»ը արտածելի ապրանք ըլլայ։ Ատով, ինք պետական պիւտճէին 20 – 50 միլիոն տոլար փոխանցելու հեռանկարը ունի։ Այդ պարագային ալ, կ'ըսէ թէ կը խզէ մինչեւ այսօր նիւթին մասին պահած լռութիւնը։

Սկիզբէն ի վեր շատ գրուեցաւ ու խօսուեցաւ հայկական այս դեղին մասին։ Գաղտնիք չէ որ վերապահութիւնները մեծ են անոր նկատմամբ։ Անոնք հիմնուած են այն երեւոյթին վրայ որ շրջանի մը երբ ամբողջ աշխարհի գլխաւոր փորձանքներէն է այդ ախտը, առողջապահական միջազգային հեղինակութիւններ, հաստատութիւններ այդքան անտարբերութեամբ կը վերաբերին «Արմէնիկում»ին։ Ճիշդ է Լ. Գէորգեանի ըսածը թէ նման գիւտ աննախատեսելի հաշիւներու, մրցակցութիւններու դուռ բացող բան է. ու թերեւս միամտութիւն է կարծել որ այդ մարզին մեծամեծները բոլորն ալ Հիպոկրատի երդումին հաւատարիմ, միայն հիւանդին կեանքով մտահոգուածներ են։ Կը բաւէ յիշել քաղցկեղի հետազօտութեան համար հանգանակուած գումարներուն վիճակած ճակատագիրը, հո՛ս, Ֆրանսայի մէջ։

Պէտք է սպասել, վստահաբար, մինչեւ այն օրը երբ «Արմէնիկում»ով բուժուողներու թիւը անկարելի դարձնէ անտարբերութիւնը ու դեղը վերջապէս արժանանայ իրեն վճռուած տեղին. կամ, եթէ ատիկա չէ պարագան ու «Արմէնիկում»ը գիտական կատակ մը մնալու դատապարտուած է, այդ մէկն ալ ծանօթ դառնայ գոնէ հայկական աշխարհին։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԿՈՂՈՊՏՈՒԱԾ, ԿՈՐՍՈՒԱԾ, ԱՅՐԱԾ

ՀԱՐԻՒՐ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳՈՐԾԵՐ ԿՈՐՍՈՒԱԾ ԿԸ ՄՆԱՆ։ ՈՄԱՆՔ ԳՈՂՑՈՒԱԾ ԵՆ, ՈՒՐԻՇՆԵՐ ՓՃԱՑԱԾ ԵՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԿԱՄ ԱՂԷՏՆԵՐՈՒ ՊԱՏՃԱՌՈՎ։ ԱՆՈՆՔ ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ՅԱՏՈՒԿ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ, ԵՐԲ ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ ԵՆ։ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽԱԲԿԱՆՔԸ ԱՌԹՈՂ ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ԿԸ ՄԷԿՏԵՂԷ ԶԱՆՈՆՔ։ ՃԱՆԱԹԸՆ ՃՈՆԶ «ՏԸ ԿԱՐՏԻԸՆ» ԹԵՐԹԻՆ ՄԷՋ ԿԸ ՎԵՐԼՈՒԾԷ.

Կորսուած արուեստի թանգարանը ցած երդիքով ապակեպատ կառոյց մըն է գրօսայգիի մը մէջ, որ հազիւ նշմարելի է, երբ կը քշենք անոր քովէն։ Սակայն, երբ դաշտերուն մէջէն կը մօտենանք ջերմանոցի նմանող այս կառոյցին, կը տեսնենք, թէ անիկա լոլիկ չի պարունակեր, այլ՝ գեղանկարներ։ Ցերեկուան աղօտ լոյսին մէջ կախուած են Ռամպրանթէն, Սեզանէն, Մանէէն, Պրաքէն եւ Վերմէրէն անհետացած գլուխ գործոցներ։

Թանգարանը կը տարածուի գետնին տակ, ստորերկրեայ աշխարհի մը խորերը, ուր Պիլ Կէյթս, Զարլզ Սաաթճի եւ Ուսամա պէն Լատէն շամփանիա «կը խմեն»։ Սրճարանին մէջ դրուած է Ջելլինիի քանդակած հռչակաւոր ոսկեայ աղամանը։ Թանգարանին մէջ կը ցուցադրուին նոյնիսկ այնպիսի գործեր, որոնք ողողումներու եւ հրդեհներու պատճառով փճացած կը նկատուին։

Սովորաբար գեղանկար մը կամ քանդակ մը նախ տրամադրելի պէտք է ըլլայ ցուցադրուելու համար։ Ցուցահանդէս կազմակերպողներ կը մտածեն, թէ արդեօք թագուհին փոխ պիտի տա՞յ իր Լէոնարտոն։ Սակայն այս ցուցահանդէսին մէջ գրաւոր նախապայմանը արուեստի գործի մը տրամադրելի չըլլալն է։ Այստեղ կը գտնենք աշխարհի մեծագոյն արուեստագէտներէն գլուխ գործոցներ, որոնցմէ ոմանք անհետացած են դարեր առաջ։

Դժբախտաբար նման ցուցահանդէս մը կրնայ տեղի ունենալ միայն իրականութեան խաբկանքը առթող պարունակի մը մէջ։ Ֆիզիքապէս կարելի չէ տեսնել կորսուած գործերը։ Առաւելութիւնը այն է, որ հերթի սպասելու պէտք չունինք։ Սակայն անպատեհութիւնը այն է, որ միայն վերարտադրութիւններ կը տեսնենք, ինչպէս՝ հնամաշ սեւ ու ճերմակ լուսանկար մը, այլ արուեստագէտի մը կողմէ կատարուած ընդօրինակութիւն մը, գրաւոր նկարագրութեան մը հետեւողութեամբ վերածնած գործ մը։

Ցուցահանդէսին մէջ մէկտեղուած արուեստագէտներուն հասարակաց միակ եզրը անոնց գործերուն կորսուած ըլլալն է։ Սակայն, երբ աւելի մօտէն կը դիտենք զանոնք, տարբեր եզրեր կը նկատենք։ Կը թուի, թէ կարգ մը արուեստագէտներու գործերը անհետանալու հակամէտ են։ Միշտ Վան Կոկներ կը կորսուին, նոյնպէս Ռամպրանթներ։ Այն օրէն, որ Լէոնարտօ տա Վինչիի Վերջին ընթրիքի որմնանկարը սկսաւ փճանալ խոնաւ պատին վրայ, արուեստագէտին անունը ըսկսաւ առնչուիլ անհետացումի հետ։

Բաւարար չէ ըսել, թէ ամէնէն հռչակաւոր արուեստագէտները գողութեան թիրախ կը դառնան, որովհետեւ անոնց գործերը թանկարժէք են։ Կարգ մը արուեստագէտներու գործերը անհետանալու հակամէտ են ոչ միայն կողոպուտի, այլ նաեւ տարբեր տեսակի դժբախտութիւններու պատճառով։ Ոմանց ճակատագիրն է այս, ինչպէս՝ միջնադարու Ֆլորանսացի գեղանկարիչ Ջիմապուէի, որուն գլուխ գործոցները իրենց վրայ կը հրաւիրեն ողողումներ եւ երկրաշարժեր։ Եթէ Ջիմապուէի չար բախտը շարունակուի, Վերածնունդի ժամանակաշրջանի կայծը վառած այս գեղանկարիչը շուտով պիտի դառնայ նոյնքան առասպելական եւ անհասանելի դէմք մը, որքան հնադարեան ժամանակներու յոյն գեղանկարիչներ Զեւքիս եւ Փարհասիուս։

Սակայն կորսուած արուեստի ցուցահանդէսը տեսնելէ ետք այն տպաւորութիւնը կ'ունենանք, թէ հռչակը այնքան չի ներգրաւեր գողերը, որքան գողերը, ողողումները, հրդեհներն ու պատերազմները իրե՛նք կը ստեղծեն հռչակը։ Արուեստի գործեր չեն անհետանար հռչակաւոր ըլլալու պատճառով։ Արուեստագէտներ հռչակաւոր եւ ազդեցիկ կը դառնան, որովհետեւ իրենց գլուխ գործոցները կ'անհետանան։

Գլուխ գործոցի գաղափարը ինքնին խորհրդաւոր է, ծայրայեղ եւ փրկարար։ Անիկա կը բնորոշէ արուեստի այնպիսի մեծ գործ մը, որ կը մրցի աստուածներու արարչագործութեան հետ, ծնունդ կու տայ նոր բնութեան մը, կը մականցէ մարդկային կարողութեան սահմանները։ Եւ արուեստի ոչ մէկ գործ նոյնքան կը յարմարի այս բնորոշումին, որքան այն, զոր չենք կրնար տեսնել, այն, որ գոյութիւն ունի միայն իբրեւ միթ, իբրեւ տարաձայնութիւն։ Նոյնիսկ արուեստի ամէնէն մեծ գործը կրնայ սառնութիւն մը ստեղծել մեր մէջ, երբ զայն կը տեսնենք անտրամադիր վիճակի մէջ։ Սակայն առասպելի վերածուած կորսուած գլուխ գործոց մը երբեք յուսախաբութիւն չի պատճառեր։ Անիկա կատարեալ է, ամբողջական է եւ փոխակերպուած՝ մեր սեփական երեւակայութեան մէջ։ Իսկ երեւակայութիւնը երբեք պարտաւոր չէ իր հիւսած փառքը ենթարկելու քննական դիտարկումի։

Այս պատճառով է, որ արուեստի ամէնէն աւելի փառաբանուած գործերը անոնք են, որոնք այլեւս գոյութիւն չունին։ Վերածնունդի ժամանակներու գեղանկարիչներն ու քննադատները շեշտած են, թէ Միքելանճելոյի մեծագոյն գործը Դաւիթի արձանը չէր, ոչ ալ Սիքստինեան մատրան պատկերազարդ առաստաղը, որոնք անոր ողջութեան փառաբանուած են իբրեւ «աւելի աստուածային, քան՝ մարդկային» իրագործումներ, այլ՝ անոր Քասքինայի ճակատամարտը պատկերող գեղանկարը, որ կորսուած է։ «Թէեւ աստուածային Միքելանճելոն յետագային գծեց Յուլիոս պապին հոյակապ մատրան որմնանկարները, – գրած է Պենվենութօ Չելլինի 16-րդ դարուն, – սակայն անոր վարպետութիւնը երբեք չէ հասած նման կատարելութեան մը նոյնիսկ կէսին»։ Չելլինի չի միտիր արհամարհել Միքելանճելոյի գոյատեւող գործերը, սակայն մեզ կը մղէ պատկերացնելու այնպիսի մեծ գործ մը, որուն բաղդատած՝ փոքր կը թուին միւս գլուխ գործոցները։ Քասքինայի ճակատամարտը պատկերող այդ գերազանց եւ անշօշափելի գեղանկարը արդէն կորսուած առասպել մըն էր, երբ Չելլինի գրած է վերոյիշեալ տողերը։ Գեղանկարին վերջին պատառիկները բզկտուած էին յուշանուէրներու սիրահար գեղանկարիչներու կողմէ։

Մասամբ խորհրդաւոր մնալու եւ անհետացած գործ մը ունենալու ձգտումը կը բաժնեն գրեթէ բոլոր սիրուած արուեստագէտները։ Այս պատճառով է, որ Կորսուած արուեստի թանգարանին հաւաքածոն հրաշալիքներու ամբողջութիւն մըն է։

Կորուստը ինքնին բանաստեղծական բան մը ունի իր մէջ։ Սուգը ստեղծագործելու ուժ կու տայ արուեստագէտներուն։ Ի. դարու արուեստին մէջ բացակայութիւնը իմաստ մը կը պարունակէր։ Մարսէլ Տիւշան կը ստեղծէր այնպիսի գործեր, որոնց ճակատագիրը կորուստն էր։ Անոր այլաբանական մէկ գործը՝ «Տը պրայտ սթրիփտ պէր պայ հըր պաչելըրզ» իրագործուած էր ապակիի վրայ, եւ երբ անիկա ճաթռտեցաւ հաւաքածոյի մը մաս կազմելու ճամբուն վրայ, անոր սեփականատէրը չփորձեց ծածկել վնասուածքը, այլ թոյլ տուաւ, որ ապակիին ճեղքերն ու կտորները մաս կազմէին գծանկարին։ Տիւշան կը հա-

ւաքէր որոշ իրեր, զորս կը կոչէր արուեստի պատրաստ գործեր, ինչպէս՝ ձիւնի բահ մը եւ հեծանիւ մը, որոնք երբեք պիտի չպահուէին: Անոնք անհետացած էին վաղուց, արուեստանոցներու փոխադրութեան ժամանակ, կամ թափուած էին: Այսօր անոնց նմանօրինակները հաւաքուած են, որովհետեւ Տիւշան 1960-ական տարիներուն հռչակաւոր դարձած էր իբրեւ ժամանակակից արուեստի հայրը:

Դժուար չէ հասկնալ Տիւշանը կամ արդի այլ արուեստագէտներ, որոնք թոյլ տուած են, որ իրենց գործերը ճաթռտին, գունաթափին, փտին կամ անհետանան: Այս տեսակի արուեստը հիմնականօրէն կը խորշի հանճարեղ մտքի մը «իւրայատուկ» ծնունդը ըլլալու գաղափարէն: Սակայն Տիւշանի գործերուն ուժը կը կայանայ նիւթեղէն տուեալներն ու իւրայատուկ իրերը միացնելու ուժին մէջ: Արուեստագէտը 20-րդ դարու սկիզբը Նիւ-Եորքի գործիքներու մէկ վաճառատան մէջ ձիւն մաքրելու բահ մը գնած է, ապա զայն կախած է իր արուեստանոցին առաստաղէն: Անշուշտ թանգարաններ պիտի ուզէին ունենալ ճի՛շդ այն բահը, որ ան գնած էր, եւ ոչ թէ այլ հին բահ մը:

Կը ձգտինք ունենալ այն, ինչ որ չենք կրնար ունենալ: Կարիքը կը զգանք տեսնելու անտեսանելին: Անիկա գրաւիչ ուժով կ'օժտէ կորսուած արուեստը եւ կը մղէ, որ արուեստագէտներ արուեստի նոր գործեր ստեղծեն՝ փորձելով վերականգնել կորսուածը: Արուեստի պատմութեան մէջ վերջաւորութիւնը սկիզբն է:

«Երբ բախտը մարդիկը կը հասցնէ իր անիւին բարձրութեան, կը փորձէ զանոնք դարձեալ վար նետել», գրած է Վերածնունդի ժամանակներու արուեստաբան Ճիորճիօ Վասարի արուեստի պատմութեան նուիրուած իր հռչակաւոր գործին նախաբանին մէջ, 1568-ին: Հնադարեան Հռոմը կործանեցաւ եւ պատճառ դարձաւ, որ աւերուին «ամէնէն գերազանց արհեստաւորներուն, քանդակագործներուն, գեղանկարիչներուն եւ ճարտարապետներուն գործերը: Արուեստներն ու մարդիկը թաղուեցան ամէնէն հռչակաւոր քաղաքին սպանդի ու աւերի հեղեղին տակ», կը գրէ ան իր «Գեղանկարիչներու, քանդակագործներու եւ արուեստագէտներու կեանքը» գործին մէջ: Վասարի կը պատմէ, թէ ինչպէս իտալացի արուեստագէտներ՝ Ջիմապուէէն մինչեւ Միքելանճելօ վերակառուցած են Հնադարեան Հռոմի եւ Յունաստանի արուեստը, վերստին յայտնաբերելով գեղեցկութեան սկզբունքները: Թէեւ Վասարիի գործը լաւատեսութիւն կը ներշնչէ, սակայն անիկա «ցաւով» կը նշէ մեծ թիւով արուեստի գործեր, որոնք արդէն անհետացած էին անոր ժամանակներուն, ինչպէս՝ այն որմնանկարները, զորս Միքելանճելօ փճացուցած էր Վերջին ընթրիքը գծելէն առաջ, եւ այն գործերը, որոնք աւերուած էին Ֆլորանսի վայրագ պաշարումին ժամանակ, 1529 – 1530-ի միջեւ:

Արուեստի գործեր միշտ կը կորսուին: Անոնց նուիրուած ցուցահանդէսը ցնցիչ է: Անիկա յուշակոթող մըն է, որ կը ցանկագրէ արուեստի անհետացող գործերը: Կորուստներ կ'արձանագրուին նոյնիսկ այսօրուան աշխարհին մէջ, որ օժտուած է աղէտներ դիմակալելու կարողութեամբ եւ ապահովական միջոցառումներով: Կը թուի, թէ կարելի չէ առաջքը առնել ոչ միայն կողոպուտի դէպքերու, այլ նաեւ՝ արուեստի գործերու փճացումին, որ կը շարունակուի Վասարիի ժամանակներէն ի վեր ողողումներու, երկրաշարժներու, հրդեհներու եւ պատերազմներու պատճառով:

Ճէյմս Քամերոն «Թայթենիք» ժապաւէնին մէջ արդի արուեստի պատմութեան երեւակայական տարբերակ մը կը ներկայացնէ: 20-րդ դարու արուեստի մեծագոյն գործը՝ Փապլօ Փիքասոյի «Լէ տըմուազէլ տ'Աւինիոն»ը կ'ընկղմի նաւուն հետ: Անիկա քմահաճ մօտեցում մըն է: Այս գեղանկարը, որ ծնունդ առած է գերիրապաշտ ոճին, Քամերոնի ժապաւէնին մէջ, ընկղմած է 1912-ին, տխրահռչակ նաւուն եւ անոր 1500 ճամբորդներուն հետ: Իրականութեան մէջ գեղանկարը կախուած է Նիւ – Եորքի Արդի արուեստի թանգարանին մէջ, ուր հսկողութեան տակ է եւ գուրգուրանքի առարկայ: Սակայն ի՞նչ պիտի պատահէր, եթէ իրապէս կորսուած ըլլար անիկա:

Վստահաբար Աւինիոնի օրիորդները աւելի պիտի հմայէին մեզ: Անիկա չի նշանակեր, թէ պէտք է անտարբեր ըլլալ կողոպուտ կամ չարագործութեան նկատմամբ, կամ՝ որեւէ արարքի, որ կը միտի փճացնել արուեստի գործ մը: Սակայն արուեստի գործ մը չի մեռնիր, երբ կ'անհետանայ. ընդհակառակն, անոր ուժը կը բազմապատկուի: Այն գործը, որ կը ցնցէր մեզ, երբ կը դիտէինք զայն, կը փշաքաղէ մեզ իր բացակայութեան, երբ կը մտածենք անոր մասին: Անիկա ցայտուն կերպով կ'ապահովէ այն իրողութիւնը, թէ արուեստը «տեղի կ'ունենայ» մտքին մէջ:

Պատրաստեց՝

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Թիւ 1)

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

(ՕԳՈՍՏՈՍ 2004)

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքը, գործակցութեամբ Պօ – Արաքս Ընկերակցութեան, տեղի պիտի ունենայ Օգոստոս 2 – 19: Քննութիւնները՝ Օգոստոսի 20-ին: Ժամանում՝ Յուլիս 31 – Օգոստոս 1, մեկնում՝ Օգոստոս 21 – 22-ին: Դասընթացքը ունի երեք մակարդակ՝ բացարձակ սկսնակներէ մինչեւ յառաջադէմներ: Դասերը տեղի կ'ունենան Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, օրը հինգ պահ՝ առաւօտեան: Դասերու ներկայութիւնը ՊԱՐՏԱԴԻՐ է: Մասնակցութեան համար պահանջուած նուազագոյն տարիքն է 18: Դիմումները պէտք է կատարել ԱՆՁԱՄԲ եւ ԳՐԱՒՈՐ, նշելով միշտ ՀԵՌԱԽՕՍԻ, ՀԵՌԱՊԱՏՃԷՆԻ (ֆաքս) թիւ մը եւ ԵԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՓՈՍՏԻ (E-mail) հասցէ մը: Դասընթացքին զուգահեռ տեղի պիտի ունենան մշակութային այլեւայլ ձեռնարկներ:

Արձանագրութեան սակն է՝ 630 Եւրօ կամ համապատասխան տարադրամով՝ ըստ օրուան սակին: Այս գումարին 400 Եւրոյի բաժինը պէտք է վճարուի կանխաւ՝ մինչեւ Մարտ 31: Արձանագրութեան մնացեալ մասը կը վճարուի ԱՆՊԱՅՄԱՆ ՄՈՒՏՔԻ ՕՐԸ: Առանց հաշիւը լրիւ փակած ըլլալու ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐ ՄՏՆԵԼ: 10% զեղչ մը կը կատարուի անոնց՝ որոնք նախապէս լաւ արդիւնքով մասնակցած են դասընթացքին, գոնէ երկու անգամ: Նոյն զեղչը կը կատարուի նաեւ միասին եկող մօտիկ ազգականներէն մէկուն (ծնողք, քոյր, եղբայր, կողակից): ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԸ ՈՉ ՄԷԿ ՊԱՐԱԳԱՅԻ ԿԸ ՓՈԽՈՒԻ ԵՒ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՎՃԱՐՈՒՄԸ ՈՐԵՒԷ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ԵՏ ՉԻ ԴԱՐՁՈՒԻՐ:

Ամէն չէք, որ պէտք է անպայման ԴՐԱՄԱՏՆԱՅԻՆ եւ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ըլլայ, պէտք է հասցէագրուի միայն՝

ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES

եւ ղրկուի՝

Associazione Padus-Araxes —
c/o Dip. Studi Eurasiatici
San Polo 2035 — 30125 Venezia (Italia):

Ընդունելի չեն անձնական եւ փոստային չէքերը: Ամէն չէք պէտք է ունենայ դրամատան երաշխիքը եւ յենու բաժնեկից իտալական դրամատան մը: Կը խնդրուի չդիմել դրամատնային փոխանցումի (bank transfer), միջնորդչէքի բարձր սակերուն պատճառով: Ամէն պարագայի դրամատնային բոլոր ծախքերը դիմողին կը պատկանին:

Կ'ընձեռուի բնակութեան հնարաւորութիւն համալսարանական ուսանողատուն մը (Residenza Abazia) պատմական Վենետիկի մէջ, օժտուած՝ խոհանոցային յարմարութիւններով: Յուլիս 31 – Օգոստոս 22 ներառեալ, ամբողջ շրջանին համար, բնակութեան սակն է՝ շուրջ 800 Եւրօ առանձին սենեակի մէջ, շուրջ 600 Եւրօ երկու հոգինոց սենեակի մէջ: Այս դասաշրջանի ժամկէտներուն մէջ ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ՕՐԱԿԱՆ ՀԱՇԻՒ ԿԻՐԱՐԿԵԼ: ՃԱՇ մը կամ ԸՆԹՐԻՔ մը, Համալսարանի սեղանատան մէջ, պիտի արժէ շուրջ 6 Եւրօ, վճարելի՝ տեղւոյն վրայ:

Յաւելեալ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐու համար հեռապատճէնել՝ +39·041·2414448 թիւին, կամ իմակ (E-mail) մը ղրկել հետեւեալ հասցէին՝

daniela@padus-araxes.com

Ի հարկին հեռաձայնել +39·041·2414448 թիւին, Երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի առաւօտները, ժամը 9·30 – – 12·30, եւ կամ +39·347·4562981 թիւին՝ Երեքշաբթի, Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ իրիկունները ժամը 20 – 22 (ԻՏԱԼԻՈՅ ԺԱՄՈՎ): Լաւ սորվել երկիրներու միջեւ ժամերու տարբերութիւնը: Բացակայութեան պարագային կրկին փորձել եւ յստակ ու հասկնալի լուր մը թողուլ ընկալուչին՝ նշելով անուն եւ հեռախօսի համար: ԵՐԲԵՔ չհեռաձայնել Վենետիկի Համալսարանը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՇՈՒԵՍՏՈՒ ԵՄ...

ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Երեւան 2003

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

11

«Սիրտս արբշիռ մեղուի մը պէս է: Կը ցատքեմ ծաղիկէ ծաղիկ: Քեզի գրելու ուրախութիւնս այնքան ընդարձակ է, որ չեմ կրնար զսպել ինքզինքս: Կը գրեմ՝ ինչպէս պիտի խօսէի քեզի՝ ամէն նիւթի մասին, խառնիխուռն, սիրտս շրթներուս ու ձեռքս դողդոջուն ձեռքիդ մէջ: Կը հիանամ բնութեան վրայ ու ինչքա՜ն երախտապարտ եմ իրեն, որ այդքան շռայլ եղած է հետդ: Քեզի բացած է իր առատաձեռն ու օրհնեալ ձեռքը լայնօրէն: Ո՜րքան հարստութիւն ու գեղեցկութիւն, ո՜րքան շնորհ ու քնքշութիւն կուտակեր է վրադ, Արփի՛կ:

«Աղջիկներ կան որ գեղեցիկ են միայն մէկ շնորհով: Կը տեսնես՝ իրենց քաղցրութիւնը կեդրոնացած իրենց ձայնին կամ իրենց աչքերուն մէջ: Եւ կամ իրենց մարմնին, որ կը թրթռայ: Դուն գեղեցիկ ու հարուստ ես, ինչպէս ինքը բարի ու մայր բնութիւնը: Քեզ կարելի է նայիլ ամէն անկիւնէ եւ ուրախանալ: Քու ձայնիդ մէջ կ'երգեն բոլոր ձայները, որ ես սիրած եմ ամբողջ սիրոյ ու երջանկութեան ժամերուս: Երբ կը խօսէիր, ես կարծես, մտիկ կ'ընէի բոլոր նուագներուն, բոլոր սիրոյ եղանակներուն, գիշերուան բոլոր ձայներուն, որ զիս խռոված են:

«Այո՛, Արփի՛կ, աղջիկ մըն ես դո՛ւն, որուն վրայ կը բեկբեկի ու ճառագայթարձակ կ'ողողուի՝ աշխարհը իր ամբողջ լրջութեամբը ու առատութեամբը: Ծլարձակ գարնան մէջ՝ սլացիկ ու աղուոր ծառերը քեզի տուած են իրենց հասակը: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ, որ այդքան հարստութեան մէջ՝ հեզ ես այդքան ու անոյշ, այդքան սիրահար: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ, որ գեղեցկութեանդ բազմոցներուն վրայ չես ապականիր: Ու կը մնաս այդպէս՝ թրթռուն, այդպէս՝ մաքուր, քընքոյշ այդպէս:

«Աչքերդ քու՝ կը շողան դէմս հեռաւոր լոյսերու պէս: Իյնա՛մ գետնին վրայ ու լուա՛ս զիս քու աղուոր ու քիչ մը չար աչքերուդ նայուածքովը: Պառկի՛մ թաց ու բարեբեր հողին ծոցը, եւ աչքերդ թո՛ղ շողան վրաս, քո՛յր, աստղերու նման: Մսի՛մ ու նայուածքդ տաքցնէ զիս: Անո՛յշ աղջիկ, քու աչքերդ կարելի է բաղդատել միայն քու աչքերուդ: Ես ոչ մէկ ուրիշ գեղեցիկ ու խոր բան գիտեմ, որ այնքան թափանցիկ, հարուստ, ճոխ ու հէքեաթական ըլլայ, որքան քու աչքերդ են:

Արփի՛կ, խենթ եմ ես՝ քու աչքերուդ հրաշքէն: Ինծի կը թուի, թէ շրջապատը կը հարստանայ, երբ դուն կը նայիս, ճամբան աւելի կախարդական կը դառնայ: Ծաղիկները, որոնց կը նայիս՝ աւելի փխրուն, աւելի թրթռուն: Սիրոյ մեղաւոր ու անմեղ խօսքի մը չափ խորունկ, բայց գարնան մէջ նորածիլ ու փափուկ մանիշակի մը աչուկներուն պէս ալ անմեղ ու մաքուր են քու աչքերդ:

«Ներէ՛, Արփի՛կ, որ այս վայրի զգացումը կը բունի սրտիս մէջ, այս երջանիկ պահուն երբ սիրտս կը կքի յիշատակիդ բեռանը տակ, պերճ ու հեթանոս ծաղիկի մը պէս: Փորե՞մ այդ քու աղուոր աչքերդ ու գոհարներու պէս պահեմ սրտիս վրայ, որովհետեւ կը վախնամ, որ օրերը նուազեցնեն զանոնք, կողոպտեն անոնց անմահ, անոնց անոյշ, անոնց անփոխարինելի լոյսը: Կեանքի մութը չխաւարէ այդ սքանչելի բոցը:

«Կը գրեմ ու կը խօսիմ նոյն ատեն: Շրթներս կը դողդոջեն, այսուհանդերձ, տե՛ս, չեմ զղջար, որ չհամբուրեցի քու աչքերդ, քու բերանդ, քու ձեռքերդ, որովհետեւ կը զգամ, որ ամէն հաճոյք, որ վախճանին կ'երթայ, փակուած գրքի մը պէս է, ամէն երգի պէս, որ կը հատնի, ամէն աղուոր ու լուսաշող գարնան գիշերներու պէս, որ կը լուսնան, ամէն անոյշ ու թրթռուն ծաղիկի պէս, որ կը թառամի... Ա՛հ, այո՛, համբոյրը կարծես կը փակէ սիրոյ դուռը եւ կը բացուի ուրիշ սրահի մը վրայ, որ հեշտութիւնն է, մինչդեռ ես այնքան երջանիկ եմ այս հարստութեան ու իրերուն մէջ, Արփի՛կ, որ կ'ուզեմ դուռը մնայ բաց, կ'ուզեմ մնամ հոս, այսպէս արբշիռ աստղերուն տակ, այսպէս խենթ, այսպէս խառնիխուռն մազերով:

«Արեւը ահա՛ կը թեքի դրացի կաղամախիին վրայ: Կը գրեմ ու կը նայիմ դուրս, որովհետեւ սիրտս կը յոգնի այս մեծ յուզումին ծանրութեան տակ: Ձեռքդ դնէիր ձախ կրծքիս վրայ ու խօսէի՛ր, որ լսէր այս անառակ ու անհանդիստ պըղտիկը, որ ահա՛ կը հծծէ, թէ անշուշտ որ քու շրթներդ պիտի չնմանէին մահկանացու ու անցաւոր բոլոր համբոյրներուն. անշուշտ որ քու համբոյրդ պիտի չփակէր մեր առջեւ սիրոյ այս քանդակազարդ դուռը: Կը խօսի ու կ'ըսէ ինծի:

– «Ա՛հ, խելագա՛ր, համբուրէ՛ր. անոր համբոյրը պիտի պահէր մարմինդ նոյն յուզումին ծոցը: Պիտի մնայինք նոյն գարնանային ու կանաչ կայքերուն մէջ:

«Սիրտս կը դողայ: Խօնջ եմ ամբողջ մարմինովս: Աւելի լաւ է խօսիմ ուրիշ նիւթի մասին: Օրը կը քալէ դուրսը, եւ ես ո՛րքան դեռ ըսելիք ունիմ քեզի: Կրնայ ըլլալ, որ ընկերներս գան ու խանգարեն զիս:

«Երկու օր է կ'աշխատինք պարտէզի մը մէջ, ողողուած բարձրահասակ ու առատ բուսականութեամբ, ծառերու շուքին տակ՝ հարուստ յիշատակովդ ու երջանիկ՝ սրտիս ջերմութիւնովը: Ամուր ու ջղուտ բազուկներով կը փորենք հողը: Ածուներուն ու ակօսներուն մէջ կը բանանք կորիներ, որպէսզի ջուրը, կապոյտ առատութիւն, հասի՛ ու բեղմնաւորէ ամէն ծիլ ու ծաղիկ: Կը պատենք արգասաւոր ու յղի հողին պորտը: Յաճախ լուռ, կորաքամակ, յամառ, վայրի ու անզուսպ հաճոյքով մը:

«Օրը կը յառաջանայ: Պահերը մեր վըրայ կ'իյնան տերեւներու պէս թեթեւ: Թռչունները կ'երգեն՝ ճա՛վ, ճա՛վ, ճա՛վ, ճա՛վ: Դիմացի պարտէզներուն վարդենիներու բուրումը կը լեցնէ մեր ռունգերը: Ու այսպէս՝ մինչեւ իրիկուն: Կ'ընենք ութ ժամ չէ՞ որ կ'ապրինք բանուոր – գիւղացիական երկրի մէջ ու երեկոյեան դեռ արեւը չխոնարհած՝ կը լըւացուինք զով ու գըլգլան առուակի ջրին մէջ:

(Շար. 38)

Monsieur et Madame Michel Kachkachian,
ses parents,
Madame Anaïde-Michelle Kachkachian et son compagnon,
sa sœur,
Sevan-Valentin,
son neveu,
Madame Odile Lomosof,
Madame Claudine Beaufils,
Monsieur Christian Lomosof,
Monsieur Robert Beaufils,
ses oncles et tantes,
Monsieur Frédérick Lomosof,
Madame Noëlla Beaufils,
ses cousin et cousine,
Ainsi que toute la famille,
ont la douleur de vous faire part du décès de

Monsieur Sarkis Serge
KACHKACHIAN

survenu le mardi 30 décembre 2003, dans sa 45ème année.

La cérémonie religieuse sera célébrée le lundi 12 janvier 2004 à 10h, en l'église apostolique arménienne Saint Jean-Baptiste, 15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris.

Suivie de l'inhumation au cimetière d'Arnouville-lès-Gonesse, dans le caveau de famille.

M. et Mme Kachkachian
8, rue Marsoulan, 75012 Paris

«HARATCH» présente ses condoléances à Monsieur et Madame Kachkachian.

CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE SERPOTZ TARKMANTCHATZ DE MARSEILLE

Le Comité des Dames
présente ses meilleurs vœux
à l'occasion des fêtes
de NOUVEL AN et du NOEL ARMENIEN
et vous invite à partager ensemble

le GATEAU DES ROIS

Dimanche 18 janvier à 15 heures

dans la salle «A. Tcherpachian»
339, ave. du Prado — 13008 Marseille

V e n e z n o m b r e u x ! ! !

L'entrée est gratuite

Réservations S.V.P.
Tél. : 04 42 88 08 52
ou 04 91 77 84 70

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Helen Puzant» d'Alfortville

Théâtre et Comédie
à Alfortville !

"Bouzoum - Douzoum"

Une pièce de
N a r e k D O U R I A N
le Vendredi 16 Janvier à 20h30
Salle des Fêtes
rue Voltaire
Renseignements : **Tél. : 01 43. 76. 55. 89**

Séjour d'hiver

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 14 au 21 février pour les enfants nés entre le 1er janvier 1989 et le 31 décembre 1995.

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
Tél. : 01 53 34 18 18.

Nombre de places limité.
Date limite d'inscription :
15 janvier (à respecter impérativement).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան 75 Եւրօ:

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Տէր եւ Տիկին Ալպէր Պօղոսեան 50 Եւրօ:

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue Saint-Bazile

SUPER LOTO

Dimanche 11 janvier à 15 heures

— L o u i s d ' o r
— L e c t e u r D V D
— N o m b r e u x l o t s d e v a l e u r.

Ambiance cordiale et chaleureuse.
P.A.F. : 15 Euros les 3 cartons

Cérémonie de présentation des vœux du nouvel an

Mercredi 14 janvier à 19 heures

En présence des autorités locales de la Ville de Marseille, du Département des Bouches-du-Rhône et de la Région PACA.

Un cocktail clôturera la soirée.

Concert exceptionnel

Concert exceptionnel avec l'Ensemble Orchestral **«Vocation»**, sous la direction de RETA KAZARIAN.

Au piano, le grand soliste russe **Mickaël VOSKRESSENSKY**

Au programme :
Chopin, Wagner, Nikiforov, Fauré
le Vendredi 16 Janvier à 20h30
S a l l e C o r t o t
78, rue Cardinet, 75017 Paris
Réservations : **Tél. : 01. 42. 29. 10. 24**

Ce concert est organisé avec la collaboration de Hamaskaïne-Paris.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հ. Մ. Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 2003-ի տարուան ընթացքին հետեւեալ նուէրները:

Պր. Տիգրան Անդրէասեան 400 Եւրօ, Պր. Ռաֆֆի Գազանճեան 175 Եւրօ, Տիկին Նորա Տէր-աՅկոբեան, Պր. Ալեքսի Կէօվճեան, Պր. Զարեհ Պէրպէրեան, Պր. Շարլ Մարտինեան 150-ական Եւրօ, Տիկնանց Յանձնախումբ 200 Եւրօ, Որբերու Օժանդակ Մարմին 150 Եւրօ, Պր. Կարապետ Մանուտեան 200 Եւրօ, Հիկին Սէսիլ Հայթայեան 100 Եւրօ, Տիկին Անի Գույումճեան 200 Եւրօ, Պր. Ժան - Փիէռ Քիպարեան 150 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ֆրանքօ Փասթէօր 30 Եւրօ, Օր. Լիւսէթ Ալթունեան 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Անթուան Ալթունեան 30 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Լօրիս Խաչերեան 300 Եւրօ, Տիկին Անայիս Տամլամեան 60 Եւրօ, Տիկին Նատիա Ֆէր 100 Եւրօ, Պր. Արման Շամլեան 20 Եւրօ, Պր. Րընէ Զաքչեան 14 Եւրօ, Պր. Էտի Մաստիքեան 25 Եւրօ, Պր. Ֆիլիփ Սեմերճեան 18 Եւրօ, Պր. Ալպէր Հարոյեան 132 Եւրօ, Տիկին Սոնիա Մելտոնեան 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժագ Սալմասլեան 18 Եւրօ, Պր. Յակոբ Գաւուքճեան 100 Եւրօ, Պր. Ժագ Տէյիրմէնճեան 18 Եւրօ, Պր. Ժագ Տաւուտեան 168 Եւրօ, Պր. Խաչիկ Խաչիկեան 18 Եւրօ, Տիկին Իզապէլ Ռամօն 18 Եւրօ, Տիկին Սիլվա Գույումճեան 100 Եւրօ Պր. Միշէլ Ժոսէրան 18 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժան Գասպարեան 300 Եւրօ, Տիկին Վերժին Տէմիրճեան 100 Եւրօ, Պր. Ռոժէ Եոփեան 60 Եւրօ, Պր. Փիէռ Պըլըքլեան 250 Եւրօ, Տիկին Իւկէթ Ռիու 100 Եւրօ:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13
Ը. ՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ
ՏՕՆ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանին Տնօրհնէքը *կը կատարուի:*

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13
ՏՕՆ Է ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի: Յաւարտ պատարագի Եպիսկոպոսարանի Տնօրհնէք կը կատարուի:

C H A V I L L E

L'Ephorie de l'Eglise Saint-Grégoire l'Illuminateur vous invite au

DONADZAR 2004

Dimanche 11 Janvier à 15h30

Salle de l'Eglise Arménienne
de Chaville
6, rue Komitas

- Prestations des élèves de l'école.
- Visite du Père Noël.
- Goûter.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ագաշեանէ 100 Եւրօ Թագուհի Փափազեան - Սարգիսեանի *յիշատակին:*

B A M V I V R A

LE CENTRE CULTUREL IRANIEN
présente

deux concerts exceptionnels

au profit des rescapés du tremblement de terre de BAM

Direction musicale :
LORIS TJEKNAVORIAN

— **MERCREDI 14 JANVIER à 20h30**
Eglise Saint-Sulpice
Place St-Sulpice — 75006 Paris
M° St-Sulpice

— **JEUDI 15 JANVIER à 20h30**
Conservatoire Niedermeyer
11/13, rue Danton,
92130 Issy-les-Moulineaux
M° Mairie d'Issy (ligne 12)

E n t r é e l i b r e

Avec le soutien des Arméniens de Paris, la Mairie de Paris, la Mairie d'Issy-les-Moulineaux, Médecins du Monde, etc...

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un
G A L A
AU PROFIT DE SES ECOLES
Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 **Paris**
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

LE PERE NOEL

Vous attend nombreux à

L'ARBRE DE NOEL DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

Le dimanche 11 janvier à partir de 12 heures
à la Salle des Fêtes «Thierry-le-Luron»
9, Boulevard du Midi, 93340 **Le Raincy**

Après midi animée par
R A F F I

Spectacle des enfants — Chorale de l'Ecole — Spectacle surprise
B u f f e t — T o m b o l a
Distribution des cadeaux par le PERE NOEL

Renseignements à l'ECOLE TEBROTZASSERE : **01 43 81 01 72**

Accès autoroute A3 : Sortie Villemomble Le Raincy
Gare de Villemomble Le Raincy RER (Eole)
Ligne Paris Chelles
Salle à 200 mètres

E n t r é e g r a t u i t e

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
ARMENIAN

ARMÉNIE
PROMOTION SPÉCIALE
AVION* +7 NUITS HOTEL****
+TRANSFERTS
500€*

* Départ Paris
* A partir de

PARIS • SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77
LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30
Sabera@wanadoo.fr www.saberatours.fr

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13
MARDI
13 JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20.856 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.856

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 9 / 12)

ՕԹԱՆ – ԱՏՐՊԷՅՃԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Ատրպէյճանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Գուլիեւ ակնարկելով Հայաստանի գինուորական պատուիրակութեան Պաքուի մէջ ՕԹԱՆ-ի զօրավարժութիւններուն մասնակցելու հարցին, ըսած է թէ հրաւէրը Ատրպէյճանէն ուղղուած չէ, այլ Հիւսիսատլանտեան դաշինքէն: Աւելցուցած է թէ հայ զինուորականներուն այցը պէտք չէ դիտուի որպէս հայեւատրպէյճանական յարաբերութիւններու վերահաստատման ապացոյց: Ըստ ատրպէյճանական մամուլին, եթէ ատրպէյճանական կողմը չընդունի հայկական պատուիրակութիւնը, լրջօրէն կը վնասուին Ատրպէյճան – ՕԹԱՆ յարաբերութիւնները:

Այսուհանդերձ, Ատրպէյճանի Թիֆլիսի դեսպանատունը Յունուար 9-ին մերժած է երկիր մուտքի արտօնաթուղթ տալ հայ սպաներուն որոնք Պաքու պիտի մեկնէին, մասնակցելու նոյն զինափորձերուն:

Ատրպէյճանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Գուլիեւ անդրադառնալով հարցին, ըսած է թէ մուտքի արտօնագիր տալու համար պէտք տնին ենթականերուն ինքնութիւնը ուսումնասիրելու, «իսկ Հայերը յատուկ պարագայ են, անոնց ինքնութիւնը պէտք է ուսումնասիրուի յատուկ ուշադրութեամբ»: Ան թեր արտայայտուած է Հայերու Պաքու այցին, ըսելով որ եթէ ընթացք չտրուի, Հայերը առիթը քարոզչական նպատակով կ'օգտագործեն ու Ատրպէյճանի վարկը վնաս կը կրէ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՊԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարը Ա. Կիւլ Յունուար 9-ին Պաքու գացած է, գլխաւորաբար Պաքու – Ճէյհան նաւթատարին մասին հանդիպումներ ունենալու երկրին իշխանութիւններուն հետ: Հոն տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսի մը Ա. Կիւլ արտայայտուած է Ղարաբաղի հարցին, Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու մասին:

Ղարաբաղի առընչութեամբ կրկնած է թէ լուծումը կը տեսնեն միայն Ատրպէյճանի հողային ամբողջականութեան պահպանման պայմանով. կրկնած է նոյնպէս թէ Թուրքիա կը շարունակէ զօրակցիլ Ատրպէյճանին հարցին լուծման ուղղուած ջանքերուն:

Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու, «Թուրքիա չի բանար իր սահմանը, այնքան ատեն որ չեն ազատած ատրպէյճանական տարածքները»: Ա. Կիւլ պատասխանելով լրագրողներու, ըսած է թէ Թուրքիա պատրաստ է ամէն բան ընելու, խնդիրը երկխօսութեամբ լուծելու համար: Ծրագրած է արդէն յառաջիկային Հայաստանի ու Ատրպէյճանի մասնակցութեամբ եռակողմ հանդիպում կազմակերպել:

Ա. Կիւլի Նախագահ Ի. Ալիեւի հետ հանդիպումին ալ նիւթ եղած է Ղարաբաղը ու Ատրպէյճանի Նախագահը ըսած է թէ իր երկիրը իր դիրքորոշումներուն մէջ միշտ զգացած է Թուրքիոյ աջակցութիւնը:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ 4200 գիտնականներ, ի շարս որոնց Կրթական նախկին նախարար՝ Գըլոտ Ալեկր, բողոքի նամակ մը ստորագրած են, դատապարտելով պետական յատկացումներու շատ խեղճ բնոյթը: Անոնք կը շեշտեն թէ կարելի չէ հետազօտական աշխատանք տանիլ նման պայմաններու մէջ: «Այլեւս չենք կրնար աշխատիլ, կ'ըսէ Ալեկր, նուեթապէս ծայրը հասած ենք եւ չենք կրնար շարունակել», աւելցնելով թէ ինք ալ կը խորհի Ամերիկա աշխատիլ, գոնէ տարին վեց ամիս: Սէ – էն – էռ – էս-ի ընդհանուր տնօրէնը բացատրած է որ 2004-ի պիւտճէն «լաւ» է, բայց եւ այնպէս պարտի 346 պաշտօնազրկում կատարել: Հրապարակ իջած է նաեւ նախարարուհին՝ Գլօտի էնըռէ, որ ապահովութիւն տուած է թէ 2004-ի պիւտճէն 3,9%-ի յաւելում կը կրէ, բայց եւ այնպէս կացութիւնը հեռու է միխիթարական ըլլալէ եւ շատեր արդէն ԱՄՆ գաղթած են:

ԻՒԹԱՅԻ ՏԷ – ԱՀ 10 օդանաւին ոճրափորձին (1989, Սեպտեմբեր 19) զոհերու ընտանիքները համաձայնութեան եկան, Յունուար 9-ին, լիբիական իշխանութիւններուն հետ, տարիներու բանակցութիւններէ ետք: Լիբիա 170 միլիոն տոլար, այսինքն մէկ միլիոն տոլար ընտանիք գլուխ հատուցում պիտի վճարէ, չորս անգամէն: Լիբիա, թէեւ չընդունիր իր պատասխանատուութիւնը ոճրափորձին մէջ եւ կը պնդէ որ 1999-ին Ֆրանսայի ոճրային մէկ ատեանին 6 Լիբիացիները անմեղ էին: Լիբիոյ եւ Ֆրանսայի յարաբերութիւնները այլեւս սիրալիր դարձած են:

ՎԷՆԻՍԻԷԼԾ ԵՒ ՕՍԷԲ կատարուած ութ ձերբակալութիւնները իսլամական չէչէն շրջանակներու մէջ, ցոյց տուած են որ քիմիական միջոցներով ոճրափորձ մը կը պատրաստուէր, Դեկտեմբերին գործադրելի: Ձերբակալուածներէն ոմանք մեղադրուած են Իմամին երեք զաւակներէն երիցագոյնը՝ Մենատ Պէնշելալի, որ փորձած է թունաւոր ապրանքներ պատրաստել: Իր եղբայրն ալ մաս կը կազմէ կուանթանամոյի բանտարկեալներուն: Վէնիսէօյի մէջ (Լիոնի արուարձան) ցոյց մըն ալ եղած է բողոքելու համար ոստիկանական կոպտութիւններու դէմ, ձերբակալութեան ատեն:

ԻՍՐԱՅԷԼ զգուշացուց Պաղեստինցիները անկախ պետութեան մը միակողմանի հռչակման դէմ, ինչպէս յայտարարած էր պաղեստինեան Իշխանութեան վարչապետը: Շուրջ 100 հազար ցուցարարներ ալ, որոնց մէջ չորս նախարար, տողանցած են Թել – Ավիվի Ռապին հրապարակը, լոզունգ ունենալով՝ «Իսրայէլ պիտի չնահանջէ»: Ծայրայեղ աջի այս ցոյցին նպատակն էր դէմ դնել Շարոնի այն ծրագրին, որ կը միտի պարպել հրէական ապօրինի գաղթավայրերը:

ԻՐԱՆԻ Սահմանադրութեան Պահպաններու Խորհուրդը, Յունուար 11-ին տրուած է երեսփոխանական ընտրութեան 8145 թեկնածուներու ցանկէն ջնջել 2033 անուն, այսինքն բարենորոգիչներու անունները: Նախագահ Խաթամի յայտարարած է թէ այդ մեթոտները խստօր կը համեմատին կրօնական ժողովրդավարութեան հետ: Ցանկէն դուրս կը մընայ նաեւ Միրտամատի որ, Խորհրդարանին Արտաքին քաղաքականութեան եւ Ազգային Ապահովութեան Յանձնախումբին նախագահն է եւ այս առընչութեամբ յայտարարած է. – «Թեկնածուներու այս մերժումը պետական հարուած մըն է եւ վարչակարգի փոփոխութիւն մը ոչ զինուորական միջոցներով»: Ցանկէն ջնջուած է նաեւ Խաթամիի եղբայրը, որ Խորհրդարանի փոխ – նախագահն է: Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ Փետրուարին. Սահմանադրութեան Խորհուրդը պահպանողականներուն ձեռքն է եւ մերժումի իրենց դրդապատճառն է «Իսլամը չէ յարգուած»: Արտօնուած են ներկայանալու միայն 7 բարենորոգիչ թեկնածուներ:

ԱԼԺԷ, կրկին վախի մէջ է, Յունուար 10-էն ի վեր, երբ նոր երկրաշարժ մը 5,7 ուժգնութեամբ Ռիխթէրի վրայ, ցնցեց շրջանը յիշեցնելով անցեալ Մայիս 21-ը (2300 մեռեալ): Այս անգամ միայն 300 հոգի թեթեւօրէն վիրաւորուած են:

ԹՈՒՐՔԻԱ Եւրոպական Միութեան պատշաճելու ձեւակերպութիւններու շարքին ստորագրած է 13-րդ արձանագրութիւնը որ կը վերաբերէր մահապատիժի առանց այլեւայլի ջնջումին: Որպէսզի ստորագրուած փաստաթուղթը գործադրելի ըլլայ, հարկ է որ Ազգային ժողովը վաւերացնէ զայն:

ԳԱՀԻՐԷԻ մէկ արուարձանին՝ Ռապաա ալ-Ատավէյայի մզկիթին մէջ, 20-էն 25 հազար հաւատացեալներ հետեւած են իրենց «գերագոյն պետ»ին՝ Մաամուն Հոտէյպիի յուղարկաւորութեան, Յունուար 10-ին: Մեռած էր նախորդ օրը, 83 տարեկանին: Մահմետական Եղբայրներու միաբանութիւնը միշտ արգիլուած է, բայց հանդուրժողութիւն կայ իրեն հանդէպ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ ԿԸ ԳՆԱՀԱՏԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՔԱՅԼԵՐԸ

Թրքական «Հիւրրիյէթ» օրաթերթը Յունուար 12-ի թիւին Ա. Էյլին ճակատը պետեղած է Նախագահ Ժ. Շիրաքի գնահատական խօսքերը Թուրքիոյ բարեփոխումներուն մասին: Ան Ամանորի ընդունելութեան թերթին Փարիզի թղթակիցին յայտնած է թէ մօտէն կը հետեւի Եւրոպական Միութեան ուղղութեամբ Թուրքիոյ առած քայլերուն եւ մեծապէս կարեւոր կը նկատէ Քոփընհակընեան չափանիշերուն պատշաճելու անոր բարեփոխումները: Հարկաւոր կը նկատէ որ այդ բարեփոխումները նեղ շրջանակի մէջ չմնան եւ տարածուին ամբողջ երկրին վրայ:

Նախագահ Շիրաք ըսած է նաեւ թէ Յունիսին Թուրքիա կ'երթայ, 25 – 26-ին ներկայ ըլլալու ՕԹԱՆ-ի վեհաժողովին:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(10/11 janvier)

Gérard CHALIAND:

«Pas de retrait américain avant deux ans»

Ժերար Շալեան ամիս մը անցուցած է Իրաք եւ վերադարձին, «Ֆիկառօ» հարցազրոյց մը ունեցած է իրեն հետ, ուր կը պարզէ իր խորհրդածութիւնները:

Սկիզբը, կը մերժէ այն գաղափարը, թէ Ամերիկացիք մխրճուած են Իրաք եւ կը խորհի թէ պէտք է մնան, ինչ որ ալ ըլլայ ԱՄՆ-ու վաղուան իշխանութիւնը: Կարենալ հաշուեկշիռ մը ընելու համար,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԱՐԳԵԼՔԻՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թուրքիոյ ծայրայեղ ազգայնական տարրերուն ճնշումով «Արարատ»ի ցուցադրութեան խոչընդոտումը բազմաթիւ հակազդեցութիւններու պատճառ եղած է: Մշակոյթի նախարարը որ արտօնած էր ցուցադրութիւնը, դժգոհութիւն յայտնուած է, ըսելով որ ընդդիմադիրներու խումբի մը կեցուածքը երկրորդ մակարդակի վրայ ձգած է նախարարութեան որոշումը:

Նախարարը քննադատած է «Արարատ»ը ներածող Ս. Զէթինը, ըսելով որ իրենց արտօնութենէն ետք, պէտք չունէր Ազգ. Շարժումի կուսակցապետ Տ. Պահչէլիի կարծիքին ալ դիմելու: «Ան որ ժապաւէնը ցուցադրել կ'ուզէ, կը ցուցադրէ առանց այլեւայլի, եթէ շատ կ'ուզէին, մենք կրնային պետութեան սրահները տրամադրել: Իրաւունք չունինք Թուրքիան մեղադրանքի տակ դնելու» ըսած է ան, ինչպէս կը տեղեկացնէր «Մարմարա» (Յունուար 10):

Թերթը նիւթին առընչութեամբ Թուրք մամուլի բազմաթիւ գրութիւններէն արձագանգներ ալ կու տար. օրինակ, «Սապահ»ի մէջ Հ. Ուլուչ ցաւ կը յայտնէ ցուցադրութեան ջնջումին, գրելով որ Թուրքիա կը շարունակէ գլուխը աւազին խրած պահել: «Լայնախոհութիւնը եւ առոր փոխարէն սեփական թեզ մը առաջ քշել եւրոպական մտայնութիւն է: Մենք այդ մտայնութիւնը ունի՞նք: Չունի՛նք: Ուրեմն, ինչի՞ կը ծառայէ Եւրոպական Միութիւնը» հարց կու տայ լրագրողը:

Նոյն թերթին մէջ Մ. Ֆորուման եւս նոյն տեսակէտը արտայայտած է, գրելով. «Այո՛, կ'ընդունինք որ մարդ իր տան մէջ պէտք չէ հայհոյութեան ենթարկուի, բայց մարդ պէտք է գիտնայ նաեւ թէ ո՞վ, ի՞նչու եւ ի՞նչ արդարացումներով կը հայհոյէ իրեն: Պատմութիւնը միայն սուրբ յաղթանակներու, գիւտերու փապուղի մը չէ: Անիկա նաեւ լաբիւրինթոս մըն է չփակուած հաշիւներու եւ անիրաւութիւններու:

Ես որքան որ գիտեմ եւ կը հասկնամ, տէր կը կանգնիմ իմ ազգային պատմութեան: Տէր կը կանգնիմ յաղթանակներով եւ պարտութիւններով: Արդար կողմերով կամ անիրաւութիւններով:

Օգտակար պիտի ըլլար որ մենք երես առ երես գայինք մեր ինքնութեան հետ»:

Նոյն նիւթին մասին «Սթար»ի (Յունուար 11) մէջ Ի. Արտըչ կը գրէ թէ «Արարատ»ը դրական մասերով հանդերձ միջակ գործ մըն է եւ թէ Թուրքիա անկէ վախնալու պէտք չունէր: Կ'ըսէ. «Եթէ ես Թուրքերու խելացի թշնամի մը ըլլայի, նման ժապաւէն մը փոխանակ սահմանափակ կարողութեան տէր Ա. Եղոյեանի, Շփիլպէրկի, Գամերոնի նման շարժանկարի մեծ անուններուն պատրաստել կու տայի... Այն ատեն էր որ պէտք է վախնայինք»:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

-40-

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԽՍԵՐԲԻՈՍ

ԵՐԵՐՈՅՔ

Մարմաշէնի համալիրը կուշտ մը վայելելէ յետոյ, աշնանային գոնաւոր արեւի շողերով, հաւատարիմ ընկերոջս հետ թռնեցի Երերոյքի ուղղութիւնը քիչ մը աւելի հարաւ, կպած Թրքական սահմանափշաթելերուն:

Գիւմրիի կարեւոր հրապարակներէն մէկուն վրայ, հոն ուր բազմաթիւ փողոցներ կը խաչաձեւուին, տարօրինակ յուշարձան մը ուշադրութիւնս գրաւեց. հրապարակի շուրջի կիսակործան կամ կիսականգուն շէնքերու մէջէն ինձ թուեցաւ Հայաստանի հողին վրայ գտնուող ամենամեծ «յաղթական կամարը» տեսնել, իր երեւոյթով աւելի Պաղտատի Սատտամ Հիւսէյնեան կամարներուն նըման էր քան Կոստանդինոսի կամ Նափոլէոնի բարձրացուցած կառոյցներուն:

Յանկարծ, թմբիրէ արթնցած մարդու մը պէս յիշեցի որ Աղնաւուրի յուշարձանի մը մասին խօսք եղած էր Գիւմրիի մէջ … Աստուա՛ծ իմ. չըլլայ թէ սա մէկը ըլլայ, արդեօ՞ք Ազնաւուր տեսած է: Չեմ կարծեր .եթէ տեսած ըլլար անպայման հանել կու տար, առանց սպասելու որ ճաշակաւոր քաղաքապետ մը այդ գործը վրան առնէ … երեւակայեցէք, քարուքանդ եղած քաղաքին մէջ, այնքան սրբատաշ քար գործածուած է այդ «աղօթական» կամարին համար, որ կարելի էր մի քանի շէնք ոտքի հանել, ընտանիքներ իրենց տնակներէն ազատել որուն կարիքը մինչեւ այսօր շատ զգալի է Գիւմրիի մէջ:

ՓԱՆԻԿ– ԱՑՑ ՍԻՐԵԼԻ Հ. ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

Դէպի Երերոյք ճամբուս վրայ, փոքր շեղումով հասայ Փանիկ ուր «վաստակեցաւ եւ անդ հանգչի» (Ալիշան) Մխիթարեան նուիրուած, բարեսիրտ, առաքինի միաբանը Հ. ԿՈՄԻՏԱՍ Վրդ. Մանուկեան, որ անկախութեան առաջին տարիներուն խանդավառուած հայրենասիրական զգացումներով, տեղապահին յանձնեց Մխիթարեան տպարանի Տեսչութիւնը որ այնքան լաւ կը վարէր, այցի գնաց Փանիկ եւ հոն մնաց, առանց յարգելու իր խոստումը, որ կը սիրէր ամէնուն կրկնել՝ ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻՍ ՄՆԱՑ … գնաց ժրեսունէն շատ առաջ, գրեթէ կատակով, ոտքի վրայ, անակընկալ տագնապի մը զոհ:

Հ. Կոմիտաս ծայր աստիճան բարի էր, բայց անոր զանակի նման սուր լեզուէն մարդ չէր կրնար պրծիլ … այնքան ըմբռնող, պատրաստաբան, խայթող՝ առանց ցաւ պատճառելու, հեգնող՝ առանց ծաղրելու, զուարճացող՝ զուարճացնելով շուրջինները, փնտռուած հաւասարապէս եկեղեցական թէ աշխարհական դասէն, յարգալիր ամէնուն հանդէպ բայց մնաց միշտ ազատ մտածող, իր մեծամիտ դասընկերներէն յաճախ անտեսուած բայց կուլ տուած մեծահոգի կեցուածքով, սիրեց հիւսիսային Հայաստանի այդ աննշան գիւղը ուր մշտական կայք հաստատեց, վերանորոգեց եկեղեցին, քահանայատունը ենթակառոյցներով, գիւղին նոր հիւանդանոց մըն ալ նուիրեց շնորհիւ իր ունեցած բազմաթիւ ծանօթութիւններուն Իտալիոյ եւ Փարիզի շրջանին մէջ … Պոլսոյ այս հրաշալի զաւակը որ այնքան հպարտ էր իր ծննդավայրով, հիմա կը հանգչի Փանիկի եկեղեցիի բակին մէկ անկիւնը, առանձին, մոռցուած, առանց խունկի եւ ծաղիկի …: Ծունկի եկած պզտլունց մը աղօթք մրմնջացի սառած մարմարին վրայ, կարծես իր ձայնը լսելով զամբանի խորերէն … – Հէյ կիտի Հ. Կոմիտաս, ուրե՛ր էիր ուրե՛ր հասար – …:

Երերոյքի մօտենալ անհնարին էր անցեալին: Ան ուղղակի սահմանի փշաթելերուն կպած է: Այս անգամ առարկութիւն ընող չեղաւ …: Կասկած ունիմ որ ամերիկեան ներխուժումի քաղաքականութիւնը եթէ այս ընթացքով շարունակուի Վրաստանի եւ Ատրբէջանի ճամբով Կովկաս թափանցելու, Ռուսաստան արդարացիօրէն պիտի ստիպուի հզօրացնել իր մեծազօր դաշնակից՝ Հայաստանի սահմանները … եւ կրկին նիւթական դըժուարութիւններ ստեղծել հոն մօտեցողներուն:

Դիմացն ալ մերն է, Անին է, իր մշակութային անսահման հարստութիւններով, Տեկոր … Խծկոնք … Մրեն … Բագնայր …: Նկարել չես կրնար, նայիլ՝ միայն զգուշութեամբ որ կասկածներ չարթնցենք: Բնական կու գայ մեր ափը գնելէ առաջ դիմացը նայիլ կուշտ մը. ամէնուն չէ տրուած մինչեւ հոս ժամանելը..

Անցեալ ամառ, դիմացն էի եւ կարօտով այս կողմ ուղղած էի հայեացքս. զարմանալի զգացումներ են. միայն Հայը կրնայ հասկնալ …: Կը յիշեմ թէ ինչպէս Անիի մուտքին կանգնած սպային, որ (մուտքի) տոմս կ՚ուզէր ինծմէ գոռացի կրակ կտրած … Սա մերն է, ի՞նչ իրաւունքով տոմս կ՚ուզես ինծմէ …

Երիտասարդ զինուորականը, շփոթութեան նոպայ մը ապրելէ վերջ, անմիջապէս զգաց զգացումներուս անվիճելի հարազատութիւնը եւ անսպասելի դիւանագիտութեամբ առաջքն առաւ անհաճոյ կացութեան մը, օտար զբօսաշրջիկներու հետաքրքիր նայուածքներուն տակ, զըսպուած ժպիտով մը ըսելով..

– Կը տեսնուի էֆէնտին ՀԱՅ է, հրամմեցէ՛ք, հրամմեցէ՛ք: Եւ այսպէս ես հոգեկան մեծ բաւարարութիւն ապրեցայ որ ԱՆԻ-ի պարիսպներէն ներս մտայ որպէս իմ հարազատ տունս …:

– «Երիւք մղոնօք ի հարաւ հին դեղջն, հանդէպ աւերակաց Անւոյ հաստատեալ էր Ռուսաց պահակատուն յանուն քաղաքին (այն օրերուն ալ Ռուսե՛ր …) … առ գետեզերքն կայ աւերակ հին եկեղեցւոյ … եւ պահակատուն յանուն ԳԶԸԼ – ԳՈՒԼԷ հանդըուանի, որ կայ ի ստորեւ բացադոյն. եւ կոչին սոքա այսպէս (Կարմիր Բուրդ) ըստ գունոյ կոփածոյ քարանց եւ ձեւոյ գմբէթի հոյակապ եկեղեցւոյ միոյ որ ի հիւսիսոյ կողմանէ պահակատանն, իբր մղոնաւ հեռագոյն կայ ի սարահարթի ուրեք բարձու … ի կողմանէ միոյ ի հարաւային դրանցս արտաքուստ արձանագրեալ կայ կարեւոր յիշատակս, յամի 1038 …»: (Ալիշան – Շիրակ էջ 170):

Երերոյքի պազիլիքը վստահաբար Ե. – Զ .դարերու կառոյց է. այսպէս կը համարի Թորամանեան եւ իրեն նման շատեր; Հաւանաբար դար մը վերջ յաւելումներ եւ ընդարձակումներ տեղի կ՚ունենան: Ներքին արձանագրութեան մը համաձայն ոմն Յակոբ քահանայ վկայարան մը կը շինէ Ս. Յովհաննէս Կարապետի եւ Ստեփանոս Նախավկայի:

Հարաւային ճակատի Ն վրայ 1038 թըւական կրող արձանագրութիւնը (Հայոց ՆԶէ) պատրաստե՛լ տուած է Հայոց թագուհին, կինը Սմբատ Շահնշահի, դուստրը Աբասի եւ մայրը Աշոտի ուր կը յիշատակուի Երերոյքի ազատագրումը:

– «Ցանուն Աստուծոյ. ի Թուականիս ՆԶէ բարեպաշտ Թագուհիս դուստր Աբասա Սմբատ Շահնշահի կինս եւ Աշոտո մայրս որ ազատեցի զԵՐԵՐՈՒԱՑ Թաստակս յորդէց յորդիս Սմբատ Շահանշահի հզուրի եւ արքայի արեւշատութեան. որ այս գրոյս հակառակի կամ ի մեծաց կամ ի փոքրանց ՅԺԸ հայրապետաց նզովեալ է բաժին ընդ Յուդայի աստուածվաճառին Սիմոնի կահարդին Գº եւ քահանայցն …–»: (Շիրակ էջ 171):

1201 – 1212 շրջաններուն Ամիրսպասալար Զաքարէ Անիի Ս. Յովհաննէս եկեղեցիին արտաքին պատի մը վրայ կը յիշատակէ – Վասն յերկարկենդանութեան բարեպաշտ հարազատի իմո Իւանէի եւ որդո մերոց Շահնշահի եւ Աւագի … ետու նուէր ընծայից զիմ գեւղն որ է հանդէպ վանիցս եւ զհինն որ կոչի աւեր Փանդուկ եւ զԵՐԵՐՈՒՍ ամենայն հողովն եւ զիւր ծաղկոցն–»:

1928 Թորամանեանի թելադրանքներուն վրայ սկիզբ կ՚առնէ տաճարին նորոգութեան աշխատանքը. 1948-ին Սահինեանի առաջնորդութեամբ վերանորոգումի նոր եւ հիմնական գործեր կը կատարուին փըլուզումէ փրկելու համար հայ ճարտա – րապետութեան այս հնագոյն եւ իւրայատուկ յուշարձանը ուր շատեր Սուրիոյ պազիլիքներու ազդեցութիւնը կը նկատեն միայն, տարուելով արտաքին որոշ նմանութիւններէ, սակայն վերջերս Շահէ Տէր – Գրիգորեանի (յետ մահու) լոյս տեսած աշխատասիրութիւնը բոլորովին նոր անկիւնադարձ մը կը կատարէ Երերոյքի պազիլիքի նկատմամբ:

Տէր Գէորգեան որ մասնագէտ էր քըրիստոնեայ Սուրիոյ յուշարձաններուն, կը փաստէ որ Հայաստանի մէջ Սուրիային շատ առաջ գոյութիւն ունէին եռանաւ պազիլիքեան դահլիճներ (Արմաւիր – Դրասխանակերտ եւ այլն). Քարէ պատի սուրիական շարուածքը միաշերտ է մինչ հայկականը եռաշերտ, կրաշաղախի միջուկով. տարբեր են էապէս նաեւ պազիլիք եկեղեցիներու յատակագծային եւ ծաւալատարածական յօրինուածքները, համաչափութիւնները եւ զարդաքանդակներու ոճը: Մէկ խօսքով Հայկական եւ Սուրիական վաղ քրիստոնէական ճարտարապետութիւնները ԻՆՔՆՈՒՐՈՅՆ եւ ԱՌԱՆՁԻՆ ստեղծագործական դպրոցներ են:

«ՋՈՒԹԱԿ ՉԱԼԵԼԸ ՓՈՐ ՉԻ ԿՇՏԱՑՆԵՐ»

Աւելի քան յիսնամեակ մը առաջ էր:

Լիբանանի ազգային – մշակութային կեանքը կ՚եռար, կը յորդէր մէկը միւսը գերազանցող ձեռնարկներով: Ամբողջ Սփիւռքի ազգային, քաղաքական եւ մշակութային կեանքին ներշնչման աղբիւրն ու մղիչ ուժն էր: Այնպէս որ, արուեստի մէջ փայլող ոեւէ տաղանդաւոր Հայու Պէյրութի բեմերուն վրայ ելլելը համազօր էր այդ տաղանդին վաւերացումին եւ ամբողջ Սփիւռքահայութեան կողմէ ճանաչումին:

Թէեւ ասիկա ճիշդ պատկերն էր այդ օրերու սփիւռքահայ կեանքին, սակայն, Մանուկ Բարիքեան բացառութիւն մըն էր: Հայկական փոքրիկ համայնք մը ունեցող Կիպրոս կղզիէն եկող այս տաղանդը իր համահայկական եւ համաշխարհային հռչակը ապահովելու համար պէտք չէր ունեցած Լիբանանահայութեան վաւերացումին: Երաժշտութեան վաստակաւոր դաստիարակ, ջութակահար եւ երգահան Վահան Պէտէլեանի քրոջը զաւակը ըլլալով, ան մանկութենէն արդէն փայլած էր մօրեղբօրը գուրգուրանքն ու դաստիարակութիւնը, եւ օր մըն ալ Մանուկ Բարիքեանի անունը աշխարհով մէկ կը հնչէր իբրեւ Լանտըն Սիմֆոնիք Օրքեսթրի մենակատար:

Դերերու շրջում մը կատարելով, այս անգամ Լիբանանն էր որ պիտի օգտուէր տաղանդաւոր Հայուն փարկէն, յատկապէս նորակազմ Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը, որ Մանուկ Բարիքեանը հըրաւիրող եւ համերգը կազմակերպողը եղաւ: Ըստ ընկալեալ սովորութեան, տոմսի սպառման յանձնախումբեր կազմուեցան ԻՆԿՍՕ-ի հսկայ սրահը կարենալ լեցնելու համար: Արուեստասէր մէկ բարեկամս Ժոզէֆ Խաչատուրեան կերպասավաճառ ըլլալով, միասին ստանձնեցինք կերպասավաճառներու եւ գորգավաճառներու շուկան, յարակից թաղերով: Մեր ստանձնած գործին գիտակցութեամբը հպարտ եւ ուրախ՝ մեծ եռանդով շուկայ իջանք: Շնորհիւ Մ. Բարիքեանի համբաւին եւ Ժոզէֆին շուկայական ծանօթութեան ու համոզկեր լեզուին, մեր ստանձնած պարտականութիւնը յաջողութեամբ ընթացաւ: Սակայն, այս այցելութիւններու ընթացքին գորգավաճառի մը հետ մեր հանդիպումը անմոռանալի մնաց: Մարդուն ժխտական վերաբերումին դիմաց Ժոզէֆին թաքուն հեգնանքով տուած բացատրութիւնները ոչ միայն չկրցան անոր ընդդիմութիւնը ընկճել, այլ ան շատ ինքնավստահ կերպով մեզի դաս մըն ալ տուաւ, ըսելով.

– Աղէկ ա, ի՞նչ գործ կ՚ենէ այս մարդը:

– Ջութակահար է, ջութակ կը նուագէ:

– Հասկցանք օղլո՛ւմ. ես այդ չեմ հարցըներ. ի՞նչ գործ կ՚ենէ, – իր հարցումը կրկնեց ան:

Իր պատասխանին մէջ հեգնանքի չափը քիչ մը եւս աւելցնելով Ժոզէֆ փորձեց բացատրել, թէ ջութակ նուագելն ալ գործ է, արուեստի գործ, որ բացառիկ տաղանդաւորներու յատուկ է:

– Այսինքն, ինք ջութակ պիտի չալէ եւ ես դրա՞մ պիտի տամ: Չէ, օղլո՛ւմ, չէ: Եթէ այս մարդը ձեր բարեկամն է, իրեն ըսէք քի ուրիշ արհեստ սորվի:

Ջութակ չալելը փոր չի կշտացներ:

ՀԱՅԿ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՍԱՀԱԿԱՇՎԻԼԻԻ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Մոսկուայի Վրէմիա Նովոստիէի թերթը հարցազրոյց մը կատարած է, մօտէն ծանօթացնելու համար Վրաստանի նորընտիր նախագահը: «Գուրիէ էնթէրնասիոնալ» անկէ հատուածներ արտատպած է: Հոն Սահակաշվիլի կը ներկայանայ երկխօսութեան կողմնակից, կանխակալ կարծիքներէ հեռու ղեկավար որ երկաթեայ բռունցքի խօսք կ՚ընէ միայն երբ կը խօսի երկրին մէջ կարգ – կանոն հաստատելու, մաֆիային դէմ պայքար մղելու, օրէնքը յարգել տալու մասին: Հակառուս կեցուածք մը չարտայայտելու ջանքը ակներեւ է անոր պատասխաններուն մէջ: Կ՚ըսէ, օրինակ, թէ ոչ մէկ նպատակ ունի երկրէն վտարելու ելեկտըրականութեան ռուսական ընկերութիւնը. իրականութիւնը ճիշդ հակառակն է: Այս ձմեռ տեսած են որ ռուսական յաւելեալ ներդրումներու կը կարօտին, Թիֆլիսի ելեկտրականութեան մատակարարումը կանոնաւորելու համար: Ամերիկացիները որոնց ձեռքն է ներկայիս մայրաքաղաքին ելեկտրականութեան ցանցը, չեն յաջողած ատիկա ընել:

Ինչ կը վերաբերի ռուսական զինուորական խարիսխներուն, Ախալքալաքի եւ Օսէթիոյ մէջ գտնուողներուն փակումի որոշումը տրուած է: Այսուհանդերձ, Սահակաշվիլի կ՚ըսէ թէ Ռուսաստան իւրայատուկ շահեր ունի շրջանին մէջ եւ կը հսկէ իր ապահովութեան: Պէտք է հարցերը պաղարիւնով ձեռք առնուին:

Ռուսաստանը զայրացնելու միտք չունինք: Ատիկա Շեվարնածէի կարճատեւ, փոփոխամիտ քաղաքականութեան հետեւանք էր: Չէր յարգեր իր յանձնառութիւնները եւ ո՛չ ԱՄՆ-ը, ոչ ալ Ռուսաստան կը վստահէին իրեն:

Սահակաշվիլի գլխաւոր պարտականութիւն կը նկատէ երկրին մէջ անիշխանականութեան վերջ տալը. «Պէտք է եր-

կաթեայ ձեռքով հաստատենք կարգ–կանոնը եւ կիրարկել տալ օրէնքը» կ՚ըսէ: Հոն մաֆիան շատ արմատացած, կազմակերպուած չէ, ուստի աւելի դիւրին կ՚ըլլայ պայքարիլ: Այլ հարց է մտայնութիւնները փոխելը. երկրին բնակիչները վարժուած են ապօրինի կերպերով դրամ շահելու:

Նոր նախագահին ուշադրութեան առարկայ է նոր հարուստներու շրջանակն ալ: Պատասխանելով մեծահարուստներէ պահանջելի հարստութեան տուրքին մասին հարցումին, ան կ՚ըսէ թէ մարդ երբ «Մերսէտէս» մակնիշի ինքնաշարժ ունի, իր շահը կը պահանջէ որ վճարէ, որպէսզի ճամբաները բարեկարգուին: Շքեղ բնակարանի մը տէրն ալ նոյն ձեւով, չի կրնար երջանիկ ըլլալ եթէ սովահարներ կան դրան առջեւ: Ինք նպատակ չունի սեփական ստացուածքներ գրաւելու. կ՚ուզէ ընել, ինչ որ Նախագահ Պուտին կ՚ընէ Ռուսաստանի մէջ:

Մ. Սահակաշվիլիի համար տիպար քաղաքական դէմքեր են Թուրքիոյ եւ Իսրայէլի պետութիւններուն հիմնադիրները, Ռուսաստանի 1906 – 1911-ի վարչապետ ու մեծ բարենորոգիչ Ստոլիփինը:

Աբխազիոյ ու Օսէթիոյ անջատողական հակումներուն համար ալ ան խաղաղ երկխօսութիւնը գլխաւոր միջոց կը նկատէ. երկխօսութիւն որուն մաս պիտի կազմէ Ռուսաստանն ալ որ նոյնպէս այդ հարցերուն բանալին ունի ձեռքը: Վստահ է որ Վրաստան ամէն գնով պիտի վերագտնէ իր միութիւնը:

ՕԹԱՆ-ի անդամակցութիւնը ներկայի կացութենէն թելադրուած է. «ոչ մէկ ուրիշ երաշխիք ունինք ապահովութեան, ամէն կողմէ սպառնալիքի տակ ենք» կ՚ըսէ Սահակաշվիլի: Որքան նուազին արտաքին սպառնալիքները, այնքան քիչ կը փորձուին ՕԹԱՆ-ի անդամ դառնալ:

ՔԱՂՀԱՆ

Livres reçus

YEGHISHE CHARENTS
poet of the revolution

Edited by MARC NICHANIAN

Mazda Publishers, Inc. Costa Mesa 2003

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐԸ ՀՈՂ ՈՒՆԻՆ, ՀՈՂԱՏԷՐ ՉԵՆ

Դեկտեմբերին Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած է հողագործներու առաջին համագումարը. հոն ներկայացուած է 12 միլիոն Ռուսերու առընչուած հարց մը որ այդ մարդիկը կը հակադրէ իշխանութիւններու շահախնդիր ախորժակներուն: Հարցը կը վերաբերի հողին տիրութեան: Այդ մարդիկը հող ունին, բայց յայտնուած է որ անոր տէրը չեն: Ու ամէն մէկը միւսներուն ունեցածէն շատ նման պատմութիւն մը ապրած է այդ մարզին մէջ տիրող անորոշութեան պատճառով:

Այդ գիւղացիները տասը տարի առաջ, Նախագահ Ելցինի ստորագրութեամբ հող ունենալու իրաւունք տուող պաշտօնաթուղթեր ստացած են. բայց, յայտնուած է որ այդ պաշտօնաթուղթերը այդ հողին կալուածատէր ըլլալու իրաւունքն ալ չի տար: Այլ խօսքով՝ անոնք կրնան մշակել հողը, բայց զայն կը վաճառեն պաշտօնատարները: Կը վաճառեն, առանց նկատի առնելու մշակին իրաւունքները, այնպէս ինչպէս իրենց յարմար կը թուի:

Շատեր դիմած են արդարադատ ատեաններու, բայց մեծ բան չեն կրցած ձեռք ձգել: Կրասնոտարէն հողագործ մը ըսած է թէ հազիւ ցանքը աւարտած, տեսած է որ մեքենաներ ղրկուած են «իր» արտերուն վրայ, հողը տակնուվրայ ընելու, հոն ուրիշ բան ցանելու համար: Երբ բողոքած է, դատախազութեան կողմէ հազիւ քօղարկուած սպառնալիք մը ստացած է. ըսուած է որ իրեն նման վարողները չեն կրնար հոն երկար ատեն աշխատիլ: Հանգստեան կոչուած ոստիկան մըն ալ պատմած է թէ Վորոնէժի շրջանին մէջ պարապ դիմումնագիրներ ստորագրել տուած են մարդոց, իսկ երբ իրենք ուզած են տեղեկանալ տըպագրուած մասերուն, տեսած են թէ մշակներուն աննպաստ պայմաններ կան հոն եւ թէ բաւական բացայայտ կ՚երեւի որ այդ փաստաթուղթերը ստորագրողները հրաժեշտ պէտք է տան իրենց արտերուն:

Մոսկուայի շրջանին մէջ, Լիփիցի գիւղին բնակիչները դատի մէջ են ընկերութեան մը հետ որ փորձած է մօտ եօթը հազար հեկտար իրենց հողերը ծախել քարիւղի ընկերութեան մը: Վերջին վայրկեանին միայն կարելի եղած է պատւար կանգնել գործառնութեան:

Համագումարին մասնակիցները շեշտած են նոյն շրջանի մը պաշտօնատարներուն իրարու տուած մեծ զօրակցութիւնը: Հասկնալի բան է, անշուշտ: Ո՞վ կ՚ուզէ հրաժարիլ մեծամեծ շահերու աղբիւրներէ: Եւ գաղտնիք չէ որ Մոսկուայի մօտերը հողը ոսկի կ՚արժէ: Նոյն այդ շրջանին մէջ 2002-ին հողային ապօրինի վաճառքը 3 միլիառ տոլարի հասած է: Իսկ իրենք զիրենք հողատէր կարծող մշակները երբ տեսած են թէ օրէնքի ճամբով իրենց իրաւունքը պաշտպանելու յոյս չունին, սկսած են կազմակերպուիլ: Արդէն հիմնած են շարժում մը որ կը կոչուի, «Ռուսական հողին պաշտպանութեան ազգային ճակատ»: Կ՚ըսեն թէ 150 հազար անդամ ունին:

ՃԱՓՈՆՆԵՐԸ ԲԱՌԵՐՈՒ ՆԵՐԱԾՈՒՄ ՉԵՆ ՈՒԶԵՐ

Ճափոնի վարչապետը յատուկ յանձնախումբ մը նշանակած է, որպէսզի գտնեն օտար անհասկնալի բառերու համապատասխան ճափոներէն բառեր:

Հնչիւնային սկզբունքով, ճափոներէնի վերածուած բառերու առատութիւնը այնպիսի համեմատութիւններու հասած է նախարարական փաստաթուղթերու մէջ, որ վարչապետ Գոյիզումի հրահանգած է ճափոներէն լեզուի ուսումնասիրութեան Ազգային Հիմնարկին, որ ճափոներէն թարգմանութիւններ առաջարկէ: Ապրիլին, 62 նոր եզրեր ներկայացնելէ ետք, 47 եզրերու նոր ցանկ մը հրատարակած է Նոյեմբեր 13-ին: Բայց, այս գիւտերը միաձայնութիւն չեն գտած: Հինգ թարգմանութիւններ, որոնք տեղ գտած են Օգոստոսին հրապարակուած առժամեայ ցանկի մը վրայ, ետ առնուած են եւ պէտք է վերաքննուին: Խնդրոյ առարկայ բառերը հետեւեալներն են. – օն լայն, իւպիքիթուս, տաքա պազ, փորում եւ մեսենա:

Այս բառերուն մերժուիլը բազմազան են: Նախընտրելի է, կ՚ըսուի, շարունակել համապատասխան կարելիներու ուսումնասիրութիւնը նկատի առնելով իմաստին եւ ըմբռնումին յեղաշրջումը: Նախընտրելի է նաեւ վերանայիլ զանոնք փոխարինելու պատեհութիւնն եւ անհրաժեշտութիւնը:

2002-ի ամրան է, որ Հիմնարկը յանձնախումբ մը նշանակած է ուսումնասիրելու համար օտար ծագումով բառերը, որոնց վրայ աւելցած են դուրսէն եկած մասնագէտներ: Այս ամբողջը հետեւանք է վարչապետին բարկութեան, երբ դէմ-յանդիման գտնուած է այդ ներածուած բառերու չափազանցեալ օգտագործման նախարարական փաստաթուղթերու մէջ: Հիմնարկին տնօրէնը բացատրած է որ իրենց աշխատանքներուն հեռանկարն է դիւրացնել ընթերցումը պաշտօնական թուղթերուն: Հարկ է գլխաւոր կէտերը մատնանշել եւ ոչ թէ հալածանքի ձեռնարկել օտար բառերու դէմ: Ըստ իրեն, Ապրիլին լոյս տեսած առաջին ցանկը, արդէն իսկ արդիւնաւէտ եղած է:

Ամէն պարագայի մէջ, Ձեռնարկութիւններու Մեկենասութեան Միութեան պատասխանատու՝ Տէկիւշի (ընկերաբան եւ Ազգագրութեան Ազգային Թանգարանի փրոֆէսօր), որ մաս կը կազմէ Սեպտեմբերին ստեղծուած խումբի մը, բողոքելու համար մեկենասութիւն (մեսէնա) ներածուած բառին հաւանական արգելքի մը դէմ, արտայայտած է իր տարակարծութիւնը: Ճիշդ կը գտնէ, որ ընթերցողներուն ուշադրութիւնը հրաւիրուի: Բայց, կ՚ըսէ «բառի մը հասկացողութիւնը կախում ունի իր պարունակէն: Կարելի չէ բացարձակ կերպով սահմանել: Եթէ, յանձնախումբը կը գոհանայ իր որոշումը գործադրելու կառավարական բնագիրներուն, ըսելիք չունիմ, բայց, կը պահանջէ որ յարգուին նաեւ մամուլին կողմէ, ատիկա չափազանցուած կը գտնեմ»:

Ճափոներէնի մասնագէտ, համալսարանի փրոֆէսօր՝ Շիմիզու նաեւ կը քննադատէ, ընդունելով հանդերձ, որ օրինաւոր է ահազանգ հնչեցնել ի տես պաշտօնատարներու օտար բառերու սովորական դարձած գործածութեան, կը նկատէ որ «յանձնախումբը նոյն գետնի վրայ կը դնէ այն բառերը, որոնք ներմուծուած են ճափոներէնի մէջ, ինչպէս պաէ բփ կամ միւմաչ եւ անոնք որ պարզ հնչիւնային փոխանցում են, ինչպէս ըմփորսըմէնթ եւ Հիմնարկին այլ աշխատանքներուն հետ բաղդատուած, պատճառաբանութիւնը երկդիմի է»: Ու կ՚եզրակացնէ. – «Օգտակար է վերահաստատել Հիմնարկին պաշտօնը: Բայց, լեզուն ինքնաբերաբար յեղաշրջումի մէջ է: Ինչ որ ալ ըլլայ այդ ազգային կառոյցին կամքը, կարգ մը բառեր մուտք կը գործեն ճափոներէնին մէջ, ուրիշներ կ՚անհետանան: Այդպէս է բառերու կեանքը: Լեզուագէտներու մեծ մասը համաձայն են այս կէտին շուրջ»:

Յանձնախումբը 2004 Յուլիսին 65 բառերու նոր ցանկ մը պիտի հրապարակէ, ներառեալ հինգ բառերը, որոնք կը վերաքննուին:

Թ. Ա. Թ.

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

11

Կը թողունք մեր ամուր ու երիտասարդ ձայնը, որ ծաւալի: Կ՚երգենք՝ ի՛նչ սիրով, գիտնա՛ս, ես մանաւանդ, կուրծքս կը ցցեմ ու լիաթոք կը շնչեմ իրիկնային բուրումները, թիկնոցս նետած ուսիս, գլխարկս թեւիս տակ, ձեռքերս գրպաններս, կ՚երգեմ լիահագագ, շնչելով իրիկունը ու ծաղիկներուն, ծիլերուն ու ծառերուն բանաստեղծութիւնը, կ՚երգեմ հարուստ, հպարտ, լի ու ձայնս ի՛նչպէս քաղցր կը հնչէ ականջներուս: Կ՚անցնինք ցանկապատերու եզերքներէ: Վարդերը, որ նոր կը բացուին, կը կախուին ճամբուն վրայ: Կածանը կ՚երթայ ոլոր-մոլոր: Ուրիշ անգամ ես կը գրեմ քեզի այս սքանչելի պարտէզներուն մասին, ուր իրիկունը կը խեղդուի սիրոյ երգի մը պէս...

«Բայց ծնկներս կը դողդողեն. եւ մարմինս աւելի կը տկարանայ: Թո՛ղ տուր վերջացնեմ, Արփիկ: Տետրակէս կը պատռեմ քանի մը թերթ: Երգի մը կէսը մընաց միւս էջին վրայ, արտագրե՛մ այստեղ ու թո՛ղ տուր համբուրեմ քեզ ինչպէս դուն զիս համբուրեցիր՝ քու առատ, քու անոյշ, քու սքանչելի մազերուդ վըրայ եւ լսէ՛ կը կանչեմ քեզ, բարձր ու առողջ ձայնով, երեք անգամ՝ Արփի՛կ, Արփի՛կ, Արփիկ, ի՛նչ անոյշ է անունդ քու...

Շատ սիրով՝ ԵՐՈՒԱՆԴ

«Յ. Գ. – Թղթերուս մէջ պիտի գտնես մանիշակներ, երէկ, վերադարձիս, ջրի մը եզերքէն քաղեցի զանոնք: Կը բուրէին զարմանալիօրէն խռովիչ կերպով, մինչդեռ առատ ջուրի քով աճող ծաղիկները ընդհանրապէս չեն բուրեր: Շատ չէին: Վեց հատ: Ինչպէս վեց կ՚ընէ քու երկու աչքերդ, քու երկու փափուկ ու երկար ձեռքերդ, եւ քու երկու (ներէ՛ չարութեանս) նոր ծաղկած ու անոյշ կուրծքերդ, որոնք քու թրթռուն հագուստիդ տակէն անշուշտ պիտի զգան ձեռքերուս ջերմութիւնը: Վեց հատ մանիշակ: Ի՛նչպէս կը բուրէին: Կ՚անցնէինք բարակ ճամբէ մը՝ վաստակաբեկ ու լուռ: Բուրումը զարկաւ ռունգերուս: Ես ու Վահրամը փնտռեցինք եւ ի վերջոյ գտանք զանոնք, վայրի մասրենիի մը տակ, փունջերով համբոյրներ կը ղրկեմ այս ազնիւ ու արդէն իսկ թօշնած ծաղիկներուն հետ: Ընդունէ՛:

«Ու ահա՛ նաեւ կիսատ երգը, զոր գրած եմ՝ ձմրան ցուրտ գիշերով գարնան կարօտէն դողահար, լապտերի աղօտ լոյսով, դեռ երկու ամիս առաջ, երբ գնդացիրներու աղմուկը կը զարնէր մեր դուռը, Մեծ – Ղարաքիլիսէի մէջ, ո՛ւշ, ո՛ւշ գիշերին:

... Ծռիր մերկ հողին ու մտիկ արա՛
Հըծծում են խոտերն թաց հողի վերայ,
Ամէն ծըլող ծիլ ու ամէն ծաղիկ,
Մրմնջում է մի տաղ հեզ ու խաղաղիկ...
Բուսնում է ցորեան, մանիշակ բացւում,
Երգում մի ծղրիթ մութ մի ակօսում...
Ա՜հ, լըսե՞լ ես դու ամառ գիշերով
Սիրոյ մի հեզ երգ, դողդոջ ու խըռով,
Կարօտ մի սրտի ծարաւի մըրմունջ,
Ինչպէս մամռի տակ կորած ջըրի հունչ...

Ո՛չ մի ձայն էնքան քաղցր է ու բեկուն,
Որքան մի հեզ երգ քնքոյշ ու թաքուն,
Գուցէ մի աղջիկ վիշտն է երգում,
Իր երգում գուցէ սիրտն իր հեկեկում...
Լըսել եմ շատ երգ, յուզումով լըսել
Ու խոնարհ՝ ես էլ իմ երգը հիւսել,
Ա՜հ, բայց ո՛չ մի երգ չի հընչում էնպէս,
Ինչպէս մամռի տակ ջըրի ձայնը հեզ,
Գաղտնապահ ու չար, լացող ու քընքոյշ,
Ինչպէս մթան մէջ կորած մի հեզ յուշ...

Ուզում էի, որ իմ ձայնը լինի
Մամռի տակ կորած ջըրի պէս գաղտնի,
Զարնի՛ սիրահար մարդկանց դուռը գոց,
Լուա՛յ սրտերում ամէն սիրոյ խոց,
Լինի՛ նուրբ, փափուկ ինչպէս մի մըրմունջ,
Ինչպէս մամռի տակ կորած ջըրի հունչ...

Դրա համար է, որ խօսում եմ հեզ,
Անունս չեմ տալիս, չեմ անուանում քեզ,
Ու խնդրում եմ, որ ներես էս երգին,
Ինչպէս մի տղու մի չար քմայքին:

12

Օրերը կը սահէին դանդաղօրէն բայց առանց մեզ յոգնեցնելու: Առաւօտ կանուխ, դեռ մութին կ՚արթննայինք տանտիրոջ ձայնէն, որ կը խօսէր իր ձիերուն: Կը լծէր զանոնք ու իր կառքին հետ կ՚ընկղմէր առտուան մէջ: Արագօրէն կը լուացուէինք ու կողմնակի ճամբաներէ կ՚երթայինք աշխատանքի:

Պետական պարտէզ – բանջարանոց մըն էր քաղաքին մէկ հեռաւոր ծայրը նետուած, ուր կը պատրաստէին մանաւորաբար հանրային պարտէզներու համար տունկեր ու ծաղիկներ: Մեզմէ զատ կ՚աշխատէր նաեւ վրացի մը, լռակեաց ու արդէն ծեր որ բնաւ չէր խօսեր մեզի: Ամէն երեկոյ պարտէզ կու գար Ախալքալաքցի հայ երիտասարդ գիւղատնտես մը, որ մեր օրավարձերը կը վճարէր, ցոյց կու տար հետեւեալ օրուան աշխատանքը, սովորութեան պէս՝ քանի մը դիտողութիւններ կ՚ընէր մեր ըրած աշխատանքին մասին ու կը մեկնէր: Գրեթէ ամբողջ օրը կ՚աշխատէինք մենք մեզի՝ ազատ, անկախ ու երջանիկ:

(Շար. 39)

Դր. Վահէ Տամլամեան,
Տիկին Սոնա Տամլամեան,
Լոռի եւ Արիս Տամլամեան, իրենց կողակիցներն ու զաւակները,
Տամլամեան ընտանիքները, խնամիները, զարմիկներն ու զարմուհիները,
Ժամկոչեան (Անգլիա) եւ Խոտիկեան ընտանիքները (ԱՄՆ)
Ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, տալոջ, հօրաքրոջ, մեծ-հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԽՈՏԻԿԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Տամլամեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 3-ին, 92 տարեկանին:
Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Յունուար 8-ին, ընտանեկան սեղմ շրջանակի մէջ:

Որեւէ մահազդ զրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

"ՅԱՌԱՋ". — Մեր ցաւակցութիւնները Դր. Վահէ Տամլամեանի եւ Տամլամեան ընտանիքներուն:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Helen Puzant» d'Alfortville

Théâtre et Comédie à Alfortville !

"Boutoum - Doutoum"
Une pièce de
Narek DOURIAN
le **Vendredi 16 Janvier à 20h30**
Salle des Fêtes
rue Voltaire
Renseignements : **Tél. : 01 43. 76. 55. 89**

Séjour d'hiver

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du **14 au 21 février** pour les enfants nés entre le **1er janvier 1989 et le 31 décembre 1995.**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
Tél. : 01 53 34 18 18.
Nombre de places limité.
Date limite d'inscription :
15 janvier (à respecter impérativement).

(Շար. Ա. էջէն)

պէտք է եւ երթալ: ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան նախարարութեան պատրաստուած Չալաբին վարչակարգի տապալման վաղորդայնին այնքան բացայայտ է, որքան Պուշի վարչական մարմնի ընդդիմութիւնները Փենթակոնի, Արտաքին Նախարարութեան եւ ՍԻԱ-ի միջեւ: Եւ սըխալներ հետեւեցան: Օրինակ, մինչեւ Մայիսի վերջ, արաբերէն ոչ մէկ հաղորդակցութիւն տեղի ունեցաւ ժողովուրդին հետ, ոչ ձայնասփիւռէն, ոչ հեռատեսիլէն: Անգլիացիները, երբ Պասրա մտան, ձայնասփիւռէն արաբերէն յայտագիր սփռեցին: Վերջերս, Ամերիկացիք դարմանեցին այդ բացը, Սաւա կայանը ստեղծելով:

Ժողովուրդին մեծ մասը ողջունեց վարչակարգին տապալումը, բայց, այսօր շատեր կը մեղադրեն Ամերիկացիները, որ մեծ բան չըրին լաւագոյն կեանք մը ստեղծելու համար: Ամերիկեան ներկայութիւնը, սակայն, միակ երաշխիքն է քաղաքացիական պատերազմի առաջքն առնելու համար, ցորչափ Իրաք նոր հաւասարակշռութիւն մը չէ գտած: Ոճրափորձերը կեդրոնացած են սիւննի շրջանակին մէջ, բայց, կրնան շիի գօտին անցնիլ: Ամէնօրեայ կեանքը դեռ դժուար է, բայց, հակասութիւնն հոն է, որ երկիրը, որ աշխարհի քարիւղի պահեստներուն երկրորդ տէրն է Սաուտի Արաբիայէն ետք, ներկայիս վառելանիւթի չգոյութենէ կը տառապի: Այդ չգոյութիւնը կը վերագրուի խափանարարական արարքներու, հնամաշ ենթակառոյցներու, եւ սեւ շուկային, թէեւ քարիւղատար բեռնակառքեր մեծաքանակ քարիւղ կը փոխադրեն Թուրքիա, ուր կը զտուի: Բայց, որքա՞նը Իրաք կը վերադառնայ: Սեւ շուկան ծաւալած է, կազմակերպուած խմբակներ կան եւ բանջարեղէնը սուղ է:

Իշխանութիւնը ե՞րբ Իրաքցիներուն պիտի յանձնուի: Ժ. Շալեանի համար, քանի մը հանգրուան կայ, որ կ'երկարի երկու տարուան վրայ: Փետր. 28-ին, հիմնական օրէնք մը պիտի հռչակուի կառավարական Խորհուրդին զանազան հոսանքներու համաձայնութեամբ: 25 անդամները (13 շիի, 5 արաբ սիւննի, հինգ քիւրտ սիւննի, մէկ թիւրքմէն եւ մէկ քրիստոնեայ) պէտք է համաձայնին այդ օրէնքին շուրջ, որ պիտի սահմանէ Իրաքի քաղաքական ապագան: Օսմանեան տիրապետութենէն ի վեր, երկիրը սիւննի Արաբներու իշխանութեան տակ էր: Իրենց տիրապետութիւնը վերջ գտաւ: Շիիները, որոնք երկրին մեծամասնութիւնը կը կազմեն (55-էն 60%), կ'ուզեն վարել երկիրը, ինչ որ կրնայ միայն մտահոգել միւս համայնքները: Իրենց թիւը վճռական է, բայց, պառակտումներ կան: ԱՄՆ-ու ի շահ չըլլար, որ երկիրը տիրապետուի շիիներու կողմէ, կեդրոնական զօրաւոր իշխանութիւնով մը, ուրեմն, ներկայ բաժանումը պահպանելը կրնայ Պուշի գործին գալ: Բայց, այդ կարգադրութիւնը Քիւրտերուն շահուն չի գար, ոչ ալ շիիներուն:

Իշխանութեան փոխանցումը Իրաքցիներուն, երկու հանգրուանով կ'ըլլայ: Առաջինը կը սկսի Փետրուարի վերջ Հիմնական Օրէնքին հռչակումով, որուն կը յաջորդէ Մայիս 31-ի փոխանցման շրջանի մը Խորհրդարանին ընտրութիւնը, երկրորդը կը սկսի 2004 Յունիս 30-ին եւ թոյլ կու տայ, առժամեայ կառավարութեան, բնակչութեան մարդահամարը կատարել: Ճակատումներ կան արդէն հոսանքներու միջեւ: Իսլամապաշտութիւնը զգալի յառաջդիմութիւն արձանագրած է նաեւ սիւննի Արաբներուն մօտ: Իրանի ազդեցութիւնն ալ արհամարհելի չէ, մինչ Թուրքիա կ'օգտագործէ Թիւրքմէններու մէկ մասը դէմ դնելու համար Մուսուլի եւ մանաւանդ Քէրքիւքի Քիւրտերուն նկրտումներուն: Ամէնէն բուռն պայքարը, հաւանաբար վերաբերի Քիւրտերու ուզած դաշնակցութեան բնոյթին: Քիւրտերը, պատմական դըրջապատճառներով, կ'ուզեն որ Քէրքիւք իրենց մայրաքաղաքը դառնայ: Մթնոլորտը ծանր է եւ Թուրքիան ալ կ'օգտագործէ Թիւրքմէն ճակատը, (Թրքամէտ շարժում մը) զոր կը ֆինանսաւորէ, պառակտում ստեղծելու համար եւ մնասելու Իրաքի Քիւրտերուն: Մուսուլի մէջ, Տիգրիսը քաղաքը երկուքի կը բաժնէ: Աջ ափը, առաւելաբար, արաբ է, ձախը՝ քիւրտ է: Կառավարիչը Արաբ է, կցորդը Քիւրտ է: Քիւրտերը պարտին հրաժարիլ Մուսուլի վրայ իրենց պահանջներէն, նոյնիսկ մասնակի, ձեռք ձգելու համար Քէրքիւքը:

Ամերիկացիներուն համար, Ս. Հիւսէյնի ձերբակալութիւնը քաղաքական կարեւոր յաջողութիւն մըն էր: Պուշի դիրքն ալ աւելի բարելաւուած է: Լիբիա կը հրաժարի զանգուածային բնաջնջման զէնքերէ, Իրան կ'ընդունի հիւլէական կայաններու քննութիւնը, Սուրիա զիջումէ զիջում կ'երթայ: Պէտք է նաեւ երկու իրողութիւններ չանտեսել: Երբեք, Պաղեստինցիք այսքան կղզիացած չէին: Կը թուի, որ այս մարզին մէջ, ամերիկեան ռազմավարութիւնը (նախ՝ Իրաք) յաջողած է: Բայց, երբեք, հանրութեան առջեւ, Ամերիկացիք այսքան անժողովրդական չեն եղած մահմեդական աշխարհին մէջ: Պուշի քաղաքականութիւնը կը լարէ մթնոլորտը եւ միաժամանակ կեր կու տայ ահաբեկչութեան, որու դէմ կ'ուզէ պայքարիլ:

Ոչինչ կրնայ վերջ դնել պայքարող իսլամապաշտութեան, ոչ Իսրայէլ-Պաղեստին հարցին կարգադրութիւնը, ոչ ալ ԱՄՆ-ու դիրքին որեւէ փոփոխութիւն:

CHAVILLE

L'Ephorie de l'Eglise Saint-Grégoire l'Illuminateur vous invite au

DONADZAR 2004

Dimanche 11 Janvier à 15h30
Salle de l'Eglise Arménienne de Chaville
6, rue Père Komitas

- Prestations des élèves de l'école.
- Visite du Père Noël.
- Goûter.

PROJECTION DU FILM DOCUMENTAIRE
« MERE ARMENIE »
(105 minutes)
de Maïté JARDIN
Un regard français sur l'Arménie d'aujourd'hui.
Le Samedi 17 janvier à 20h45
en l'Eglise Arménienne de Chaville
6, rue Père Komitas
92370 CHAVILLE
P.A.F.

CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE SERPOTZ TARKMANTCHATZ DE MARSEILLE

Le Comité des Dames
présente ses meilleurs vœux à l'occasion des fêtes de NOUVEL AN et du NOEL ARMENIEN et vous invite à partager ensemble

le GATEAU DES ROIS
Dimanche 18 janvier à 15 heures
dans la salle «A. Tcherpachian»
339, ave. du Prado — 13008 Marseille

Venez nombreux ! ! !

L'entrée est gratuite

Réservations S.V.P.
Tél. : 04 42 88 08 52
ou 04 91 77 84 70

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue Saint-Bazile

Cérémonie de présentation des vœux du nouvel an

Mercredi 14 janvier à 19 heures
En présence des autorités locales de la Ville de Marseille, du Département des Bouches-du-Rhône et de la Région PACA.
Un cocktail clôturera la soirée.

Concert exceptionnel

Concert exceptionnel avec l'Ensemble Orchestral **«Vocation»**, sous la direction de RETA KAZARIAN.

Au piano, le grand soliste russe
Mickaël VOSKRESSENSKY

Au programme :
Chopin, Wagner, Nikiforov, Fauré

le Vendredi 16 Janvier à 20h30
Salle Cortot
78, rue Cardinet, 75017 Paris
Réservations : **Tél. : 01. 42. 29. 10. 24**

Ce concert est organisé avec la collaboration de Hamaskaïne-Paris.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՐՈՒՊԱՏՈՒՐՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ «ԳՈՒՍԱՆ»

Գագիկ Մուրատեան — քամանչա, Ալեքսան Յարութիւնեան սանթուր — երգ, Արայիկ Բախտիկեան — դուդուկ, բլուլ, Յովիկ Սահակեան — թառ, Մուշեղ Յարութիւնեան — երգ, դափ
կը ներկայացնէ Նարեկացի, Սայաթ-Նովա, Ջիւանի, Շերամ
Յունուար 16, Ուրբաթ, ժամը 20,45-ին
Հայ Կաթողիկէ Սուրբ Խաչ Եկեղեցին
13, rue du Perche, 75003 Paris
Մուտքը 15 Եւրո:
Ուսանողական, դպրոցական 7 Եւրո:
Տեղեկութիւններու համար. —
06 16 46 18 57

BAM VIVRA

LE CENTRE CULTUREL IRANIEN
présente

deux concerts exceptionnels

au profit des rescapés du tremblement de terre de BAM

Direction musicale :
LORIS TJEKNAVORIAN

— MERCREDI 14 JANVIER à 20h30
Eglise Saint-Sulpice
Place St-Sulpice — 75006 Paris
M° St-Sulpice

— JEUDI 15 JANVIER à 20h30
Conservatoire Niedermeyer
11/13, rue Danton,
92130 Issy-les-Moulineaux
M° Mairie d'Issy (ligne 12)

Entrée libre

Avec le soutien des Arméniens de Paris, la Mairie de Paris, la Mairie d'Issy-les-Moulineaux, Médecins du Monde, etc...

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեօ — Գաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 Եւրո Օր. Միրէյ Ակոնայեանէ Վարդգէս Տակառեանի յիշատակին: 200 Եւրո Օր. Ռոզ Պասմաճեանէ, 175 Եւրո Տիկին Ազատուհի Պօղոսեան Ժահտիէ, 76 Եւրո Տիկին Անահիտ Ռէյլէ:

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է ննջեցեալ ընկերուհիներու հոգեհանգստեան առթիւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Տէր — Մեսրոպեան ընտանիքէ 100 Եւրո, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ասլանեանէ 60 Եւրո, Դր. Ժիրայր Տէրտէրեանէ, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաճեանէ, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Տէմիրճեանէ, Օր. Արաքսի Գարանֆիլեանէ 50-ական Եւրո, Տէր եւ Տիկին Գասպարեանէ, եւ Տէրտէրեանէ 40-ական Եւրո, Տիկին Գոհարիկ Ղազարեանէ, Տէր եւ Տիկին Պօյաճեանէ, Տէր եւ Տիկին Տէօ Լուգակիյէ Գազերեան ընտանիքէ, Դր. Լեւոն Սարաճեանէ, Տէր եւ Տիկին Ժագ Սարաճեանէ 30-ական Եւրո, Տիկին Թամարա Ասլանեանէ, Տիկին Մարի Գիլիճեանէ, Տիկին Թագուհի Պետիկեանէ, Տէր եւ Տիկին Հայկ Աճէմեանէ, Տօրումեան ընտանիքէ, Օր. Ժօէլ Սարաճեանէ, Տէր եւ Տիկին Իպրապեանէ 20-ական Եւրո, Տիկիններու խումբէ մը 60 Եւրո, Տիկին Ազատուհի Տէր-Վարդանեանէ 10 Եւրո:

(Շար.)

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un
GALA
AU PROFIT DE SES ECOLES
Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 14
MERCREDI
14 JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·857 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·857

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 12 / 13)

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԲԱՔՈՒ ՄԵԿՆԱԾ

ՕԹԱՆ-ի «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» զօրավարժութիւններուն ծրագրաւորումին մասնակցելու համար երկու հայ սպաներ՝ գնդապետ Մուրատ Իսախանեան, փոխ - գնդապետ Ալպէր Պաղտատեան եւ թարգման մը մեկնած են Բաքու: Անցեալ տարի ՕԹԱՆ-ի զօրավարժութիւնները տեղի ունեցած էին Յունիս 16 – 27 Երեւանի մէջ, իսկ նախանցեալ տարի Վրաստան:

Ներկայիս Ազրբէջան մեկնած հայկական պատուիրակութեան ղեկավարն է Մ. Իսախանեան որ 2003-ի զօրափորձերուն նախագահներէն էր:

Հայկական պատուիրակութիւնը Բաքու մեկնած է Պոլսոյ ճամբով. բայց իրենց օդանաւը երկու ժամ յապաղումով մեկնած ըլլալով, անոնք Բաքու կը հասնէին Յունուար 13, Երեքշաբթի երեկոյեան միայն:

Յունուար 12-ին Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութիւնը հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է, ըսելու համար թէ հայկական կողմը զօրավարժութեան կազմակերպիչներուն տեղեկացուցած է երկու հայ սպաներու եւ իրենց թարգմանին Բաքու մեկնումը:

ԳԻՒՄՐԻԻ ՄԷՋ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ

Գիւմրիի «Հայաստան» հիմնադրամին միջոցներով կառուցուած թիւ 32 դպրոցին պաշտօնական բացումը տեղի ունեցած է Յունուար 12-ին: 380 աշակերտի տեղով դպրոցը կը կրէ վիպագիր Րաֆֆիի անունը: Բացումին ներկայ գտնուած են հիմնադրամին նախագահը Նայիրա Մելքումեան, քաղաքային իշխանութեան ներկայացուցիչներ:

ԶՈՒԹԱԿԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Իտալացի վարպետ Անտրէա Կուարնեռիի 1685-ին շինած թաւջութակը Հայաստանի Ուկրանիոյ դեսպան Ա. Խաչատրեանի կողմէ յանձնուած է Մշակոյթի նախարարութեան: Ջութակը հաղուագիւտ նուագարաններու պետական հաւաքածոյին համար գնուած է 2 հազար ռուբլիի, Մոսկուայի մէջ: 1982-ին ան յատկացուած էր միջազգային մրցումներու դափնեկիր Սուրէն Բագրատունիին: Անոր կինը Նինա Խոման 1996-ի ջութակը տարած էր Լվով համերգի, այն օրուընէ ի վեր ալ նուագարանը հոն մնացած էր: Տարիներ շարունակ Ուկրանիոյ պետական մարմինները արտօնութիւն չէին տար որ ջութակը Հայաստան վերադարձուէր, հակառակ բազմաթիւ դիմումներու:

Մշակոյթի փոխ – նախարար Կ. Արիստակէսեան ըսած է թէ 1997-էն ի վեր հաղուագիւտ աղեղնաւոր նուագարաններու հաւաքածոյի չորս ուրիշ նմոյշներ ալ վերադարձուած են ՀԱՊ-ի երկիրներէ, Գերմանիայէն եւ Անգլիայէն: Ներկայիս քանի մը մշակութային իրեր ալ կը գտնուին Լիբանան, ուրկէ անոնց վերադարձին ուղղութեամբ աշխատանք կը տարուի:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԹԷՆԻՍԻ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սիտնէյի մէջ սկսած է թէնիս «Ատիտաս» բաժակի մրցաշարը: Առաջին փուլին հայ մարզիկները անյաջող ելոյթներ ունեցած են: Սարգիս Սարգսեան 4 – 6, 2 – 6 արդիւնքով պարտուած է աւստրալիացի Լ. Հիւիթէն, պուլկարահայ Մ. Մալեվա – Պէրպէրեան 0 – 6, 0 – 6 պարտուած է սպանուհի Գ. Մարթինեզէն, իսկ Զուիցերիայէն Մարի – Գայեանէ Միքայէլեան 1 – 6, 1 – 6 պարտուած է էնտոնէզիացի Տ. Սուգարնոյէն:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐ. ՊԱՅՐՈՒ, Իւ – Տէ – էՖ-ի պարագլուխը, յայտարարեց թէ շրջանային ընտրութեան համար, որոշած է ներկայանալ Ժիրոնտի նահանգին մէջ, այսինքն՝ Ա. Ժիւփէի բերդին: Տրամաբանութեամբ պէտք է նախընտրէր իր նահանգը՝ Փիրէնէ – Աթլանթիք, բայց ուզեց քաղաքական բնոյթ տալ իր որոշումին: Ժիրոնտի մէջ, պարտի պայքարիլ Ժիւփէի կողմնակից՝ Մարի-Էլէն Տէ Լ'Էսկոյի գլխաւորած ցանկին եւ ընկերվարական ցանկին դէմ, որու գլուխն է Ալէն Ռուսէ: Ժիւփէ կը ցաւի որ չեն յաջողած միութեան մը համաձայնիլ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ 1999-ին գործուած երեք ահաբեկչական պայթումներուն երկու հեղինակները ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցան Յունուար 12-ին ու նաեւ չորս միլիոն ռուբլիի հատուցման վճարումի մը զոհերու ընտանիքներուն: Դատական նիստը տեղի ունեցած է գոնփակ: Դատապարտեալները Կովկասցի են, Կարաչաեւօ – Չերքեսիայի շրջանէն, Չեչենիոյ կից փոքրիկ հանրապետութիւն մը: Ոճրափորձերը գործուած էին Մոսկուա եւ Վոլգոդոնսկ բնակութեան յատկացուած շէնքերու դէմ: Վճիռը չվերցուց, սակայն, ակնկածները: Ոչինչ կ'ապահովէ որ դատապարտեալները ահաբեկչութեան հեղինակներն ըլլան: Ծանօթ այլախոհ՝ Լեւ Պոնոմարեւի համար, դատարանը գործադրած է Պետութենէն եկած հրահանգները եւ վճիռն ալ տրուած է առաջին, այսինքն նախագահական ընտրութեան նախօրեակին:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ նորընտիր նախագահը՝ Սահակաշվիլի վճռած է, կարճ ժամանակի մէջ, նոր դիմագիծ մը ապահովել երկրին, վերջ տալով սեւ շուկային եւ մաֆիային: «Լիպերասիոն»ի թղթակիցը՝ Լորէն Միլօ կը նկարագրէ կացութիւնը (Յունուար 13): Ելմտական նոր նախարարը՝ Զուրապ Նօգայդելի կ'ըսէ թէ ծխախոտի մաքսանենգութիւնը, որու պատճառաւ Պետութիւնը 45 միլիոն լարի (մէկ Եւրօն կ'արժէ 2,67 լարի) կը կորսնցնէ տարեկան: Կազմակերպուած է 29 հողիի կողմէ որոնց եօթը շատ մեծ պոսեր են: Կը բաւէ կարգի հրաւիրել այդ գայլերը եւ մինչեւ Յուլիս, կարելի կ'ըլլայ ծխախոտի տուրքերուն 90%-ը ձեռք ձգել: Նոյնն է պարագան քարիւղի եւ ալքոլի համար: Նոր իշխանութիւնը լաւատես է: Միացեալ – Նահանգները, որոնք կ'ուզեն կայունացնել Վրաստանը Բաքու – Թիֆլիս – Ճէյհան նաւթատարին ապահովութեան համար, շատ կարեւոր նիւթական օժանդակութիւն մը խոստացած են: Ան կրնայ 39 միլիոն Եւրօ տուրքի հասոյթ ապահովել պետութեան:

ՓԱՔԻՍՏԱՆ ձերբակալուած, եւ 6 ամսուան բանտարկութեան դատապարտուած «Էքսփրէս» շաբաթաթերթի երկու թղթակիցները, ի վերջոյ ազատ արձակուեցան եւ Ֆրանսա վերադարձան: Հաւանական կը նկատուի որ Ֆրանսայի Արտաքին նախարարին հեռաձայնային խօսակցութիւնը Փաքիստանի իր պաշտօնակիցին հետ և «Առանց սահմանի թղթակից»ներու դիմումները իրենց դերը խաղացած են: Երկու լրագրողները ձերբակալուած էին, որովհետեւ արգիլուած գօտի մը կը գտնուէին, առանց արտօնութեան:

ՃԱՄԲՈՒ ԱՐԿԱԾՆԵՐՈՒ հետեւանքով մեռեալներու եւ վիրաւորներու թիւը նահանջած է 2003-ին, բաղդատմամբ նախորդ տարուան: Ֆրանսա այլեւս մրցանիշ չի կոտրեր այդ ուղղութեամբ Եւրոպայի երկիրներու մէջ: Կը թուի որ խոհեմութեան կոչերը եւ ոստիկանին վախը դեր խաղացած են: 2003-ի մեռեալներու թիւը 5732 եղած է, այսինքն 20,9% նուազ քան 2002-ին: Վերջերս հաստատուած ռատարներն ալ նոր ազդարարութիւն մըն են, թէեւ դժգոհներ ալ կան:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ, ամէն օր կը բազմանան Պուշի դէմ լոյս տեսնող հատորները, որոնց խորագիրներն իսկ շատ խօսուն են, օրինակ՝ «Զանձրացա՞ծ էք», «Ճ. Պուշի ստերը», «Ստեր եւ ստախօսները կը ստեն», եւ այլն, եւ այլն եւ մեծաքանակ կը ծախուին:

ՊՈՒՇԻ Ելմտական նախկին նախարարին՝ Փօլ Օ'Նէյլի համաձայն, Պուշ 2001 Յունուարէն իսկ կ'ուզէր յարձակիլ Իրաքի վրայ, համոզուած ըլլալով որ «Ս. Հիւսէյն յանձնարարելի մէկը չէ եւ պէտք է մեկնի»:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ նախագահը՝ Մոշէ Քացաւ Սուրիոյ նախագահը՝ Պաշար ալ – Ասատը հրաւիրեց, բայց, այս վերջինը մերժեց հրաւէրը: Մնաց որ Իսրայէլի նախագահը որեւէ իշխանութիւն չունի եւ հրաւէրը խորհրդանշական բնոյթ ունի:

ՎԱՏԻԿԱՆԻ մօտ դիւանագիտական մարմնի ներկայացուցիչներուն առջեւ, Յունուար 12-ին, Յովհ. Պօղոս Բ. շեշտած է թէ 2004-ին, միջազգային հաւաքականութիւնը պարտի աւելի յանձնառու ըլլալ: Անդրադարձած է չորս կէտերու՝ զօրակցութիւն Իրաքի, Իսրայէլ – Պաղեստին հարցին, ՄԱԿ-ի դերին եւ անհրաժեշտ աշակերտութեան որպէսզի Եւրոպայի մէջ, աշխարհականութիւնը լաւ հասկցուի:

ՊԱՂՏԱՏԻ հիւսիսը, Յունուար 11-ին, Իրաքցի եօթը գողեր սպաննուած են Ամերիկացիներուն կողմէ փոխանակուած հրացանաձգութեան մը ընթացքին: Ըստ ամերիկեան բանակին, Ամերիկացիք կը փորձէին ձերբակալել եւ երբ թիրախ եղած են կրակոցներու, հակազդած են:

ԻՐԱՆԻ գերագոյն Առաջնորդը՝ Այաթոլա Խամէնէյ մերժած է միջամտել ծագած տագնապին մէջ, որ հետեւանք էր Սահմանադրութեան Պահապաններու Խորհուրդին (պահպանողական) 2033 թեկնածուներու մերժումին Փետրուար 20-ի ընտրութեան: Խաթամիի եղբայրն ալ, որ մերժուածներու կարգին է, կ'ըսէ թէ Իրանի խորհրդարանական պատմութեան մեծագոյն մերժումն է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Ա. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ

Ֆրանսայի Հայաստանի դեսպանատունը կը հաղորդէ որ Յունուար 14 – 17 պաշտօնական այցով եւ Ծերակոյտի նախագահ Քրիսթիան Փոնսըլէի հրաւէրով Փարիզ կը գտնուի Արթիւր Պաղտասարեան:

Ազգային Ժողովի նախագահը հանդիպումներ կ'ունենայ Ազգային Ժողովի նախագահ՝ Ժան – Լուի Տըպրէի (14 Յունուար, ժամը 17), Ծերակոյտի նախագահ՝ Քրիսթիան Փոնսըլէի (14 Յունուար, ժամը 20·30), Խորհրդարանի հետ յարաբերութիւններու ենթանախարար եւ կառավարութեան բանբեր՝ Ժան – Ֆրանսուա Գոփէի եւ Ֆրանսախօսութեան Միջազգային Կազմակերպութեան ղեկավար՝ Ա. Տիուֆի (16 Յունուար ժամը 16) հետ:

Յունուար 16, ժամը 10·30-ին, Ազգային Ժողովի նախագահը ծաղկեպսակ կը դնէ Հայոց ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակը խորհրդանշող Կոմիտասի յուշարձանին:

Նոյն իրիկունը, ժամը 18-ին, Դեսպանատան մէջ, Ա. Պաղտասարեան հանդիպում կ'ունենայ ֆրանսահայ լրագրողներու հետ եւ ժամը 18·30-ին ալ ֆրանսահայ գաղութի ներկայացուցիչներուն:

Յունուար 17-ին, Ազգային Ժողովի նախագահը Մարսէյլ կը գտնուի:

ՄԱՄՈՒԼ

PARCOURS D'ARMENIE

Վալ տը Մառնի Ընդհանուր խորհուրդին ամսաթերթը Յունուարի թիւին (199) մէջ երկու էջ նուիրած է Հայաստանի: Էվա Լաքսոթ ամփոփ գիծերով կու տայ շրջանին 25 հազար հայ բնակիչներուն անցած ճամբան ու ներկան: Կը յիշէ հազարամեայ իրենց հայրենիքէն աքսորը, Ֆրանսա հաստատուելու դժուար տարիները, Նանսէնեան անցագիրները, Ալֆորվիլի, Վիթրիի հայկական անուններով փողոցները:

Որպէս աքսորեալի տիպար, կը յիշէ Վիլժիւիֆէն Ժորժ Յակոբեանի ծնողքին պարագան: Անոնք խաղողի որթ մը բերած են իրենց հետ ու անոր ճիւղերով շինուած կանաչ հովանոցին տակ Ժ. Յակոբեան կը խօսի Ֆրանս – Արմէնի ընկերակցութեան մասին որուն հիմնադիր նախագահն է ինք, 1995-ին Փօլ Կիրօ հօգեբուժարանին մէջ Կոմիտասի կիսանդրիին բացումին, անոր Փարիզի արձանին մասին:

Յօդուածը յիշած է տակաւին Միսաք Մանուշեանը, Ֆրանսայի կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումը, Ժանթիյիի, Արքէօյի, Գաշանի, Ալֆորվիլի մէջ հայկական կարեւոր համայնքներու հաստատումը, եւ այլն:

ԺԽՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԲՆՈՒՆԱԿԻՐ ԵՐԱԽԱՆԵՐԸ

Հայաստանի լուսանցքայիններուն յատուկ հաստատութիւններուն մասին գրութիւնները մեծ մասով կարելի չէ կարդալ առանց սրտի ճմլումի: Նեղ միջոցներով հազար տեսակ մեծ ու աւելի մեծ կարիքաններ ճարելու պարտաւոր պետութեան կարելիութիւնները հազիւ չականը տրամադրելու կը բաւեն ու որբեր, հաշմանդամներ, անոք ծերունիներ, յանցաւոր պատանիներ իրենց գտնուած հաստատութիւններուն մէջ կը մղուին քիչով գոհանալու: Այդ վիճակը, պարզ է որ նոր բարդութիւններու, անբաղձալի տուեալներու ծնունդ կու տայ:

Զկա՞ն բացառութիւններ. «կա՛ն» կ'ըսէ Արմինէ Օհանեան («Հայկական ժամանակ», Նոյեմբեր 29): Ան լման էջով մը նիւթ ըրած է Վարդաշէնի կրթական համալիրը որ դժբախտութեան պայմաններու մէջ, դրական օրինակ ըլլալու ճամբ գտած է:

Պատանեկան տուն մըն է այդ կրթարանը: Խորհրդային օրերուն հիմնուած կալանաւայր – ուսումնարանին վրայ յաջողութեամբ կատարուած պատուաստ մը որ այսօր տունի, ընտանիքի բնոյթով կը պատսպարէ 80 – 85 երախայ: Նախապէս հոն կը տարուէին մինչեւ 16 տարեկան օրինազանցները: Խորհրդային կարգերու օրով անոնք չէին դատապարտուեր, սակայն, որպէս խոտան, կը մեկուսացուէին: Ու յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ յաճախ անոնց բաժին հանուած կեանքը աւելի տաժանելի էր, քան չափահասներու բանտերը:

Վարդաշէնի կրթարանը 1996-էն մանչերու մեկուսարանին բարեփոխութեամբ ձեռք ձգուած հաստատութիւն է: Երբ կանոնագրութեամբ յայտարարուած է թէ բաց հաստատութիւն պիտի ըլլայ, մանկավարժ ու իրաւապահ, նաեւ ամբողջ համրութիւնը դէմ եղած է, ապահովաբար պրուած տասնամեակներու չափանիշերուն ազդեցութեան տակ: Սակայն, ինչպէս կը յիշեցնէ Ա. Օհանեան, 1996-ին, Հայաստան ՄԱԿ-ի Երախաներու իրաւունքներուն պաշտպանութեան օրէնքը ընդունած երկիր էր ու կարելի չէր հին ձեւերով շարունակել: Արդարեւ, երկաթէ ճաղերով, փակ դարպասով, ծեծով, ծընողքին հետ ամիսը միայն անգամ մը տեսակցելու իրաւունքով նախկին հաստատութեան տեղ, այսօր կայ բաց, թափանցիկ, ազատ համալիր մը: Հոն օրինազանց պատանիներէն զատ կ'ապրին անչափահասներ որոնք ծնողական խնամքէ, հսկողութենէ զրկուած են, մուրացիկ են, թափառական, դպրոցէն ետ մնացած: Կան իրենց ընտանիքին մէջ բռնութիւն կրածներ: Երախաներ որոնք Հայաստանի մէջ տակաւին ընդհանուր առմամբ «վտանգաւոր» կը համարուին, մինչ քաղաքակիրթ աշխարհը զանոնք «վտանգի ենթակայ» կը նկատէ: Այդ երախաները մեղաւոր չեն աչք բացած ըլլալով խման, ծոյլ, յանցաւոր, հոգեպէս հիւանդ մարդոց ընտանիքներուն մէջ: Բայց, որպէսզի վաղը իրենց ապրելիք ընկերութեան պիտանի անդամներ ըլլան, անհրաժեշտ է որ ընտանեկան բացասական շրջանակը փոխարինուի բնականոն պայմաններով:

Ինչպէս կը բացատրէ տնօրէնուհին՝ Լարիսա Սարգսեան, հաստատութիւնը շատ բան կը պարտի «Առանց սահմանի բժիշկներ» ֆրանսական կազմակերպութեան: Անոնք վեց տարուան ծրագիր մը կիրարկած են ու քանի մը ամիսէն պէտք է մեկնին: Լ. Սարգսեան գնահատելով հանդերձ անոնց նիւթական օժանդակութիւնը, կը շեշտէ թէ Ֆրանսացիներուն շնորհիւ իրենց մտայնութիւնը փոխուած է: Սկսած են յարգել երախան. անոր մէջ նշմարել անհատականութիւնը, մտիկ ընել յայտնած կարծիքը: Հոն չկայ ծեծ, բայց կան պատիժներ: Կայ նաեւ լաւ վարքը քաջալերելու համակարգ. շնորհակալագիր, նուէր, եւ այլն:

Շնորհիւ Ֆրանսական կազմակերպութեան ուշադիր կեցուածքին, կը յարգուին առողջապահական ու մաքրութեան կանոնները: Կայ մնայուն տաք եւ պաղ ջուր, լուացքի ինքնաշխատ մեքենաներ: Շաբաթը չորս անգամ մսեղէն կը տրուի, ամէն օր բանջարեղէն, պտուղ ուտելը սովորական է: Ամէն մէկ երախայ ամիսը 504 դրամ կ'արժէ պետութեան: Սակայն, շատ բաներ հարկաւոր են տակաւին. տնօրէնուհին կ'երազէ ընտանեկան բոյնի վայել կահ – կարասի, բազմոցներ, դըպրոցական նոր սեղան – աթոռներ, նոր հեռատեսիլներ, ձայնագրիչներ, եւ այլն:

Որքան ալ յարմար ըլլան կրթարանին պայմանները, երախաները միշտապէս հոն պահելու ոչ մէկ մտադրութիւն կայ: Եթէ կարելի է առանց երախան վտանգելու զայն վերադարձնել ընտանիքին գիրկը, կը վերադարձնեն: Երբեմն ալ ծնողքը կը խնդրէ երախային վերադարձը: Կան նաեւ ընտանիք – զաւակ կապը խզուած օրինակներ. երախաներ որոնք կը մերժեն իրենց ընտանիքը, կամ ընտանիքներ՝ իրենց երախան: Ստեղծուած հոգեբանական, ընկերային խումբերը անհրաժեշտօրէն պարտաւոր կ'ըլլան աշխատելու ծընողքներու հետ. կ'աշխատին վերստին արթնցնելու անոնց ծնողական զգացումները, յիշեցնելու իրենց պարտականութիւնները: Կան պարագաներ ուր ծնողները այնքան լուրջ վտանգ կը ներկայացնեն երախային համար որ վինքը տուն կը տանին միայն դաստիարակի մը ընկերակցութեամբ: Գլխաւոր նպատակը միշտ երախային իր ընտանիքին հետ կապը չխզելն է: Ֆրանսացիները նոյնիսկ ճամբու դրամը կու տան այն երախաներուն որոնք մարզերէն եկած են ու ամիսը երկու անգամ արտօնութիւն ունին տուն վերադառնալու:

Երախայ – ընտանիք կապին նախանձախնդրութեան որպէս օրինակ կը տրուի Գեղարքունիքի Կարմիր գիւղէն երկու տըղոց պարագան: Անոնց մայրը զաղթած է Արխանգիլսկ, յայտնապէս, առանց հասցէ եւ այլն ձգելու. դպրոցը փնտռած ու գտած է անոնց հօրաքոյրը, անոնց միջեւ կապը վերահաստատած, որպէսզի երկու եղբայր երթալիք տուն ունենան:

Յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ կան «տարած – ետ բերածներ»: Այդպէս եղած է գիւմրեցի մօր մը զաւակներուն պարագան: Այդ մայրը գացած ու կրթարանէն առած, տուն տարած է չորս զաւակները: Յետոյ, չկարենալով խնամել զանոնք, նորէն ետ բերած է, այս անգամ չորսի փոխարէն հինգ երախայ:

Մասնաւոր անդրադարձ եղած է Լիլիթին որ 80 սաներէն 33 աղջիկներուն մէկն է ու «ամենադժուար»ը ըլլալու համբաւ ունի: Ծնունդէն անմիջապէս ետք յանձնուած է մանկատուն. ընտանիք մը զինք որդեգրած է, յետոյ ետ տարած: Երկրորդ անգամ տուն առաջնորդուած է, սակայն, «մայր»ը անոր վարքէն դժգոհ միշտ կրկնած է իրեն թէ պարապ տեղը տուն բերած է զինք. օր մըն ալ կրկին ետ տարած է կրթարան: Նման վերաբերումով ի՞նչ արդիւնք ձեռք կը ձգուէր: Բնական է որ աղջնակը անհանդարտ, յարձակունակ տիպարի մը վերածուած է, որուն հետ լեզու չեն գտներ ո՛չ դաստիարակները, ո՛չ ալ իր տարեկիցները: Ֆրանսացի մասնագէտներն անգամ չեն կրցած աշխատիլ անոր հետ:

Երախաներուն նիւթով գրուած այս էջը բաւական գաղափար կու տայ նաեւ մեծերու – ծնողք, որդեգրող – ընթացքին, պայմաններուն, մտայնութիւններուն մասին: Ինչպէս ամէն տեղ, Հայաստանի մէջ ալ կեանքի դժուարութեան, զայն յաղթահարելու մեծերու անկարողութեան գինը կը վճարեն անչափահասները: Այս պատկերին մէջ ամէնէն անհաս – կընալին ու քննադատելին որդեգրող անպատասխանատուներու ընթացքն է: Ի՞նչպէս բացատրել վարմունքը մարդոց որոնք կ'որդեգրեն, յետոյ օր մըն ալ այս կամ այն պատճառով ետ, մանկատուն կը տանին իրենց որդեգիրը: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս սխալ ընտրուած ապրանք մը: Կարծէք երախան անշունչ կարասի մը, կամ գոյգ մը կօշիկ ըլլար: Այս պարագաներուն մէջ կայ որդեգրելու թեկնածուներուն մասին կատարուած քննութեան հարցն ալ: Պահանջուած բծախնդրութեամբ կը կատարուի՞ ան, նկատի կ'առնուին որդեգըրելու իսկական դրդապատճառնե՞րը, թէ միայն նիւթական մակարդակը: Անշուշտ, հասկնալի է որ անտէր երախայի մը տուն մը, ծնողք մը տալու մղումը ամէնէն ծանր կշռողն է ու կրնայ որոշ բաներ անտեսումի մատնել, սակայն, օրինակները բաւական են ըսելու որ մանրակըրկիտ քննութիւնը կենսական է, եթէ առաջին նպատակը երախային բարիքն է:

Յօդուածին նիւթը երախաներու դըժբախտութիւնները ըլլալով հանդերձ, նըկարագրուած կրթարանին նման հաստատութիւններու գոյութիւնը գոհացնող պարագայ է: Պատասխանատուներուն գիտակից, նուիրեալ աշխատանքը որոշ ապահովութիւն մը կը ներշնչէ թէ Ֆրանսացիներուն մեկնումէն ետքն ալ բան պիտի չփոխուի:

Ցաւը այն է որ երկրին այդ մարզի հաստատութիւններուն բոլորը նոյն յատկանիշերը չունին: Ա. Օհանեան յօդուածին վերջին մասին մէջ համեմատական մը կ'ընէ Նուպարաշէնի կրթարանին հետ. կ'ըսէ թէ հոն «զօրանոցային պատժիչ ռեժիմ» կայ: Աւելի՛ն. «տնօրէնի կամքով ոչ մի միջազգային կազմակերպութիւն այնտեղ ոտք չի դնում»: Բայց կան նաեւ համակրելի հիւանդապահներ, ընկերաբաններ, 16 հազար դրամով (շուրջ 25 տոլար) 40 երախայի հսկող գիշերային դաստիարակներ:

Ինչպէս կ'եզրակացնէ յօդուածագիրը, կարեւորը այն է որ աղքատ, անտէր երախան հաւանական չարագործ, յանցաւոր չնկատուի, այլ զոհ մը որ կարօտ է չափահասներու եւ հանրութեան աջակցութեան, որպէսզի իրաւահաւասար քաղաքացի դառնալու առիթը ունենայ ինք եւս ու վաղը մանկատուն յանձնուած երախաներու թիւը աւելի նուազ ըլլայ:

ԱՐՓԻ ԹՕԹՕՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԵԹԷ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԸԼԼԱՅԻ...

Ահաւասիկ հարցում մը, որուն պատասխանը շատ յստակ է ինծի համար:

– Ես ուսուցիչ կրնայի՞ ըլլալ:

– Ո՛չ, ես ուսուցիչ չէի կրնար ըլլալ:

Կեանքիս մէջ հարիւր անգամ ես ինծի ուղղած եմ այս հարցումը եւ հարիւր անգամ ալ տուած եմ նոյն պատասխանը: Ո՛չ: Ես ուսուցիչ չեմ կրնար ըլլալ, որովհետեւ ես բացարձակապէս չունիմ այն գլխաւոր յատկութիւնը զոր ամէն ուսուցիչ պէտք է ունենայ. համբերութիւն, դիմացինին անհասկացողութեան կամ ծուլութեան նկատմամբ հանդուրժողականութիւնը, նոյն բանը անձանձրոյթ կերպով քանի անգամ ըսելու յամառութիւն եւ կամք: Ես այս յատկութիւնը չունիմ, ուստի չէի կրնար ուսուցչագործել: Երիտասարդութեանս շրջանին քանի անգամներ առաջարկեցին որ ուսուցչագործեմ, դպրոցի մը մէջ ուսուցիչի պաշտօն ստանձնեմ, միշտ մերժեցի: Այսօր ալ շատեր կ'ըսեն որ ես լաւ ուսուցիչ մը կրնայի ըլլալ, չեմ հաւատար:

Դժուար չէ երեւակայել: Ահաւասիկ դիմացս աշակերտ մը կայ: Ես կը խօսիմ օրուան նիւթին մասին, բայց յանկարծ կ'անդրադառնամ որ աշակերտը ուրիշ բանի մասին կը մտածէ, չի հետեւիր իմ ըսածներուս: Ասիկա յուսախաբ կ'ընէ զիս: Կը զարմանամ: Սա աշակերտը ինչո՞ւ հետաքրքրական չի գտներ այս նիւթը, հակառակ որ ես այնքան հետաքրքրական կը գտնեմ զայն: Եթէ հետաքրքրական գտնէր, կարելի՞ էր որ ուրիշ բանի մասին մտածէր սա պահուն, ականջ չտար ինծի:

Եթէ ուսուցիչ ըլլայի, երբեք պիտի աշակերտը մէկ անգամէն կ'ընկալէ ու կը սորվի այն ինչ որ ըսի իրեն քիչ առաջ, կամ երէկ, կամ տասը օր առաջ: Ի՜նչ յուսախաբութիւն՝ տեսնել որ աշակերտը չի գիտեր, օրինակ, թէ ո՞րն է Մեծարենցին ամենագեղեցիկ բանաստեղծութիւնը, հակառակ որ անցեալ շաբաթ խօսած էի այդ մասին:

Եթէ ուսուցիչ ըլլայի, երբեք պիտի չկարենայի հանդուրժել աշակերտիս տըգիտութեան, կամ անգիտութեան: Աշխարհի բոլոր ուսուցիչները կրնան խնդալ վրաս, բայց ես եթէ ուսուցիչ ըլլայի, պիտի կարծէի որ աշակերտն ալ այնքան բան գիտէ, կամ գիտնալու է, որքան ես գիտեմ: Բնաւ պիտի չմտածէի թէ աշակերտը հոն նստած է որպէսզի փարատէ իր տգիտութիւնը, որպէսզի բան սորվի:

Եթէ ուսուցիչ ըլլայի, պիտի կարծէի որ աշակերտները խելացի արարածներ են որոնք շատ լաւ կը հասկնան այն ինչ որ կը բացատրուի իրենց: Պիտի կարծէի որ անոնք մէկ բան միայն կը ցանկան: Կարելի չափով օգտուիլ իրենց դասերէն, շատ բան սորվիլ մէկ ժամուան դասաւանդութեան մը ընթացքին: Ի՞նչ պիտի զգայի եթէ աշակերտ մը ինծի զգացնէր թէ դոյզն իսկ կարեւորութիւն չէր տար իմ ըսածներուս ու կը սպասէր որ ժամ առաջ զանգակը հնչէր ու ես դուրս ելլէի դասարանէն:

Եթէ ուսուցիչ ըլլայի, շատ պիտի տառապէի եթէ տեսնէի որ աշակերտ մը անգիր սորված է իր դասը եւ թութակի մը նման կ'արտասանէ իր սորվածը, յայտնի դարձնելով որ ինք իսկ չի հասկնար ինչ որ կը պատմէ: Պիտի հանդուրժէի՞ որ աշակերտ մը սորվի բան մը զոր չէ հասկցած եւ զոր պիտի մոռնայ երկու օր վերջ:

Բայց եթէ ուսուցիչ ըլլայի, շատ պիտի տառապէի նոյն բանը երկու կամ երեք անգամ կրկնելով: Անպայման բնաւ պիտի չյիշէի թէ ես ալ ինչպիսի աշակերտ մը եղած էի դպրոցական շրջանիս, թէ ինչպէս երբեմն կը դժուարանայի սորվելու այն ինչ որ ուսուցիչը կը կրկնէր շարունակ, մանաւանդ եթէ ես այդ դասը չէի սիրեր: Աշակերտ մը կրնա՞յ հաւասարապէս սիրել բոլոր դասերը: Կրնա՞յ աշխարհագրութիւնը այնքան սիրել որքան կը սիրէ գրականութիւնը, կամ կրնա՞յ պատմութիւնը այնքան սիրել որքան կը սիրէ թուաբանութիւնը: Կամ, աւելի առաջ երթալով, աշակերտ մը կրնա՞յ դասը այնքան սիրել որքան կը սիրէ խաղը, զուարճութիւնը: Եթէ ես ուսուցիչ ըլլայի, պիտի կարծէի որ, կամ պիտի ուզէի որ, աշակերտը ամէնէն շատ սիրէր այն դասը զոր ես պիտի դասաւանդէի:

Բայց ուրիշ ի՜նչ դժուարութիւններ պիտի ունենայի եթէ ուսուցիչ ըլլայի: Ես ի՞նչպէս տկար թիւ մը պիտի տայի աշակերտի մը, եթէ կը սիրէի այդ աշակերտը, կամ եթէ կը մտածէի որ այդ աշակերտը այդ օր դասը չէր կրցած սորվիլ պարզապէս արտաքին արգելքի մը պատճառաւ, կամ թէ պիտի մտածէի որ աշակերտը սորված էր բայց այդ պահուն մոռցած էր չար բախտէն, կամ թէ այդ աշակերտը բոլոր միւս նիւթերը գիտէր, բացի այդ նիւթէն որուն մասին հարցում ուղղած էին: Եթէ ուսուցիչ ըլլայի, թերեւս աշակերտներուս հարցում իսկ ուղղել պիտի չուզէի, վախնալով որ անոնք յուսախաբ կ'ընեն զիս:

Չէ՛, ես ուսուցիչ չէի կրնար ըլլալ, որովհետեւ ամէն բանէ առաջ պիտի վախնայի իմ անգիտութենէս կամ որոշ նիւթերու մասին իմ տգիտութենէս: Թերեւս պիտի կարծէի որ կային նիւթեր որոնց մասին աշակերտը ինձմէ աւելին գիտէ եւ կրնայ զիս խայտառակել: Աշակերտը պիտի հասկնա՞ր զիս, եթէ հարցումի մը դիմաց պատասխանէի որ ես այդ հարցումին պատասխանը չեմ գիտեր:

Է՛հ, վերջին հաշուով ես ուսուցիչ չէի կրնար ըլլալ, որովհետեւ հակառակ որ հանդիստ սրտով կրնամ պատասխանել որ ես սա հարցումին պատասխանը չեմ գիտեր, պիտի չհանդուրժէի որ աշակերտը չգիտնար իմ սա կամ նա հարցումիս պատասխանը:

Ռ. Հ.

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆԻ ՀԵՏ

(ՎԱԽՃԱՆՄԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Մինչեւ 1993 թուականը, ընտանեկան պարագաներէս յաճախ լսած էի Մեսրոպ Սրբազանին մասին սակայն զինք անհատապէս ճանչնալու պատեհութիւնը տակաւին չէի ունեցած: Այդ թուականի Հոկտեմբեր – Նոյեմբերին՝ Կիլիկեան Թագաւորութեան նուիրուած Սորպոնի ցուցահանդէսը առիթ հանդիսացաւ, սկիզբ դնելով մեր ծանօթացման:

Այստեղ փակագիծ մը բանալով պէտք է խոստովանիմ թէ 1991 – 1995 տարիները յատկանշական տարիներ կը հանդիսանային ընտանիքիս եւ ինծի համար: Արդարեւ, Հայաստանի վերանկախացումէն նոք, երբ կեանքի կոչուեցան դէպի Երեւան ուղիղ թռիչքներ, Փարիզը հանդիսացաւ այդ թռիչքները ապահովող առաջին քաղաքներէն մին: Սփիւռքի զանազան երկիրներէն, մինչեւ իսկ Միջին – Արեւելքէն, ճամբորդ, գործարար, ուխտաւոր կամ պատգամաւոր՝ բոլորը կը ժամանէին Փարիզ, օգտուելու ընձեռուած առիթէն:

Ուստի, մե՛նք նաեւ, ահա թէ ինչպէս ա՛յլ կերպ կ'ըմբոշխնէինք հայաստանեան օդանաւային թռիչքներուն շնորհած բարիքները:

Անակնկալներով լի անկրկնադարձային այդ շրջանին, մեր երջանկայիշատակ հաբաշատը տակաւին Կիլիկեան Աթոռի Գարեգին Բ. Վեհափառը շարունակ կը ժամանէր Փարիզ՝ «Լոյսի քաղաք»ը (Վեհափառին սրակումը), զանազան առաքելութիւններով: Ան կը փութար Եւրոպայի տարածքին պաշտօնական կարգ մը անձերու կամ յայտնի դէմքերու հետ հանդիպումներ ունենալու, մէջ ընդ մէջ Փարիզի իր ընտանիքի անդամներէն պահ մը կարօտը յագեցնելու եւ յատկապէս օգտուելու Հայաստան մեկնող թռիչքներէն:

Մեր Վեհափառ քեռիին ժամանումին սպասող ամէնէն անհամբեր անձերէն մին ալ ե՛ս կը նկատուէի եւ անոր գալուստով՝ ամենաերջանիկը, որովհետեւ ինծի կը յանձնուէին շարք մը պարտականութիւններ, ինչպէս՝ քարտուղարուհիի փոքրիկ դերը զոր յանձն կ'առնէի ամենայն լըրջութեամբ եւ բծախնդրութեամբ: Նման առիթներու էր որ կը ծանօթանայի Վեհափառին զաւազանակիր վարդապետներուն եւ վերոյիշեալ այցելու յայտնի դէմքերուն հետ: Ոչ ամէնուն տրուած առանձնաշնորհեալ առիթներ էին եւ ես քաջ գիտակից էի ատոր:

Անհատաբար այս կարգին կը դասուէին նաեւ Մեսրոպ Սրբազանին հետ փարիզեան կրկնուող հանդիպումները, որոնք օր ըստ օրէ կ'ամրապնդէին մեր կապերը եւ ահա այսպէս ան կը դառնար մեր ընտանիքի կրօնաւոր երրո՛րդ քեռին (երկրորդը ըլլալով Տաթեւ Սրբազան Սարգիսեանը), ամբողջացնելով կարծէք Սուրբ Երրորդութեան շղթային վերջին օղակը:

Բազմիցս կը յիշեմ իր զարմանքը եւ ծիծաղը երբ մտերմիկ շրջանակի մէջ, ոչ պաշտօնական պահերուն խօսքս կ'ուղղէի Վեհափառին տալով անոր պարզապէս «քեռի՛» մակդիրը, ինչպէս Եսթեր մօրաքրոջս «մօրաքո՛յր» մակդիրը, երբ դեռ երկուքս ալ՝ քեռադշիկ եւ մօրաքոյր, կը գտնուէինք տարիքի այնպիսի առանցքի մը շուրջ որ սերունդի տարբերութիւնը նուազ երեւելի կը թուէր: Մեսրոպ Սրբազան հիացումով կը դիտէր մեզ ու կ'ըսէր. «սա նայեցէք, աչքերուս չեմ հաւատար, ինչպէս մօրաքոյր կը կանչէ զինք...»:

Սարսափած էինք ու շանթահար երբ Մեսրոպ Արք. Փարիզի մէջ ունեցաւ սրտի առաջին տագնապը: Սակայն, շաբաթներ յետոյ յաղթեց վտանգին ու փոխադրեցին զինք Փարիզի հարաւային շրջանը գտնըւող Կազդուրման կայան մը: Վայրը բաւական ծանօթ էր ինծի եւ երբ Գարեգին Վեհափառը կրկին Փարիզ կը գտնուէր այդ օրերուն, փափաք յայտնեց անպայման տեսնելու զինք: Ուստի, առաջնորդի իմ դերիս մէջ, ճամբայ ելանք ապաքինող մեր Սրբազան Հայրը տեսնելու: Ժամեր մնացինք մօտը, կատակեցինք, զուարճացանք, բարձր պահելով տրամադրութիւնը:

1996–էն մեր հանդիպումները շարունակեցինք նաեւ հայրենի հողին վրայ, ուր ինք 1700–ամեակի նշումներուն նախագահ էր: Ի շահ հայրենիքին իր բազմապիսի նպատներուն համար ամէնուրեք զինք կը գովէին: Անդադար եռուզեռի մէջ էր. պահ մը Էջմիածին վանքը, պահ մը Երեւան՝ մէկ կեդրոնէն միւսը, յանկարծ Մուղնի կամ Հոխիսիմէ տաճարին կից Արշակենց տունը ուր հաստատած էր իր կայքերէն մին: Երեկոները յաճա՛խ կ'երեւար Էջմիածին, Տաթեւ Սրբազանին «Արամի Այգի» կոչուած հողամասը, ընթրիքի մը շուրջ մեզի այցելելու. մերթ հիւրերով, մերթ առանձին: Կը դիտէի զինք զարմացած, մտածելով թէ ինչպէ՞ս սրտի ծանր տագնապէ ետք այդ հոգեւորականը անվախ ու կայտառ կը շրջունակէր իր առաքելութիւնը, մէկ թեւին տակ տըցակ մը թղթածրար եւ գիրք, միւսին դեղօրայքի հսկայ տուփը:

Դեռ եթէ քրքրեմ յիշողութեանս խորը, որքա՛ն յիշատակներ երեւան պիտի գան «Յառաջ»ի էջերուն մէջ իր սրտաճմլիկ յօդուածը մեր երջանկայիշատակ Վեհափառ քեռիին վախճանումին առթիւ (տե՛ս «Յառաջ», 1999, Օգոստոս 7 – 8 «Վերջին օրը եւ վերջին օրերը»), ուրիշ առիթով մը իր խորհուրդները ինծի, երբ հարցազրոյց պիտի վարէի Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ.ի հետ:

Նորագոյն յիշատակը որ յաւիտեան թարմ պիտի մնայ յիշողութեանս մէջ, մեր վերջին հանդիպումն էր եւ ինծի ուղղած իր վերջին խօսքերը, 2003, Օգոստոս 17–ի երեկոյեան, Էջմիածնի մէջ:

– Ռոզիկ, վաղը Փարի՞զ կը մեկնիս:
– Այո, Մեսրոպ Սրբազան:
– Կը պատահի՞, որ «Յառաջ» երթաս:
– Կը պատահի Սրբազան:
– Բաժանորդագրութեանս գումարը կրնա՞ս յանձնել:
– Այդ ի՛նչ խօսք, Սրբազան, անշուշտ որ կրնամ:

Ինչպէս ինծի ուղղած իր վերջին խօսքերը՝ ինծի յանձնած այդ գումարը պիտի վճարէ «Յառաջ» թերթի իր վերջի՛ն բաժանորդագրութիւնը զոր յանձնեցի ամիս մը յապաղումով:

Կ'ըսուի թէ, անհատի մը հոգին, մահէն քառասուն օր վերջ կը գտնէ խաղաղութեան իր վերջին հանգրուանը:

Երջանկայիշատակ Սրբազան Հայր, վահճանումիդ քառասունքին շեմին, մըշտընջենական հանգիստ խաղաղ, եւ վարձքդ կատա՛ր:

ՌՈԶԻԿ ԹԱՇՃԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍԱՄԱԹԻՈՅ Անարատ Յղութեան վարժարանի մայրապետներէն՝ քոյր Մարթա Ներսէսեան, իր մահկանացուն կնքած է Դեկտեմբեր 21–ին: Ծնած էր Պոլիս 1919–ին եւ որբացած էր փոքր տարիքէն: Ուսումը ստացած էր Սամաթիոյ Անարատ Յղութեան վարժարանը, ապա մեկնած էր Հռոմ: 1945–ին մայրապետ ձեռնադրուած էր, եւ վերադառնալով Պոլիս, 45 տարի պաշտօնավարած էր Սամաթիոյ Անարատ Յղութեան վարժարանը, որպէս մայրապետ, տնօրէնուհի եւ ուսուցչուհի: Ներկայիս, այլեւս մէկ մայրապետ – քոյր Ժորժէթը մնացած է վարժարանը:

ԵՇԻԼԳԻՒՂԻ Ս. Ստեփանոս եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը, որ վերջինն էր տարւոյն, տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 21–ին: Շատեր եկած էին իրենց աջակցութիւնը ցոյց տալու համար տեղւոյն Հայոց վարժարանին: Նոր Թաղային Խորհուրդը, գլխաւորութեամբ Հայկոյ Խօզփըրընճիի, յաջողեցաւ գրեթէ ամբողջութեամբ հաւաքել այն գումարը, զոր թաղականները կ'ակնկալէին հաւասարակշռելու համար վարժարանին 2003 – 2004–ի պիւտճէն: Կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութեանց նախագահած է Մեսրոպ պատրիարք: Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ կատարուած է բարերարներուն եւ վառօղապետներ՝ Սիմոն Ամիրա Տատեանի ու Տատեան եւ Արսլան գերդաստաններու ննջեցեալներու յիշատակին: Ցետ կրօնական արարողութեան ներկաները համախմբուած են Սիրոյ սեղաններու շուրջ: Առաջին առթիւ խօսք առած է Թաղային Խորհուրդի ատենապետը՝ Հայկոյ Խօզփըրընճը, որ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք հրաւիրեալներուն, ներկայացուցած է տարւոյն բացը, որ կը հասնէր 174 միլիառ թրքական լիրայի: Վարժարանը, բաց է նաեւ, ունի 247 աշակերտ, որոնք ուսում կը ստանան 25 հոգիէ բաղկացած ուսումնական կազմէ մը: Ատենապետը աւելցուցած է որ «Դալարգիւղ» ամսաթերթը, որ կարճ շրջան մը դադրած էր, Հոկտեմբերէն ի վեր կը վերահրատարակուի, տեղեկութիւններ տալով եկեղեցւոյ եւ վարժարանին մասին: Թաղային Խորհուրդի անունով եւ Մեսրոպ պատրիարքի ձեռամբ, յուշապնակներ յանձնուած են նախկին Թաղային Խորհուրդի ատենապետին եւ հինգ նախկին Թաղականներու: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Մեսրոպ Արք. գնահատելով տարուած աշխատանքը:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԻՒՆԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

12

Կը հանդչէինք, երբ որ ուզէինք, բայց այդ առերեւոյթ լուրջ ու խոհական երիտասարդին վստահութիւնը չարաչար չգործածելու համար՝ կ'աշխատէինք աւելի քան պիտի աշխատէինք, եթէ մէկը հսկէր վրանիս:

Մեր ճաշը կը բաղկանար եգիպտացորենի հացէ ու կարմիր բողկէ, զոր կ'ուտէինք ախորժակով: Մեր շահած դրամը աւելի թոյլ չէր տար: Միակ պերճանքնիս ծխախոտն էր: Հանգիստի ժամերուն կը հանէինք մեր տուփերը, կ'երկննայինք թաց ու փափուկ խոտին վրայ, զով շուքին մէջ եւ հաստկաւոր ու աշխարհի չարն ու բարին տեսած մարդոց պէս կը փաթթէինք մեր գլանիկները: Ու կարծես թէ ծխախոտի ազդեցութեան տակ մեր շրթները կը բացուէին ու կը խօսակցէինք իրարու բերնէ յափշտակելով խօսքը:

Բոլորս ալ կը գգուէինք Հայաստանի ցուրտ, գժնէ ու ահաւոր ձմեռէն յետոյ այս ծլարձակ ու երիտասարդ գարնան բանաստեղծութիւնը: Մեր կուրծքերը կ'ուռէին մեր երջանկութենէն ու բնազդաբար, մեր պատանեկան ամբողջ խանդավառութեամբը, բո՛լորս մէկ կը սկըսէինք երգել. եւ մեր երգը կը քշէր մեզ, լայն ու ուժեղ կոհակներով մեր յիշատակներու ծովին մէջ: Այդքան պզտիկ՝ մեր ալեկոծ ու խառնակ կեանքին ալիքները կը զարնէին մեզ դէտին, ու երբ յոգնաբեկ երգելէ կրկին մէկ գլանիկ կը փաթթէինք, բոլորիս սրտերն ալ լեցուն կ'ըլլային ու յուզումը հասած կ'ըլլար մեր շրթներուն...

Ու յանկարծ ընդհանուր լռութեան մէջ մեզմէ մէկը կը գլտորէ խոշոր ու աղուոր հայհոյանք մը: Այդպէս էր, որ կը սկըսէինք մեր սիրոյ խօսակցութիւնները:

Այո՛, մէկը կը հայհոյէր, ինչպէս հիւանդ մը կը հառաչէ, սրտանց, երջանիկ, գոհ՝ կարենալ հայհոյելուն համար եւ յետոյ ընդհանուր լռութեան մէջ կը պատմէր իր յիշատակները, անշուշտ կէսը սուտ, կէսը իրաւ:

– Ես այս տեսակ աշխարհքին հիմը դընողին աղջիկը..., – կը սկսէր Վահրամը միշտ ու կը կենար կարծես թէ չուզելով արտասանել վերջին բառը.

– Սիրե՛մ, – կը լրացնէի ես զինքը:

Ու կը խնդայինք բոլորս՝ երջանիկ ու արբշիռ մեր ծխախոտին ծուխէն:

Կը յիշեմ, կը յիշեմ միշտ մեր աշխատանքի ժամերը այդ պարտէզին խորը: Հիմա այլեւս բնաւ աշխատանքը չի մխիթարեր զիս: Լուծը ուսիս կ'երթամ յառաջ, ինչպէս խոշոր ու հաստ գոմէշ մը՝ կառապանին խթանին ցաւէն կը շարժէ իր լայն ու պարարտ գաւակը: Կ'աշխատիմ, որովհետեւ գիտեմ, թէ պարտաւոր եմ աշխատիլ, ինչպէս գիտեմ, թէ պարտաւոր եմ ապրիլ, որովհետեւ գիս ծնած են:

Ա՜հ, վստահ եմ, եթէ ծնելէ առաջ մեզմէ իւրաքանչիւրիս կարելի ըլլար բացատրել կեանքը, նկարագրել այս ցաւի տունը, որ աշխարհն է, վստահ եմ, վըստահ՝ որ մեզմէ շատերը պիտի մերժէին գալ, պիտի մերժէին իրենց մօր անոյշ կուրծքը:

Կ'աշխատինք անասունի պէս ու վայելելու ժամուն կը պղտորենք մենք մեր հաճոյքը, որովհետեւ մեր մարմնոյն ու մեր սրտին մէջ իսկ կը կրենք չարութեան սերմերը: Մեր ո՛չ մէկ հաճոյքը ամբասիր է ո՛ւ ոչ մէկ ուրախութիւնը լրիւ: Կ'աշխատինք ձիերու պէս, որ աչքերնին փակ ու լակոտի մը մտրակին տակ կը դառնան արեւելեան պարտէզը ջրելու համար: Աշխատանքը տառապանք է հիմա ինծի համար:

Երբեմն, երբ սիրտս ելած կ'ըլլայ ու բարի, ընդհանրապէս իրիկնամուտներուն, կը վառեմ ծխամորճս, ծուխը կը կլլեմ ծարաւով ու կը յիշեմ անցեալը, հեղձամղձուկ ու տմոյն եւ ժամը կը հնչէ, մինչդեռ ես չեմ կրնար արտասուել: Մարմինս կը դողդղջէ մեծ յուզումի մը գիրկը: Ակնոցներս, որ ամէ՛ն անգամ ինծի կը յիշեցնեն բութ ու մեքենայ Ամերիկացիները, կը գնեմ ու կը վերցնեմ սպիտակ թղթի պատառ մը, եւ տողերը կը շարուին իրենք իրենց ու կ'երգեմ անոյշ տխրութեամբ, բայց յանկարծ երգիս կէսին, ձայն մը ներսէս կը խօսի կամաց ու յետոյ զօրութեամբ ու հուսկ ապա բարձրաձայն ու կ'ըսէ.

– Ինչո՞ւ համար այս անիմաստ եղանակը, որո՞ւ համար...

– Քու եւ ուրիշին երջանկութեան համար, – վարանոտ կը համարձակի առարկել բարի ու քաղցր ձայն մը սրտիս մէկ խորշէն անկիւնէն:

– Ես երջանիկ չե՛մ կրնար ըլլալ այլեւս, – կը հեծծեմ դառնութեամբ, իսկ ուրիշներուն, ուրիշներուն հոգին... կը հայհոյեմ վրէժխնդիր:

Կը պատռեմ թուղթը ու կ'ընկղմիմ թիկնաթոռիս մէջ: Քա՛նի երգեր այսպէս հովին... Քիչ յետոյ կը վերցնեմ պարբերական մը ու յօրանջելով կը կարդամ, թէ օրինակ, «Ինչո՞ւ Մեծն Բրիտանիոյ ածխահանքերը պէտք է ազգայնացնել»: Մինչդեռ այն օրերուն, երբ կ'աշխատէինք ընկերովի, այն ծլարձակ ու բուրումնաւէտ պարտէզին մէջ, օրը կը սահէր անզգալաբար, պահերը, ըսի արդէն, մեր վրայ կ'իյնային ծաղիկի թերթերու պէս թեթեւ, անոնց մահը հազիւ թէ կը զգայի ու աշխատանքը կը քաջալերէր զիս: Բահս կը խրէի ամուր, կոխելով ձախ ոտքովս (ես ձախլիկ եմ) ու վերցնելով հողի լայն պատառ մը, զայն դարձնելով, որպէսզի արեւազուրկ կողմը տողուի լոյսով: Ցետոյ ձեռքի արագ ու լայն շարժումով մը՝ քանի մը հարուած կու տայի հողի գունդին, որպէսզի փշրուի, բունծ – բունծ, դառնայ փխրուն, փափուկ ու գրկէ փոքրիկ տնկիկներուն սիրելի մարմինը:

Այո՛, կը յիշե՛մ, կը յիշե՛մ, միշտ մեր աշխատանքի ժամերը ու սիրտս դառնութեամբ կը լենայ: Ահա՛ առջեւնիս հողի լայն ու երկար էջ մը, զոր պէտք է սեւցնել: Հինգս մէ՛կ շարքի վրայ կ'երթանք յառաջ, աշխատելով միշտ իրար գլել: Քրտինքը կը հոսէր քունքերէս, աղտոտ ու թրջած շապիկս կը փակէր կռնակիս բայց կ'երթայի յառաջ, աշխատելու հաճոյքին համար:

(Շար. 40)

Ի ՆՊԱՍՏ ՊԱՄԻ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը 1000 Եւրո կը նուիրէ Պամի (Պաքիստան) աղէտեալներուն, դեսպանատան միջոցաւ :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է ննջեցեալ ընկերուհիներու հոգեհանգստեան առթիւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները :

Վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է իրենց ննջեցեալներուն յիշատակին Գիւրտօղլուեան ընտանիքէ 100 Եւրո :

Յովհաննէս Պարէեանի մահուան առթիւ վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Անայիս Աւետեանէ եւ զաւակներէն, Տիկին Աննա Մակարեանէ, Տէր եւ Տիկին Աչճիպաշեանէ 30-ական Եւրո, Տիկին Զապէլ Գալեանէ 20 Եւրո :

Համեստուհի Բիրլիեանի մահուան առթիւ վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է Օր. Պէթի Տիրիկեանէ 70 Եւրո, Օր. Մարթին Տիրիկեանէ 50 Եւրո : Վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Էլիզ Շալճեանէ իր անհանգստութեան ապաքինման ուրախ առթիւ 100 Եւրո :

Առնուվիլ, Սարսէլ, Աստղիկ մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Վեհանոյշ Սթանպուլցեանի յիշատակին :

Գեղանոյշ Սթամպուլեան, Աստղիկ Տէր Պարսամեան, Տէր եւ Տիկին Օհանեան 100-ական Եւրո, Տէր եւ Տիկին Ռիւստիքեան 50 Եւրո, Տէր եւ Տիկին Քէչիչեան 15 Եւրո, Տէր եւ Տիկին Այուճեան 50 Եւրո :

CHAVILLE

PROJECTION DU FILM DOCUMENTAIRE

« MERE ARMENIE »

(105 minutes)

de **Maïté JARDIN**

Un regard français sur l'Arménie d'aujourd'hui.

Le Samedi 17 janvier à 20h45

en l'Eglise Arménienne de Chaville
6, rue Père Komitas
92370 CHAVILLE

P.A.F.

Concert exceptionnel

Concert exceptionnel avec l'Ensemble Orchestral **«Vocation»**, sous la direction de RETA KAZARIAN.

Au piano, le grand soliste russe **Mickaël VOSKRESSENSKY**

Au programme :
Chopin, Wagner, Nikiforov, Fauré

le Vendredi 16 Janvier à 20h30

Salle Cortot
78, rue Cardinet, 75017 Paris

Réservations : **Tél. : 01. 42. 29. 10. 24**

Ce concert est organisé avec la collaboration de Hamaskaïne-Paris.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Կապոյտ Խաչ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Helen Puzant» d'Alfortville

Théâtre et Comédie à Alfortville !

"Bourdoum - Dourdoum"

Une pièce de
Narek DOURIAN
le **Vendredi 16 Janvier** à 20h30
Salle des Fêtes
rue Voltaire
Renseignements : **Tél. : 01 43. 76. 55. 89**

∴

Séjour d'hiver

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à Belfontaine (Jura) du 14 au 21 février pour les enfants nés entre le 1er janvier 1989 et le 31 décembre 1995.

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris
Tél. : 01 53 34 18 18.
Nombre de places limité.
Date limite d'inscription :
15 janvier (à respecter impérativement).

Au
Centre Culturel
SAINT MESROB

BARDIG
présente

« EGLISES ARMENIENNES »

EXPOSITION — VENTE
DE PHOTOGRAPHIES D'ART

du 20 janvier au 1er février
Vernissage Mardi 20 janvier
de 19h à 21h
— Entrée libre — Cocktail —

Exposition: tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՐՈՒՊԱՏՈՒՐՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ «ԳՈՒՍԱՆ»

Գագիկ Մուրատեան – քամանչա, Ալեքսան Յարութիւնեան սանթուր – երգ, Արայիկ Բախտիկեան – դուդուկ, բլուլ, Յովիկ Սահակեան – թառ, Մուշեղ Յարութիւնեան – երգ, դափ

կը ներկայացնէ Նարեկացի, Սայաթ-Նովա, Ջիւանի, Շերամ

Յունուար 16, Ուրբաթ, ժամը 20,45-ին
Հայ Կաթողիկէ Սուրբ Խաչ Եկեղեցին
13, rue du Perche, 75003 Paris

Մուտքը 15 Եւրո :
Ուսանողական, զպրոցական 7 Եւրո :
Տեղեկութիւններու համար. –
06 16 46 18 57

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

LՈՅՍ ՏԵՍԱՒ Է

աշակերտներու, ուսանողներու, թատերասէրներու եւ մասնագէտներու համար

ՄԷԿ ԱՐԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԿԱՇԱՐ-Ի
Ա. Բ. եւ Գ. Հատորները

Հրատարակութիւն՝
Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեան / Փարիզ

Խմբագրեց՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Մասնակցութեամբ՝
ԺԻՐԱՅՐ ՉՈԼԱՔԵԱՆԻ

Առաջին անգամ ըլլալով ի մի են բերուած՝ Խ. Աբովեանց, Գ. Սունդուկեանց, Յ. Պարոնեան, Թլկատինցի, Վ. Թէքէեան, Յ. Օշական, Կ. Զարեան, Գ. Մահարի, Զ. Մ. Որբունի եւ շատ ուրիշ ժամանակակից հեղինակներու
40 ՄԷԿ ԱՐԱՐ ԹԱՏԵՐԿՆԵՐԸ

Ամբողջական շարքի արժէքը (3 հատոր)՝ 45 Եւրո :

Ստանալու համար դիմել՝
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, rue Monsieur le Prince, 75006 Paris
Tél. : 01 43 26 88 65

CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE SERPOTZ TARKMANTCHATZ DE MARSEILLE

Le Comité des Dames
présente ses meilleurs vœux
à l'occasion des fêtes
de NOUVEL AN et du NOEL ARMENIEN
et vous invite à partager ensemble

le GATEAU DES ROIS

Dimanche 18 janvier à 15 heures

dans la salle «A. Tcherpachian»
339, ave. du Prado — 13008 Marseille

Venez nombreux ! ! !

L'entrée est gratuite

Réservations S.V.P.
Tél. : 04 42 88 08 52
ou 04 91 77 84 70

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian par sa **METHODE AUDIOVISUELLE**

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

« MANOUGNEROU OR »

organisé
par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne

Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30

Salle Rossini
Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris

Au programme

★ CONCOURS DE DEGUISEMENT
Venez costumés pour participer et gagner

★ SPECTACLE DE MARIONNETTES

Grands-parents — parents — enfants — amis
Vous êtes tous invités à cet après-midi festif

Venez nombreux

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 15
JEUDI
15 JANVIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

LE NUMERO: 1 €

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (E-Mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 20.858 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.858

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԿԻՊՐՈՍԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ՆՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կիպրոսի հիւսիսային Թրքական «Հանրապետութեան» նոր վարչապետը՝ Մեհմեթ Ալի Թալաթ, որ կողմնակիցներէն է կղզիին վերամիացման «ընկերային հաշտութեան» կառավարութիւն մը կազմած է Սերտար Տէնքթաշի Դեմոկրատ կուսակցութեան հետ: Առաջին նպատակն է Մայիս 1-էն առաջ լուծումի մը յանգիլ վերամիացման շուրջ: Այդ թուականին յունական մասը անդամ կը դառնայ Եւրոպական Միութեան:

Այս Թրքական բաժնի երեսփոխանական ընտրութիւնը Դեկտեմբեր 14-ին հաւասար արդիւնքի մը յանգած էր: Քոֆի Անանի ներկայացուցած ծրագրին կողմնակիցներն ու ընդդիմադիրները խորհրդարանական նոյնքան աթոռ ձեռք ձգած էին: Ուրեմն, այս կառավարութեան կազմութիւնը լաւ լուր է Էրտողանի համար: Ան չուզեր որ Կիպրոս խոչընդոտ մը ըլլայ Թուրքիոյ եւ Եւրոպական Միութեան մերձեցման: Թուրքիոյ կառավարութիւնը չփումները կը բազմացնէ անելէն դուրս ելլելու համար, թէ՛ Կիպրոս եւ թէ՛ Թուրքիա, ուր բազմաթիւ ազգայնականներ, մանաւանդ խանակէն ներս ընդդիմադիրներ կան:

Կիպրոսի Թրքական բաժնի նոր կառավարութիւնը 6 նախարարներ ունի Թուրք Հանրապետական կուսակցութենէն, զոր կը ղեկավարէ Թալաթ եւ չորս Դեմոկրատ կուսակցութենէն: Լրագրողներուն պատասխանելով, Մեհմետ Ալի Թալաթ յայտարարած է որ ՄԱԿ-ի հետ կապ կը հաստատէ վերսկսելու համար խօսակցութիւնները, երբ Թուրք Կիպրացիները եւ Թուրքիա համաձայնած ըլլան հասարակաց դիրքի մը շուրջ: Ան բացատրած է.- «Դեռ կը զարգացնենք մեր տեսակէտը Թուրքիոյ հետ»:

Դեկտեմբեր 14ի քուէարկութենէն ետք, Թրքական կողմի պարագլուխը՝ Ռաուֆ Տէնքթաշ, որ նաեւ պաշտօնական բանակցողն է Թուրք համայնքին կողմէ, մերժած էր բանակցութիւնները, Քոֆի Անանի ծրագրին հիման վրայ: Ան կ'առարկէ՝ «Սեղան նստիլ եւ խօսիլ Անանի ծրագրի շուրջ, պիտի նշանակէր որ կ'ընդունինք այդ փաստաթուղթը իր ամբողջութեան մէջ, իր սխալներով եւ անարդարութիւններով»: Կը թուի թէ իր դիրքը մասամբ մեղմացած է Անգարայի ճնշումին տակ: Տէնքթաշի հանդիպելէ ետք, Էրտողան յայտարարած է՝ «բացարձակապէս համաձայն ենք շարունակելու համար գործակցութիւնը, լուծումի մը յանգելու համար Կիպրոսի մէջ»: Ռաուֆ Տէնքթաշ կը սպասէ, սակայն, Ապահովութեան Ազգային Խորհուրդի Անգարայի նիստին, Յունուար 23-ին, որ վերջնական որոշում մը պիտի տայ այդ ուղղութեամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ մէջ է, որ Յունուար 13-ին, Եւրոպական Յանձնախումբը կըրկին անդրադարձաւ «Կայունութեան Ուխտ»ին եւ երեք ժամ տեւող վիճարկումէ ետք, քսան պատուիրակներու (գոմիսէր) ժողովը որոշեց դիմել Լիւքսանպուրկի Արդարութեան Եւրոպական Ատեանին, այն մեղադրանքով որ Միութեան Նախարարաց Խորհուրդը «փակագիծի մէջ» դըրած է այդ Ուխտը, անցեալ Նոյեմբեր 25-ին: Այս հակասական երեւոյթը խաբաղբել տուած է «Լիպերասիոն»ի (Յունուար 14) «Եւրոպա բողոք կը ներկայացնէ ինքն իր դէմ»: Ըստ կարգ մը աղբիւրներու, հինգ պատուիրակներ դէմ եղած են որ եւրոպական Գործադիր մարմինը դատական պայքարի մը մէջ նետուի, ինչ որ արդէն աննախընթաց բնոյթ ունի: Ինչպէս ծանօթ է, հարցը կը վերաբերի Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ որոնք 3%-էն աւելի բացով, խախտած են «Կայունութեան ուխտը»: Ներկայիս, Յանձնախումբը դատի դիմելով Նախարարաց Խորհուրդին դէմ աւելի ծանր բնոյթ կուտայ տագնապին: Ֆրանսա եւ Գերմանիա մտահոգ չեն:

ՎԻՆՍԱՆ ԻՕՆՊԻՐԻ մայրը եւ բժիշկը քննութեան կ'առնուին, այսինքն կը մեղադրուին, որովհետեւ կամաւոր կերպով օգնած են Վենսանի որ մեռնի: Ծանօթ է որ քսանամեայ երիտասարդը անդամալոյծ, կոյր, խուլ էր կառքի արկածէ մը ետք եւ կ'ուզէր մեռնիլ: Մայրը օգնած էր, բայց, չէր յաջողած եւ Պէրքի Հիւանդանոցին վերակենդանացման բաժանմունքի բժշկապետը՝ Տոքթոր Շոսուա, պատանիին մահէն (Սեպտ. 26) քանի մը օր յետոյ, յայտարարած էր որ վերջ տուած էր տղուն մահաքունին (մօրը տուած դեղէն ետք) դադրեցնելով արուեստական շնչառութիւնը: Յունուար 13-ին, մայրը, երկու ժամ բացատրութիւններ տուած է Պուլոնեը-սիւր-Մէրի դատախազին, բայց եւ այնպէս քննութեան տակ առնուած էր: Յաջորդ օրն ալ, բժիշկին կարգը եկած էր, որ ամբաստանուելու պարագային, կրնայ ցըկեանս արգելափակման դատապարտուիլ: Հեշտամահութեան հարցը չէ լուծուած Ֆրանսայի մէջ եւ հեռատեսիլի վիճարկումն ալ նորութիւն չբերաւ, եթէ նոյնիսկ Առողջապահութեան Նախարարը դէմ արտայայտուեցաւ դարմանումի հետապնդման եւ ընդունեցաւ որ, երբ հիւանդ մը գիտակից է եւ կ'ուզէ կեանքին հըրաժեշտ տալ արժանաւորութեամբ, հարկ է համակերպիլ եւ ատիկա հեշտամահութիւն չէ: Ինչ կը վերաբերի բժիշկին, կը պնդէ որ դատական հետապնդում մը կայ իրեն դէմ, բայց, իր արարքին պատասխանատուն է:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ մէջ, քաղաքական սուր տագնապ մը հաւանական կը նկատուի: Չորս փոխ-նախագահներ եւ 12 նախարարներ կը սպառնան հրաժարիլ, եթէ Սահմանադրութեան Պահապաններու Խորհուրդը չջնջէ իր որոշումը չվաւերացըներու 2033 թեկնածութիւնները: Նախագահ Խաթամի եղբայր ունենալով զաւառի կառավարիչներուն ուղղուած, չէ ծածկած որ, կրնայ ինք ալ գլուխն անցնիլ հրաժարողներու մեծ շարժումի մը:

ԳԱԶԱՅԻ զօտիին մօտ, անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուած է Յունուար 14-ի առաւօտուն, կին քամիքազի մը կողմէ: Չորս Իսրայէլացիներ մեռած էին եւ բազմաթիւ վիրաւորներ կային: Արարքին տէր եղած են թէ՛ Համասը, թէ՛ Ճիհատը:

ՏԱՇԿԵՆՏԻ օդակայանը ջախջախուած է, Յունուար 13-ին, Եաք 40 գիծի օդանաւ մը, որ կը փորձէր էջք կատարել մշուշին մէջ: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 37 մեռեալ կար, որոնց կարգին Ուիշըրտ Գոնրոյ, ՄԱԿ-ի Ուզբէկիստանի համակարգողը:

ԻՏԱԼԻՈՅ Սահմանադրական Ատեանը չեղեալ համարեցաւ այն օրէնքը, որ անձեռնմխելիութիւն շնորհած էր կառավարութեան ղեկավարին, այսինքն՝ Ս. Պէրլուսքոնիի, որ այլեւս անպաշտպան կը մնայ եւ պարտի կրկին դատարան ներկայանալ իրեն դէմ եղած մեղադրանքներուն պատասխանելու համար:

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻի չորս սէնտիքաներ գործադուլի կոչ ըրին, Յունուար 21-ի համար, Յունուար 13-ին իրենց առաջարկըւած 1%-ի յաւելումը անբաւարար նկատելով:

ՍԷՆ-ՄԻՐԻ Սպայից վարժարանի երկու աշակերտներ, մէկը Նիժերիացի, միւսն ալ Թոկոցի, ցուրտէն մեռած են, Յունուար 13-ին, Հօթ Փրովանսի Ալպեաններուն մէջ, փորձերու ընթացքին: 95 աշակերտ-սպաները որոնք զինուորական յատուկ վարժարանին երրորդ դասարանէն էին, երեք շաբթուան վարժընթացի մէջ էին Պարսըլոնէթ: Քննութիւն բացուած է պատճառները յայտնաբերելու համար:

ԳԱՂԹԷՆ եկած առաջին նահանգապետը նշանակուեցաւ կառավարութեան կողմէ, Յունուար 14-ին: Ենթական՝ Այսա Տէրմուշ, ծագումով քապիլ է եւ Ալժերիա ծնած է: Ֆրանսա եկած է 18 տարեկանին եւ համալսարանական փայլուն շրջան մը անցուցած է մինչեւ Նանթի Առեւտուրի Բարձրագոյն Վարժարանի տեսչութիւնը: 57 տարեկան է եւ Ժիւրայի նահանգապետ կը դառնայ:

ՖՐԱՆԿԱԽՏԸ զգալի յաւելում մը կրած է Իլ-տը-Ֆրանսի շրջանը, գրեթէ կրկնապատկուած 2001-ի եւ 2002-ի միջեւ: Այս եղբակացութեան յանգած է մասնագիտական շարաթաթերթ մը («Պիւլըթէն էփիտէմիոլոժիք Հէպտոմատէր»): 2000-ի եւ 2002-ի միջեւ 645 պարագայ յայտնաբերուած են Ֆրանսայի մէջ, որոնց 501-ը՝ Իլ-տը-Ֆրանս:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 13 / 14)

ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԴԷՄ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ՎԵՑ ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Յունուար 13-ին աւարտած է Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեանի դէմ մահափորձ պատրաստելու ամբաստանութեամբ դատուած Լեւոն Աբրահամեանի դատը: Ան դատապարտուած է վեց տարի բանտարկութեան: Լ. Աբրահամեան նախկին փոխ-ոստիկանապետ մըն է, ամբաստանուած էր պայթուցիկով մահափորձ ծրագրելով: Պաշտպան փաստաբանը յայտնած է թէ վերաքննութեան կը դիմեն:

⁂

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԻՆ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Յունուար 13-ին վերաքննիչ ատեանին առջեւ սկսած է Հոկտեմբեր 27-ի դատին բողոքներուն քննութիւնը: Դեկտեմբեր 2-ի վճիռէն ետք վերաքննութեան դիմած էին ամբաստանեալներէն Աշոտ Կնեաղեան, Համլէթ Ստեփանեան, Էդիկ Գրիգորեան եւ անոր պաշտպան փաստաբանը Կարօ Աղաջանեան: Ատեանը այդ առաջին նիստին ունկնդրած է երեք դատապարտեալները, յաջորդ օրը խօսք կը տրուէր տուժող կողմերուն եւ վկաներուն:

⁂

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՄԱՐԶՊԵՏՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Յունուար 13-ին հանդիպում ունեցած է մարզպետներուն եւ Երեւանի քաղաքապետին հետ: Ներկայ եղած է նաեւ տարածքային կառավարման եւ ենթակառոյցներու գործունէութիւնը համակարգող նախարարը: Ամփոփուած են 2003-ի աշխատանքներուն արդիւնքները, ծրագրուած 2004-ի հիմնական ուղղութիւնները: Մարզպետները ներկայացուցած են նաեւ մարզերու մէջ կատարուող գիւղատնտեսական աշխատանքները:

ԿԱՐԳԱԼՈՅԾ ԸՆԵԼՈՒ ՈՐՈՇՈՒՄ

Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին Յունուար 9-ի որոշումով կարգալոյծ հռչակուած է Իրաքի թեմի հոգեւոր հովիւ Արարատ Քհնյ. Ցոլաքեան: Որոշումին պատճառ եղած է անոր հոգեւորականի անվայել վարքն ու կեցուածքը: Կարգալոյծ հոգեւորականը կը զրկուի աշխարհականներու շարքը եւ այսուհետեւ կը կոչուի աւազանի անունով՝ Նորայր Ցոլաքեան:

ԹՈՒՐՔ ՓԱՍՏԱԲԱՆ ՄԸ ՖՐԱՆՍԱՆ ԴԱՏԻ ՏՈՒԱԾ

Թուրք մամուլը ատեն մը առաջ արձագանգած էր Կեսարիայէն փաստաբան Օրհան Փէքմէզճիի նախաձեռնութեան. ան որոշած էր Եւրոպայի Մարդկային Իրաւունքներու ատեանին դիմելով Ֆրանսայի դէմ դատ բանալ ու Թուրքիոյ անունով մօտ 200 միլիոն Եւրոյի հատուցում պահանջել: Դատին նիւթը հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումն էր եւ Կոմիտասի արձանին բացումը: Թուրք փաստաբանը այն համոզումին տէր էր որ Ֆրանսա անիրաւութիւն կ'ընէ Թուրքիոյ, թշնամութիւն կը հրահրէ հայ, ֆրանսացի եւ թուրք ժողովուրդներուն միջեւ:

«Մարմարա» (Յունուար 13) կը գրէ թէ եւրոպական ատեանը ընդունած է Փէքմէզճիի դիմումը, անկէ պահանջած որ այդ դիմումը արդարացնող փաստեր ներկայացնէ: Մանաւանդ որ դիմումին մէջ ըսուած է որ 1915-ի յանցաւորը Հայերն էին. զանգուածային սպանդներ կը գործէին Թուրքերու եւ Օսմանեան պետութիւնը ստիպուեցաւ տեղահանել զիրենք:

«Մարմարա» կը շարունակէ.

«Ամէնէն հետաքրքրական կէտն այն է որ փաստաբան Փէքմէզճի կը պահանջէ նաեւ այն ծախքը, զոր Օսմանեան պետութիւնը ըրած է Հայերը տեղահանելու համար: Տեղահանութեան որոշումը տըրւած է Օսմանեան պետութեան յօժարակամքով, ուստի Թուրքիա իրաւունք կ'ունենա՞յ այդ գումարը պահանջելու: Ըստ փաստաբանին, կ'ունենայ, որովհետեւ Օսմանեան պետութիւնը տեղահանութեան որոշումը ընդունեց ստիպողական պարագաներու ներքեւ: Այդ շրջանին Հայերու փոխադրութեան համար 2,5 միլիոն ոսկեդրամի ծախք եղաւ: Ատիկա այդ շրջանին համար շատ մեծ գումար է, մանաւանդ որ պատերազմի շրջան էր: Անոր այսօրուան փոխարժէքն է 171 միլիոն 875 հազար Եւրօ: Այս դրամը Թուրք ժողովուրդին դրպանէն ելաւ:

Իսկապէս կը հաւատա՞յ, որ այս գումարը պիտի կարենայ ստանալ: Կը հաւատայ, որովհետեւ ատիկա մարդկային իրաւունքներու շրջագծին մէջ կ'իյնայ: Նոյնիսկ եթէ չշահի, ատիկա շահ մը պիտի ըլլայ բարոյական հատուցումը ընդգծած ըլլալու տեսակէտով: Եւ այս դըրամին իրաւատէրը պիտի ըլլայ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը, որ Օսմանեան պետութեան ժառանգորդն է:

Իսկ եթէ դատը կորսնցնէ, բան մը որուն մասին մտածել իսկ չուզեր, փաստաբան Փէքմէզճի նոր դիմումներ պիտի կատարէ ՄԱԿ-ի եւ Եւրոխորհուրդի մօտ»:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

-41-

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԵԻՍԵԲԻՈՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ԼՔՈՒԱԾ ՎԻՃԱԿԸ

Վստահ չեմ թէ հոնկէ հեռանալէս յետոյ Երերոյքը ինչ վիճակի մէջ կը գըտնուի. ունէր վտանգուած պատեր, կամարներ որ անմիջական միջամտութեան կը կարօտէին:

Վերջին 10 – 12 տարիներուն յուշարձաններու խնամքը բոլորովին անտեսուած է. նոյնիսկ անոնք որ ատենին վերանորոգութեան ենթարկուած են, մեծածախք գումարներով, այսօր գէշ վիճակի մէջ կը գտնուին:

Մեծ ցաւով նկատեցի թէ ինչպէս եւ ինչքան վտանգաւոր բոյսեր ծլած են Սանահինի, Հաղբատի տանիքներուն վըրայ, թէ ինչպէս միլլիոնաւոր ծիծեռնակի ծիրտեր ծեփած են ԳՈՇԱՎԱՆՔԻ մայր տաճարին որմերը... այդ խոտերը արմատախիլ ընելու այնքան աժան միջոցներ կան, կամ ծիծեռնակներուն յարձակումը արգիլելու դիւրին ճամբաներ որ ոչ պետական պիւտճէ կ'ուզեն ոչ ալ Սփիւռքահայ բարերարի մը միջամտութիւնը...:

... Եւ տակաւին. այդ ինչ նորելուկ անճաշակ, անմակարդակ «մոնղոլական» սովորութիւններ ստեղծուեր են վերջերս ... առատօտ կանուխ աղմկարար քաղաքէն հիւրդ կ'առնես կը հեռանաս, ամայութեան եւ լռութեան մէջ վայելելու Գառնի – Գեղարդի հրաշալի սրբավայրերը կամ Խոր Վիրապի աստուածաշունչեան համայնապատկերը եւ յանկարծ դիմացդ կը գտնես, քրտական տարազով, թիւրքմէնական «տավուլ – զուռնայով» խումբ մը. կպչուն աճպարարներ, երկու շուան դրած, կեղծ պեխեր սարքած, Տըրապիզոնի շուկայէն բերուած թրքական հլուն ծախող պառաւներ, որ կրնային նոյնիսկ պահ մը հանդուրժելի ըլլալ Վերնիսաժի շրջանակին մէջ... բայց բառին զուտ իմաստով, ԽՈՏՈՐ կը համեմատին այդ դարաւոր սրբավայրերու շրջափակին մէջ...

Ես պարզապէս կը զարմանամ թէ ի՞նչ է պաշտօնը Զբօսաշրջիկութեան նախարարին... արդեօք կը կարծէ թէ ի՞նք պէտք է զբօսաշրջիկութիւն ընէ... եւ այդ պատճառով օր մը Ֆրանսա է, յաջորդ օրը Լոս – Անճըլըս կամ Հնդկաստա՞ն:

«Ֆոլքլոր» ըսուածն ալ իր մակարդակը եւ մանաւանդ իր յարմար տեղը կ'ունենայ. հիւրդ Մատենադարանէն, Պետական Թանգարանէն, Ազգային Գրադարանէն ելլելէ յետոյ երբ հասնի Գեղարդ կամ Խոր Վիրապ, կարծես Լուվրէն եւ Վերսայէն վերջ ուղղակի Քապուլի շուկան մտեր ես..:

Հո՛ս ալ, մեծ բացական Պետութիւնն է: Բոլոր հիմնական աշխատանքներն ու նորոգութիւնները տեղի ունեցած են սովետական տարիներուն, երբ մարդիկ «կոմունիզմի ճամբան» բռնած էին բայց համայնավար չէին, զաւակներն էին ցարական շրջանի... Խանճեանները, Սարեանները, Իսահակեանները, Թումանեանները, Բակունցները, Չարենցները ... Թորոմանեանները, Ղափադարեանները ... բոլորը բոլորը... Իսկական ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԸ հիմա՛ գործի անցած են: Մեր բոլոր պետական եւ գործարար դէմքերը որ մշակոյթն ու հաւատքը կ'ոտնակոխեն ամէն օր... ասոնք, ամէնքն ալ ծնած, մեծցած, սնած, աճած եւ թրծուած կոմունիստական դաստիարակութեամբ, հիմա՛ է որ սկսա են իսկական «կոմունիստաբար» արդիւնք տալ... դիզել (դըրամ), ուտել – խմել (հաճոյք), զուարճանալ – վայելել (զաղինօ, ճամբորդութիւն) – «Ձեր լեզուն, հաւատքն ու մշակոյթն ալ մեր ի՞նչ հոգը...»:

Երեւակայեցէ՛ք, բոլորովին պատահական ճամբով գտնուեցայ հսկայածաւալ, մաս – մաքուր մնացած գործատան մը մէջ, Երեւանի մօտերը, ուր ատենին ըսուեցաւ թէ ինչ կատարելագործուած մեքենաներ արտադրուած են...: Ներկայիս թաղեցի «ԼԱԿՈՏ» մը, չես գիտեր ինչպէս, «սեփականաշնորհէր» է եւ արդէն սկսած է քանդել յատուկ երկաթէ յատակը եւ ոչինչ գինով ծախել... Ծրագիր ունի քարերն ու թելերն ալ ծախել, երբ գնող գտնէ... «եւ թողնել այս անպէ՛տ երկիրը եւ գնալ Լոս՝ եղբօրը մօտ, նոր գործ սկսելու...» մինչ Երեւանի մէջ մտաւորականները կը վիճեն թէ կարապի լիճին մէջ ճերմա՞կ թէ սեւ կարապ դրուի...:

Յաճախ պատահած է որ այս կամ այն գործով գտնուիս կարեւոր նախարարի մը գրասենեակը: Կ'անդրադառնաս որ նախարար, փոխ – նախարար, փոխ-փոխ նախարար, առաջին քարտուղար, երկրորդ քարտուղար, գլխաւոր դռնապան, երկրորդական դռնապան եւ այլն զբաղած են «ՄԵԾ ՊԻԶՆԷՍՈՎ»: Հեռատիպ, հեռաձայն, ելեկտրոնային կապ եւ այլ միջոցներ ի սպաս դրուած են եւ կը գործածուին իրենց անձնական «պիզնէսին» համար... կամ Փոթիի նաւահանգիստի հետ է գործերնին, կամ առաքումի ընկերութիւններու, օտար գործատուներու որ ոչ մէկ կապ ունին այդ նախարարութեան հետ ... Ի՜նչ հրաշալի երկիր. Մարդ կը նախանձի այս ընտանեկան անոյշ մթնոլորտին համար:

Կատարած դիտողութիւններուս, միշտ առարկուած է որ, ներկայ պայմաններու մէջ պետութիւնը «նման բաներու» համար պիւտճէ չունի ... Նախ սխալ է հիմնովին. ՆՄԱՆ ԲԱՆԵՐ ըսուածը Ջերմուկի կամ կրկնեփի արտադրութենէն տասնեակ հազար անգամ աւելի եկամուտ կրնան բերել մեր երկրին, որուն գլխաւոր հարստութիւնը ուշ կամ կանուխ զբօսաշրջութիւնը պիտի կազմէ: Զբօսաշրջութեամբ ամբողջ ժողովուրդը կ'ապրի իր բոլոր խաւերով եւ արտադրութիւններով...:

Երկրորդ. ընդունինք պահ մը որ պետութիւնը «ՆՄԱՆ ԲԱՆԵՐՈՒ» համար պիւտճէ չի կրնար յատկացնել առ այժմ. ԱՌԱՋԱՐԿՍ է – Պարտականութիւն տալ իւրաքանչիւր կարեւոր գաղութի ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ մը նորոգութեան խնամքը ստանձնելու, իրենցմէ կազմուած անձերու հսկողութեան տակ, նկատի առնելով գաղութին տնտեսական եւ թուային կարողութիւնները...: Վստահ եմ որ ամէնէն տկար գաղութն ալ պիտի կարենայ ձեռք մը երկարել ոտքի հանելու համար մեր պատմութիւնը եւ անցեալը կենդանացնելու: Ուրախութեամբ նկատեցի որ Հայաստանի գլխաւոր ճամբաները, Մայրաքաղաքէն դուրս, զգալիօրէն բարելաւուած են եւ անդադար կը խնամուին: Հըրաշալի է. հարկ է լաւատես ըլլալ եւ կանգ չառնել:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ «Գազազ Արթին Ամիրա» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 28-ին, հաւաքոյթ մը կազմակերպուած էր, որուն նպատակն էր նոյն երդիքի տակ հաւաքել համայնքի հարիւրաւոր երիտասարդները: Հաւաքոյթը կազմակերպուած էր պատրիարքարանի նախաձեռնութեամբ եւ Շիշլիի քաղաքապետութեան աջակցութեամբ: Աւելի քան 1700 երիտասարդներ պատասխանած են Մեսրոպ պատրիարքի հրաւէրին եւ «Մեծ տուն»ին մէջ, պատրիարքը ողջունած է երիտասարդները: Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած են Շիշլիի քաղաքապետը՝ Մուսթաֆա Սարըկիւլ եւ փոխքաղաքապետ՝ Վազգէն Պարըն: Ապա, երիտասարդները զուարճացած են ելպէ նուագախումբի ընկերակցութեամբ:

ՆՇԱՆԵԱՆԻՆ ԱՆՈՒՆԸ ԱՀՄԷՏ ՉԷ ՈՐ...

Սեւան Նշանեան Թուրքիա ապրող հայ մըն է. վերջին տարիներուն անունը պարբերաբար տեղ գտած է թրքական եւ հայկական մամուլին մէջ, որովհետեւ բաներու կը ձեռնարկէ որոնք շատ հաճելի չեն թուիր պաշտօնական մարմիններու, դէմքերու: Այդ մարմիններն ու դէմքերը իրենց տհաճութիւնը յայտնելով չեն բաւականացած ու գրեթէ ամէն անգամուն Սեւան Նշանեան գործ ունեցած է ոստիկաններու, դատարաններու հետ, նոյնիսկ ձերբակալուած:

Յանցա՞նքը. յամառօրէն ջանալ դրականներ շահեցնել երկրին զբօսաշրջութեան մարզին: Այդ ջանքին մէջ իրեն սերտ գործակից է թրքուհի կինը Միւժտէն որ կը բաժնէ հայ ամուսնին բաժին հանուածը. հալածանք, դատ, բանտարկութիւն: Զոյգին կարեւոր իրագործումներէն է Պուրսայի Շիրինճէ գաւառակին մէջ փլած – փլփլած, անխնամ ձգուած գեղջկական քանի մը տուներու նորոգութիւնն ու զբօսաշրջական իջեւանի վերածումը: Շրջանին մէջ այնքան գնահատուած է այդ աշխատանքը որ այդ տուները «Նշանեանի տուներ» անունով կը յիշուին. սակայն, իշխանութիւնները նոյն կարծիքը չունին:

Նախ, այդ տուները որպէս իջեւան գործածելու իրաւունք չէ տրուած Ս. Նշանեանին, յետոյ դատական որոշումով ոստիկան զինուորի գացած են կնքելու եւ փլցնելու նորոգուած տուները: Ինք անշուշտ այլ կարծիք ունի. ու առ այժմ որպէս գերագոյն իրաւունք, կրնայ այդ կարծիքը հրապարակաւ արտայայտել: Կը պնդէ թէ նորոգած տուներուն գործածութեան արտօնագիրը կը մերժուի, որովհետեւ ինք հայ է ու տուներուն մէկ մասը «Ազիզ Նեսին» հիմնարկին կը պատկանի: Ծանօթ է որ այդ անունը կրող երգիծագիրն ալ իր ձախակողմեան հակումներուն պատճառով հալածանքի, կեղեքումի լայն բաժիններ ստացած էր իշխանութիւններէն, իր կենդանութեան: Իր կողմէ հիմնուած ու անտէր երախաներու պահպանութեան կոչուած հիմնարկը, ուրեմն, անուղղակի կերպով կը շարունակէ նոյն ճակատագիրը բաժնել:

Ս. Նշանեանը Յունուարի առաջին օրերը դարձեալ թերթերու նիւթ ընող վերջին արարն ալ անոր ու ընտանիքին իրենց բնակարանէն բռնի արտաքսումի դրուագը եղած է: «Մարմարա», (Յունուար 9) կը գրէր թէ ոստիկան զինուորներ գացած են արտաքսումը իրականացնելու. Նշանեան ընտանիքը մերժած ու բուռն ընդդիմութիւն ցոյց տուած է: Ինք, Ս. Նշանեան, չէ ելած նստած բազկաթոռէն վրայէն, ոստիկան զինուորներն ալ զինք բազկաթոռով դուրս հանած են տունէն: Քաշքըշուած են կինն ալ, յետոյ երկուքը եւ անոնց քանի մը աշխատաւորները տարած են պահականոց, հարցաքննելէ ետք ազատ արձակած:

Ազատութիւնը վերագտնելէ ետք, Ս. Նշանեան ըսած է թէ նոյն գաւառակին մէջ այլ իջեւաններ ալ կան որոնք փախստական կերպով շինուած են, բայց անոնց արտօնագիր տրուած է: Իրենց չի տրուիր, հակառակ որ չորս տարի առաջ դիմած են: Աներեւակայելի պահանջներ ներկայացուցած են իրենց, օրինակ, ըսած են որ Սելճուքեան թանգարանը պէտք է հաւանութիւն յայտնէ: Երբ թանգարանը հաւանութիւն յայտնած է, այս անգամ ալ Բնապահպանութեան եւ մշակութային հարստութիւններու պաշտպան խորհուրդէն հաւանութիւն ուզած են, եւ այլն: Ինք, Ս. Նշանեան կ'եզրակացնէ. «Մեր ղեկավարները մտահորիզոն չունին. արդար չեն եւ կանխակալ համոզումներով կը շարժին: Այս խնդրին մէջ ցեղապաշտութիւն կայ»:

Ս. Նշանեանի պատահածները արձագանգ գտած են թուրք մամուլին մէջ ալ: Եղած են պաշտօնական վերաբերումը ամենայն խստութեամբ քննադատողներ, դատապարտողներ: Անոնցմէ վերջին օրինակ մըն էր Ռաուֆ Զարաքօլուի էջը, խորագրուած՝ «Ինչո՞ւ այս անմարդութիւնը, այս ոխը», («Էօզկիւր Փոլիթիքա» Յունուար 10):

Ան անդրադառնալով կատարուածին, կ'ըսէ թէ կան շրջանակներ որոնք ետ չեն կենար հալածանքէ. ամէն մարդ ծանօթ է անոնց ինքնութեան: Պարբերաբար, զինուորական շրջանակին մէջ «ձախակողմեան» կամ «կրօնամոլ» տարրերու մաքրագործում կը կատարուի: Բայց, երբեք չէ լսուած որ մէկը «ցեղապաշտ» կամ «ֆաշիստական հակումներ» ըլլալուն համար հետապնդուի: Ռ. Զարաքօլու օրինակներ կը յիշէ թուրք ցեղապաշտութեան յայտնի դէմքերէն մէկ, երկուքը որոնք ի վերջոյ վերագտած են իրենց վարկը: Եզրակացութիւնը այն կ'ըլլայ որ «Իթթիհատականութիւնը յարութիւն առած է արդէն և ջնարակով մը զայն ընդունիլ տալու ջանք կ'ըլլայ: Ապա հարց կու տայ. «Հիմա եթէ մէկը հարցնէ թէ արդեօք 1915-ին սկիզբ դրուած մաքրագործումի մեթոտները այլ տարածքներու մէջ կը շարունակուի՞ն, պիտի կարենա՞նք ոչ ըսել»:

Էջը կ'աւարտի հետեւեալ հարցականներով.

«Արդեօք տակաւին արեան դատ մը լուծելու մարմա՞ջը կայ:

Ինչո՞ւ այս անմարդութիւնը, այս ոխը:

Ե՞րբ պիտի վերջ գտնեն ասոնք»:

Ի՞նչ ըսել. կրկնե՞լ թէ արեւուն տակ նոր բան չկայ, թէ ականջը խօսեցնել հայեւթուրք հաշտութեան նուիրեալներուն...

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՀԱՅԱԽՕՍ ՕՏԱՐՆԵՐ

Հայկական հեռատեսիլի Հ 1 կայանի ամանորեան յայտագիրը հաճելի անակնկալներ հրամցուց իր դիտողներուն. Ամենայն Հայոց կաթողիկոս՝ Գարեգին Բ.ի եւ նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողքին, Նոր տարուան մաղթանքներ ըրին նաեւ կարգ մը հայ թէ օտար քաղաքական դէմքեր, որոնց կարգին զանազան երկիրներու դեսպաններ: Յաջորդելով Ռուսաստանի դեսպանին, որ արտայայտուեցաւ ռուսերէն, պաստառին վրայ յայտնուեցաւ ԱՄՆ-ու լիազօր դեսպան Պր. Ճոն Օրտուէյը որ միայն հայերէն խօսեցաւ: Ան, իր երկար ելոյթը աւարտեց ըսելով. «Անհրաժեշտ է տնտեսական զարգացման արդիւնքները հասանելի դարձնել շարքային քաղաքացուն ապահով իր բարեկեցիկ եւ արժանավայել կեանքի համար: Ցանկանում եմ որ 2004 թուականը լինի բեղմնաւոր տարի Հայոց աշխարհի եւ հայ ժողովրդի կեանքում: Շնորհաւորում եմ ձեր Ամանորը եւ Ս. Ծնունդը եւ մաղթում եմ ձեզ ամենայն բարիք»

Ամերիկայի դեսպանին այս խօսքերը, նոյնիսկ եթէ ինչ ինչ յետին միտքերով անոնք ըսուած ըլլան, անտարակոյս որ խորապէս տպաւորեցին հայրենի ժողովուրդը...

Այդ իրիկուան երկրորդ անակնկալը եղաւ «Վերջապէս Հայաստանում» յայտագիրը. հայերէն ծանօթ երգերու փունջի մը մեկնաբանութիւնը, ռուս, ղազախ կամ վրացի երգիչ – երգչուհիներու կողմէ: Այսպէս, «Երգիր Արաքս»ը լսեցինք ղազախ՝ Բաուխան Շուկենովէն, «Մըշոյ Դաշտ»ը՝ Նատեժտա Պապկինայէն, «Սարի Լալա»ն՝ Սվիկկէն, «Երեւանի սիրուն աղջիկ»ը՝ Իոսիֆ Կոպսոնէն...

Ինչպէս իրաւացիօրէն յայտագրին հեղինակը բացատրեց. «Պատճառ չկայ որ մերինները ռուսերէն կամ անգլերէն երգեն եւ որ օտարները ճիգը չընեն հայերէն երգելու». Արդիւնքը արդարեւ յուզիչ էր եւ ուրախալի:

Ըսենք նաեւ որ քանի մը շաբաթ առաջ, Երեւանի Ա. Բաբաջանեան համերգասրահին մէջ, ելոյթ կ'ունենար անգլիական երգչախումբ մը, հայկական շարականներու մեկնաբանումով...

Այս երեւոյթներէն մեկնելով եւ ի տես օրէ օր մեզ մօտ ծաւալուող օտարամոլութեան, կուզանք խորհրդածելու թէ արդեօք վաղը, «աշխարհը շուռ եկած», օտարնե՞րն պիտի վերապահուի հայերէն խօսելու մենաշնորհը:

ՀՐԱՅՐ

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ԱՐՏԱՏԻՊԱՐ ՆՈՒԻՐԵԱԼ ՄԸ՝ ԳԷՈՐԳ (ԱՐԹԻՒՐ) ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ

ԻՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գէորգ (Արթիւր) Դարբինեանի մահով՝ սրտի կաթուածի մը զոհ գացած 2003 Հոկտեմբեր 17-ին 39 տարեկան հասակին մէջ, ֆրանսահայ գաղութը կորսնցուցած է Հայ Դատի արտատիպար մէկ գործիչը:

Լիովին գիտակից իր ինքնութեան եւ ղարաբաղցի բնոյթին, Գէորգ Դարբինեան, դեռ պատանի, 1980-ական թուականներուն սկիզբը կ՛անդամակցի Հայ Ազգային Շարժման: Ան ներկայացուցիչներէն էր Սփիւռքի այն երիտասարդ սերունդին, որ տպաւորուած է հայ մարտիկներուն անձնուիրութիւնը, որոնք զինեալ պայքարի դիմելով կը փորձեն միջազգային բեմին վրայ վերարծարծել հայկական հարցը:

1990-ական թուականներուն, մինչեռ խորասուզուած է Արցախը պատերազմի մէջ, շատ բնական է որ այս առաջին օրերու նուիրեալը դէպի այդ շրջանը դարձնէ իր նայուածքը: Նշանակալից օգնութիւն մը կը բերէ այդ օրերուն Ղարաբաղեան կարեւոր զինեալ խմբակի մը՝ Ազատագրական Բանակին, որուն ղեկավարն է հանգուցեալ Լէոնիդ Ազգալդեան: Ի վարձատրութիւն իր բերած անդուլ մասնակցութեան: Հայաստանի Հանրապետութիւնը պատուած է զինք Ղարաբաղի Վեթերաններու շքանշանով:

Հայկական իրականութեան վրայ ունեցած իր հայեացքը կը նորոգէ 2000 թուականներուն, առաջնութիւն տալով տեղական գործունէութեան: Զգացած ըլլալով Ջաւախքի ապագային շուրջ գոյացող յարաճուն չհապրգութիւնը, գալիք տարիներու իր նոր նպատակէտը կը դարձնէ զայն: Գաւառը կ՛այցելէ յաճախ, ուր բազմաթիւ կապեր ալ կը հաստատէ, ժողովուրդին նպաստ եւ օգնութիւն հասցնելով միաժամանակ:

Զի վարանիր նաեւ քանիցս այցելելու Միջին Ասիոյ նախկին խորհրդային կարգ մը հանրապետութիւններ (Ուզբեկիստան, Տաճիկիստան, եւ Թիւրքմէնիստան) հոն հանդիպելու համար հեռաւոր, անծանօթ եւ գրեթէ լքուած հայկական գաղութներու, որոնց ճակատագրով հետաքրքրել կը ջանայ Սփիւռքը եւ Ֆրանսական իշխանութիւնները:

Համացանցով խանդավառուած 2001ին կը ստեղծէ Armeninews (www.armeninews.com) կայքը, որուն միջոցաւ տրամադրելի կը դարձնէ Հայաստանեան «Ազգ» օրաթերթը, բազմալեզուեան ամփոփում մը տալով հայկական այժմէութենէն:

Բաջատեղեակ ռազմագիտութեան եւ իր անձնական փորձառութենէն քաջալերուած, 2002-ին կը հիմնէ Միջին Ասիոյ եւ Կովկասի մասին Տեղեկատուութեան, Ուսումնասիրութեան եւ Նախապատկերացման Գրասենեակը, գործիք մը որուն նպատակն է մշտական վերակազմութեան ենթակայ շրջանին մէջ խնդրոյ առարկայ շահերը հեռանկարի առնել:

Հետեւանք իր որդեգրած վերլուծական կեցուածքին, նոր յանձնառութեամբ մը Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան կ՛անդամակցի 2002-ի Յունիսին: Վերջ Արմէն կեդծանունով նրբատեսիլ եւ կոռվամիտ յօդուածներ կը հրատարակէ կուսակցութեան թերթին մէջ հարաւային Կովկասի աշխարհաքաղաքականութեան մասին: Կը բաժնուի Ռամկավար Ազատական Կուսակցութենէն 2003-ի Յունիսին:

Իսկ վերջերս, թանկագին աջակցութիւն մը բերած էր պատերազմական հարցերու մէջ մասնագիտացած «RAIDS» ամսաթերթին (տպաքանակը՝ 35.000), որ Հոկտեմբեր 2003-ի թիւ 209 իր համարին մէջ տասներորս էջնոց ընդարձակ թղթածրար մը հրատարակեց, խորագրուած՝ Լեռնային Ղարաբաղի զինեալ ուժերը, հարաւային Կովկասի բանալին:

Զինք մօտէն ճանչցողներուն համար, Գէորգ Դարբինեան, որ կը թողու այրի մը եւ երկու զաւակներ, պիտի մնայ մտքի արտակարգ ճկունութեան տէր անձնաւորութիւն մը, ողջամիտ վերլուծող, տոչորուած հայ ազգը արդիականութեան բանալու տենչով. ժամացոյցին յօլինուածքը կոտրած է 1915-էն ի վեր, կը կրկնէր անընդհատ:

Որքան ալ զոհուած սերունդի մը պատկանելէն գանգատէր, այսուհանդերձ իր միտքը, աւելի չքեղ օրերու սպասումով, կը մնար եռուզեռի մէջ, նորանոր գաղափարներով եւ ծրագրերով ծառայելու համար մեր դատին որ սնունդը եղաւ իր կեանքին: Այս էր քննական իր մօտեցումը՝ խոր ցանկութենէ մը ծնունդ առած. թո՛ղ Հայութիւնը միջոցը տայ ինքզինքին իր առջեւ ներկայացած ամէն մէկ պատեհութիւն շահագործելու, կարենալ ծաղկելու համար անդադրում փոփոխութիւններու ենթարկուած աշխարհի մը մէջ:

Ահա մեծագոյն հողը երրորդ սերունդին պատկանող Ֆրանսա ծնած արտատիպար այս գործիչին, որուն յանկարծօրէն ընդհատուած կեանքը անպակասելի ակը մը արտայայտեց մինչեւ վերջ Հայ Դատի եւ ինքնութեան հանդէպ:

Բիչերու հետ բաղդատուող նուիրեալ մը որ մեծ պարապութիւն մը կը թողու իր բարեկամներուն սրտին մէջ:

ԳԷՈՐԳ ԱՐԹԻՒՐ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

1915-Ի ԿԱՊՈՒԱԾ ՈՒ «ԳԱՂՏՆԻՔ»-Ի ՆՄԱՆ ՊԱՀՈՒԱԾ ԴՐՈՒԱԳ ՄԸ

— ● —

Թրքական ծանօթ օրաթերթ «Սապահ» «Արարատ»ի ցուցադրութեան վէճերուն առթիւ Յունուար 6-ի թիւով հրատարակած է երտալ Շաֆաքի հետեւեալ էջը, որ տեղ գտած էր Պոլսոյ «Հայ թերթ» կայքէջին վրան, Յունուար 7-ին.

«Անցեալները 15 տարի առաջ ապրըւած, սակայն, «գաղտնիք»ի նման պահպանուած ըլլալով միայն շատ նեղ շըրջանակի մը ծանօթ դրուած մը պատմեցին. մեծապէս ազդուեցայ:

Փարիզի համալսարաններէն մէկուն հայ մէկ դասախօսը կեանքին հրաժեշտ տալէ առաջ, կը փափաքի ծննդավայրը տեսնել: Պոլիս ապրող բարեկամի մը հեռաձայնելով փափաքը կը յայտնէ: Կը պայմանաւորուին: Փրոֆէսօրը Պոլիս կուգայ, ինքնաշարժով կը բռնեն Անատոլուի ճամբան: 48 ժամ ետք, գիշերուան մութին գիւղ կը հասնին:

Այդ ժամուն միայն սրճարան մը բաց է: Ներս կը մտնեն: Ողջոյնի ու ծանօթացումի պահէն ետք կը պատմեն այցին պատճառը: Հարց կու տան թէ իջեւանելիք տեղ մը կա՞յ: Գիւղին սպիտակամօրուս իմամը կ՚ըսէ թէ մզկիթին կից մէկ սենեակնոց տնակ մը կայ. «Եթէ կ՚ուզէք, վառարանը վառեմ, հոն մնացէք» կ՚աւելցնէ, ապա կը յարէ. «Սակայն, տնակին մէջ միայն մէկ անկողին կայ, ձեզմէ մէկը բազկաթոռին մէջ պիտի քնանայ»:

Կ՚ընդունին: Ճամբու յոգնութեան ու տաք վառարանին ազդեցութեան տակ, Պոլսեցին բազկաթոռին մէջ քնանալ կը սկսի:

Ժամեր ետք, լացի ձայնով կ՚արթննայ: Կը տեսնէ որ դասախօսն ու իմամը իրարու փաթթուած են: Կը հարցնէ թէ ի՛նչ պատահած է: Դասախօսը երկու հեկեկանքի միջեւ, իմամը ցոյց տալով, «հարազատ եղբայրս է» կ՚ըսէ:

Յայտնի կ՚ըլլայ որ 1900-ական թուականներու փոթորիկով բզիկ – բզիկ եղած ընտանիքներէն մէկուն շառաւիղներն են անոնք: Ընտանիքին կէսը գաղթեր է, միւս կէսը մնացեր ու կրօնափոխ եղեր:

Յետոյ իմամը խօսք կ՚առնէ. «Ժամ առաջ պէտք է մեկնիք, բայց չեմ կրնար համոզել զինքը: Գիւղացիները կը կարծեն որ ես ի պապէ մահմետական եմ: Եթէ գիտնան որ կրօնափոխ Հայ եմ, ոչ ոք իմ ետեւ նամազի կը կենայ...»:

Պոլսեցի առաջնորդին ալ համոզիչ խօսքերէն ետք, դասախօսը կը յօժարի մարդու չերեւցած հեռանալու այդ տեղէն:

Մեկնումի ճամբուն վրայ, ալիք – ալիք իրենց ականջներուն կը հասնի իմամին առաւօտեան աղօթքի կոչը ու չեն կրնար արգիլէք ըլլալ իրենց արցունքներուն...

Անատոլուի իմաստուն հողերը որոնցմէ քանի՛ քաղաքակրթութիւններ ծագած են եւ որոնց վրայէն քանի՛ ցեղեր ու ազգեր եկած անցած են, կամ հոն միաձուլուած, ո՛վ գիտէ իրենց գրկին մէջ ասոր նման քանի՛ գաղտնիքներ կը պահեն...

Առանց տեսնելու արգիլել:

Այս բոլորը զուգորդեց «Արարատ» Ֆիլմին առիթով յարուցուած աղմուկը:

Գիտէք թէ Գանատայէն հայ բեմադիր Ա. Եղոյեանի «Արարատ»ը «Պէլկէ» ընկերութեան կողմէ ներածուեցաւ Թուրքիա: Ընկերութեան տէրն է ծանօթ բեմադիր Սինան Չէթինի եղբայրը՝ Սապահաթթին Չէթին: Զբօսաշրջութեան եւ Մշակոյթի նախարարութեան քննիչ վերին մարմինն ալ մէկ դրուագի մկրատումին պայմանով արտօնեց ցուցադրութիւնը: Նախարար Էրքան Մումճու ալ կանաչ լոյս վառեց, ըսելով. «Թուրքիա կրնայ նման բաներ մարսել: Կը մտածեն թէ լայնախոհ պիտի չըլլանք, բայց «Կէս գիշերային ճեպընթաց»ի մեր սխալը պիտի չկրկնենք»:

Հազիւ արտօնութիւնը տրուած, «Իւլքիւ օճագլարը»ն ոտքի կանգնեցան: «Ինչպէ՞ս կարելի է եղեր հայկական հակաթուրք լուրերը քաջալերել»... Անշուշտ չմոռցան սպառնալիքն ալ. «Թուրքին թշնամութիւնը իր գինը ունի»:

Ս. Չէթին կը փորձէ լուսաբանել, բացատրել.

«Արարատ»ը այնքան ձախող է որ Հայերն իսկ «ճակտի մուր» կոչեցին: Եթէ արգիլենք, Ֆիլմը գնահատած, անոր նպատակին ծառայած պիտի ըլլանք: Մինչդեռ, մենք կը փափաքինք զայն ցուցադրելով զէնքը իր տիրոջը ուղղել:

Մէկդի կը ձգեմ Ֆիլմը առանց դիտելու արգիլելու ծիծաղելիութիւնը. մէկդի կը ձգեմ նաեւ ցուցադրութենէն հրաժարելու պարագային Ջերօպասկի միութեան պարտելիք յօնքերը... Սակայն, մէկ հարցումիս պատասխան կը պահանջեմ.

Մենք պնդումներու դէմ այնքա՞ն տըկար ենք որ ամէնէն փոքր փորփրում մը իսկ խուճապ կ՚արթնցնէ: Ո՛չ, հազար անգամ ոչ:

Մեր դիւանները տեղեկութիւններն ու փաստաթուղթերը ա՞յս աստիճան անկըռահելի են որ առաջին դէմ քայլին կրակը մխիրով ծածկելու կը նախաձեռնուի:

Դարձեալ հազար անգամ ո՛չ:

Մենք կը վստահինք, կը հաւատանք: Որովհետեւ մեր ձեռքերը մաքուր են:

Ֆրանսական առած մը կ՚ըսէ. «Ամէն ընտանիքի պահարանին մէջ դիակ մը կայ»:

Եկէ՛ք, բանանք պահարանը. ո՛վ գիտէ, թերեւս դիակ չկայ հոն...»:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

12

Ընկերներս թող չըսե՛ն, որ ես մնացի ու հաւա՛տս վկայ, որ բնաւ ես չէի մընար. հողի խոշոր կոշտերը կը փշրէի ամուր, արագ ու դիւրին շարժումներով ու երբեմն, երբ բոլորէն առաջ կը հասնէի ծայրը, յաղթանակի արբշռանքէս գինով, բահս կը շարժէի օդին մէջ, որ թեթե՛ւ, թեթեւ կը կշռէր դաստակիս վրայ: Յետոյ թեզանիքովս կը սրբէի ճակատս: Կ՚երկննայի դէմը խոտին վրայ, կատակելով Վահրամին հետ, որ միշտ ետ կը մնար: Կը գանգատէր, որ իրեն բաժինը ամէնէն լայնն է: Կը սկսէր հայհոյել, ինչպէս միշտ, այս տեսակ աշխարհքին հիմը դնողի ն աղջկան, բայց կը շարունակէր բահել իր թուխ ու ամուր բազուկներով: Կ՚երթայի ու կ՚օգնէի իրեն, կը հանէի ափը, եւ ուս ուսի կու գայինք հանգչելու ծառին տակ ու կը սկսէինք երգել կրկին, բո՛լորս մէկ:

«Սարերի վրով ու խռով» գացող մեր ժողովրդական սիրուհիին վիշտը կը վառէր մեր բոլորին սրտերը: Երիտասարդ, էինք: Մեր սրտերը կը նմանէին դողդոջուն բարտիի մը տերեւներուն, որ առաջին հովին իսկ կը շարժին: Սիրոյ բարակ խռովք մը կը բաւէր մեզ երջանկացնելու համար...

Սարերի վըրով գընաց
Իմ եարըս խըռով գընաց,
Ո՛չ լոր էր նա, ո՛չ կաքաւ
Սըրտիցըս թըռաւ գընաց...

Ու մեր Վահրամն էր, որ կը սկսէր, որովհետեւ անոր սիրտը սիրոյ պահերուն կը նմանէր բաժակի մը, որ լեցուն է գաղջուրով եւ որուն փրփուրները կը հոսին դուրս: Կ՚երգէր իր քաղցր ու բարձր ձայնովը, յուզուած, տժգոյն, խռով, գինով...

Լաւ օրերըս գընացին,
Ափսո՛ս, աւխ, գընացին,
Էս ի՛նչ զուլում աշխարհ է,
Սեւ դարդերըս մընացին...

Ու օրը դանդաղօրէն կ՚երթար իր վախճանին: Արեւը կը սողար պարտէզին ծայրի ածուներուն մէջ, գործերը կը կրկնային յամառութեամբ, կանաչով ողողուած եղերքներէն եւ երկինքը կը ցածնար վրանիս: Կը զգայինք, որ պիտի անձրեւէ:

Երեկոյեան կը վերադառնայինք բո՛լորս մէկ: Ես ու Վահրամը ընդհանրապէս կը քալէինք կողք կողքի:

Պարտէզէն մինչեւ քաղաք կը տարածուէին բանջարանոցները: Կ՚անցնէինք նեղ կածաններէ, ծածկուած՝ բարձր ծառերու շուքին տակ: Ցանկապատէն դուրս կը կախուէին բուռ – բուռ վարդեր, այնքան թարմ ու այնքան գեղեցիկ, որ կը վարանէինք զանոնք քաղել, վա՛ղը դարձեալ ու մի՛շտ նոյն առատութեամբ զանոնք վայելելու համար: Վահրամն էր որ կ՚արգիլէր մեզ: Կ՚ըսէր աղաչող ու խոշոր աչքերով.

– Տղա՛ք, մի՛, ձգեցէ՛ք վարդերը իրենց ոստերուն վրայ. ծաղիկ ըսածդ իր ճիւղին վրայ գեղեցիկ է, փրցնես կը թօշնի, – եւ կը նայէր մեր աչքերուն շնորհակալութեամբ ու երախտապէտ:

Ի հարկէ բո՛լորս ալ կը խնդայինք: Չէ՞ որ ծաղիկները կը քաղենք երկարաձգելու համար անոնցմէ մեր զգացած հաճոյքը: Ու մարդ եսասէր է միշտ հաճոյքի մէջ: Ո՞վ կը մտածէ իրմէ յետոյ եկողին մասին: Ժողվե՛նք ագահ ձեռքերով ամէն հարստութիւն, որ կը հանդիպի մեր քայլերուն Լեցնենք բերնէ բերան մեր գըրպանները, իսկ Վահրամը կը կարծէր, որ պէտք է ուրախութիւնը թողուլ իր ճիւղին վրայ, ինչպէս ջուրին բաժակը կախուած կը մնար միշտ մեր դաշտի աղբիւրնե – րուն եզերքը, որպէսզի բոլորը գործածեն զայն: Բայց մենք կ՚ըսենք զինքը չվըշտացնելու համար ու լռեցնելու համար նաեւ մեր սրտերուն ձայնը:

Օրուան այդ ժամուն ընդհանրապէս ճամբաները պարապ կ՚ըլլային: Ամէն երեկոյ, նո՛յն ժամուն, ամայի կածանի մը վրայ կը հանդիպէինք երիտասարդ աղջկան մը, որ կը վերադառնար քաղաքէն: Կ՚անցնէր վախնալով մեզմէ ու ամայութենէն, աչքերը կախ ու յայտնապէս անհանգիստ: Վահրամը կը մօտենար ու կը շաղակրատէր: Կը հետեւէր մինչեւ ճամբուն դարձուածքը, յետոյ վազելով կու գար մեր ետեւէն:

Օր մը, բացառապէս լաւ տրամադրութիւն ունէինք բո՛լորս ալ: Կը ծխէինք ու կ՚անցնէինք երգե – լէն, երբ հեռուէն նշմարեցինք աղջիկը: Ցանկարծ աչքերը կախեց: Անշուշտ կը զգար, որ անպայման օր մը բան մը պիտի պատահի: Կածանը հեռու էր բնութենէ ու գարնան մէջ չի վստահուիր երիտասարդներու, որ աղջիկ մը կը գըտնեն ճամբու մը խորը, Արեւելքի մէջ: Մէկէն Վահրամը կեցուց մեզ ու ըսաւ.

– Ի՞նչ կու տաք, եթէ բռնեմ ու համբուրեմ զինքը...

– Չե՛ս կրնար, – ըսինք բոլորս մէկ:

– Մինակդ չես համարձակիր, – աւելցուցի սուր լրջութեամբ, – կ՚ուզես որ քեզ խթանենք. բայց զուր է՝ չես կըրնար...

– Ի՞նչ կու տաք, – ըսաւ կրկին, – եթէ համբուրեմ...

Աչքերը կը շողային մեծ ուրախութեամբ մը: Կը նայէր բոլորիս աչքերուն ու կը խաղար գլանիկին հետ:

– Մէյմէկ ապտակ, որպէս վարձք, ըսի ես ժպտուն:

– Այո՛, այո՛, – ըսին բոլորը մէկ:

– Ո՛չ, – ըսաւ ուրախ, – եթէ համբուրեմ, ես ձեզի մէյմէկ ապտակ կը փակցնեմ, կա՞ք...

Այո՛, – ըսինք բոլորս մէկ:

(Շար. 41)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս Կիրակի, Յունուար 18-ին, ի ժամոյ պատարագին, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր տաճարին մէջ, նորոգ վախճանեալ՝

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆԻ

Հոգեւոր սպասաւորի եւ Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան Ամերիկայի ճիւղին հիմնադրին ի յիշատակ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը կը ծանուցանէ՝ թէ Կիրակի, Յունուար 18, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգիստ կը կատարուի իր բարերարներէն՝

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆԿԵԱՆԻ

յիշատակին, անոր մահուան 11-րդ տարելիցին առթիւ:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ, ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Դասախօս՝ երաժշտագէտ

ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Ուրբաթ, Յունուար 23, ժամը 20.30-ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue — 75009 PARIS

Concert exceptionnel

Concert exceptionnel avec l'Ensemble Orchestral **«Vocation»**, sous la direction de RETA KAZARIAN.

Au piano, le grand soliste russe **Mickaël VOSKRESSENSKY**

Au programme :

Chopin, Wagner, Nikiforov, Fauré

le Vendredi 16 Janvier à 20h30

Salle Cortot

78, rue Cardinet, 75017 Paris

Réservations : Tél. : 01. 42. 29. 10. 24

Ce concert est organisé avec la collaboration de Hamaskaïne-Paris.

CHAVILLE

PROJECTION DU FILM DOCUMENTAIRE

«MERE ARMENIE»

(105 minutes)

de Maïté JARDIN

Un regard français sur l'Arménie d'aujourd'hui.

Le Samedi 17 janvier à 20h45

en l'Eglise Arménienne de Chaville

6, rue Père Komitas

92370 CHAVILLE

P.A.F.

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

organise un

GALA

AU PROFIT DE SES ECOLES

Samedi 13 mars

au PACI d'Issy-les-Moulineaux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83, rue d'Hauteville, 75010 Paris

Siret: 571 027 317 000 15

Commission Paritaire : N° 55935

Au

Centre Culturel SAINT MESROB

BARDIG

présente

«EGLISES ARMENIENNES»

EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART

du 20 janvier au 1er février

Vernissage Mardi 20 janvier de 19h à 21h

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition: tous les jours de 17h à 20h

Samedi et Dimanche de 15h à 20h.

10 bis, rue Thouin, Paris 5e

M° Cardinal Lemoine — Monge

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Helen Puzant» d'Alfortville

Théâtre et Comédie à Alfortville !

"Bouroum - Dourum"

Une pièce de

Narek DOURIAN

le **Vendredi 16 Janvier** à 20h30

Salle des Fêtes

rue Voltaire

Renseignements : **Tél. : 01 43. 76. 55. 89**

CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE

SERPOTZ TARKMANTCHATZ DE MARSEILLE

Le Comité des Dames présente ses meilleurs vœux à l'occasion des fêtes de NOUVEL AN et du NOEL ARMENIEN et vous invite à partager ensemble

le GATEAU DES ROIS

Dimanche 18 janvier à 15 heures

dans la salle «A. Tcherpachian»

339, ave. du Prado — 13008 Marseille

Venez nombreux!!!

L'entrée est gratuite

Réservations S.V.P.

Tél. : 04 42 88 08 52

ou 04 91 77 84 70

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Vahé Oshagan

MOURANTS

Վահէ Օշական

Մ Ե Ռ Ն Ո Ղ Ն Ե Ր (1953)

Խաղ Արդիական Ըմբռնումով

Երկու Արար եւ 15 Պատկեր

Dimanche 25 Janvier à 16 heures

Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 16-ին

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ

MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS

57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS

M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire

Մուտքը՝ 5 Եւրօ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէտի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 150 Եւրօ Գուաֆիւր Մանուկէն:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Քերովբէ Նոտարեանի մահուան առիթով, Տէր եւ Տիկին Քրիստ Նէտէլեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Ալպէր Նէտէլեանէ 80-ական Եւրօ:

Գայեանէ եւ Ոսկիան Սիմսարեանի յիշ... Տէր եւ Տիկին Քրիստ Նէտէլեանէ եւ Եանէ 50 Եւրօ:

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS

AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE

MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS

Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

«MANOUGNEROU OR»

organisé par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne

Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30

Salle Rossini

Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris

Au programme

★ CONCOURS DE DEGUISEMENT

Venez costumés pour participer et gagner

★ SPECTACLE DE MARIONNETTES

Grands-parents — parents — enfants — amis

Vous êtes tous invités à cet après-midi festif

Venez nombreux

l'Association MACHTOTZ

pour la défense de la langue arménienne

organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian par sa **METHODE AUDIOVISUELLE**

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris.

(Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,

RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 16
VENDREDI
16 JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Առնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·859 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20·859

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒՇԻՆԿԹԸՆԻ Նասայի անջրպետային գործակալութեան կեդրոնատեղիին մէջ, Յունուար 14-ին, նախագահ Պուշ նոր երազ մը շնորհեց Ամերիկացիներուն, յայտարարելով.« _ «Ատենն է Ամերիկայի համար նոր քայլերու ձեռնարկելու: Այսօր կը յայտարարեմ նոր ծրագիր մը հետազօտելու համար անջրպետը եւ զարգացնելու մարդկային ներկայութիւնը արեւային դրութեան ընդմէջէն»: Պուշ կ'ուզէ որ Ամերիկացիք լուսին երթան եւ նոր ճամբորդութիւններ պատրաստեն դէպի հեռաւոր աշխարհներ: Ծրագիրը 12 միլիառ տոլար պիտի արժէ հինգ առաջին տարիներուն համար: Պուշ, այս ձեւով, նախագահական ընտրութիւնը կը բանայ եւ կ'ուզէ համոզել, որ «տեսիլք» ունեցող անձ մըն է: Լուսին երթալ 2020-էն առաջ եւ հոնկէ մեկնիլ այլուր, այս է նպատակը: Նման երազներ, հայրն ալ ունեցած էր, երբ նախագահ էր, բայց, պիւտճէն մերժուած էր:

ՍԱՐՔՈԶԻ, 250 լրագրողներու առջեւ է որ, Յունուար 14-ին, մամուլի ասուլիս մը տուաւ, խուսափելով ուղղակի պատասխանելէ քաղաքական բնոյթ ունեցող հարցումներուն: Այրիշ Թայմզ թերթակիցին սա հարցումին՝ «Պ. Սարքոզի, կրնա՞ք ըսել մեզի թէ ո՞ր ճիւղին մէջ աւելի լաւ նախագահ մը կ'ըլլաք քան ներկայ նախագահը», Սարքոզի ծուղակի չիյնալու, պատասխանելով. – «Ի մօտոյ, 49 տարեկանիս, հարկ է որ ուշադիր ըլլամ պատասխաններուս մէջ: Ոչ ոք գիտէ թէ ո՞վ թեկնածու կ'ըլլայ եւ ե՛ս առաջինը»: Սարքոզի գոհ է յանցագործութեան նուազումի համեմատութենէն, կ'ուզէ որ նոյնքան նուազում (3-էն 4%) արձանագրուի 2004-ին: Սկիզբէն կը ճշդէ որ իրաւական Պետութիւնը պիտի գործէ Ֆրանսայի ամէնէն ոճրային 20 թաղամասերուն մէջ, ապա կ'անցնի հարցումներու պատասխաններուն: Բաղդատմամբ 2002-ի, զինեալ սպառնալիքով գողութիւնները 19,34% նուազում արձանագրած են, կառքերու գողութիւնը՝ 18,64%:

ՍԹՈՔՀՈԼՄԻ դատարանին առջեւ, Յունուար 14-ին, բացուած է Արտաքին նախարարուհի՝ Աննա Լինտհի մարդասպանին դատավարութիւնը: Մարդասպանը ծագումով սերպ 25-ամեայ Շուէտացի մըն է, որ մերժած է յայտնել իր դրդապատճառները: Սեպտեմբեր 10-ին է որ մեծ վաճառատուն մը մէջ սպաննուած էր շատ ժողովրդական կին մը, որ Արտաքին նախարարուհին էր:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ մէջ, գերագոյն Առաջնորդը՝ Ալի Խամէնէյ փոխեց իր ռազմավարութիւնը եւ Յունուար 14-ին միջամտեց, որպէսզի Սահմանադրութեան Պահապաններու խորհուրդը կրկին քննէ թեկնածուներու թղթածրարները, նուազ խստութեամբ: Այս յայտարարութիւնը թոյլ կու տայ որ մերժուած թեկնածուներուն, գոնէ մէկ մասը, ընդունուի: Մերժուած 80 բարենորոգիչները, հաւանաբար, ընդունուին: Անոնց մասին, Առաջնորդը ճշդած է. _ «Եթէ իրենց դիրքը լաւ փաստ տուած է անցեալին, սկզբունքն այն է որ ձեռնհաս ըլլան, եթէ հակառակը չփաստուի»:

ԳԱԶԱՅԻ մուտքին, Յունուար 14-ին գործուած անձնասպանական արարքին հեղինակն էր կին քամիքազ մը, 22 տարեկան եւ մայր երկու զաւակի: Լաւ կազմակերպուած էր իր արարքը: Մտած էր Էրէզի շէնքերէն մէկուն մէջ (անցքի գլխաւոր կէտն է Գազայի գօտիին), ուր, ամէն օր 10 հազար Պաղեստինցին քննութենէ կ'անցնին Իսրայէլ մտնելու համար, ներս կը մտնէ եւ նախքան քննութիւնը, կը պայթեցնէ ռումբը, կատարելով «իր պաշտօնը», որու տէր եղաւ Համասը: Այս կինը, քամիքազի նոր երեւոյթ մըն է, քանի ամուրի չէ, մայր է, ինչ որ աննախընթաց է: 4 մեռեալ կար եւ 10 վիրաւոր:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՓԱՐՄԱԼԱՅԻ գայթակղութիւնը չէ մարած եւ Իտալիայէն դուրս, ամբողջ Եւրոպան ցնցուած է: Տնտեսութեան նախարարը՝ Ճուլիօ Թռեմոնթի յայտարարած է Յունուար 14-ին, որ սնանկութիւնը 11 միլիառ Եւրօ պիտի արժէ երկրին: Այս գնահատումը ալ աւելի հրահրած է փոքր բաժնետէրերու բարկութիւնը (քանի մը հարիւր հազարաւոր են): Ծանօթ է որ գիւղատնտեսական այս հաստատութեան հիմնադիրը՝ Գալիսթօ Թանծի բանտն է, խարդախութեան համար, մինչ լաւ համբաւ ունի միջազգային շուկաներուն վրայ: Միլիառներ իւրացուած են: Ո՞ւր գացած է դրամը: Հետեւանքները մինչեւ Միացեալ-Նահանգներ հասած են: Գոռիէռէ տէլլա Սէռայի համար, դատարանը կը կասկածի որ, հաշուեցոյցերու կրկնակ դրութիւն մը ի գործ դրուած ըլլայ, 280 միլիոն Եւրոյի Փինանսաւորում մը ապահովելու համար:

ՊՐԻՒՍԷԼԻ մէջ, Յունուար 14-ին, Ռաֆարէն եւ Փրոտի ջանացին մեղմացնել մթնոլորտը, դատական հետապնդումին ետք Ելմտական եւրոպացի նախարարներուն որոշումին դէմ, անմեղ հռչակելու Ֆրանսան եւ Գերմանիան իրենց չափազանցեալ բացին համար: Ճաշէ մը ետք, երկուքն ալ շեշտած են թէ կը նախընտրեն ապագան սահմանել եւ չծանրանալ անցեալին վրայ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Պաշտպանութեան նախարարը՝ Միշէլ Ալիօ-Մարի Նիւ-Եորք մեկնած է Յունուար 15-ին, ուր պիտի հանդիպի Քոֆի Անանի: Ապա, Ուաշինկթընի մէջ տեսակցութիւններ կ'ունենայ Ռըմսֆելտի եւ Գոնտոլեզա Ռայսի հետ: Պիտի ջանայ մեղմացնել Ֆրանսայի եւ ԱՄՆ-ու միջեւ լարուած մթնոլորտը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ նախագահական ընտրութեան անկախ թեկնածու է Իրինա Խակամադա, որ ցարդ նախընտրած էր լռել, բայց այլեւս հաւատք չունի եւ որոշած է խօսիլ: Բացէ ի բաց կ'ամբաստանէ իշխանութիւնը «պետական ոճիր»ով եւ կը հրաւիրէ Պուտինը որ իր անմեղութիւնը փաստէ: Գլխաւոր ամբաստանութիւնը հիմնուած է Դուբրովկա թատրոնին 2002 Հոկտ. 23-ի պատանդներու ողբերգական լուծումին: Ծանօթ է, որ Չէչէններու զօրագունդ մը 800 հանդիսատեսներ պատանդ բռնած էր եւ 48 ժամ, սպառնացած էր թատրոնը օդը հանել: Հոկտ. 26-ի վաղ առաւօտեան ռուսական յատուկ ուժերը յարձակման անցած էին կազ արձակելով: Աւելի քան 600 պատանդ ազատած էր, բայց, յետագային 129 պատանդներ թունաւորուած մեռած էին: Խակամադա ներկայ եղած է եւ միջնորդի դեր կատարած: ԽՍ-ՓԷ-ԽՍ-ի (ազատական աջ) փոխնախագահ, նախկին երեսփոխան, կը պնդէ որ իր մտահոգութիւնները անարդար չեն եւ թատրոնին պատանդներու հարցին կցած է նաեւ 1999-ի խորհրդաւոր ոճրափորձերը: 1999-ի այդ ոճրափորձերու շարքը օգտագործուած է Պուտինի կողմէ, դէպի իշխանութիւն իր երթին համար եւ բաւական կասկածելի բնոյթ ունէին: Դուման ուզեց նոյնիսկ քննիչ յանձնախումբ մը նշանակել, բայց 137-ի դէմ 197 ձայնով մերժուեցաւ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ, վահանագեղձի խլուրդէ տառապող 230 հիւանդներու փաստաբանը յայտարարած է, որ առաջին տուեալներու համաձայն փաստը կայ որ Ֆրանսական իշխանութիւնները ծանօթ էին ատենին (Չերնոբիլ) վարակումի միջոցներուն, բայց չարափոխած են թիւերը եւ չեն տեղեկացուցած բնակչութեան թէ ի՛նչ վտանգներ կան: Բողոքողները կը պատկանին Ֆրանսայի արեւելեան եւ հարաւ-արեւելեան շրջանին:

ՖՕՇՈՆԻ, Ֆրանսայի շքեղագոյն նպարավաճառին աշխատաւորները մտահոգ են, որովհետեւ անակնկալօրէն տնօրէնը կը փոխուի: 1998-էն ի վեր հաստատութիւնը կը վարէր Լօրան Ատամովիչ, որ հրաժարած է եւ 51%-ի իր բաժնեթուղթերը կը փոխանցէ իր ընկերակիցներուն (Ֆոն Մաթինեոն, Պարքլէզ Փրայվըթ, պելժիական Պուա Սովաժ եւ Տիւքրօ ընտանիքը): Անոնք այլեւս բաժնեթուղթերու 75%-ին տէր են: Ատամովիչի հրաժարման պատճառը կու գայ անկէ որ ուզած էր շարունակել հաստատութեան ծաւալումը (երեք վաճառատուներ՝ Նիւ-Եորք), բայց կորուստ արձանագրած էր եւ ընկերակիցները համաձայն չէին: Նոր տնօրէնն է Միշէլ Տիւքրօ, ծանօթ խոտերու հիմնադրին զաւակը: Վերջերս, Ֆօշոն 39 միլիոն Եւրոյի գնած էր Ֆլօ խումբին 12 խանութները:

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒ մօտ կատարուած հարցախոյզի մը համաձայն, 76% համեմատութեամբ անոնք կ'ուզեն որ տարիքի սահմանափակում մը ըլլայ Հանրապետութեան նախագահին համար, միջին հաշուով 68 տարեկան: Հարցախոյզը կատարուած է 1002 հոգիի մօտ, Դեկտ. 12-ին եւ 13-ին, Հարիս հիմնարկին կողմէ:

ՍԱՔԱՐԱՅԻ (Եգիպտոս) Մէմֆիսի գերեզմանատան Թութանխամոնի դայեակին գերեզմանին մէջ յայտնաբերուած է առիւծի մը լրիւ կմախքը, որ փարաւոններու շրջանէն մնացած է (1335 Ն.Ք.): Յայտնաբերողներն են ֆրանսացի հետազօտողներ, զոր կը ղեկավարէ Ալէն Զիվի:

ԳԱՆԱՏԱ ԵՒ ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ սաստիկ ցուրտ մը տարածուած է եւ Մոնրէալի մէջ ջերմաստիճանը զերոյէն վար 28-ի իջած է եւ զերոյէն վար 44-ի այլ շրջաններ: Նիւ – Եորք ալ զերոյէն վար 28 է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՉԿՐՑԱՒ ՄԵԿՆԻԼ ՊԱՔՈՒ

ՕԹԱՆ-ի Պաքուի 2004-ի ամրան զօրավարժութիւնները ծրագրելու աշխատանքին մասնակցելու մեկնած Հայաստանեան պատուիրակութիւնը ստիպուած Պոլիսէն Երեւան վերադարձած է: Պատճառը այն է որ Պոլսոյ մէջ իրենց արգիլած են Պաքու մեկնիլ, բացատրելով որ Պաքուէն այդպէս հրահանգ ստացած են:

Պատահարին անդրադառնալով, Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարը Վ. Օսկանեան յայտարարութեամբ մը հանդէս եկած է, դատապարտելով Պաքուի կեցուածքը: Ան ըսած է թէ այդ կեցուածքը կը հակասէ «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» ոգիին, տառին ու տրամաբանութեան: Ըսած է թէ Ազրպէյճանի այս աննախընթաց քայլը հարցականներ կը ստեղծէ գործընկերութեան հիմնական նպատակներուն իրագործումին, որոնք ուղղուած են եւրատլանտեան շրջանի, յատկապէս Հարաւային Կովկասի պետութիւններուն միջեւ փոխադարձ վստահութիւնը եւ երկխօսութիւնը ընդլայնելու:

Յունուար 14-ի «Մարմարա»ն կը գրէր թէ ըստ կարգ մը աղբիւրներու հայ սպաները ուշացած են Պոլիս _ Պաքու թռիչքին, քանի որ իրենց օդանաւը Երեւանէն երկու ժամ յապաղումով մեկնած է:

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան եւս դատապարտած է «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» ծրագրին հիմնական սկզբունքներուն հակասող պատահարը: Ըսած է թէ Հայաստան անկեղծ տրամադրութեամբ կը մօտենայ շրջանային համագործակցութեան, քանի համոզուած է որ ամէն կայունութեան հիմը երկխօսութիւնն է: «Կարծում եմ այստեղ խնդիրն առաջին հերթին մերը չէ, ոչ էլ Ադրբեջանինը, որովհետեւ այդ միջոցառումը ոչ թէ ադրբեջանական կողմինն էր, այլ ՕԹԱՆ-ինը: Հետեւաբար, ՕԹԱՆ-ը պէտք է մտածի, թէ այդ ինչպէս եղաւ որ «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» ծրագրի մասնակից երկիրներից մէկը չկարողացաւ մասնակցել զօրավարժութիւնների նախապատրաստական փուլին» ըսած է Ս. Սարգսեան:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 14 / 15)

51-ՐԴ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ՝ «ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ»

Յունուար 8-ին պաշտօնապէս արձանագրուած է նախագահութեան նախկին թեկնածու Արամ Կարապետեանի գլխաւորած «Նոր ժամանակներ» կուսակցութիւնը: Անով կուսակցութիւններու թիւը հասած է 51-ի:

Փաստաթուղթի պակասի պատճառով Դեկտեմբերին պաշտօնական արձանագրութենէ զրկուած «Անկախ Հայաստան» կուսակցութիւնը պահանջուած փոփոխութիւնները ընելէ ետք, նոր դիմում կատարած է:

⁂

ԴԱՒԻԹԱՇԷՆԻ ՈՃՐԱԳՈՐԾԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

2002 Նոյեմբեր 27-ին վէճի մը ընթացքին Գէորգ Մանուկեան ատրճանակով կրակած է Յարութիւն Տէրտէրեանին որ ստացած փամփուշտներէն մահացած է: Դատը աւարտած է Յունուար 14-ին ու Գ. Մանուկեան ութ տարի բանտարկութեան դատապարտուած է:

⁂

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՃԱՏՐԱԿ

Հայաստանի ճատրակի լաւագոյն վարպետը Վլատիմիր Յակոբեան համաշխարհային դասաւորումին 19-րդ տեղը կը գրաւէ, 2693 կէտով: Առաջինը Ռուսաստանի ներկայացուցիչ Կ. Գասպարովն է (2831 կէտ), երկրորդը դարձեալ Ռուսաստանէն Վլատիմիր Կրամնիկը, իսկ երրորդը՝ հնդիկ Վ. Անանդը (2766 կէտ):

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԽՐՈՆԻԿ

-42-

ԽՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԽԻՍԵՐԻՈՍ

ՄԽԻԹԱՐԱԿԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Առ այժմ զարմանալի առաջին ծննդա-նակներուն կը նմանին, բայց անակնկալ արագութեամբ կ'աճի ... ԵՐԻՏԱՍԱՐ-ԴՈՒԹԻՒՆԸ: Նոր երեւոյթներէն մէկ որ ծագած է գիտութեամբ, զարգացումի, հետաքրքրուած է իրենց եւ Հայաստանի պատմութեամբ, սխալ է ծագելէն համա-պատասխան գիտական, բանասիրական աշխատանքը: Այս երեւոյթներու համայնավարութիւն չէ տեսած, միայն ծնած է այդ շրջանին, անոր է անկախու-թեան այս 12 տարիներուն ընթացքին, կրած անոր բոլոր ժխտական մասերը, բայց մտադրած է անցեալն օգտակար տեղ մը գտնել նոր Հայաստանի քննե-րութեան մէջ: Շատեր արդէն տեղաւոր-ւած են, մաս մը կը փորձէ զանազան մի-ջազգային կրթական հաստատութիւններ մասնագիտանալ, արտասահմանի մէջ. ամէն կը հանդիպինք անոնց զանազան երկիրներու մէջ: Հաճելի են. արդէն վարժուած են, գիտեն բոլոր ճանապարհ-ները իրենց նպատակին հասնելու: Կը զգան որ կարելի չէ գիր մը ունին կատա-րելէ երեւոյթ Հայրենիքին մէջ. գիտեն որ հոն ամէն ինչ հարկ եղած օրինականութիւնը չունի. որուած են պայքարել փոխման երեւոյթներու դէմ. անոնցմէ շատեր մեծ յոյսեր կը ներշնչեն:

Ուրիշ յաւ երեւոյթ մը կարելի է նկա-տել Միջին-Արեւելքեան հայ ուսանողնե-րու օրէ օր աճող թիւը բարձրագոյն կըր-թական հաստատութիւններուն մէջ. ա-նոնք սիրով կը վճարեն իրենցմէ պահան-ջուած սակը որովհետեւ գոհ են տըր-ւած ուսումէն մակարդակէն: Բարձ-րագոյն կրթական մակարդակը բարեխա-ռնէ ընթացքի մէջ է: Գիտական Ակադե-միային պատասխանատուները առիթ չեն փախցներ Պետութեան յեցնելու գի-տութեան կարեւորութիւնը Փոքր Հա-յաստանին համար որով կրնայ հսկայա-կան ապագայ ունենալ Հայաստան:

Վերջերս տեղի ունեցած զանազան հա-մաժողովներուն որ ազգային նիւթեր կը յօրինէին, մեծ ուրախութեամբ նկատե-լի էր երիտասարդ սերունդին մասնակ-ցութիւնը: Որքան տարբեր պիտի ըլլար Հայոց խորհրդային աշխատանքներու մէջ, կամաց կամաց նուագէր հասատու-մէջ եւ անոնց երեւոյթներուն նոր կայութիւնը տեղ տալու համար այս զարգացած երիտասարդութեան որ քննե-լով ունին, ծրագիրներ ունին եւ խոհուն կերպ գործադրելու գիտեն: Ես երի-տասարդներուն մէջ կը նկատեմ նոր մա-քուր կոյս մտածում յատկութիւններ մեր ազգին որ միայն լուսաւորութիւն կը նա-խատեսեն: Անոնցմէ չատերուն հետ յուրջ խօսակցութիւն ունեցած եմ, նորին պատմութեան բոլոր գծագրութիւննե-րը դիմացիս դրած եւ համոզուած որ կարծուածէն աւելի գիտակից են եւ վրդ-ուած իրենց մասնագիտութիւնը բերելու հայրենիքի բարօրութեան:

Պաշտօն մը կարծեր էի թէ մակերեսա-յին փաստաթղթերով յայտնուեցան իրենց, «Տեսլական, թա՞յ»... աշխատանքներ եւ յառաջադիմութիւններու դիմաց, հա-մախմբական պատասխանատու երեւոյթ-ներու մէջ իրենց դէմ, բայց հիմա հա-մոզուած եմ որ մեծամասնութիւն մը անոնցմէ աւելի իրենց տեղը կ'ուզէ, Հայաստանի երիտասարդութեան դարու զարգացման գործին պատասխանատու-թիւն:

– ՄԱՏՈՒԿ ԲԱԶՈՒՆԻ զարգացած անօ-րէնութիւնը ՆԱՐԵԿԱՑԻ նուիրուած զարգացման համար մը կատարուեցաւ էր. պատասխանատու հիւր եղաւ ծանօթ մը մեզմով. եւ այդ օր ամբողջ ժամ ու կէս փաղաքշուած մնացին այդ զարգացումներուն ընդունուած բնութագրու-թեան ներկայ ըլլալով. յարաբերութեան մը հիւսուած նորակի աղօթքներով, զով ուղեւորութիւններով, քաղաքային

այնպիսի հաճելիօրէն ընդելուզուած եւ անսայթաք արտասանուած այդ պատա-նիներէն ... որ չէի կրնար չհպարտանալ իրենցմով, իրենց հայկականութեամբ:

– Ուրիշ օր մը հրաւէր ստացայ Բրու-սօվ համալսարանի իտալերէն դասըն-թացքներուն հետեւող աշակերտութեան հիւրն ըլլալու: Ես պարզապէս ափ ի բե-րան մնացի անոնց գիտութեամբ. առանց երբեք Իտալիա տեսած ըլլալու, քիչ ա-տենուան մէջ յաջողած էին կատարեալ ի-տալական առոգանութեամբ արտայայ-տուիլ, զարմացնելով նոյնիսկ իտալական դեսպանատան մշակութային կցորդը:

– Ճարտարապետ բարեկամս Հրաչեայ, այդ ազնիւ անձնաւորութիւնը որուն չի-նարար ձեռքին անհամար հետքերը ցըր-ւած են Հայ հողին քիչ մը ամէն անկիւնը, հրջապտոյտով մը զիս առաջնորդեց Ա-րարատեան դաշտի գիւղերէն մին, Բիւ-րեղաւան, հին եկեղեցիին նորակառոյց զանգակատունը ցոյց տալու, որ յաջողեր էր ճարտարութեամբ ներդաշնակել հինին հետ առանց համաչափութիւնները խախ-տելու, յանկարծ մանուկներու խմբերգի մը ձայնը հասաւ ականջիս, եկեղեցիի դասէն... Երիտասարդ օրիորդ մը, ա-ռանց խռովելու մեր ներկայութենէն, ա-ղօթք եւ շարական կը սորվեցնէր գիւղի փոքր դպրոցականներուն:

Առանց աջ – ձախ դառնալու, անոնք շարունակեցին իրենց շարականն ու ա-ղօթքը, երեսնին խաչակնքելով, շարքով դուրս ելան...: Կրնա՞ք անզգայ մնալ այսքան խրախուսիչ պատկերներու առ-ջեւ...:

– Օրինակելի խարանիք մը: Փեսան ինծի շատ մօտիկ էր. Հարսը աղջիկն էր քաղաքի մեծամեծներէն մէկուն: Հրա-ւիրուեցայ, մասնակցեցայ եւ ուրախ դուրս եկայ:

Կը կարծէի խոր ասիական սովորու-թիւններու եւ տեսարաններու առջեւ պի-տի գտնուիմ, սիրտս պիտի նեղուի, պիտի չդիմանամ, նեղութիւն պիտի գայ վը-րաս... հասած էի նոյնիսկ այն եզրակա-ցութեան որ խնդրեմ մերժէ մը որ եկեղեցիէն հազիւ դուրս եկած, պատ-րուակով մը զիս կանչէ տուն «ՇԱՏ ԿԱ-ՐԵՒՈՐ ԳՈՐԾԻ» մը համար... կանչուե-ցայ, եւ ի զարմացումն ընկերոջս, չհե-ռացայ հարսանիքէն...:

Եկեղեցին Ս. Գայանէն էր: Կոկիկ բազ-մութիւն մը կիրթ լռութեամբ տեղ գը-րաւած էր: Լուսանկարիչներու աւելորդ շարժում եւ վազվզուք չկար: Արարո-ղութիւնը անցաւ ամենայն լրջութեամբ: Շնորհաւորութիւնները տեղի ունեցան բակին մէջ, յիշատակի մի քանի նկարներ եւ անաղմուկ, առանց ուշադրութիւն գրաւելու եւ կառքերու ճչակի հասանք Հրազդանի կիրճին վրայ կառուցուած փարաւոնեան հիւրանոց – սրճարան մը, ուր իւրաքանչիւր հրաւիրեալ ունէր իր սեղանն ու թիւը սեղանին վրայ: Ծառա-յութիւնը տեղի ունեցաւ արեւմտեան մակարդակով, հրաւիրեալները տը հե-տըզհետէ կը տասնէին իրենց կիներով, կոկիկ, վայելուչ տարազներով, կը շնոր-հաւորէին ծնողներն ու նորապսակները: Հայաստանի պետական մարմինը, բացի նախագահէն, հոն էր. վարչապետ, Ազ-գային Ժողովի Նախագահ, Նախարար-ներ, կը փայլէր Պաշտպանութեան Նա-խարարը իր տօնմիկ սպարերով, վար-պետօրէն կատարուած: Երգուեցան եւ նուագուեցան միայն հայերէն երգեր: Հոն էր դուդուկի մեծ վարպետը՝ Ջիւան Գասպարեան որ դիւթեց ներկաները իր խաղերով: Մինչ ուրախութիւնը կը շա-րունակուէր, հրաւիրեալները կրկին շը-նորհաւորելով կամաց – կամաց կը հե-ռանային սրահէն: Իսկապէս քաղաքա-կիրթ ժողովուրդի մը պսակն ու հարսա-նիքն էր:

Շատ զարմանալի պիտի ըլլար եթէ հա-յաստանեան օր մը առանց զուարճալիքի

ՎԱՂԸ ԷԼԻ ԼԱՒ ԿԸ ԼԻՆԻ՞... ԻՍԿԱՊԷ՞Ս

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Անկէ շուրջ կէս դար առաջ երբ պա-տանի էի, Մարսէյլի Լա Քանըպիէր պո-ղոտային վերը՝ երաժշտութեան հոլա-նոցին մօտիկ, ամէն կէսօրէ վերջ ժամը 5-ի առեններըը, չեմ գիտեր որ բողոքա-կան մէկ աղանդին պատկանող պատուե-լի մը քարոզութիւն կ'ընէր, ձեռքը ու-նենալով պզտիկ, շատ պզտիկ ձեռնադաշ-նակ մը: Միշտ իրեն հետ կ'ըլլային եր-կու ժպտադէմ ու բաւական երիտասարդ կիներ, գլուխնին ծածկած կզակնուն տակէն ժապաւէնով կապուած գլխարկ-ներով. անոնց նմանները կը տեսնենք փրկութեան բանակի կամ ուեսթըրն ֆիլմերու մէջ ԺԹ. դարու կանանց գը-լուխներուն օրինակով:

Պատուելին բարձրահասակ, կարմիր այտերով մարդ էր, այն ատեն շուրջ 50 տարեկան: Ձեռնադաշնակի ընկերակ-ցութեամբ երգուած հոգեւոր երգերով համեմելով իր քարոզութիւնը, կը սկը-սէր խօսիլ. քանի՛ խօսէր կը բորբոքէր եւ աւելի կը կարմրէին իր արդէն կարմիր այտերը: Բնականաբար, անցորդները պահիկ մը կը կենային տեսնելու անցած-դարձածը, եւ շուտով կը կազմուէր փոք-րիկ խումբ մը զոր պատուելին կը հրա-ւիրէր իրեն հետեւելու մօտակայ փողոց-ներէն մէկուն մէջ ժողովարանի վերած-ւած գետնայարկ խանութ մը. մինչ կի-ները սոր – անոր թերթիկներ կը բաժ-նէին: Եւ պզտիկ բազմութիւն մը կը հե-տեւէր անոնց որ երգելով ու նուագելով կ'երթային: Օր մը ես ալ, իր ուրիշ մէկ քարոզութեան դարձեալ հոն գտնուելով, փորձութիւնը ունեցայ այդ թափօրին հետեւելու: Հոն կիները մեզի նախ հիւ-րասիրեցին գաւաթ մը օշարակով եւ կրկնեփներով, ործէ յետոյ միայն պատ-ուելին վերսկսաւ իր քարոզութեան, նոյն-քան եթէ ոչ աւելի եռանդով: Տարիներ յետոյ միայն, կեանքի փորձառութեամբ հասկցայ որ աս է եղեր աշխարհի օրէն-քը. նախ բան մը պիտի տաս որ յետոյ շատ աւելիով կարենաս բան մը պահան-ջել ու առնել: Ու ասոր հայերէնով կ'ը-սեն եղեր շատ սխալ բառ մը. առեւտուր, մինչ ճիշդը պէտք է ըլլայ տուրուառ: Բան մը որ ի զօրու է անհատներու մի-ջեւ, այլ մանաւանդ պետութիւններու; Ֆրանսերէն լեզուն այդ մասին ունի շատ պատկերաւոր առոյթ մը բառախաղի ձեւով՝ Je te donne un œuf et tu me donnes un bœuf. (Ես քեզի ձու մը կու տամ, դուն ալ ինծի եզ մը): Պատ-ուելին սարսափազդու բառերով նկարա-գրեց աշխարհի վախճանը, Քրիստոսի կրկին գալուստով. ան իր անշէջ կրակով պիտի այրէր բոլոր մեղաւորները: Եւ պիտի փրկուէին միմիայն անոնք որոնք պիտի ապաշխարէին, անշուշտ այդ պատ-ուելիին պատկանած եկեղեցիին մէջ: Իսկ արդարները եւ ապաշխարածները Տէրը իր հետ պիտի առնէր տանէր յաւիտե-նական երանութեան մէջ: Եւ այդ կա-տարուելիքին թուականն ալ կանխորոշեց մարդը... 2000 տարին, Ի. դարու վեր-ջը:

Բարեբախտաբար, մեր եկեղեցւոյ մէջ դպրութիւն ընելով, քիչ մը գրաբար կը հասկնայի եւ մեր Տէր պապային կար-դացած Աւետարանէն գիտէի թէ՝ «Վասն աւուր յայնմիկ եւ ժամու ոչ ոք գիտէ, ոչ հրեշտակք երկնից եւ ոչ Որդի, այլ միայն Հայր»: Եւ պատուելիին սար-սափազդու քարոզը չազդեց վրաս: Եկաւ 2000 թուականը, ԻԱ. դարը: Երկու հա-զար մէկ, երկու, երեք եւ արդէն թեւա-կոխեր ենք «յամի Տեառն 2004»ը: Շնոր-հաւոր Նոր Տարի աշխարհին, մանաւանդ բոլոր Հայորդիներուն, Արարատի փէշե-րէն մինչեւ հեռաւոր Աւստրալիա, Ալաս-քա, Փաթակոնիա եւ Մուրմանսկ: Ձի մեր

երեք հազարամեայ պատմութեան ըն-թացքին երբեք այսքան ցրուած չենք ե-ղած ինչպէս այս վերջին տասնամեակին: «Փչրուեցինք աստղերի պէս եւ ցրուեցինք աշխարհում» (Սիլվա Կապուտիկեան): Վերոյիշեալ պատուելիին գուշակութիւն-ները չիրականացան. ինք շատ հաւա-նաբար անդենական չուած ըլլալու է արդէն: Աստուած գիտէ միայն թէ ան ո՞ր քա՞ն մարդ որսաց: Բայց եթէ անոր գուշակութիւնները չիրականացան, հայ ժողովուրդին համար Շարաթը Ուրբաթէն կանուխ եկաւ, 2000 տարին չսպասած: Եկաւ լի նոր փորձութիւններով: Եկաւ արցախեան պահանջատիրութիւնով ու պատերազմով, 9888 Դեկտեմբեր 7-ի ա-հաւոր երկրաշարժով, եւ բոլորովին ա-նակնկալ Բ. Անկախութեամբ մը: Եթէ յիշուած պատուելիին քարոզած տարի-ներէն շատ վերջ, ըսենք ութսուն թուա-կանին, լուսաւորեալ մը յանկարծ հրա-պարակ ելլէր եւ օրով – թուականով գու-շակէր թէ 1989-ի Հոկտեմբերին Պէրլինի պատը պիտի փլի եւ միայն երկու տարի վերջ Խորհրդային Հսկայ Միութիւնը աշ-խարհի քարտէսէն սրբուի, հաւանաբար այդ մարդը յիմարանոց տարուէր: Բայց այսպէս է աշխարհս, որ երբեմն մէկ օրէն միւսը շատ բան կը շրջուի 180 աս-տիճանով:

«Ազատ, անկախ (եւ ոմանց համար ալ միացեալ) Հայաստան». այդ էր սփիւռ-քահայութեան մէկ կէսին նշանաբանը 1920-էն ի վեր, կառչած՝ Եռագոյն դրօ-շակին: Մինչ միւսը գոյութիւն ունեցող խորհրդային իրականութեան կողքին էր. ոչ անպայման համայնավար գաղա-փարախօսութեամբ, այլ ան համոզումով թէ վաղուան մեծ երազանքները միայն այդ փոքրիկ հողին վրայ կարելի էր խարսխել, եւ ոչ թէ հայաթափ Տարօն – Վասպուրականի մը վրայ, եթէ նոյնիսկ Կաղանդ պապա մը հրաշքով զանոնք իր սակառին մէջ դնելով նուէր բերէր: Եղածը ձեռք բերուած էր հայրենարնակ մեր ազգակիցներուն եօթը տասնամեակի արիւն – քրտինքով, անհամար զրկանք-ներով, անասելի նեղութիւններով ու հալածանքներով: Այս ամէնը ծանօթ է բոլորիս եւ հարկ չկայ ծանրանալու անց-եալի մէն մի ծալքին վրայ: Միայն ըսենք որ խորհրդային ընդհանուրին մաս ակը-մելով հանդերձ, մեր ալ ազգային սե-փականութիւնն էր, եւ Հայաստանի իւ-րաքանչիւր քաղաքացի (եւ մենք Սփիւռ-քահայերս հեռուէն) կրնայինք արդարօ-րէն հպարտ ըլլալ գիտական եւ ուսում-նական բարձրագոյն հիմնարկներով, Բիւրականի աշխարհահռչակ աստղադի-տարանով ու Երեւանի մեթրոյով: Նաեւ ճարտարարուեստական հսկայ արդիւնա-բերութեամբ մը որ շատ մը «ազատ աշ-խարհի» երկիրներու նախանձը կրնար գրգռել:

Խորհրդային վարչակարգի վերջին եր-կու – երեք տասնամեակներուն, մարդիկ ընդհանուր առմամբ կ'ապրէին տանելի պայմաններու տակ: Հալածանքները, ծանր զրկանքներն ու նեղութիւնները ե-տեւ մնացած էին. ու Հայաստանցին, եթէ ունէր դժգոհութիւններ ալ, (ո՞վ դժգո-հութիւն չունի աշխարհի վրայ. վկայ՝ Ֆրանսայի պէս երկրի մը մէջ պարբերա-բար կրկնուող գործադուլները) չափելով կորուած ճամբան, արդարօրէն կրնար ըսել վաղը էլ աւելի լաւ կը լինի: Ամէն մետալ ունի իր հակառակ կողմն ալ, Նիւթական կառուցումներու ու յառաջ-դիմութեան դիմաց կար անշուշտ դա-րաւոր հաւատքի գրեթէ ամբողջական կո-րուստը, ազգային պատմութեան ու ըղ-ղացումի աղճատումը, պարտադրուած խեղագրութիւն մը, բայց մանաւանդ առ-

անցնէր... գրեթէ տխուր էի որ այդ օր «բանն» չէր պատահած՝ գրելու արժանի:

Հաճելի անակնկալը կրկին իմ բարեկամ միլլիցիոներներս շնորհեցին...

Բնաւ տեսած չէ՞ք վաւերագրական ֆիլ-մի այն անցքը ուր հիւսիսային բեւեռի ծանօթ սպիտակ արջը, փոքր ջրվէժի մը գլխուն կանգնած, ինչպէ՛ս իր լայն, հաստ թաթերով, ցատքել փորձող ձու-կերը մի առ մի կը բռնէ... եւ կ'ուտէ: Մեր միլլիցիոներները, թողած իրենց պարտականութիւնը մայրաքաղաքի դըժ-ւարին երթեւեկը կառավարելու, ազդալոյ-

սերը չյարգող «խուլիկանները» տուգանե-լու, եկած տեղաւորուած էին այդ փարա-ւոնեան համալիրին մուտքին դիմացը եւ կառք նստող թշուառականը կը բռ-նէին եւ կը տուգանէին... 100 տոլարո՛վ ... նման հարսանիքի մը ո՞վ դաւաթ մը աւելի չի պարպեր նորապսակներուն կե-նացը... և դուք չէք գիտեր. ինչ մեծ ոճիր է խմած քշելը... քաղաքացիին կեանքի ապահովութիւնը կը պահանջէ որ լաւ մը տուգանուին այդ «անկարգները»... ան-շուշտ միշտ գդուշանալով սխալ կառքի մօտենալէ...:

նուազն երկու սերունդի համար լեզուա – մտածողական եւ ընկերա – տնտեսական սովետական կաղապարէն կազմուած ըլլալը։ Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունէր երեք դասակարգ։ Զանգուած մը բաղկացած բանուորներէ, գիւղացիներէ եւ մանր մտաւորականներէ որ կը կազմէր բնակչութեան 90 տոկոսը։ Եւ երկու առանձնաշնորհեալ դասակարգ։ Կուսակցականները նախ եւ անոնցմէ ետք միջակ եւ բարձրագոյն խաւը որոնց ձեռքն էին երկրին կառավարման ամէն տեսակի լծակները։ Եւ ճարպիկներու դասակարգ մը, կարմիր քարտը գրպանին կամ ոչ, որուն առեւտրական ասպարէզը կ'երկարէր մինչեւ Վլատիվոստոկ։ Եօթնասունթուականներուն արդէն այդ մարդիկ ունէին Վոլկա, Ժիգուլի մակնիշի կառքեր, երբեմն նոյնիսկ երկու ինքնաշարժ մէկ տան մէջ։ Եւ այդ երկու դասակարգերուն է որ պիտի վիճակէր անկախացած երկրին ղեկը տակաւ ձեռք առնելը, քանի ուրիշ դիմոյց եղած ֆաստ չկար։ Ի դէպ, երկրի մը կարեւոր հարստութիւնն է իր բնակչութիւնը. մարդուժը։ Անկախութեան նախօրեակին Հայաստանի բնակչութիւնը հասած էր 3,5 միլիոնի, տասնեակ հազարաւոր գլուխնին լեցուն մարդոցմով, գիտնականներ, ճարտարագէտներ եւ այլն ... որոնց միակ թերութիւնն էր իրենց կազմաւորման ժխտական կողմը՝ նախաձեռնութեան պակասը, ամէն ինչ վերէն, «պետութիւնէն» սպասելը, ինչպէս՝ ժողովուրդը ընդհանրապէս։

Բայց աւելի առաջ չերթանք, եւ նախ քիչ մը կանգ առնենք «անկախ» ածականին ստուգաբանութեան վրայ։ Անկախ կը նշանակէ ոչ մէկ բանէ կախում ունենալ։ Անկախ է այն մարդը որ ունի տուն – տեղ, կայուն գործ ու ապրուստ, մէկու մը ձեռքը չի նայիր. մէկ խօսքով՝ ամէն ինչով ինք իր տէրն է. այսօր եւ վաղը։ Իսկ տէրութիւնները՞. Թէպէտ անկախ են երբ ունին իրական գերիշխանութիւն, սեփական դրօշ որ ուրիշ 192-ներու կարգին կը ծածանի Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան շէնքին առջեւ։ Պարագան է այսօր Հայաստանին ալ։ Բայց իրականին մէջ միայն մէկ գերպետութիւն, Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներն են այսօր անկախը, քանի ազատօրէն կ'ընեն (գրեթէ) ամէն ինչ որ ուզեն միջազգային հրապարակին վրայ։ Հսկայ Չինաստանը կախեալ է արտասահմանէն իր թեքնոլոժիին համար։ Իսկ Ճափոնի, Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի նըման մեծ երկիրներ առ նուազն նախանիւթի եւ ջերմուժի պարենաւորման հարցերով, մէկդի ձգելով առուտուրի եւ քաղաքական հարցերով միջազգային ճնշումները, ինչպէս քանի մը ամիս առաջ տեսանք Իրաքեան տագնապի ատեն։

ՍՏ. Պ.

(Մնացեալը յաջորդով)

Ո՞ՒՐ Կ'ԵՐԹԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳՈՂՑՈՒԱԾ ԳՈՐԾԵՐԸ

ԳՈՂԵՐ ԿՐՆԱՆ ՓՐԿԱԳԻՆ ՊԱՀԱՆՋԵԼ ԿԱՄ ՊԱՐԶԱՊԷՍ ՁԵՐԲԱԶԱՏԻԼ ԻՐԵՆՑ ԳՈՂՕՆԷՆ

Խումբ մը գողեր Սկովտիոյ մէկ դղեակէն գողցած են Լէոնարտօ տա Վինչիի 30 միլիոն փաունտ արժողութեամբ մէկ գործը եւ իրենց քով պահած են զայն։

Սակայն ի՞նչ կրնան ընել անոնք։ Արդեօք ուեւէ մէկը պիտի ուզէ՞ գնել իրենց գողցած գեղանկարը։

Երբ Ճէյմս Պոնտի հալածած չարանենգ տիպարներէն Տաքթըր Նօ իր որջին մէջ ցուցադրեց Կոյայի «Ուելինկընի դուքսին դիմանկարը», ան հիմը դրաւ «ապըսպրանքի վրայ» արուեստի գլուխ գործոցներու գողութեան առասպելին։

Կոյայի գեղանկարը նոր գողցուած էր եւ, ժապաւէնին համաձայն, Տաքթըր Նօ կը գտնուէր գողութեան ետին։

Այժմ, ամէն անգամ երբ արուեստի հռչակաւոր գործ մը կը գողցուի, մարդիկ կը սկսին խօսիլ մեծահարուստի մը կողմէ ապսպրանքով կատարուած գողութեան մը հաւանականութեան մասին։

Միջազգային ոստիկանութեան արուեստի գողցուած իրերու բաժանմունքին մասնագէտներէն Ժան – Փիեռ Ժուանիի համաձայն, ասիկա ժապաւէններու մէջ համոզիչ կը թուի, ըլլալ, սակայն իրական կեանքի մէջ չի պատահիր։

Փոխարէնը՝ գողեր սահմանափակ կարելիութիւններ ունին, երբ հռչակաւոր գեղանկար մը կը գողնան։ Ամէնէն հաւանականը փրկագինի պահանջն է, կ'ըսէ Ժուանի. «Այս մարզին մէջ կ'աշխատիմ 25 տարիէ ի վեր, եւ յաճախ դրամ կը պահանջուի գողցուած գեղանկար մը վերադարձնելու համար», կ'ըսէ ան։

Երբ շատ բան կը գրուի գողութեան մը մասին, գողցուած իրը օրինաւոր կերպով վաճառելը անկարելի կը դառնայ։ «Սակայն կարելի չէ գիտնալ, թէ ի՛նչ տեղի կ'ունենայ սեւ շուկային մէջ», կ'ըսէ Ժուանի։

Նաեւ հաւանական կրնայ ըլլալ, որ գողը պարզապէս շատ կը սիրէ արուեստի տուեալ գործը։

Սթեֆան Պրայթվիզըր անունով 32 տարեկան մարդ մը 1 միլիառ փաունտ արժողութեամբ արուեստի հարիւրաւոր գործեր գողցած է Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Զուիցերիոյ պատկերասրահներէն՝ զանոնք իր տան պատերուն վրայ կախելու համար։

Բրիտանիոյ ոճրային արարքներու գաղտնի սպասարկութեան համաձայն, ամէն տարի 300 միլիոնէն 500 միլիոն փաունտ արժողութեամբ արուեստի գործեր եւ հնութիւններ կը գողցուին Բրիտանիոյ մէջ, մեծ մասը՝ «քրէական յանցագործներու կողմէ»։

Սակայն արուեստի միջազգային շուկային տարողութիւնը գրաւիչ է կազմակերպուած աւազակախումբերու համար։ Իսկ գողցուած գործեր կարելի է մէկ տեղէն միւսը փոխադրել «առանց հետապնդուելու վախի», կ'ըսէ սպասարկութեան մէկ բանբերը։

«Գիտենք, թէ կազմակերպուած աւազակախումբեր արուեստի գործեր եւ հնութիւններ կը գողնան այլ ոճիրներու գործադրութեան անհրաժեշտ գումարներ ապահովելու համար», կ'ըսէ բանբերը։ – Դրամի շղթայութեան պարագային, անոնք զէնք կամ թմրեցուցիչ կը գնեն գեղանկարը օգտագործելով»։

Արուեստի քննադատ Պրայըն Սիուըլ կ'ըսէ, թէ Լէոնարտօ տա Վինչիի գեղանկարը փորձութեան պիտի մատնէր ուեւէ «յիմար գող մը»։ Սակայն անիկա «շուկայ չունի, որովհետեւ այնքա՛ն հռչակաւոր է, որ սեփական հաւաքածոյի ուեւէ սեփականատէր պիտի չյանդգնէր գնել զայն»։

«Արթուիլլու» չարաթաթերթի խմբագիր Օսկան Ռարտի համաձայն, Լէոնարտօ տա Վինչիի գեղանկարին գողութիւնը շատ հաւանաբար պարզապէս աւազակութիւն է։

«Գողերը հաւանաբար նկատեցին, թէ գեղանկարը կը պատկանէր Լէոնարտոյի, մտածեցին, թէ կրնան գողնալ զայն, առանց անդրադառնալու, թէ պիտի չկարենան ծախել իրենց գողօնը, գէթ՝ ոչ այս երկրին մէջ, – կ'ըսէ ան։ – Գողերը կամայ թէ ակամայ չկրցան ձերբազատիլ գեղանկարէն, որովհետեւ արուեստի աշխարհին մէջ ամէն ոք լսեց գողութեան մասին»։

Արուեստի գողցուած գործերու հետքը փնտռող Արթ Լոս Ռեճիսթըր սպասարկութեան պատասխանատու Ճոն Ռատքլիֆ համաձայն է այն տեսակէտին, թէ չարանենգ մեծահարուստներ սովորութիւն չունին թանգարաններու մէջ ցուցադրուող արուեստի գլուխ գործոցներ ապսպրելու գողերու։

«Գոյութիւն չունի Զուիցերիոյ մէջ նստած ոճրային տաղեղով մեծահարուստ մը, որ իր տան պատերուն վրայ գողցըւած գեղանկարներու հրաշալի հաւաքածոյ մը կախած է, – կ'ըսէ ան։ – Արուեստի հաւաքածոներ պահողներուն մեծ մասը կ'ուզէ իր սեփականութիւնը ցուցադրել հանրութեան»։

Սակայն Ռատքլիֆի համաձայն, տա Վինչիի գեղանկարը ծախելը «անկարելի չէ»։ Երբեմն նման գործեր շատ աւելի ուշ կը կը յայտնուին շուկայի վրայ, երբ մարդիկ կը կարծեն, թէ բաւական ժամանակ անցած է, եւ գնորդներ կրնան պատրաստ ըլլալ զանոնք գնելու։

Գողեր կրնան արուեստի գործ մը վաճառել իբրեւ անոր բնօրինակին հարազատ մէկ ընդօրինակութիւնը, կամ զայն պահելու տալուկէն գտնուած՝ վերադարձնել տէրերուն, կ'ըսէ Ռատքլիֆ։

Լէոնարտոյի «Աստուածամայրը իլիկին հետ» գեղանկարին արժէքին համազօր էր Սեզանի գողցուած մէկ գործը, որ ի վերջոյ յայտնուած է դրամատան մը դաղտնի մէկ դարակին մէջ, ուր գողեր զայն պահած էին քսան տարի առաջ։

«Անոնք ի վերջոյ եզրակացուցած են, թէ կ'ուզեն ձերբազատիլ գեղանկարէն, – կ'ըսէ Ռատքլիֆ։ – Հռչակաւոր գեղանկարներ վերագտնելու հաւանականութեան համեմատութիւնը 20 առ հարիւր է, սակայն երբեմն հարկ է 30 տարի սպասել»։

Պատրաստեց՝

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Նարեկեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 13-ին, հովանաւորութեամբ Ուսուցչաց Հիմնարկի եւ նախաձեռնութեամբ հիմնարկի անդամուհիներէն՝ ուսուցչուհի Ազանի Եգիկէլի, տեղի ունեցած է Ռ. Հատտէճեանի հայ ուսուցիչներու հետ գրական զրոյցի երրորդը։ Այս անգամուան թեման եղած է՝ «Ամէն տեղ կայ հայ գրականութիւն, հայ դըպրոց եւ հայ արուեստ»։ Շուրջ երկու ժամ խօսած է Հայաստան եւ Պարսկաստան կատարած այցելութիւններէն քաղած տպաւորութիւններուն մասին։ Ծանրացած է մասնաւորաբար կրթական եւ գըրական մարզերուն վրայ։ Ռ. Հատտէճեանի կողքին եղած են Մաքրուհի Պ. Ցակոբեան եւ Սիլվա Կոմիկեան որ ընթերցումներով ամբողջացուցած են յայտագիրը։

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ Ազգային հիւանդանոցին մնայուն բնակիչներուն համար Դեկ. 29-ը տօնական օր մը եղած է, շնորհիւ Հոգաբարձութեան կազմակերպած Ամանորեան հաւաքոյթին։ Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է հոգաբարձութեան ատենապետը՝ Սեդրակ Թօքատ։ Ճաշի աւարտին, որու ընթացքին գեղարուեստական յայտագիր մը գործադրուած է, արտայայտուած են Արամ Եպիսկ., ապա՝ Մեսրոպ Պատրիարք։ Իր «Հուսկ Բանք»ին մէջ, Մեսրոպ Արք. շեշտած է որ ամէն մարդ չէ որ իր ունեցածէն բաժին կը հանէ, աւելցնելով թէ երանի թէ ամէն մարդ ունենար ազգային տուրք մը վճարելու գաղափարը։

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

12

Աղջիկը կը յառաջանար հանդարտօրէն։ Վահրամը վազեց առաջ ու ամէ՛ն օրուան պէս սկսաւ շատախօսել։ Վայրկեան մը կանգ առինք ու սպասեցինք, որ մօտենան։ Անշուշտ կը խօսէր ծիծաղելի բաներու մասին, որ աղջիկը ժպտեցաւ։ Անոր ժպիտը քաջալերեց զայն։ Ծիրանիի մը տակն էին։ Ճամբան այդտեղ կը կազմէր կոր գիծ մը, խեղդուած բարձր ու տարածական ծառերու մէջ։ Արագ շարժումով մը բռնեց աղջիկը ու գրկեց զայն բազուկներուն մէջ.

– Համ'բոյր մը, – կ'ըսէր գինով հըրթըններով, – Համ'բոյր մը, մէ՛կ հատ...

Աղջիկը կը մաքառէր, բայց չէր պոռար անշուշտ վախնալով, որ ծանօթներ վրայ կը հասնին ու վկայ կ'ըլլան իր ամօթին։ Կը կռուէր յուսահատութեամբ եւ վայրկեան մը թուեցաւ թէ պիտի յաղթէ ու պիտի ազատի Վահրամի բազուկներէն։ Կռիւ-կռիւի ու ժպտուն կը դիտէինք։ Աղջիկը ճչաց։ Վահրամը կը յուսար զայն համբուրել դեռ առանց ընդդիմութեան, բայց երբ տեսաւ, որ անհնար է, իր ազատ ձեռքով բռնեց անոր գլուխը ու կատաղօրէն համբուրեց զայն անոր շրթներուն անկիւնին վրայ։

– Ասիկա չի հաշուըուիր, ասիկա չի հաշուըուիր, – պոռացինք չորս մէկ։

Վայրի ու արբշիռ Վահրամը յաջողեցաւ զայն զինաթափ ընել, սեղմեց զայն կրծքին ու կրցաւ համբուրել այդ անգորդ ու սիրուն աղջիկը իր ամբողջ բերնին վրայ։ Յետոյ ձգեց զայն։

Աղջիկը կը նայէր անոր աչքերուն վայրի, բայց անոխակալ նայուածքով մը։ Ասիկա կը զգայինք, որովհետեւ չէր ուզեր զարնել, ապտակել զայն։

Վահրամը ձեռքերը դրած էր գրպանը ու կը ժպտէր քաղցրօրէն։

Աղջիկը հեռացաւ։ Մեր առջեւէն անցած ատենը կախեց իր աչքերը գետին։ Տժգոյն էր ու մազերը՝ խառնիխուռն։ Նայուածքով կը հետեւէինք իրեն։ Ի վերջոյ չկրցաւ զսպել ինքզինքը ու գլուխը դարձուց ետ։ Ժպտեցանք։ Ժպտեցաւ ինք ալ ու անշուշտ գիտակցելով, որ ժպտելէն յետոյ այլեւս անհնար պիտի ըլլայ մեզի հետ գլուխ ելլել, այլեւս բնաւ չհանդիպեցաւ մեզի. Ճամբան փոխեց անշուշտ։ Ծառերուն գիրկը նետուած կածանը ամայի էր ընդմիշտ։

Աղջիկը հազիւ կորսուած էր, երբ Վահրամը մօտեցաւ մեզի։ Յաղթական կը նայէր աչքերնուս։ Մենք մոռցած էինք արդէն ապտակները։ Յանկարծ, ուրախ՝ շառաչուն ուժեղ ապտակ մը իջեցուց Խարբերդցիին երեսին ու կը պատրաստուէր զարնել մեզի ալ, երբ երեքս մէկ փախանք։ Կը վազէր ետեւէս։

Իմ եւ իր միջեւ հազիւ քանի մը քայլի տարբերութիւն կար։ Յանկարծ, արագ շարժումով մը դարձայ ետ եւ մագլցեցայ ծառի մը վրայ։ Միւսներն ալ հետեւեցան ինծի։ Վահրամը կ'աշխատէր զիս ձգել գետին, քաշելով ոտքերէս, բայց յաջողեցայ բարձրանալ ու արգիլել զայն որ բարձրանայ, անընդհատ կից տեղացնելով վրան։

Խարբերդցին եւ ան կեցած էին ճամբուն մէջտեղը։ Մենք երեքս կը խնդայինք։

– Տղամարդ չէք, – կ'ըսէր Վահրամը, – սպասեցէք որքան որ կ'ուզէք ես այս տեղէն չեմ շարժիր...

– Մե՛նք ալ, – ըսի ես հանդարտօրէն։

Միւսները կը խնդային իրենց ծառերէն։ Վահրամը սկսաւ հողի կոշտեր նետել մեզի։ Յետոյ յոգնեցաւ։ Սկսաւ հայհոյել։

– Իրա՛ւունքս է, – կ'ըսէր մէջ ընդ մէջ, – իրա՛ւունքս է... ժամն չէք ազատիր ձեռքէս...

– Հակառակը չենք ըսեր, – ըսինք, – բանէ մեզ եւ զարկ...

Ի վերջոյ, յանկարծօրէն յուսահատեցաւ ու ըսաւ.

– Իջէ՛ք, կը հրաժարիմ...

Իջանք ու շարունակեցինք ճամբանիս։ Նոյն գիշերը, ես ու ան պառկած էինք քով-քովի, յանկարծ կէս գիշերին զգացի, զգացի քունիս մէջէն, որ մէկը սարսափելիօրէն զարկաւ դէմքիս։ Զարհուրած ու դողդղջուն, աչքերս բացի։ Լուսնկայի շողերուն մէջ ոտքի կը խնդար ուրախութեամբ։

– Ապո՛ւշ, – մրթմրթացի զայրացած ու կ'ուզէի ոտքի ելլել, բայց այն միտքը, որ միւսներուն ապտակուելուն ականատես պիտի ըլլամ զիս քաջալերեց։

– Միւսներուն աւելի ուժով պիտի զարնեմ, – կ'ըսէր սիրտս առնելու համար։

– Աւանա՛կ, – հծծեցի բնազդաբար, – սպասէ՛ քեզի կը սորվեցնեմ...

Մօտեցաւ ու իրաւ ալ յաջորդաբար զանոնք ապտակեց մեծ ուժգնութեամբ։ Ընդոստ արթնցան, վախով ու տժգոյն։ Դրան առջեւ կեցած՝ կը քրքջար։ Արթընցողները կը հայհոյէին ու անոնց բարկութիւնը աւելի կը զուարճացնէր զայն։ Յանկարծ մէկը ելաւ ոտքի ու կ'ուզէր յարձակիլ վրան։ Վահրամը փախաւ դուռէն դուրս։ Մեր ընկերը ետեւէն մղլակը հրեց ու եկաւ պառկեցաւ։

– Ի՜նչ անոյշ երազի մը մէջտեղը արթնցայ, – ըսաւ մէկը, – կո՛վարած, վա՛յ...

– Ես կանոնաւոր կերպով վախցայ, – ըսաւ միւսը։

Ես խորամանկութեամբ ձայն չէի հաներ։ Անոնք կը կարծէին, թէ ինծի չէ զարկած, ու ատիկա իրենց ցաւը աւելի կ'աւելցնէր։

– Խորդացէ՛ք, – ըսաւ Խարբերդցին ժպտուն։

Բոլորս ալ սկսանք խորդալ։

– Տղա՛ք, մի՛ ընէք, դուռը բացէք, կը մսիմ, – կ'ըսէր Վահրամը յուսահատ։

– Խը՛ռռռ, խը՛ռռռ, խը՛ռռռ, – կը պատասխանէինք մենք ներսէն։

(Շար. 42)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄՈՆԱՔՕ. _ Տէր եւ Տիկին Պերճ Գալայճեանէ 250 Եւրօ։

ԹՈՒԽՈՒ. _ Տէր եւ Տիկին Օննիկ Զաքխեանէ 120 Եւրօ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Աստղիկ Տէր _ Պարսամեան իր մտերիմ ընկերուհիին՝ վեհափոյշ Ստամպոլցեանի մահուան քառասունքին առթիւ 80 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

RECHERCHE

Je voudrais avoir des nouvelles d'un ami, M. Henry Hrant TERZAKIAN. Américain francophone et de culture française, il habitait en Californie, à Northridge (banlieue de Los Angeles) en 1982-1983. Il a aujourd'hui 75 ans (né le 8 décembre 1928). Il travaillait pour le Groupe Nestlé U.S.A. (Carnation) à Los Angeles. Merci.

Liliane HERISSON,
27, avenue des Cèdres,
92410 Ville d'Avray — France
Tél. : +33 (0)1 47 09 22 67
E-mail : liliane.herisson@wanadoo.fr

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Հէնրի Հրանդ ՏԷՐԶԱԿԵԱՆ, ֆրանսախօս եւ ֆրանսական զարգացումի տէր Ամերիկացի։ Կը բնակէր Գալիֆորնիա, Նորթրիճ (Լոս-Անճըլըսի արուարձան) 1982-1983-ին։ Այսօր 75 տարեկան է (ծնած է 1928 Դեկտ. 8-ին)։ Կ'աշխատէր Nestlé U.S.A. (Carnation), Լոս-Անճըլըս։

Տեղեկացնել վերոնշեալ հասցէին։

ԽՄԲ. – Գալիֆորնիոյ «Ասպարէզ»էն կը խնդրուի արտատպել։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայ Տիկին մը աշխատանք կը փնտռէ երախայ կամ տարեց անձ խնամելու համար։

Հեռաձայնել՝ Տիկին Նուարդ Պաղտասարեանի՝

06 67 61 93 92

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս Կիրակի, Յունուար 18-ին, ի ժամոյ պատարագին, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս _ Մկրտիչ Մայր տաճարին մէջ, նորոգ վախճանեալ՝

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆԻ

Հոգեւոր սպասաւորի եւ Երկիր եւ Մըշակոյթ կազմակերպութեան Ամերիկայի ճիւղին հիմնադրին ի յիշատակ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը կը ծանուցանէ՝ թէ Կիրակի, Յունուար 18, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգիստ կը կատարուի իր բարերարներէն՝

ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԷՆԿԵԱՆԻ

յիշատակին, անոր մահուան 11-րդ տարելիցին առթիւ։

Au
Centre Culturel
SAINT MESROB
BARDIG
présente
« EGLISES ARMENIENNES »
EXPOSITION — VENTE
DE PHOTOGRAPHIES D'ART
du 20 janvier au 1er février
Vernissage Mardi 20 janvier
de 19h à 21h
— Entrée libre — Cocktail —
Exposition: tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Marseille Ville/ SOSSE MAYRIG

super loto

Dimanche 18 janvier à partir de 15h
Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture
12/14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er
— 1 carton 6 euros
— 3 cartons 16 euros

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un
GALA
AU PROFIT DE SES ECOLES
Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Vahé Oshagan
MOURANTS
Վահէ Օշական
ՄԵՌՆՈՂՆԵՐ (1953)
Խաղ Արդիական Ըմբռնումով
Երկու Արար եւ 15 Պատկեր
Dimanche 25 Janvier à 16 heures
Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 16-ին
ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 Եւրօ։

CHAVILLE

PROJECTION DU FILM DOCUMENTAIRE
« MERE ARMENIE »
(105 minutes)
de Maïté JARDIN
Un regard français sur l'Arménie d'aujourd'hui.
Le Samedi 17 janvier à 20h45
en l'Eglise Arménienne de Chaville
6, rue Père Komitas
92370 CHAVILLE
P.A.F.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ, ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ»
Դասախօս՝ երաժշտագէտ
ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ
Ուրբաթ, Յունուար 23, ժամը 20.30-ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue — 75009 PARIS

CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
DE MARSEILLE

Le Comité des Dames
présente ses meilleurs vœux
à l'occasion des fêtes
de NOUVEL AN et du NOEL ARMENIEN
et vous invite à partager ensemble
le GATEAU DES ROIS
Dimanche 18 janvier à 15 heures
dans la salle «A. Tcherpachian»
339, ave. du Prado — 13008 Marseille
Venez nombreux ! ! !
L'entrée est gratuite
Réservations S.V.P.
Tél. : 04 42 88 08 52
ou 04 91 77 84 70

l'Association MACHTOTZ pour la défense de la langue arménienne

organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian par sa METHODE AUDIOVISUELLE
Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de s'exprimer dans les situations de tous les jours, ainsi que de lire et écrire l'arménien.
Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES
Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

« MANOUGNEROU OR »

organisé
par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne
Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30
Salle Rossini
Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris
Au programme
★ CONCOURS DE DEGUISEMENT
Venez costumés pour participer et gagner
★ SPECTACLE DE MARIONNETTES
Grands-parents — parents — enfants — amis
Vous êtes tous invités à cet après-midi festif
Venez nombreux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17-18
SAMEDI - DIMANCHE
17-18 JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար․ 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար․ 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·860 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·860

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՄԱՆՕ ՓՐՈՏԻ Եւրոպական Յանձնախումբին նախագահը Յունուար 15-ին եւ 16-ին Անգարա եւ Պոլիս գտնուեցաւ, ինչ որ շատ դրական կը նկատուի Թուրքիոյ կողմէ: Առաջին անգամն է որ Յանձնախումբի նախագահ մը նման այցելութիւն մը կ'ընէ, 1963-էն ի վեր, երբ Թուրքերը կը ստորագրէին տնտեսական ընկերակցութեան համաձայնագիրը Եւրոպական Տնտեսական Հասարակապետութեան հետ: Անգարայի մէջ, յայտարարած է որ շնորհիւ վերջերս թափած ճիգերուն, Թուրքիա աւելի քան երբեք մօտ է Միութեան: «Կը վստահիմ կառավարութեան, որ շարունակէ բարենորոգումները ատենին լրացնելու համար անհրաժեշտ չափանիշները բանակցութիւնները սկսելու համար»: Ամէնէն կարեւոր կէտը կը վերաբերի Կիպրոսի, որուն բանակցութիւնները պէտք է կատարուին մինչեւ Մայիս 1, թէեւ Փրոտի յայտարարած է որ նախապայման չէ, աւելցնելով. – «Մեր յանձնարարութիւնը պիտի հիմնուի Գոփընհակըն սահմանուած քաղաքական չափանիշներու վրայ»: Քիւրտերու իրաւունքներն ալ, Թուղթի վրայ, երաշխաւորուած են: Ինչ կը վերաբերի Կիպրոսի, Թուրք դիւանագէտ մը կ'ըսէ՝ «շատ են անոնք որոնք կը վախնան թէ Թուրքիա, Մայիս 1-ին, ձեռքէ հանէ Կիպրոսը առանց Եւրոպական Միութեան անդամակցելու երաշխաւորութիւնն ունենալու: Վատթարագոյն սենարիօն կ'ըլլայ»:

ՊՈՆՊԷՅԻ մէջ է, որ Յունուար 16-ին հաւաքուած է Համաշխարհային Ընկերային չորրորդ Ֆորումը, որ կը համախմբէ այլ համաշխարհայնացումի կողմնակից – ները: 130 երկիրներէ 75 հազար պատուիրակներ ներկայ կ'ըլլան: Այս շարժումին առաջինը տեղի ունեցաւ Փորթօ Ալեկրէ (Պրազիլ) 2001-ին: Նպատակն էր Տավոսի ազատականութեան հակադրել: Բացումը կատարեց պարսիկ փաստաբանը՝ Շիրին Էպատի:

ԱՃԱՐԻՈՅ նուիրուած իր թղթակցութեան մէջ, Նաթալի Նուկայրէտ («Լը Մոնտ», Յունուար 16), կը նկարագրէ այս ինքնավար շրջանը, որ իր 390 հազար բնակիչներով, միակողմանի կերպով անկախութիւն հռչակած է 1992-ին եւ սերտ կապեր կը պահէ Ռուսաստանի հետ: Պաթումի, հին նաւահանգիստին մէջ, որ անցքի ճամբայ էր Կասպից ծովու քարիւղին, զոր չահագործած են Նոպէլ եղբայրները, ելեկտրական հոսանքի խզումները եւ քարուքանդ փողոցները թշուառութեան պատկեր մը կը պարզեն, բայց, վարչակարգը զոր կը ղեկավարէ Ասլան Աբաշիծէ կ'ուզէ բարգաւաճման երեւոյթ մը թողուլ: Կը հպարտանայ նորակառոյց համալսարանով եւ Երաժշտութեան նոր հիմնարկով, որուն բացումը ըրած է Ռոստրոպովիչ, 2002-ին: Կ'ըսուի թէ երկուքն ալ բաւական ամայի կը մնան, ըստ Թիֆլիսի դիւանագիտական աղբիւրներուն, ուր չատեր Աճարիոյ վարչակարգին անկումին կը սպասեն: Աճարիոյ յեղաշրջումը վճռական կրնայ ըլլալ Վրաստանի նոր իշխանութեան համար: Աճարիան Օսմանեան կայսրութեան նախկին գաւառ մըն է, որ 1878-ին կցուած է ցարական Ռուսաստանին, ապա՝ Վրաստանի: Աճարիա կը գտնուի նաեւ ռուսական զինուորական երկու կայաններէն մէկը, հակառակ անոր որ չի յարգուիր այդ կայաններու պարպումը 2004 Յունուար 1ին, ինչպէս կը նախատեսէր չորս տարի առաջ ստորագրուած համաձայնագիրը, Օ–ԷՍ – ՍԷ – Ը-ի շրջագօտիին մէջ: Այդ պարպումը նախապայմաններէն է նոր իշխանութեան, որ ԱՄՆ-ի զօրակցութիւնը կը վայելէ: Աբաշիծէ, զինեալ պահակազօրք մը ունի եւ կոթնած է ռուսական կայանին 2000 զինուորներուն վրայ, Թըրքական սահմանին մօտ: Բայց, այդ ուժը կրնա՞յ դեր մը խաղալ: «Մոնտ»ի թղթակիցը իր յօդուածը կ'եզրակացնէ ընդդիմադիր պաղտնի շարժումի մը մէկ ուսանողին՝ Թամազի խորհրդածութեամբ. – «Իրականին մէջ, կ'ըսէ, տեղացի բնակիչներ են, Աճարներ կամ Հայեր, որոնց ռուսական անցագիր բաշխուած է եւ հոն են միայն իրենց ստացած դրամարին համար»:

ՖՐԱՆՍԱ գործող երկու իմամներ իրենց երկիրը՝ Թուրքիա, ետ ղրկուած են, իրենց տարած քարոզչութեան համար: Երկուքն ալ կը պատկանին Քափլան ծայրայեղ շարժումին, որ արգիլուած է Գերմանիա: Առաջինը՝ Օրհան Արսլան կը քարոզէր Միւլհուզի էն Նուր մզկիթը եւ չէր ծածկեր իր հիացումը Թալիպաններուն եւ Պէն Լատէնի նկատմամբ: Երկրորդը՝ Էօմէր Էօզթիւրք Քափլան շարժումին էմիրն էր եւ կը գործէր Փարիզի այս Սոֆիա մզկիթը:

ՍՈՒՐԻՈՅ նախարարապետը՝ Նաժի Օթրի, յայտարարած է Յունուար 14-ին, որ խաղաղութեան ոչ մէկ յոյս կայ Իսրայէլի կառավարութեան հետ: «Քարոզչութիւն» որակած է, Իսրայէլի նախագահին երկխօսութեան հրաւէրը, զոր Դամասկոս անմիջապէս մերժած էր: Իսրայէլի նախագահը կրկնած էր իր հրաւէրը, ճշդելով արաբական Ալ – Ժազիրա հեռատեսիլի կայանէն, որ բանակցութիւնները կրնան «հրապարակային կամ գաղտնի» ըլլալ եւ տեղի ունենալ որեւէ տեղ, առանց նախապայմանի: 2003 Դեկտեմբերին, Սուրիոյ նախագահը նախատեսած էր երկխօսութիւն մը Իսրայէլի հետ, նպատակ ունենալով վերսկսիլ Կոլանի խաղաղութեան եւ Իսրայէլի հետ բնականոն յարաբերութիւններու փոխարէն: Շարոն կը բացառէ Կոլանէն ամբողջովին քաշուիլ եւ կը պահանջէ ամբողջական բանակցութիւններ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ դատապարտուեցաւ 1,66 միլիոն Եւրօ վճարելու Թուրք ընտանիքի մը, որպէս հատուցում, որովհետեւ 1933-ին հողաչերտ մը առնուած իր ձեռքէն Յունաստանի հիւսիսը: Այդ հողաչերտը գրաւուած էր Յունաստանի կողմէ 1925-ին Փոքր Ասիայէն Թուրքերու տեղահանած գաղթականները տեղաւորելու համար: 1995-ին յոյն բեկանիչ ատեանը մերժած էր հատուցումը եւ ընտանիքը դիմած էր մարդկային իրաւանց Եւրոպական Ատեանին, որ իրաւացի գտած էր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԲԱՔՈՒԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄԻՆ ՈՒ Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի զինուորական պատուիրակութեան ՕԹԱՆ-ի աշխատանքին մասնակցելու համար Բաքու մեկնելու արգելքին դատապարտումին յաջորդած է Ազրպէյճանի Արտաքին գործերու եւ Պաշտպանութեան նախարարներուն հակադարձութիւնը:

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Գուլիեւ Հայաստանը ամբաստանած է, ըսելով որ ան չի յարգեր ՕԹԱՆ-ի «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» ծրագրին սկզբունքները. այսինքն՝ երկիրներու գերիշխանութիւնը, հողային ամբողջականութիւնը եւ սահմաններու անփոփոխելիութիւնը: Ցաւելեալ, Հայաստան Ազրպէյճանի վրայ զինեալ յարձակում գործած ըլլալով, երկու երկիրները միջպետական յարաբերութիւն չունին:

Այս առումով, միջազգային օրէնսդրութեամբ որեւէ իրաւական հիմ ալ չունի Ազրպէյճանի մէջ տեղի ունենալիք զօրա – փորձերու Հայաստանի մասնակցութիւնը: Ազրպէյճան նոյնիսկ իր տարածքին վրայ ռազմական բնոյթի գործունէու – թեան մը Հայաստանի մասնակցութեան դէմ առարկելու իրաւունքին տէր է: Սակայն, գործընկերութեան ոգիով չարժելով, նման քայլի չէ դիմած եւ ոչ մէկ խոչընդոտ յարուցած է հայ ներկայա – ցուցիչներու մասնակցութեան: ՕԹԱՆ-ի աշխատանքին հայկական պատուիրա – կութեան մասնակից չըլլալուն մէջ Ազրպէյճան ոչ մէկ պատասխանատուութիւն ունի:

Ազրպէյճանի Պոլսոյ հիւպատոսն ալ ըսած է թէ ոչ Ազրպէյճանի, ոչ ալ ՕԹԱՆ-ի կողմէ իրենց դիմում եղած է հայկական պատուիրակութեան ազրպէյճանական այցագիր տալու համար: Թէեւ, եթէ եղած ալ ըլլար, քանի որ այդ ձեւակերպու – թիւնը երեք օր կը տեւէ, ՕԹԱՆ-ի աշխատանքն ալ եռօրեայ էր, հայկական պատուիրակութիւնը որեւէ ձեւով չէր կրնար ներկայ գտնուիլ:

Ազրպէյճանական «525-րդ» թերթին տեղեկատուութեան համաձայն, «Ղարաբաղի ազատագրումի կազմակերպութեան» անդամներէն խումբ մը Յունուար 14-ի գիշերը Բաքուի օդակայանը անցուցած է, արգելք ըլլալու համար հայկական պատուիրակութեան հաւանական ժամանումին:

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան հեռատեսիլէն ելոյթով մը ըսած է թէ Ազրպէյճան ոչինչ շահեցաւ Հայաստանի պատուիրակութեան Բաքու երթալը խոչընդոտելով: «Կարծում եմ, այստեղ խնդիրը մերը չէ եւ Ազրպէյճանինն էլ չէ, քանի որ դա ազրպէյճանական միջոցառում չէր: Այստեղ առաջին հերթին, կարծում եմ, ՕԹԱՆ-ը պէտք է մտածի, թէ ինչպէս եղաւ որ այդ ծրագրին մասնակից երկիրներից մէկը չկարողացաւ մասնակցել այդ զօրավարժութիւնների նախապատրաստական փուլին» աւելցուցած է ան:

Պատասխանելով Հայաստանի ու Ազրպէյճանի ՕԹԱՆ-ի անդամակցութեան մասին հարցումին, Ս. Սարգսեան ըսած է թէ չի կարծեր որ կարելի կ'ըլլայ այդ անդամակցութիւնը, մինչեւ որ Ղարաբաղի հարցը կարգաւորուի:

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ ՀԱՅ ՋԱՐԱԳՈՐԾՆԵՐԸ

Կլէնտէյլի կեդրոնական մէկ փողոցին մէջ սրտին ուղղուած արճճակի երեք կրակոցներով մահացած է հայաստանցի 22 տարեկան երիտասարդ մը: Կրակողն ալ հայաստանցի եղած է: Այդ առիթով կ'ըսուի թէ քաղաքին մէջ գործուած 100 արարքներէ 17-ը հայ հեղինակներ կ'ունենան: Անոնք կը գրաւեն նաեւ թմրեցուցիչներու առեւտուրով:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 16)

ՆՈՐՎԵԿԻԱ ՀԱՅ ՄԸ ԱՐՏԱՔՍԱԾ

Նորվեկիան Թիֆլիս արտաքսած է 28 տարեկան Սամուէլ Աբրահամեանը որ անցեալ ամիս ինքնահրկիզման փորձ ըրած է Օսլոյի մէջ: Այդ քայլին դիմած է հակազդելու համար իրեն ապաստանի իրաւունքը մերժող իշխանութիւններու ընթացքին:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Ինչպէս գրեցինք, Ֆրանսայի Ծերակոյտի նախագահ Ք. Փոնսըլէի հրաւէրով Փարիզ կը գտնուի Ազգային Ժողովի նախագահ Արթիւր Պաղտասարեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը: Անոր մաս կը կազմեն Հայաստան – Ֆրանսա բարեկամութեան խումբի նախագահ Մհեր Շահգելդեան, Սամուէլ Բալասանեան (Օրինաց երկիր), Սուքիաս Աւետիքեան (Հանրապետական), Արայիկ Գրիգորեան (ՀՅԴ) եւ Սերգէյ Աբրահամեան (անկախ):

Անոնք Յունուար 14-ին հանդիպում ունեցած են Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի նախագահ Ժ. Լ. – Տըպրէի հետ: Այս վերջինը պատրաստակամութիւն յայտնած է կարելի չափով աջակցելու իր հայ գործընկերներուն ծրագիրներուն: Ա. Պաղտասարեան անդրադարձած է շրջանային հարցերու, մասնաւորապէս դրացիներուն հետ Հայաստանի յարաբերութիւններուն: Ան Ժ. – Լ. Տըպրէն պաշտօնական այցով հրաւիրած է Հայաստան, ինչ որ սիրով ընդունուած է:

Պատուիրակութիւնը նոյն օրը հանդիպում ունեցած է Ֆրանսայի Ազգ. Ժողովի Ֆրանսա – Հայաստան բարեկամութեան խումբի անդամներուն հետ, նախագահ Ֆ. Ռոշպլուանի գլխաւորութեամբ: Այս վերջինը շեշտելով Հայաստանի հետ բարեկամութեան կարեւորութիւնը, ըսած է. թէ Ֆրանսա – Հայաստան բարե – կամութեան խումբը 51 անդամով ամէնէն մեծաթիւներէն է Ազգային Ժողովին մէջ: Հայաստանի պատուիրակութիւնը ներկայ գտնուած է նաեւ Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի խորհրդարան – կառավարութիւն հարցում – պատասխանի նիստին:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԷՐՏՈՂԱՆԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐԱՔԻ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒՆ

Թուրքիոյ վարչապետը Յունուար 14-ին շատ խիստ ազդարարութիւն մը ուղղած է Իրաքի մէջ քրտական դաշնակցութիւն մը հիմնելու միտումներու տէր Քիւրտերուն: «Քիւրտերը կրակով կը խաղան, եթէ Իրաքի հողային ամբողջականութիւնը վըտանգուի, դրացի երկիրները միջամտելու իրաւունք կ'ունենան» ըսած է ան, որպէս «դրացի երկիր» թուելով Թուրքիան, Իրանը եւ Սուրիան: Էրտողան այս յայտարարութիւնը ըրած է Իրաքի շիիներու ղեկավար Այաթոլլահ Ալ – Հէքիմը ընդունած միջոցին: Աւելցուցած է թէ Թուրքիա ճիշդ չի գտներ Հիւսիսային Իրաքի քրտական երկու խմբակներուն ընթացքը, որոնք ներկայի կացութենէն իրենց համար տեւական շահ ապահովել կը ջանան:

Նոյն օրը, Քիւրտերու, Թիւրքմէններու եւ Ասորիներու մօտ երեսուն ներկայացուցիչներուն հետ գումարուած ժողովէ մը ետք, քիւրտ պարագլուխ Մ. Պարզանի յայտարարած է թէ համաձայնած են Իրաքի ժամանակաւոր կառավարութեան խորհուրդին հետ, երկրին մէջ դաշ – նակցային համակարգ մը հաստատելու մասին: Ան ըսած է թէ Իրաքի երկու հիմնական ժողովուրդները Արաբներն ու Քիւրտերն են, որոնցմով պիտի կազմուի դաշնակցութիւնը որ պիտի յարգէ փոք – րամասնութիւններուն – Թիւրքմէն, Ասորի, Հայ, եւ այլն – իրաւունքները:

ԱՂԱՆԴՆԵՐՈՒ, ԱՂԱՆԴԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Անկախութեան առաջին օրէն իսկ, ամէն խելքը գլուխը Հայու համար վրդովիչ ներկայութիւն եղան աղանդները Հայաստանի մէջ: Ամէն ուղղութեամբ այլասերումի տանող անոնց աշխոյժ գործունէութեան չափ վրդովիչ էր նաեւ անոնց հանդէպ ցոյց տրուած անտարբերութիւնը: Անտարբերութիւն, այն դիրքերուն ու դէմքերուն կողմէ որոնք առաջին հակազդողները պիտի ըլլային բնական պայմաններու մէջ: Այս առումով գլխաւոր հասցէներն են Եկեղեցին ու քաղաքական իշխանութիւնները որոնք յայտնապէս ոչ վրդոված են, ոչ ալ մտահոգ, երեւոյթի մը հանդէպ որ օրէ օր կ'արմատանայ, կը ծաւալի, կորուստներու գլուխին տակ արձանագրելով նոր տուեալներ:

Անարդա՞ր է վերագրումը. բայց, ի՞նչ կարելի է յուսալ հոգեւորը նիւթին –քարին, ջահին, նկարին, ներկին– փառաւորութեան զեղչած գլխաւորներէ ու այն միւսներէն որոնք անկախութեան չեմին «հաւատքի ազատութեան» չլացնող պիտակին տակ ազատ անցք տուին աղանդին ալ, աղանդաւորին ալ. ու մինչեւ իսկ այսօր կ'ըսուի, կը գրուի թէ աղանդները իրենց հետեւորդները ունին պետական կազմին մէջ: Այս մէկն ալ կ'երեւի թէ պէտք է արձանագրել որպէս արեւմտեան «արժէք»ները իւրացնելու յառաջդիմական քայլ...: Ամօթ չէ՞ր, յանուն մեր հազարամեակներով չափուող պանծալիներուն որ ետ մնայինք աղանդներ, աղանդաւոր քաղաքացի, գիւղացի, մտաւորական, քաղաքական դէմք, արուեստագէտ ունենալու արդիականութենէն:

Այս գնահատումէն զերծ կարեւոր մարզ մըն է մամուլը: Առաջին օրէն, ցաւը մատնանշող, հետաքրքրութիւն փնտռող, զգօն ըլլալու հրաւիրող բազմաթիւ էջերու տեղ տուաւ: Զգուշացուց, օրինակ, այն վտանգաւոր վիճակին դէմ որ կը ստեղծուէր աղանդներու քարոզչութիւններով, ետ կեցնելով երիտասարդները հայրենիքի պաշտպանութեան պարտականութենէն. բնականաբար, քարոզչութիւնը այս եզրը չէր գործածեր, այլ կ'ըսէր խաղաղապաշտութիւն, եղբայրասիրութիւն, զէնքի ու բռնութեան մերժում, եւլն.: Ու ատիկա կ'ըլլար շրջանի մը երբ պատերազմը ամբողջովին ջնջուած բան չէր հայկական հորիզոնէն:

Կարինէ Դանիէլեան «Ազգ»ի մէջ լման էջով մը կրկին անդրադարձած է ցաւին: Այս անգամ նորութիւնը այն է որ մարդորսութեան այս մարզը բոլորովին անտէր չէ ու քանի մը ամիս առաջ հիմնուած է «Քայքայիչ պաշտամունքներից տուժած քաղաքացիների օգնութեան ու վերականգնողական կեդրոն» մը: Անշուշտ, առաջին հարցումը որ միտքերու մէջ կը ծագի, այն է թէ ի՞նչ կրնայ ընել նման կառոյց որ սահմանափակ կարողութիւններու տէր է բնականաբար, թէ՛ մարդկային ուժով, թէ՛ նիւթական, հանդէպ գերհզօր աղանդներու որոնք այսօր մարտահրաւէր կը կարդան նոյնիսկ պետութիւններու, երբ անոնց հովանաւորութիւնը չեն վայելեր:

Գրութեան նախաբանին մէջ կ'ըսուի թէ աղանդներէն մունականները որոնք ամէնէն տարածուածը պէտք է ըլլան երկրին մէջ, վերջերս 600 պատգամաւորով համագումար կազմակերպած են: Արդար է ըսուածը թէ եթէ ամէն մէկը 4–5 աղանդաւոր կը ներկայացնէ, անոնց թիւը երկու տասնեակ հազարէն աւելի է արդէն. իսկ ընդհանուր առումով, մօտաւորապէս 5 տասնեակ կրօնական նման կազմակերպութիւններու յարած է 300 հազար հոգիի պատկառելի բանակ մը: Նոյնիսկ լուրջ նկատելով բնակչութեան աւելի քան երեք միլիոնի պաշտօնական թիւը, ատիկա կը նշանակէ բնակիչներու տասնէն մէկը: Եւ ատիկա շրջանի մը երբ մնացեալ տասնէն ինը խունկ ու մոմով, աղօթքով ու փառաբանութեամբ նշեց, տօնեց, պանծացուց աշխարհի վրայ քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք դարձուցած հրովարտակին 1700–ամեակը:

Աղանդներէ տուժածներուն օգնութեան կեդրոնը ցանկագրած է երկրին մէջ գործունէութեան լծուած աղանդները. փոխտնօրէն Ալեքսանդր Ամարեան կ'ըսէ թէ նորագոյնը սիանթոլոժին է որ Վրաստանէն մուտք գործած է: Այդ բոլորին դէմ մամուլով ու հանրային կազմակերպութիւններու ճամբով դիմադրութեան փորձեր եղած են, բայց ապարդիւն մնացած: Կ'ըսէ նաեւ թէ աղանդները յաճախ սեռային յարաբերութիւններու այլասերած գաղափարաբանութիւն ունենալով, կը քայքայեն հայկական ընտանիքի կառոյցը, ընկերութեան բարոյականը եւ մասնաւորաբար, մորթային, սեռային ախտերու բազմացումին պատճառ կ'ըլլան: Կայ մետալին միւս երեսն ալ. «աղանդները անվրէպ աշխատող գործիքներ են դարձել նաեւ օտարերկրեայ յատուկ ծառայութիւնների համար»:

Կարինէ Դանիէլեանի էջը հարցազրոյց մըն է Ալ. Ամարեանի ու տնօրէն Գայեանէ Հախվերդեանի հետ: Նորութիւն չէ, անշուշտ, այս վերջինին մատնանշումը թէ աղանդներու յաջողութիւնը հիմնուած է մարդոց նիւթականի կարիքին վրայ: Աղանդները անհաշիւ դրամ ունին, իսկ Հայաստանի նման երկիրներու բնակչութեան մեծ մասը՝ դրամի անհրաժեշտութիւն: Որո՞ն հոգը թէ ո՛վ է դրամը տուողը եւ ինչի՛ փոխարէն կու տայ: Ամբողջ զրոյցին ամէնէն մխիթարական տուեալը այն է որ այդ բազմութեան մէջ կան իսկական մոլորեալներ ալ, բայց անոնց համեմատութիւնը աւելի փոքր է:

Ալ. Ամարեան օրինակ ալ կու տայ նիւթականին գործելու կերպին մասին. Եհովայի վկաները մէկ հոգի որսալու համար 100 տոլար կը ստանան: «Որս»ը ատկէ կը ստանայ 5, 10, 15 հազար դրամ, ըստ վիճակին: Իրեն գործածուած հագուստ ալ կու տան:

Կեդրոն դիմողները կ'ըսեն թէ խաբուելով քարոզչութեան, մտած են աղանդէն ներս ու յետոյ միայն տեսած իրականութիւնը: Բայց այդ պահը արդէն հաւասար է թակարդը ինկած մուկին վիճակին: Մարդ եթէ նոյնիսկ փափաքի, չի կրնար դուրս պրծիլ: Աւելի յաճախ դիմողները մոլորած երիտասարդներու ծնողները կ'ըլլան:

Հաւանօրէն սեռային անկաշկանդ կեանքը աղանդաւոր դարձածներու շրջանակին մէջ զարկ կու տայ ամուսնալուծումներու համեմատութեան աննախադէպ զարգացումին: Որպէս «որս» կ'ընտրուին ո՛չ զոյգերը. այլ՝ միայն կիները, միայն այրերը: Եթէ որսը «յաջողի», կինը անչափահաս երախային հետ իր տունէն կը բաժնուի: Յետոյ, ըստ ընդունուած ձեւի, բնակարանը կը վաճառուի ու գումարը ամբողջութեամբ կամ մասամբ, կ'անցնի աղանդին կազմած համայնքին, նոր անդամն ալ կ'երթայ հոն ապրելու: Երեւանի փողոցները, պատերու տակ ներկայութիւն քաշկռտող, երախան գիրկը թափառաշրջիկ կիներ շատ յաճախ աղանդաւոր ըլլալու սիրոյն բնակարանէն, ընտանիքէն զրկուած տիպարներ են:

Ցաւալի կէտ մըն ալ այն է որ աղանդներու գործունէութիւնը աւելի աշխոյժ է մարզերու մէջ: Կը տրուի Վարդենիսի, Ալավերտիի անունները. հոն ու նման տեղեր կենսամակարդակը, կատարուած հսկողութիւնը աւելի ցած, աւելի տկար ըլլալով, աւելի հանդիստ գործունէութիւն կը տարուի:

Գ. Հախվերդեան կը խօսի Սոնա Ցահրատեանի մը մասին: Անոր դէմ դատական հետապնդումի ձեռնարկուած է: Տղուն, հարսին, աղջկան ու երկու թոռնիկներուն հետ կ'ապրի: Հարսը զաւակները առած, մեկնած է տունէն: Իրենք ալ տղոցմէ մէկը առեւանգած, ետ բերած են. աղմուկը մեծցած ու գործը ինկած է դատարան: Այդ կինը ինքզինք կոչած է «տիրամայր» ու անխոցելի, քանի որ բաւական կարեւոր թիկունք ապահոված է իրեն: Գ. Հախվերդեան կ'ըսէ թէ անոր գործունէութեան հետեւորդ արձանագրուած են Ներքին գործերու, պետական տեսչութեան մը ծանօթ պաշտօնեաներ, նաեւ նախկին երեսփոխան մը. կու տայ անուններ ալ: Երբ իր գործը հասած է դատարան, Տիկին Սոնան անյայտացած է:

Այնքան հզօր կառոյցի տէր կազմակերպութիւններ, ինչպիսին աղանդներն են, ի՞նչպէս հակազդած են, կը հակազդե՞ն նման կեդրոնի որ ուղղուած է իրենց գործունէութեան դէմ: Գ. Հախվերդեան կ'ըսէ թէ աղանդաւոր պաշտօնեայ մը սպառնացած, նոյնիսկ փորձած է կաշառել զիրենք: Իսկ անոնց քայքայիչ պաշտամունքները «ընդհատակ են անցել, սպասում են ջրերը խաղաղուելուն», որպէսզի նորէն ջուրին երեսը յայտնուին:

Աղանդներու, աղանդաւորներու մասին հարցումները, պատասխանները տարբեր չեն այլ միջավայրերու մէջ յաճախ տեղ գտածներէն: Նոյն քայքայիչ ընթացքը, նոյն ցաւերը, նոյն մտահոգութիւնները, նաեւ նոյն քաջալերը, նոյն անտարբերութիւնը: Միակ տարբերութիւնը որ անդադար կ'արձագանգէ ուղեղիդ մէջ, Հայաստանի 3 միլիոնին համար 300 հազար աղանդաւորի թիւն է, 1700–ամեակէն քայլ մը ետք, Էջմիածնէն կէս քայլ անդին...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՎԱՂԸ ԷԼԻ ԼԱՒ ԿԸ ԼԻՆԻ՞... ԻՍԿԱՊԷ՞Ս

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Գանք հիմա Հայաստանի երկրորդ անկախութեան պարագաներուն, նախքան հետեւանքներու քննութիւնը: Քաղաքական գետնի վրայ կար ընդյատակեայ կամ խուլ ընդդիմութիւն մը (Պարոյր Հայրիկեանի պէս մարդիկ) որ հրապարակ ելաւ Ղարաբաղեան հարցով (Ղարաբաղ Կոմիտէ): Բոլորն ալ ազգասէր մարդիկ ապահովաբար, բայց վստահաբար ալ (ինչպէս ցոյց տուին յետագայ անցքերը) անատակ եւ ոչ պատրաստուած Հայաստանի պէս աշխարհագրական դիրքի վրայ գտնուող երկիր մը կառավարելու, իր ներքին թէ արտաքին բազմաբնոյթ հարցերով: Արտասահմանի մեր «երեք աւանդական կուսակցութիւններու» ղեկավար դէմքերու վարչական հմտութիւնները ամբողջ 70 տարի բանկալ կամ վարժարան կառավարելու մակարդակէն անդին չէր անցներ: Որով եթէ երկուստեք ուժերու համադրում պէտք է կատարուէր, այդ անկախութեան հռչակումէն շատ առաջ պէտք է եղած ըլլար, ծրագրուած կերպով դերերը բաժնելով: Մինչդեռ, Հայաստանցիներէն աւելի Սփիւռքցիները շշմած մնացին դէպքերու արագ ընթացքին: Եւ միայն Սեպտ. 21–էն յետոյ է որ ճամպրուկնին առնելով հոն փութացին հերխայէն բաժին վերցնելու յոյսով: Մինչդեռ անոնք Հայաստանցիին համար բոլորովին անծանօթ տարրեր էին ընդհանրապէս:

Կայ զարմանալի պարագայ մը եւս, որ ցարդ լուրջ, խորունկ վերլուծումի չէ ենթարկուած: Այդ անկախութեան հանրաքուէն է որ ստացաւ քուէներու մօտ 99 տոկոսը. սովետական «ընտրութիւններն» յիշեցնող տոկոս մը: Ըսել է Հայաստանի համայնավարներն ալ առանց ետ–աչքեւ նայելու, ծանրն ու թեթեւը կշռելու, ի նպաստ անկախութեան քուէարկեցին. ինչ որ տասնեակ տարիներէ ի վեր վայելած իրենց արտօնութիւններուն ու մենաշնորհներուն վերջակէտ պիտի բերէր: Քաղաքական ներքին գետնի վրայ, անկախութենէն տարի մը առաջ իսկ, Խորհրդային Միութեան մէջ առաջինը ըլլալով, Հայաստան ունեցեր էր ոչ–համայնավար կառավարութիւն մը, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեամբ հայրենադարձ Լեւոն Տէր–Պետրոսեանի, եւ վարչապետութեամբ Վազգէն Մանուկեանի: Այդ թէժ օրերուն նորաստեղծ Հայոց Համազգային Շարժումը որու մէջ ընդգրկուած էին Ղարաբաղ Կոմիտէի գրեթէ բոլոր «տղեքը» ինծի պէս շատ–շատերու (միամիտներ իսկապէս) կարծել կու տար թէ այս երկրորդ անկախութիւնը ազգային միասնականութեամբ պիտի կերտուի, քանի բազում դժուարութիւններու կարգին (երկրաշարժ, շրջափակում, ամէն ինչի պակաս) արցախեան պատերազմն ալ երկրին դուռն էր: Բայց ի հեճուկս այդ յամենայնի, երկպառակութիւնները շուտով մէջտեղ եկան, առաջին օրերու միասնականութենէն փշրանք իսկ չձգելով:

Նպատակս չէ հոս անկախութեան 12 տարիներուն դրականներուն ու ժխտականներուն հաշուեկշիռը փորձել. բան մը որ կարողութենէս ալ վեր է: Ատիկա արդէն շատոնց սփիւռքեան (եւ հայաստանեան) մամուլին հանապազօրեայ հացը դարձած է. այն ալ այնպիսի մարդոց գրիչով դուրս կարելի չէ նախորդ վարչակարգի համակիրներ եղած ըլլալու մեղքով ամբաստանել: Բաւ է այս թերթին մէջ Եսաբիոսի քրոնիկները եւ Գալիֆորնիոյ «Նոր կեանք» շաբաթաթերթին մէջ Տիգրան Ոսկունիի յօդուածները կարդալ, համոզուելու համար թէ մէկ դրականին դիմաց տասը ժխտական կայ: Իմ կարգին, կ'ուզէի միմիայն մէկ–երկու ծանրակշիռ հարցերու մասին համեստ կարծիք մը յայտնել: Խորհրդային տարիներուն, Հայաստան ամէն ինչի համար միայն մէկ տեղէ կախեալ էր. Մոսկուայէն: Իսկ այսօր...: Գաղտնիք չէ ոչ ոքի որ Հայաստանի պիւտճէն 10 եւ աւելի տարիներէ ի վեր կը գոցուի միջազգային «օգնութիւններով» կամ վարկերով: Օգնութիւն թէկուզ «մարդասիրական» = ողորմութիւն = մուրացկանութիւն: Հայը մինչեւ վերջին տասնամեակը, գոնէ անհատական գետնի վրայ, երբեք չէր մուրացեր: Իսկ հիմա ... պետական «մասշտաբով» մուրացկան է դարձեր: Իսկ վարկե՞րը: Փոխառութիւն որ օր մը չէ օր մը պէտք է հատուցանել աւելիով, տոկոսներով, ինչքան ալ չնչին ըլլան անոնք: Ի՞նչով... երբ երկրին ողջ արդիւնաբերութիւնը 12 տարիէ ի վեր կաթուածահար մնացած է: Ռուս մեծ քեռին հանդէպ «ճարը» գտնուեր է կարծէք. գոյք պարտքի դիմաց: Ազգային գոյքն այն ինչ որ ներքին «թալանչիները» չեն յափշտակած ցարդ, կը տրուի օտարին. իսկ երբ այլեւս բան չմնա՞յ տալիք...:

Գալով վարկերուն որոնք կը տրամադրուին Համաշխարհային դրամատունէն կամ Միջազգային դրամական Ֆոնտէն. ո՞վ կայ անոնց ետեւ եթէ ոչ ԱՄՆ–ու անխիղճ ու անաստուած դրամատիրութիւնը: Ի՞սկապէս շատ կը սիրէ Ամերիկան Հայն ու Հայաստանը որ տարեկան 100 միլիոն տոլար «օգնութիւն» ալ կը շնորհէ: Եթէ սիրէր, շատոնց ճանչցած կ'ըլլար ցեղասպանութիւնը: Բայց ինչպէս կ'ըսէր զօրավար Տը Կոլ, պետութիւնները ունին միմիայն իրենց շահերը: ԱՄՆ–ը այսօր կը վարուին ճիշդ յօդուածիս սկիզբը նշուած պատուելին պէս. նախ պատառ մը բան մը կը կերցնեն, կը խմցնեն որ յետոյ քարոզին մտիկ ըլլայ: Իսկ խնդրոյ առարկան ոչ թէ պարզ քարոզ է, այլ միջազգային բարդ քաղաքականութիւն: Երեւանի մէջ շինութեան մէջ է եղեր ամերիկեան ամենամեծ դեսպանատուներէն մին. իրա՞ւ այնքան կարեւոր երկիր է Հայաստան որու բնակչութիւնը հարիւր անգամ եւ տարածութիւնը 300 անգամ փոքր է ԱՄՆ–էն: Ինչի՞ պիտի ծառայէ այդ դեսպանատունը եթէ ոչ Ընքըլ Սամի քաղաքական նկրտումներու իբր կամրջագլուխ դէպի Կեդրոնական Ասիա, Հայաստանը վերածելով ռուսեւամերիկեան կռուախնձորի, եթէ ոչ նախապէս վերածուած չըլլայ պանանային հանրապետութեան, ինչպէս Փանաման: Ի ցիւ թէ սխալած ըլլամ այսպիսի տողեր գրելուս:

Անցողակի ըսենք որ Երեւանի մէջ ամերիկեան, Ֆրանսական կամ ռուսական համալսարաններու ստեղծումը բնաւ ալ մեր երիտասարդութիւնը արեւմտեան չափանիշներով զարգացնելու նպատակ չէ, այլ լաւագոյն ուղեղները կամացուկ մը, շատ դիւանագիտութեամբ իւրացնելը: Ո՞վ, ո՞ր միամիտը կրնայ հաւատալ թէ հոս կամ Ատլանտեանի միւս ափը «սթաժ»ի մեկնող երիտասարդը երբ իր առաջին աշխատանքը 1500 – 2000 Եւրոյով կամ տոլարով կրնայ սկսիլ, հայրենիք վերադառնայ 50.000 ողորմելի դրամով աշխատելու...: Ատիկա գաղութատիրական արդիական, ամենանուրբ ձեւերէն է. «կ'օգնեմ» քեզի, անզօրիդ՝ որ աչքեւս ծունկի գաս եւ կամքս կատարես: Ցաւօք այս տնաքանդ գործին մեղսակիցը դարձած է Սփիւռքի մեր ամենամեծ կազմակերպութիւնը Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, աջակցելով ամերիկեան համալսարանին, փոխանակ իր դրամները եւ ուժերը կեդրոնացնելու Կիպրոսի Մելգոնեանին վրայ, որուն սփիւռքահայութիւնը այնքան կարիք ունի որպէս իր վաղուան

քաղաքներուն ղարբնոց։

Գանք Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւններուն. տոլետական վարչակարգի օրով, կար «Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէ» մը. օրուան քաղաքականութեան պարտադրած իր բոլոր պակասութիւններով, նեղմտութեամբ ու հատուածականութեամբ, ան գոնէ արժանիքն ունէր յարաբերութիւններ հոնաւորելու, կարգաւորելու։ Իսկ այսօ՞ր։ Ոչ մէկ կառոյց եկաւ այդ կոմիտէն փոխարինելու, ստեղծելով քաոսային վիճակ այդ «յարաբերութիւններու» մարզին մէջ։ Ցանցանքը թերեւս կարելի չըլլայ միայն անկախ Հայաստանի իշխանութիւններու վերագրել։ Ըսփիւռքը ունի նիւթական մեծ (չեմ գործածեր հսկայ ածականը) կարողականութիւն. հարիւրեակներով մեծահարուստներ որոնք իրենց ունեցածը կը պարտին չարաչար աշխատանքի, գիտեն ինչ ըսել է գործարար, ձեռնարկատէր ըլլալը։ Սփիւռքը ունի նաեւ մտաւոր ոչ արհամարհելի ուժ։ Ամէն ասպարէզներու մէջ զարգացած հազարաւոր անձեր (բացի թերեւս զուտ քաղաքականէն)։ Այս ամէնը անհատական գետնի վրայ, ցաւօք։ Սփիւռքը չունէր, չունի այսօր ալ գաղութային ամուր ենթակառոյցներ. եւ մանաւա՛նդ տնտեսական ենթակառոյցներ որոնցմով հաւասար կշիռով մէջտեղ գար Հայրենիք – Սփիւռք յարաբերութիւններու նժարին մէջ։ Մէկ խօսքով՝ կարենար իր խօսքը ոչ միայն լսելի դարձնել, այլեւ «անցընէր»։ Մինչդեռ այդպէս չեղաւ։ Եւ ամէն ինչ մնաց անհատականի սահմանին։ Հայաստանցիները Սփիւռքին նայեցան միայն ՏՈՒՐ նշանաբանով։ Տասը տարիներ ետք, այսօր բացառիկ յաջողութեան օրինակ մը կարելի չէ նկատել Համահայկական հիմնադրամը։ Տընտեսական համագործակցութեան նպատակով ստեղծուած ընկերակցութիւններն ու փորձերը ալ մեծ յաջողութիւն չունեցան իրենք զիրենք տէր – տիրական նըկատող Հայաստանցիներուն դիմաց։ Հայաստանին սիրահարած մէկ բարեկամս (որ ամէն տարի քանի մը շաբաթ հոն կ՚անցընէ իր դրամներն ալ սառը – անոր պարպելով) անցեալները ինծի կը գրէր իր մէկ ծանօթին մասին, «լեցուն գլուխով մարդ» մը որ իր փորձագէտի ողջ կարողութիւնը հոն ի սպաս դնելով չորրորդ երեւան այցելութիւն կատարեր է, բայց ի վերջոյ «հայրենի հենցումենցներէն» այն աստիճան զզուեր է որ բարեկամիս ըսեր է. «Այդ իմ հայրենիքս չէ, քուկդ է», երբ նկատելով Տարօնն ու Վասպուրականը։ Նախընտրելի է ուշ քան երբեք, կ՚ըսէ ամէն լեզուներով ասոյթ մը։ Արա Աբրահամեանի մը նախաձեռնած համահայկական միութեան մը անշուշտ գովելի ստեղծումը նախ համասփիւռքեան ուժ մը կրնա՞յ ըլլալ։ Այն ատեն թերեւս Մեսրոպեան դասական ուղղագրութեան վերադարձի կոչերը աւելի լսելի դառնան,

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒԻ Պէզճեան սրահին մէջ է, որ այս տարի, Մեսրոպ Պատրիարք ընդունած է համայնքին ներկայացուցիչներուն եւ ժողովուրդին շնորհաւորութիւնները Ծնունդի առթիւ, Յունուար 6-ին։ Եկած էին նաեւ Պէյօղլուի քաղաքապետ՝ Գատիր Թոփպաշ, Կղզիներու քաղաքապետը՝ Ճօշքուն Եօզտէն, Շիշլիի քաղաքապետին կողմէ փոխ-քաղաքապետ՝ Վազգէն Պարըն։ Խօսք առնելով, Պատրիարքը նախ գոհունակութիւն յայտնած է որ բազմաթիւ հիւրեր ներկայ եղած են, յետոյ հայերէնէն թրքերէնի անցնելով, շարունակած է իր խօսքը։ Անդրադարձած է Կուսակալին Պատրիարքարան շնորհաւորական այցելութեան, ինչ որ երկար ժամանակէ ի վեր առաջին անգամ կը պատահէր։ Ստացուած էին նաեւ Հանրապետութեան նախագահին եւ Խորհրդարանի նախագահին շնորհաւորական ուղերձները, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ Թուրքիոյ մէջ բաներ մը փոխուիլ սկսած են եւ ողջունելի զգած է այս փոփոխութիւնը։ Պատրիարքը աւելցուցած է որ փոքրամասնութիւնները աւելի ուշադիր պէտք է ըլլան, որովհետեւ յայտնի է որ ոմանք ծուռ աչքով կը նային անոնց եւ եթէ, այսօր, Պետութիւնը ուշադրութիւն կը կեդրոնացնէ Հայերու նկատմամբ, պէտք է ընդունիլ որ արժանի են այդ ուշադրութեան։

ՕՐԹԱԳԻՒՂԻ Թարգմանչաց վարժարանին մէջ Ամանորեան հանդէս մը տեղի ունեցած է Նոր տարուան սեմին։ Հանդիսավարները՝ Լեռա Էրթաչճը եւ Րաֆֆի Սիլահլը բացումը կատարած են, ապա, խօսք առած է տնօրէնուհին Տիկին Մարի Նալճը, որ շնորհակալութիւն յայտնած է բոլոր անոնց որոնք սատար հանդիսացած են վարժարանին։ Իր խօսքէն ետք, աշակերտները գեղարուեստական յայտագիր մը ներկայացուցած են։

ՊՈԼՍՈՅ Ճեմալ Րէշիտ Րէյ համերգասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 15-ին, Սայաթ Զաման յաջող համերգով մը ներկայացած է հանրութեան։ Դաշնակահարը իր յայտագիրը կազմած էր Պախի, Մէնտէլսոնի, Շոփէնի, Ռավէլի, Մէսիանի գործերէն։

ՊԷՇԻԿԹԱՇԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, Յունուար 3-ին, տեղի ունեցած է աւանդական համերգը Ամանորի եւ Ծննդեան առթիւ, հովանաւորութեամբ Մեսրոպ Պատրիարքի։ Իրենց մասնակցութիւնը բերած են պոլսահայ երեք երգչախումբեր՝ Սամաթիոյ Սահակեան երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Սեւան Ակօշեանի, Գատըգիւղի Ս. Թագաւոր երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Սեւան Շէնճեանի եւ Ս. Վարդանանց երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Աստուշան Հալաճեանի։ Համերգի աւարտին, Պատրիարքը իր գնահատանքը արտայայտած է, ապա, ներկաները հաւաքուած են Պալեան սրահին մէջ, սիրոյ սեղաններու շուրջ։

ՖԷՐԻԳԻՒՂԻ Շիրինօղլու սրահին մէջ, Յունուար 2-ին, Մէրամէքճեան վարժարանի աշակերտները պատրաստած են «Մեր այս տարուան Կաղանդ Պապան» խորագրուած յայտագիր մը, որու ընթացքին ցոյց տուած են իրենց շնորհները։ Բացման խօսքը արտասանած է 8-րդ դասարանի աշակերտուհի մը, բացատրութիւններ տալով օրուան հաւաքոյթին մասին։ Ապա, գործադրուած է յայտագիրը, թատերախաղերով, արտասանութիւններով եւ երգերով։ Հանդէսի աւարտին, Թաղային Խորհուրդի ատենապետուհի՝ Ժագլին Էրմէն շնորհակալութիւն յայտնած է, հուսկ ելոյթ ունեցած է Պատրիարքը, շեշտելով թէ տնօրէնութիւնն ու ուսուցչական կազմը համբուրելի աշխատանք տարած են։ Յաջորդած է խնամեալ ընդունելութիւն մը։

Եթէ ... եթէ Ռուսաստանի մէջ նախկին Հայաստանցիներով մէջտեղ եկած այդպիսի կառոյց աւելորդ պերճանք չնկատէ հարցը։

Վաղը աւելի լա՞ւ կը լինի... երա՞ւ։ Առ այժմ Հայաստան երախտապարտ է ցուցաբերուած սփիւռքահայ «օգնութիւններուն». ոչ միայն խօսքեր կը շըռայլուին, այլեւ Երեւանի մէջ կայ Ալեք Մանուկեան փողոց, Կումայրիի մէջ (այս է բուն հայկական անունը եւ ոչ Թրքավարի Գիւմրին) Շարլ Ազնաւուրի ոսկեփայլ արձան։ Վաղը ո՞վ գիտէ ինչով կը մեծարուի Գըրք Գրիգորեան իր Լինսի հիմնարկով շռայլած միլիոնաւոր տոլարներուն համար։

Պիտի ուզէի գրութիւնս լրացնել պզտիկ մանրավէպով մը. դարձեալ շուրջ կէս դար առաջ էր. բիւթանիացի ծնողքիս բիւթանիացի բարեկամները յաճախ իրարու կ՚այցելէին (տակաւին ժամանցի համար հեռատեսիլ չկար այն ատեն), եւ յաճախ խօսակցութեան նիւթ կ՚ըլլային անցեալի բաներ։ Ես ալ անկիւն մը նստած անոնցմով «ականջս կը լեցնէի»։ Օր մը ատափազարցի ատամնաբոյժ Յովհաննէս Փափազեան (որ երկար ատեն եղաւ Պոմոնի Թաղականութեան ատենապետ) հետեւեալը պատմեց։ 1915ին Բիւթանիոյ (Նիկոմիդիոյ) համբաւաւոր Առաջնորդարդէն ծերունազարդ Ստեփանոս Արք. Յովակիմեան իր կարգին աքսոր կ՚երթայ։ Սրբազանը շրջապատուած է «մտաւորականներով» (իմա վարժապետներ)։ Եւ երբ իրենց կառախումբը կը հասնի Կիլիկիոյ մատոյցներուն, յանկարծ անոնցմէ մին բարձրագոչ կը սկսի երգել «Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա...» որուն վրայ սրբազանը սապէս կ՚առարկէ – «հա օղուլ, ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա, ամմա աս պիչիմը չէ»։ Արդեօք մենք ալ ի վերջոյ յարասելով Ստեփանոս Սրբազանին, պիտի ստիպուի՞նք օր մը ըսել թէ ցանկայինք տեսնել փանկախութիւն, ամմա աս պիչիմը չէ...

Ցոյսը պէտք է միշտ կենդանի մնայ. ան հայութեան ուղեկցեր է դարեր շարունակ. չէ մարեր ամենամռայլ օրերուն իսկ. բայց յոյսն ալ չէ՞ նմանիր մոմի մը. երբ կը հալի, կը սպառի, ի վերջոյ պատրոյգը կը մխայ ու կը մարի։ Անսպա՞ռ է հայութեան մոմը։ Տա՛յ Աստուած որ այդպէս ըլլայ։ Վաղը դարձեալ լա՞ւ կը լինի. ի՞սկապէս։

ՍՏ. Պ.

Մարսէյլ

Livres reçus

LE LIBAN

A la veille et au début de la guerre. Mémoires d'un gouverneur, 1913-1915

OHANNES PACHA KOUYOUMDJIAN

Introduction, édition et notes
Raymond H. KEVORKIAN,
Vahé TACHJIAN
et Michel PABOUDJIAN

Edition du Centre d'Histoire
Centre d'Histoire Arménienne Contemporaine,
Bibliothèque Nubar de l'UGAB, Paris

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

12

– Վերջ ի վերջոյ իրաւունքս էր, – կը շարունակէր ջղայնացած, – բացէ՛ք դուռը եթէ... եթէ ոչ կը կոտրեմ... առանց կասկածի, կը կոտրեմ, յետոյ չեմ խառնուիր...

– Խը՛ռռռ, խը՛ռռռ, խը՛ռռռ...

– Կո՛ղ, – կը պոռար արդէն զայրացած։

Երբ առաւօտը արթնցայ, իր անոյշ ու չար աչքերով կը ժպտէր աչքերուս։

– Անուշներ ըլլայ, ապտակը, – ըսաւ ուրախ։

– Այո՛, այո՛, ի հարկէ, անուշներ ըլլայ, քսի արագ, յանկարծօրէն փառաւոր ապտակ մը փակցնելով դէմքին։

Կատաղի, ուզեց հատ մըն ալ ինք զարնել ինծի, ցատկեցի ետ ու ինկաւ գետին։

– Ես այս տեսակ աշխարհքին հիմը դընողին աղջիկը.., – հայհոյեց համակերպած։

– Ես ալ կնիկը..., ըսաւ ուրիշ մը։

– Սիրե՛նք, – ըսինք բոլորս մէկ։

– Ես ձեր բոլորին հոգիները... – ըսաւ լուրջ ու աւելցուց ժպտուն – սիրեմ...

Նոյն երեկոյեան ես ու Վահրամը գացած էինք ծովեզերք։ Իտալական մեծ նաւ մը խարսխած էր քարափը ու չարժական կամուրջը ձգած վար։ Բազմաթիւ բեռնակիրներ կ՚աշխատէին։ Արեւին մէջ եւ քարին վրայ նստանք ու կարօտով, բայց եւ տխրութեամբ կը նայէինք ծովուն ու կը վիճէինք, չե՛մ գիտեր ինչու, քիչ առաջ պատին վրայ կարդացած մէկ յօդուածնուս մասին։ Խնդիրը կը վերաբերէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ հակառակ տիրող փափուկ պայմաններուն, մեր երիտասարդի անհոգութեամբ բարձրաձայն կ՚արտասանէինք այդ անունը։

Յանկարծ տեսանք որ բեռնակիր մը պարանի մը կռթնած կը լսէր մեզ։ Վայրկենաբար դադրեցանք խօսելէ, բայց ան մօտեցաւ մեզի. անշուշտ զգացած էր որ մեզի կրնար խօսիլ։ Գործերնին վերջացած էր։ Նստաւ քովերնիս եւ սկսաւ խօսիլ իր բարի ու քիչ մը կոպիտ լեզուով։

Սեպուհի նախկին զինուորներէն էր։ Բաբերդցի։ Արեւառ, բայց զօրաւոր, բայց նաեւ բարի դէմքով։ Ճակատը նեղ ու մազերը խճուճ։ Բարձր ու առոյգ հասակ ունէր ու պատկառազդու մարմին։ Բազուկները որ մերկ էին, կը ցուցադրէին հարուստ ու զօրաւոր մկանային դրութիւն մը։ Գլխարկը դրաւ գետին։ Ծխախոտի տուփը հանեց, առաջարկեց մեզի, յետոյ ինք ալ հաստ գլանիկ մը փաթթեց։ Ու սկսանք ծխել։

Նստած էինք շուրջանակի։ Կը խօսէր ցած ձայնով ու նայելով շուրջը, ներս քաշելով ծխախոտին ծուխը։ Ինք ալ նոր եկած էր Հայաստանէն։ Սիրտը լեցուն էր եւ անշուշտ ատոր համար էր որ կը խօսէր մեզի անկեղծութեամբ, պարզելով իր մաղձը։

– Ես սրանց մէ՛րը..., – ըսաւ անկեղծ ու շողացող աչքերով։

Վահրամը մտիկ կ՚ընէր զայն խանդավառութեամբ։ Փորի վրայ պառկած էր տաք քարերուն վրայ, արմուկները գետին ու գլանիկը բերանը։ Կը սիրէր մանաւանդ պարզ ու անկեղծ մարդիկը, որոնք իրեն նման ամբողջ սրտով սիրել ու ատել գիտեն։ Իր աչքերը կը շողային եւ մէջ ընդ մէջ կը հայհոյէր համայնավարներու հասցէին։

Արեւը կը ծռէր իր վախճանին, դէմը, հորիզոնն ի վար։ Ձկնորսի նաւակներ հետզհետէ կը մօտենային լեցուն, քիչ մը վարը։ Բազմութիւնը կ՚աղմկէր։ Աղքատ մարդիկ կը հաւաքուէին մակոյկներուն շուրջը։ Իտալական նաւէն խումբ խումբ դուրս եկան նաւաստիները։ Անշուշտ, կ՚երթային պտոյտի։ Ձկնորս մը բարձր ձայնով ու Թրքերէն կը գովէր իր ապրանքը. անշուշտ Սեւ Ծովի եզերքներէն էր։

Վահրամը ու Սեպուհի զինուորը հայհոյեցին միաբերան Թուրքին հասցէին, որ կը յամառէր պոռալ։

– Ես քու աղտոտ լեզուիդ արմատը, – կ՚ըսէր Վահրամը վայրի, իր խոշոր աչքերը բարձրացնելով վրաս ու զարմանալով, թէ ի՞նչպէս կարելի է լռել ու անտարբեր մնալ։

Ես երազուն կը նայէի ծովուն, կանաչի զարնող ջուրին որ կ՚ուռէր իրիկնային հովին զգուանքէն ու պզտիկ ալիքներով կը զարնուէր եզերքին։ Յանկարծ միտքս ինկաւ որ հետեւեալ օրը կայարանի աղջկան հետ ունեցած ժամադրութեանս օրն է եւ սիրտս պղտորեցաւ։ Ձգացի առաւօտուընէ ի վեր սիրտ կրծող տխրութեան պատճառը։ Ի՜նչ տխուր է սիրոյ կսկիծը, ինչ ցաւալի՜։

– Անունդ ի՞նչ է, – կ՚ըսէր զինուորը ընկերոջս։

– Վահրամ ու անորը՝ Երուանդ։

– Իմ անունս Արշակ է, – շարունակեց միւսը հպարտ, – մեր Սեպուհին անունը – ու գօտիի նայելով շուրջը ցցուց փոքր վանեցիին մետաղեայ զինանշան գնդասեղ մը, որ կը կրէր Հ. Յ. Դ. սկզբնատառերը։

– Աղբէրս է Ամերիկայից ղրկել, – յարեց։

Վահրամը կը քննէր զինանշանը ագահ աչքերով։ Երբ նայեցայ աչքերուն, յըստակօրէն զգացի, որ եթէ կարենայ, կը գողնայ առանց խղճահարութեան. այնքա՜ն սիրտը փակաւ վրան։

Ուշ լուսնկայ գիշեր էր, երբ ձգեցինք քաղաքը։ Տուն հասնելու համար ունէինք կէս ժամուան ճամբայ։ Կը քալէինք դանդաղօրէն, ձեռքերնիս գրպաններնիս ու մէյմէկ գլանիկ բերաննուս։

(Շար. 43)

CONTRE LA TURQUIE DANS L'EUROPE

MOBILISATION GÉNÉRALE

Pour l'application de la résolution du 18 juin 1987

MEETING

LE DIMANCHE 1er FEVRIER A 15 HEURES 30

Au Palais des Congrès de Paris (Pte Maillot)

Avec des leaders des Partis politiques français

Contact : contact@cdca.asso.fr
Tél. : 01 44 83 07 02

Comité de Défense de la Cause Arménienne

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section Marseille Ville/ SOSSE MAYRIG

super loto

Dimanche 18 janvier à partir de 15h

Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture
12/14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er

— 1 carton 6 euros

— 3 cartons 16 euros

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE organise un G A L A AU PROFIT DE SES ECOLES Samedi 13 mars au PACI d'Issy-les-Moulineaux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
Փ Ա Ր Ի Զ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ, ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Դասախօս՝ երաժշտագէտ
ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Ուրբաթ, Յունուար 23, ժամը 20·30–ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Au
Centre Culturel SAINT MESROB

B A R D I G
présente

« E G L I S E S A R M E N I E N N E S »

EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART

du 20 janvier au 1er février

Vernissage Mardi 20 janvier de 19h à 21h

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition: tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

« MANOUGNEROU OR »

organisé
par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne

Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30

Salle Rossini
Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris

Au programme

★ CONCOURS DE DEGUISEMENT
Venez costumés pour participer et gagner

★ SPECTACLE DE MARIONNETTES

Grands-parents — parents — enfants — amis
Vous êtes tous invités à cet après-midi festif

Venez nombreux

ARMÉNIE
PROMOTION SPÉCIALE
AVION* +7 NUITS HOTEL**** +TRANSFERTS
500€*

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AERIENNE
ARMENIAN

* Depart Paris
* A partir de

PARIS • SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77

LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26

MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61

EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30

Sabera@wanadoo.fr — www.saberatours.fr

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian par sa **METHODE AUDIOVISUELLE**

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 20
MARDI
20 JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris

Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70

Courriel (E-Mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամերիկայ սովորական)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. Paris 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.861 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.861

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐԹԻՒՐ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ ԾԵՐԱԿՈՅՏԻՆ ՄԷՋ

Հայաստանի Ազգային ժողովի պատուիրակութիւնը Յունուար 14-ին հանդիպում ունեցած է Ֆրանսայի Ծերակոյտի նախագահ Ք. Փոնսըլէ հետ: Նիւթ եղած են սերտ յարաբերութիւնները, պաշտօնական կապերը. Քննարկուած են [illegible] յարաբերութիւններու հարցերը: Նախնական համաձայնութիւն գոյացած է որ Ք. Փոնսըլէ Հայաստան այցելէ 2005-ի ընթացքին: Երկու նախագահները ստորագրած են միջ-խորհրդարանական համագործակցութեան համաձայնագիր:

Յունուար 15-ին Ա. Պաղտասարեան հանդիպում ունեցած է Ֆրանսայի Արտաքին գործերու նախարարութեան գլխաւոր քարտուղար Փ. տը Վիլբէյի, յետոյ Ծերակոյտի Ֆրանսա – Հայաստան բարեկամութեան խումբին հետ:

Հայաստանեան պատուիրակութիւնը Լիւքսէմպուրկի պալատի մէջ ներկայ եղած է Ծերակոյտի նիստին: Ք. Փոնսըլէ ողջունած է պատուիրակութիւնը, ինչպէս նաեւ վարչապետ Ժ.-Փ. Ռաֆարէն որ ողջունած ու [illegible] ուղղած է հայ ժողովուրդին:

«ԱՐՓԻՆԷՓՐԷՍ»

(Յունուար 17/19)

ԶՕՐԱՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՐՑԸ ՉԷ ՓԱԿՈՒԱԾ

Պաշտպանութեան նախարարութեան արտաքին յարաբերութիւններու եւ ռազմական համագործակցութեան վարչութեան պետ, գնդապետ Միքայէլ Մելքոնեան Յունուար 16-ին մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ըսած է որ ՕԹԱՆ-ի զօրավարժութիւններուն [illegible]

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ՎՐԱՍՏԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻՆ ԴԷՄ ԱՆՓԱՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Վրաստանի մաքսաւորները մաքսային [illegible] Հայաստանեան Վր-

բաստան բեռ փոխադրողները ստիպուած կ'ըլլան մաքսակէտերէն անցնելու:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐԹԻՒՐ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՈՒ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՀԵՏ

(ՅՈՒՆՈՒԱՐ 16)

Հայաստանի Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեան Փարիզի պաշտօնական հանդիպումները աւարտելէ ետք, Մարսէյլ մեկնելէ առաջ, Ուրբաթ երեկոյ դեսպանատան մէջ հանդիպում ունեցաւ նախ լրատուիւններու, ապա համայնքի կազմակերպութիւններուն, մարմիններուն ներկայացուցիչներուն հետ:

Լրատուիւններու, որոնց մաս կազմեցին հայաստանեան հեռատեսիլի երկու կայանի թղթակիցներ, տեսագրողներ ալ, շուրջ երկու տասնեակ ներկայացուցիչներուն բարի գալուստ մաղթեց դեսպան Է. Նալպանտեան, ապա իր տեսակցութիւններուն, հանդիպումներուն մասին խօսք առնելու հրաւիրեց օրուան հիւրը:

Ա. Պաղտասարեան մեծ գոհունակութեամբ արտայայտուեցաւ Ֆրանսայի իշխանութեան գլխաւոր դէմքերուն հետ իր հանդիպումներուն մասին: Տեսակցութիւններ ունեցած էր նաեւ կառավարութեան բանբեր Ֆ. Գոփէի, Ֆրանսախօսութեան նախարար Վիլցէրի հետ: Յատկապէս ուրախ էր Ֆրանսայի եւ Հայաստանի միջեւ ստորագրուած համագործակցութեան համաձայնագրերուն համար որոնց մեծ զօրակցութիւն կու տային թէ՛ Ազգային Ժողովը, թէ՛ Ծերակոյտը: Գործակցութեան կողքին կը փափաքէր Հայաստանի ու Ֆրանսայի քաղաքներուն միջեւ զուգորդութիւններու թիւը մեծցած տեսնել: Ա. Պաղտասարեան նշեց թէ իր անձին ու գլխաւորած պատուիրակութեան ցոյց տրուած սերտ բարեկամութեան մէջ միշտ նշմարած էր Ֆրանսահայ կարեւոր գաղութին դերը:

Պատասխանելով ներկայ լրագրողներու բազմաթիւ հարցումներուն, ան համառօտակի անդրադարձաւ սահմանադրական փոփոխութիւններու աշխատանքին, Թուրքիոյ Եւրոպական միութեան անդամակցութեան, Հայեւթուրք հաշտութեան խումբին գործունէութեան, կաշառակերութեան դէմ պայքարին, եւ այլն:

Սահմանադրական բարեփոխումներու մեկնակէտը Եւրոպայի Խորհուրդին պահանջները եղած էին ու կարեւոր կէտերը կը կազմէին ընտրական, տնտեսական, վարկերու, աւանդներու, դատական ոլորտի փոփոխութիւններ: Կը նախատեսուէր Խորհրդարանի իշխանութեան սահմանները ընդլայնել, Հանրապետութեան նախագահին իշխանութիւնը կրճատել, վարկերը գործածութեան փուլէն առաջ ու գործածութեան ընթացքին հակակշռի ենթարկել:

Ա. Պաղտասարեան Թուրքիոյ Եւրոպական միութեան անդամակցութեան մասին ըսաւ թէ կարելի չէ զոյգ չափանիշ կիրարկել եւ որեւէ երկիր պարտի իր պարտաւորութիւնները ամբողջութեամբ կատարել: Ինք դրական մօտեցում չունէր Հայեւթուրք հաշտութեան խումբին գործունէութեան, այնքան ատեն որ ատիկա պետական նախաձեռնութեան մը արդիւնք չէր: «Կասկածելի փինանսաւորումով կասկածելի մարդկանց» կողմէ ձեռնարկուած քայլը հետաքրքրական չէր իրեն համար, մինչդեռ պետական մակարդակի երկխօսութեան տրամադիր էր Թուրքիոյ հետ, տարածքաշրջանի կայունութեան, միասնական շուկայի հեռանկարներով:

Կաշառակերութեան դէմ պայքարի վճռակամութենէն վիջում խնդրոյ առարկայ չէր կրնար ըլլալ: Հայաստան, ինչպէս ըսաւ Ա. Պաղտասարեան, դրացի երկիրներէն աւելի լաւ վիճակի մէջ ըլլալով հանդերձ, մխիթարական չէր կացութիւնը: Ներկայիս պայքարի ձեւաւորման աշխատանքը կը տարուէր:

Համայնքի ներկայացուցիչներու հետ հանդիպումին ներկայ եղաւ պատուիրակութեան կազմն ալ, որուն միացած էր Ֆրանսայի Երեւանի դեսպանը Հ. Գիւնի: Ան ըսաւ թէ Ֆրանսայի մէջ միշտ ծագումով հայ Ֆրանսացիներու հանդիպելէ ետք, այսօր Երեւանի մէջ վերածնելու վրայ է ծագումով Ֆրանսացի Հայու: Շատ ընթացիկ երեւոյթ չէր որ նման պատուիրակութեան մը ընկերանար դեսպան մը, բայց ան բացատրեց թէ Հայաստանի ու Ֆրանսայի կապերը, գործակցութեան մարզերը, հեռանկարները շատ մօտէն կը հետաքրքրեն զինքը:

Հոս եւս Ա. Պաղտասարեան պատասխանեց ներկաներու հարցումներուն որոնք լայն չափով նոյն նիւթերը շօշափեցին: Իր պատասխաններուն մէջ բաւական անկեղծ քաղաքական դէմքի մը շեշտը ունէր ան, երբ կ'ըսէր օրինակ, թէ Երեւանի բարգաւաճումը երկրին ընդհանուր պատկերը չի տար ու մարզերուն մէջ վիճակը ծանր է: Անհրաժեշտ է որ միջին խաւ ձեւաւորուի, մանր ու միջին առեւտրական ձեռնարկութիւններով եւ ոչ թէ ամէն օր հարուստը արթննայ աւելի հարուստ, իսկ աղքատը՝ աւելի աղքատ:

Վրաստանի նոր իշխանութեան հետ ինք շատ լաւ կապեր ունի ու կը յուսայ որ երկկողմանի յարաբերութիւնները բարուոք պիտի զարգանան: Վրաստանի կայունութիւնը կարեւոր է Հայաստանի համար որուն բեռներուն 80%-ը այդ ճամբով կը փոխադրուին: Յետոյ, կայ կարեւոր թիւով հայութիւն մը: Ինչ կը վերաբերի Ջաւախքի հարցի մը, Վրաստանի մասնատման հեռանկարի մը առջեւ թերեւս կարելի է քայլ մը ընելու մասին մտածել, բայց առանց ատոր «Նոր ճակատ ընդունելու ի վիճակի չենք» ըսաւ Ա. Պաղտասարեան: Շեշտեց թէ պէտք չէ մասնաւորաբար մոռնալ վրացեւթուրք ռազմական խորացող յարաբերութիւնները:

Ղարաբաղի հարցին մէջ Ազգ. Ժողովի նախագահը համոզուած է որ վերջնական լուծումը փոխադարձ զիջումներու ճամբով կարելի կ'ըլլայ եւ ոչ թէ երկու նախագահի հանդիպումով մը որոշուածով: Հարցը այն է որ զիջումներուն պէտք է պատրաստել ժողովուրդները:

Ընդհանուր հետաքրքրութեան այս նիւթերէն զատ, հարցումներ եղան նաեւ առանց տեղին ու անձին նկատառման, որոնք անհարկի կերպով երկարեցին հանդիպումը: Ցայտնապէս, տակաւին ճամբայ ունինք կտրելիք մինչեւ որ հասնինք ոչ աւելորդ, ոչ անտեղի հարցումը ճիշդ անձին ուղղելու հասունութեան:

Արթիւր Պաղտասարեան ու գլխաւորած պատուիրակութիւնը Յունուար 17-ին մէկ օրուան այցով մեկնեցան Մարսէյլ, իսկ Յունուար 19-ին կը վերադառնային Երեւան:

Ա. Պաղտասարեան Հայաստանի շատ երիտասարդ քաղաքական դէմքերէն է: Ծնած է 1968-ին Երեւան: 1992-ին աւարտելէ ետք իրաւագիտական ուսումը, աշխատած է մամուլին մէջ («Աւանգարդ»): 1993-ին Շէնգաւիթի շրջանային խորհուրդին գործադիր կոմիտէին փոխ-նախագահ կ'ընտրուի, 1994-97 կ'ուսանի Ռուսաստանի Հանրային պաշտօններու Ակադեմիային մէջ, նոյն տարին երեսփոխան կ'ընտրուի: Տարի մը ետք Իրաւաբաններու միութեան նախագահ կը դառնայ, 1997-ին նաեւ Մոսկուայի մէջ կը պաշտպանէ իրաւագիտական աւարտաճառը, 1998-ին կը հիմնէ «Օրինաց երկիր» կուսակցութիւնը: 1999-ին կը վերընտրուի նոյն կուսակցութեան ցանկին վրայ: 2000-ին Երեւանի Ֆրանսական համալսարանին հիմնադիրներու խորհուրդին կը նախագահէ, յետոյ, 2002-ին, Կովկասի շրջ. եւրոպական Ակադեմիային: 2001-2003 Ազգային Ժողովի Արտաքին հարցերու մշտական յանձնախումբին անդամ է, 2003 Մայիս 25-ի երեսփոխանական ընտրութեան կը վերընտրուի, իսկ Յունիս 12-ին Ազգային Ժողովի նախագահ կ'ընտրուի: Ամուսնացած է, երկու զաւակ ունի:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ՞ ՕԹԱՆԻ-Ի ԶՕՐԱՓՈՐՁԵՐՈՒՆ

Ազրպէյճանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Գուլիեւի կարծիքով Սեպտեմբերին Պաքու տեղի ունենալիք ՕԹԱՆ-ի զօրափորձերուն խնդրական է Հայաստանի մասնակցութիւնը: Պատճառը այն է որ Հայաստան չէ մասնակցած Պաքուի նախապատրաստական աշխատութեան: Գուլիեւ կ'ենթադրէ որ լաւագոյն պարագային Հայաստանին 1 – 2 դէտով մասնակցելու իրաւունք կը վերապահուի:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

Յունուար 16, Ուրբաթ կէսօրէ ետք, Տաշիր քաղաքէն 10 քիլոմեթր հարաւ-արեւմուտք 3.3 աստիճանի երկրաշարժ մը արձանագրուած է: Ցնցումները զգալի եղած են Գիւմրիէն, Սպիտակէն, Վանաձորէն, Ստեփանաւանէն եւ Նալպանտ գիւղէն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂՏԱՏԻ համախմբումի շէնքին առջեւ է, որ Կիրակի, Յունուար 18, ժամը 7.50-ին կառք մը պայթած է, երբ կը խուժէր շէնքին վրայ եւ ահաւոր խուճապ մը ստեղծուած է: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 25 մեռեալ կայ եւ մօտ 100 վիրաւոր: Մեռեալներու մէջ կան երկու Ամերիկացիներ, միւսները Իրաքցի աշխատաւորներ են: Ցարդ գործուած ոճրափորձերուն ամէնէն մահացուն էր: Այդ շէնքին մէջ կը գտնուի նաեւ ամերիկացի վարիչին՝ Փօլ Պրէմէրի գրասենեակը: Պայթող կառքը 500 քիլօ պայթուցիկ կը կրէր:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ նախատեսած, նոյնիսկ որոշած, օրինագիծը աշխարհականութեան վերաբերեալ, որ խորքին մէջ միայն լաչակ չկրելու հետ կապ ունի, կը շարունակէ աղմուկ յարուցանել, ոչ միայն Ֆրանսայի այլեւ սահմաններէն դուրս: Ֆրանսայի մէջ, սկսելով Փարիզէն բազմաթիւ ցոյցեր տեղի ունեցան

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

-13-

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԵԽՍԵՐՈՍ

ՄԻ ԱՆԲԱԽՏ ՏՂԱՑ...

Արագած լերան արեւմտեան հարթավայրի այս անկիւնը, որ Պէմզաշէնէն դէպի Լենինական դիւղը կը բարձրանայ, պատմական յուշարձաններով հարուստ կէտ մըն է ուր մի քանի հազարամեթր տարածութեան վրայ, կարելի է Պղինձի եւ երկաթէ դարերու կողքին՝ հանդիպիլ քրիստոնէական շրջանի Ե.–էն մինչեւ ԺԷ. դարու եկեղեցիներու, գերեզմանաքարերու, մահարձանի (Ապլղարիպ Պահլաւունիի) լքուած իրենց բնական միջավայրին մէջ, ամայի, ալեծածան դաշտերով շրջապատուած, որ դարերու ընթացքին, ժամանակի եւ բնութեան դոյները զգեցած, այն տպաւորութիւնը կը թողուն որ առաջին մէկ օրէն աւերակ ծնած են ... եթէ փորձուէինք վերականգնել, պիտի կորսնցնէին իրենց ամբողջ հմայքը:

Ամէն այցիս, տարօրինակ ուժ մը, մագնիսի նման քայլերս մինչեւ հոն կ'առաջնորդէ: Տարակոյս չկայ որ տեղւոյն գեղեցկութիւնը իր բաժինը ունի, բայց Հայաստանի մէջ շատ աւելի հրապուրիչ անկիւններ կան... ամբողջական կանգուն մնացած վանական համալիրներ, պատմական հարուստ արձանագրութիւններով զարդարուած, նուրբ խորաքանդակներ, – բայց սա մէկը խօսուն բան մը ունի... երբ Պէմզաշէնէն դէպի Լուսակերտ բարձրանաք, ճամբու կէսին կիսաքանդ, տուֆակերտ սիրուն եկեղեցի մը կայ, Մակարավանքի Ս. Սիոնը 1001 թուականէն, ոչ խորաքանդակ ունի, ոչ գմբէթ, ոչ խաչքար... միակ հարստութիւնը փոքր – երկաթագիր, երեք բառով արձանագրութիւն մըն է, անթուական, անժամանակ՝ ՄԻ ԱՆԲԱԽՏ ՏՂԱՑ...

Տարիները կը սահին, բայց այս անբախտ տղան աւելի եւ աւելի կը գրաւէ մտածութիւնս, կը թափանցէ ներաշխարհիս մէջ, կ'առնէ զանազան դէմքեր, կը փոխադրուի դարէ – դար, կը դառնայ ԱԶԳ, կը դառնայ ԵՐԿԻՐ... մի անբախտ ա՞զգ, մի անբախտ երկի՞ր... ո՞վ էր այս անբախտ տղան... սրտաբեկ սիրահա՞ր մը թէ որբացած պատանի մը, պանդխտութեան մեկնող երիտասա՞րդ մը թէ անձնասպանութեան դուռը հասած յուսահատ մը... «ՄԻ ԱՆԲԱԽՏ ՏՂԱՅ»... արդեօ՞ք երկրագունդի մէկ կորսուած անկիւնին մէջ տակաւին կ'ապրի, թէ դարեր առաջ անհետացած է այս աշխարհէն...:

Արեւմուտքի հասարակաց միջոցները, հանրակառք, շոգեկառք, հասարակաց վայրերը կայարան, հիւանդանոց, զորանոց, մայրուղի ... իրենց պատերը ծեփած են գոյնզգոյն «կրաֆիթիներով», կուշտ ծնողներու կուշտ զաւակներ, յուսամոլութեան ժամանցի գրաղանք դարձուցած են երկրին պատերը մրոտելը: Անդին, Հայաստանի այս անմարդաբնակ, ամայի մէկ անկիւնը, կիսափուլ հազարամեայ եկեղեցիի մը հարաւային սրբատաշ պատին վրայ, ՄԻ ԱՆԲԱԽՏ ՏՂԱՅ արձակած է իր գոյութենական ճիչը եւ անհետացած միջոցին մէջ...:

ՏՀԱՃ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Հայաստանի մէջ հինէն ի վեր ունէի շատ մը մտաւորական, արուեստագէտ բարեկամներ, որոնց հետ այնքան հաճելի էր սեղան նստիլ եւ հայրենասիրութենէ ճառել:

Համայնավարութեան վերջալոյսի տարիներն էին. քիչ մը արուեստագէտ, քիչ մը մտաւորական, եւ շատ հայրենասէր, աննկարագրելի ուրախութեամբ կը համակուէր հոգիս երբ զգացումներս ընդունելութիւն գտնէին հայրենի մտաւորական այդ շրջանակէն:

Տարիները անցան: Ես մնացի նոյնը, մի քանի թել աւելի սպիտակած մազերով, իմ հայրենի բարեկամներէս շատերը դարձան քաղաքական գործիչ, գըրեցան կարեւոր կուսակցութեան մը անդամ, վրձինն ու գրիչը մառան թողած՝ հիմա դարձած են պետական մեքենայի մղիչ ուժեր... հեռուէն միայն կը տեսնըւին, քիչ մը աւելի կը մօտենան երբ արտասահման զանուին, մեր կողմերը: Այն ամէն ինչ որ անհանդուրժելի էր այդ օրերուն, սխալագրութիւն, օտարամուտ բառեր, հարստութեանց անհաւասար բաժանում, պատմական յուշարձաններու անտեսում, խօսքի եւ գրիչի սահմանափակում, ընկերային անարդարութիւն... ներկայիս շատ բնական կը թուի իրենց – «Նոր անկախացած երկրի մը բնական ընթացք»...–: Այո՛. Նոր անկախացած երկիր մը որ հազարամեակներ բոլորած է եւ օտար լուծերու տակ գտնուած ատեն միշտ գրած է ուղիղ, խօսած է ընտիր, նորոգած է իր յուշարձանները... եւ այսօր միայն անդրադարձած են մեր երէկուան մտաւորականները որ անկախութեան ատեն «ուրիշ շատ աւելի կարեւոր հարցեր կան...» Այս ի՞նչ կարեւոր հարցեր են որ մաքուր հայերէն խօսելու եւ ուղիղ գրելու արգելք կը հանդիսանան, ե՛ւ ժողովրդավար ե՛ւ արդար ըլլալու...:

ԹՈՇԱԿԱՒՈՐԸ...

Հայաստանի հիմնարկներուն մեծագոյն մասին տնօրէնները (ռեկտոր) վաթսունը անց պատուական անձնաւորութիւններ են որ նոր քուէարկուած օրէնքի մը համաձայն պէտք է թոշակի անցնէին... Պարտադիր թոշակի անցաւ միայն մէկը որ իր աշխուժութեամբը, նուիրուածութեամբը, ամբասիր գործով, զոհաբեր կեանքով կրնար «ՁԱՐ ՕՐԻՆԱԿ» ըլլալ միւսներուն...: Նախ Պետական պատկերասրահը առնուեցաւ ձեռքէն, ապա փր կեանքի հատորը, իր երկար տարիներու ստեղծագործած թանգարանը Մարտիրոս Սարեանի... եւ իմ երբեմնի մտաւորական եւ արուեստագէտ բարեկամներէս ոչ մէկը ուզեց միջամտել... «ուրիշ շատ աւելի կարեւոր հարցեր կան» անպայման...:

«ԱՐՄԻՆԻԸՆ ՖՈՐՈՒՄ»

«Ժամանակակից զործերու» թերթի մը անունն է, հազարներէն մին որ այս տարօրինակ անկախութեան մէջ, ամէն օր սունկի նման կը բուսնին:

Զհասկցայ թէ ի՛նչ հետաքրքրութիւններ կրնային առաջնորդած ըլլալ անոր հրատարակիչը Հայագիտական առաջին միջազգային համագումարի դահլիճ, բայց խոն էր, երկու մեթրի սահմաններուն հասնող իր հասակով, լեցունկեկ մարմնով ամերիկեան հնչումով բայց ընտիր հայերէնով, օտար անուն կրող, նիւ–եորքեան հրէականը յիշեցնող, որուն հետ հանդիպումս եղաւ բոլորովին պատահական եւ միջանցքին մէջ. սկիզբ եւ վերջ:

Իր խմբագրած «Ժամանակակից զործերէն» աւելի, մեծ կիրքով խօսեցաւ միասեռականութեան բարիքներու, ազատ սիրոյ առաւելութեան, հայ եկեղեցւոյ ժամանակավրէպ հաստատութիւն մը ըլլալու, ցեղասպանութեան անհեթեթութեան, եւ այլ զանազան եւ զարմանազան նիւթերու մասին...:

Կեանքիս մեծագոյն մասը արեւմտեան ամէնէն յառաջացած երկիրներուն մէջ ապրած ըլլալով հանդերձ, այնքան կըրքոտ եւ ներշնչուած ջատագովի չէի հանդիպած մարդկութեան բարոյական անկումի այս երեւոյթներուն հանդէպ, որ փտութեան ճանապարհի վրայ գտնուող կարգ մը պետութիւններ կ'ուզեն օրինաւորել... ի՛նչ բախտաւոր էի որ մեր Գիտութեան Ակադեմիայի Նրբանցքին մէջ կը լսէի այս անսպասելի ներբողեանը...:

ՍՈՍՆ Ա ԷԼԻ՞...

Միայն ռուսական բարդոյթով չէ որ պաշարուած է Հայաստանի Հայը, ունի կարգ մը այլ արտայայտութիւններ որ ես կը վերագրեմ «յարգանքի բարդոյթի» ազգային կուռքերուն հանդէպ:

Վազգէն Սարգսեա՞նը ... սխալ բան չէ ըրած: Դէմիրճեա՞նը ... քաւ լիցի ամէն ինչ կատարեալ էր իր մէջ: Շիրա՞զը ... կեանքին մէջ չէ խմած, եւ այլն:

Այդ օր, Մարկարիթայի աշակերտները ելոյթ պիտի ունենային թատերական հիմնարկի սրահին մէջ: Մուտքը բարեկամներու համար ձրի էր: Մարկարիթան մերժել պիտի ըլլար մեծագոյն անիրաւութիւն: Այնքան հրաշալի, հայրենասէր կին մըն է, նուիրուած հայ երաժշտութեան, պատանիներու դաստիարակութեան, միշտ լաւատես, քաջալերող, եռանդուն, սիրուած եւ յարգուած իր շրջանակէն:

Նման տեղեր կը ջանամ ուշ հասնիլ, ուշադրութիւն չգրաւելու, կիսամութ սըրահին մէջ դիւրամատչելի անկիւն մը գտնել եւ դիւրութիւն ունենալ նաեւ աննշմար դուրս ելլելու, բազմութենէն առաջ:

Մարկարիթան մուտքին կը սպասէր. ափսոսաց որ արդէն հանդէսը սկսած է: Երիտասարդ – երիտասարդուհիներ էին, կ'երգէին, կ'արտասանէին, թատերական կտորի մը հատուածը կը ներկայացնէին, յանդուգն, համարձակ ու պէտք է ըսել՝ բաւական տաղանդաւոր կերպով:

Բազմութեան ապականած օդէն զատ, մթնոլորտին մէջ անախորժ ծուխի հոտեր կ'առնէի: Երբ աչքերս կիսամութ սրահին վարժուիլ սկսան, նկատեցի որ առաջին շարքին վրայ կիսաճաղատ ծերունի մը շոգեկառքի նման անդադար ծուխ կ'արձակէր:

– Մարկարիթա, կը հաճի՞ս ըսել այդ «անշնորհք» ծերունիին որ սրահին մէջ չի կարելի ծխել. հարիւրաւոր ուսանողներ բազմած են...:

– Այ ցաւդ տանեմ... ո՞նց կարելի ա... ՍՕՍՆ Ա ԷԼԻ, Սօս Սարգսեանը...

– Է ալոր?...

Շ Թ Ա Հ Ա Մ Ա Ր

ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐԻ ՊԷՍ...

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՓԷԼԵԱՆ

Օգտակար եւ չինիչ սովորութիւն մը դարձած է հինէն ի վեր՝ ընդարձակ վերաքաղը ընել վերջացող տարուան, իր զանազան իրադարձութիւններով, շատերը որպէս փաստ յանձնելու համար պատմութեան, յառաջիկային իբրեւ դաս օգտուելու համար անոնցմէ:

Անհատական ապրումներ եւ կամ իբրեւ քաղցր յիշողութիւններ չեն որ կ'արձանագրուին անոնցմէ շատեր. այլ մարդոց ու նոյնիսկ ազգերու եւ ժողովուրդներու «ականջին օղ»՝ պատմութեան ընթացքին ձեռք բերուած թանկագին փորձառութիւններ ըլլալով, շատերը մեծ թիւով մարդոց կեանքին եւ կամ նիւթական ահաւոր գումարներ արժած՝ պետութիւններու եւ անոնց ժողովուրդներուն:

Համաշխարհայնացումի շարժման այս դարուն, ա՛լ աւելի ուշագրաւ կը դառնան նման իրադարձութիւններ, որոնք անխուսափելիօրէն կոչուած են ուշ կամ կանուխ իրենց անդրադարձը ունենալու երկիրներու եւ ժողովուրդներու կեանքին ու անոնց փոխ – յարաբերութիւններուն վրայ: Գէթ վերջին տասնամեակին՝ աշխարհի այժմէութիւններուն մէջ կեդրոնական տեղը գրաւեցին Աֆղանիստանի, Զէչէնիոյ, Իրաքի եւ Վրաստանի դէպքերը, որոնք եթէ իրատեսօրէն ու բծախնդիր եւ խուզարկու մերձեցումով մը քննարկուելու ըլլան՝ տակէն կամ մէջէն ա՛նպայման մեծ պետութեան մը մատը կամ ձեռքը կ'ելլէ: Հետաքրքիր պրպտողներու զրադարանները լեցուն են մեծապէս շահեկան այդպիսի աշխատանքներով, որոնց նիւթը կը կազմեն պատմութեան մէջ արձանագրուած մեծ գիւտեր կամ նուաճումներ, ոմանք պատահական արդիւնքներու յանգած, ոմանք մարդկութեան առջեւ բոլորովին տարբեր հորիզոններ բացած, օգտակար գիւտերու տեղի տուած, ինչպէս պատմութեան ընթացքին դուռ բացած են Ամերիկեան Ցամաքամասի յայտնաբերման՝ օր մըն ալ դէպի Արեւմուտք նաւարկելով Հնդկաստան հասնելու փափաքէն ներշընչուած՝ Երկրագունտին կլորութեան ըսկզբունքին համաձայն:

Անհամար են Պատմութեան մէջ պատահականութեան առիթ տուած գիւտերը, չանթարգելէն մինչեւ ուժանակը կամ Տոքթոր Ֆլէմինկի Փէնիսիլինը եւ կամ չկոտրող ապակին: Օրինակները անհամար են՝ անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր... սկսելով Արքիմեդէսի նկատած վերմղումի կանոնէն՝ բաղնիքի թասով:

Անշուշտ բոլոր սոյնք պարագաներու օգտակար կողմերն են դէպքերու կապուած, բայց պատահած են անհամար պատերազմներ պատմութեան ընթացքին՝ քաղաքակրթութեան եւ երկիրներու ճարտարարուեստին համար անհրաժեշտ նախանիւթերու ի խնդիր՝ ածուխէն մինչեւ պողպատը, մետաքսն ու երկաթը, ջրային անցքերն ու բերրի հողամասերը: Այսօր արդէն անուրանալի իրողութիւն մըն է Իրաքի վերապահուած ճակատագիրը, յանուն ժողովրդավարութեան մղուած պատերազմները՝ ի խնդիր նաւթի:

Անցեալին՝ անթերեւակայելի պատերազմներ մղուած են անծանօթ հողամասերու մէջ՝ քառուչուի համար, ինչպէս նաեւ պղինձի, անագի, որոնք երկիրներու եւ ժողովուրդներու ճակատագիրը փոխած են: Անտարակոյս՝ վաղը շատ պիտի գրուի եւ խօսուի Աֆղանիստանի պատերազմին բուն շարժառիթներուն եւ իսկական նպատակներուն մասին, ինչպէս որ կարգ մը գիտնականներ այսօր իսկ լըջօրէն կը հետաքրքրուին Ափրիկէի ենթահողին հանքերուն ու նիւթերուն մասին՝ մինչեւ խորունկ ծովերու յատակին թաքուն հարստութիւններուն՝ անծանօթ հեռանկարներէ դիւթուած: Այնքան որ, մարդկային աչքը իրականութեան մէջ կարծուածէն շատ աւելի ագահ է, որովհետեւ կը պատմուի, թէ Կիւրոս կտակ ըրած էր իր դագաղին վրայ ծակ մը թողուլ՝ թաղուելու ատեն պարապ ափը անկէ դուրս ձգելու եւ աշխարհին ցոյց տալու համար, թէ ոչինչ կը տանի իր հետ՝ դէպի հանդերձեալ կեանք...:

«Ակօս»

ԼՔՈՒԱԾՆԵՐԸ

ԱՐՓԻ ՎԱՆԵԱՆ

Սոնան ձայնը գլուխ էր գցել, կցկտուր անհասկանալի հնչիւններ էր արտաբերում, ձեռքերով, ոտքերով փորձում պաշտպանուել, բարձրաձայն աղաղակում, արտասւում, իսկ Թուրք չոբանի որդին առանց որեւէ խղճի խայթի, գազանի պէս յարձակուել էր իր զոհի վրայ: Մի քանի րոպէ եւս, ու դեղնած դաշտի մէջ միայնակ, ըկուած ու լքուած ընկած էր, ահ ու սարսափով լեցուն հայեացքը յառած երդիկներից բարձրացող ծխի մէջ կորած գիւղի կողմը: Ի՞նչ կատարուել էր հետ, ինչո՞ւ է ցաւից կծկուել ողջ մարմինը, այս ինչ անծանօթ զգացում է, որից քիչ է մնում յետ տայ առաւօտեան խմած մի բաժակ թէյը: Առաջինը, ինչ անցաւ մտքով, այն էր, որ պէտք է շտապել տուն: Գլխում մղձաւանջ էր: Ինչո՞ւ էր եկել այստեղ, չի կարողանում յիշել, հա, երեւի Թուրքի որդին է աչք ու ունքով հասկացրել, որ մօտենայ, գայ աղբիւրի մօտ, երբ ինքը իրենց գառներին էր փնտռում: Սարերը, դաշտերը մանկութիւնից ի վեր նրա միակ սիրելի տեղն են, այստեղ ամէն ինչ խօսում է իր լեզուով, սաղ է թէ՝ սրտի, այստեղ ծառն ու ծաղիկը, ծիտն ու քարը իրեն հասկանում են... Իսկ գիւղում ոչ ոք չի հասկանում իր անբառ խօսք ու զրոյցը, մեծերը ցաւակցական հայեացքով են նայում, երիտասարդները զզւում են ծիծաղը, փոքրերն էլ բարձրաձայն հռհռում են... Իր մթագնած ուղեղով նա միայն մի բան էր պարզ գիտակցում. այն, որ ինքը նման չէ ուրիշներին, իսկ թէ ինչո՞ւ, ինչո՞վ, մինչեւ ե՞րբ այդ մասին անգամ չէր փորձում խորհել:

... Աշխարհի ամենամիայնակ ու ան-

հասկացուած արարածն էր Սոնան։ Իր բաժին ճակատագրին հլու մի էակ, որին բնութիւնը զրկել էր խօսելու ու լսելու ընդունակութիւնից։ Այս էլ քանի դարում երիտասարդ մարմինն ու հոգին տանջւում են իր մտքի համար անհասկանալի զգացումից, որ մարդիկ անուանում են թախիծ, տրտմութիւն։

Միայն հանդն ու չոլը... եւ մարդկային ո՛չ մի հայեացք. փոքրիկ գիւղում բոլորը վաղուց են յարմարուել դժբախտ Սոնայի գոյութեանը եւ յիշում են նրա մասին մէկ – մէկ, այն էլ երբ որեւէ տեղ յանկարծ հանդիպում են, յիշում են միայն ա՛յդ պահին, յաջորդ վայրկեանին՝ մոռանալով արդէն։

...Մայրը ոչինչ չհասկացաւ այդ երեկոյ, մայրը վաղուց էր ողբում իր ճակատագիրը եւ գիւղացի կնոջ սնահաւատութեամբ անիծում սրան – նրան, իր դժբախտութեան պատճառը որոնելով մէկ ա՛յս հարեւանի չար հայեացքներում, մէկ ա՛յն բարեկամի գիր ու խաղի մէջ։ Աղջկան սիրում էր իրոյի, այնքանով, որքանով սիրելու ընդունակ է քէն ու ոխով լցուած դժբախտ հոգին, սակայն նրա հետ այդպէս էլ լեզու չկարողացաւ գտնել այս տասնութ տարիների ընթացքում։ Այդ երեկոյ մտքերը ծանօթ հունի մէջ էին, ու չտեսաւ գողացող Սոնայի վախուորած ու հարցումնալից հայեացքը, չկարողացաւ կարդալ աղջկայ սեւով գրած հոգին։

Յաջորդ մի քանի օրը տնից դուրս չէր գալիս։ Կուչ էր եկել սենեակի մի անկիւնում, հայեացքը յառել մի կէտի ու անշարժացել էր։ Մայրը մի քանի անգամ մօտեցաւ, ինչ որ բան հարցրեց ու ինչպէս միշտ, մնալով անպատասխան, անցաւ իր առօրեայ գործին։

... Յետոյ գիւղում սկսեցին շշուկով խօսել Սոնայի մասին։ Մի երկու ամսուայ ընթացքում Սոնան բամբասող գիւղի ուշադրութեան ու խօսակցութեան առարկան դարձաւ յանկարծ։ Եւ նրանք, որ տարիներ շարունակ չէին յիշում այդ խեղճ (ներիր Աստուած) աղջկայ մասին, սկսեցին հետաքրքրուել, հանդիպելիս ուշադիր նայել, որ երեկոները, թոնրի մօտ հաւաքուելիս պատմեն իւրաքանչիւրն իր տեսածի ու լսածի մասին.

– Աղջի, լսե՞լ էք, որ Սոնան յղի է։

– Էն Թամարի՞... ի՞նչ ես ասում, չի կարող պատահել։ – Իբր թէ ամաչելով, բայց հետաքրքրութիւնից վառուող աչքերով վրայ տուեց ջահել հարսերից մէկը։

– Էն Աստուածը վկայ Թոխունց Մարգոն է ասել, եւ էլի ուրիշներ։

– Վա՛յ, քոռանամ ես, ապրեցինք, էս խայտառակութիւնն էլ տեսանք, – ծնկին տուեց իր դարն ապրած մի կին, – հոգեմ գլուխդ, Սոնա՛։

– Մեղք է այդ աղջիկը, – հառաչեց սեւազգեստ մի կին։

– Ի՞նչ ես խօսում, – վրայ տուին այստեղից այնտեղից, – մեղքս ո՞րն է, դիտե՞ս ում հետ է ման գալիս, Թուրք չոբանի որդու։

– Դէ, դէ քիչ խօսէք, իսկ ես լսել եմ, որ այդ անպէտքը բռնաբարել է նրան, – շարունակեց սեւազգեստ կինը։

... Եւ այսպէս ամէն օր. փողոցներում, աղբիւրի մօտ, թոնրատանը։

... Ոչ ոք նրան չէր հասկանում, ո՛չ ոք. աշխարհի ամենամիայնակ ու անհասկացուած էակն էր Սոնան։ Միակ դրական ու կարեկցող հայեացքը, որ նրան հազուադէպ պարգեւում էր մէկը, դա մայրն էր, որ վերջերս Սոնայի համար կրկին անհասկանալի պատճառներով գամուել էր անկողնուն։ Թամարը չկարողացաւ ոտքի վրայ տանել ճակատագրի այդ մի հարուածը եւս։ Իր անուան ու պատուի համար շատ զրկանքներ էր կրել, անհայր մեծացնելով Սոնային, արցունքների հետ կուլ տալով անպատկառ կիսարարի վիրաւորական հայեացքները, խօսքերը, անամօթ առաջարկութիւնները։ Մի քանի օր առաջ, երեկոյեան, երբ միայնակ, ինքն իր տառապանքի հետ նստած էր բակի մեծ քարին, յանկարծ աչքերի առջեւ յառնեց կիսաքարի ուրուականը։ Տեսի՞լք էր դա, մղձաւա՞նջ, թէ, իրականում տեսա՞ւ... Ու կայծակի արագութեամբ մի միտք առկայծեց վաղուց թմրած գլխում. Նա... Նա կենդանատիպ մարդ էր... գիւղում ոչ ոք նրան չէր սիրում, պատմում էին, որ դեռ մինչեւ իր հարս գալը (մտքում կրկին անիծեց) նա վառում ու ջարդում էր գիւղի բոլոր սրբավայրերը, քանդում եկեղեցու տանիքները, կտրում սուրբ ծառերը... ոճրագո՛րծ։ Թամարի գլխում, յանկարծակի ծնուած այդ միտքը չանթահար արեց. «Աստուած անիծել է նրա սերունդը» յանկարծ հասկացաւ այն պարզ ճշմարտութեան պէս, որ միշտ կողքիդ է լինում, բայց չես նկատում, եւ երբ նկատում ես, միայն մնում է անզօրութիւնից ծիծաղել։

«Թուրքի որդին»՝ գիւղում բոլորը այդպէս էին կոչում վտիտ, խոշոր, սեւ աչքով ու ունքով տղային, որին մայրը «Սա – ա» էր կոչում։

– Թուրքի որդու հետ չխաղա՛ս, – ջահել մի կին կոպտօրէն դիմեց իր որդուն, եւ թարս – թարս նայեց գլուխը կախած փոքրիկ տղայի կողմը։

Տղան կեանքում առաջին անգամ ցաւ զգաց՝ մենակութեան, անհասկացուածութեան։ Վազեց տուն, մայրը ինչ որ բան էր անում խոհանոցում, գրկեց ոտքերը, սկսեց արտասուել։

– Մամ, ինձ կրկին վիրաւորել են, մամ ինձ ասում են Թուրքի որդի, մամ, չէ՞ որ Թուրքը վատն է, նա այնքան հայերի է սպանել. Գադիկի, Աշոտիկի, Սիրուշիկի պապաներին, Հասոյենց տունն է վառել, մամ, ինձ ինչո՞ւ են ասում Թուրքի որդի, ինչո՞ւ...

Սոնան ոչինչ չէր լսում, նայում էր որդուն չռած աչքերով եւ տենդագին շոյում վարսերը, յետոյ, մօտեցնում իրեն, ու բազում համբոյրներ դրոշմում մազերին, աչքերին, այտերին։

– Աա՛ա, Ա՛աա, – ու նայելով որդու արցունքներին, ինքն էլ սկսում արտասուել, չիմանալով ինչո՞ւ պարզապէս մայրական հոգու ճիչից, որ բարձր է ամէն մի խլութիւնից, համրութիւնից, կուրութիւնից...

... Աշխարհի ամենամիայնակ ու անհասկացուած կինը Սոնան էր, աշխարհի ամենամիայնակ ու անհասկացուած փոքրիկը՝ Ասան։ Լքուած ու մոռացուած էակներ՝ իւրաքանչիւրն՝ իւրովի, իւրաքանչիւրն՝ իր աշխարհում...

Գիւղը կրկին մոռացել էր նրանց գոյութեան մասին, բացառութեամբ այն դէպքերի, երբ յանկարծ Ասայի հասակակիցներից որեւէ մէկին տեսնում էին նրա հետ։ Այդ պահին իսկոյն կանչում, սաստում էին, որ էլ երբեք չտեսնեն Թուրքի որդու հետ։ Ասան արդէն վախենում էր տնից դուրս գալ, գիւղի երեխաները նրանից հեռու էին մնում, իսկ երբ ինքը փորձում էր մօտենալ, կոպտում էին, քարով խփում։ Սոնան մայրական իր բնազդով կարծես զգում էր, որ որդու հետ ինչ որ բան այնպէս չէ, եւ իւրովի փորձում էր յետ պահել նրան վտանգից՝ մէկ – մէկ կցկտուր, աղիողորմ ձայներով սաստելով հարեւանների երեխաներին։ Նման պահերին Ասան քաջութիւն էր ստանում, փորձում անցնել հակայարձակման, եւ ընդհարումը աւելի բուռն տեսք էր ստանում։ Այդ տեսարաններին հետաքրքրութեամբ էին մասնակից լինում գիւղի կանայք։

Մի օր գիւղի երեխաների փսփսոցից հասկացաւ որ վաղն առաւօտեան գնալու են մօտակայ կիրճը «քէֆ» անելու։ Ողջ գիշեր քունը չմօտեցաւ աչքերին. ինչքա՜ն էր ինքը երազել գիւղի վերեւում գտնուող այդ կիրճի մասին, բայց երբեք չի փորձել մենակ բարձրանալ այնտեղ։ Եւ ահա նրանք վաղը գնում են, ի՞նչ անել։ Սրտի ցանկութիւնը, վաղուց փայփայած, անհասանելի թուացող երազանքը կարծես շատ մօտ է, մի ձեռք մեկնելու չափ։ Կէս գիշերն անց մտքում արդէն ամէն ինչ որոշել էր ու հանգիստ քուն մտաւ։

Մի խումբ տղեկներ, փոքրիկ պարկեր ուսած բարձրանում էին լեռն ի վեր, նրանց յետեւից, ծառ ու քարի ետեւ թաքնուելով բարձրանում էր եւս մէկը։ Ահա եւ կիրճը, փոքրիկները աշխուժացան, բայց աւելի շատ այն մէկը, եւ մի անզգոյշ քայլ ու տղաներից մէկը գոչեց.

– Այստեղ նայէք, Թուրքի որդին է։

– Դու այստեղ ի՞նչ ես անում, դուրս եկ ծառի յետեւից, արդէն տեսել ենք, քեզ ո՞վ է այստեղ հրաւիրել, – կոպտօրէն խօսեց նրանցից մէկը, այն, որին իրենց մէջ «ատաման» են կոչում։

Կեանքում առաջին անգամ ցասման ուժն առեց ու կլանեց տղայի ողջ բանականութիւնը։

– Այս կիրճը միայն ձերը չէ, ես գնում եմ այնտեղ, ուր ուզում եմ գնալ, – ասաց ու գամուեց իր համարձակութեան վրայ։

Մի պահ քար լռութիւն տիրեց, յետոյ «ատամանը» բարձր ծիծաղեց.

– Դուք դեռ սրան նայէք, խօսո՛ւմ է, – ու կրկին բարձր ծիծաղեց, – բա ո՞ւմն է, քո՞նն է կիրճը, հա՞...

Տղաներից մէկը փորձեց միջամտել.

– Պէտք չէ, ատաման։ Ահա՛, որ եկել ես, արի՛, միացիր մեզ։

«Ատամանը» կոպտօրէն հրեց վերջինիս.

– Լռիր, քեզ խօսք չի հասնում, թէ շատ ես սիրում այս Թուրքի որդուն, գնա նրա հետ, քեզ այստեղ ոչ ոք չի պահում։

Բոլորը միասին ծիծաղեցին։

– Գնա՛, փախի՛ր այստեղից, փախիր, ո՞ւմ ենք ասում։

– Չեմ գնայ։

– Ի՞նչ...

Տղաների համար դա մանկութեան խաղերից մէկն էր. վախեցնել, ուժեղ երեւալ, հրամայել, եւ խաղն, աւաղ, արդէն սկսուած էր վաղուց ու նրա թիրախը Ասան էր։ «Ատամանը» կռացաւ մի քար վերցրեց, փորձեց վախեցնել երեւի։ Ասային իսկոյն լքեց մի քանի րոպէ առաջ հաւաքած քաջութիւնը, մի քայլ ետ դարձաւ փորձեց փախչել, տղաները, աղմուկով հետեւեցին, շփոթուեց, շշկռուեց, սայթաքեց ... եւ քիչ անց ջարդուած, արիւնլուայ գլխով ընկած էր մի խումբ տղեկների վախեցած հայեացքների առաջ։

– Ա՛ա՛ա... – մարդկութիւնը դեռ չէր լսել նման աղեկտուր, սրտաճմլիկ կանացի ձայն...

Երեկոյ էր։ Նախիրը սարից իջնում էր գիւղ։ Ասան նայեց մօրը, հայեացքով, ապա ձեռքերով ինչ որ բան ասաց։ Սոնան պատասխանեց նոյն կերպ, յետոյ ժպտացին իրար, մայրը համբուրեց որդու մազերը, որդին միայն իրե՛նց հասկանալի, կցկտուր մի ձայն հանեց ու գնաց բացելու գոմի դուռը։

... Ընդամէնը մի քանի ամիս առաջ նրանք աշխարհի ամենամիայնակ ու անհասկացուած էակներն էին. դժբախտ, լքուած իւրաքանչիւրն իւրովի, իւրաքանչիւրն իր աշխարհում։ Այսօր, սակայն... Գեղեցի՛կ է կեանքը, երբ անհասկացուած չես...

Ա. Վ.

ՀՂՀ – Հադրութ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՀԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

12

Սեպուհի զինուորին հետ ունեցած մեր խօսակցութիւնը յուզած էր Վահրամը եւ իր երեւակայութիւնը թեւ առած էր կրկին։ Հեռուէն գորտերը կը կրկռային մեծ բազմութեամբ։ Լուսնկան, որ լման էր, կարծես վախով կը մագլցէր, հեռուն, կոնաձեւ ծառի մը գագաթէն վեր։ Հիւսիսային աստղը կ՚երեւէր դողդողջուն։ Ուրիշ աստղեր չկային։ Հով կար, եւ կապարագոյն ամպի կտորներ կը լողային երկնքի կապոյտին խորը։ Անշուշտ դէշ եղանակ պիտի ընէր վաղը։

– Երուա՛նդ, – ըսաւ յանկարծ, –, գիտե՞ս երէկ գիշեր ի՛նչպէս երջանիկ էի. մինչեւ ուշ գիշեր մարմինս կ՚ըդողար. պիտի լայի ուրախութենէս, եթէ չամչնայի. արուի առաջին համբոյրս էր, առաջինը...

Միտքս ինկաւ Արփիկը։ Յետոյ կայարանի աղջիկը, որուն անունը մոռցած էի այդ րոպէին։ Վայրկեան մը փնտռեցի բարկանալով եւ հայհոյելով ինքզինքիս դէմ ու վերջապէս գտայ՝ «Հայկանոյշ» մրմռացի յաղթական։ Վահրամը լռեց։

– Ո՞վ է որ Հայկանոյշը, – հարցուց աչքերուս նայելով։

– Թիֆլիս, կայարանը ինծ հանդիպած աղջիկը...

– Է՞, լա՛ւ, ի՞նչ կայ որ...

– Ոչի՛նչ, – ըսի սրտնեղ, – ոչի՛նչ, մէկէն միտքս ինկաւ։

– Սիրուն աղջիկ էր, – ըսաւ երազուն, – առատ ու աղուոր մազեր ունէր ու հարուստ մարմին։ Ի հարկէ միւսը ուրիշ է (կ՚ակնարկէր Արփիկին), բայց այս ալ գեղեցիկ էր։ Անոյշ, անոյշ ժպիտ մը ունէր... Մեզմէ երկու ժամ առաջ մեկնեցաւ Թիֆլիսէն։

– Ըսիր, – ըսի սրտնեղ, փափաքելով կարճ կապել։

– Զարմանալի տղայ ես, – ըսաւ, նայելով աչքերուս ու դառնութեամբ, – կարծես թէ կը նախանձիս, որ կը խօսիմ այդ աղջկան մասին...

– Օ՛, անոր համար չէ, – ըսի համակերպած, – խօսելու տրամադրութիւն չունիմ։ Տխուր եմ...

– Ինչո՞ւ, – ըսաւ գորովով նայելով աչքերուս։

– Չեմ գիտեր։

– Ինծի ալ կը պատահի, առանց պատճառի ... Ու աւելի գէշ, չե՛ս գիտեր ինչո՞ւ կը ցաւի սիրտս։

Յետոյ մանուկի հետաքրքրութեամբ հարցուց.

– Ինչո՞ւ այդ սիրուն աղջկան հասցէն չուզեցիր. այստեղ կը հանդիպէիր...

Վայրկեան մը վարանեցայ, բայց ես ալ կը զգայի, որ խօսելու պէտք ունիմ։

– Վաղը ժամադրութիւն ունինք, – ըսի ցած, – բայց պիտի չերթամ։

– Ինչո՞ւ, – հարցուց իր նայուածքը բարձրացնելով իմ աչքերուս, – չե՞ս սիրեր ... այ. հանդերձ սիրուն է. յետոյ յայտնի է, որ քեզ կը սիրէր...

– Ի՞նչէն գիտես, – ըսի սուր հեգնութեամբ, – մէկ անգամ տեսնելով. յետոյ, մէկ քանի ժամուան մէջ իրար չեն սիրեր, – ըսի չհաւատալով ես իսկ իմ ըսածիս...

– Ես չե՛մ գիտեր, բայց երբ այդ աղջկան աչքերուն նայեցայ, երբ քեզի կը նայէր զգացի, որ քեզ կը սիրէ. ես քեզի պէս փորձառու չեմ, – ըսաւ ցաւով – ո՛չ ալ քեզի պէս սիրուն, բայց կը զգամ, որ ո՛չ թէ քանի մը ժամուան, հապա նոյնիսկ մէկ վայրկեանի մէջ կարելի է մեռնիլ. մէկ վայրկեանի մէջ. սէրը, ինծի կը թուի թէ, դաշոյնի մը պէս է որ կը խրի սրտիդ մէջ...

– Դատարկ խօսքեր, – ըսի սրտնեղ, – դեռ երեխայ ես, Վա՛հրամ...

– Ի՛նչ կ՚ուզես ըսէ, – ըսաւ տխուր, – վստահ եմ, որ այդ աղջիկը քեզ կը սիրէ ... Յետոյ միւսը ... հապա աշխատանքի բաժնի վարիչուհին, – ըսաւ նայելով աչքերուս, յայտնի է որ քեզ կը ցանկայ...

– Ա՛յդ ուրիշ, – ըսի տրտում։

– Գիտեմ ,– ըսաւ, – կ՚ըմբռնեմ ... Բայց վերջապէս աչքերուդ ու դէմքիդ վրայ տրտմութեան, սիրոյ, քաղցրութեան ու նոյն ատեն վայրենութեան այնպիսի արտայայտութիւն մը կայ, որ կը հրապուրէ կիները։ Ես այդպէս չեմ ... մարդոց մեծամասնութիւնը այդպէս չէ...

Լռեցինք։ Սիրտս կը ցաւէր։ Մեծ կռիւ մը տեղի կ՚ունենար սրտիս մէջ։ Վաղը երթայի՞, թէ ոչ։ Ան կը զգար աչքերուս մէջ ի՛նչ որ կը պատահէր։

– Ինչո՞ւ չես ուզեր երթալ, – հարցուց կրկին։

Լռեցի։ Յանկարծ ինքզինքիս վրայ մեծ ճիգով մը ըսի.

– Վա՛հրամ, ես չեմ կրնար երթալ. շատ լաւ տղայ կ՚ըլլաս, եթէ վաղը երթաս ու ըսես, որ չկրցայ երթալ ... երթաս ու բացատրես վերջապէս ... կը հասկնա՞ս...

Նայեցաւ աչքերուս երկարօրէն։ Անշուշտ զգաց մտադրութիւնս։ Իր խոշոր, սեւ ու չար աչքերը կ՚ըսէին ի՛նչ որ ինք չէր համարձակեր ըսել։ Այսուհանդերձ հծծեց, տխրութեամբ բայց եւ սիրով.

– Ինծի չէ որ ժամադրութիւն տուած է, հապա քեզի։ Յետոյ, – աւելցուց լուրջ, նայելով պատին, – քեզ ճանչնալէս յետոյ իմ երթալս զուր է... զո՛ւր...

(Շար. 44)

(Շար. Ա. էջէն)

Յունուար 17–ին: Ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, ցուցարարներու թիւը հազիւ 20 հազարի կը հասնէր, ինչ որ ակնկալուածը չէր: Արմատական այս շարժումին բուն կազմակերպիչն էր Մոհամէտ Լաթրէշ, Ֆրանսայի Մահմետականներու Կուսակցութեան հիմնադիրը (1997–ին), ծագումով ալժերացի: Սպառնացած է քաղաքական խառնակութիւն ստեղծել երկրին մէջ:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ համար ոճրագործներու գլխաւոր պատասխանատուն է Համասի ղեկավարը՝ Շէյխ Ահմատ Եասին, որ Պաշտպանութեան նախարարի խորհրդականին համար «ոճիրի դերագոյն պետն» է: Կը թուի որ Իսրայէլի յաջորդ թիրախն է, բայց եւ այնպէս, անդամալոյծ ղեկավարը ներկայ եղած է Ուրբաթ օրուան աղօթքներուն, որոնց աւարտին, յայտարարած է. դիմադրութիւնը պէտք է շարունակուի մինչեւ գրաւման վերջաւորութիւնը: Արդէն փորձած են սպաննել Շէյխ Ահմատ Եասինը: «Կ՚ուզեմ ըսել իրենց, չենք վախնար մահուընէ, նահատակութիւն կը փնտռենք»: Համասն ալ սպառնացած է որ եթէ դպչին Եասինի, փոխադարձութիւնը «արեան ծով մը կ՚ըլլայ»:

ԺԻԽՌԱՅԻ նահանգապետ նշանակուած՝ Այսա Տէրմուշի, գաղթի սերունդէն (18 տարեկանին եկած է Ալժերիայէն) կառքը պայթած է Կիրակի վաղ առաւօտեան, Նանթի իր բնակարանին մօտ: Մինչեւ ամսուն վերջ, Նանթ կը մնայ ուր կը վարէր տեղւոյն քարձրագոյն վարժարանին տեսչութիւնը: Քննութիւն բացուած է այս ոճրային արարքին առթիւ եւ որոշուած է պաշտպանութեան տակ առնել ենթական եւ իր ընտանիքը: Շիրաք եւ կառավարութիւնը խստօրէն դատապարտած են ոճրափորձը:

ՊՈՆՊԷՅԻ մէջ, այլ համաշխարհայնացման մը կողմնակիցները, առաջին օրէն, գրաւեցան «անհպելի»ներով (առանք՝ «Տալիթ»ները կը պատկանին Հնդկաստանի ամէնէն թշուառ ցեղախումբին), որոնք առաջինները եղան մուտք գործող, Ֆորումէն ներս: Անոնք կը կրէին պաստառ մը՝ «Այլ աշխարհ մը կարելի է ճնշուածներուն համար»: Հնդկաստանի մէջ, այս «անհպելի»ներէն չորս խումբեր տողանցած են Դեկտեմբերէն ի վեր ուշադրութիւնը գրաւելու համար 140 միլիոն թշուառներու ճակատագրին վրայ: Ժոզէ Պովէ չեշտած է, այս առթիւ, որ Տալիթներու պարագան միայն հնդկական հարց մը չէ, այլ՝ հարցը բոլոր անոնց որոնք կը պայքարին մարդկային իրաւանց համար աշխարհի մէջ: Աշխատանքներու երրորդ օրը, Ֆորումը կոչ մը ըրած է Պուշի դէմ եւ անոր «դաղթատիրութեան»:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Յունուար 22
ժամը 20.30–ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ԼԻՆՈՒՄ Է, ՉԻ ԼԻՆՈՒՄ...»

Մէկ ժամ մեր անցած մանկութեան
եւ միշտ մեր նուիրական
հէքեաթների հետ.

Կ՚ընթերցեն՝

ԱՆԱՀԻՏ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
եւ
ՍԻԼՎԱ ՀԱՊԷՇԵԱՆ–ԱՐԱՔՍ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro: Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ,
ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Դասախօս՝ երաժշտագէտ
ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Ուրբաթ, Յունուար 23, ժամը 20.30–ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue — 75009 PARIS

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
organise un
G A L A
AU PROFIT DE SES ECOLES
Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

17e CYCLE DE LECTURES
MISES EN ESPACES
D'ŒUVRES DE
DRAMATURGES
ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ
ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ
ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ
17րդ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ
ԹԱՏՐՈՆԻ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Vahé Oshagan
MOURANTS
Վահէ Օշական
ՄԵՌՆՈՂՆԵՐ (1953)
Խաղ Արդիական Ըմբռնումով
Երկու Արար եւ 15 Պատկեր

Dimanche 25 Janvier à 16 heures
Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 16–ին

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS
ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 Եւրօ:

Au
Centre Culturel
SAINT MESROB

B A R D I G
présente

« EGLISES
ARMENIENNES »

EXPOSITION — VENTE
DE PHOTOGRAPHIES D'ART

du 20 janvier au 1er février

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition: tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու
սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան:

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau
pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE
Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans,
qui veulent être capables de s'exprimer dans les situations
de tous les jours, ainsi que de lire et écrire l'arménien.
Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris.
(Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre
MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL
POUR LES NON-ARMENOPHONES
Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio
(2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

« MANOUGNEROU OR »

organisé
par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne

Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30

Salle Rossini
Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris

Au programme

★ CONCOURS DE DEGUISEMENT
Venez costumés pour participer et gagner

★ SPECTACLE DE MARIONNETTES

Grands-parents — parents — enfants — amis
Vous êtes tous invités à cet après-midi festif

Venez nombreux

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 21
MERCREDI
21 JANVIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.862 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.862

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 19 / 20)

ՋԱՒԱԽՔ

ԾԱԼԿԱՅԻ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ ՇՐՋԱՆԻ ՂԵԿԱՎԱՐԻՆ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Ջաւախքի Ծալկայի շրջանի քանի մը հարիւր բնակիչներ Յունուար 16-ին ցոյցի դիմած են շրջանի ղեկավար Խըվիստիանիի դէմ, պահանջելով անոր հրաժարականը: Վրաստանի պետական հեռատեսիլը հաղորդած է լուրը, ըսելով որ ցոյցը կազմակերպած է վերջին ընտրութեան նոյն շրջանէն ընտրուած երեսփոխան Հայկ Մելքոնեանը եւ թէ միայն Հայեր մասնակցած են ցոյցին: Ենթական ալ իր կարգին յայտարարած է թէ ցոյցը ինքնաբուխ եղած է, քանի որ Խվիստիանիի ղեկավարութեան օրով Ծալկայի մէջ ամէն բան վատթարացած է: Փակուած է հիւանդանոցը, փակուելու վտանգին տակ է ծննդատունը, մարդիկ երկար ատեն ոչ աշխատավարձք, ոչ ալ թոշակ ստացած են: Ան աւելցուցած է նաեւ թէ բողոքի ցոյցին միայն Հայերը չեն եղած, այլ նաեւ Յոյներ, Ազրպէյճանցիներ, Վրացիներ: Շրջանի հայկական համայնքներու ներկայացուցիչ խորհուրդն ալ յայտարարութեամբ մը ըսած է թէ վրացական հեռատեսիլի կայաններուն կեղծ աղմուկը, «տեսէ՛ք, Հայերը Վրաստանի մէջ Վրացիները կը ծեծեն» յայտարարութիւնը ազգերու միջեւ բախում սադրելու բընոյթ կը կրեն:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրամանագրով, վարչապետ Ա. Մարգարեանի գըլխաւորութեամբ ստեղծուած է արդէն ցեղասպանութեան 90-ամեակը նշելու պետական յանձնաժողով: Ցեղասպանութեան Թանգարան – հիմնարկի տնօրէն Լ. Բարսեղեան որ այդ յանձնաժողովին անդամ է, տեղեկացուցած է որ նշումներու կազմակերպումին կ՚ընդգրկուին Մշակոյթի, Կրթութեան ու Գիտութեան նախարարութիւններն ալ, Գիտութեան ակադեմիան, հեռատեսիլ – ձայնասփիւռի խորհուրդը, եւ այլն: Կը նախատեսուի ամէն մակարդակէ աշակերտութեան համար գիտական ձեռնարկներ կազմակերպել, կարճ ֆիլմեր, հաղորդաշարեր պատրաստել, Հայաստանի ու Սփիւռքի մէջ գիտական նստաշրջաններ ծրագրել, այդ թեմայով միջազգային մրցանակ հաստատել, եւ այլն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՆՈՐ ԿՌՈՒԱԽՆՁՈՐ ՄԸ՝ ԾԽԱԽՈՏԸ

Հայաստանի ու Թուրքիոյ միջեւ լարուած կացութիւն մը պատճառած է ծխախոտի հարց մը: Հայեւրոպական ձեռնարկութեան մը մշակած «Սամսոն» տեսակի ծխախոտը վաճառելու համաձայնագիրը Թուրքիոյ խիստ հակազդեցութիւնը արթնցուցած է: «Անատոլու» գործակալութիւնը պնդած է որ տարիներ առաջ այդ բոյսը գաղտուղի ճամբով Հայաստան տարուած է, հոն մշակուած եւ

ներկայիս մրցակից է թրքական «Սամսուն»ին: Միւս կողմէ թուրք պատասխանատուներ կը պնդեն թէ Հայաստանի արտադրութիւնը նուազ արժէքաւոր է թրքականէն, այսուհանդերձ, կը խոստովանին որ երկար ժամանակի վրայ Հայաստանեան արտադրութիւնը վնասակար կ՚ըլլայ Թուրքիոյ:

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ՎԵՐՍՏԻՆ ԿԸ ԳՈՐԾԷ

Զանազան աղբիւրներէ կը հաղորդուի թէ երկարատեւ ընդմիջումէ մը ետք, կրկին գործի անցած է Հայեւթուրք հաշտութեան յանձնախումբը: Լոնտոնի մէջ նոր եռօրեայ հանդիպում մը մէկտեղած է անոր անդամները որոնք համաձայնած են գոնէ կէտի մը շուրջ. հանդիպումին մասին որեւէ տեղեկութիւն չհրապարակելու առ այժմ: Հակառակ այդ որոշումին, լրատուներու հասած՝ հայկական կողմը բաղկացած է նոյն վճռական դէմքերէն. Ալ. Արզումանեան, Դաւիթ Յովհաննիսեան (Երեւան), Վ. Գրիգորեան (ԱՄՆ) եւ Ա. Միհրանեան (Մոսկուա): Իսկ թրքական կողմէն անփոփոխ մնացած են երկու անդամ, միւսները փոխարինուած են ուրիշներով:

Հանդիպումին նախագահած են կրկին ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու խորհրդական Տ. Ֆիլիփս եւ ամերիկացի նախկին դիւանագէտ Ճ. Մոնթվիլ:

Նախաձեռնութիւնը նոր թափ առած է, յայտնապէս, Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Էրտողանի ԱՄՆ մօտալուտ այցին նախօրեակին: Ունի անշուշտ նախապատրաստական բնոյթ: Յունուար 17-ի թըրքական թերթերը կը գրէին թէ Էրտողանի ուաշինկթընեան հանդիպումներուն նիւթ կ՚ըլլայ, ի միջի այլոց, Հայաստանի սահմանին բացումը որ ԱՄՆ-ու փափաքն է:

Հայկական լրատուներուն հասած տեղեկութիւններուն հետ, որոնց աղբիւրը մասնակից մըն է որ չէ ուզած ինքնութիւնը հրապարակել, կ՚ըսուի նաեւ թէ յիշեալ յանձնախումբին նախկին գործունէութիւնը խստիւ քննադատուած էր թէ՛ Հայաստանի, թ՛է Սփիւռքի բազմաթիւ շրջանակներէն:

ԹԷՆԻՍ

Աւստրալիոյ միջազգային հանդիպումներուն առաջին շրջանին, Աղասի յաղթած է աւստրալիացի Լարքհամի 6 – 1, 6 – 3, 6 – 4:

Երկրորդ օրուան արդիւնքներն են. – Սարգիս Սարգսեան կը յաղթէ Ժոնաս Պիորքմանի (Շուէտ) 6 – 2, 6 – 3, 6 – 1: Դաւիթ Նալպանտեան կը յաղթէ Ռիքարտօ Մելոյի (Պրազիլ) 6 – 2, 6 – 1, 6 – 4:

ՄԱՀ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏ ԱՇՈՏ ՄԵԼԻՔ – ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆԻ

Եետ երկարատեւ հիւանդութեան, Յունուար 18-ին մահացած է Հայաստանի Գուպայի եւ Մեքսիքայի դեսպան Ա. Մելիք – Շահնազարեանը որ ծանօթ էր յատկապէս Հայաստանի մարդկային ոլորտին մէջ ունեցած գործունէութեամբ: Հիմնադիրն ու կազմակերպիչ գլխաւոր դէմքն էր Համահայկական խաղերուն: Այդ մասին հեղինակ էր բազմաթիւ հատորներու: Ծնած էր 1931-ին Թիֆլիս ու անկախութենէն ետք փոխադրուած Հայաստան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ գործադուլը, որ տեղի կ՚ունենայ Յունուար 21-ին, կրնայ աւելի ծանր վաղորդայններ ունենալ: Ուղեւորներու չորս սենտիքաներու որոշած շարժումը (Սէ – Ժէ – Թէ, Սիւտ – Ռայ, էՖ – Օ եւ Ֆժաաք) կը վերաբերի աշխատանքին, աշխատավարձքերուն եւ սպասարկութեան ապագային: Բանթողները տրամադիր են ծաւալելու շարժումը, տարածելով այլ արհեստներու: Յունուար 21-ի գործադուլը լուրջ խանգարումներ պիտի ստեղծէ, գլխաւորաբար էՌ – Ը – էՌ-ի եւ փարիզեան արուարձաններու գիծերուն վրայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ վարչապետէն ետք սպայակոյտի նախագահութիւնն ալ խիստ յայտարարութեամբ մը զգուշացուցած է Իրաքի մէջ ցեղային հիմով դաշնակցութեան մը հեռանկարին դէմ: Սպայակոյտի Բ. նախագահը զօրավար Ի. Պաշպուղ ըսած է թէ նման կազմութիւն ծանր արիւնահեղութեան պատճառ կ՚ըլլայ: Ան հարկաւոր նկատած է նաեւ որ ՕԹԱՆ պարտականութիւն ստանձնէ Իրաքի մէջ ու ատով Թուրքիա հոն կարենայ կարեւոր դերերու տիրանալ:

ԱՆԳԼԻՈՅ բացը, Յունուար 16-ին, ընկղմած էր ձկնորսանաւ մը, որու հետեւանքով երկու մեռեալ կար եւ երեք անհետացածներ: Քննութենէ ետք, պարզուեցաւ որ ձկնորսանաւուն բախած էր առեւտրական նաւ մը, որ փախուստ տըւած էր, հակառակ ձկնորսներուն օգնութեան կանչերուն: Մեծ վրդովում ստեղծուած է այս յայտնութենէն ետք:

ՍՔԻՖՏԱՅԻ ՄԷՋ (500 քիլոմեթր Ալժէի արեւելքը) բնական կազի պահեստանոց մը կրակ առած է, Յունուար 19-ին: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 22 մեռեալ կար եւ 60-է աւելի վիրաւորներ:

ՊԱՄ-Ի (Պարսկաստան) երկրաշարժի մեռեալներու թիւը 41 հազար կը գնահատուի Ալի Խամէյնէյի շրջանակներուն համաձայն: Վիրաւորներու թիւն ալ 30 հազար է: Ֆրանսայի Մշակոյթի նախարարը շաբաթավերջին Պամ գացած էր եւ որոշուած է որ Ֆրանսա պիտի մասնակցի քաղաքին վերաշինութեան:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ, Յունուար 17-ին, երեք Լիբանանցիներու մահապատիժը կը գործադրուէր, ինչ որ չէր պատահած վեց տարիէ ի վեր: Նախագահը եւ վարչապետը ստորագրած են գործադրութեան հրովարտակները:

ՇԱՐՄ – ԷԼ ՇԷՅԽԻ Ֆլաշ էուլայնզի ջախջախուած օդանաւին երկու սեւ տուփերը, ի վերջոյ, կարելի եղաւ ձեռք ձգել եւ Յունուար 19-էն քննութեան տակ էին: Կը սպասուի որ անոնք տան արկածին բուն պատճառները:

ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻԻ դիրքը բաւական նպաստաւոր է շրջանային ընտրութեան համար Իլ – տը – Ֆրանսի գլուխը, ըստ հարցախոյզերու: Հարցազրոյցի մը ընթացքին Ֆիկառոյի (Յունուար 16), կը խոստովանի որ Սեպտեմբերէն ի վեր կը յառաջդիմէ, մինչ Գոփէ կը նահանջէ: Կը շեշտէ թէ իր թեկնածութիւնը անդառնալի է եւ իր վճռականութիւնն ալ ամբողջական: Կը յիշեցնէ որ մարդիկ գիտեն Իսի լէ Մուլինոյի տնտեսական յաջողութիւնը եւ կը խորհին որ ինչ որ ըրած է իր քաղաքին համար, կ՚ընէ նաեւ շրջանին համար:

«ՖԻԿԱՌՈ»ՅԻ կիրակնօրեայ յաւելուածին մէջ տեղ գտած հարցախոյզի արդիւնքներուն համաձայն, Ֆրանսացիներու 50%-ը թեր կեցուածք ունի Թուրքիոյ Եւրոպական միութեան անդամակցութեան: Ձախակողմեան հակումի տէրերուն միջեւ այդ համեմատութիւնը 59% է, իսկ աջակողմեաններուն՝ 41%:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ երկու նորութիւններ բերաւ վերջին օրերը: Լը Մոնտ, Յունուար 17-էն, սկսաւ հրատարակել Լը Մոնտ ուիք-էնտ մը, ճոխ մակազինով մը, կցուած օրաթերթին: Ուրիշ նորութիւն մըն ալ բերաւ «էքսփրէս» շաբաթաթերթը, որ այլեւս լոյս կը տեսնէ Երկուշաբթի, փոխանակ Հինգշաբթիի:

«ՄՈՆՏ»ի տպարանը սնանկութեան մէջ է, ըստ Ժան – Մարի Գոլոմպանիի: Կ՚ըսէ թէ բանակցութիւններ կան, որպէսզի «գիրքի Սէ – Ժէ – Թէ սենտիքան» նուազեցնէ աշխատավարձքերը, բայց, եթէ լուծում չգտնուի, հարկ կ՚ըլլայ դատական վարչականի մը դիմել:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ժոլիէթի թաղամասը, փարքինկի մը շինութեան նախապատրաստական պեղումներու ընթացքին, նախաքրիստոնէական թաղմանական տաճարի մը հետքերը յայտնաբերուած են: Երեւան եկած են նաեւ շուրջ 50 դամբաններ եւ մանուկներու գերեզմաններ: Ըստ Մշակոյթի նախարարին՝ «բացառիկ երեւոյթ» մըն է:

ԱԴԱՄՈՎԻ ԱՅՐԻԻՆ ՄԱՀԸ

Արթիւր Ադամովի այրին՝ Ժագլին Ադամով, իր մահկանացուն կնքած է Յունուար 14-ին, փարիզեան հիւանդանոցի մը մէջ, վերջացնելէ ետք գրութիւն մը խորագրուած՝ «Լ առանց ոչ ոք-ի», ուր առաջին անգամ ըլլալով կը խօսի իր մասին: Ժագլին Ադամով կը գրէ.– «Հաւանաբար ամերիկացի օդաչուն որ կը ռմբակոծէր Գութթանսը, մեռցնելով հայրս, մայրս, Միշէլը եւ փոքրիկ Տանիէլը 1944 Յունիս 6-ին, չտեսաւ նաեւ Լ ը, որ արդէն հոն չէր»: Այդ ողբերգական օրը, կորսնցուցած է ծնողքը, եղբայրը եւ փոքրիկ աղջիկը: Կը թուի որ երբեք չէ մխիթարուած:

Քսան տարի եղած է Արթիւր Ադամովի, նախ կեանքի ընկերուհին, ապա կինը: Անմոռանալի թատերագիրը, կը գրէ «Լիպերասիոն», որ մեռաւ 1970-ին եւ զայն կոչած էր «Պիգոն» (վայրի էգ) եւ այդպէս ալ մնացած էր իրենց բարեկամներուն համար, տոկուն անձ մը: Ժագլին Օթրիւսօ կը ստորագրէր Սթրինտպէրկի, Օ'Նէյլի, Օ'Գասէյի թարգմանութիւնները, կ՚աշխատէր Արշի հրատարակչատունը: 50-ական տարիներուն էր, Ռոժէ Փլանշոն, որ Ադամովի գործերը կը բեմադրէր, կը յիշէ իր եռանդը «պայծառամիտ վկայ մը դարուս դէպքերուն: Գիտէր, վստահութիւն կը ներշնչէր, հակիչներու դասակարգին կը պատկանէր, ըռակեացներուն անկիւնները քշուած, որոնց պէտք ունինք ինչպէս պէտք ունինք բանաստեղծներուն»: Լիպերասիոնի աշխատակիցը կը շարունակէ, կ՚անդրադառնայ փայլուն խօսակցութիւններու Ֆլօպէրի, Քլայսթի կամ Քաֆքայի մասին: 1975-ին Լաշիշի վրամ հատոր մը հրատարակելէ ետք, Ժագլին Ադամով հոգեվերլուծող կը դառնայ: Դեռ վերջերս կը գործէր:

Արարողութիւն մը տեղի կ՚ունենայ, Ուրբաթ, Յունուար 23ին, ժամը 15.30ին, Փէռ – Լաշէզի դիակիզարանը: Ծնած էր 1922-ին:

ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ ՀԱՇՈՒԵՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՄ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐԻ ՄԸ «ՄԵՂՔԵՐԻ ԲԱԺԻՆԸ»

Աւելի քան մէկուկէս տասնամեակ անցած է մեր ժամանակակից պատմութեան ամէնէն կարեւոր դրուագին սկիզբէն ի վեր. այդ դրուագը յատկանշուեցաւ Ղարաբաղեան շարժում անունով: Խորհրդային Միութեան տասնամսի շրջանին ծնած շարժումը իր յորձանքին մէջ առաւ ոչ միայն Հայաստանն ու Սփիւռքը, այլեւ լայն ուշադրութեան արժանացաւ ամբողջ աշխարհին կողմէ: Երբ, երեքուկէս միլիոննոց երկրի մը մայրաքաղաքին մէջ միլիոն մարդ խմբուած հանրահաւաքները ուշադրաւ խորագրերով արձագանգ գտան միջազգային մամուլին մէջ: Երեւոյթը աննախադէպ էր, չշմեցնող ու նոյն ատեն հիացում պատճառող: Շուրջ եօթը տասնամեակ առաջ յանուն դերագոյն շահերու Մոսկուայի կողմէ Ազրբէջանին յանձնուած հայկական հողակտոր մը ի՞նչպէս տակաւին մէկ հոգիի նման ոտքի կը հանէր միլիոնը. եւ մանաւանդ, այդ միլիոնը ի՞նչպէս կը յաջողէր կեդրոնին փարումին միացնել Ղարաբաղի պահանջքը, մէկ կողմէն գոչելով. «Լենի՛ն, պարտիա, Գորբաչով» միւս կողմէն՝ «Ղարաբաղը մերն է»:

Քանի մը օրէն 16 տարին կը լրանայ զգացական ամէնէն խիտ պոռթկումներու այդ շարժումին որ թէեւ ամէն բանէ առաջ քաղաքական էր. ու այդպէս ալ ընկալուեցաւ արդէն, զգացականը հիմնովին բացառած հասցէներէ: Այսօր, մեր փրկանութեան համար ալ զգացականը վերածուած է զուրզուրանքով պահուած յուշի, իսկ հարցը կը շարունակէ զբաղեցնել, մտահոգել իր քաղաքակա՛ն բընոյթով: Այլ խօսքով՝ 16 տարուան զարգացումները անհրաժեշտ դասը տուած են բոլորիս թէ զգացականը որքան ալ խորունկ ու հզօր ըլլայ, լումայի մը արժէք չի կրնար ունենալ քաղաքական շուկային վրայ:

Կարելի՞ է մեղադրել զգացականէն տարուած մեր բազմութիւնները. բոլորիս կողմէ բաժնուած հաւատքները, յոյսերը: Անխրաւութիւններու, կեղեքումներու, զրկանքներու այնպիսի կուտակում մը պառկած է անոնց յատակը որ դժուար կ'ըլլայ քաղաքական տեհասութեան ամբաստանութիւնը: Ցետոյ, ո՞վ կրնայ պնդել թէ քաղաքական մտածողութեան տէր, պաղարիւն, փորձառու դէմքերու, հաւաքականութիւններու քով գորբաչովեան հրապարակայնութիւնը, վերակառուցումը, առաջին օրէն անհաւատութիւն, թերահաւատութիւն արթնցուցած էին: Իսկ անկեղծութեան վարկածը շատ բնական կերպով տեղ կու տար արդարութեան հաւատքին ալ, յոյսին ալ:

Շարժումին ծագումէն ապրուած հանգրուաններէն մէկուկէս տասնամեակ ետք, ամէնէն հետաքրքրականը կը մնայ «ներքին խոհանոց»ը: Ի՞նչպէս ծագեցաւ ան, ի՛նչ պարագաներու տակ անոր ընդգըրկուեցաւ, քով քովի եկաւ այդ 11 հոգին, կազմելու համար «Ղարաբաղ կոմիտէ»ն: Իսկապէ՞ս բոլորն ալ մղուած էին ազգայինէն, թէ կար միջազգայինին չերտն ալ: Ո՞վ, որքա՛ն անկեղծ էր Մոսկուայէն Ղարաբաղ, այսինքն՝ արդարութիւն պահանջողի դերին մէջ: Զգացական պոռթկումին հիասթափումի, զայրոյթի, ախտասանքի վերածումէն ետք, այս ու նման հարցականներ չէին կրնար շատ մարդ անտարբեր ձգել: Ու որպէսզի, յետադարձ այս հետաքրքրութիւնը գոհացնել կարելի ըլլայ, անհրաժեշտ է որ բացուին ծալքերը, յայտնուի թէ ո՛վ, ե՛րբ, ի՛նչ հեռանկարով, ի՛նչ պատճառներով մաս կազմեց կորիզին. ստանձնելով անոր գործունէութեան մէջ մեծ, կամ փոքր պատասխանատուութիւններ, բաժնեկից ըլլալով յաջողութիւններուն, նաեւ ձախողութիւններուն, սխալներուն: Անշուշտ, ծալքերը բանալու ամէն արարք, որպէսզի հետաքրքրութիւն գոհացնելու, լուսաբանելու միջոց նկատուի, պէտք է մեկնած ըլլայ անկեղծութեան համոզիչ դիրքէն: Այդ հանգամանքէն զուրկ ամէն փորձ, ուշ կամ կանուխ պիտի դիտուի որպէս այս կամ այն նպատակին, աւելի՝ շահուն ուղղուած մարտավարական ճապկում:

Վերջերս Երեւանի մէջ լոյս տեսաւ հատոր մը զոր այս կարգի առաջին մը պէտք է նկատել: Ան ունի «Հաշուետու եմ...» խորագիրը. հեղինակն է «Ղարաբաղ կոմիտէ»ի ամէնէն նուազ երիտասարդ անդամը՝ Ռաֆայէլ Ղազարեան: Կոմիտէին մաս կազմած խումբ մը ուրիշներու նըման կը պատկանի գիտական մարզին: Ելեկտրաթէքնիք, ռատիօթէքնիք մարզի մասնագէտ է: Ծնած է Կրասնոդարի Արմաւիր քաղաքը (1924): Մոսկուայի մէջ համալսարանական ուսումը աւարտելէ, մասնագիտութիւն ստանալէ ետք, 1957–ին փոխադրուած է Հայաստան: Դասախօսած է Երեւանի համալսարանին մէջ, 1959–ին հիմնած ու տասը տարի ղեկավարած է ռատիօֆիզիքի եւ ելեկտրոնիկի ամպիոնը: Մասնակցած է գիտական, հետազօտական հիմնարկներու կազմակերպումին, 1991–ին Գիտութեան ակադեմիային մէջ հիմնած է ճարտարագիտական կեդրոնը որուն ղեկավարն է մինչեւ այսօր: Հեղինակ է աւելի քան հարիւր գիտական յօդուածներու, մենագրութիւններու (Երեւան եւ Մոսկուա): 1990–ին ընտրուած է Գերագոյն Խորհուրդի փոխ – նախագահ (Յունուար – Յուլիս): Մինչեւ 1995 նախագահած է Կրթութեան, գիտութեան, լեզուի ու մըշակոյթի մշտական յանձնաժողովին:

Գերագոյն Խորհուրդի փոխ – նախագահ ընտրուած ըլլալուն Ռ. Ղազարեան տեղեկացած էր երբ Փարիզ կը գտնուէր: Նոյն օրը «Յառաջ»ի խմբագրատուն այցին երբ հակադրեցութիւնը հարցուցինք, «չշմեցայ» պատասխանեց. աւելի ետքն ալ իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցին (1990 Փետրուար 22 – 23) բացատրեց այդ հակազդեցութեան պատճառները. ինք երբեք քաղաքական ասպարէզ մը չէր երեւակայեր իրեն համար: Գիտութեան մարդ էր ու այդպէս ալ կը մնար: «Ղարաբաղ կոմիտէ»ին մասնակցութիւնը զուտ ազգասիրական մղումով էր. մղում որ արմատ առած էր Անդրանիկի զինուոր հօր մը պատումներով. յետադային սասունեան հալածանքներով աքսորուած հայր մը, որմէ ինք ու եղբայրը բաժին ստացած էին «ժողովրդի թըշնամու զաւակներ» պիտակը:

Հատորին «1999 Թուական: Ամառ» խորագրուած նախաբանին մէջ Ռ. Ղազարեան կը բացատրէ թէ աչքի ցանցենիի քայքայում մը զինքը դէպի ստոյգ կուրութեան ճամբուն վրայ դրած է, ուստի վստահարդոյն վիճակին հասնելէ առաջ կ'ուզէ անպայման վերջին տասնամեակի «պատմական, ճակատագրական, տագնապալեցնող եւ յուսադրող» իրականութեան մէկ դերակատարին «հաշուետուութիւնը» կատարել: Համոզուած է որ շարժումին միւս գործիչներն ալ կը գրեն իրենց յուշերը, որպէսզի «բարեխիղճ ժամանակագիրը ամբողջացնի պատկերը»:

Երբ որոշած է թուղթին յանձնել իր «մեղքերու բաժինը», կ'անդրադառնայ որ մոռցած է որոշ դէպքեր, դէմքեր, անուններ, ժամանակագրական մանրամասնութիւններ: Այդ պարագայէն ամբողջութեամբ զերծ մնացած է 1989 Մայիս 31 – Յունիս 1–ի գիշերը երբ Մոսկուայի վեցամսեայ բանտարկութենէն առաջ արձակուած Կոմիտէն դիմաւորելու փութացած էր Սովետաշէնէն մինչեւ Մատենադարան շարուած բազմութիւնը: Հոն, առաջին խօսքը առնելու կը հրաւիրուի ինք. ու բանտին մէջ անցուցած սրտի տագնապին տկարութեան ենթակայ, կարճ կը կապէ. բամ՞ծը. «Սիրելի ժողովուրդ, խնդրում եմ, մեզ չհերոսացնէք, կուռք չդարձնէք... ես տարիես առած եմ, ինձ չէք մոլորեցնի, տղաներին՝ հնարաւոր է»:

Քանի որ չի գիտեր թէ տեսողութիւնը վերջնական կերպով երբ զինքը կը լքէ, հրաժարած է նախապէս ծրագրած ծաւալով գրելէ տարեգրութիւնը: Ա. բաժնին մէջ շարք մը թեզերու ձեւով կը ներկայացնէ իր դատումները, արժեւորումները:

1988–ի շարժումը մեկնած է 1915–ը, Ղարաբաղի ու Նախիջեւանի բռնի անջատումը, 1937–ի սարսափները, գաղափարական պարտադիր միակարծութիւնը, Հայոց լեզուի առընչուած յայտնի խնդիրները ընդգրկող պատմական ծաւալուն ենթախորքէ մը. այդ բոլորին կուտակումը ծնունդ տուած է մաքուր, անձնուէր ու մինչեւ անձնազոհութիւն հասնող շարժումին: Առաջին շրջանի վրէպները, անշուշտագրութիւնները, անյաջողութիւնները փորձառութեան պակասի, կամ սխալ նշանակումներու հետեւանք եղած են: Իսկ «առաջնորդների բարոյական խաթարումը» սկսած է աւելի ուշ, "երբ նրանց համար գերխնդիր դարձաւ զբաղեցրած պաշտօնների յաւերժացումը": Նախագահին շուրջ յայտնուած կը տեսնէ գործիչներ որոնք դժուար է որ շարժման ջատագով նկատուին: Փոփոխութիւններու հանգրուանին իրեն լըջօրէն ազդած է "տղաների ու յատկապէս Լեւոնի խորացող խոտորումը մեր որդեգրած վարքագծից": Կը շեշտէ. "առաջին հերթին Արցախի հիմնախնդրի հանդէպ նրա մօտեցման արմատական փոփոխութիւնն ինձ համար ծանր հիասթափութեան ու տեւական ապրումների պատճառ դարձաւ":

Ռ. Ղազարեան կը մերժէ շարժումին «Մոսկուայի սադրանք» ըլլալու վերագրումները. կը բացատրէ թէ ան «պատմական միակ ճիշդ պահին» սաեղծուած էր: Խորհրդային Միութեան փլուզումին բուն պատճառը չէր ան. այդ գործը տեսան Գորբաչովի հռչակած հրապարակայնութիւնը եւ վերակառուցումը: Հետաքրքրական է կարդալ 1990–ի սկիզբին Հայաստանի անկախութեան մասին Պարոյր Հայրիկեանի հետ իր տարակարծութիւնը, այս վերջինին ոչ խորապէս մըտածուած, արկածախնդիր մօտեցումը:

Ռ. Ղազարեան քանի մը նեցուկ ազդակներու – Սփիւռք, գիտութեան ընդհանուր զարգացած վիճակ, խորհրդային չափանիշով հզօր ու բազմաճիւղ արդիւնաբերութիւն, – թուումով կը պնդէ թէ ՀԱՊ–ի տարածքին մէջ Հայաստան կրնար ամէնէն շուտ ոտքի կանգնող երկիրը ըլլալ: Անկախութեան առաջին օրերէն իսկ կը մէջբերէ չարաշահումի դէպքեր որոնցմէ տուժած է երկիրը, ի շահ «տանիքային առեւտրով ուռճացած օլիգարխներ»ու:

Մաքուր, անկեղծ, հերոսական, արդար ու պատմականօրէն ճիշդ պահուն յայտնուած շարժումը պղտորած ազդակներ կը նկատէ չորը թացէն չզանազանելու անխութութիւնը որ պատեհապաշտներով լեցուցած է ՀՀՇ–ի շարքերը, յետոյ, «Չկայ մշտական թշնամի, չկայ մշտական բարեկամ» կարգախօսը, ուժանիւթի մարզին մէջ գործուած յանցանքները, անհակակշիռ սեփականաշընորհումը, երբեմն սխալ նշանակումները, եւայլն:

Այս թուումին մէջ պետականութեան կայացումը կասեցնող ամենածանր ազդակը կը նկատէ "Նախագահի եւ նրա կողմնակիցների կեղծիքներով պայմանաւորուած կեղծիքներով պայմանաւորուած կերպարանափոխութիւնը՝ գերակայող նպատակների փոխատեղումը": Այդ պարբերութեան մէջ Ռ. Ղազարեան կ'անդրադառնայ «աթոռակառչութեան», «Արատաւոր սահմանադրութեանը ժողովրդի շպրտած «ոչ»–ը համատարած կեղծարարութեամբ «այո» դարձնող» ընթացքին, որ 1996 Սեպտեմբերին ժողովուրդը մըղեց կոշտ դիմակայութեան. "ու թէեւ ԼՏՊ–ին չյաջողուեց մարսել Վազգէն Սարգսեանի ծանր մահակով ձեռք բերած "յաղթանակ"ը եւ ի վերջոյ իջաւ բիրտ ուժով զբաղեցրած աթոռից, ժողովրդի մէջ կարծես կոտրուեց իր իրաւունքների համար ակտիւ պայքարի ոգին":

Այս գլուխը կ'աւարտի նուաճումներու թուումով որոնց գլխաւոր տեղը կը գըրաւէ, բնականաբար, անկախութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍԻԼՎԻՈ ՊԵՐԼՈՒՍՔՈՆԻԻ ԻՏԱԼԻԱՆ

ԱԶԱՏ ԻՐԱՒԱԿԱՐԳԻ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿԱՊԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Ազատ մամուլի ծանօթ յարաբերական ազատութենէն անդին անցնող երեւոյթի մը առջեւ կը գտնուինք ամէն անգամ որ միջազգային մամուլը զանազան առիթներով անդրադառնայ Իտալիոյ ներկայ եւ նախկին վարչապետ Սիլվիօ Պէրլուսքոնիի գործունէութեան: Այդ առիթներով մարդ կը տարուի մտածելու թէ Հանրապետական Իտալիա ինչպէ՞ս կրնայ 21–րդ դարուն վարչապետ ընտրել եւ վերընտրել նման տարակուսելի դէմք մը: Խօսքը չի վերաբերիր միայն քաղաքական մարդուն, քանի ամէն ժողովուրդ կ'ընտրէ իր ուզածը եւ կրցածը, այլ մամուլի այս խնդրայարոյց հսկային մասին, որ իր ուժը կը քաղէ մաս մեծապէս իր կայսրութենէն եւ զայն պայմանաւորող ֆինանսական հզօրութենէն – ան իր երկրին ամէնէն հարուստ քաղաքացին է: Այս սուրբ կամ անսուրբ երրորդութեան – քաղաքական, ֆինանսական, մամուլ – ամէնէն արտասովոր եւ վիճելի դէմքն է Պէրլուսքոնի: Քիչ մըն ալ ծիծաղելի:

Ան կը վրայ դարձեալ սեւեռեց ակնարկները, երբ անցեալ չարաթ իտալական Սահմանադրական Ատեանը ապօրէն նըկատեց Սահմանադրութեան առաջին յօդուածը, որ կ'առկախէ պատժական դատաքննութիւնները երկրին ամէնէն բարձրաստիճան հինգ անձնաւորութիւններուն: Վարչապետը առաջին թիրախն է այս որոշումին, որ կ'ամբաստանուի դատաւորներու կաշառքով: Այդ յանցանքով միայն չէ որ ան ամբաստանուած է իր վերջին քանամեակին. ցանկին մաս կը կազմեն օրինախախտութիւն, շահատուրքէ փախուստ եւ խարդախութիւն, չահերու հակամարտութիւն, քաղաքական ապականութիւն: Ան ութ անգամ դատի կանչուած է, երեք անգամին յանցաւոր նկատուելով:

Սիլվիօ Պէրլուսքոնիի «դերը եւ պաշտօնը հարուստ ըլլալն է» – ըսած է իտալացի ֆիլմարտադրիչ Գարլօ Ֆրէչէրօ ամերիկացի լրագրողի մը, եւ ամէն երեւոյթ կը պարզէ, թէ ան պետական իշխանութիւնը կը ծառայեցնէ ապահովելու եւ պաշտպանելու համար իր գանձը, եւ անով պահպանելու համար իր գանդուածային լրատուութեան կայսրութիւնը, ու ասով՝ հաստատելու իր ընդհանուր տիրապետութիւնը: Այս բոլորը կլոր կը դառնան:

Որպէսզի իր պայծառ պատկերը եւ ուժը մնայ գերազանցապէս եզակի, Պէրլուսքոնի կը գնէ, կը սեփականացնէ, կ'առանձնաշնորհէ լրատուական ծառայութեան հսկայ միջոցները: Ինք եւ իր ազգականները կը հակակշռեն, ուղղակի թէ միջնորդներով, պետական հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի ցանցը, իտալական երեք առեւտրական հեռատեսիլի ցանցերուն երեքը, երկու հսկայ հրատարակչատուներ, երկու համազգային օրաթերթեր, յիսուն պարբերաթերթեր, երկրին ամէնէն մեծ շարժանկարի ընկերութիւնը եւ ֆիլմերու բաշխման ընկերութիւնը, շարք մը համացանցի ծառայութիւններ: Իր այս ծաւալումը սահման պիտի չունենայ եթէ սահմանադիր իշխանութիւնները չափ մը չհաստատեն, քանի իր մեծ ցանկութիւնն է նաեւ գնումը «Գոռիէռէ տէլլա Սէռա»ի նման թերթի մը: Վերի սեփականութիւնները իր հարստութեան եւ ուժին ամբողջութիւնը չեն ներկայացներ: Պէրլուսքոնիի գործունէութեան մաս կազմած են երկրին տնտեսութեան մէկ կարեւոր բաժինը – կառուցածային առուծախ, ապահովագրութիւն, վաճառականական շուկաներ ինչպէս նաեւ մարզական կալուածը – ըրկպի, վոլիպոլ, ֆութպոլ (Միլանոյի խումբը), հացի: Իր հսկայ դիւանակալութիւնը կը հաշուէ 22 հազար պաշտօնեայ, իսկ իր հակակշռած – ուղղակի թէ անուղղակի – ընկերութիւնները կը հաշուեն երկրին 33 միլիոն աշխատաւորներու

երեք միլիոնը, առանց հաշուելու անոնց ընտանիքները:

Այս գրութիւնը չի նպատակադրեր ներկայացնել Պէրլուսքոնիի քաղաքական մարդը, ոչ ալ անհատը, որ երբեմն Կոլտոնիի զաւեշտներէն ցայտած կը թուի ըլլալ, իր անսպասելի արտայայտութիւններով եւ պաշտօնին անհամապատասխան մակարդակով – «Մուսոլինի ոչ ոք սպաննեց, մարդիկը արձակուրդի ղրկեց», կամ գերմանացի երեսփոխան մը նմանցնելով «գերման կեդրոնացման կայանի պահակի» մը: Այս յայտարարութիւնը կատարած էր երբ ինք նոր ստանձնած էր Եւրոպայի Միութեան հերթական նախագահութիւնը:

Ճիշդ է թէ Իտալիա ունի անկայուն վիճակ մը, եւ այս կացութիւնը ներկայ վարչապետով չէ որ սկսաւ, անոր «միայն իրաւականութեան սահմանը աւելի իջաւ» կը վկայէ «Գորիէռէ»ի նախկին խմբագիր մը: Ամէն ոք կը յիշէ Իտալիոյ ընկերվարական վարչապետ Քրաքսին, որ Թունուզ փախաւ դատապարտութենէ ազատելու համար, սակայն ուրիշ 900 դիւանակալներ, քաղաքական եւ գործի մարդիկ ամբաստանուեցան, իսկ անոնցմէ շատեր դատապարտուեցան գեղծարարութեան եւ այլ յանցանքներով: Այնպէս կը թուի, սակայն, թէ օտար երկիրներ երբեմն գոհ են Պէրլուսքոնիի ընթացքէն, մինչ ուրիշներ զինք կը դիտեն որպէս հետաքրքրական կամ զուարճալի երեւոյթ մը – Միացեալ – Նահանգներ գոհ են իրմէ, որ իր հիմնած կուսակցութեամբ – Ֆորցա Իթալիա – կը պայքարի ձախին եւ համայնավարներուն դէմ «ազատելու համար Իտալիան», Պաղ պատերազմի օրերու հոգեբանութեամբ, կարգախօսով եւ յանկերգով: Ուաշինկթըն գոհ է իրմէ որովհետեւ նաեւ Պէրլուսքոնի կողմնակից եղաւ Իրաքի դէմ մղուած պատերազմին: Իսկ Պուշին իր երկու աղջիկները արձակուրդի կը ղրկէ Իտալիա, զանոնք յանձնելով իտալական իշխանութեանց խնամքին...:

Կը վերադառնանք մեր նիւթին: Որքա՞ն ազատ են եւ կրնան ըլլալ լրատուական միջոցները երկրի մը, եւ որքա՞ն անոնց լրատուութիւնը կրնայ համապատասխանել ճշմարտութեան եւ արդարութեան ակնկալուած չափանիշին, երբ անոր ցանցերը մեծ մասամբ կեդրոնացած կը գտնուին ձեռքը գործարար – վարչապետի մը, որ ունի նաեւ իր անձնական հանրախոյզի ընկերութիւնը (ասիկա առիթ կու տայ իրեն յայտարարելու թէ իր վայելած «ժողովրդականութիւնն» է 90%): Որքա՞ն է տարբերութիւնը ազատ Իտալիոյ ազատ իրաւակարգի ներքեւ գործող մամուլին, եւ երրորդ աշխարհի երկիրներու կացութեան միջեւ: Ի՞նչ է նաեւ ընթերցողներուն «ուղեղալուացքի» սահմանի տարբերութիւնը տարբեր իրաւակարգերու տակ գտնուող մամուլին միջեւ:

Ցիշեալ ֆիլմարտադրիչ Գարլօ Ֆրէչէրօ, որ Պետական մէկ հեռատեսիլի (ՌԱՅ 2) նախագահն էր, իր պաշտօնը կորսնցուցած է որովհետեւ վարչապետին հանդէպ, ինչպէս որ կը կոչուի, «անհրաժեշտ ակնածութիւնը» ցոյց չէ տուած: Նոյն հեռատեսիլի տնօրէն ժողովի հինգ անդամներէն երեքը անցեալ տարուան աւարտին հրաժարած են, ընդվզելով լրատուութեան վրայ տակաւ ծանրացող կառավարական թաթին եւ միջամտութիւններուն դէմ, որոնց պատրաստուած ցանկը իշխանութիւնները գաղտնի կը պահեն: Պէրլուսքոնիի պատկան հեռատեսիլի ուրիշ գնահատուած լրագրող մը՝ Էնրիքօ Մէնթանա կը յայտնէ թէ լրագրողի մը համար ընտրութիւնը կը կայանայ երկու կարելիութիւններու միջեւ _ «Ես Պէրլուսքոնիի մարդն եմ», եւ՝ «Ես Պէրլուսքոնիի մարդն եմ»: Ծերակուտական Թանա տէ Զալուէթա կ'ըսէ. – «Թղթակիցներուն կէսը կ'աշխատին Պէրլուսքոնիի համար, եւ մնացեալ կէսը կը խորհի թէ պէտք է որ աշխատէին»: Թող որ պետութիւնը յաճախ միջամտելու իսկ պէտքը չունի, որովհետեւ նշանակուած քաղաքական պաշտօնեաները կը կռահեն թէ ի՛նչը կրնայ արգիլուած ըլլալ եւ կամ ի՛նչ է վարչապետին մտածողութեան ուղղութիւնը:

Իր քննադատներուն, տեղացի թէ օտար լրագրող, վարչապետը իր կարծիքը ունի: Անոնք «համայնավարներ» են, կամ «անձնական թշնամիներ»:

Ճիշդ է թէ մամուլի ազատութիւնը եւ կողմնակալ լրատուութիւնը իր զանազանութիւնները ունի ամէնէն ազատ նկատուած Միացեալ _ Նահանգներու մէջ իսկ, ուր տիրական են զանգուածային լրատուական զանազան կայսրութիւններ: Օրինակ մը. երբ վերջերս նախագահ Ճորճ Պուշ ի վերջոյ յայտարարեց թէ Իրաք չունէր եւ չէր պատրաստեր, անմիջական ապագային, ունենալ հիւլէական զէնք, _ ամբաստանութիւն մը որ իր կշիռը ունէր Իրաքի դէմ նախարգիլակ պատերազմ յայտարարելու որոշումին մէջ, _ ամերիկեան մեծ մամուլը տարբեր ձեւերով արժեւորեց: Յաջորդ օր, «Պոսթըն Կլոպ» լուրը տուաւ որպէս առաջնակարգ կարեւորութիւն՝ իր առաջին էջին վրայ (ինչ որ բնական էր), «Նիւ Եորք Թայմզ» լուրը նետեց ներքին էջերուն, իսկ արմատական «Ուոլ Սթրիթ Ճուրնըլ» (մեծ դրամագլուխի միջնաբերդ) եւ «Ուաշինկթըն Թայմզ» (Վերապատուելի Մուն) պարզապէս անտեսեցին յայտարարութիւնը: Այլ խօսքով՝ այս վերջին երկու թերթերը անհանդուրժ գտան նախագահական այս բացայայտումէն, եւ նախընտրեցին որ գոնէ իրենց ընթերցողները այս («անհաճոյ») լուրը չկարդան իրենց թերթերուն մէջ:

Ամերիկեան զանգուածային լրատուական – հեռատեսիլ, տպագիր մամուլ, ձայնասփիւռ, Թօք – շօ (ձայնասփիւռային հարցում – պատասխան, որ գերազանցապէս կը պատկանի նոր – պահպանողականներուն) միջոցներուն մէկ մեծ մասին միակողմանի լրատուութեան շնորհիւ է որ ամերիկացի ժողովուրդին կէսէն աւելին դեռ կը հաւատայ թէ Իրաք մատ ունէր Նիւ – Եորքի երկեակ աշտարակներուն հրոյ – ճարակ դառնալուն մէջ: Նոյնպէս անոնք կը շարունակեն հաւատալ թէ Իրաք զանգուածային բնաջնջումի զէնքեր ունէր _ եւ պահուած ունի _ եւ այդպիսով վտանգ մըն էր ոչ միայն շրջանի երկիրներուն, այլ սպառնալիք մըն էր Միացեալ – Նահանգներու ապահովութեան:

Այս ժխտական երեւոյթը նկատելով ազատ երկիրներու մամուլի բարքերուն հաշտ եւ սովոր, այսուհանդերձ հարց է թէ ինչո՞ւ դրամատիրական երկիրներու մէջ մասնաւորաբար կը զրպարտեն Պէրլուսքոնիի Իտալիայով եւ անոր իշխանաւորութեամբ:

Բացատրութիւնը կու տայ անգլիական «Տը Էքոնոմիսթ» շաբաթաթերթի խմբագիր – Պիլ Էմմոթ _ որ պատասխանելով ընթերցողի մը հարցումին, թէ ինչո՞ւ շաբաթաթերթը այդքա՛ն նիւթ կ'ընէ օտար վարչապետ մը, կ'ըսէ. _ «Որովհետեւ ան զուգաձանեց այն երկու բաներուն, որոնց պաշտպան կը կանգնի շաբաթաթերթը. «դրամատիրութիւն եւ տէմոկրասի»:

Գ. Ք.

Պոսթըն

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԻՆԿԱՓՈՒՐԻ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 21–ին, պատարագ մատուցանած է Աւստրալիոյ եւ Նոր Զելանտայի թեմի առաջնորդ Աղան Արք. Պալիոզեան: Եկեղեցին շրջանի ամէնէն հին քրիստոնէական եկեղեցին է, կառուցուած 1835–ին: Արարողութեան ներկայ գտնուած են Սինկափուրէն, Հոնկ _ Գոնկէն, Պանքոքէն եւ հարաւ _ արեւելեան Ասիոյ այլ քաղաքներէ եկած Հայեր: Դեկտեմբեր 23–ին, Աղան Արք. եւ Թայլանտի Հայաստանի հիւպատոս Նորայր Տէր – Գէորգեան հանդիպում ունեցած են եւ հովուապետական այցելութիւն տուած ռուս Օրթոտոքս եկեղեցւոյ մետրոպոլիտ Քիրիլի, որ նոյն օրը ռուսական ծէսով պատարագ մատուցանած է Սինկափուրի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

2004-Ը ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԴԵՍՊԱՆ ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆԻ ՏԱՐԻ

Թէքէեան Մշակութային Միութեան Լիբանանի Վարչական Խորհուրդը Պէյրութէն յղուած 2004 Յունուար 3 թուակիր յայտարարութեամբ 2004–ը կը հռչակէ Արշակ Զօպանեանի Տարի, երախտաշատ ռամկավար ազատական գործիչին մահուան 50–րդ տարելիցին առթիւ: Մեծանուն մտաւորական մեր ընկերը եղած է բանաստեղծ, հրապարակագիր, խմբագիր եւ թարգմանիչ: Ան դրական ներդրում բերած է հայ մշակոյթի տարածման ու Հայոց Իրաւունքները հետապնդելու աշխատանքներուն մէջ, արժանանալով «Հայ Ժողովուրդի Դեսպան» պատուաբեր կոչումին:

Ընկեր Ա. Զօպանեան եղած է նաեւ հանրային գործիչ: Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան միջոցով ան ծառայած է իր ազգին ու հայրենիքին, դառնալով միաժամանակ ճարտարապետներէն մին ՌԱԿ–ի դաւանած ազգային – հայրենասիրական ուղեգիծին:

Յարգանքի արժանի տուրքը տալու համար մեծ երախտաւորին, Թէքէեան Մշակութային Միութեան Լիբանանի շրջանակը կը նախաձեռնէ այս տարուան ընթացքին կազմակերպել մասնաւոր դասախօսութիւններ, ուր հայ եւ ֆրանսացի բանասէրներ լուսարձակի տակ պիտի առնեն Զօպանեան գրագէտին եւ քաղաքական գործիչին արժանիքներն ու վաստակը: Կը ծրագրուի այս առթիւ լոյս ընծայել գրքոյկներ: Այս բոլորէն ետք տեղի պիտի ունենայ եզրափակիչ հանդիսութիւնը: Փափաքելի պիտի ըլլայ որ Պէյրութի օրինակին հետեւին աշխարհատարած ՌԱԿ–ի եւ ԹՄՄ–ի մասնաճիւղերը: Հաւաքաբար այս տարի խոնարհելու ենք անխոնջ մշակի յիշատակին առաջ խոստանալով շարունակել անոր ազգային գրական ու քաղաքական գործը:

Արժանի յարգանքի մը նախաձեռնութիւնն է որ կ'ողջունէ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը:

2004, Յունուար 12,

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԵՐԿԱՐԱԿԼՈՐԱԽՄՈՐԱՏԱԿ»
Մանկապատանեկան թերթ, թիւ 11
2003 Դեկտեմբեր
Հրատարակութիւն
«Մկնիկ» աշխատանոցի
Փարիզ

ՕՐԱՑՈՅՑ «ՄԿՆԻԿ» 2004
«Մկնիկ» Մատենաշար թիւ 139

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

12

_ Կ'երթաս, _ ըսի բռնելով ձեռքէն, – կ'երթաս: Վա՛հրամ...

_ Ո՛չ, – ըսաւ վճռական, _ ո՛չ:

Ու իր ձուաձեւ դէմքը կ'արտայայտէր իր կամքը որ այդ վայրկեանին կը թուէր թէ անդրդուելի է...

_ Լա՛ւ, չխօսինք ուրեմն, _ ըսի ու լուռ շարունակեցինք ճամբանիս:

Գիշերը չխօսեցանք բնաւ: Զգացի, որ երկմտութեան մէջ է, բայց չուզեցի համոզել զայն: Մնաց, որ ես ինքս կը սանձէի: Խաբել այդ սիրուն աղջիկը ուժէս վեր էր: Գոնէ պէտք է տեսնէի զինքը «մնաք բարով» ըսելու համար, բայց կը վախնայի, որ կը սկսի հին պատմութիւնը: Համբոյրը ի՛նչ դիւրին է, երբ երիտասարդ մը ու աղջիկ մը կը մնան մինակ: Քիչ անգամ պատահած է, որ այդքան ուժգնութեամբ ուէէ բան ցանկամ ու կարենամ յաղթել ցանկութեանս:

Ապաստանած էի Արփիկին յիշատակին: Կը զգայի, որ ատիկա ճակատագրական կռիւն էր. եթէ կարենայի յաղթական դուրս գալ, յետագային անշուշտ պիտի կրնայի աւելի դիւրութեամբ յաղթել փորձային զգացումներուս:

Դուրսը գիշերը կը յառաջանար: Մեր ընկերները կը խորդային խոր ու անոյշ քունի մէջ: Լուսնկան ինկած էր ներս անոնց դէմքերուն վրայ: Կը զգայի, որ Վահրամը արթուն է:

Հետեւեալ առաւօտ երբ դուրէն դուրս կուգայինք, զիս մէկ կողմ քաշեց ու հարցուց.

_ Անկեղ'ծօրէն՝ չե՞ս ուզեր երթալ...

– Ո՛չ, _ ըսի տխուր:

– Գնա՛, – ըսաւ նայելով աչքերուս – գնա՛, Երուա՛նդ...

– Ո՛չ, ո՛չ, – ըսի ամուր, _ որոշումս որոշում է:

Վայրկեան մը մտածեց, յետոյ նայելով աչքերուս.

– Կ'երթա՛մ, _ ըսաւ վճռական, – բախտս կը փորձեմ, _ աւելցուց ժպտուն զարնելով ուսիս, _ ըսէ՛ ժամադրութեան վայրը...

Բացատրեցի մանրամասնօրէն:

– Դիւրին տեղ է, – ըսաւ ժպտուն:

Սիրտս կը ցաւէր, կ'ուզէի խօսիլ, բայց զսպեցի ինքզինքս ու գոհացայ իրեն լաւ բախտ ցանկալով:

_ Յաջողութիւն, _ ըսի ժպտուն:

Ամբողջ օրը սիրտս անհանգիստ էր: Կ'աշխատէի, բայց միտքս կ'երթար քաղաք: Գիտէի, որ այն անոյշ աղջիկը անսպասելի պիտի գար ժամադրութեան ու արիւնս կը բողոքէր երակներուս մէջ: Համոյքի մէջ մարդ այլասէր չի կրնար ըլլալ: Գիտէի, որ կրնայի համբուրել զայն եւ շրթներս կը դողային ծարաւով: «Իրա՛ւ, իրա՛ւ ըսաւ Արփիկը, – կ'ըսէի մտովի, _ հեշտասէր եմ»...

Հիմա իսկ տարիներ յետոյ, երբեմն, անասնութեան ու կրքի պահերուս միտքս կ'իյնայ լուսնակ գիշերը, ձեռքս Արփիկին ձեռքին մէջ ու այդ բառը անոր անոյշ շրթներուն: Այն ատեն դեռ չէի անդրադառնար բառին ամբողջ նշանակութեան: Հիմա գիտեմ ու ինքզինքս կը կրկնեմ բո՛լորովին տարբեր շեշտով՝ հեշտասէր:

Վերջապէս, արեւը գնաց մեր պարտէզին հեռաւոր ծայրը, լուռ ու գլխահակ վերադարձայ տուն: Վահրամը նստած էր պատուհանին առջեւ, գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ ու կը նայէր դուրս, խոշոր ու սիրուն աչքերով հորթի մը: Ձեռքս դրի ուսին ու կախուելով վրան հարցուցի դողդոջ.

_ Ի՞նչ եղաւ, Վահրամ:

Եւ հազիւ կրցայ զսպել անձկութիւնս: Երկարօրէն նայեցաւ աչքերուս իր սեւ, խոշոր ու արտայայտիչ աչքերով, որ ես միշտ սիրած եմ ու փափաքաց.

_ Նստած էր, ըսած տեղդ նստարանի մը վրայ. սիրուն, շատ սիրուն էր, – ըսաւ մեքենաբար:

_ Յետո՞յ, – հարցուցի անհանգիստ:

_ Հասկցուցի, _ ըսաւ տխուր, _ քանի մը վայրկեան քալեցինք դէպի ծով կեցաւ ու երբ զգաց, թէ ես գացած եմ քեզ փոխարինելու, կը հա՞սկնաս, նայեցաւ աչքերուս այնպէս արհամարհանքով ու զայրոյթով, որ պզտիկցայ: Լաւ բան չէր ըսածնիս, Երուա՛նդ: Խեղճս գլխս տանջեց վազեցի ետեւէն ու խնդրեցի որ հասցէն տայ քեզի համար ... Չտուաւ ... Տեսայ, որ թարթիչները թրջուեցան, նայուածքը պահեց ինծմէ, կռնակ դարձուց ու գնաց առանց բառ մը արտասանելու ... առանց բան մը արտասանելու...

Արցունքի կաթիլ մը դողաց աչքիս եզերքը: Դարձայ անդին ու սկսայ կոպտօրէն խնդալ, ծածկելու համար յուզումս: Կը զարնէի Վահրամին ուսին ու կը քրքջայի ախորժակով, հիւանդ, ու չար խնդուքով մը, բայց կը զգայի, որ յուզումը հետզհետէ մարմինս կը դղրդէ:

Անկէ յետոյ այլեւս չկրցայ արտասանել անոր անունը: Զայն յիշելն իսկ կը ցաւցնէր սիրտս, որովհետեւ գիտեմ, որ կայարանի այն սիրուն աղջիկը կը սիրէր զիս եւ ես իրեն հետ վարուեցայ, ինչպէս փողոցի վերջին ցնծուհիին հետ: Այն ատեն ես տակաւին դատարկապորտ էի, գէշ, գէշ տեսակի դատարկապորտ...

13

Կը սպասէի անձկութեամբ Արփիկին պատասխանին, որ կ'ուշանար: Գիշերները ընդոստ կ'արթննայի անհանգիստ, ցնցուած կարծես ու այլեւս չէի կրնար քնանալ: Սիրտս կը ցաւցնէր զիս եւ առողջութիւնս, կը զգայի որ կը խանգարուէր, երբ երեկոյ մը պատահեցաւ դէպք մը, որ ամբողջովին յեղաշրջեց տրամադրութիւնս:

(Շար. 45)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
«ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ, ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Դասախօս՝ երաժշտագէտ
ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Ուրբաթ, Յունուար 23, ժամը 20·30-ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue -- 75009 PARIS

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ
կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Vahé Oshagan
MOURANTS
Վահէ Օշական
ՄԵՌՆՈՂՆԵՐ (1953)
Խաղ Արդիական Ըմբռնումով
Երկու Արար եւ 15 Պատկեր

Dimanche 25 Janvier à 16 heures
Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 16-ին

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 Եւրօ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԶՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը մասնակցի. —
ՆԱԽԱՄԱՐԴ պարախումբը:

Փառք Տանս, Մարտ 13, ժամը 20·30-ին:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Յունուար 22
ժամը 20·30-ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
«ԼԻՆՈՒՄ Է, ՉԻ ԼԻՆՈՒՄ...»

Մէկ ժամ մեր անցած մանկութեան եւ միշտ մեր նուիրական հէքեաթների հետ.

Կ'ընթերցեն՝
ԱՆԱՀԻՏ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
եւ
ՍԻԼՎԱ ՀԱՊէՇԵԱՆ-ԱՐԱՔՍ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro: Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է:

Au
Centre Culturel SAINT MESROB
BARDIG
présente

« EGLISES ARMENIENNES »
EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART
du 20 janvier au 1er février

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition: tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք-Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ

Մանուկ կամ տարեց անձ խնամելու գործ կը փնտռէ հայ տիկին մը:
Հեռաձայնել՝ Տիկին Նարինէ
01 55 79 17 88

Նոյն տեսակի աշխատանք կը փնտռէ երիտասարդ ուսանողուհի մը:
Հեռաձայնել՝ Լիլիկ Ռեվազեան
01 47 04 07 62

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

«MANOUGNEROU OR»

organisé
par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne
Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30
Salle Rossini
Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris

Au programme

★ CONCOURS DE DEGUISEMENT
Venez costumés pour participer et gagner

★ SPECTACLE DE MARIONNETTES

Grands-parents — parents — enfants — amis
Vous êtes tous invités à cet après-midi festif

Venez nombreux

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) **Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones**

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian par sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.
Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) **Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,**
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) **Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES**
Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 22
JEUDI
22 JANVIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·863 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·863

ՕՐՈՒԱՆ ԴԻՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Գոնկրէսին առջեւ, նախագահ Պուշ իր պաշտօնին ժամանակաշրջանին ասանդական վերջին ելոյթը ունեցաւ, Յունուար 20-ին, երկրին վիճակին մասին: Բուռն կերպով պաշտպանեց իր քաղաքականութիւնը, համոզելու համար թէ իր վերընտրու – թիւնը միակ լուծումն է Միացեալ – Նահանգներու համար: Արդարացուց Աֆղանիստան եւ Իրաք ներխուժումները, ճշդեց թէ իր տարած պայքարը ահաբեկչութեան դէմ միակ լուծումն է: Վճռական ձեւով, ըսաւ նաեւ թէ ԱՄՆ ոչ ոքի արտօնութեան պէտք ունին ընելու համար ինչ որ կ'ուզեն, այսինքն՝ ՄԱԿ-ի պէտք չունին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Կրթական նախարարը՝ Լիւք Ֆէրի քիչ մը աւելի խաղ լեցուց կըրակին վրայ, երբ Յունուար 20-ին, Ազգային Ժողովի Օրէնքներու յանձնախումբին առջեւ նախատեսուած օրինագիծին վրայ աւելցուց պանտանայի եւ մազոտութեան պարագաները: Պանտանան գունաւոր թաշկինակ մըն է, զոր պարմանուհիները կը գործածեն շատ բընական կերպով, մազոտութիւնն ալ մօրուքներու ալ կը վերաբերի: Նախարարը նոյնիսկ «անտեսանելի Թիւրպան»ի մասին խօսեցաւ եւ ընդհանուր շփոթութիւն մը ստեղծեց, հեգնական տողերու իսկ տեղ տալով մամուլին («Լիպերասիոն»):

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՓԱՔԻՍՏԱՆ ահաբեկչութեան դէմ համաձայնագիր մը ստորագրած են, Անգարայի մէջ, Յունուար 20-ին, Փաքիստանի նախագահին այցելութեան առթիւ: Ան, Էրտողանի հանդիպելէ առաջ, Պոլսոյ մէջ կը տեսնուէր Թուրք գործարարներու հետ, նախքան Տավոս երթալը, մասնակցելու համար Տնտեսական Համաշխարհային Ֆորումին: Նախագահը շեշտած է Թուրք երեսփոխաններուն առջեւ, որ ահաբեկչական արարքները «աղտոտած են Իսլամի անունը»:

ԿԱՐԻ ԳԱՍՊԱՐՈՎ կ'արդարացնէ քաղաքական իր դիրքորոշումը հետեւեալ ձեւով. – «Որոշ իմացականութիւն մը ունիմ, ինչ որ թոյլ կու տայ շատ բաներ ընելու»: Ճատրակէն չէ հրաժարած, բայց, նախագահ ընտրուած է մարմինի մը՝ «Ազատ ընտրութիւններ 2008-ին», որ կը համախմբէ արտակարգ 14 անձնաւորութիւններ, խորապէս մտահոգ Ռուսաստանի ժողովրդավար ապագային մասին: 2004-ի նախագահական ընտրութեան կ'ըսէ, ճակատագիրը արդէն ճամբայ ելած է, Պուտինի ձեռքն է ամէն բան, բայց, կ'աւելցնէ. – «Կ'ուզենք պայքարիլ, որպէսզի 2008-ի ընտրութիւնը ազատ ըլլայ: Միացեալ – Նահանգներու մէջ, ոչ ոք մտքէն կ'անցընէ, որ մարդ չխօսի պատերազմին եւ Իրաքի ամերիկեան կորուստներուն մասին: Աստ, այդ է որ կ'անցնի Ռուսաստանի մէջ, ուր ոչ ոք կը խօսի Չեչէնիոյ մասին»:

ՕԼԻՎԻԷ ԿԻՇԱՐ, հաւատարիմ կօլիստը, մեռաւ 83 տարեկանին: Զօրավարին գործակիցը եղած էր 1946 – 1958-ի շըրջանը, երբ տը Կօլ քաշուած էր, նախքան անոր դրասենեակը վարելը, երբ քաղաքական բեմ վերադարձաւ 1958-ին: Վեց անգամ նախարար եղած է: Հեղինակ էր հատորի մը՝ «Զօրավարը»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 20 / 21)

Ի. ԱԼԻԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Ատրպէյճանի նախագահը Յունուար 20ին մամուլի ասուլիսով մը անդրադարձած է Ղարաբաղի հարցին: Մինսկի խումբին վերջին տարիներու աշխատանքը անյաջող որակած է ան, շեշտելով որ պէտք է կարգաւորման նոր առաջարկներ պատրաստեն: Ի. Ալիեւ կրկնած է խաղաղ լուծումի իրենց նախընտրութիւնը. ըսած թէ իրենք պատերազմ չեն փափաքիր, չեն փափաքիր նոր զոհեր: Կը սպասեն որ բանակցութիւնները շարունակուին, նաեւ Հայաստանի ու Ատրպէյճանի նախագահներուն ուղղակի հանդիպումներով, սակայն, Մինսկի խումբը կողմնակի դէտի դերին մէջ չմնայ:

Որպէս ըսուածին հակասութիւն, երկրին Պաշտպանութեան նախարարը Ս. Աբիեւ նոյն օրը համացանցի թերթի մը յայտարարած է թէ եթէ միջազգային հանրութիւնը շարունակէ երկակի չափանիշ գործածել առիթ տալով Հայաստանի որ արհամարհէ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդին բանաձեւերը, Բաքու կրնայ կարգաւորման ուժային տարբերակը ընտրել:

⁂

Տ. ՆԱՂԴԱԼԵԱՆԻ ԴԱՏԻՆ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԱՐՏԱԾ

Քրէական ու զինուորական հարցերու վերաքննիչ ատեանը Յունուար 20-ին հըրապարակած է հեռատեսիլ – ձայնասփիւռի ընկերութեան խորհուրդի նախագահ Տ. Նաղդալեանի սպանութեան վերաքննիչ դատավարութեան արդիւնքները: Ունկնդրելով կատարուած բողոքները, ապացոյցները հետազօտելով, դատարանը վճռած է անփոփոխ ձգել Նոյեմբեր 18-ին ամբաստանեալներ Արմէն Սարգսեանի Ջոն Ցարութիւնեանի, Գեղամ Շահբազեանի եւ Ֆելիքս Առուստամեանի պատիժները: Միայն Գրիգոր Պետրոսեանի պատիժէն (7 տարուան բանտարկութիւն) զեղչուած է երկու տարի:

⁂

ԱՄՆ-ՈՒ ԵՒ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՕԹԱՆ-ի Բաքուի ժողովէն հայկ. պատուիրակութեան բացակայութեան հակազդած են ԱՄՆ եւ Բրիտանիա: Ատրպէյճանի ու Թուրքիոյ միացեալ ջանքով խոչընդոտուած հայկական մասնակցութեան մասին ըսուածը այն է որ երկու երկիրները յուսախաբ են... Այսուհանդերձ, անոնք ձեռնպահ մնացած են որեւէ կերպով պատահարը մեկնաբանելէ, ըսելով թէ բոլոր տուեալները չունին անցած – դարձածին մասին:

⁂

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱՅԱՆԻՆ ՀԱՅ ՍՊԱՆԵՐՈՒՆ ԴԻՄՈՒՄԸ

Ախալքալաքի ռուսական թիւ 62 ռազմակայանին մէջ ծառայող Ռուսաստանի քաղաքացի հայ սպաները եւ միւս ծառայողները սկսած են դիմումներ ներկայացնել կայանին հրամանատարութեան որ շարունակեն ծառայել Ռուսաստանի զօրամասերուն մէջ:

Հաւաստի աղբիւրներ կը յայտնեն թէ առաջին ակնարկով ինքնակամ կարծըւած այդ դիմումները պայմանաւորուած ու Ռուսաստանի զինեալ ուժերու Անդըրկովկասեան բաժնին կեդրոնին թելադրանքով: Կ'ըսուի նաեւ թէ մօտ ատենէն հայ սպաներու ծառայութիւնը կը բացառուի Ախալքալաքի ռուսական ռազմակայանին մէջ:

⁂

ՎՐԱՍՏԱՆ ՀԱՄԱՄԻՏ Է ԲԱՔՈՒԻ

Վրաստանի Արտաքին գործերու նախարարը Թ. Ջափարիձէ վերջերս Բաքու այցին հանդիպում ունեցած է ատրպէյճանցի իր պաշտօնակիցին Վ. Գուլիեւի հետ: Տեսակցութեան ընթացքին բարեկամութիւնն ու գործակցութիւնը շարունակելու տրամադրութեան հետ վրացի նախարարը յայտնած է թէ երկու երկիրներուն գործակցութիւնը ռազմավարական բնոյթ կը կրէ: Ան ըսած է նաեւ թէ Թիֆլիս ղարաբաղեան հակամարտութեան մէջ կը պաշտպանէ Ատրպէյճանի դիրքը: Ապահովութիւն ալ տուած է որ իր երկրին նոր ղեկավարութիւնը մտադիր է լուծելու ատրպէյճանցի իր քաղաքացիներուն տարիներէ ի վեր կուտակուած խնդիրները:

⁂

ԼՂՀ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին Փարիզի նիստին (Յունուար 7) բաւական ձախող ու տհաճ արձանագրութիւն մը կատարուած է Ղարաբաղին առընչութեամբ: Այս մասին դժգոհած է ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարար Աշոտ Ղուլեան «Ազգ» օրաթերթին հետ զրոյցի մը պահուն: Հոն Հայաստանին վերաբերող նախնական բնագրին մէջ գրուած է. «Որեւէ յառաջդիմութիւն արձանագրուած չէ Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորման եւ Ատրպէյճանի այլ գրաւեալ տարածքներուն առընչութեամբ»: Ատիկա կը նշանակէ թէ վեհաժողովը նոյնինքն Ղարաբաղը եւ հայկ. ուժերու հսկողութեան ենթակայ տարածքը – Քելպաճար, Լաչին, Ղուբաթլու, Զանգելան, Ջեբրայիլ – կ'որակէ «գըրաւեալ տարածք»: Ա. Ղուլեան, ինչպէս կը տեղեկացնէ նոյն օրաթերթը, կը յուսայ որ հայ խորհրդարանականները յաջողին գեկուցումին վերջնական բնագրին մէջ տեղ տալ մինչ այդ գործող եւ բոլորէն ընդունուած ձեւակերպումներուն:

Ան կատարուածին գլխաւոր պատասխանատուն կը նկատէ Ազգային Ժողովի փոխ – նախագահ Տիգրան Թորոսեանն ու Հ.Յ.Դ. Հայաստանի Գերագոյն մարմնի ներկայացուցիչ Արմէն Ռուստամեանը: Կ'ըսէ թէ անփոյթ գտնուած են, իրենց ելոյթներով, հարցադրոյցներով փաստը տալով որ Հայաստանի ու ԼՂՀ Ազգային ժողովները այդ հարցին մէջ միասնական կեցուածք չունին: Ապա, փորձած են կատարուածը արդարացնել, ըսելով որ Օ – ԷՍ – ՍԷ – Ը-ի ձեւակերպումները պարտադիր բնոյթ չունին:

Հիմա, Յունուար 26 – 30 կայանալիք նիստին հայ երեսփոխանները կը խոստանան իրենց կարելին ընել, որպէսզի նախնական արձանագրութենէն հանուի «այլ» բառը: Այսինքն, վերանշեալ բնագիրը ըլլայ, «Որեւէ յառաջդիմութիւն չէ արձանագրուած Ղարաբաղի հակամարտու – թեան կարգաւորման եւ Ատրպէյճանի գըրաւեալ տարածքներուն առընչութեամբ»:

Թաթուլ Յակոբեան արձագանգելով Ա. Ղուլեանի դժգոհութեան, կ'եզրակացնէ թէ ինչ որ ալ ըլլայ պարագան, Հայաստան դիւանագիտական լուրջ պարտու – թիւն կրեց, դոնէ քարոզչական մարզին մէջ:

⁂

ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ՝ 146 ՀԱԶԱՐ ՀՈԳԻ

Հանրապետութեան ազգային վիճակագրական հաշիւներով 2003-ին բնակչութեան թիւը եղած է 146 հազար հոգի: Տարուան ընթացքին Արցախի մէջ ծնած է 2056 երախայ. ատիկա 6% նուազ է նախորդ տարուընէ: Մօտ 12 տոկոսով պակսած է բնակչութեան աճը, ինչպէս նաեւ ժամանող – մեկնողներու յարաբերութիւնը: Կեանքի միջին տեւողութիւնը միշտ բարձր է Արցախի մէջ (շուրջ 75 տարեկան):

ՀԱՆԳԻՍՏ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԶԱՒԷՆ ԱՐՔ. ՉԻՆՉԻՆԵԱՆԻ

Էջմիածինէն կը հաղորդեն որ, Երեքշաբթի, Յունուար 20, վաղ առաւօտեան վախճանած է Եգիպտոսի Հայոց Թեմի առաջնորդ՝ Զաւէն Արք. Չինչինեան:

Ողբացեալ հոգեւորականը ծնած էր Հալէպ 1929-ին, վարդապետ ձեռնադրըւած էր 1951-ին եւ 1965-ին ալ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուէր: Եգիպտոսի Հայոց Թեմին առաջնորդն էր 1977-էն ի վեր: Ընտրուած էր ի բացակայութեան, երբ ինք Միացեալ – Նահանգներ կը գտնուէր:

Յիշենք թէ մինչեւ Եգիպտոսի Թեմին առաջնորդ ընտրուիլը, 1951-ին եղած է Երուսաղէմի Թարգմանչաց վարժարանի ուսուցիչ, վանքի տպարանի տեսուչ, 1953-էն 1957 Սիոնի խմբագրի օգնական, 1958-ին Աղեքսանդրիոյ առաջնորդական փոխանորդ: 1974-ին անցած է Միացեալ-Նահանգներ: Անդամ էր հոգեւոր Գերագոյն Խորհուրդի:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Կիրակի, Յունուար 25-ին, Գահիրէի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Առաջնորդանիստ Եկեղեցին: Էջմիածնի կողմէ արարողութեան կը մասնակցին Ռումանիոյ Թեմին առաջնորդ՝ Տիրայր Արք. Մարտիկեան, Ներսէս Արք. Պօզապալեան, Մեսրոպ Արք. Գրիգորեան եւ Փարիզի Հայոց առաջնորդ եւ Կաթողիկոսական Պատուիրակ Գիւտ Արք. Նագգաշեան:

Էջմիածնի մէջ ալ, նոյն օրը, յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ կը կատարուի:

ԹԷՆԻՍ

Աւստրալիոյ միջազգային հանդիպումներուն կիներու բաժնին մէջ, Թաթիանա Կոլովէն (Ֆրանսա) յաղթած է Մարի – Գայեանէ Միքայէլեանի (Զուիցերիա) 6 – 0, 4 – 1, Միքայէլեան լքած է մըրցումը:

Պարտուած է նաեւ Մակտալենա Մալեւա (Պուլկարիա): Իրեն յաղթած է հունգարացի Փեթրա Մանտուլա 6 – 7 (6/3), 6 – 2, 6 – 3:

Այրերու բաժնին մէջ, երրորդ շրջանին, Աղասի յաղթած է Պիրտիչի (Չեխ) 6 – 0, 6 – 2, 6 – 4:

ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ ՀԱՇՈՒԵՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՄ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐԻ ՄԸ «ՄԵՂՔԵՐԻ ԲԱԺԻՆԸ»

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ռ. Ղազարեանի «Հաշուետուութեան» ամէնէն հետաքրքրականը բ. եւ գ. գլուխներն են որոնք խորագրուած են «Նախապատմական շրջան» եւ «1988: Սկսուեց»: Առաջինին մէջ երեք ենթաբաժինով կ'ընէ իր ինքնակենսագրութիւնը, մինչեւ Ղարաբաղի շարժումին սկիզբը: Երկրորդ գլուխով նոյն կենսագրութիւնը կը միաձուլուի շարժումին:

«Հայաստանը դեռ աղջնում է» խորագրուած գլուխը կը սկսի գաղթի, աքսորի համահայկական մեկնակէտէն: Պապը Մոկաց աշխարհէն 1914-ին գաղթած է Արմաւիր, հոն փուռ բացած, յետոյ եղբայրը ետ ղրկած որ բերէ կինն ու զաւակը: Սակայն, ան ձեռնունայն վերադարձած է. կինը գաղթի ճամբուն վրայ սովամահ եղած է, տղան կամաւոր Անդրանիկի զօրքին մէջ:

Ստալինեան սարսափի տարիներուն կը կը տանին հացթուխ հայրը. «բախտաւոր» էր որ գնդակահարութեան չի դատապարտուէր: Կը վերադառնայ տասը տարի ետք: Նման, յաճախ աւելի ծանր բաժին կը վիճակի զարմիկին, մօրենական մեծ հօրը, եղբօրը: Ինք այդ տարիներէն կը շահի «ժողովուրդի թշնամիի զաւակ»ի պիտակը եւ տաժանելի ապրումներու, թերսնումի հետեւանք թոքախտ մը, 13 տարեկանին: Այդ բոլորին հետ երեք ազդակ կը կազմաւորեն Ռ. Ղազարեան անհատը. ան կ'ըսէ. «Րաֆֆին ու պապս սրսկեցին հայրենասիրութիւն, հայրս՝ եղեռնացաւ, Հայ Դատ ու Անդրանիկի պաշտամունք, տատս ու 37-ը՝ խոր ատելութիւն Ստալինի ու լենինիզմի նկատմամբ»:

1952-ին առաջին անգամ կ'երթայ Հայաստան: Կը մասնակցի Հզօր ռատիոկայանի կառուցումին: 1957-ին ամբողջովին կը փոխադրուի Երեւան:

1965-ին անմիջական մասնակիցներէն է Եղեռնի 50-ամեակի նշումներուն: Կը պատմէ նախորդած լարուած կացութիւնը, Մոսկուայէն նշումի արտօնութիւն ունենալու դիմումները, Պ. Սեւակի, նկարիչ Սարգիս Մուրադեանի, Վարդգ Առաքելեանի նախաձեռնողի յամառութիւնը, միւս կողմէն՝ Ապրիլ 24-ի նախօրեակին համալսարանի ամէնէն գործօն քանի մը դէմքերուն հետ (որոնցմէ մէկն է ինք) Վ. Համբարձումեանի, տեսուչ Ն. Յարութիւնեանի ու կուսակցական պատասխանատուներու հանդիպումը: Այս վերջինները կը խնդրեն «չյորդորել ուսանողութեանը մասնակցելու նախապատրաստուող քայլարշաւին»...; «Մեծ հայրենասէր» կը կոչէ կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի Ա. քարտուղար Յ. Զարոբեանը որ մինչեւ իսկ վտանգելով իր անձը, համոզած է Մոսկուան որ զօրքը երթին միջամտելէ զերծ պահէ:

Ցուցումներով, վախերով, ոգեւորութեամբ հարուստ օրը կ'աւարտի Պ. Սեւակի հետեւեալ մեկնաբանութեամբ. "Ամբոխ էինք, այսօր ժողովուրդ դարձանք":

Ծանօթ է որ ղարաբաղեան պահանջի առաջին ալիքները ծնունդ առած են այդ շրջանին: Յիսնամեակի նշումէն ետք երբ Զարոբեան պաշտօնազրկումով կը վճարէ իր «հայրենասիրական համարձակ քայլը», իրեն յաջորդ նշանակուած Ա. Քոչինեան տրամադիր է յաղթական աւարտի հասցնել Ղարաբաղի խնդիրը: Մոսկուայի մէջ այդ նպատակով հանդիպում կ'ունենայ Բրեժնեւի հետ որ ծանօթանալով այդ տարածքին խնդրին մանրամասնութիւններուն, կը բացագանչէ. «Զէ՞ որ ատիկա անարդար է»: Ու կ'առաջարկէ Ադրբեջանի Ա. քարտուղարին որ յայտարարուի ԼՂԻՄ-ի Հայաստանին վերադարձը: Ան կուսակցականի քարտը սեղանին վրայ դնելով, կ'ըսէ. «Կը հրաժարիմ, քանի որ չեմ կրնար ատիկա բացատրել ժողովուրդիս»: Շարունակութիւնը ծանօթ է արդէն...

Չեռնոբիլի աղէտը անուղղակի կերպով պատճառ կ'ըլլայ Հայաստանի մէջ բողոքի, պահանջքի նոր ալիքի մը. 1986-ին ծայր կ'առնէ բնապահպան շարժումը: Ռ. Ղազարեան անոր ամէնէն աշխոյժ գործիչներէն կը յիշէ Կարէն Սիմոնեանի, Խաչիկ Ստամբոլցեանի, Յակոբ Սանասարեանի, Կարինէ Դանիէլեանի անունները: Ծանօթ է որ հարցը գլխաւորաբար կը վերաբերէր ատոմակայանին ու Նայիրիտին: Առաջինին պարագան շատ ծանր է իրեն համար, քանի որ եղբայրը թէ՛ անոր կառուցումին, թէ՛ դրացի հանրապետութիւններուն հետ մրցակցութեան մէջ Հայաստանի ընտրութեան առումով լուրջ դեր կատարած է:

«1988: Սկսուե՛ց» խորագրուած գլուխը կը պատմէ Ղարաբաղեան շարժումը: Մ. Գորբաչովի նախաձեռնած հրապարակայնութիւնն ու վերակառուցումը առիթ կու տան անոր տրուն մեկնակէտ նկատուած շատ մը դիմումներէ, յօդուածներէ Ռ. Ղազարեան կ'առանձնացնէ Ստեփանակերտի Փետրուար 13-ի հանրահաւաքը: Կը նշէ առաջատար դէմքերու անուններ, կազմակերպչական առաջին քայլեր, Բաքուէն, Մոսկուայէն տրուած արձագանգներ, հանդարտեցնելու, մոլորեցնելու ջանքեր: Յետոյ, Ս. Կապուտիկեանի ու Զ. Բալայեանի Գորբաչովի հետ հանդիպումը որ դիւանագիտաբար չափազանցուած էր որպէս «շատ յուսադրիչ»: «Ճի՞շդ էր» այդ լաւատեսութիւնը, հարց կու տայ այսօր Ռ. Ղազարեան ժամանակագիրը որուն արժեւորումով միամտութիւն էր ցոյցերուն կատարուած «Լենին, պարտիա, Գորբաչով» վանկարկումը ու կը գրէ. "Ամաչում եմ յիշելիս. գոնէ վաթսունն անց երանելիս պարտաւոր էի իմանալ պարտդպրոցի ու ղեկավար պարտաշխանքի նիզվիտացման բովով կոփուած փունկցիոների խօսքի արժէքը":

Կը յաջորդէ Սումգայիթի վայրագութիւնը: Նորէն դիմումներ, նամակներ, ցոյցեր, ռուսական պատասխանատուներու, մամուլին հակահայ անարդար մեղադրանքները, սադրանքը: Յետոյ գաղթականներու հոսքը երկու ուղղութեամբ ու վերահաս երկրաշարժը:

Մինչ այդ, Ապրիլի ընթացքին կը կազմաւորուի ծանօթ «Ղարաբաղ կոմիտէ»ն: Առաջին կազմի մը անդամներէն ոմանք դուրս կը մնան անկէ ու նորեր կ'ընդգրկուին: Հետաքրքրական է կարդալ որ Վազգէն Մանուկեանի տան մէջ հերթական ժողովի մը կինը Վարդուհի եւ անոր հայրը Ռաֆայէլ Իշխանեան «խիստ եւ ուլտիմատիւ տոնով յայտարարեցին Իգորին (Մուրատեան) որ նա իր հայերէնի աղքատիկ բառով չի կարող յաւակնել հայ ժողովրդի շարժման առաջնորդի դերին»: Անկէ ետք ան այլեւս չի մասնակցիր ժողովներուն. Ռ. Ղազարեան կ'ըսէ թէ մեծապէս գնահատած է շարժման առաջին այդ պարագլուխին ընթացքը. «նա կարողացաւ անձնականից վեր կանգնել, մնաց շարժմանը հաւատարիմ ու իր մէջ յետագայում բոլորիս հետ համագործակցութիւնը շարունակելու ուժ գտաւ»; Նոյն օրերուն խումբին մաս կազմելու փափաքով կը յայտնուի «համակրելի արտաքինով ու բարեկիրթ պահուածքով քառասունի մօտ տղամարդ» մը որ Լ. Տէր-Պետրոսեանն է: Առաջին այդ տպաւորութիւնն ալ կը յայտնէ Վ. Մանուկեանին, որուն խորհուրդ տուած են կազմին մէջ ընդգրկել Լ. Տէր-Պետրոսեանն ալ: Միւս անդամներուն գործօն մասնակցութեան սկիզբին մասին այսօր յստակ չեն Ռ. Ղազարեանի յուշերը:

Կոմիտէին գործունէութեան առաւել երեւելի մասը հանրահաւաքներն էին, բնականաբար: Առաւօտուն կը մշակուէր ծրագիրը, կը բաշխուէին ելոյթները: Յաճախակի ելոյթ ունեցողներ էին Լեւոնը, Աշոտը (Մանուչարեան), ինք: «Քչախօսներ»ը՝ Բաբգէնը (Արարքցեան), Վազգէնը: Այս վերջինը սահմանած է «գաղափարական եւ ռազմավարական հանգուցային խնդիրները», Լեւոնը կը յայտարարէ կոմիտէին որոշումները, դիմումները, բողոքները, իսկ Աշոտը "կեանքում ընդգծուած կիրթ ու քաղաքավարի, ոչ տպագիր խօսքից շատ հեռու" այդ դէմքը հարթակին վրայ ամբողջովին կ'այլափոխուի ղեկավարներու դաժան քննադատութեամբ. երբեմն, մինչեւ իսկ կը խնդրեն մեղմանալ, սակայն, յորդորները ապարդիւն կը մնան:

Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժը ոչ միայն մարդկային, նիւթական անչափելի կորուստի պատճառ եղաւ, այլեւ՝ քաղաքական շահարկումի. անշուշտ, Մոսկուայի ի նպաստ: «Ղարաբաղ կոմիտէ»ն որ դարձեր էր ամբողջ ժողովուրդի մը յոյսերուն փարոսը, բնականաբար, անմիջապէս ձեռնարկեց օժանդակութեան գործը կազմակերպելու: Բայց ձեռնարկը մնաց ծրագրի փուլին ու անոր անդամները ձերբակալուեցան: Աղէտի այդ ծանր օրերուն, կրկին ցոյց ու բողոք, դիմումներ, պահանջ... Այդ նեղ օրերը, ինչպէս կը գրէ Ռաֆայէլ Ղազարեան առիթ եղան նաեւ ճանչնալու բարեկամն ու թշնամին: Առաջիններէն ան Սախարովները, Գալինա Ստարովոյտովան, տոքթոր Լ. Բաուկինը կը յիշէ յատուկ ջերմութեամբ:

Բանտի կեանք, անարդանք, արհամարհանք, հոն ալ «բարեկամ» ու հակառակորդներ, յետոյ, կոմիտէին միասնականութիւնը խորտակելու զանազան փորձեր, առողջական հարցեր, հարցաքննութիւն, միջազգային ջանքեր, հակազդեցութիւններ, Ֆրանսայի 11 քաղաքներուն կողմէ կոմիտէի անդամներուն «որդեգրում»ը, բոլոր այն փուլերը որոնք անստուգութեան վրայ աւելցած մտատանջութեամբ ամիսներով տագնապեցուցին ամբողջ ժողովուրդ մը:

Ու Ռ. Ղազարեանի ժամանակագրութիւնը կ'աւարտի շրջադարձով մը յանգելով սկիզբի դրուագին: Մոսկուայի վեցամսեայ բանտարկութենէն Երեւան վերադարձին, Մատենադարանի հարթակէն կը խնդրէ ժողովուրդին. «Մեզ չհերոսացնէ՛ք»:

Հատորը ունի Յաւելուածի բաժին մըն ալ ուր տեղ տրուած է ելոյթներու, փաստաթուղթերու – դիմում, նամակ–, յայտարարութիւններու, յօդուածներու. այս մասին մէջ կան ռուսերէն եւ անգլերէն էջեր ալ:

Պատմական ժամանակաշրջանի մը ներկայացումը ըլլալէ զատ, հատորը հետաքրքրական է Հայաստանի ներկային ուղղուած հայեացքներով, դատումներով, արժեւորումներով: Նոյնն է պարագան տուեալ շրջանին իրեն սերտ գործակից դարձած դէմքերու: Օրինակ, ան չի վարանիր գրելու 2002-ին. «Աւա՜ղ, մեզ մօտ Սփիւռքից հոսող միլիոնաւոր տոլարները նստեցին ճիւաղների անձնական հաշիւների վրայ՝ զուիցերական պանքերում, կամ դարձան հիւրանոցներ ու կազինոներ... Իսկ կրթութեան եւ յատկապէս գիտութեան վիճակը բարւօք համարելու ոչ մի հիմք չկայ: Ո՞ր մէկը ասես...»: Կամ չի ծածկեր որ «Ղարաբաղի շարժում»ի իր գաղափարակից գործակիցներէն ամէնէն խոր յուսախաբութիւնը ունեցած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեանէն: Կը բաւէ կարդալ հետեւեալ տողերը. «Տէր-Պետրոսեանի ամենամեծ յանցանքը պետութեան ու ղեկավարի աթոռին տիրանալն էր. մի պետութեան, որի ժողովրդի եւ նրա ապագայի հանդէպ տածած իր զգացումները տատանւում են անտարբերութիւնից արհամարհանք, իսկ երբ դադարեց լինել ժողովրդի կուռքը, ատեց ու հեռանալիս չարագուշակեց նրա ապագան»...:

318 էջնոց հատորը հետաքրքրութեամբ կը կարդացուի. մանաւանդ, ինչպէս հեղինակը կը շեշտէ սկիզբէն իսկ, ան գրուած է ոչ գրական, ոչ քաղաքական գործի յաւակնութեամբ. միակ նպատակը ապրածին ու գործածին հաշուետուութիւնը ըլլալ է մեր ժամանակակից պատմութեան ամէնէն կարեւոր փուլին մասին: Ինչպէս ինք կը մաղթէ ու կ'ակնկալէ, անոր օրինակը պէտք է փոխանցելի ըլլայ միւսներուն համար ալ, որպէսզի վաղը պատմութիւնը չգրուի երկրորդ, երրորդ ակնոցներու տեսածին ու չտեսածին հիմով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(*) «Հաշուետու եմ...» – Ռաֆայէլ Ղազարեան Երեւան – 2003

ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ 2004

Աւելի քան քսան աստղագէտներու, բախտագուշակներու եւ աստղաբաններու 2004 տարուան յատուկ հարիւրաւոր կայքերու վրայ հրապարակուած գուշակութիւններն ու զանազան կարծիք–տեսակէտները կարդալէ եւ անոնց ծանօթանալէ ետք, փորձեցինք մէկտեղել այդ բոլորը եւ համադրելէ ետք, մեր ընթերցողներուն հրամցնել անոնցմէ ամէնէն հետաքրքրականները, ընդհանրականներն ու յատկանշականները: Պէտք է ըսել, որ գրեթէ բոլորն ալ համակարծիք են, թէ 2004-ը բոլորովին տարբեր պիտի չըլլայ 2003-էն: Շատեր կը պնդեն, թէ նոյնիսկ ոչ միայն անոր շարունակութիւնը պիտի նկատուի, այլեւ պիտի դառնայ անոր աւելի չարագործ տարբերակը:

Այսպէս, մէկ կողմէ մայր բնութիւնը իր երկրաշարժերով, հեղեղներով, հրդեհներով ու փոթորիկներով պիտի շարունակէ աւերներ գործել, իսկ միւս կողմէ ալ մարդիկ պիտի չդադրին իրենց մահացու եւ չարագործ զէնքերը, դաւադրութիւններն ու ահաբեկչական արարքները իրարու դէմ գործածելէ: Նման ընթերցումներ անկասկած, որ որոշակի վախի եւ սարսափի կը մատնեն համեստ ընթերցողը, որուն մտածելակերպէն կախում ունի նման յայտարարութիւններու հաւատք ընծայելը:

Այլ խօսքով, երկրագունտի բնակչութիւնը, կամ աշխարհ կոչուած այս ահեղծուածը եւ կամ Աստուածային պարգեւը, հետզհետէ աւելի խառնակ վիճակի պիտի մատնուի: Աստղագէտները այս բոլորը կը վերագրեն 2004 տարուան ընթացքին երկու անգամ պատահելիք արեւային խաւարումին: Առաջինը՝ Ապրիլ 19-ին, իսկ երկրորդը՝ Հոկտեմբեր 13-ին: Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ արեւուն շուրջ դարձող միւս մոլորակներու շարժումներն ու ունեցած նոր հեռաւորութիւնները, իրարմէ, երկրէն եւ արեւէն:

Պէտք է ըսել նաեւ որ կարգ մը աստղաբաշխներ ոչ միայն այսքան յոռետես են այլեւ՝ բաւականին լաւատես: Այս վերջինները իրենց տեսակէտը կը հիմնաւորեն մարդու նոր զարթօնքի, այսինքն ելեկտրոնային ամէնօրեայ նոր գիւտութիւններու եւ գիւտերու վրայ:

Բայց ինչ որ ալ ըլլան 2004 տարուան մասին յայտնաբերուած կարծիքներն ու գուշակութիւնները, մեր կարգին մեր ընթերցողներուն կը մաղթենք ամէնէն բարին: Համադրումի մեր աշխատանքին մէջ փորձեցինք այս տեսակէտները բաժնել երկու մասի: Մէկը՝ Միացեալ–Նահանգներու յատուկ, իսկ միւսը մնացեալ երկիրներուն:

Ա.– Միացեալ–Նահանգներ.–

– Իրաքի մէջ հետզհետէ աւելի մեծ դժուարութիւններու պիտի հանդիպի:

– Նախագահ Պուշ ծանր պատասխանատուութեան տակ պիտի դրուի:

– Վիժումի դէմ բողոքի ցոյցերը պիտի շարունակուին: Մարդիկ նոյնիսկ բռնութեան պիտի դիմեն:

– ՍԻՏԱ-յի յատուկ նոր դեղ մը պիտի յայտնաբերուի:

– Բաւական թիւով դրամատուներ պիտի սնանկանան, իսկ ոմանք իրարու միանալով պիտի զօրանան:

– Փետրուար – Մայիս Նախագահ Պուշ մահափորձի պիտի ենթարկուի:

– Նախկին նախագահ Քլինթըն շնչառութեան լուրջ դժուարութիւններ պիտի ունենայ:

– Երգիչ Մայքըլ Ճէքսըն պիտի բանտարկուի:

– Նախագահ Պուշ պիտի վերընտրուի:

– Քարիւղի մեծ ընկերութիւններ տագնապի պիտի մատնուին:

– Էֆ – Պի – Այ հիմնական փոփոխութիւններու պիտի ենթարկուի:

– Ծխախոտի եւ զէնքի մեծ ընկերու-

թիւններու նախագահները պիտի ահաբեկուին։

– Մայիս – Յուլիս ֆութպոլի դաշտ մը փուլ պիտի գայ։

– Կրօնական հարցեր պիտի տագնապեցնեն Ամերիկան։

– Տնտեսական տագնապը դիմագրաւելու համար քանի մը մեծ ելեկտրոնային ընկերութիւններ պիտի միանան։

– Ապահովագրութեան ընկերութիւններէ ներս գայթակղութիւններ պիտի ծագին։

– Նիւ-Եորք Սթոքը մեծ վերիվայրումներ պիտի ունենայ։

– Հիւլէակայաններ ծանր արկածներ պիտի անցընեն։

– Նոյեմբերին Հոլիվուտի համբաւաւոր դերասաններէն մէկը պիտի մահանայ։

– Ամերիկա պիտի սարսափի ահաբեկիչներէն եւ անձնասպանական արարքներէն։

– Հոլիվուտի մեծ դերասաններէն մէկը անակնկալ կերպով պիտի ամուսնալուծուի։

Բ.– Միջին-Արեւելեան, Եւրոպական, Ասիական, Ափրիկեան եւ այլ երկիրներ

– Իրաք մեծ դժուարութիւններու առջեւ պիտի գտնուի։

– Սատտամ Հիւսէյն պիտի սպաննուէր իր ազգականներէն մէկուն ձեռքով, բայց պիտի յայտարարուի, որ ինք անձնասպան եղած էր։

– Միջին-Արեւելքի երկիրները պիտի ապրին ահաբեկչական մթնոլորտի մը մէջ։ Այս իսկ պատճառով, շատ մը օտար ընկերութիւններ լքելով շրջանը պիտի հեռանան անկէ։

– Ֆրանսա, Անգլիա, Գերմանիա եւ Ռուսիա ահաբեկիչներու թիրախը պիտի դառնան։

– Հիւսիսային Գորէա, Ռուսիա, Փաքիստան եւ Հնդկաստան մահացու երկրաշարժներ պիտի ունենան։

– Ռուսիա, Անգլիա, Փաքիստան եւ Հնդկաստան ներքին շատ հարցեր պիտի ունենան։

– Արաֆաթի եւ Իսրայէլի վարչապետին դէմ մահափորձերը պիտի յաջողին, իրենց հակառակորդ կուսակցութիւններու միջոցով։

– Ուսամա Պէն Լատէն եւ արաբական երեք մեծ երկիրներու նախագահներ պիտի ահաբեկուին։

– Նոր երկիրներ պիտի անդամակցին ՄԱԿ-ի։

– Համաշխարհային կարեւոր դաշնագիրներ պիտի ստորագրուին։

– Ճափոնական, ֆրանսական եւ ամերիկեան ինքնաշարժերու ընկերութիւններ պիտի միանան։

– Ռուսիոյ եւ Միջին-Արեւելքի երկիրներէն մէկուն միջեւ կնքուած հիւլէական գաղտնի դաշնագիրը երեւան պիտի ելլէ։

– Ափրիկէի մէջ ՍԻՏԱ-յէն մահացողներու թիւը պիտի բազմապատկուի։

– Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ գործադուլները անպակաս պիտի ըլլան։

– Ասիոյ մէջ ամբարտակներ փուլ պիտի գան։

– Մալեզիա ներքին եւ վտանգաւոր խըլըրտումներ պիտի ունենայ։

– Զինաստանի, Փիլիպպեաններու եւ Թայլանտի մէջ ներքին խռովութիւնները անպակաս պիտի ըլլան։

– Ասիա եւ Մեքսիքօ մեծ երկրաշարժներ պիտի ունենան։

– Ալժերիա, Մարոք եւ Թունուզ օտար ուժերու դէմ միջազգային պայքարին պիտի մասնակից դառնան։

– Մարոքի եւ Ալժերիոյ մէջ ահաբեկչութիւնները անպակաս պիտի ըլլան։

– Միջին-Արեւելք եւ Ռուսիա պիտի ապրին անձնասպանական արարքներով լեցուն մթնոլորտի մէջ։

– Հիւլէակայաններու արկածները յաճախակի պիտի ըլլան ամէնուրեք։

Համադրեց՝
ԳԷՈՐԳ ՊԵՏԻԿԵԱՆ

«Հորիզոն»

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԱՄԱՆՈՐԸ ՏԷՅԻՆԻ ՄԷՋ ԵՒ ՆՈՐ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Նոր տարուան մաղթանքներու ծիրին մէջ, Տէյինի Հայ Մշակոյթի Տունը հանդիպում մը ձեռնարկեց Ուրբաթ, Յունուար 9-ին։

Տօնական օրերու խանդավառութիւն մը կը տիրէր Հրանտ – Սամուէլ սրահին մէջ, ուր երեկոյեան ժամը եօթնին արդէն բազմաթիւ հիւրեր ներկայ պատասխանած էին օրուան հրաւէրին։

Նախ, Հայ Մշակոյթի Տան տնօրէնուհին Հիլտա Զոպոյեան բոլորին ուղղեց Ամանորի ու Ս. Ծննդեան բարեմաղթութիւնները։ Ապա, իր խնդրանքին վրայ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան «Պահպանիչ»ը արտասանեց ու ներկաներուն հաղորդեց իր օրհնութիւնները։

«Տասը տարիներէ ի վեր կը խօսուի Նոր Հայ Մշակոյթի մը Տան անհրաժեշտութեան մասին։ Ուրախ եմ, այսօր, ձեզի տեղեկացնելու թէ այդ ծրագիրը հետզհետէ աւելի առած է իրագործելի դիմագիծ մը։ Այս Տունը շինուած է քաղաքական թուականներու հայ գաղութին համար։ Ներկայիս, ան չի լրացներ ապահովութեան, ապանջականութեան ու ընդարձակ գործունէութիւններու պահանջները»։ Հիլտա Զոպոյեան այսպէս ամփոփեց օրուան հանդիպումին իմաստը ու խօսք տուաւ քաղաքական անձնաւորութիւններուն։

Ժան – Լուի Ֆլորէ մեծ գոհունակութեամբ յայտարարեց թէ Ռոնի Շրջանային Խորհուրդը որուն փոխ – նախագահն է ինք, «մօտէն կը հետեւի վերոյիշեալ ծրագրի քայլերուն ու երեք հարիւր հազար Եւրօ պիտի յատկացնէ անոր կառուցումին. որովհետեւ կը փափաքինք միշտ ձեր կողքին գտնուիլ ու մասնակցիլ այն բոլոր ձեռնարկներուն որ կը կատարէք այս երկրին մէջ»։

Նոյն նիւթը շօշափեց նաեւ տեղւոյն քաղաքապետը Փիէր Բրեսոլ, ու իր կարգին աւելցուց թէ «Տէյինի քաղաքապետարանը մեծապէս զօրավիգ պիտի կանգնի այս գործի իրականացումին. յոյսով ենք որ առաջին քարը 2004-ի աւարտին արդէն դրուած կ'ըլլայ»։

Հիլտա Զոպոյեան պատշաճ նկատեց աւանդել տեղեկութիւններ տալ, ընդառաջելու համար բոլորին հետաքրքրութիւններուն՝ ապագայ շէնքին նկատմամբ։ «Նոր Կեդրոնը պիտի ընդգրկէ 750 մեթր քառակուսի ու բնակելի տարածութիւն, բաժնուած երեք ընդարձակ սրահներու որոնք պիտի ծառայեն որպէս դասարան, աշխատավայր, գրադարան, ճաշարան ու զբօսավայր։ Անոր շինութիւնը պիտի կարօտի աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն Եւրոյի, որու հայթայթումը կը յուսանք բոլորել հանրային նպաստներով, նուիրատուութիւններով ու մեկենասներու օժանդակութեամբ»։

Սրահին մէջ ցուցադրուած էր Նոր Կեդրոնի մանրակերտը՝ որպէս խորհրդանիշը այն Մշակոյթի Տան որ մօտ ապագային պիտի կանգնի, շնորհիւ Հիլտա Զոպոյեանի ու իր գործակիցներու տարած աշխատանքներուն, Ապրիլեան Յուշարձանի կողքին։

ՎԱՐԴԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 2003-Ի ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐԸ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան ամէն տարուան մրցանակները տրուած են վեց գրողներու. այսպէս, Աւետիք Իսահակեան մրցանակին արժանի նկատուած է Արմէն Շեկոյեան, «Երեւան հիւրանոց» բանաստեղծութեան հաւաքածոյին համար, արձակի Դ. Դեմիրճեան մրցանակը տրուած է Ռաֆայէլ Ղազանչեանի «Հայրական ձեռագիր» պատմուածքներու հատորին։ Դաւիթ Մուրատեան «Մեր հին դաշնամուրը» խորագրուած թատերգութիւններուն համար ստացած է Լ. Շանթ մրցանակը, իսկ Գառնիկ Անանեանի «Յանուն եւ ընդդէմ գլոբալիզացիայի» աշխատութիւնը նկատուած է տարուան լաւագոյն հրապարակախօսութիւնը, արժանանալով Միքայէլ Նալբանդեան մրցանակին։ Գրականագէտներ՝ Ս. Սարինեան ու Ֆ. Մելոյեան իրենց «Հայ գրականութեան երկու դարը» եւ «Ընթացք» աշխատութիւններուն համար հաւասար բուէ ստանալով տիրացած են գրականագիտութեան եւ քննադատութեան Ն. Աղբալեան մրցանակին։

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրամանագրով 2003-ի պետական մրցանակներու արժանացած են։

ա) Գրականութեան մարզին մէջ Արտեմ Յարութիւնեան «Յուղայի արձակուրդը» գիրքով,

բ) Երաժշտութեան մարզին մէջ Արգամ Ոսկանեան «Պատարագ» ստեղծագործութեան համար,

գ) Թատերական եւ սինեմայի մարզին մէջ Յարութիւն Խաչատրեան, Միքայէլ Ստամբոլցեան, Վալերի Գասպարեան, Վահագն Ցակոբեան, Վարդան Սեդրակեան, Անահիտ Կիտայեան, «Վաւերագրողը» ժապաւէնին համար,

դ) Ճարտարապետութեան, քաղաքաշինութեան մարզին մէջ Պետրոս Ալոյեան, Ռոպէր Մակարեան, Ժիւլիէթ Մուրատեան, Նունէ Պետրոսեան, Նարեկ Սարգըսեան, Սարգիս Սարգսեան, Պետրոս Սոլոմոնեան, «Հայաստանի տարաբնակեցման գլխաւոր նախագիծ» աշխատանքին համար։

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

13

Նորէն ծովեզերքն էինք։ Գացած էինք ձուկ գնելու, որ մեր գլխաւոր սնունդն էր այդ օրերուն։ Նորէն իտալական հրակայ ու լայնանիստ նաւ մը մօտեցած էր ցամաքին ու կամուրջ նետած սալայատակին։ Բազմութիւնը հաւաքուած կ'աղմըկէր։ Նաւը շոգիի վրայ էր։ Վերջին ճամբորդները մտան։ Հետաքրքրութեամբ ես ու Վահրամը կը դիտէինք։ Բեռնակիրները վերջին բեռները կը կրէին ներս։ Շոգենաւին ծխնելոյզներէն խիտ ու թանձր ծուխի սիւները կը բարձրանային երկինք ու կը մթագնէին կապոյտը։ Դըլփին մը խիզախած էր մինչեւ շոգենաւին ցռուկը։ Վահրամը ցուցուց զայն խոր, մութ – կապոյտ ջուրին մէջ։

– Նայէ՛, – կ'ըսէր զայրացած, – ցամաքին այնքան մօտ, դելֆի՛ն...

Յանկարծ նայուածքս ինկաւ սիրուն ու վայելչագեղ զոյգի մը վրայ։ Նաւը յայտնի էր որ պիտի բացուէր շուտով։ Այդ զոյգը վերջինն էր։ Անշուշտ ուշ մընացած ճամբորդներ։ Գեղեցիկ, կապոյտ աչքերով կին մըն էր, որուն ամբողջ դէմքը կ'արտայայտէր մեծ ցաւ մը։ Տղամարդը նոյնպէս գեղեցիկ էր։ Ունէր բարձր ու աղուոր հասակ, եւ աչքերը կապոյտ էին, հանդարտ ու խոր։ Իր դէմքը կ'արտայայտէր մեծ ուժ մը ու անխորտակելի կամք մը։ Վայրկեան մը կեցան սանդուխին ոտքը եւ այդ բոպէին իսկ բոլորին համակրանքն ու հիացումը գրաւեցին։ Կնոջ ցաւը տարապայմանօրէն յուզիչ շեշտ մը ունէր։ Յանկարծ բնազդական ու անզսպելի շարժումով մը կինը ձգուեցաւ տղամարդուն վզին ու համբուրեց զայն բերնին վրայ։ Իր աղուոր ու խոշոր աչքերէն արտասուքները կը կաթկթէին այտերն ի վար։ Սեղմուած էր տղամարդուն կուրծքին եւ կը թուէր թէ անհնար պիտի ըլլայ զայն բաժնել...

Ես կը տեսնէի տղամարդուն զօրաւոր ու պայծառ աչքերը, ուր խոր ու մեծ տրտմութիւն մը կը թանձրանար, բայց նաեւ կամքի անզսպելի արտայայտութիւն մը։ Զխոնարհեցան։ Զչարժեցան դէմքին մկանները։ Գուրգուրանքի ու սիրոյ անփոխարինելի նայուածքով մը սեւեռեց կնոջ աչքերը։ Փոխանակեց անոր համբոյրը ու քաղցրութեամբ բաժնեց անոր բազուկները իր վիզէն։ Զայն առաջնորդեց մինչեւ կամրջակը։ Կինը կ'արտասուէր, իր սպիտակ թաշկինակով փակած քնքոյշ բերանը, եւ թիկունքները կը նեղուէին իր ցաւէն։

Քիչ յետոյ վերցուցին կամրջակը, ծխնելոյզները դադրեցան ծխելէ։ Նաւը սուլեց։ Վերցուց խարիսխը ու իր լայնանիստ մարմինը սկսաւ շարժիլ խոր կապոյտ ու մութ ծովին մէջ։

Մարդը կեցած էր միշտ քարին վրայ եւ կը նայէր իր կապոյտ ու պայծառ աչքերով իր կնոջ աչքերուն. կարծես կ'ուզէր ըսել՝ «Բա՛րեւ, ջութիւն, իմ աղուոր աղջիկս, նայէ՛ աչքերուս»։ Ու իսկապէս եթէ այդ գեղեցիկ կինը նայէ՛ր միայն անոր աչքերուն, ի՛նչքան սէր, վստահութիւն, կամք, ի՛նչ պայծառութիւն կար անոնց խորը։

Նաւը դարձուց ցռուկը։ Կը հեռանար դանդաղութեամբ հետզհետէ փոքրանալով մեր տեսողութենէն։ Այլեւս հազիւ տեսանելի կէտ մըն էր, երբ տակաւին տղամարդը կը նայէր իր պայծառ ու կապոյտ աչքերով։ Բոլս՝ թրջուած էին Վահրամին աչքերը։ Կ'արտասուէր մանուկի մը պէս, որ չարչարած են։ Իր քով կեցած էր Արշակը, որուն աչքերը նոյնպէս խոնաւ էին։

Բազմութիւնը յարգանքով ճամբայ տըւաւ գեղեցիկ տղամարդուն։ Մենք նստանք արեւէն տաքցած քարերուն վրայ։ Սիրտս կը զարնէր ուժգնութեամբ եւ մեծ զգացում մը կը շարժէր զիս։ Սիրե՛լ այդ տղամարդուն պէս, տիրելով ինքզինքիդ, այդպէս պայծառ աչքերով նայի՛լ ապագային։ Զկքի՛լ սիրոյ ցաւին տակ։ Մընա՛լ՝ ամո՛ւր, մնա՛լ՝ զօրաւոր, մնա՛լ յաղթական, աշխարհին առջեւ եւ եթէ ոչ հեգնել, գոնէ սպառնալ տառապանքին... Սիրե՛լ ինչպէս տղամարդուն վայել է, առանց տողալու սիրոյ ցաւին առջեւ...

Վահրամը արդէն կը ծիծաղէր լիահագագ։ Վէճի բռնուած էր Սեպուհի պինտորին հետ, որ արդէն մեծ եղբօր մը պէս կը սիրէր մեզ։ Յաճախ, միայն իրեն հանդիպելու համար կ'երթայինք քարափ ու կը կենայինք մէկ կողմ, երբ աշխատանք ունէր։ Հաճոյքով կը դիտէինք զայն։ Բեռի հակերը կը խոնարհէին իր ուժին առջեւ։ Կը շարժէր զանոնք դիւրութեամբ, կոպիտ ու ծանր զանգուած – ծին յաղթելու յայտնի մտադրութեամբ. եւ մինչ ուրիշները կը կքէին ցաւով բեռան տակ, անոր դէմքը կ'արտայայտէր մեծ ու հանգիստ խաղաղութիւն մը։

Երբ գործ չէր ունենար, կը նստէինք շուրջանակի արեւին մէջ ու կը խօսակցէինք։ Վահրամը կը շարունակէր քրքջալ։ Յանկարծ աչքերը շողացին։

– Ընկեր Արշակ, մի՛ ցոյց տուր քո պինանչանը...

Արշակը հանեց զայն գօտիէն ու դրաւ Վահրամին ձեռքին մէջ։ Անոր աչքերը կրկին շողացին։ Կը նայէր ուշադրութեամբ թիին, փետուրին, դաշոյնին ու դրօշակին ու ժպիտ մը կ'ուրուագծէր իր շրթներուն վրայ։ Կը զգայի յստակօրէն, որ պիտի չվերադարձնէ զայն։

(Շար. 46)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԻԼԸՆԷՕՎ. – Սամուէլ Ներկարարեանէ 70 Եւրօ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Լէյէն Բիւզանդ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Նուէր Մովսէսեանի իր քրոջ՝ Մարի Դանիէլ – Օհանեանի մահուան առթիւ եւ շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Մովսէսեանէ 40 Եւրօ:

Au

Centre Culturel SAINT MESROB

B A R D I G

présente

« EGLISES ARMENIENNES»

EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART

du 20 janvier au 1er février

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition: tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.

10 bis, rue Thouin, Paris 5e

M° Cardinal Lemoine — Monge

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Vahé Oshagan
MOURANTS
Վահէ Օշական
Մ Ե Ռ Ն Ո Ղ Ն Ե Ր (1953)
Խաղ Արդիական Ըմբռնումով
Երկու Արար եւ 15 Պատկեր

Dimanche 25 Janvier à 16 heures
Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 16-ին

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 Եւրօ:

ըրա–– ․․․․․․․․․․․

ՀԱՄԵՐԳ ԹԱՒՋՈՒԹԱԿԻ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿԻ

Անրի Ալէսեան (թաւջութակ) եւ Ֆրէտէրիք Մաժ (դաշնակ) համերգ մը կուտան Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 18-ին (Պաթօ Տաֆնէ, Քէ Մոնթէպէլլօ, Փարիզ, 5-րդ): Յայտագիր՝ Փականինի, Տվորաք, Շուման, Ֆօրէ, Պարթոք:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Յունուար 22
ժամը 20·30-ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ԼԻՆՈՒՄ Է, ՉԻ ԼԻՆՈՒՄ...»

Մէկ ժամ մեր անցած մանկութեան եւ միշտ մեր նուիրական հէքեաթների հետ.

Կ'ընթերցեն՝

ԱՆԱՀԻՏ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
եւ
ՍԻԼՎԱ ՀԱՊԷՇԵԱՆ–ԱՐԱՔՍ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro: Cardinal Lemoine - Monge

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Եղիսաբէթ Մարտիրոսեանի մահուան քառասունքին առիթով հետեւեալ նուէրները. –

Ռօժէ Տէլլիկապարեան 450 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Լիւզիէ 30 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Փօքիլ, Տէր եւ Տիկին Սուքիասեան, Տիկին Արմաղանեան 20-ական Եւրօ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE

organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian par sa **METHODE AUDIOVISUELLE**

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel , RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ, ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Դասախօս՝ երաժշտագէտ
ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Ուրբաթ, Յունուար 23, ժամը 20·30-ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue -- 75009 PARIS

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France

17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

«MANOUGNEROU OR»

organisé

par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne

Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30

Salle Rossini

Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris

Au programme

★ CONCOURS DE DEGUISEMENT
Venez costumés pour participer et gagner

★ SPECTACLE DE MARIONNETTES

Grands-parents — parents — enfants — amis
Vous êtes tous invités à cet après-midi festif

Venez nombreux

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 23
VENDREDI
23 JANVIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.864 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.864

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻԷՐ ՊԵՏԻԷ, արդարութեան կալուածային ծրագիրներու ենթախարարը, ընդունեցաւ իր հրաժարականը տալ Յունուար 21-ին, երբ քննութեան տակ առնուեցաւ կրաւորական կաշառակերութեան եւ ընկերային ինչքերու գողակցութեան մեղադրանքով: Նախարարը չէր կրցած համոզել դատաւորը, որ գինք հարցաքննած է չորս վկայութիւններու հիման վրայ, այն ժամանակաշրջանին վերաբերեալ երբ Մանթ լա Ժոլիի քաղաքապետ էր: Ամբաստանութիւնը կապ ունի մաքրութեան հաստատութեան մը շուկաներուն հետ: Պետիէ իր բարեկամ՝ Միշել Տէլֆոյի յանձնած կ'ըլլայ մաքրութեան այդ շուկան, քանի Տէլֆօ տէրն էր ընկերութեան, ձեռքէ դրամ առնելով: Տէլֆոյի նախկին կինը, տղան եւ նախկին հոմանուհի մը հաստատած են այս պարագան: Հաշուապահն ալ յայտարարած է որ Մ. Տէլֆօ 200 հազարէն 300 հազար ֆրանք կու տար տարեկան ընտրեալներուն: Պետիէի պաշտօնը յանձնուած է Նիքոլ Կէճի, որ քարտուղար է Իւ – էՄ – Փէ-ի, մարդկային իրաւանց ճիւղին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ուղեւորներու գործադուլը, Յունուար 21-ին, գործադրուեցաւ 26.4% համեմատութեամբ ըստ Երկաթուղիի տնօրէնութեան եւ աւելի քան 30%-ի ըստ սենտիքաներուն: Բողոքը կը վերաբերէր նաեւ Շիրաքի խոստացած «երաշխաւորուած սպասարկութեան» փոխադրութեան միջոցներու մէջ, ինչ որ կը նկատուի գործադուլի իրաւունքի արգելք մը: Ընկերային շարժումները չեն սահմանափակուած երկաթուղիով եւ յաջորդ օրն իսկ հիւանդանոցներու անձնակազմերը (850 հազար պաշտօնեայ եւ բժիշկ) գործադուլի կը դիմէին:

ԻՐԱՆ չկրցաւ խուսափիլ քաղաքական տագնապէ մը եւ Յունուար 21-ին, բարենորոգիչներու եւ պահպանողականներու հակամարտութիւնը սուր բնոյթ առաւ: Ընտրութիւններէն ամիս մը առաջ (Փետրուար 20) նախագահ Խաթամիի կառավարութեան կարգ մը անդամներ իրենց հրաժարականը տուին, գործադրելով իրենց սպառնալիքը: Խաթամի ըսած է որ ինք հրաժարելու միտք չունի եւ իր կարելին պիտի ընէ որպէսզի ազատ եւ արդար ընտրութիւն մը ըլլայ: Միւս կողմէ, բարենորոգիչ երեսփոխանները կը շարունակեն իրենց նստացոյց բողոքը Խորհրդարանին մէջ: Այս նոր շարժումը հետեւանք է Պահպանողականներու Խորհուրդին մերժումին արտօնելու 3000 թեկնածուի որ ներկայանան, որոնց մէջ 80 երեսփոխան: Այս Խորհուրդը, որ կը կոչուի նաեւ «Սահմանադրութեան Հըսկողութեան Խորհուրդ», բաղկացած է 12 անդամներէ, որոնց պաշտօնն է լիազօրութիւն տալ թեկնածուներուն, որ ներկայանան եւ հսկեն Իսլամի օրէնքներու կիրարկումին:

Ա. ՇԱՐՈՆ, որ միջազգային բեմին վըրայ մեծ վարկ չի վայելեր անհարեկչութեան դէմ իր «պատ»ին կառուցման պատճառաւ, ներքին ճակատի վրայ ալ անկայուն վիճակի մէջ է կաշառակերութեան վերաբերեալ գայթակղութեան պատճառաւ: Թել – Աւիվի մէկ դատարանը մեղադրած է Լիքուտի կարկառուն դէմք՝ Տավիտ Ափէլը (կալուածային գործարար) որ կաշառք տուած է Շարոնի եւ տղուն: Ափէլ համոզած կ'ըլլայ Շարոնը որ տղան կրնայ շատ դրամ շահիլ զբօսաշրջութեան համալիրի մը կառուցմամբ յունական կղզիի մը վրայ եւ թէ ինք Իսրայէլի կառավարութեան նեցուկին պէտք ունի հարկ եղած արտօնութիւնները ստանալու համար: Հարցը կը վերաբերի 1998-ի շրջանին, երբ Շարոն Արտաքին նախարար էր: Ամբաստանագիրը կը ճշդէ որ Ափէլ իր զօրակցութիւնը խոստացած էր 1999-ի ընտրութեան համար եւ Շարոն օգնած կ'ըլլայ Ափէլի կալուածային զանազան ծրագիրներու համար: «Հաարեց» թերթին համար, Շարոն Իսրայէլի մասին չի մտածեր, այլ իր իսկ քաղաքական փրկութեան:

ԺԻՐԱՅԻ նոր նահանգապետին՝ Այսա Տէրմուշի կառքին պայթումը, շատ հաւանաբար, ընտանեկան վրէժխնդրութեան բնոյթ ունի եւ ոչ թէ ցեղապաշտ: Արդարեւ, ձերբակալուած են եւ Յունուար 22ին դիպահ կը մնային, Տէրմուշի երկրորդ կնոջ կեանքի նախկին ընկերը եւ աղջկան ընկերը: Կ'ըսուի թէ նահանգապետին հետ բուռն վէճեր եղած են նաեւ աղջկան կըրթութեան վերաբերեալ:

ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ վերաբերող օրինագիծը, որ Ազգային Ժողովի վիճարկումի նիւթ պիտի ըլլայ շաբաթէ մը, աւելի սուր բնոյթ առաւ Կրթական նախարարին յայտարարութիւններուն առթիւ, մօրուքի եւ պանտանայի վերաբերեալ: Մահմետական Ծէսի Խորհուրդին պատասխանատու ալ՝ Տալիլ Պուպաքէօր բազմացուցած է իր տեսակցութիւնները կուսակցապետերու եւ Ազգային Ժողովի յանձնախումբերուն հետ առաջքն առնելու համար աւելի արմատական հակազդեցութեան մը մահմետականներու մօտ: Ի՞նչ պէտք է ըլլայ մօրուքին չափը, ինչպէ՞ս պէտք է գործածել պանտանան եւայլն, եւ այլն:

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքին զանազան դիմումներուն վրայ Արտաքին գործերու նախարարութիւնը ժողովի մը հրաւիրած է զինք: Պատրիարքը նախ գլուխ – գլխի տեսակցութիւն մը ունեցած է Պոլսոյ կուսակալին, ապա նախարարութեան ներկայացուցիչներուն հետ:

Տեսակցութեան մասնակցած են Մեսրոպ Արք.ի խորհրդականներն ալ. Տիրան Պաքար, Սեդրակ Տավուտհան եւ Սեպուհ Ասլանկիլ: Նիւթ եղած են կալուածատիրութեան նոր օրէնքի կիրարկումին կաղացումները, յատկապէս փոքրամասնութիւններու վագըֆներուն պարագային. մինչդեռ, նոյն արգելքներն ու սահմանափակումները չեն կիրարկուիր այլ վագըֆներու: Քննարկուած են հոգեւորական, լեզուի ուսուցիչ պատրաստելու կարելիութիւնները: Շեշտուած է Պոլսոյ Հայոց պատրիարքարանին վերաբերեալ անցեալի կանոնագրութիւններն ու նախարարներու խորհուրդի որոշումները հայկական բարքերու եւ սովորութիւններուն յարիր կերպով այժմէականացնելու անհրաժեշտութիւնը: Ներկայացուած է համայնքային հաստատութիւններու վարչական ընտրութիւնները աւելի լայն շըրջանակով կատարելու հարցը. այդ առընչութեամբ Կեսարիոյ, Քըրքլարէլի ու Տիյարպէքիրի եկեղեցիներու Թաղային խորհուրդներու ընտրութեան համար լուծում գտնելու խնդիրը, նաեւ Մալաթիոյ ու Սվազի հայկական եկեղեցիները պաշտամունքի վերաբանալու դիմումը սեղան բերուած է: Նիւթ եղած են Ս. Խաչ Դըպրեվանքի կացութեան մասին վարչական քննութիւններու ընթացքը, պատրիարքին գործունէութեան յարուցուած ինչ – ինչ արգելքները:

Կարծիքի լայն փոխանակումներէ ետք որոշուած է մօտ ատենէն ընդունելի նոր չափանիշները քննարկելու համար յառաջիկային ը. ժողով մը եւս գումարել:

«ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ»

Թրքական «Թէմփօ» թերթը լայն տեղ տուած է հայ եւ թուրք պատմաբաններու հանդիպումին որ ինչպէս տեղեկացուցած էինք արդէն (Դեկտեմբեր 13 – 14), նախատեսուած է այս տարուան աշնան կազմակերպել Վիէննայի մէջ: Նախաձեռնութեան որ կ'ըսուի թէ կը պատկանի նոյն քաղաքին «Հայեւթուրք պլատֆորմ»ին, դրական պատասխան տուած են երկու կողմերն ալ: Անոնց ներկայացնելիք փաստաթուղթերը յետագային հատորի մը մէջ պիտի ամփոփուին:

Թերթը կ'ըսէ թէ հայեւթուրք յարաբերութիւններու բնականոնացումը կապուած է «Ո՛վ զով սպաննեց, ո՛ր կողմէն քանի՛ զոհ տրուեցաւ» հարցումին տրուելիք ճիշդ պատասխանին: Այդ բնականոնացումին ու յատկապէս Հայաստանի ապագային համար հարկ է որ վերջ գտնէ ցեղասպանութեան վէճը: Միւս կողմէ, հայկական Սփիւռքը միջազգային բնոյթի իր աշխատանքով նեղութիւն կը պատճառէ Թուրքիոյ. կարգ մը երկիրներ, խորհրդարաններ կ'ընդունին ցեղասպանութեան պնդումները, Ապրիլ 24-ը ոգեկոչումի օր կ'ընեն, եւլն.:

Վիէննայի հանդիպումին Թուրքիայէն կը մասնակցին Պատմութեան Հիմնարկին նախագահը փրոֆ. Եուսուֆ Հալաճօղլու եւ հայկական բաժնին նախագահը փրոֆ. Հիքմէթ Էօզտէմիր, Հայաստանէն՝ Ցեղասպանութեան Հիմնարկին նախագահը Լաւրենտի Բարսեղեան եւ Գիտութեան Ակադեմիային Պատմութեան Հիմնարկին նախագահը Աշոտ Մելքոնեան: Հանդիպումը խորագրուած պիտի ըլլայ. «1915 տարին արխիւային աղբիւրներու մէջ»:

Թերթը կը գրէ թէ կողմերուն թեզերը իրարու հակոտնեայ ըլլալով հանդերձ, հանդիպումը յուսատու է: Թուրքիոյ պաշտօնական տեսակէտը այն է թէ 1914-15-ին մօտ 20 հազար Թուրք սպաննուած է Հայերու կողմէ: Իսկ հայ զոհերը հետեւանք եղած են տարագրութեան քաղաքականութեան. այս զոհերուն համար ալ 10 հազարի թիւը կը տրուի:

Վիէննայի հանդիպումը պիտի վարէ «Հայեւթուրք պլատֆորմ»ին նախագահը փրոֆ. Վոլֆկիթեր Պիլս, պիտի մասնակցին նաեւ գերմանացի եւ աւստրիացի երկու դէտեր: Կը տրուին Մակ Ֆէյկհի եւ Արտեմ Օհանջանեանի անունները եւս: Մասնակիցները պիտի խօսին իրենց մայրենի լեզուով:

Փրոֆ. Հալաճօղլու ըսած է թէ պատրաստ են ամէն վիճարկումի, քանի որ պրպտած են ԱՄՆ-ու, Ռուսաստանի, Գերմանիոյ, Զուիցերիոյ, Անգլիոյ, Ֆրանսայի ու գրեթէ բոլոր երկիրներու արխիւները: Մօտ 50 հազար փաստաթուղթ ընդօրինակած են ու մօտ ատենէն հատոր մըն ալ լոյս պիտի տեսնէ, «Հայերը, գաղթի մը պատմութիւնը» վերնագրով:

ԹԷՆԻՍ

Աւստրալիոյ միջազգային հանդիպումներուն,, Դաւիթ Նալպանտեան յաղթած է Ֆլորիան Մայէրի (Գերմանիա) 6 – 1, 6 – 0, 6 – 3:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 21/22)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ Ի. ԱԼԻԵՒԻ ՓԱՐԻԶ ԱՅՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ի. Ալիեւ Ֆրանսա ժամանումին (Յունուար 22) նախօրեակին յայտարարած է թէ փարիզեան իր հանդիպումներուն հիմնական նիւթերէն կ'ըլլայ Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորումը: Ըսած էր նաեւ թէ Մինսկի խումբը պէտք է լուծումի նոր առաջարկներ ներկայացնէ: Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան անդրադառնալով անոր արտայայտութիւններուն, ըսած է թէ ներկայի կացութեամբ նոր առաջարկներու առընչութեամբ հայկական կողմը նորութիւն չունի: Ան յոյս յայտնած է որ մինչեւ այսօր ձեռք ձըգուածը կը պահպանուի, հակառակ պարագային, եթէ լուծումի ջանքերը յետքայլ արձանագրեն, մեզ կ'ըլլայ ու ժամանակի կորուստ կը նշանակէ: Հայաստանի նախարարը աւելցուցած է թէ հայկական կողմին համար չափավ մը ուրախալի է որ նախագահ Ալիեւ առաջին անգամ հարցը կը քննարկէ նախագահ Շիրաքի հետ, քանի որ ան փարիզեան Ռ. Քոչարեան – Հ. Ալիեւ հանդիպումին նախաձեռնողներէն մէկն էր:

Իսկ եթէ Ազրբէջան ռազմաշունչ յայտարարութիւններ կ'ունենայ, այդ ճամբով շարժելու կը միտի, բանակցութեան հոլովոյթը խոչընդոտելու ամբողջ պատասխանատուութիւնը իրեն կը վերաբերի: «Այսօր բոլորովին այլ որակի, այլ բովանդակութեան հիմքեր են դրուել բանակցութիւնների յետագայ շարունակման համար» ըսած է Վ. Օսկանեան:

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՏՈՒՐՔ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Յունուար 21-ին յատուկ երեկոյթով մը ոգեկոչուած է անակնկալօրէն վախճանած Մեսրոպ Արք. Աշճեանի յիշատակը: Ցաւակցաբար անոր գրահրապարակչական լուրջ վաստակին մասին խօսած են Գիտութեան ակադեմիայի փոխ – նախագահ Վլ. Բարխուդարեան, Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ Լեւոն Անանեան: Ելոյթ ունեցած է նաեւ Սօս Սարգսեան: Երեկոյթը ունեցած է երաժշտական բաժին մըն ալ: Ամբողջ երեկոյթին ընթացքին ներկայացուած է Մեսրոպ Արք.ի Արեւմտեան Հայաստան կատարած ուխտագնացութեան տեսերիզը: Ներկայ եղած են երեսփոխաններ, նախարարներ, գիտութեան, մշակոյթի ծանօթ գործիչներ, ընթերցողներ:

«ՅԱՒԵՐԺՈՒԹԻՒՆ» ՊԱՅԷՆ Ա. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Երեւանի Օփերային բեմին վրայ, Յունուար 21-ին առաջին անգամ ներկայացուած է Արամ Խաչատրեանի ջութակի ու նուագախումբի քոնչերթոյին վրայ Մաքսիմ Մարտիրոսեանի բեմադրած «Յաւերժութիւն» պալէն: Մ. Մարտիրոսեան Երեւանի պարարուեստի պետական թատրոնին գեղարուեստական տնօրէնն է: Ներկայացումը ընդգրկուած էր Ա. Խաչատրեանի ծննդեան հարիւրամեակին նը-

(Տար.ը Դ. էջ)

ՄԵՐ ԹԵՐԹԵՐՈՒՆ ԱՄԱՆՈՐԵԱՅ «ԲԱՑԱՌԻԿ»ՆԵՐԸ

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Ամէն Տարեմուտին, երբեմն ալ Կաղանդին քանի մը օր առաջ, մեր սեղանին կը հասնին սփիւռքահայ մամուլի զանազան անուններուն տարեկան «Բացառիկ»ները: Բացառիկ՝ թէ՛ ծաւալով, թէ՛ բովանդակութեամբ:

[illegible]

Վերջին տարիներուն, անոնց կողքին նաեւ Հալէպի «Գանձասար» շաբաթաթերթը [illegible] «Բացառիկ»ներ [illegible]

[illegible]

1 – «ԱԶԴԱԿ»

«Ազդակ» օրաթերթը պաշտօնաթերթն է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Լիբանանի շրջանին: Հիմնուած է 1927-ին [illegible] կողմէ: Նախապէս հրատարակուած է 4, այնուհետեւ 8, իսկ ներկայիս լոյս կը տեսնէ 10 էջով: Ունի նաեւ համացանցի իր յատուկ կայքէջը (www.aztagdaily.com), որ [illegible] արտասահմանի ընթերցողները: Թերթին այժմու պատասխանատու խմբագիրն է Շահան Գանտահարեան:

Լիբանանահայ մամուլի ընտանիքին մէջ՝ Կաղանդի յատուկ «Բացառիկ»ներ հրատարակելու անդրանիկ նախաձեռնութիւնը կը պատկանի «Ազդակ»ին: Այդ առաջին քայլը առնուած է 1980-ի Տարեմուտին, 100 էջանի թիւի մը լոյս ընծայումով (29×43 սմ.): Այնուհետեւ «Ազդակ» ամէն Ամանորի հետեւողականօրէն ջանադիր եղած է հրապարակ հանելու գեղակազմ եւ բովանդակալից «Բացառիկ»ներ, տակաւ աւելցնելով նաեւ էջաթիւերը:

2004 Յունուար 1 թուակիր «Ազդակ»ի տարեկան «Բացառիկ»ը կը բաղկանայ 232 էջերէ (23×30 սմ.): Այս թիւին իրենց աշխատակցութիւնը բերած են շուրջ 35 գրիչներ, մեծաւ մասամբ պէյրութաբնակ, եւ առհասարակ՝ թերթին «ընտանեկան» շրջանակէն:

Խմբագրականի մը մէջ, որ կը կրէ ''Տեղեկատուական հասարակութիւնն ու հայ մամուլը'' խորագիրը, փորձ մը եղած է բացատրելու հայ դասական մամուլին դիմագրաւած դժուարութիւնները՝ հաղորդակցական միջոցներու սրընթաց զարգացման հոլովոյթին դիմաց:

Առաջին ակնարկով իսկ նշմարելի է արդէն, թէ «Ազդակ»ի բացառիկը ծանրաբեռնուած է քաղաքական նիւթերով: Լիբանանեան ներքին քաղաքական կեանքին, Իրաքի եւ Պաղեստինի տագնապներուն, ինչպէս նաեւ հայ – թուրք յարաբերութիւններուն յատկացուած էջերը միասնաբար գրաւած են շուրջ 70 էջ: Այս էջերը ստորագրուած են Ն. Բարսեղեանի («2003-ի Լիբանանը իր առօրեայով եւ տագնապներով»), Սարգիս Մահսէրէճեանի («Իրաքի տագնապին ընթացքը հայելի նոր աշխարհի զարգացումներուն»), Հ. Գէորգեանի, Տ. Քիւպէկեանի, Թ. Օրտողլեանի, Հրաչ Վարժապետեանի եւ Հուրի Մայիսեանի կողմէ («Հայ – թրքական յարաբերութիւններու արագընթաց զարգացման տարին»):

Առանձին թղթածրարով մը լայն անդրադարձումներ կան Ջաւախքի մասին: Այս բաժնին մէջ հետաքրքրական գրութիւններ ստորագրած են Վիգէն Աւագեան («Ի՞նչպիսի Ջաւախք մը ապագայ Վրաստանի մէջ»), Շողիկ Աշըգեան, Շուշիկ Մավիսաքալեան:

Երկու անջատ տեղեկագիրներով՝ վերաքաղը կատարուած է «Հ. Յ. Դաշնակցութեան Լիբանանի անցնող տարի»ին եւ «2003-ի լիբանանահայ ազգային կեանք»ին: Թերթին մնայուն աշխատակիցներէն Շահանդուխտ չահեկան ուսումնասիրութիւն մը պատրաստած է Լիբանանահայոց ծոցին մէջ գործող հայրենակցական միութիւններուն մասին, Ասպետ Մանճիկեան համառօտ պատմականը տուած է Լիզպոնի Գ. Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, իսկ Պարոյր Յակոբեան (Պաղտատէն) սեւեռումի ենթարկած է իրաքահայութեան ապրած ցնցիչ տագնապը՝ երկիրը պատուհասող վերջին պատերազմի ընթացքին:

Յօդուածի մը սահմանները չեն թոյլատրեր մեզի՝ առանձնաբար անդրադառնալ «Ազդակ Բացառիկ»ի մէջ երեւցած տարաբնոյթ բոլոր գրութիւններուն: Այդ պատճառով նշենք պարզապէս, որ ազգային, գրական, հրապարակախօսական, թարգմանական, մարզական կամ մանկապատանեկան էջերու տակ կ'երեւին ստորագրութիւնները Ժագ Յակոբեանի, Խաչիկ Մուրատեանի, Յակոբ Պալեանի (Փարիզէն), Յովհաննէս Թասլաքեանի, Մելիք Գարագաւորեանի, Մովսէս Հերկելեանի, Գեղամի Էթիեմեզեանի, Ա. Գազանճեանի, Սեդա Խտըշեանի, Համօ Պետրոսեանի, Զինակեանի, Սիրուն Սիսեռեան – Հաճէթեանի, Գրիգոր Շահինեանի, տոքթոր Արմենակ Եղիայեանի, Լուսիկ Կիւլոյեան – Սրապեանի, Ա. Համբարեանի, Քարլա – Եարտըմեանի, Շողիկ Տէր – Ղուկասեանի, Նարինէ Պուլղուրճեանի, Վ. Գասպարեանի, Եդուարդ Թուրիկեանի:

2 – «ԶԱՐԹՕՆՔ»

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Լիբանանի շրջանի այս օրկանը լոյս կը տեսնէ 1937-էն ի վեր, 4 էջով: Սփիւռքի տարածքին ՌԱԿ-ի կողմէ հրատարակուող երկու օրաթերթերէն մին է ան, Գահիրէի «Արեւ»ին կողքին: Պատասխանատու տնօրէնն ու խմբագիրն է՝ Պարոյր Աղպաշեան:

«Զարթօնք» 1984-էն ասդին կը հրատարակէ Կաղանդի տարեկան «Բացառիկ»ներ, գունաւոր կողքով եւ պէսպիսի պարունակութեամբ:

2004-ի «Զարթօնք»ի Ամանորեան յատուկ թիւը, այս անգամ հրատարակուած է օրաթերթային սովորական ծաւալով (38×58 սմ.), սակայն բացառաբար՝ 24 էջով: Շուրջ 20 աշխատակիցներ (եօթը՝ Հալէպէն) իրենց մասնակցութիւնը բերած են այս թիւին:

Առաջնորդող խմբագրականը կը կրէ ''Վճռակամութեան եւ յանձնառութեան նոր մեկնակէտը՝ 2004 տարին'' խորագիրը: Տողերու արանքէն կարելի է գուշակել՝ թէ Ռամկավար շրջանակը դառնութիւններ ապրած է Հայաստանի մէջ եւ որոշ վերապահութիւններ ունի Երեւանի իշխանութեանց նկատմամբ: Հոն կը կարդանք.

''Հայրենի իրականութիւնը, անկախութեան կիզակէտային առանցքին վրայ, թատերաբեմ դարձաւ այնպիսի ելեւէջներու, որոնք այնքան ալ նպաստաւոր չէին իր վարկին, ի մասնաւորի նախագահական եւ խորհրդարանական յեղյեղուկ արդիւնքներու լոյսին տակ:

Գնահատելի նախաձեռնութիւնները եւ ողջունելի յառաջդիմութիւնները, որոնք նշմարուեցան այս կամ այն բնագաւառէն ներս, իրենց դիմաց ունեցան տխուր պատկերները աղքատացումին, գայթակղութեանց եւ յատկապէս շարունակուող արտահոսքին'':

Խմբագրականը կ'եզրափակուի չփոթեցնող թելադրութեամբ մը.– ''Չմոռնանք, 2005-ը Հայկական Ցեղասպանութեան 100-ամեայ տարելիցն է, ուրեմն, 2004-ը պէտք է նախապատրաստութեան ու նախածրագրաւորումի բեղուն տարի մը''...:

Բ. էջի վրայ՝ «Զարթօնք» կ'անդրադառնայ Լիզպոնի Գ. Կիւլպէնկեան Հաստատութեան եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան համատեղ ջանքերով վերջերս Անթիլիասի մէջ հրատարակուած «Մատենագիրք Հայոց» շարքի առաջին երկու փառաշուք հատորներուն: Դիտել կը տրուի, թէ այս շարքը պիտի բաղկանայ տասնեակ մը հատորներէ՝ ընդգրկելով Դ. – ԺԸ. դարերու բոլոր մատենագիրներուն գործերը: Առաջին երկու հատորները միասնաբար կը բաղկանան 2600 մեծադիր էջերէ, ի մի բերելով Գրիգոր Լուսաւորիչի, Սահակ Պարթեւի, Կորիւնի, Փաւստոս Բիւզանդի, Եզնիկ Կողբացիի, Եղիշէի, Գիւտ Արահեզացիի, Մամբրէ Վերծանողի, Անանիա Թարգմանիչի, Մանդակունիի, Ագաթանգեղոսի, Մովսէս Խորենացիի եւ Ղազար Փարպեցիի գործերը:

Զաւէն Մսըրլեան պատմական ակնարկով մը ընթերցողին ծանօթացուցած է ''Լեռնային Ղարաբաղի հարցին զարգացումները 1998 – 2003'': Ան, առանց յուսահատելու, տարիներէ ի վեր կը հետեւի Արցախի դէպքերուն եւ արդէն մամուլի էջերէն շարունակ կու տայ իր պրպտումներուն ամփոփագիրը:

Մեթր Գասպար Տէրտէրեան ձեռք առած է բաւական բարդ նիւթ մը, տեսաբանական վերլուծումներ կատարելով Ֆրիդրիխ Նիցչէի փիլիսոփայական աշխարհահայեացքին մասին, գերմանացի այս հանրայայտ մտաւորականին ծննդեան 150-ամեակին առիթով:

«Գրական – մշակութային» խորագրուած էջին վրայ իրենց ստորագրութիւնը դրած են Լեւոն Անանեան (Երեւան) եւ Արամ Սէփէթճեան՝ ոգեկոչելով Վահան Թէքէեանը, անոր ծննդեան 125-ամեակին առիթով:

Սալբի Գասպարեան (Հալէպ) տեղեկագրութիւն մը ստորագրած է «Հայաստան – Սփիւռք առաջին տեղեկատուական համաժողով»ին մասին, որ կայացած էր Երեւան, անցնող Նոյեմբերին: Նշմարեցինք, որ այս ծաւալուն թղթակցութիւնը լոյս տեսած է «յատուկ ԶԱՐԹՕՆՔ»ին նշումով, մինչ նոյնը հրատարակուած է... Հալէպի «Գանձասար»ի «Բացառիկ»ին մէջ ալ...: Վարդան Սվաճեան (Հալէպ) ցանկագրած ու տեղեկութիւններ հաղորդած է Հալէպ հրատարակուած հին ու նոր կարգ մը թերթերու մասին, չմոռնալով մատնանշել՝ թէ անոնք մեծաւ մասամբ վիրաւոր են «լեզուական, շարահիւսական, քերականական եւ մանաւանդ ուղղագրական առումով»...: Օհան Պօտրումեան իր յօդուածին մէջ հաւատք կ'ընծայէ, որ ''տնտեսապէս բազմապիսի դժուարութիւններով հանդերձ, տակաւին լիբանանահայ գաղութը ի վիճակի է մտաւորական նոր ուժեր պատրաստելու ամբողջ սփիւռքին համար: Առանց թերագնահատելու ուրիշ գաղութներու կարելիութիւնները, այս իմաստով լիբանանահայութեան դերը անփոխարինելի է'', կ'ըսէ ան: Ազգային պարտաւորութիւններու եւ ընթերցասիրութեան տարածումին շուրջ խոհեր արտայայտած են Ժագլին Մատուրեան եւ Ռոզէթ Ալեմեան – Մահսէրէճեան: Հալէպաբնակ վաստակաւոր երեք ուսուցիչներու մասին խօսած է Թ. Թորանեան: Բանաստեղծութիւններ ստորագրած է Արա Ծուհարեան (Հալէպ): Տակաւին՝ յօդուածներ ունին Հրազդան Թոքմաճեան (Մարտիրոս Սարեանի մասին), Մովսէս Հերկելեան (հայաստանցի գերիրապաշտ գեղանկարիչներու մասին), Զաւէն Տիգրանեան (տնտեսական), Յակոբ Աղամեան, Յակոբ Պէքեարեան, Վահէ Սամուէլեան եւ Համբիկ Մարտիրոսեան (չորսն ալ՝ Սուրիայէն), Կարապետ Համնէսեան: Կան նաեւ «Կաղանդչէք»երու, մարզական կեանքի եւ ժամանց – զբօսանքի բաժիններ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԻ ԵՐԱԽՏԱՇԱՏ ԶԱՒԱԿԸ ՎԱՐԴԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Խ. ԵԸԼՄԱՋԵԱՆ

19-րդ դարու երկրորդ կէսին, երբ հայ ժողովուրդը, թէ Օսմանեան եւ թէ Ռուսական կայսրութիւններու մէջ նոր գաղափարներով խանդավառ՝ փորձեց որակափոխել եւ աւելի զարգացնել հանրային, քաղաքական եւ մշակութային կեանքը, հրամայական պահանջ դարձաւ բնականաբար ուշադրութիւնը սեւեռել նաեւ երաժշտութեան վրայ: Ազգային դպրոցները այս նոր շրջանին մէջ սկսան աւելի կարեւորութեամբ մօտենալ երգ-երաժշտութեան դասաւանդման գործին: Յատկապէս Թիֆլիսի Ներսէսեան դպրոցի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Մակար Եկմալեանի եւ Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Կոմիտասի, դարձան երաժիշտ-կադրերու պատրաստման դպրոցներ:

Սակայն հայ երաժշտութեան առաքեալը՝ Կոմիտաս Վարդապետ, չբաւականանալով այսքանով, հայ եւ ի մասնաւորի հայ հոգեւոր երաժշտութեան նոր աւիշ տալու հեռանկարով, սկսած էր փայփայել ազգային նոր երաժշտանոց մը հիմնելու ծրագիրը: Աւա՜ղ, չիրականացաւ Կոմիտասի երազը, զանազան պատճառներով: Կոմիտասին ուրիշ բան չէր մնար, եթէ ոչ Էջմիածինը ձգել եւ երթալ Պոլիս, ուր մտաւորականութիւնը իրեն կը խոստանար ստեղծել բոլոր հնարաւորութիւնները ազգային երաժշտանոց հիմնելու: Հակառակ Պոլսոյ մտաւորականութեան թափած ջանքերուն, արեւմտահայութեան այս կեդրոնի մէջ եւս արմատ չգտաւ Կոմիտասի խոհը՝ ազգային երաժշտանոցի մը հիմնադրութիւնը: 1910-ին, Կոմիտաս Պոլսոյ մէջ կազմակերպեց 300 հոգինոց «Գուսան» երգչախումբը եւ անոր մասնակիցներէն 16 հոգի ընտրելով, երկու տարի պարապեցաւ անոնց հետ, սորվեցուց դաշնաւորում եւ այլ գիտելիքներ: Ժամանակի ընթացքին այդ 16 աշակերտներու թիւը պակսեցաւ եւ մնացին միայն հինգ հոգի, որոնք արժանացան «Կոմիտասեան սաներ» կոչուելու: Անոնք էին Վարդան Սարգսեան, Բարսեղ Կանաչեան, Միհրան Թումաճեան, Վաղարշակ Սրուանձտեան եւ Հայկ Սեմերճեան:

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Օծման եւ Անուանակոչութեան առիթով, պիտի ջանանք այս գրութեամբ փառաբանել անթառամ յիշատակը Կոմիտասի հինգ շնորհալի սաներէն՝ Վարդան Սարգսեանի, որուն անունը սերտօրէն կապուած է նաեւ Մարսէյլի գաղութի

մշակութային եւ եկեղեցական կեանքին հետ։ Պիտի փորձենք տալ Վ. Սարգսեանի կենսագրութեան կարեւոր գիծերը եւ անոր գործունէութիւնը, մատուցանելու համար մեր յարգանքի տուրքը իր անմահ յիշատակին։

Վ. Սարգսեան ծնած է 1895–ին, Պոլսոյ Սկիւտար թաղամասը։ Հայրը՝ Պիւլպիւլի Հանը Սարգիս, քաջ տեղեակ էր արեւելեան երաժշտութեան։ Իր նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Ճեմարան դպրոցը, ապա 1908–ին կ'աւարտէ Պէրպէրեան վարժարանը, ուր կը ստանայ երաժշտական առաջին գիտելիքները, աշակերտելով մաէսթրօ Չիլիրիկեանին (երգ) եւ Ստեփան Բաբելեանին (դաշնակ)։ 1910 – 1914–ի միջեւ, Վ. Սարգսեան իր միւս չորս ընկերներով կը հետեւի Կոմիտասի երաժշտական դասընթացքներուն եւ վերջնականապէս կ'որոշէ մտնել երաժշտական բնագաւառներէն ներս։ Նոյն տարիներուն Պոլսոյ զանազան դպրոցներուն մէջ կը պաշտօնավարէ իբրեւ դասատու, իսկ եկեղեցիներուն՝ որպէս բազմաձայն երգեցողութեան մարզիչ։ Սկիւտարի մէջ կը հիմնէ «Րաֆֆի» երգչախումբը, 1911–ին։ Նոյն տարին Սկիւտարի աղջկանց ամերիկեան վարժարանի հայ սանուհիներու հանդէսին համար կը ստեղծէ երաժշտութիւն եւ կը յօրինէ «Սիրերգ Սարոյի – Աղջի Անաստուած», «Ողբերգ հուրիներու», «Համբարձում եայլա» երգերը։ Կը հասնին պատերազմական տարիները՝ Վ. Սարգսեան կը մտնէ զինուորական ծառայութեան. 1918–ին աւելի մեծ եռանդով կը փարի երաժշտի իր աշխատանքին եւ կը հիմնէ 120 երգիչներով «Հայ Երաժշտական Միութիւն»ը Սկիւտարի մէջ։ Սարգսեանի միւս ընկերներն ալ նոյն տարիներուն կը հիմնեն երգչախումբեր եւ 400 երգիչներով կու տան համերգներ, բոլորովին Կոմիտասի երգացանկերով, որոնցմէ գոյացած գումարը ամբողջովին կը յատկացնեն իրենց երախտաշատ ուսուցչին՝ Կոմիտասի բուժման նպատակին։ Կոմիտաս, որ 1915–ին սեւ օրերու հետեւանքով ֆիզիքապէս եւ հոգեպէս վնասուած եւ խանգարուած էր։ Վ. Սարգսեան 1920–ին իր միւս ընկերներու հետ կը մեկնի Եւրոպա, կատարելագործելու իր ուսումը։ 1920 – 1922–ին կը հետեւի երաժշտագէտ Լընորմանի դասընթացքներուն, նոյն ժամանակ կը վարէ Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ երգչախումբի ուսուցչի պաշտօնը։ Մէկ տարի Գերմանիա մնալէ յետոյ, կը հաստատուի Պելժիա եւ իր ուսումը կը շարունակէ Պրիւքսէլի արքունի երաժշտանոցին մէջ հինգ տարիներ շարունակ եւ հոն եւս կը կազմէ «Արմենիա» անունով երգչախումբ մը, եւ կու տայ համերգներ, գնահատուելով տեղական թերթերէն։ 1931–ին Վ. Սարգսեան կու գայ Մարսէյլ, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ բացման եւ օծման հանդիսութեանց երգեցողութիւնները պատրաստելու համար, ընդառաջելով վարչութեան եւ բարերար Վահան Խորասանճեանի փափաքին։ Այսպիսով ան կ'ունենայ իր առաջին հանդիպումը մարսիլահայ գաղութին հետ։ Երգչախումբ մը կը կազմէ մասամբ Պոլիս եւ այլուր ղեկավարած խումբերու եւ մասամբ ալ Մարսէյլի գաղութէն ընտրուած նոր երգիչներէն։ 1931–ին ան կը հիմնէ նաեւ «Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութիւն»ը։ 1932–էն մինչեւ 1937 նոր համերգներ կու տայ Մարսէյլ, ամէն անգամ յանձն առնելով Պրիւքսէլէն Մարսէյլ գալ ժամանակաւոր կերպով եւ իւրաքանչիւր անգամ նոր երգեր մտցնելով յայտագրին մէջ։ Համերգները աննախընթաց ընդունելութեան կ'արժանանան Մարսէյլի մէջ։ 1938 – 1945 պատերազմի ընթացքին Վ. Սարգսեան կը մնայ Պրիւքսէլ։ 1944–ի սկիզբը կու տայ նաեւ փայլուն համերգ մը Փարիզի մէջ Սփիւռ – Կոմիտաս երգչախումբով։ Պատերազմի վերջաւորութեան եւ Վ. Խորասանճեանի մահէն ետք, Վ. Սարգսեան վերջնականապէս կը հաստատուի Մարսէյլ եւ կը ստանձնէ Մայր Եկեղեցւոյ երաժշտապետի պաշտօնը։ Իր առաջին աշխատանքներէն մին կ'ըլլայ վերակազմել երգչախումբը, որ կը կոչուի «Արմենիա»։ Սերտօրէն կը գործակցի Մայր Եկեղեցւոյ դպրապետ Յակոբ Մալաքեանի հետ, որ ամէն դիւրութիւն ցոյց կու տայ իրեն, իր աշխատանքները լաւագոյնս գլուխ հանելու համար։ Վ. Սարգսեանի Մարսէյլի մէջ սարքած համերգներու մասին բազմաթիւ երաժշտական քննադատներ գովասանքով կ'արտայայտուին, երգչախումբի մակարդակին եւ ղեկավարի տաղանդի մասին։

1928 – 1951 թթ. Վ. Սարգսեան, Փարիզի «Կոմիտասեան Խնամատար Յանձնաժողով»ի անդամ կը դառնայ եւ ըլլալով անոր ամենաեռանդուն տարրը, երկար, բծախնդիր ու խղճամիտ աշխատանք մը վերջ կը յաջողցնէ, մեր կարծիքով, իր կարեւորագոյն եւ ամենաշնորհակալ գործը՝ Կոմիտաս Վարդապետի «Պատարագ»ի հրատարակութիւնը։ Ինչպէս ծանօթ է՝ Կոմիտասը շատ քիչ հնարաւորութիւն ունեցած էր իր գործերը վերջնական ձեւով հրատարակելու։ Բազմաթիւ ստեղծագործութիւններ մնացած էին անտիպ, սեւագիր, անընթեռնելի։ Վ. Սարգսեան իր ձեռքը անցած բնագիրներուն մէջ կը տեսնէ թէ կը պակսէին պատարագէն ինչ ինչ յարակից մասեր, մէկ կողմէ կ'աւելցնէ զանոնք մասամբ յիշողաբար եւ մասամբ իր ուսուցչին՝ Կոմիտասի դաշնաւորման ոճին համաձայն։ Միայն արական խումբի համար յօրինած կոմիտասեան պատարագը, յետագային Վ. Սարգսեան կը վերածէ երկսեռ խումբի համար, տրուած ըլլալով որ Սփիւռքի մէջ՝ գոյութիւն ունեցող երգչախումբերը առհասարակ իգական եւ արական տարրերէ բաղկացած են։ Այս սքանչելի պատարագի երգեցողութիւնը մինչեւ այսօր կը հնչէ մեր եկեղեցիներու կամարներուն ներքեւ։

Վ. Սարգսեան ունի բաւական նշանակալից վաստակ իբրեւ ստեղծող, ի մասնաւորի իբրեւ մշակող։ Ունի բազմաթիւ ժողովրդական, հայրենասիրական, հոգեւոր խմբերգներ եւ մեներգներ։ Շատ սիրուած եւ տարածուած են «Հայաստան», «Տէր Կեցո Զհայս», «Ով մեծասքանչ Դու Լեզու» մշակումները խումբի համար, «Հօյ Նար», «Օրօր» մեներգները, եւ այլն։ Մեր կարծիքով Վ. Սարգսեանի ամենագնահատելի աշխատանքներէն մին է նաեւ «Արեւագալի երգերը», որ լոյս տեսած է 1958–ին։ Վ. Սարգսեանի նշանակալից աշխատանքներէն է նաեւ «Սրբազան Երգեցողութիւն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ» անուն 500 էջնոց երկու հատորները, որոնք լոյս ընծայած են Ամերիկայի Հայոց Եկեղեցւոյ Միութեան կողմէ, Երուսաղէմի այժմու պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեանի քաջալերութեամբ, 1966–ին։

Հայ ժողովուրդը, ի մասնաւորի Մարսէյլի հայ գաղութը շատ բան կը պարտի իր բոլոր գործերուն մէջ արեւելեան եւ արեւմտեան երաժշտութիւնները սքանչելիօրէն միաձուլած Վ. Սարգսեանի։

Խ. Ե.

ԼՈՐԻՍ ՍԵՒՅՕՆՔԵԱՆ ԵՒ ՇՈՒՄԱՆ

Զուիցերահայ ծանօթ դաշնակահար՝ Լորիս Սեւյօնքեան նոր յաջողութիւն մը արձանագրած է հրապարակ հանելով Շումանի չորս գործերուն նուիրուած կրկնակ խտասալիկ մը։

Այս առթիւ, տեղւոյն «24 Ժամեր» օրաթերթին մէջ Մաթիէօ Շըռնալ գրուատալից տողեր ստորագրած է, նախ ծանրանալով Շումանի այդ չորս գործերուն՝ Քրայսլերիանա, Քինտէրսզէնէն, Վալդզէնըն եւ Գարնավալ, բարդութեան վրայ, դժուար մատչելի, զորս Լորիս Սեւյօնքեան կրցած է լաւագոյնս մեկնաբանել։

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. ԵՒ Ա. ՎԱՐԴԻՎԱՌԵԱՆ «ԶԱՐԹՕՆՔ» ՄԱՄԼՈՅ ՄՐՑԱՆՔԸ ԶԱՒԷՆ Ա. ՄՍԸՐԼԵԱՆԻՆ ԵՒ ՅԱԿՈԲ ԱԴԱՄԵԱՆԻՆ

«Զարթօնք» Մամլոյ Մրցանքի Յանձնախումբը, 2003 տարեշրջանին համար, մրցանակակիրներ ընտրեց «Զարթօնք»ի երկարամեայ զոյգ աշխատակիցներ՝ Զաւէն Մ. Մսըրլեանը (Պէյրութ) եւ Յակոբ Ադամեանը (Լաթաքիա), անոնց շնորհելով Հայկազուն եւ Անահիտ Վարդիվառեան Մամլոյ Մրցանակները։

Զաւէն Մ. Մսըրլեան, հանրածանօթ անուն մըն է սփիւռքի եւ հայրենիքի մտաւորական ու կրթական շրջանակներուն մէջ, իր պատմագիտական ուսումնասիրութիւններով ու հատորներով, ինչպէս նաեւ իր վաստակաշատ տնօրէնութեամբ ու հրապարակագրական գործունէութեամբ։

Յակոբ Ադամեան, յայտնի է իր շահեկան ու հաղորդական հրապարակագրութեամբ, ինչպէս նաեւ իր հետաքրքրաշարժ հրատարակութիւններով, որոնք կը վերաբերին ազգային մեր կեանքին, հայրենական մեր իրականութեան եւ յուշագրական մեր պատումներուն։

Յարգելի այս մտաւորական – հրապարակագիրները, իբրեւ հայ մամուլի ու մասնաւորաբար «Զարթօնք»ի նուիրեալ զինուորագրեալներ, և շարունակեցին ծառայել իրենց կոչումին, իւրաքանչիւրը՝ իր ուրոյն մասնակցութեամբ ու նշանակելի ներդրումով, սատարելու համար հայ թերթի բարգաւաճման ու ճոխացման։

Ինչպէս նախորդ տարիներուն, այս տարի եւս, մեր որդեգրած սկզբունքը կը պահենք, զոյգ քոյր գաղութներէն մէկական ներկայացուցիչի շնորհելով մրցանակները, աւելի զօդելու ու սերտացնելու համար աւանդական ու մնայուն կապերը։

Այս առթիւ, ջերմապէս կը շնորհաւորենք մրցանակակիրները, անոնց մաղթելով նորանոր յաջողութիւններ, իրենց գրիչները պահելու մշտադալար։

Յատուկ շնորհակալութիւն նաեւ հայ մամուլի պաշտպան ու զօրակից՝ Յակոբ Վարդիվառեան ամոլին, որ իններորդ տարին ըլլալով, կը պահէ այս օրինակելի նախաձեռնութիւնը։

«ԶԱՐԹՕՆՔ»
ՄԱՄԼՈՅ ՄՐՑԱՆՔԻ
ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Պէյրութ,
2003, Դեկտեմբեր 31

CD reçus

ROBERT SCHUMANN

LORIS SEVHONKIAN (Piano)

Ambitus : Musikproduktion Hans - M. Kissing, Eichenstrasse 45, 20255 Hambourg.

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

13

Յանկարծ հարցուց.

– Սրան ի՞նչ են ասում, ընկե՛ր Արշակ։

– Տօ՛, էդ էլ հա՞րցում է որ տալիս ես, խօ Հ. Յ. Դաշնակցութեան զինանշանն է, – ըսաւ հպարտ։

– Ի՞նչ է նշանակում էս թի՞ն, էս գրօ՞չը, էս փետո՞ւրը։

Արշակը ուսերը թօթուեց։ Յաճախ Վահրամը կը նեղէր զայն աւելորդ հարցումներով։ Գիտէր դիւրագրգիռ բնաւորութիւնը ու կը բարկացնէր զայն։ Կը բաւէր, որ ոեւէ աննպաստ արտայայտութիւն մը ընէր ոեւէ Դաշնակցական աչքառու դէմքի մը մասին, Արշակին յօնքերը կը պռստէին։ Գիտէր անշուշտ, որ կը կատակէ դէմինը։ Բայց կատակէ կատակ՝ գետինը այնքան լպրծուն է։ Կը գրգռուէր ու չէր կրնար զսպել ինքզինքը։ Փորձ կ'ընէր յարձակելու, իր ուժեղ բռունցքը կը բարձրացնէր վեր, բայց մէկէն կը ժպտէր ու կը նստէր տեղը, յիշելով որի՞ հետ է վէճը։

Արշակը ելաւ ոտքի, բայց արդէն Վահրամը փախաւ, հետը տանելով ի հարկէ զինանշանը, զոր Արշակը մոռցած էր իր բարկութեան մէջ։ Բռնեցի ձեռքէն ու մեղմութեամբ ըսի.

– Թո՛ղ, երեխայ է. զինանշանիդ աչք տնկած էր, պատրուակ մը ստեղծեց առաւ...

–Ո՞նց թէ, չի՞ վերադարձնի...

– Ո՛չ, – ըսի շարժելով ուսը, – զինանշանդ գնաց։

Արշակը զարմացած կը նայէր աչքերուս։

– Էդէնց էլ բան կը լինի՞...

– Կը լինի, էլի՛, – ըսի զուարթ, – դուն կը վախենայիր գործածել, ան կը գործածէ...

– Յիշատակ է, – ըսաւ տխուր ու իր բարի ու խոշոր ձեռքը դնելով ուսիս, – Երուանդ ջան, դու կը համոզես. հասկանո՞ւմ ես, աղբօրս յիշատակն է, խօսք կու տա՞ս...

Նայեցայ աչքերուն ու զգացի, որ Վահրամը պէտք է ետ տայ զայն։

– Այո՛, – ըսի յուզուած։

Նոյն գիշերն իսկ ես ու Վահրամը տարինք զինանշանը Արշակենց տունը, ուր անոր կինը աճապարանքով ընթրիք պատրաստեց։ Ընթրեցինք եւ գինով ու երջանիկ ուղղուեցանք տուն, բայց խմած գինինիս կը դարձնէր մեր գլուխը եւ Ապրիլի անոյշ ու տաք գիշերը այնքան քաղցր էր վրանիս, որ երբ քիչ մը հեռացանք քաղաքէն, նեղ ու ամայի կածանի մը եզերքը, թաւուտի մը առջեւ երկնցանք հանգստանալու համար, աստղերուն տակ։

Լուսնկան մեր դէմքերուն վրայ կը փշրուէր։ Առաւօտը մեր ընկերները՝ անհանգիստ, կանուխէն ելած էին երթալ քաղաք մեզ փնտռելու համար։ Մենք արթնցած էինք աղջամուղջին, առտուան հովէն սարսռում։ Կուշտ մը խնդացած ու նորէն քնացած։ Մեզի հանդիպեցան այդ վիճակին մէջ։ Ես կ'երազէի, երբ անսպասելի ձեռք մը ուժեղ շարժումով մը շարժեց ուսս։ Նայեցայ ընկերներուս աչքերուն ու զուարթօրէն կից մը տուի Վահրամին։ Աչքերը բացաւ ու դժգոհ՝ մրմռաց։

– Ես այս տեսակ աշխարհքը չինողին աղջկան...

– Հա՛սկցանք, հա՛սկցանք, չո՛չորթ, – ըսին բոլորը մէկ, – կարճ կ'ապէ՛...

Խնդացինք ու երգելէն գացինք աշխատանքի։

Առաջին գինովութիւնս էր։ Ի՞նչ քաղցր, ի՞նչ թեթեւ, ի՞նչ պայծառ էր երկինքը մեր վրան այն առաւօտ։

Ամբողջ օրը անհնար էր Վահրամին ուրախութիւնը զսպել։ Բարձր ու առողջ ձայնով կը պատմէր մեր ընկերներուն զինանշանի պատմութիւնը ու կը քրքջար։ Կը քրքջայինք բոլորս մէկ մեր թիկունքը բռնած, երբ գիւղատնտեսը եկաւ։ Լռեցինք ու վերսկսանք աշխատանքի։ Արեւը հազիւ սկսած էր տաքնալ վրանիս։ Կը փորէինք տարիներէ ի վեր խոպան մնացած հողի պատառ մը։

Գիւղատնտեսը մօտեցաւ ինծի, ձեռքը դրաւ ուսիս եւ բարեկամաբար ու տժգոյն ըսաւ.

– Երուանդ, էսօր, երեկոյեան երեքին, կը գնաս «աշխատանքի բաժանմունքը». գլխաւոր վարիչը ուզում է քեզ տեսնել։

Զգացի, որ կը տժգունիմ յուզումէս։ Ես, փոքրիկ տղայ, որ կեանքիս մէջ ո՛չ մէկ ատեն վախի զգացում ունեցած էի, այդ առաջին վայրկեանին, այո՛, զգացի, որ կը տժգունիմ։ Կը վախնայի ո՛չ թէ այդ հարուստ մարմինով, գեղեցիկ, բայց արդէն յոգնած կնոջմէն հապա ինքս ինծմէ։ Յստակօրէն կը զգայի, թէ ինչո՞ւ կը կանչէր զիս, եւ անհանգստութիւնս աւելի կը մեծնար։

– Գործ ունիմ, չե՛մ կրնար երթալ, – ըսի դժգոհ։

– Կը գնա՛ս, կը գնա՛ս, – ըսաւ ուսիս զարնելով ու ժպտելով։

(Շար. 47)

(Շար. Ա. էջէն)

չումներուն շարքին մէջ, Մշակոյթի նախարարութեան հաւանութեամբ: Առաջին ներկայացումին գործածուած է Խաչատուրեանի քոնչերթոյին 1951-ի մէկ ձայնագրութիւնը ուր նուագախումբը ղեկավարած է երգահանը ինքը, իսկ ջութակի բաժինը նուագած է Լէոնիտ Գոկան:

ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ՀԱՅ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Ռուսաստանի Պիատիգորսկ շրջանին մէջ Յունուար 19-ին սպաննուած են գործարար Էմիր Գրիգորեանն ու իր վարորդը: Զարադործները կրակ բացած են անոնց ինքնաշարժին վրայ, պատճառ ըլլալով երկուքին անմիջական մահուան:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ
2006

ԶՏՄԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Ֆութպոլի 2006-ի Համաշխարհային Բաժակի եւրոպական զոման Ա. խումբին ընդգրկուած 7 երկիրներու՝ Ռումանիոյ, Հոլանտայի, Չեխիոյ, Ֆինլանտայի, Մակեդոնիոյ, Անտորայի եւ Հայաստանի Ֆութպոլի Դաշնակցութիւններու ներկայացուցիչները Յունուար 16-ին, Ամսթերտամի մէջ որոշած են մրցումներու ժամանակացոյցը:

Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի՝

2004

ՕԳՈՍՏՈՍ 18
Մակեդոնիա – Հայաստան

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
Հայաստան – Ֆինլանտա

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9
Ֆինլանտա – Հայաստան

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 13
Հայաստան – Չեխիա

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17
Հայաստան – Ռումանիա

2005

ՄԱՐՏ 26
Հայաստան – Անտորա

ՄԱՐՏ 30
Հոլանտա – Հայաստան

ՅՈՒՆԻՍ 4
Հայաստան – Մակեդոնիա

ՅՈՒՆԻՍ 8
Ռումանիա – Հայաստան

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 3
Հայաստան – Հոլանտա

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 7
Չեխիա – Հայաստան

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12
Անտորա – Հայաստան

ԼՕԹՕ

Մարսէյլի Պուլվար Օտտօ Լէոլա Սատունի մասնաճիւղին երկրորդ բախտախաղը Կիրակի, Փետրուար 1, կէսօրէ ետք ժամը 15-ին, Պուլվար Օտտոյի Տրնի Բաքէն սովորական սրահին մէջ:

Ի ՆՊԱՍՏ ՊԱՄԻ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութիւնը 750 Եւրօ նուիրած է Դեսպանատան միջոցաւ:

INFORMATIONS ARTISTIQUES

ACCOLADES
Dimanche 25 janvier à 17h
vous présente son
CONCERT DU NOUVEL AN
Avec la soprano coloratura
GAYANEH GRIGORIAN
Venue spécialement d'Erévan
Eglise Sainte Croix
13, rue du Perche, 75003 Paris
M° Temple ou Filles du Calvaire
P.A.F. : 12 Euros / 8 Euros

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՅՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

COMÉDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**

En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures

au Théâtre «Gyptis»
136, rue Loubon, 13003 Marseille

P.A.F. : 12 Euros

Renseignements :
☎ 06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CONTRE LA TURQUIE DANS L'EUROPE

MOBILISATION GÉNÉRALE
Pour l'application de la résolution du 18 juin 1987

MEETING

LE DIMANCHE 1er FEVRIER A 15 HEURES 30

Au Palais des Congrès de Paris (Pte Maillot)

Avec des leaders des Partis politiques français

Contact : contact@cdca.asso.fr
Tél. : 01 44 83 07 02
Comité de Défense de la Cause Arménienne

Au
Centre Culturel
SAINT MESROB

BARDIG
présente

« EGLISES ARMENIENNES »
EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART
du 20 janvier au 1er février

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition:tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Vahé Oshagan
MOURANTS
Վահէ Օշական
ՄԵՌՆՈՂՆԵՐ (1953)
Խաղ Արդիական Ըմբռնումով
Երկու Արար եւ 15 Պատկեր
Dimanche 25 Janvier à 16 heures
Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 16-ին
ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 Եւրօ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE

organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un
GALA
AU PROFIT DE SES ECOLES
Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Դասախօս՝ երաժշտագէտ
ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

Ուրբաթ, Յունուար 23, ժամը 20·30-ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue — 75009 PARIS

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

« **MANOUGNEROU OR** »

organisé
par le Conseil d'Administration et les sections de la Région Parisienne
Dimanche 25 Janvier de 14h30 à 17h30
Salle Rossini
Mairie du 9e arrondissement — 6, rue Drouot, 75009 Paris

Au programme

★ CONCOURS DE DEGUISEMENT
Venez costumés pour participer et gagner

★ SPECTACLE DE MARIONNETTES

Grands-parents — parents — enfants — amis
Vous êtes tous invités à cet après-midi festif

Venez nombreux

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 24-25
SAMEDI - DIMANCHE
24-25 JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.865 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.865

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ ՀԱՅ ԿԻՆ ԶՈՀԵՐ

Ֆալուճա քաղաքին մէջ Յունուար 21-ին լուացքատան մը վրայ կատարուած յարձակումին չորս կիներ սպաննուած, հինգ ալ վիրաւորուած են: Զոհերը Հայ ու Ասորիներ են: Անոնք կ'աշխատէին մօտակայ ամերիկեան ռազմակայանին մէջ: Մահացած Հայուհիները կը կոչուէին Սոնա Նուպար եւ Աստղիկ Վարուժան: Վերջին օրերուն հայ երիտասարդ մըն ալ, Յակոբ Նոյեմեան, զոհերէն եղած է հակամերիկեան արարքներէն մէկուն:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 22 / 23)

ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ՀԱՅ ՄԸ ՀՐԿԻԶՈՒԱԾ

Տարի մը առաջ Բրիտանիոյ մէջ դնդակահարուած ու հրկիզուած մարդու մը դիակը գտնուած էր: Ոստիկանութիւնը վերջերս յայտնաբերած է թէ ան կը պատկանէր Յովհաննէս Ամիրեանի որ ծանօթ էր նաեւ Գէորգ Գալստեան անունով: Ազգականներ ունէր Հայաստանի եւ Ուկրանիոյ մէջ: Ինքնութիւնը պարզել կարելի եղած է, երբ ոստիկանութիւնը Պելժիոյ մէջ գտած է զոհին կինն ու զաւակը: Ձերբակալուած է 26 տարեկան կասկածելի մը:

⁂

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԻՆ ՎՃԻՌՆԵՐԸ ԱՆՓՈՓՈԽ ՊԱՀՈՒԱԾ

Քրէական եւ զինուորական գործերու վերաքննիչ դատարանը Յունուար 22-ին որոշած է անփոփոխ պահել Հոկտեմբեր 27-ի դատին վճիռները: Անոնք արձակուած էին Դեկտեմբեր 2-ին: Դատապարտեալներէն Էդիկ Գրիգորեան, Աշոտ Կընեազեան (ցմահ բանտարկութեան դատապարտուած) եւ Համլէթ Ստեփանեան (14 տարուան բանտարկութիւն) դիմած էին վերաքննութեան: Երեքին պաշտպան փաստաբանները յայտնած են թէ կը դիմեն վճռաբեկ դատարանի քրէական ու զինուորական գործերու պալատին:

⁂

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ Թ. ՄԱՆԱՍԷՐԵԱՆ ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ ՎԱՐ ԴՐՈՒԱԾ

Ազգային Ժողովի երեսփոխան Թաթուլ Մանասէրեան Յունուար 15-ին Նիւ - Եորքի օդակայանը սահմանային իշխանութիւններու կողմէ պահուած է, որպէսզի պարզաբանէ ընտանեկան կացութեան առընչուած հարցեր: Անկէ փոխադրուած է Վիրճինիայի ներգաղթի բաժնի մեկուսարանը: Ազգային Ժողովին մամուլի բաժնէն յայտնած են թէ երեսփոխանը պաշտօնական ճամբորդութեան մէջ չէր գտնուեր ու պատահարը զուտ անձնական բնոյթի է, կը վերաբերի զաւկին խնամակալութեան հարցին: Թ. Մանասէրեանի նախկին կինն ու զաւակը կը բնակին ԱՄՆ-ու մէջ:

ԹԷՆԻՍ

Աւստրալիոյ միջազգային հանդիպումներու այրերու Բ. շրջանին, մինչ Նալպանտեան կը յաղթէր, աւստրալիացի Ռէյտ պարտութեան կը մատնէր Սարգըսեանը 6-3, 6-4, 4-6, 6-7 (6/8), 6-4:

Աղասի ալ պարտութեան մատնելով շըւէտացի Թոմաս Անքվիսթը 6-0, 6-3, 6-3, որակուած է 4-րդ շրջանին համար, ուր կը մրցի թայլանտցի Սրիչափոնի դէմ:

ԱԼԻԵՒԻ ՓԱՐԻԶ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

«ԵՐԲԵՔ ՊԻՏԻ ՉԸՆԴՈՒՆԻՆՔ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ, ՈՉ ԱԼ ԿՑՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ»

Ատրպէյճանի նոր նախագահը պետական այցելութեամբ Փարիզ ժամանեց Յունուար 22-ին, ինչ որ արտասահմանեան իր առաջին այցելութիւնն է: Այս առթիւ, «Ֆիկարօ», (Յունուար 23) մարցազրոյց մը ունեցած է Ի. Ալիեւի հետ, ուր կը շօշափուին քաղաքական բազմաթիւ հարցեր, ի շարս որոնց Ղարաբաղի հարցը:

Ալիեւ նախ կը բացատրէ որ ինչո՞ւ Ֆրանսան ընտրած է, որպէս առաջին այցելութիւնը, շեշտելով թէ շատ լաւ յարաբերութիւններ կան, Մինսկի խումբի համանախագահը ուղղակի շահագրգռուած է Ղարաբաղի հարցով, եւ այլն:

Ռուսաստանի հետ որոշ անկախութիւն ցոյց կը տրուի քանի Ատրպէյճան փաստած է որ կրնայ բոլորովին անկախ քաղաքականութիւն մը ունենալ: Բայց, լաւ յարաբերութիւններ կան Միացեալ – Նահանգներու հետ ալ, քանի, կ'ըսէ Ալիեւ, Ատրպէյճան «Եւրոպայի արեւելեան սահմանն է իրականին մէջ, երկիր մը որ իր ապագան կը տեսնէ եւրոպական կառոյցներէն ներս»:

Իրեն դիտել կը տրուի որ որոշ մերձեցում մը կատարած է Ռուսաստանի հետ եւ արդեօ՞ք յարաբերութեանց այդ ջերմացումը թոյլ պիտի տայ որ, յառաջխաղացում ըլլայ Ղարաբաղի հարցին լուծման ուղղութեամբ, որու «բանալին Ռուսաստանի ձեռքն է, ռազմագիտական գինակից Հայաստանի»: Ալիեւ կ'ըսէ թէ ջերմացումը սկսած է, երբ Պուտին իշխանութեան գլուխ անցած է, բնական կազ կը ներածուի Ռուսաստանէն, սահմանները ճշդուած են, ու կը շարունակէ. – «Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի, կ'ուզեմ շեշտել որ Ռուսաստանի կարեւորութիւնը, որպէս ընկերակից Հայաստանի մեծ է, բայց, պէտք չէ մոռնալ որ Հայաստան ուրիշ ընկերակիցներ ունի: Շատ զօրաւոր լոպիներ ունի Միացեալ – Նահանգներ եւ Ֆրանսա: Այդ իսկ պատճառաւ, լաւագոյն լուծումը հայ եւ ազերի երկու կողմերուն համար, կը կայանայ Մինսկի խումբին վստահելու մէջ: Հարկ է որ Մինսկի խումբի երկիրները հաւաքական ճնշում բանեցնեն Հայաստանի վրայ, որպէսզի ստիպուի մեր հողերէն հեռանալ: Ոչ ոքի համար գաղտնիք է, որ Հայաստան Ատրպէյճանի հողամասին 20%-ը գրաւած է: Մէկ միլիոն գաղթական ճամբաներու վրայ գտնուեցան: Բայց, դժբախտաբար, միջազգային հաւաքականութիւնը հարկ եղած միջոցները ձեռք չառաւ եռ մղելու համար յարձակողը: Այս հակամարտութիւնը կը հակասէ մեր յանձնառութեանց Եւրոպայի խորհուրդին մէջ, որու անդամ են Հայաստան եւ Ատրպէյճան: Հարկ է, ուրեմն, ժամ առաջ կարգադրել հարցը: Բայց, պէտք է հասկնալ որ երբեք պիտի չընդունինք Ղարաբաղի անկախութիւնը, ոչ ալ կցումը Հայաստանի»:

Լրագրողները կ'առարկեն ուրեմն՝ (Լօռ Մանտըվիլ եւ Փիէր Ռուսըլէն) ի՞նչ ընել: Ռուսաստանի դերին կը վերադառնանք, քանի ան, Հայաստանը շրջանի իր ռազմագիտական նեցուկը բրած է: Հազարաւոր ռուս զինուորներ կան Հայաստան, զինուորական շատ կարեւոր խարիսխ մը:

Ալիեւ կը պատասխանէ. – «Այդ խարիսխը վտանգի աղբիւր է: Կովկասը պէտք է ազատ ըլլայ օտար բոլոր զինուորական կայաններէ: Այդ ուղղութեամբ, Ատրպէյճան կրնայ օրինակ ծառայել: Աճի լաւագոյն տոկոսը ունինք, մեր տնտեսութիւնը կը զարգանայ: Շրջանի համագործակցութեան վերադարձը շահաւոր կ'ըլլայ բոլորին համար: Հայաստան պէտք է գիտակցի որ պատերազմի ճամբան ոչ մէկ տեղ կը տանի»:

Հարցազրոյցի շարունակութեան մէջ, Ալիեւ կը պատասխանէ նաեւ Վրաստանի «Թաւշեայ յեղափոխութեան» վերաբերեալ հարցումին, քարիւղի բազմաթիւ երկիրներուն, ուր դրամը կաշառակերութեան պատճառաւ կ'անհետանայ, եւ այլն:

Հարցազրոյցին կցուած է յօդուած մը որ կը վերաբերի աղքատ երկրի մը պարզած պատկերին, հակառակ քարիւղի բերած եկամուտներուն:

⁂

Ատրպէյճանի մասին, Յունուար 23-ին, Հիւմըն Ռայց Ուաչը (մարդկային իրաւունք) հրապարակած տեղեկագիրը բաւական ծանրակշիռ է եւ կը զուգադիպի նախագահ Ի. Ալիեւի Ֆրանսա այցելութեան: Տեղեկագիրը կը շեշտէ որ Ատրպէյճան «իր ամէնէն ծանրակշիռ տագնապը կ'ապրի մարդկային իրաւանց վերաբերեալ տասը տարիէ ի վեր»: Ատրպէյճանի ընդդիմութիւնը կամայական ձերբակալութիւններու կ'ենթարկուի եւ նաեւ չարչարանքի իշխանութեան կողմէ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՎԱԳԸՖՑԻՆԵՐՈՒ ԴԷՄ ԳՈՐԾՈՒԱԾ ԱՆԻՐԱՒՈՒԹԻՒՆԸ ՍՐԲԱԳՐՈՒԱԾ

«Մարմարա» (Յունուար 22) օրաթերթը կը հաղորդէ թէ Շինարարութեան նախարարութիւնը ջնջած է այն որոշումը որով քաղաքապետութեան կարելի պիտի ըլլար գրաւել գիւղին 500 արտավար հողամասը: Գիւղացիներէն 50 արտավար հող պետութեան փոխանցելու համաձայնութիւն տրուած էր, որ յետոյ վերածուած էր 500 արտավարի: Ատոր վրայ գիւղացիները բողոքած ու դատարան դիմած էին, պահանջելով սխալին սրբագրութիւնը:

Շինարարութեան նախարարութիւնը ջնջած է քաղաքապետարանին 500 արտավար հող ապասեփականացնելու որոշումը, յատուկ կերպով նշելով որ Վագըֆլը հայաբնակ գիւղ մըն է եւ ունի մասնաւոր կարգավիճակ:

«Նախարարութիւնը, կամ կառավարութիւնը, մեր կարծիքով, բնաւ պիտի չուզէր որ այսօրուան պայմաններուն մէջ սխալ ու անիրաւ կարգադրութիւն մը կատարուէր Թուրքիոյ միակ հայաբնակ գիւղին մասին» կ'ըսէ «Մարմարա», աւելցնելով որ նախարարութեան որոշումը մեծ ցնծութիւն պատճառած է գիւղին մէջ:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԿՈՂՄՆԱԿԱԼ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ

Հայ Դատի Եւրոպայի յանձնախումբը Յունուար 22-ի հաղորդագրութեամբ մը անդրադարձած է Եւրոպական Խորհրդարանի շուէտացի երեսփոխան Փէռ Կարթոնի ներկայացուցած 2004-ի տեղեկագրին. ան կը վերաբերի Հարաւային Կովկասի իրավիճակին ու քննարկումի, քուէարկութեան առարկայ պիտի ըլլայ Արտաքին գործերու յանձնախումբին Յունուար 27-ի նիստին: Տեղեկագիրը յանձնարարականներու ցանկ մըն է Եւրոպայի Խորհուրդին, Հարաւային Կովկասի հետ յարաբերութիւններուն հեռանկարով: Արդէն աւելի քան հարիւր սրբագրութեան պահանջ արձանագրուած է անոր պարունակած կէտերուն առընչութեամբ:

Տեղեկագիրը նախադծային վիճակին մէջ կը շեշտէ կովկասեան այդ շրջանի երկիրներուն եւրոպական կոչումը, թելադրելով որ անոնք ընդգրկուին յանձնախումբին «Ընդլայնուած Եւրոպա – Նոր դրացնութիւն» նախաձեռնութեան:

Ուժանիւթի մարզին մէջ զեկուցաբերը կ'ընդունի որ Եւրոպան Մեծամօրի ատոմակայանին փակումը չի կրնար պահանջել, այնքան ատեն որ Հայաստանի համար ուժանիւթի փոխանակիչ աղբիւրները չեն նախատեսուիր: Ամէնէն անըսպասելի ձեւով, Կարթոնի տեղեկագիրը նեցուկ կու տայ Բաքու – Թիֆլիս – Ճէյհան քարիւղատարին, առանց նշելու բընապահական խնդիրները, մարդկային եւ փոքրամասնութիւններու իրաւունքներուն ծանր ոտնակոխումները որոնք հետեւանք պիտի ըլլան անոր:

Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի հակամարտութեան, յանձնարարութեան նախագիծը կ'առաջարկէ «շօշափելի լուծումներ որոնք կը յարգեն հողային ամբողջականութեան սկզբունքը (...) նաեւ փոքրամասնութիւններու ինքնավարութեան իրաւունքը»: Առիկա կը նախատեսէ «ազրպէյճանցի ապաստանեալներու գրաւեալ հողերը վերադարձը, որպէս տեւական լուծումի մը առաջին քայլը»: Ասկէ զատ, Փ. Կարթոնի կողմէ առաջարկուած սրբագրութիւն մը կը թելադրէ

(Շար.ը Գ. էջ)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՍԻՆ ԹՐՔԵՐԷՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պոլսոյ «Փէրի» հրատարակչականէն լոյս տեսած է Անդրանիկ Չէլէպեանի «Զօրավար Անդրանիկ եւ հայ յեղափոխական շարժումը» հատորը, թարգմանութեամբ Մարիամ Արփիի եւ Նայիրի Արեգի, «Անդրանիկ փաշա» խորագիրով:

«Ակօս» (Յունուար 16) լուրը տալով կը գրէ. «Հատորին թրքերէն հրատարակութիւնը մեծապէս կարեւոր է, քանի որ առիթ կ'ընծայէ «դաւաճանութիւն» որակուած ապստամբութիւնները անգամ մըն ալ վերարժեւորելու Հայերու ենթարկուած կեղեքումներուն եւ ինքնապաշտպանութեան պայքարին շրջանակին մէջ»: Հրատարակիչը հատորը ներկայացնելու համար կը շեշտէ. «Այս գիրքը գործ մըն է որ կը պաշտպանէ «նախ տեղեկացի՛ր, յետոյ քննադատէ, ընդունէ, կամ հակադրուէ» սկզբունքը. ազատական, լուսաբանող եւ պարունակած նիւթերուն մասին վիճարկումի հրաւիրող հատոր մըն է»:

ՄԵՐ ԹԵՐԹԵՐՈՒՆ ԱՄԱՆՈՐԵԱՅ «ԲԱՑԱՌԻԿ»ՆԵՐԸ

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

3 – «ԱՐԱՐԱՏ»

«Արարատ» պաշտօնաթերթն է Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Լիբանանի շրջանին: Հիմնուած է 1937-ին: Տասնամեակներ շարունակ իբրեւ օրաթերթ գոյատեւելէ ետք՝ Յունիս 2001-էն «ցնոր տնօրինութիւն» վերածուած է շաբաթաթերթի (12 էջով): Այժմու խմբագիրն է Ահարոն Շիրտլեան:

«Արարատ» Նոր Տարուան իր առաջին բացառիկը լոյս ընծայած է 1984 Յունուար 1-ին, 52 էջով: Անկէ ասդին, ա՛ն ալ հետամուտ է գունաւոր կողքով ծաւալուն թիւեր ընծայելու իր ընթերցողներուն, կաղանդի:

2004-ի «Արարատ բացառիկ»ը կը բաղկանայ 130 էջէ (23×30 սմ.): Աւելի քան 15 անուն իրենց աշխատակցութիւնը բերած են այս թիւին:

«Դէպի նոր հորիզոններ» խորագրեալ խմբագրականին մէջ կ՚ըսուի.

«Մեր ձգտումն է, որ 2004-ը հայրենի իրականութեան մէջ դառնայ համակարգի փոփոխութեան տարին: Հայրենի ժողովուրդը արժանի չէ այն ղեկավարութեան, որ ընտրակեղծիքներու, գեղծարարութիւններու միջոցաւ, ի գին ամէն ինչի, հասած է իշխանութեան: Այժմու իշխանութիւնները բաւական հեռու են ժողովուրդին եւ ազգին արտայայտիչը ներկայանալէ: Մենք պիտի շարունակենք պայքարը մինչեւ ժողովրդավար, ընկերային արդարութիւն երաշխաւորող պետականութեան մը հաստատումը...»:

Առաջին յօդուածը կը կրէ «Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը եւ Ղարաբաղի հարցը» վերնագիրը, զոր ստորագրած է լիբանանեան խորհրդարանի երեսփոխան տոքթոր Եղիկ Ճէրճեան: Պատմական այս համառօտ ուսումնասիրութեան միտք – բանին այն է՝ թէ «իր սփիւռքեան գործունէութեան ընթացքին, ՍԴՀԿ-ը Խորհրդային Միութեան հանդէպ կ՚որդեգրէ բարեկամական վերաբերմունք, սակայն Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի հարցերով կը մնայ պահանջատէր»: Պետական այլ երեսփոխան մը՝ Ժան Օղասափեան վերաքաղը կ՚ընէ 2003-ի լիբանանեան քաղաքական կեանքին, հաստատելու համար որ «խաղաղութեան աղաւնին տակաւին հեռու է Միջին – Արեւելքէն»: Ահարոն Շիրտլեան, իր կարգին, վերաքաղը կ՚ընէ հայաստանեան իրադարձութիւններուն: Զաւէն Մսրլեան երկարաշունչ ուսումնասիրութեամբ մը կը սեւեռէ «Հայկական Հարցի հոլովոյթը 1994 – 2003»: Իր նախասիրած նիւթէն մին է այս, որուն վրայ կը հակի ան՝ ջանադիր հետեւողականութեամբ, իր հետախոյզ պրպտումներուն արդիւնքը հրապարակելով լիբանանահայ պարբերական մամուլի տարբեր անուններուն մէջ: Սարգիս Նաճարեան կ՚արծարծէ Հայ Դպրոցը յուզող հարց մը եւ կը թելադրէ որ կրթական պատասխանատուներ ու ծնողներ ճիգ չխնայեն հայ աշակերտը հայկական դըպրոցի մէջ պահելու համար: Մէթր Գասպար Տէրտէրեան կը խօսի նոր գաղութատիրութեան մը մասին, «որուն զոհերը են խորհրդային Միութեան փլուզումով ստեղծուած "անկախ" պետութիւնները (ներառեալ՝ Հայաստանը), որոնց մակաբուծային եւ յետադէմ իշխանաւորները իրենց երկիրները կը դնեն ԱՄՆ-ի ենթակայութեան մէջ, կորսնցնելով իրենց անկախութիւնն ու գերիշխանութիւնը, փոխարէնը արժանանալու համար ԱՄՆ-ի "30 արծաթի" խաբուսիկ բարեբարութեան...»:

«Արարատ» տեղ բացած է նաեւ գրական էջերու: Այսպէս, Պէպօ Սիմոնեան շահեկան նաւարկում մը կատարած է Շահան Շահնուրի երկերուն մէջ ու վեր հանած՝ անոնց այժմէականութիւնը: Թորոս Թորանեան խօսած է «Չիլիէն երկու բանաստեղծ»ի մասին՝ Փաբլօ Ներուտա եւ Նիքանոր Բարրա: Արամ Սեփեթճեան իր ամբողջ համակրանքը արտայայտած է «խորքի եւ հոգիի քնարաշունչ արձակագիր» Վազգէն Շուշանեանի հանդէպ: Ժիրայր Դանիէլեան արժեւորումներ կատարած է Թ. Թորանեանի դրահրատարակչական եւ հրապարակագրական վաստակին մասին: Ասպետ Ռուբինեան կարճ ակնարկ մը ունի Յ. Օշականի մասին, իսկ Համբիկ Մարտիրոսեան ստորագրած է պոէմ մը:

Տակաւին, գրութիւններ ունին Յարութիւն Թորոսեան («Փարիզեան օրագիր»), Յակոբ Թիւթիւնճեան (Հալէպէն), Կարապետ Հանճէսեան, Շելա Ապտալեան, Գրիգոր Ջանիկեան (Երեւանէն), Ազատ Օրդուխանեան (Գերմանիայէն):

«Արարատ»ի վերաբերեալ կարելի չէ խուսափիլ հետեւեալ նկատողութենէն: Ամբողջ «Բացառիկ»ը, իր երկսիւնակ էջերով, տողաշարուած է կատարելապէս անտեսելով մեր լեզուին հիմնական մէկ օրէնքը՝ տողադարձութիւնը: Արդիւնքն այն եղած է որ համակարգչային այս շարուածքին տողերուն վրայ եւ բառերուն միջեւ գոյանան մեծ ու փոքր անհամար «արահետ»ներ, որոնք մեծապէս խաթարած են էջերուն գեղագիտական տեսքը...:

4 – «ԳԱՆՁԱՍԱՐ»

«Գանձասար» սկսած է լոյս տեսնել 1991 Յունուարին իբրեւ 24 էջանի կիսամսեայ պարբերական, երկու տարի յետոյ (1993 Ապրիլ) վերածուելու համար շաբաթաթերթի, «Բերիոյ Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի պաշտօնաթերթ» անուան տակ, 16 էջով: Այժմու խմբագիրն է Խաչիկ Շահինեան:

Ան եւս աւանդութիւն դարձուցած է տարեկան «Բացառիկ»ի հրատարակութիւնը: 1994-ի Տարեմուտին լոյս ընծայուած այդ շարքին առաջինը կը բաղկանար 48 էջէ (30×43 սմ.): Յաջորդ տարիներուն՝ էջաթիւերը կրած են յարաճուն վերելք:

2004-ի «Բացառիկ»ը ունի 280 էջ (22.5×30 սմ.), ուր իրենց ստորագրութիւնը դրած են շուրջ 40 հալէպաբնակ գրիչներ: Պատկառելի մեկտեղում մը, որուն համար կ՚արժէ շնորհաւորել խմբագրութիւնը:

«Ազգի հզօրացումը գերնպատակ պէտք է ճանչնալ» խորագրեալ խմբագրականը տեսաբանական մերձեցում մըն է ազգային ու միջազգային հրատապ հարցերու, սա՛ եզրայանգումով.

«Գերմրցակցութեամբ բնորոշուած գործնական եւ իրապաշտ այս դարուն, երբ մարդիկ յոգնած են լոզունգներ լսելէ, հարկ է գործը անմիջականօրէն շաղախել խօսքին, հզօր հայրենիք կերտելու ի խնդիր անմիջապէս ձեռնարկելով Սփիւռքը վերակազմակերպելու եւ վերակենսաւորելու անյետաձգելի աշխատանքին, այլապէս տեղքայլ, նոյնիսկ յետ քայլ ըրած պիտի ըլլանք եւ պիտի չկարենանք մենք մեզ համընթաց պահել համաշխարհային զարգացման խօլական վազքին եւ գլխապտոյտ պատճառող սըրարշաւ կշռոյթին հետ»:

Սուրիահայ գաղութին առընչուող էջերուն մէջ՝ նախ աչքի կը զարնեն այն չորս անջատ տեղեկագիրները, որոնք կը ներկայացնեն անցնող տարուան միամեայ գործունէութիւնը Բերիոյ Թեմի Ազգային Վարչութեան Քաղաքական Ժողովին, Համազգայինի, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի եւ Սուրիահայ Օգնութեան Խաչի:

Ազգային Վարչութեան տեղեկագրին մէջ ուշագրաւ են դպրոցներու եւ կենցաղային կեանքի մասին տրուած վիճակագրութիւնները: Կը պարզուի, որ 2002 – 2003 տարեշրջանին Հալէպի Քարէն Եփփէ ճեմարանին եւ Ազգային իշխանութեան հովանին վայելող հինգ նախակրթարաններու աշակերտութեան ընդհանուր թիւն է 3760: Ճէզիրէի եւ սուրիական ծովափի փոքրաթիւ այլ գաղութներու վարժարաններն ալ դիրկ բացած են աւելի քան 2700 աշակերտներու: Այս ցանկէն դուրս կը մնան միութենական եւ քոյր յարանուանութեանց վարժարանները, որոնք եւս, մեր մօտաւոր հաշւումներով, Սուրիոյ բովանդակ տարածքին՝ կը պահեն շուրջ 3700 հայ աշակերտներ: Միով բանիւ՝ սուրիահայ վարժարաններու աշակերտութեան թիւը կ՚անցնի տասը հազարի սահմանը:

Միւս կողմէ, կը պարզուի որ Հալէպի Հայաստանեայց Առաքելական հինգ եկեղեցիներուն մէջ 2002 թուականին կատարուած են 206 պսակի արարողութիւններ, 437 մկրտութիւններ եւ 251 յուղարկաւորութիւններ:

Հուրի Ազէզեանի ստորագրած ուսումնասիրութիւնը լուսարձակի տակ կ՚առնէ «Սուրիոյ Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցիները»: Պատմական համառօտ ակնարկով մը առանձնաբար կը ծանօթացնէ Հալէպի, Գամիշլիի, Հասիչէի, Տէրիքի, Ռաս Իւլ Այնի, Թէլ Ապիատի, Ռաքքայի, Տէր Զօրի, Լաթաքիոյ, Քեսապի, Եագուպիէի, Ղնէմիէի, Արամոյի, Դամասկոսի եւ Հոմսի մէջ գործող 27 եկեղեցիներ (20 էջնոց պատկերազարդ գործ ուսումնասիրութեան համանման տարբերակը նախապէս երեւցած էր Անթիլիասի «Հասկ Հայագիտական Տարեգիրք»ի 2001-ի թիւին մէջ):

Վարդի Քէշիշեան սեւեռումի կ՚ենթարկէ Հալէպը՝ իբրեւ «Հայ գրչութեան կեդրոն», խօսելով 14 – 18-րդ դարերուն այստեղ ծաղկած գրչագրական արուեստին մասին (14 էջնոց այս ուսումնասիրութիւնը եւս նոյնութեամբ լոյս տեսած էր «Հասկ Տարեգիրք»ի վերոնշեալ թիւին մէջ):

Դամասկոսէն՝ Նորա Արիսեան կ՚ոգեկոչէ սուրիացի մշակութային գործիչ Մուհամմատ Քիւրտ Ալին (1876 – 1953) ու կ՚անդրադառնայ Հայերու մասին անոր ստորագրած յօդուածներուն: Հուրի Ազպաշեան կը պատմէ թէ ի՛նչ գրած են «Արաբական աղբիւրները Հայաստանի եւ Հայերու մասին»:

Շահեկան գրութիւններ ստորագրած են նաեւ Գրիգոր Ծ. Վրդ. Չիֆթճեան («21-րդ դարու եկեղեցիի մը ակնկալութեամբ»), Գայեանէ Նալպանտեան (Հ. Աճառեանի մահուան 50-ամեակին առիթով), Միհրան Մինասեան (Սուրիացի հայասէր գրաքննադատ Նախմ Եաֆիի մահուան առիթով), Սեպուհ Տանկէօզեան (Միջագետքի Շումերական քաղաքակրթութեան մասին), Ժիրայր Ռէյիսեան («Աշխարհահռչակ երգահան Արամ Խաչատրեան»), բեմադիր Գրիգոր Քէլէշեան («Թատրոն – թատերգութիւն – հանդիսատես») եւ այլն:

Տեղ բացուած է նաեւ գրական բնոյթի էջերու: Բանաստեղծութիւններ ստորագրած են Վրէժ Թուրեան, Արա Ճուհարեան, Նանոր Ինճէճիքեան, Զօհրապ Այնթապլեան, Յակոբ Նալպանտ, Յարութ Վարդանեան եւ Խաչիկ Աւլանեան: Նորատիպ կարգ մը հրատարակութիւններու մասին արտայայտուած են Մարուշ Երամեան եւ Լենա Քէյվանեան: Տակաւին՝ այլաբնոյթ էջերու տակ իրենց ստորագրութիւնը դրած են Խաչիկ Շահինեան, Էմմա Ազարիկեան, Յակոբ Սահակեան, տոքթոր Նորայր Մանճեան (Լաթաքիա), Տիրուկ Մարգարեան – Կարապետեան, Ց. Գէորգեան, Սալբի Գասպարեան, Արեւիկ Ղազարեան, Պերճուհի Աւետեան, Սօսի Միշոյեան – Տապաղեան, Յակոբ Պէքարեան, Յակոբ Միքայէլեան, Թորոս Թորանեան, Սարգիս Քէլ – Խաչերեան, Կարպիս Էքմէքճեան եւ քանի մը ուրիշներ:

Գրեթէ ամբողջովին սուրիահայ գրիչներով զարդարուն «Բացառիկ»ի այս թիւը կ՚աւարտի 32 էջանի պատկերազարդ «Կկու» մանկական յաւելուածական բաժնով մը, պատրաստուած՝ այդ բաժնի մնայուն խմբագիր Ռիթա Կողեան – Տիքպիքեանի կողմէ:

ԻԲՐԵՒ ՎԵՐՋԱԲԱՆ՝
ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄՆԵՐ

1. – Խիստ գնահատելի է անշուշտ, որ Սուրիա – Լիբանանի հայ մամուլը ջանադիր հետեւողականութեամբ ամէն տարի հրապարակ կը հանէ իր ամանորեան Բացառիկները, անկապտելի աւանդութեան մը վերածելով այդ երեւոյթը: Գրական եւ մշակութային երաշտի մեր օրերուն, այս Բացառիկները բաղձալի «հիւրեր»ն են հայ ընտանիքին:

2. – Որպէսզի այս Բացառիկները կարենան լիապէս արժեւորել իրենց վերապահուած առաքելութիւնը, հարկ է որ մնայուն դարձնեն ու աւելի՛ ընդլայնեն ներքին գաղութային կեանքի անցուդարձերուն յատկացուած գլուխները (վերեւ նշուած թերթերէն ոմանք արդէն իսկ հետամուտ են ատոր): Այլ խօսքով՝ կատարեն «Տարեգիրք»է մը սպասուած որոշ պարտաւորութիւններ: Ուղեկից միութիւններու միամեայ գործունէութեանց տեղեկագիրները, եկեղեցական եւ կըրթական կեանքի նիւթա – բարոյական պատկերը, գրահրատարակչական կալուածի նորութիւնները, այլեւ՝ կենսագրութիւններով ճոխացած մահագրութեան բաժին մը՝ օգտակար չա՛տ բան կրնան թողուլ ապագայ բանասէրին կամ պատմագիրին:

3. – Պարզուած ամէնէն ուրախալի երեւոյթը՝ հին ու նոր, երէց թէ կրտսեր բազմաթիւ աշխատակիցներու համախմբումն է այս Բացառիկներուն շուրջ: Ո՞վ կրնար պատկերացնել, թէ Սուրիա – Լիբանանի «տկարացած» գաղութներուն մէջ, յանկարծ, յայտնուէին ... աւելի քան հարիւր գրիչներ: Այս խրախուսիչ երեւոյթը մտածել կու տայ մեզի որ եթէ ո՛չ գեղարուեստական գրականութիւնը, բայց գո՛նէ սփիւռքահայ լրագրութիւնը անտէր չէ, առնուազն՝ արեւելեան կողմն աշխարհի...

4. – Նկատելի է սակայն, որ կարգ մը յօդուածագիրներու գրչին տակ Հայերէն լեզուն ի սպառ կորսնցուցած է իր դասական վեհութիւնն ու շքեղանքը: Վիրաւոր ու «կաղացող» Հայերէն մը կայ մեր դիմաց: Ամէն պարագայի, խմբագրական ազդու միջամտութեամբ մը սրբագրելի են ատոնք:

Բայց, ... բայց, ի՞նչ անունով որակել այն միւսները, որոնք թէեւ գրուած են Մեսրոպի ստեղծած տառերով, բայց հաւանաբար աւելի մօտ են ... չինարէնին: Եւ որպէսզի առարկայական մնանք, պարզապէս երկու պարբերութիւն մէջբերենք «Գանձասար Բացառիկ»էն.

– Այնտեղ ուր սկզբունքները միջավայրի ազդեցութիւններու ներքեւ փոփոխութեան ենթարկուող գործօններ չեն, այնտեղ ձուլումի սպառնացող վտանգներ չեն թաւալիր...

Այսպէս կը բացատրէ ազգերու գոյատեւման համակարգին հիմնական օրէնքներէն մէկը:

Մեկնելով վերոնշեալ սկզբունքէն՝ կըրնանք ամենայն յուսադրութեամբ լեցուիլ մեր հետապնդած նպատակներուն խափանման առաջ ծառացած դաւադրութիւններու ձախողեցման հարցին նկատմամբ, սակայն պայմանաւ, որ այս մօտեցումը մեզ բացարձակ անտարբերութեան չմատնէ (տե՛ս էջ 127, Մարիա Գաբրիէլեան, «Մեր դատին գծով»):

– Հաւանաբար 21-րդ դարը ապասկըզբունքայնութեամբ բնութագրուի, եւ ապազգային քաղաքականութիւնը ու ապակրօն հասկացողութիւնը իրենք՝ «մենք» սահմանումը խտացնեն կամայ թէ ակամայ մեծ «ես»ի մէջ ու այդ «ես»ի յատկութիւնները միակողմանի բռնութեամբ հաստատուած մէկ երեւոյթ դառնայ (տե՛ս էջ 131, Սեւակ Պօղոսեան, «Միայն գրամո՞վ ... կայ Հայոց փրկութիւն»):

Թո՛ղ ոչ ոք ըսէ թէ հանելուկներու բաժինը անտեսուած է Բացառիկներու մէջ...

Հալէպ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՀԱԼԷՊԻ Ս. Քառասնից Մանկանց Եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 5-ին, ոգեկոչուած է երանաշնորհ Զարեհ կաթողիկոսի վախճանման քառասնամեակը, նախագահութեամբ թեմին առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեանի: Ներկայ եղած են Հայ կաթողիկէ եւ աւետարանական եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Այս առթիւ, Անթիլիասէն հրաւիրուած էին մայրավանքի տեղեկատուութեան բաժանմունքի տնօրէն՝ Գրիգոր Ծ. Վրդ. Չիֆթճեան եւ Դպրեվանքի ուսուցիչ եւ հանրային գործիչ՝ Գէորգ Գանտահարեան: Բացման խօսքը արտասանած է Վահէ Ժամագործեան: Գրիգոր Ծ. Վրդ. ծանրացած է երանաշնորհ Հայրապետին կենսագրութեան վրայ: Գէորգ Գանտահարեան բերած է երջանկայիշատակ կաթողիկոսին հետ գործակցած անձի հարազատ վկայութիւնը: Վեր առած է անոր կամքն ու կորովը, քաջութիւնը: Ցուցադրուած է Զարեհ Հայրապետի գահակալութեան եօթը տարիներէն քաղուած

տեսերիզ մը: Հուսկ, Սուրէն Արք. եղբայրական է երեկոյթը, յիշելով Դպրեվանքին մէջ, իր ուսանողութեան տարիներուն զուգադիպող Զարեհ կաթողիկոսի ընտրութեան տաղնապալի օրերը:

ՊՈՍԹԸՆԻ մէջ, Դեկտեմբեր 23-ին, իր մահկանացուն կնքած է Վահէ Մարուխեան, երրորդ զաւակը Հրայր եւ Անահիտ Մարուխեանի: Ծնած էր Թեհրան, 1963-ին, Պէյրութ փոխադրուելէ ետք յաճախած է Համազգայինի Նշան Փալանճեան ճեմարանը, բայց, աւարտելէն տարի մը առաջ, 1980-ին կը փոխադրուէր Պոսթըն եւ ճարտարապետութիւն – երկրաչափութիւն կ'ուսանէր Նորթիսթըրն համալսարանը: Կանուխէն մտած էր Հ. Յ. Դ. շարքերը եւ մինչեւ իր անողոք հիւանդութիւնը (ուղեղի քաղցկեղ) կը մասնակցէր ազգային կեանքին: Անդամ էր Սարդարապատ կոմիտէին, եղած է նաեւ Արեւելեան Շրջանի Կեդր. Կոմիտէի անդամ: Ամուսնացած էր եւ հայր երեք զաւակներու: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Դեկտեմբեր 29-ին, Պոսթընի Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ մէջ: Օշական Արք. Զօլոյեան կարդացած է Արամ Ա.ի ցաւակցական նամակը: Թաղման ընթացքին, ԱՄՆ-ու Արեւելեան Շրջանի Կեդր. Կոմիտէին կողմէ խօսք առած է Հայկ Օշական: Յանուն Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի իր ցաւակցութիւնը փոխանցած է Վիգէն Յովսէփեան: Խօսք առած են նաեւ Զօհրապ Թագեան եւ ողբացեալին քոյրը՝ Շաղիկ Մարուխեան:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Յակոբ Տէր – Մելքոնեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 11-ին, տօնուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան 113-րդ տարեդարձը: Փառերգներու ունկնդրութենէն ետք, բացման խօսքը արտասանած է Ժագ Գույումճեան, որ նշած է թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, հայ ժողովուրդի տառապանքէն ծնած, միշտ ունկնդիր մնաց հայ ժողովուրդի հարազատ ձայնին: Յանուն Լիբանանի Կեդրոնական Կոմիտէին խօսք առած է Յակոբ Բագրատունի եւ շեշտած, որ ազգերու պատմութեան մէջ, անցողիկ եղած է ամէն ինչ, միայն մէկ բան մնայուն եւ ապրող էութիւն եղած է՝ գաղափարը: Բանախօսը անդրադարձած է նաեւ Հ. Յ. Դ.-ի ծնունդին պատմական անհրաժեշտութեան, Հայաստանի պետական կեանքին կերտման մէջ անոր դերին, Արցախի եւ Ջաւախքի հարցերուն, Թուրքիոյ, որ կը մնայ մեր թշնամին: Օրուան երկրորդ բանախօսը եղած է Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի անդամ՝ Ալպէր Աճէմեան: Ան նշած է, որ Հ.Յ.Դ.-ն կը գումարէ իր քառամեայ գործունէութիւնը արժեւորող եւ ապագայ ուղեգիծը մշակող Հ. Յ. Դ. 29-րդ ընդհանուր ժողովի սեմին: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 7-ին, շնորհահանդէս մը տեղի ունեցած է Մարգար Շարապխանեանի «Դարձ դէպի Հայրենիք» հատորին հրատարակման առթիւ, կազմակերպուած Համազգայինի Գլաձոր մասնաճիւղին կողմէ: Խօսք առնելով, Յասմիկ Պապեան իր ուրախութիւնը յայտնած է որ հատորին հեղինակը՝ Մարգար Շարապխանեան «Ֆիզիքականէն մինչեւ զգացականը եւ իմացականը կը պատկանի տեղւոյն գաղութին, այս համայնքին, այս դպրոցին»: Յասմիկ Պապեան հակիրճ կերպով ներկայացուցած է ՀՕՄ.-ի ամէնօրեայ վարժարանի ներկայ տնօրէնին՝ Րաֆֆի Տուտագլեանի կենսագրականը, որ հրաւիրուած էր կատարելու «Դարձ դէպի Հայրենիք» գիրքին քննարկումը: Ր. Տուտագլեան խորապէս վերլուծած է գիրքին ուղին, նիւթերը, հոգին, պատգամը եւ ոճը: Ինչպէս հեղինակը, ինք ալ կը գտնէ որ հատորը յուշագրութիւն մըն է: Իր բանախօսութեան ընթացքին, դպրոցի աշակերտներ հատուածներ կարդացած են հատորէն: Մարգար Շարապխանեան իր խօսքին մէջ, վերյիշած է 1986-ին կատարած իր առաջին այցելութիւնը Հայաստան: Համազգայինի կողմէ իրեն նուիրուած է երկու գիրք: Հաւաքոյթը վերջ գտած է հիւրասիրութեամբ:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Զապէլ Մաւաճեան Կեդրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 14-ին, կազմակերպութեամբ Հ. Բ. Ը. Մ. – Հ. Ե. Ը. Անդրանիկ Մշակութային Միութեան, դասախօսական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Արամ Խաչատրեանի, անոր 100-ամեակին առիթով: Բացումը կատարած է Արմէն Իսկէշլեան, որ նշած է թէ ձեռնարկը եզրափակիչ աւարտն էր Միութեան կազմակերպած դասախօսութիւններուն: Օրուան դասախօսը եղած է խմբավար եւ սրնգահար, Համազգայինի Բարսեղ Կանաչեան Երաժշտանոցի, Լիբանանի Պետական Երաժշտանոցի եւ Հայկազեան համալսարանի դասախօս՝ Զաքար Քէշիշեան: Ան լուսանկարներու ցուցադրութեամբ ներկայացուցած է Ա. Խաչատրեանի կեանքն ու գործը:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ռոյըլ Փլազա պանդոկին մէջ, Դեկտեմբեր 2-ին, նախաճաշի ձեռնարկով մը, սկսած է Համազգայինի «Բարսեղ Կանաչեան» երաժշտական քոլէժի 20-ամեակի հանդիսութեանց շարքը, կազմակերպութեամբ Երաժշտանոցի ծնողական յանձնախումբին: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է Տիկին Ալիս Մարկոսեան եւ բեմ հրաւիրած է Երաժշտանոցի առաջին շրջանաւարտ Թամար Գապապեան – Հաչէօլեան, որ հակիրճ պատմականով մը, անդրադարձած է Երաժշտանոցին ծնունդին եւ գաղութին երաժշտական կեանքին մէջ, անոր ունեցած կենսական դերակատարութեան: Տեղի ունեցած է գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը: Այս 20-ամեակին առթիւ, նախատեսուած են Երեւանի Կոմիտաս Երաժշտանոցին գործակցութեամբ շարք մը գեղարուեստական ձեռնարկներ:

ՊՈԼՍՈՅ Սուրբ Փրկիչ Ազգային հիւանդանոցին մէջ, Դեկտեմբեր 31-ին, բժիշկներու ի պատիւ Ամանորեայ հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է: Հանդիսութեան բացումը կատարած է բժշկապետ՝ Արման Զաքարօղլու, ընդգծելով որ բժշկութիւնը նախ եւ առաջ նուիրում եւ մարդասիրութիւն է, ապա ներկայացուած է բժշկական կալուածէն ներս յիսնամեայ եւ քառասնամեայ ծառայութիւն մատուցանող բժիշկները. ողջունած է նաեւ 2003-ին հիւանդանոցէն ներս մուտք գործած բժիշկները: Կատարուած է պատշաճ ընդունելութիւն մը:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Աղբալեան – Հ.Մ.Ը.Մ.» մարզամշակութային համալիրի Սերժ Թովմասեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 12-ին, բացումը կատարուած է արցախցի գեղանկարիչ Սամուէլ Գաբրիէլեանի գործերու ցուցահանդէսին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի «Նիկոլ Աղբալեան» մասնաճիւղին: Պաշտօնական բացման ժապաւէնը կտրած է Լիբանանի Հայոց Թեմի առաջնորդ՝ Գեղամ Եպիսկոպոս Խաչերեան: Ցուցահանդէսին հասոյթը յատկացուած է Արցախի կրթական բարեսիրական ծրագիրներուն:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ ԱՄԱՆՈՐԻ ԵՒ Ս. ԾՆԴԵԱՆ ԸՆԹՐԻՔԸ

Մոնթեպելլոյի Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ «Բաղրամեան» սրահին մէջ, Յունուար 6-ին, տեղի ունեցած է առաջնորդ Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեանի Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան աւանդական ընթրիքը, որուն մասնակցած են 650 հոգի: Բացման խօսքը արտասանած է երեկոյթի կազմակերպիչ՝ Առաջնորդարանի Տիկնանց Յանձնախումբի ներկայացուցիչ Ծովիկ Չէյթլեան: Յայտագիրը վարած է Վիգէն Քհնյ. Վասիլեան: Վրոյր Վրդ. Տէմիրճեան կարդացած է Արամ Ա. Կաթողիկոսին օրհնութեան ու ողջոյնի գիրը, որով 2004 թուականը կը հռչակուէր «Հայ ընտանիքի տարի»: Գործադրուած է գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր մը: Փակման խօսքով հանդէս եկած է Առաջնորդը:

Հ. Յ. Դ.-Ի ՕՐՈՒԱՆ ՆՇՈՒՄԸ

Փասատինայի Գոլէճի «Սեքսըն» հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 11-ին, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դ. Օրուան նշումը, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէին: Ներկայ եղած են Հայաստանի աւագ հիւպատոսը, զոյգ առաջնորդները, քաղաքական, ազգային, բարեսիրական, կրթական, մշակութային եւ այլ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ եւ շուրջ երկու հազարի հասնող բազմութիւն մը: Բացումը կատարած է Հ.Ե.Դ. անդամ Միրնա Տուզճեան: Կեդր. Կոմիտէի խօսքը փոխանցած է Յովնան Թաշճեան: Օրուան բանախօսը՝ Հայաստանի Ազգային Ժողովի պատգամաւոր Ոստանիկ Մարուխեան, անդրադառնալով Դաշնակցութեան երթին ու ստանձնած զոհաբերութիւններուն՝ ըսած է. «Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը պատրաստ է գնալ ցանկացած տիպի ու բնոյթի զոհաբերութեան, միայն թէ չվտանգուի, կրկնում եմ, չվտանգուի համայն հայութեան սրբութիւն սրբոցը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքական անկախութիւնը»: Խօսելով Դաշնակցութեան՝ Հայաստանի ներկայ իշխանութեան մասնակցութեան մասին, բանախօսը նշած է. «ինչպէս գիտէք, անկախ Հայաստանի 12 տարիների ընթացքում առաջին անգամ Հ. Յ. Դ.-ն ստանձնել է երկրի կառավարման պատասխանատուութեան իր բաժինը: Կուսակցութեան սկզբունքային դիրքորոշման իմաստն ու նպատակը հետեւեալն են. ոչ թէ դիտորդի կարգավիճակով հետեւել անկախ պետականութեան կայացման բարդ ու դժուարին գործընթացներին, այլ նաեւ իր մասնակցութիւնը բերել այդ գործընթացներին՝ իշխանութեան ներսից տիրապետելով համազգային խնդիրների լուծմանը նպաստող ամբողջ տեղեկատուութեանը»: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ԼՐԱՏՈՒ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

13

Ընկերներս բոլորն ալ լուռ էին: Բո՛լորն ալ կը զգային, թէ ինչի՞ շուրջ կը դառնայ խնդիրը: Անշուշտ գիտէր նաեւ ինք՝ գլխաւորները: Իր ժպիտը նշանակալից էր: Կատաղեցայ բարկութենէս, եւ երթայ այդ մեղաւոր ու անառակ աչքերով կինը պատռելու ցանկութիւն մը կոկորդս կը բռնէր: Վայրենութեամբ կը նայէի այդ մարդուն դէմքին, որ գիտակցելով հանդերձ ինծ վրայ յանձնարարութեան նշանակութեանը չէր վարանած մերժել:

– Կը գնաս, չէ՞…

– Այո՛, ըսի վճռական:

Մեծ զգացում մը մարմինս կը շարժէր: Այդ վայրկեանին վստահ էի երիտասարդի պատասխանատուութեանս վրայ: Սիրտս ամուր էր: «Կ'երթամ, կը սորվեցնեմ իրեն թէ ուրո՞ւ հետ գործ ունի», – կ'ըսէի վայրագ՝ Վահրամին, որ ինծի պէս խըռոված էր: Բացի անկէ, կը զգայի, որ միւսները վայրկեան մ'իսկ պիտի չվարանէին նման հրաւէրի մը առջեւ, եւ եթէ չէին խօսեր, ատիկա զիս չվիրաւորելու համար էր:

– Կ'ուզե՞ս, որ հետդ գամ, – ըսաւ Վահրամը:

– Ո՛չ, – ըսի հպարտ կարծելով, որ տըկար կը թուիմ աչքին, կարծելով որ արժանապատուութիւնս կը վիրաւորուի այդպէսով:

Որքա՛ն զղջացի յետոյ, որ մերժեցի իր առաջարկը: Իր ներկայութիւնը անշուշտ կ'արգիլէր զիս որ սայթաքիմ:

Սիրտս լեցուն դառնութեամբ ու խըռտաղէմ, հասայ աշխատանքի բաժանմունքի դրան առջեւ: Մտայ ներս: Ան կեցած էր նրբանցքին մէջ ու կը խօսէր երիտասարդ աղջկայ մը հետ, գլանիկը բերանը աւելի քան մեղաւոր ու գեղեցիկ: Բարեւեց զիս ու նշան ըրաւ, որ կենամ: Կեցայ լուռ ու դժնէ, զգալով, որ հետզհետէ լրբութիւնս կը մեծնայ իր ներկայութեան, բայց զգացի նաեւ խըլըրտումը անորոշ զգայնութեան մը, որ կը դողդղար մսերուս մէջ եւ տրոփել կուտար սրտիս: Երբ աղջիկը հեռացաւ, դուրս ելանք միասին: Գլանիկը նետեց:

– Վախենում էի, որ չգաս, – ըսաւ ընտանութեամբ՝ նայելով աչքերուս քաղցրօրէն:

– …

– Կանչեցի, որ հարցնեմ թէ լա՞ւ էք, դու եւ քո ընկերները, գո՞հ էք աշխատանքից, մանաւանդ դու… Շատ եմ համակրում քեզ, սիրում եմ, ինչպէս մի փոքր եղբօր… Չե՞ս հաւատում, անա՛ռակ…

– …

– Հիւանդ չե՞ս, – հարցուց քնքշութեամբ, նայելով աչքերուս ու առանց ազդուելու ցուրտ տրամադրութենէս, – տժգոյն ես…

– Ուրիշ ըսելիք չունի՞ք, – ըսի վայրենութեամբ:

– Շատ ես աճապարում. էդքան անհաճելի՞ է իմ ընկերակցութիւնը քեզ…

– Ո՞ւր ենք գնում, – ըսի դժգոհ ու խիստ:

Այսուհանդերձ չէի կրնար զինքը թողուլ ու մեկնիլ: Կը զգայի, որ մեծ տըրամութիւն մը չոքի վրաս:

– Ես գնում եմ տուն, – ըսաւ հանդարտ՝ նայելով իր պղտոր ու մեղաւոր աչքերով աչքերուս:

Նորէն բնազդաբար կախեցի աչքերս ու զգացի, որ կը դողդոջեմ…

– Եթէ կ'ուզես մի քանի րոպէով կը գընանք ծովեզերք… Ասա՛, չե՞ս ախորժում իմ խօսակցութիւնից…

– …

– Խօսի՛ր, ա՛հ, ի՛նչ չարն ես… Յիշո՞ւմ ես, Երեւան, էն գիշերը, երբ խօսում էր Բախշի Իշխանեանը «Պանթուրքիզմ»ի մասին: Նստել էինք կողք-կողքի, խօսում էիր ընտանեբար, միասին իջանք Աբովեանով, մինչեւ ռուսաց եկեղեցին: Չե՞ս յիշում…

Մարմինս կը դողար ու անոր մարմնին մերձաւորութիւնը կը նեղէր զիս: Կը զգայի, որ պիտի չկարենամ դիմադրել ու պիտի երթամ ո՛ւր որ զիս տանի: Կը կռուէի ինքզինքիս դէմ մեծ կրքով. կը զգայի, որ եթէ պատասխանեմ պիտի յաղթուիմ:

Հասած էինք ծովեզերքի մեծ պանդոկներուն առջեւ: Արեւը կը քալէր մեր առջեւէն: Մեր շուքերը կ'երկննային անհունօրէն:

– Որոշել ես չխօսել, հա՞, Երուա՛նդ, – ըսաւ մեղմ ու իր ձայնը խռովեց զիս. առաջին անգամն էր որ կ'արտասանէր անունս, ու շարունակեց, – շատ ես հըպարտ… հպա՛րտ… ինչ մի վայրի անասուն, որին դժուար է զսպել…

– Բնաւ զսպե՞լ էք, – ըսի լրբութեամբ յանկարծօրէն գտնելով պաղարիւնութիւնս եւ նայելով համարձակօրէն աչքերուն:

– Շա՛տ, փոքրիկ Երուանդ, – ըսաւ տարօրինակ կերպով խռովիչ ու չար աչքերով նայելով աչքերուս, մեղաւոր անառակ ու զօրաւոր նոյն ատեն, – զսպել ե՛մ շատ…

Բռնեց ձեռքէս եւ նայեցաւ կրկին աչքերուս ու քմահաճ.

– Միայն դու ես անզուսպ…

Արդէն կը զգայի, որ կորսնցուցած եմ ամէ՛ն դիմադրական կարողութիւն: Լուռ, տժգոյն, թարթիչներս խոնաւ ու սիրտս շրթներուս, գացինք իր յարկաբաժինը, որ կը գտնուէր հարուստ ու քարաշէն տան մը երրորդ յարկը: Դուռը բացաւ բանալիով: Փակեց զայն ետեւէն: Վարէն քաղաքին աղմուկը կը բարձրանար մինչեւ մեզի:

Արեւին ճառագայթները կ'իյնային ներս բազմոցներուն ու թիկնաթոռներուն վրայ: Ձեռքերուն մէջ բռնեց գլուխս ու կը նայէր աչքերուս՝ երկա՛ր, մեղաւոր ու խռովիչ նայուածքով: Կատաղութեամբ կը սեւեռէի իր աչքերը, կատուի մը պէս, զոր կը ծեծեն եւ զոր յետոյ կը փորձեն սիրաշահիլ գգուելով զայն խարդախօրէն:

(Շար. 48)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՆԵԽՕ. – Տիկին Սալթենիկ Ֆիլէն-կիւլեանէ 170 Եւրօ։

ՓԱՆԹԷՆ. – Տիկին Սիլվա Սերոբեանէ 120 Եւրօ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ–Սարսէլի Ստաղիկ մասնաճիւղին երեկոյթը՝
ՄԱՐՏ 13–ին

(Շար. Ա. էջէն)

«քաղաքական եւ նիւթական» ծրագիր մը քաջալերել, նպատակ ունենալով հայկական ուժերու Ատրպէջանի գրաւեալ հինգ շրջանէն (Ֆիզուլի, Ջեբրայիլ, Զանգելան, Ղուբաթլի եւ Աղդամ) նահանջը, նաեւ «տեղահան Ատրպէջանցիներուն իրենց հարազատ հողը վերադառնալու անհրաժեշտ պայմաններուն ստեղծումը»։

Հակադրելով հարազատ հողը վերադարձի նշումին, Հայ Դատի յանձնախումբին գրասենեակի տնօրէնը Լ. Լէյլէքեան ըսած է թէ հայկական հարազատ հողը Եփրատէն Կասպեան շրջանը կ'երկարի եւ եթէ Եւրոպական Միութիւնը այդ անկիւնէն կ'ուզէ մօտենալ Ղարաբաղի կարգաւորման, պէտք է խօսի նաեւ Նախիջեւանի եւ արեւելեան Թուրքիոյ հայ բնակչութեան վերադարձին մասին։

Լ. Լէյլէքեան ըսած է նաեւ թէ իրենց պատճառաբանութիւններով յաջողած են բազմաթիւ երեսփոխաններ համոզել որպէսզի սրբագրութիւններ առաջարկեն, պաստառնեալներու ամբողջութիւնը նըկատի առնել տալու եւ այդպէսով տեղեկագրին անկողմնակալութեան բնոյթը ապահովելու համար։

Տեղեկագիրը լուռ կը մնայ Թուրքիոյ եւ Ատրպէջանի կողմէ Հայաստանի պարտադրուած շրջափակումին մասին։ Թէեւ, այդ մասին ալ սրբագրութեան բազմաթիւ պահանջներ կը դատապարտեն նոյն շրջափակումը։ Զեկուցաբերին կողմէ տրուած սրբագրութեան պահանջ մըն ալ Հայաստանի սահմանին ստորճանական բացումը կը կապէ Թուրքիոյ թեկնածու երկրի օրինաւորճակին։

Ցեղասպանութեան ճանաչումն ալ նիւթը կազմած է սրբագրութեան երեք առաջարկի, որպէս շրջանային կայունութեան հաւանական ուխտի մը Թուրքիոյ մասնակցութեան նախապայման։ Միւս կողմէ, Թուրքիոյ զեկուցաբերը Անդարայի թելադրած է «Հայաստանի հետ իր յարաբերութիւնները բնականոնացնել»։

Տեղեկագիրը Յունուար 27–ին եթէ Արտաքին գործերու յանձնախումբին կողմէ ընդունուի, յառաջիկայ շաբաթներուն պիտի յղուի Եւրոպական Խորհրդարանին լիագումար նիստին։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ARMÉNIE
PROMOTION SPÉCIALE
AVION* +7 NUITS HOTEL****
+TRANSFERTS
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
ARMENIAN
500€*
* Départ Paris
* A partir de
PARIS • SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77
LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30
Sabera@wanadoo.fr
www.saberatours.fr

Communiqué de SIPAN-KOMITAS

Afin de reproduire sur CD des œuvres du Révérend Père KOMITAS, la Chorale SIPAN-KOMITAS a demandé, comme il se doit, l'autorisation à la SACEM.

A sa grande surprise des droits d'auteur lui ont été réclamés au titre d'une société dont le siège est à Moscou.

Accédant à notre protestation argumentée, la SACEM, a fait droit à notre demande en reconnaissant son bien fondé et s'est engagé à corriger sa documentation.

Au
Centre Culturel SAINT MESROB

B A R D I G
présente

« EGLISES ARMENIENNES »

EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART
du 20 janvier au 1er février

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition : tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge

ԼՕԹՕ

Մարսէյլի Պուլվար Օտտօ Լէոլա Սատունի մասնաճիւղին երկրորդ բախտախաղը Կիրակի, Փետրուար 1, կէսօրէ ետք ժամը 15–ին, Պուլվար Օտտոյի Տրնի Բաբէն սովորական սրահին մէջ։

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՅՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène par **Armand ZIREKIAN**

En hommage au grand poète Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures

au Théâtre «Gyptis»
136, rue Loubon, 13003 Marseille

P.A.F. : 12 Euros

Renseignaments :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

CONTRE LA TURQUIE DANS L'EUROPE

MOBILISATION GÉNÉRALE

Pour l'application de la résolution du 18 juin 1987

MEETING

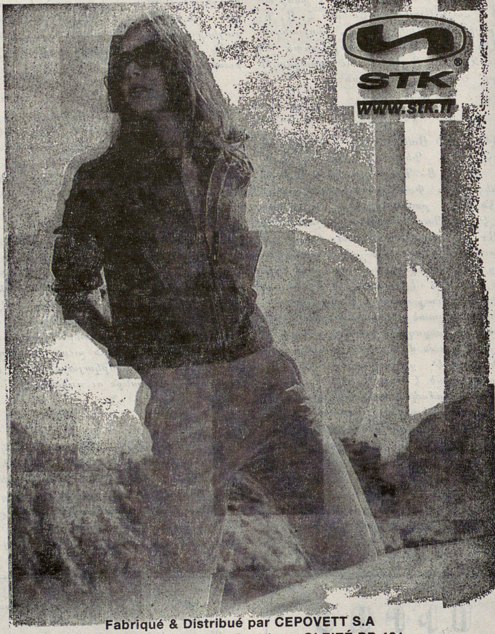
LE DIMANCHE 1er FEVRIER A 15 HEURES 30

Au Palais des Congrès de Paris (Pte Maillot)

Avec des leaders des Partis politiques français

Contact : contact@cdca.asso.fr
Tél. : 01 44 83 07 02

Comité de Défense de la Cause Arménienne

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un

GALA
AU PROFIT DES ECOLES

Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 27
MARDI
27 JANVIER
2004

LE NUMÉRO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·866 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·866

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՋՈՐԴ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Գրեցինք թէ Հայեւթուրք հաշտութեան խումբը վերջերս նոր հանդիպում մը ունեցած էր Լոնտոնի մէջ («Յառաջ», Յունուար 21)․ միակ տեղեկութիւնը որ այդ մասին հայկական լրատուիչներուն հասած էր, այն էր որ կողմերը համաձայնած են լռութիւն պահելու նոր տեսակցութեան աւարտումներուն։ Այսուհանդերձ, յայտնապէս, սխալ էր այդ տեղեկութիւնը, կամ անստոյգ առաջին մասնակից մը յայտնուած է, յանձին Ռուսաստանի քաղաքացի, քաղաքական մեկնաբան Անդրանիկ Միհրանեանի։ Մանաւանդ որ ան կ'ըսէ ու կը շեշտէ թէ իրենց տարած գործունէութիւնը հանրութենէն գաղտնի պահել անհրաժեշտ չէ բնաւ։ Ու գործնական օրինակը տալով բացէն, կը խօսի լոնտոնեան հանդիպումին մասին։

Թրքական կողմին նոր անունները եղած են Ահմէտ Էվին, Էրսին Գալայճըօղլու, Շուլէ Քութ եւ Իլթէր Թուրան։ Առաջին, հիմնադիր կազմէն մնացած են Իւսթիւն Էրկիւտէր եւ Իլթէր Թիւրքմէն։ Վերջին քանի մը հանդիպումի մասնակից եղած է նաեւ Էմին Մահիր Պալճըօղլու։

Միհրանեանի տեղեկատուութեան մէջ դժուար չէ նշմարել այն գլխաւոր միտքը թէ թրքական կողմը բնաւ պաշտօնական տեսակէտը ներկայացնող կազմ մը չէ․ այսինքն՝ երկխօսութեան համար կայ նախնական պայմանը։ Նոյն տեսակէտը զօրացնող նշում է այն որ թրքական կողմին այլեւս մաս չեն կազմեր ցեղասպանութեան անայլեւայլ ժխտումով ծանօթ երկու դէմքեր․ Էօ․ Սանպէրք եւ Կ․ Աքթան։ Ներկայի դէմքերը, ըստ նոյն աղբիւրին, Անգարայի տեսակէտ պաշտպանողներ չըլլալէ զատ, իրե՛նք կրնան որոշ ազդեցութիւն գործել թրքական հանրային կարծիքին կազմութեան վրայ։ Թեզին վճռական նեցուկ մը կ'ըլլայ նոյնին Մ․ Պալճըօղլուի պարագային շեշտումը․ անոր հայրը զոհ մըն է ԱՍԱԼԱ-յի, սակայն, ինք սկզբունքով կողմնակից է հայ եւ թուրք ժողովուրդներու համերաշխութեան, հակառակ անձնական ողբերգութեան․․․։

Այսքանէն ետք, ի՞նչ բան կրնայ ծուռ աչքով դիտել տալ յաջորդ հանդիպում մը Երեւանի մէջ կազմակերպելու հեռանկարը։ Մանաւանդ, ինչպէս կ'ըսէ Ա․ Միհրանեան, հաւանական է որ թուրք անդամները տեղի տան հայկական կողմին պնդումներուն եւ յօժարին Եղեռնի յուշարձան այցելել, ծաղիկ զետեղել զոհերու յիշատակին․ բան մը որ թէեւ չի նշանակեր թէ թուրքերը կ'ընդունին ցեղասպանութեան իրականութիւնը։

Մինչեւ հիմա երեւանեան հանդիպում չկազմակերպուելուն մէկ պատճառն ալ Հայաստանի կուսակցական, քաղաքական շրջանակներու հակազդեցութիւնն է եղեր․ այնպէս տպաւորութիւն գործուեր է որ հայ մասնակիցները դաւաճաններ են ու խաղալիք ԱՄՆ-ու եւ Թուրքիոյ իշխանութիւններուն ձեռքը։ Նաեւ անոնց վերագրուեր է նիւթական շահու պարագայ։ Ա․ Միհրանեան այս կէտերը կը ժխտէ, ըսելով որ թուրքերը չէին հանդուրժեր ցեղասպանութիւն բառին, անոր տեղ չէին տար միասնական փաստաթուղթերու մէջ, բայց այդ նիւթը բոլոր հանդիպումներուն քննարկուած է։ Ինչ կը վերաբերի նիւթական շահուն, հայկական կողմին անդամները նման բանի հետամուտ չէին, քանի որ գործ, պաշտօն ունեցող դէմքեր են։

Հայկական հարցը, հայեւթուրք յարաբերութիւնները իր տեսադրութեան կեդրոնին ներկայացնելով Ա․ Միհրանեան կ'ըսէ թէ 2004-ի ընթացքին կը նախատեսուի Հայերու համաշխարհային համագումար կազմակերպել, որուն ընթացքին միասնական դիրք որոշելու աշխատանք կը տարուի։ Ցեղասպանութեան համար անհրաժեշտ կը նկատէ Հայաստան – Սփիւռք «յստակ» կեցուածք ունենալ ցեղասպանութեան աւարտող որոշ հարցերու մասին․ տակա կ'ըլլայ փորձագէտներու խումբով մը․ անոր մաս կը կազմեն Հայաստանի իշխանութեան ներկայացուցիչներ, Սփիւռքէն դէմքեր, քաղաքական տարբեր ուժեր։ Այդ խումբը յստակ ձեւակերպում կու տայ հետեւեալ կէտերուն․ Թուրքերէն ի՞նչ կը պահանջենք, անոնցմէ ո՞րն է Թուրքերէն ընդունելին, ո՞րը՝ ոչ։

Մէկ բան որոշ է․ Հայեւթուրք հաշտութեան նախաձեռնութիւնը որ փորձ մը, հետեւաբար անցողիկ բան կը նկատուէր, պէտք է շատ աւելի լուրջ մօտեցումի առարկայ ըլլայ։ Ցատկապէս Սփիւռքի կողմէն։ Այլեւս յստակ է որ Թուրքիոյ հետ ի նպաստ Հայաստանի յարաբերութիւնները բնականոնացնելու նպատակը միայն չունի միջոցներու միջեւ խուլ դրնելու։ Մանաւանդ, երբ հաւանական կը նկատուի «հաշտարար» Թուրքերու Ծիծեռնակաբերդ այցն ալ․․․

Անգամ մը եւս, իր դասին, իր պայքարին տէր կանգնելու անհրաժեշտը կը հնչէ ըՍփիւռքին համար․ հակառակի պէս, այսքան լուրջ այժմէականութեան մը առջեւ, ան քաղաքական իր երկու կարեւոր թեւերուն հակադրութեամբ, կարծես կը նախընտրէ փաստը տալ որ զինք աւելի կը մտահոգեն անցեալի պատկանող մակնիշի մը տիրութեան հարցը, քան՝ ճակատագրական միջուկով ներկան։

Անգամ մը եւս մարդ այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ թէ կը կրկնուի պատմական դրուագը որ քանի՛, քանի՛ անգամ հարց տալու մղած է մեր մեծերը, աւելի մեծերը․ պատմութեան ժամադրութի՞ւնը անժամանակ էր, թէ մենք անպատրաստ էինք անոր։

Այնպէս կը թուի որ հարցումին տիրութեան կարգը մերն է։

Ա․ Թ․

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 26)

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆՈՎ ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԵՒ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Գիտութեան ակադեմիայի պատմութեան հիմնարկին մէջ Յունուար 22-ին հանդիսաւոր բացումը կատարուած է Մեսրոպ Արք․ Աշճեանի անունը կրող գրադարանին։ Այդ սենեակը որ եղած է վերջերս վախճանած կրօնաւորին աշխատավայրը, զետեղուած է անոր անձնական գրադարանը, իր կենդանութեան նուիրուած հիմնարկին։ Հոն տեղ գտած են անձնական իրեր, ձեռագիրներ, արխիւային նիւթեր, անտիպ աշխատութիւններ, կահեր, եւ այլն։ Բացումին ներկայ գտնուած է նաեւ Մեսրոպ Արք․ին քոյրը։

ԹԷՆԻՍ

Աւստրալիոյ միջազգային հանդիպումներու 6-րդ օրը Դաւիթ Նալպանտեան (Արժանթին) յաղթած է Ռեայն Ֆէրէյրայի 6 – 2, 6 – 4, 7 – 5։ Ապա, 8-րդ աւարտականին յաղթելով արժանթինցի Կիյէրմօ Գանասի 6 – 4, 6 – 2, 6 – 1, որակուած է քառորդ աւարտականին համար, ուր կը մրցի զուիցերացի Ռոժէ Ֆէտէրէրի դէմ։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

«ԶԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ԲՆԱՋՆՋՄԱՆ ԶԷՆՔ ՉԿԱՅ»

Կ'ԸՍԷ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՔՆՆԻՉԸ ԵՒ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ

Իրաքին մէջ մասնաւոր նորութիւն մը չէ, բայց, կարեւոր հաստատում մը, մանաւանդ, երբ այդ հաստատումը կու գայ Ամերիկացիէ մը, որ ուրիշ մարդ չէ, եթէ ոչ զանգուածային բնաջնջման զէնքերու յայտնաբերման պաշտօնն ունեցող ամերիկեան պատուիրակութեան պետը՝ Տէյվիտ Քէյ։ Այս վերջինը հրաժարած է Յունուար 23-ին, յայտարարելով որ նման զէնքեր չկան, բացէ ի բաց, հակասելով Պուշի յայտարարութիւններուն, նաեւ Թոնի Պլէրի։ Քէյ ՍԻԱ-ի մարդ է, որ տասը ամիսներու երկայնքին հարիւրաւոր գործակալներ ունեցած է իր տրամադրութեան տակ, տակնուվրայ ընելու համար Իրաքի յետին ծակերը։ Ըստ իրեն, եթէ նոյնիսկ այդ զէնքերը կային, Հիւսէյն փճացուցած է 1991-ին եւ չէ վերահաստատած նման զինամթերք մը։

Ի տես, նման փխաքօրի մը, Պուշի եւ Պլէրի վիճակը փայլուն չէ, մանաւանդ, առաջինին համար, որ ընտրապայքարի մէջ է արդէն։ Պէտք չէ մոռնալ, որ Պուշի մղած պատերազմին ամբողջ արդարացումը հիմնուած էր այդ զէնքերուն վըրայ։ Սպիտակ Տունը, իր բանբերին միջոցաւ կը փորձէ համոզել, որ պատերազմին հուշակման առեն, այդ զէնքերը կային, նոյնը ըսած է, քանի մը օր առաջ, փոխ – նախագահը։ Տէյվիտ Քէյ կը ներկայացուի որպէս շատ խոհեմ անձ մը, որ կը հիւէ իր գործածած ամէն մէկ բառը։ Իր հրաժարման առթիւ, հրապարակուած հաղորդագրութեան մէջ ալ, ՍԻԱ-ի տնօրէնը վեր կ'առնէ Քէյի «բացառիկ դերը» շատ վտանգաւոր պայմաններու մէջ։

Անգլիական Ռոյթըրս գործակալութիւնն ալ հեռաձայնային հարցազրոյց մը ունեցած է Քէյի հետ, ուր ան մանրամասնօրէն կը կրկնէ նոյն հաստատումները եւ եզրակացութեան մէջ կը պնդէ որ բնաջնջման այդ զէնքերը գոյութիւն չեն ունեցած։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԱՐԱ, Յունուար 23-ին, իր համաձայնութիւնը տուած է վերսկսելու համար բանակցութիւնները Կիպրոսի մասին։ Այս արտօնութիւնը հետեւանք է Ապահովութեան Ազգային Խորհուրդի որոշումին, որմէ կախում ունէր այդ վերսկըսումը։ Թուրքիոյ այդ Խորհուրդը կը համախմբէ քաղաքական եւ զինուորական գլխաւոր դէմքերը, Հանրապետութեան նախագահին հովանաւորութեան տակ եւ իր ձեռքն է ամէն ինչ։ Էրտողան պիտի հանդիպէր Քոֆի Անանի հետ Տավոս, դիմումը փոխանցելու համար։ Կղզիին քաղաքական կացութիւնը աւելի բարենպաստ է թրքական բաժնի Դեկտեմբեր 14-ի ընտրութենէն ետք, երբ իշխանութիւնը առած է Մեհմետ Ալի Թալաթ։ Ծանօթ է, որ Անգարա շատ զիջումներու պատրաստ է, եւ գլխաւորն է Կիպրոս, որպէսզի Եւրոպական Միութեան դուռը բացուի իր թեկնածութեան առջեւ։ Բայց եւ այնպէս, Եւրոպացիք շատ տրամադիր չեն։ Ընդլայնումի եւրոպացի պատասխանատուն՝ Կիւնթըր Վերհէօկըն յայտարարած է «Ֆայնընշըլ Թայմզ»ի «կասկածելի է որ 25-երը ընդառաջ երթան Թուրքիոյ փափաքին, եթէ Կիպրոս բաժանեալ մնայ»։ Ուրեմն, Անգարայի շահն է լուծում մը գտնել Դեկտեմբերէն առաջ։ Մայիս 1-ին, Կիպրոս (յունական) անդամ կը դառնայ Եւրոպական Միութեան եւ թուրք կիպրացիներն ալ դուրս կը մնան։ Վերհէօկըն շեշտած է․ – «Կիպրոսի բաժանման գիծը, տէ ֆաքթօ կը դառնայ Միութեան արտաքին սահմանը»։

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ Ամանորը (Կապիկի տարի) բացառիկ շքեղութեամբ տեղի ունեցաւ, Յունուար 24-ին, Շան գ'Էլիզէի վրայ, փառաւոր տողանցքով մը որուն կը մասնակցէին 7500 պարողներ, լարախաղաց-

(Շար.-ը Գ. էջ)

Ժ. ՇԻՐԱՔ - Ի. ԱԼԻԵՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նախագահ Ժ․ Շիրաք Յունուար 23-ին Էլիզէի պալատին մէջ ընդունած է Ազրպէյճանի նախագահ Ի․ Ալիեւը որ պաշտօնական այցով Ֆրանսա կը գտնուէր։ Ազրպէյճանական «525-րդ» թերթը (Յունուար 24) լայն տեղ տալով այդ ընդունելութեան, խորագիրով իսկ յայտնած է թէ հիւր նախագահը Ֆրանսայի կոչ ուղղած է ճնշում բանեցնելու Հայաստանի վրայ, որպէսզի լուծումի յանգի Ղարաբաղի հարցը։

Կատարուած լրատուութեան մէջ ըսուած է թէ այդ հակամարտութիւնը լայն բաժին մը գրաւած է Շիրաք – Ալիեւ հանդիպումին, որ տեւած է աւելի քան երկու ժամ։ Նիւթ եղած են նաեւ երկկողմ յարաբերութիւնները եւ յատկապէս տնտեսական կապերը զարգացնելու հեռանկարները։

Հանդիպումին աւարտին նախագահ Ժ․ Շիրաք Պատուոյ լեգէոնի հրամանատարի աստիճանով պատուած է իր հիւրը, շեշտելով Ֆրանսա – Ազրպէյճան յարաբերութիւններուն զարգացման մէջ անոր հօրը՝ նախագահ Հ․ Ալիեւի ակնեւոր ներդրումը։

Ի․ Ալիեւ նոյն օրը ելոյթ մը ունեցած է Միջազգային յարաբերութիւններու ֆրանսական հիմնարկին մէջ ուր ներկայ գտնուած է նաեւ Արտաքին գործերու նախարար Տ․ տը Վիլփէն։ Ի․ Ալիեւ խօսած է իր երկրին վերջին տարուան տնտեսական կարեւոր բարգաւաճումին, ապա դրացի երկիրներու հետ յարաբերութիւններուն մասին։ Այդ շրջանակին մէջ բնականաբար նիւթ ըրած է Ղարաբաղի հարցն ալ, կրկնելով որ Հայաստան Ազրպէյճանի հողերը գրաւած է, աւելի քան մէկ միլիոն գաղթական անտէր, անտուն մնացած են, եւ այլն։ Ըսած է թէ իրենք կը յարգեն բոլոր երկիրներու հողային ամբողջականութիւնը, ուստի Մինսկի խումբի երկիրներն ալ, որոնցմէ մէկն է Ֆրանսան, պէտք է ճնշում բանեցնեն Հայաստանի վրայ, վերջ տալու երկակի չափանիշներ կիրարկելու։

Ի․ Ալիեւ շեշտած է բանակցութիւնները շարունակելու կարեւորութիւնը, պատմական բաւական իւրայատուկ բացատրութիւններ ալ տալով ունկնդիրներուն․ ան ըսած է թէ Հայերը ԺԹ․ դարուն սկիզբէն երբ Ղարաբաղ գաղթեցին, Ազրպէյճանցիները անոնց շատ լաւ ընդունելութիւն ըրին, սակայն, անոնք յետագային ազրպէյճանական հողերը գրաւեցին, անջատողական նկրտումներ ցոյց տուին։ Ազրպէյճանի նախագահը ըսած է թէ տնտեսական զարգացումը զօրանալով երկիրը շրջանին մէջ աւելի կարեւոր դերքի կը հասցնէ, ինչ որ հարցին լուծումին մէջ մեծ դեր կը խաղայ։ Այդ առումով ալ Ի․ Ալիեւ ֆրանսացի գործարարները հրաւիրած է մեծցնելու Ազրպէյճանի մէջ կատարուած իրենց ներդրումները։

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 47-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ
– 1957, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 26 –

FLUCTUAT NEC MERGITUR (*)

Քառամեայ գերութիւն: Ստորերկրեայ երկունք: Յեղափոխական, ղաւաղրական խլրտումներ: Ապա կռիւ ճակատ ճակատի, ներքին ու արտաքին ուժերով:

Եւ անգամ մը եւս, այս անգամ եւս փըրկուեցաւ Փարիզը: (Ամբողջ Ֆրանսան):

Փարիզ՝ լուսացնցուղ ոստան լպրծուն պողոտաներով.

Բոցավառ հնոց յեղափոխութեան եւ ազատութեան.

Վառարան ստեղծագործ աշխատանքի եւ լուսապայծառ իմացականութեան.

Շնորհք: Քմայք: Պչրանք: Համայնագիտարան սանձակոտոր վայելքի:

Կապիտոլ եւ Տարպեան ժայռ:

Ներդաշնակութիւն եւ լաբիւրինթոս:

Արդանդ խօլական փորձութեանց եւ խոր վիրապ համայնակուլ:

Պանթէոն հոգեւոր եւ ժամանակակից Անի հազարումէկ եկեղեցիներով.

Մշտավառ ատրուշան գիտութեան եւ արուեստի:

Ծաղկաստան ազգային եւ միջազգային մշակոյթի:

Բաբելոն ոսկեթաթախ եւ պանթէոն փառաց:

Բոյն սկեպտիկ անիշխանութեան եւ ակադեմական իմաստութեան:

Հանճար խաղաղական եւ փոթորիկ տիեզերական:

Հորիզոն անծայրածիր եւ բարձունք անվախճան:

Տապան յաւիտենական, որ «կը տատանի, բայց չընկղմիր»:

Դեռ երէկ չէ՞ր, – 1944 Օգոստոս 19-25:

Կ'ըսես՝ ընտանի երգի մը արձագանգն էր որ կը սարսէր քաղաքը:

Մենք չենք ուզեր ազատ կամքի բռնութիւն···

Եւ «պատնիշամարտ»: Ըմբոստացում եւ ծառացում բոլոր փողոցներուն մէջ: Սըլացք չանթարձակ եւ գրոհ դէպի մահ: Ճակատամարտ անհաւասար ուժերով: Ճգնաժամ արեան եւ մահուան քրտինքներուն մէջ:

Ու պատնէշներ, պատնէշնե՜ր: Բոլոր անցքերուն եւ բանուկ փողոցներուն մէջ: Հրապարակներու վրայ:

Ծառեր արմատախիլ հաստաբուն կոճղերով: Այլազան կահ – կարասիներ, խոհանոց եւ մառան եւ ճաշարան փողոց թափած: Սալայատակներ քարուքանդ: Կիսակործան կառքեր, սայլեր, ինքնաշարժներ, հեծելանիւներ, մեքենաներ, սնտուկներ, երկաթի կտորներ, ձողեր, գերաններ խառնիխուռն: Գամեր: Ցիցեր: Պայթուցիկներ: Ու դնդացիր:

Սպառազէն, սպառնալի ցանց մը ամէն տեսակ խոչընդոտներու, որպէսզի թըշնամին չկարենայ ճամբան շարունակել: Ամրոց: Թաքստոց: Նշանառութեան կայան: Խարխափ:

Allons enfants de la Patrie !

Եթէ հայերէ՛ն գիտնային.

Յառաջ ընթանանք եղբայրներ,
Մարտի հրաւէր կարդալով···

Շատո՜նց արձակուած էր հրամանը, հատու եւ անդիմադրելի Մարտակոչ՝ բերնէ բերան: Լեռնէն: Անտառէն, – այլեւս պատմական «մաքի»էն: Ազդանշան ձայնասփիւռ ալիքներով: Բազմալեզու թռուցիկներով: Ականջ ականջի եւ աչք աչքի:

Դեռ Յունիս – Յուլիսին՝ խանգարուած էր առօրեայ կեանքը: Երկաթուղիները կրճատուած: Յետոյ յանկարծ դադար ամբողջ գիծերու վրայ: Փապուղին կանգառած: Թղթատարը պատահական: Ոստիկանութիւնն իսկ ձեռնթափ: Գործադուլ: Օգոստոս 18-ին՝ վերջին թերթերը գերմանաշունչ:

Իսկ շաբաթներէ ի վեր՝ անվերջ կարաւաններ իրարու ետեւէ, նահանջի ճամբուն վրայ: Հրասայլերով, թնդանօթներով, սպաներով եւ զինուորներով: Լեռնակուտակ բեռներով: «Կ'երթա՜ն կոր»···

Եւ Օգոստոս 18-ի գիշերն իսկ՝ յարձակում նախաձեռնութեամբ Ներքին Ուժերու: Գրոհ դէպի Ոստիկանութեան Վերատեսչութիւն եւ Քաղաքապետարան: Ապստամբութիւն: Եռագո՛յն: Մարտագոռ կանչեր Փարիզի քսան թաղամասերուն մէջ: «Կեցցէ՛ք, տղե՛րք»:

Տարերային էր շարժումը եւ վարակիչ:

Խմորուած՝ նախնական միջոցներով:

Խրախուսուած ներսէն եւ դուրսէն: Ե՛ւ բարոյապէս, ե՛ւ նիւթապէս: Հետզհետէ յարաճուն, ծաւալուն ալիքի մը վերածուած: Գիւղէն լեռը, լեռնէն քաղաքը: Ծայրագաւառէն մինչեւ կեդրոնը, հազարումէկ շօշափումներով: Դպրոցէն, պահականոցէն, գարբնոցէն մինչեւ պետական պաշտօնատունն ու առեւտրական գրասենեակը: Ջորանոցէն մինչեւ շուկան: Ակադեմիայէն, թատրոնէն, Օփերայէն, Թանգարանէն մինչեւ ընտանեկան բոյները եւ Շան գ'Էլիզէի «գիշերաբոյները»: (Քանի՜ հերոսուհիներ, ըմբոստներու բազմութեան մէջ):

Ոչ մէկ բացակայ որեւէ հոսանքէ: Բացական իրաւունք չունի:

Եւ ատոր համար ալ՝ ազգային միութիւն: Միաբանութիւն խօսքի եւ գործի:

Երբեք այսքան միախառնուած չէին թացն ու չորը: Աջն ու ձախը: Կաթողիկէն ու բոլշեւիկը: Բանաստեղծն ու քահանան: Կոշկոռ կապած ափերով բանւորն ու ճերմակ ձեռնոցներով քաղքենին: Գիւղացին եւ գիտունը: Զօրավարն ու ակադեմականը:

Ու երբեք այնքան սրտառուչ համերաշխութեամբ արտասանուած չէին սովորական կանչեր ու նշանախօսքեր, – Ազգ եւ Հայրենիք: Ժողովուրդ եւ Ազատութիւն: Ազգային Ճակատ եւ «անցուկը մոռցուկ»: Հաւասարութիւն եւ եղբայրութիւն···

Եւ բազմազգի բազմութիւններ՝ կրակի գիծերուն վրայ: Անոնք որ «օտար» կը կոչուին ամէն երկրի մէջ: Ու նաեւ Հայեր:

Պատահա՞ծ է որ հայկական արիւնը եփ չելլէ, որեւէ յեղափոխութեան մէջ: Որեւէ ճակատի վրայ:

Զմշկածագցի Աշոտ մը չէ՞ր որ Ամերիկայէն Սպանիա թռաւ 1936-ին, զոհուելու համար յեղափոխութեան կրակին մէջ:

Ու դեռ Հայաստանեայց գերիներ, – «լեգէոնական» – բնազդաբար լեռը բարձրացած, թեւ թեւի մաքիականներուն հետ, մինչ կը կարծէին թէ զանոնք թեւատելու պիտի ծառայէն:

Լրագրական ցիրուցան տեղեկութիւններն ու զանազան գրքոյկներ դեռ չեն պարզեր Ֆրանսայի Դիմադրական Ճակատին գործունէութեան ամբողջ պատկերը: Ձեռնհաս պատմագիրներու յանձնախումբ մը հում նիւթեր կը հաւաքէ, լըրացնելու համար անոր վաւերական յիշատակարանը:

Այստեղ ալ միայն բազուկը չէր որ ճակատ ճեղքեց անհնարին յանդգնութեամբ, այլ եւ գրիչը: Ինչպէս ամէն յեղափոխական շարժումի ատեն:

Ամբողջ գաղտնի գրականութիւն մը խըմորուեցաւ թաքստոցներու եւ թաւուտքներու մէջ: Երգեր տառապանքի, ատելութեան ու վրէժի: Տաղեր, որ յաճախ կը յիշեցնեն մեր նախնական շրջանի ազգասիրական, հայրենասիրական, յեղափոխական տենչերն ու խոյանքները.–

Դպրոցականի տետրակներուս վրայ,
Գրասեղանիս եւ ծառերուն վրայ,
Աւազին եւ ձիւնին վրայ
Քու անունդ կը գրեմ, –
Ազատութիւն (Փօլ Էլիւար).

Ձա՛յն տուր, Միքայէլ (Նալբանդեանց).

Ես անբարբառ մի մանուկ՝
Երկու ձեռքս պարզեցի,
Եւ իմ անզօր թեւերով
Ազատութիւն գրկեցի:

Սրբազան ատելութեան եւ ցասումի դեղաղոյն պահու մը, Պետրոս Դուրեան կը մռնչէր (Երգ պատերազմի).

··· Արդ քաջաբանց
Նետուինք յառաջ:
Սուր մը յագուրդ
Վատ ու անգութ՝
Թող թշնամույն
Խմէ արիւն···

1942 – Նոյնպէս օտարի լուծին տակ ըմբոստացած ֆրանսացի բանաստեղծն է որ կը մրմնջէ.

Բարեկամ, կը լսե՞ս
Ագռաւներուն սեւ թռիչքը
Մեր դաշտերուն վրայ:

Բարեկամ, կը լսե՞ս
Խուլ աղաղակները
Շղթայակապ երկրին:

Օ հէ՜յ, ռազմիկներ,
Բանուորներ եւ գիւղացիներ,
Մարտակո՛չն է:

Այս իրիկուն թշնամին
Պիտի ճանչնայ արեան գինը,
Եւ արցունքները···

Չեմ գիտեր հրատարակուա՞ծ է գիրք մը, որ պատմէր լեռան դերը ժողովուրդներու ազատագրական պայքարին մէջ: Լեռը՝ խորհուրդ եւ խարիսխ ազատութեան եւ ներշնչարան երկնասլաց:

Լեռը՝ իր բարձրաբերձ քարաժայռերով, որոնց կատարներուն վրայ հերոսները «Փառք ի բարձունս» կ'երգեն արծիւներուն հետ: Լեռը՝ անդաւաճան թաքստոց եւ յաւիտենական պատնէշ: Լեռը, ուր ըմբոստ հոգիները կը պայծառանան, կը ծաւալին ու կը ճարճատին փոթորկաձայն, ի խնդիր ազատութեան:

Այս անգամ ալ, քաղաքին հետ, քաղաքէն առաջ լեռն էր որ պոռթկաց, – այն որ «մաքի» կը կոչեն, փոխ առնելով Քորսիքայէն:

«Լեռնե՛ր, սեւ լեռնե՛ր» Հօթ Սավուայի եւ Իզէրի, Ռոնի եւ Ռոտէզի, անդնդախոր ձորերով եւ անմատչելի բարձունքներով, ինչպէս մեր հայրենի աշխարհին մէջ: (Ողջո՛յն ձեզ, Սասուն կամ Զէյթուն կամ Սիւնիք): Վերքո՛ր: Թաւուտք: Մացառուտք: Անտառ ամեհի եւ անթառամ:

Լեռներ, ուր, ինչպէս ամբողջ Եւրոպայի տարածութեան վրայ, բոլոր ապըստամբ երկիրներուն մէջ, ազատութեան կանչերը կ'ուռէին, կ'աճէին, կ'արձագանգէին սահմանէ սահման: Ուր, փոխան ամենակալ այլ անկար Աստուծոյ մը, օդանաւերն ու անկարգելներն էին որ երկիր կ'իջնէին, ահեղ եւ արդիական սպառազինութիւններով: (Մեր հայրերուն Աստուածը ո՛չ օդանաւ նաեւ գիտէր, ո՛չ ալ անկարգել):

Fluctuat nec mergitur: Միայն Սէնի՞ վրայ:

Նոյն գաղտնիքը չունի՞ն մեր գետերն ալ, – Արա՛քս, Եփրատ, Արածանի···

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

1944

(*) Ալիքները կը զարնեն, բայց նաւը չընկղմիր. կը տատանի, բայց չընկղմիր: Փարիզ քաղաքին խորհրդանշանը:

ՆՈՐԷՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ԵՐԹԱԼ Կ'ՈՒԶԵՄ

Մ. ՀԱՅԿԵՆՑ

Եկեղեցի չեմ երթար, թէեւ հաւատքս նոյնն է ինչպէս երէկ, կաթիլ մը չէ պակսած եւ երբեմն կը բարձրանայ եռացող կաթի նման:

Այստեղ ազուոր փափաքներ կը վիժին երբ կարելի չըլլար ճեղքել բարակ պատերուն պաշարման օղակը: Բարեբախտաբար դեռ պէտք չունիմ հարազատի, բարեկամի եւ ընկերոջ ծառայութեան, բարեացակամութեան կամ քմահաճոյքին միջնաբերդէն դուրս գալու համար:

Եկեղեցւոյ գաւիթին մէջ արծաթեայ ափսէն զիս կ'ուրախացնէ պատանիի պէս, որովհետեւ տակաւին ի վիճակի եմ թըղթադրամ մը սահեցնելու մտած եւ ելած պահուս, եւ ան ինծի հեռուներէն, շա՜տ հեռուներէն կը բերէ քաղցրութիւնը նախաքրիստոնէական մեր ոստանին ամէնէն փարթամօրէն փափկասուն տիկնանց, որոնք շէն էին եւ առաւել կը շէննային երբ կը կանչէին ժպտադէմ – պայծա՜ռ մնաք:

Բացօթեայ կառավայրին մէջ պսպղուն թանկագին ինքնաշարժները եւ ազգակիցներուս տօնական արդուզարդը զիս չեն անհանգստացներ: Եկեղեցի մուտքս հիմնուած է մերկ մարմնիս վրայ դրոշմուած Ս. Միւռոնին իրաւունքով, զոր տարուան բոլոր օրերուն ծովանոյշ ծննդավայրիս Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ նստարաններուն վրայ, պէյերուն եւ փաշաներուն ուրուականին քով, ցնցոտիներով կ'արժեցնէին ծոծրակին վէրքերը կանաչ տերեւով ծածկած Տօքթորն ու յարաժամ արագ – արագ «անոյշ ապուր» մրթմրթացող Բենիամինը:

Գանգատ չունիմ – երբեք չեմ ունեցած – արարողութեանց տեւողութենէն: Ես չեմ կրնար կարճ եւ երկար ածականներով որակել պատարագի մատուցումը, խորհուրդի մը կամ ժամերգութեան մը կատարումը կամ քարոզ մը, որովհետեւ կարճը համազօր եւ հոմանիշ չէ լաւի, ներդաշնակի, քաղցրահունչի եւ հոգեզմայլի, ոչ ալ երկարը՝ վատի, խառնափնդորի, ժխորի եւ խորշելիի: Եւ ազատ եմ վերջապէս երեսս խաչակնքելով տաճարէն դուրս գալու երբ որ ուզեմ:

Բայց եկեղեցի չեմ երթար:

Հայ փնտռելու, հայ գտնելու եւ հարու հետ հայերէն խօսելու կարօտ չունիմ – չեմ ունեցած – բարեբախտաբար: Շատ կանուխէն կեանքս կապած եմ հայութեան եւ բարեկամներս ու ընկերներս ընտրած ազգակիցներէս: Օրուան ժամերուն մեծագոյն մասը հայերէն կը խօսիմ, հայերէն կը կարդամ, հայերէն կը գրեմ, հայերէն բառ ու բանով կը լիանամ եւ հետեւաբար պէտք չունիմ նախնեաց տաղեր մտիկ ընելու կամ հայրենակիցներու հետ շփուելու համար եկեղեցի երթալու:

Բայց պէտք է երթամ, կ'ուզեմ երթալ ո՛չ թէ աղօթելու համար, որովհետեւ միջնաբերդիս մէջ կ'աղօթեմ առանձինն, երբեմն նոյնիսկ օրը քանի մը անգամ, մեքենաբար, անտեղեակ Իր ներկայութեան, որովհետեւ Ան ինծի հետ չի խօսիր: Աղօթքս խօսակցութիւն չէ Աստուծոյ հետ, այլ գրեթէ ամէն մարդու պէս մէկ ուղղութեամբ աղերս մըն է Անոր, որ Իր բուն ըսելիքը վերապահած է ուրիշ օրուան մը, թէեւ պնդողներ կան որ Ան կը խօսի իրենց հետ հանապազ:

Պէ՛տք է երթամ, բայց ամէն անգամ որ ոտքի ելլեմ, ծովափը լողորդներուն վըտանգ ազդարարող սեւ դրօշը միտքս կուգայ: Հոգիս պէտք ունի խաղաղութեան, զոր միայն Ան կրնայ տալ երբ զգամ որ քովս է: Իսկ Ան, շատ տարիներ առաջ սորվեցուցած են ինծի, Ինքզինք կը զգացնէ – զգացուցած է – միմիայն Իր կերտած տաճարին մէջ եւ Իրեն նման խորհրդաւոր, Իրեն նման անհասկնալի, Իրեն նման հեռու հեռաստանէն եւ բարձրաւանդակին անմատոյց բարձունքներուն երկնքէն ծորած լեզուին սքանչացումին մէջ միայն:

Կիրակիէ Կիրակի, պսակէ պսակ, մըկրտութենէ մկրտութիւն, թաղումէ թաղում եկեղեցիս կը վերածուի աշխարհի էն զարդարուն, էն ընդարձակ եւ էն շքեղ թարգմանութեան գրասենեակին: Գրաբար չե՞մ հասկնար – Հովիւը աշխարհաբար կ'արտասանէ. աշխարհաբար չե՞մ հասկնար – հովիւը կամ սարկաւագը անգլերէն կը կարդայ եւ ապա անպայման կը փութայ անգլերէնով յայտարարել մեղքեր, իմս ըլլան կամ ոչ:

Չեմ հասկնար ինչո՞ւ Ամերիկայի մէկ ափէն միւսը եպիսկոպոս, վարդապետ, քահանայ, սարկաւագ, դպրացու, թեմական եւ ծխական խորհուրդներ իրար անցած են որ ես հասկնամ: Սխալ չհասկցուիմ: Հասկցողը չեմ: Հասկնալ չուզող մէկն ալ չեմ: Բայց հասկնալ ի՞նչ: Հասկցնել ուզուածը վարձակալական պայմանագրութիւն չէ, կարճ պատմուածք չէ, բանաստեղծութիւն չէ, ճառ կամ ոճիրի մը լուրը չէ: Կարելի՞ է բառերը մէկ լեզուէն ուրիշի մը վերածելով հասկնալ զԱստուած, Աստուածորդին եւ Ս. Հոգին:

Ոչ մէկ բառով, ոչ մէկ լեզուով մարդկային էակը կրնայ հասկնալ, հասկցնել կամ բացատրել մեծ եւ սքանչելի Խորհուրդը, անհաս եւ անսկիզբ խորին Խորհուրդը: Ձայն կարելի է միմիայն ըն-

գունիլ, ըմբռնել եւ զգալ հաւատքով, յայտարարել Անոր զօրութիւնը հաւատքով եւ Անոր մասին խօսիլ հաւատքով:

Իմ եկեղեցւոյս մէջ ես պէտք չունիմ լսելու, Աւետարանի ընթերցումով, «Ի սկզբանէ էր Բանն եւ Բանն էր Աստուած եւ Աստուած էր Բանն» նախադասութեան հայերէն աշխարհաբարը՝ «Բանը սկիզբն էր, Բանը Աստուծոյ քով էր եւ Աստուած Բան էր», կամ անգլերէնը՝ «In the beginning was the Word and the Word and the Word was with God and the Word was God».

Ո՞վ կրնայ առանց խղճահարութեան պնդել որ, դարձեալ Յովհաննու Աւետարանէն, «Եթէ ցորենի հատիկը հողին մէջ իյնալով չմեռնի, միայն ինքը կը մնայ, իսկ եթէ մեռնի, շատ արդիւնք կուտայ» խօսքին հանդիսաւոր եւ եղանակաւորեալ ընթերցումը կը բանայ իր հոգւոյն դռները առ Աստուած, մինչ անգլերէնը՝ «unless a grain of wheat falls into the earth and dies, it remains alone; but if it dies, it bears much fruit». զինք երկինք կը հանէ, իսկ հայրագաւը՝ "Եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի, ինքն միայն կայ. ապա եթէ մեռանիցի, բազում արդիւնս առնէ", զինք տարտարոս կը նետէ:

Իմ եկեղեցիս միմիայն իր լեզուով միտքս ու հոգիս կը բանայ ամենասուրբ Երրորդութեան: Այն գեղանոյշ լեզուով, որ իմ ծնողացս չէր, զոր անոնք չէին հասկնար երբեք, որ հինգերորդ դարու Հայունն ալ չէր, զոր ան չէր հասկնար բնաւ, բայց զոր Սահակ - Մեսրոպեան համճարը յօրինեց կատարելապէս, կատարեալին վայել, առաջին լուսաւորիչներուն առաքելական գործունէութենէն չորս եւ Վաղարշապատի մէջ Աստուծոյ յայտնութենէն մէկ դար ետք, որպէսզի ան իրը ընէր զԱյն ու պատրուշուէր իր օտար հաւատակիցներէն եւ սպառազէն քրիստոնէութեան հարուածներուն դիմաց ունենար իր եկեղեցին, տունը իր հոգւոյն, դէմքը իր էութեան, աստղը իր ճանապարհին:

Ի՞նչ փոխուած է հիմա 1600 տարի ետք: Հիմնապէս ոչինչ, արմատապէս չա՛տ: Տիեզերական գիւղը ի՛նչ իմաստներ կը հագցնէ Յիսուսի վարդապետութեան եւ կը խորտակէ, կը գալարէ, կը ճզմէ, կը քամէ, կը հաւասարեցնէ, կը կլանէ, կ'անհետացնէ, մինչ չկան Սահակ - Մեսրոպեան հաւատք եւ հանճար: Անոնք մորթուած են գոհացնելու համար պարարտութեան չաստուածը, որ առատապէս օրհնեց Մեծ երաշտին յաջորդած վերջին 50 տարիները:

Եկեղեցւոյ մէջ լեզուական հասկնալիութեան, այժմէականութեան, հոգի փրկելու եւ փրկեալներու թիւը բարձրացնելու արդարացումով բոլոր նորաբարութիւնները եւ նորութեան գիւսային ձգտումները, որոնց գլուխ - գործոցն է Ս. Պատարագին անգլերէն լեզուով մատուցումը, կը գոհացնեն միայն պարարտանալու կիրքը: Կեղծ են, սուտ են եւ աղետաբեր: «Զի հաւատովք գնամք եւ ոչ կարծեօք»: (Բ. Կորնթ. Ե. 7):

Եկեղեցիս, ներսը, նախանձելիօրէն բարեկարգ է հիմա իր ուսումնական եւ պարկեշտ հովիւով, վայելուչ յարդարանքով, դաշն ու կանոնաւոր արարողութեամբ, բացի լեզուի կարկտանէն: Բարեկարգ չէ իր պատերէն դուրս, ուր ջերմութեան կը սպասէ անծայրածիր խոպան դաշտը ծառայութեան եւ օգնութեան:

Ցրփացած Ամերիկայի մէջ, ամերիկահայ ցփացած տարրերու փարկպարագի տեսութեանց եւ անշնորհք, գուցէ նաեւ նենգ ճնշումներուն դիմաց, եկեղեցական նուիրապետութեան պաշտպանութեան զէնքը պիտի ըլլար յարճակողաբար վկայակոչել Սահակ - Մեսրոպեան հրաշքը, զայն յայտարարել ամէն առթիւ, ուսուցանել եւ քարոզել աներկիւղ ի'ր բուն իմաստով: Եւ անցնիլ անդին առաքելական, պաշտօնէն, հոգի չահելու համար հոգւով ծառայել, սրտով տալ, հաւատքով հարստանալ:

Ինչպէս որ եկեղեցւոյ մէջ Խաչն ու Աւետարանը գեղահիւս ժանեակով կը բարձրացուին եւ կը մօտեցուին մեր շրթներուն համբուրուելու աժիւ եւ թուղթեամբ, որովհետեւ անոնք նշաններն են անբաւելի Խորհուրդին, «որ ի վե՛ր է քան զամենայն միտս եւ զբանս», միւս նշանը, պահապան եւ կենարար լեզուն ալ, պէտք է մատուցուի էն նրբահիւս ժանեակով, առանց թելակարուած քուրջերու, զինք արժանաւորագոյն ձեւով փառաւորելու եւ Հայու հոգին անփորձ եւ անխռով ապրեցնելու համար:

Նորէն եկեղեցի երթալ կ'ուզեմ:

Մ. Հ.

2004, Յունուար 19
Ֆորթ Լի, Նիւ Ճըրզի

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ՆՈՐ ԲԱԺԻՆԸ՝ «ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱՐԿ»

Զօրեան հիմնարկի նախագահը Գուրգէն Սարգիսեան յայտարարած է որ ըստեղծուած է «Ցեղասպանութեան և մարդկային իրաւունքներու ուսումնասիրութեան միջազգային հիմնարկ մը, որպէս Զօրեանի մէկ բաժինը: Նոր բաժնին ըստեղծումին նպատակն է մասնագիտական յատուկ կազմակերպչականութեամբ օժտել Ցեղասպանութեան եւ մարդկային իրաւունքներու համալսարանական ծրագիրը որ երեք տարիէ ի վեր յաջողութեամբ կը կիրարկուի: Նպատակն է նաեւ աշխարհի տարբեր համալսարաններուն համար դիւրացնել նոյն ծրագրին որդեգրումը»:

Խնդրոյ առարկայ ծրագիրը երկու շաբթուան խտացեալ դասընթացք մըն է որ ամառները կը կազմակերպուի Թորոնթոյի մէջ. այս տարի տեղի կ'ունենայ Օգոստոս 3 - 13:

Զօրեանի տնօրէն Ճ. Շիրինեան ալ ըսած է թէ վերջին տարիներուն ցեղասպանութեան ու մարդկային իրաւունքներու ուսումնասիրութեան նկատմամբ մեծցող հետաքրքրութիւն մը կայ ամէն ազգէ երիտասարդներու մօտ որոնք հաւանօրէն աշխարհի ամէն ժամանակէ աւելի ընդհանրական ընկալում մը ունին:

ՇԱՒԻԼ

ՏՕՆԱԾԱՌ-2004

Կիրակի, Յունուարի 11-ին, ուրախալի օր մըն էր Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Լեւոն Շանթ դպրոցի աշակերտներուն համար. ծնողներ ու բազմաթիւ բարեկամներ փութացած էին տօնածառի աւանդական հանդէսին:

Ցերեկոյթին բացումը կատարեց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան ատենապետ՝ Հրայր Հրաչեան, որ շնորհաւորելէ վերջ Նոր Տարին եւ Սուրբ Ծնունդը, գոհունակութեամբ արձանագրեց այս տարուան աշակերտութեան թիւի յաւելումը, որ հասած էր 24-ի: Ապա խօսք առաւ ուսուցչուհի Ռոզին Թաշճեան որ երկլեզու ելոյթով մը նախ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց որոնք իրեն ու միւս ուսուցչուհի՝ Լառա Վարդանեանին աջակցելով, յաջողութեան հասցուցած էին այսօրուան յայտագիրը: Ու շարունակեց ըսելով «Մենք, հայ դաստիարակներս, մեր առաջին մըտահոգութիւնը կամ ինչու չէ նշանաբանն է մանուկին լի ու լի փթթումը հայ իրականութենէն ներս: Մեր բոլոր նախաձեռնութիւնները, ըլլան անոնք դաստիարակչական, մշակութային, կրօնական եւ նաեւ արուեստի մարզէն ներս, կ'առաջնորդուին այդ նշանաբանով»: Ապա, բեմ բարձրացան երեքէն տասնըութ տարեկան բոլոր աշակերտները որ ներկայացուցին Յիսուսի ծննդեան շուրջ յատուկ պատրաստուած փոքրիկ դրուագներ ուր ամէն մէկը կը մասնակցէր հայերէն նախադասութեամբ մը: Հաճելի անակնկալ մը եղաւ նաեւ բոլորին կողմէ երգուած «Ցիշեցուք» շարականը զոր իրենց սորվեցուցած էր Ցասմիկ Հրաչեան՝ «ԱԿՆ» հոգեւոր երաժշտութեան համոյթէն: Այս օրուան պատշաճող ներկայացումը մեծ աշխատանք պահանջած էր Ռոզին Թաշճեանէն ու Լառա Վարդանեանէն եւ գնահատուեցաւ, ըստ արժանւոյն, բուռն ծափահարութիւններով:

Կաղանդ Պապային ժամանման պահը հասած էր. ան սրահ մուտք գործեց ընդհանուր խանդավառութեան մթնոլորտի մէջ ու, ինչպէս ամէն տարի, արժէքաւոր նուէրներ բաժնեց բոլոր աշակերտներուն, որպէսզի աւելի լաւ սերտեն Հայոց լեզուն: Այս տարուան անակնկալն էր մանուկներու դասարանի 13 աշակերտներու նկարներով զարդարուած օրացոյցը, զոր պատրաստած էր ծնողքներէն՝ Իրեն Գարաճեան, եւ որ ստացան ամէն մէկը, իբր անմոռանալի յիշատակ: Իր սրտի խօսքով հանդէսին եկաւ նաեւ Շաւիլի հոգեւոր հովիւ՝ Հայր Գրիգոր Խաչատրեան, որ կարեւորեց հայ դըպրոցին դերը հայ մանուկին ներդաշնակ դաստիարակութեան հոլովոյթին մէջ:

Այս հաճելի ցերեկոյթը վերջ գտաւ ընդունելութեամբ մը, որուն ընթացքին բոլոր աշակերտները ու իրենց ուսուցչուհիները լուսանկարուեցան գեղեցիկ տօնածառին առջեւ:

ՖԻԼՄԻ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒՄ

Շաբաթ, Յունուար 17-ին, Շաւիլի Հայոց եկեղեցւոյ մշակութային յանձնախումբը հանրութիւնը հրաւիրած էր դիտելու ֆրանսացի լրագրուհի՝ Մայթէ Ժառտէնի պատրաստած «Մայր Հայաստան» ֆիլմը (*): Մօտ քառասուն հոգիներ ներկայ գտնուեցան այս ցուցադրութեան ուր, 105 վայրկեաններու ընթացքին, առարկայական մօտեցումով կը ներկայացուէին Հայաստանի եւ մանաւանդ Գիւմրիի ու շրջակայ գիւղերու ներկայ վիճակը, բնակիչներուն առօրեայ ծանր հոգերը ու նաեւ անոնց յոյսերը: Դիտողին ուշադրութիւնը կը գրաւէր, մանաւորաբար, Շիրակի ազգագրական թանգարանի յետ - երկրաշարժային ներկայ տխուր վիճակը եւ մեծ գուրգուրանքը որ անոր հանդէպ կը տածէին երկու հնագէտներ՝ Լարիսա Եկանեան եւ Համիկ Խաչատրեան: Ցուզիչ էին նաեւ շատ մը պատկերներ. իր հողին կառչած գիւղացին, հակառակ զեռոյէն վար 30 աստիճան ցուրտին, կամ երկիրը լքել ուզող ուսանողուհին եւ անոր հակազդող ընկերուհիին խօսքերը. «Պէտք է հոս մնալ - այս մեր երկիրն է եւ մեզի կը պատկանի զայն չէնցնել»:

Այս տեսերիզը, երիտասարդ ֆրանսուհիի մը երկու ճամբորդութիւններու արդիւնքը, մօտեցումն է երկրի մը մասին որուն ան սիրահարած է, մինչեւ փափաքիլ հոն հաստատուիլը...

Ապագային հանդէպ լաւատեսութիւն ներշնչող այս ֆիլմը, որոշ կրճատումներով, արժանի է ցուցադրուելու ֆրանսական որեւէ հեռատեսիլի կայանէ:

ՀՐԱՅՐ ՀՐԱՉԵԱՆ

(*) «Mère Arménie» de Maïté Jardin. Cassette-vidéo; Ed. PLAN LARGE - TV 10 - Angers

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

13

Չի փախիր այդ սուտ գուրգուրանքին ջերմութենէն, բայց կը մռմռայ ու կը նայի վայրենիօրէն իր տիրոջ աչքերուն, մինչեւ որ վերջնականօրէն պարտուի...

Վայրկեան մը յետոյ անոր մերկ աղուոր մարմինին վրայ ես կ'արտասուէի, վշտաբեկ ու տառապակոծ, պարտուած ու հէք, պզտիկ ու տկար, չարչարուած տղու մը պէս:

- Երա՛խայ, - կը հծծէր իր խռովիչ ու անոյշ շրթներուն մէջէն, - երա՛խայ...

Երբ դուրս ելայ անոր յարկաբաժինէն դռնէն, կ'ուզէի թքնել երեսիս, ինչպէս զզուելի ու սողուն մարդու մը երեսին կը թքնեն, ինչպէս կից կը զարնեն գող ու դրուժան կատուի մը, ատելութեամբ ու կիրքով: Այլեւս չէի լար, բայց ակռաներս կը զարնուէին իրարու եւ բռունցքներս կը սեղմուէին գրպաններուս մէջ:

Շրթունքներուս մէջէն հայհոյելէն իջայ սանդուխները: Վերէն ան իր սպիտակ ու փափուկ ձեռքով ցտեսութիւն կ'ըսէր ինծի:

Հանրային պարտէզը հանդիպեցայ Վահրամին, որ ոտքի վրայ կը խօսէր Ներսիսեանցին հետ, որ կրկին եկած էր Պաթում: Բարեւեցի շրթներուս ծայրովը, արցունքներս խեղդեցին զիս, բայց չլացի:

Վահրամը զգաց պատահածը, որովհետեւ իր արտայայտիչ աչքերը աւելի արտայայտիչ դարձան ու գորովով բռնեց ձեռքս:

- Քիչ մը հիւանդ է, - դարձաւ Ներսիսեանցին, - մեծ բան մը չէ...

Դանդաղօրէն ու կողք կողքի կը քալէինք ծառերուն մէջէն: Բազմութիւնը կը շատնար: Դէմը արեգակը կը ծռէր հորիզոնն ի վար: Կը յիշեմ միշտ ծովուն արեւմուտը հանրային պարտէզին եզերքէն: Երջանիկ ու մեղկ՝ կ'երկննայինք աւազներուն վրայ, ինչպէս շատերը, ծովը փոքր ալիքներով կու գար ու քիչ մը վարը կը սպառէր, երբեմն կը թրջէին մեր ներբանները եւ կը դիտէինք մեծ ու արիւնագոյն սկաւառակով արեւը, որ կ'ընկղմէր իր արեան մէջ...

Մէյմէկ գլանիկ բերաննուս, կը քալէինք լուռ ու գլխահակ: Ձեմ գիտեր ինչո՞ւ իրիկունը այնքան քաղցր էր, որ կը վախնայինք խօսելէ ու խանգարելէ մեր սըրտերուն անդորրութիւնը: Վահրամը կը նայէր գորովով աչքերուս ու իր նայուածքը աւելի կը տրտմեցնէր զիս: Կրկին արտասուքները կը բարձրանային կոկորդիս, կը հասնէին թարթիչներուս եւ կը մնային այնտեղ: Կուրծքս կը քակուէր: Կը զգայի, որ եթէ բաժնուիմ ընկերներէս, անտարակոյս պիտի լամ ու կը մնայի:

- Վաղը չէ միւս օր Մայիսի մէկն է, - ըսաւ ինքնիրեն Ներսիսեանցին, - արդէն մեծ պատրաստութիւններ են տեսնուած:

- Իրենց ալ, իրենց Մայիսի մէկին ալ, - ըսաւ Վահրամը ու շարունակեցինք քալել:

Ցանկարծ ան սկսաւ արտասանել Սիամանթօէն երգ մը՝ ցած, բայց լեցուն ձայնով: Սկիզբները կ'արտասանէր արագ, բայց հետզհետէ յուզումը գրաւեց զայն: Նստանք պարտէզին մէկ անկիւնը, ամայի նստարանի մը վրայ ու սկսանք կրկին ծխել: Հետզհետէ կը վերագտնէի խաղաղութիւնս, բայց սիրտս կը զարնէր տակաւին արագօրէն: Կ'ուզէի ձեռքս դընել վրան, բայց չէի համարձակեր վախնալով, որ կը մատնեմ յուզումս:

- Գիտէ՞ք - ըսաւ Ներսիսեանցին, ձեր ընկերները խումբով վաղը կը հասնին Պաթում, ես նրանց տեսայ Թիֆլիս, կայարանը, հասել էին Մեծ - Ղարաքիլիսէից, իմ մեկնած օրը...

Այդ լուրը զիս շահագրգռեց ու վայրկեան մը թուեցաւ, թէ կը հանդարտիմ: Անշուշտ շուտով կը մեկնինք, կ'ըսէի, ու կ'ազատիմ այս յիմար դրութենէն: Անգամ մը Պոլիս «բոլոր այս բաներ»ը կը մոռնամ, բայց սիրտս կը բողոքէր: Գիտէի որ կային բաներ, որ պիտի չկարենայի մոռնալ ու սիրտս կը ցաւէր: Կը ցաւէր այնքան, որ կ'ուզէի ճչալ: Վայրկեան մը մտածեցի վերադառնալ տուն, բայց վախցայ մինակ մնալէ: Կը տառապէի խուլ ու անդուլ ցաւով մը:

Ներսիսեանցին մեզ տարաւ ընթրիքի: Ցետոյ գացինք շարժապատկեր դիտելու: Ժապաւէնը ռուսերէն էր: Ներսիսեանցին, որ քովս նստած էր, կը թարգմանէր շտապով խուրաքանչիւր նախադասութիւնը:

Դէպքը կ'անցնէր Ֆրանսայի մէջ: Սիրոյ պատմութիւնն էր ձկնորսի մը եւ պոհեմուհիի մը: Խորը կը նուագէին տխուր, շատ տխուր ռուսական եղանակ մը: Թաշկինակը կ'արտասուէր:

(Շար. 49)

ՎՐԻՊԱԿ. _ Յունուար 24 _ 25–ի «Յառաջ»ի Ա. էջի բ. սիւնակի խորագիրը պէտք է ըլլար՝ «Երբեք պիտի չընդունինք...», ինչպէս մեր ընթերցողները պէտք է ճշդած ըլլան։

Au
Centre Culturel SAINT MESROB

B A R D I G

présente

« E G L I S E S A R M E N I E N N E S »

EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART

du 20 janvier au 1er février

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition: tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5^e
M° Cardinal Lemoine — Monge

(Շար. Ա. էջէն)

ներ, երաժիշտներ, մօտ 200 հազար հանդիսատեսներու առջեւ։ Տողանցքը 480 հազար Եւրօ արժած է, որուն 210 հազարը քաղաքապետութեան կողմէ վճարուած։ Մինչեւ Հինգշաբթի Յունուար 29, Էյֆէլի աշտարակն ալ ամբողջութեամբ «կը կարմրի» գիշերը, մեծարելով Կարմիր Չինաստանը։ Յունուար 26–ին, Փարիզ ժամանեց Չինաստանի նախագահը՝ Հու Ժինթաօ պետական մակարդակի այցելութեամբ, որ կը համապատասխանէ Ֆրանսայի եւ Չինաստանի դիւանագիտական յարաբերութեանց հաստատման քառասնամեակին։ Այս այցելութիւնը բողոքներու ալ առիթ կու տայ, քանի բոլոր հոսանքները համաձայն չեն որ այսքան պատիւ շնորհուի երկրի մը, ուր մարդկային իրաւունքները որեւէ ձեւով յարգուած չեն։ 2000 ոստիկաններ զօրակոչի ենթարկուած են եւ Ռիւ տը Ռիվոլին ալ փակուած է ամբողջ այցելութեան ընթացքին, ինչպէս նաեւ մեթրոյի կարգ մը կայաններ։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԿԻՊՐՈՍԻ նորընտիր նախագահները՝ Սահակաշվիլի եւ Փափատոփուլոս ելոյթ պիտի ունենան, Յունուար 28–ին Սթրազպուրկի մէջ Եւրոպայի Խորհուրդի Խորհրդարանական ժողովին առջեւ։ Ելոյթներէն ետք վիճարկումներ տեղի պիտի ունենան Կիպրոսի կացութեան եւ Վրաստանի ժողովրդավար հիմնարկներու մասին։

ԻՍՐԱՅԷԼ եւ Հըզպոլլան համաձայնութեան եկան բանտարկեալներու փոխանակման շուրջ։ Հինգշաբթի, Յունուար 29–ին, Իսրայէլ պէտք է 400 արաբ եւ պաղեստինցի բանտարկեալ յանձնէ, Հըզպոլլան ալ 4 Իսրայէլացի, որոնց մէջ 3 մեռած զինուորներ։

ԼԻԲԻԱՅԻ (ցեղապաշտութեան եւ հակահրէութեան դէմ լիկա) շարժումին 44–րդ համագումարին առթիւ տրուած ճաշին, Յունուար 24–ին, Նախագահը՝ Փաթրիք Կոպէռ խիստ ոճով արտայայտուած է Ֆրանսայի մէջ ծաւալ առնող հակահրէութեան մասին։ Մթնոլորտը գըտած է սպառնալից, ակնարկելով կարգ մը կրօնական կուսակցութեանց ցոյցերուն։ Պատուոյ հիւրը՝ Նիքոլա Սարքոզի, վճռական կերպով պատասխանած է, մեղադրելով բանախօսը որ բոլորովին անտեսած է իշխանութեանց հակազդեցութիւնը։ Հարկ է, ըսած է նախարարը, հանդարտ մնալ, հակասեմական եւ հակացեղապաշտ արարքներու հեղինակները լակոտներ են։

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ Մարս Էքսփրէս խորաչափի ղրկած նկարներու համաձայն, կը հաստատուի որ ջուր կայ Հրատ մոլորակի վրայ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը՝ Տ. տը Վիլփէն, խօսք առնելով Միջազգային Յարաբերութեանց հիմնարկի ուսանողներուն առջեւ, չէ խուսափած յայտարարելու՝ «Զէչէնիան պատերազմի մէջ է» եւ երկար ելոյթի մը մէջ, ողեկոչած է Ֆրանքեւռուսական «մեղսակցութիւնը», պաշտպանելով Եւրոպայի եւ Ռուսաստանի միջեւ նոր «գործընկերութիւն մը»։

C.C.A.F.

CONSEIL DE COORDINATION DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

34, avenue des Champs-Elysées
75008 PARIS

COMMUNIQUE

En décembre 2004, l'Union Européenne statuera sur l'avenir de l'adhésion de la Turquie. Il apparaît clairement au Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France (CCAF) qu'en l'état actuel du rapport de force une intégration sans condition, relayée par une campagne massive de propagande du gouvernement turc, est une possibilité qui ne peut être exclue et qui doit donc appeler la mobilisation de tous les Français d'origine arménienne.

Dans ce cadre, le CCAF demande que l'intégration de la Turquie dans l'Union Européenne soit conditionnée au respect préalable des critères établies par la résolution du Parlement européen du 18 juin 1987 et notamment à la reconnaissance du génocide commis à l'encontre des populations arméniennes et du respect du droit des minorités vivant en Turquie.

Aussi, le CCAF soutient l'organisation sur ce thème par le Comité de Défense de la Cause Arménienne d'une réunion publique qui aura lieu le dimanche 1er février 2004 à 15h30 au Palais des Congrès de Paris (Porte Maillot, Salle Bordeaux). Le CCAF appelle tous les Français d'origine arménienne à s'associer à cette manifestation et à démontrer ainsi leur détermination à faire aboutir leur justes droits.

Cette réunion publique doit être le prélude à l'ensemble des actions engagées sur ce thème au cours de l'année 2004 et le lancement de la grande mobilisation populaire en vue des commémorations du 24 avril qui revêtiront cette année un caractère exceptionnel.

ARA TORANIAN
Président

Paris, le 23 janvier 2004

C O N T R E L A T U R Q U I E D A N S L' E U R O P E

MOBILISATION GÉNÉRALE

Pour l'application de la résolution du 18 juin 1987

M E E T I N G

LE DIMANCHE 1er FEVRIER A 15 HEURES 30

Au Palais des Congrès de Paris (Pte Maillot)

Avec des leaders des Partis politiques français

Contact : contact@cdca.asso.fr
Tél. : 01 44 83 07 02

Comité de Défense de la Cause Arménienne

T H E A T R E A R M E N I E N

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՅՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

C O M E D I E M U S I C A L E
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**

En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures

au Théâtre «G y p t i s»
136, rue Loubon, 13003 Marseille

P.A.F. : 12 Euros

Renseignements :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE

organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

ԼՕԹՕ

Մարսէյլի Պուլվար Օտտօ Լէօլա Սատունի մասնաճիւղին երկրորդ թախտախաղը Կիրակի, Փետրուար 1, կէսօրէ ետք ժամը 15–ին, Պուլվար Օտտոյի Տրնի Բաբէն սովորական սրահին մէջ։

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un

G A L A
AU PROFIT DES ECOLES

Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ–Սարսէլի Սատղիկ մասնաճիւղին երեկոյթը՝
ՄԱՐՏ 13–ԻՆ

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28
MERCREDI
28 JANVIER
2004

LE NUMÉRO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 123 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.867 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.867

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՉԻՆԱՑԻՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՀՈՒ ԺԻՆԹԱՕ ՄԵԾ ՊԱՏԻՒՆԵՐՈՒ ԱՐԺԱՆԱՑԱՒ

Բացառիկ պատիւներով է որ, ընդունուեցաւ Չինաստանի նախագահը՝ Հու Ժինթաօ, օդակայանէն սկսեալ: Պատիւներուն կ'ընկերանային ապահովութեան արտակարգ միջոցներ, քանի, իշխանութենէն դուրս, շատեր դժգոհ են այս այցելութենէն եւ մանաւանդ Ֆրանսայի արտայայտած չափազանցեալ ջերմութենէն: Ֆրանսա կ'ուզէ տնտեսական եւ առեւտրական սերտ կապեր հաստատել, քանի պետութիւնները միայն շահեր ունին եւ ոչ՝ բարեկամներ: Շիրաք չէր վարանած իսկ մինչեւ Օրլիի օդակայանը փութալ անձնապէս դիմաւորելու համար նախագահը եւ զայն ողջունելու: Երկու նախագահները առաջին խօսակցութիւններ ունեցան քիչ ետք Ելիզէի պալատը:

Այս առթիւ, Շիրաք դատապարտեց Թայվանի (Ազգայնական Չինաստան) հանրաքուէի որոշումը, որ Չինաստանի համար «անջատողական» ծրագիր մը կը հետապնդէ: Շիրաքի այս զօրակցութիւնը Չինաստանի ջերմ գնահատումի արժանացաւ, երբ ան շեշտեց. – «Խզել սթաթու քուօն միակողմանի նախաձեռնութեամբ մը, ինչ որ ալ ըլլայ, ներառեալ հանրաքուէ մը, պիտի ձգտէր նախապատուութիւն տալու բաժանումին ի վնաս միութեան»: Ճաշի ընթացքին ալ, Շիրաք կրկնած է՝ «Մեծ սխալ մը կ'ըլլայ: Մեծ պատասխանատուութիւն մը ստանձնել է հրջանին համար»: Նոյն ճաշին ընթացքին Ֆրանսայի նախագահը ակնարկած է նաեւ մարդկային իրաւանց, հրաւիրելով չին իշխանութիւնները որ «վճռապէս յառաջանան ժողովրդավարութեան եւ ազատութեանց ճամբուն վրայ»: Նոյն օրը, Արտաքին նախարար՝ Տ. տը Վիլփէն Պրիւքսէլի մէջ, կը ջանար համոզել Եւրոպական Միութիւնը, որ ջնջէ Չինաստանի զէնք ծախելու արգելքը, բայց, Միութիւնը կը վարանի 1989-ի Թիանանմէնի ձերբակալութիւններէն եւ հալածանքներէն ի վեր: Ֆինլանտա, Դանիա եւ Շուէտ բոլորովին դէմ են: Ըստ իրենց, արգելքը վերցնել պիտի նշանակէր համաձայն գտնուիլ Փեքինի հետ մարդկային իրաւանց մարզին մէջ: Պելժիա եւ Փորթուկալ նաեւ վերապահ են եւ կը սպասեն որ Չինաստան միջոցներ ձեռք առնէ այդ ուղղութեամբ: Ֆրանսա կ'ուզէ որ ջնջումի որոշումը տրուի Մարտ 25-ի եւրոպական վեհաժողովին: Ֆրանսայի համար որոշումը ժամանակավրէպ է, Չինաստան առանձնաշնորհեալ ընկերակից մըն է Եւրոպական Միութեան համար: Գերմանիա, Իտալիա, Սպանիա, Յունաստան եւ Աւստրիա անտարբեր չեն Ֆրանսայի այս պատճառաբանութիւններուն:

Երեքշաբթի օր, չինացի նախագահին օրակարգը բաւական փափուկ էր: Ձախ թեւ աջ, բազմաթիւ երեսփոխաններ մերժած էին ներկայ ըլլալ նիստին, որու ընթացքին Հու Ժինթաօ ելոյթ կ'ունենար Խորհրդարանական բոլոր խումբերէն եկած 90 երեսփոխաններ (բացի համայնավարներէն եւ կանաչներէն) կը գտնեն որ «անընդունելի է որ չին նախագահը Ազգային Ժողով գայ»: Լուքս կը յիշեցնէ որ Հու Ժինթաօ, Թիպէթի կառավարիչ, ահաւոր հալածանք մը գործեց 1988 – 1989-ին ինչ որ պատճառ եղաւ որ «Լհասայի մսագործը» որակուի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 26 / 27)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԵՐԴՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆ

Վրաստանի նորընտիր նախագահ Մ. Սահակաշվիլիի երդման արարողութեան մասնակցած է Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը որ նաեւ ընդունուած է անոր կողմէ: Նախագահը հաւաստած է նոր իշխանութեան Հայաստան – Վրաստան յարաբերութիւններուն նոր թափ տալու վճռականութիւնը: Շեշտած է տնտեսական մարզը ուր ուշադրութեան առարկայ պիտի ըլլան մինչեւ այսօր չգործածուած կարելիութիւնները: Երկկողմանի պատրաստակամութիւն յայտնուած է սերտօրէն գործակցելու եւրոպական համարկումի հարցերուն մէջ:

Հանդիպումին Վ. Օսկանեան Սահակաշվիլիին յանձնած է Ռ. Քոչարեանի շնորհաւորական ուղերձը, Հայաստան պաշտօնական այցի հրաւէրը:

Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարը միօրեայ այցին հանդիպում ունեցած է նաեւ ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարար Գ. Փաուըլի հետ. նիւթ եղած է գլխաւորաբար ահաբեկչութեան դէմ պայքարը, զանգուածային բնաջնջման զէնքերու տարածումը արգիլելու մէջ գործակցութիւնը, ինչպէս նաեւ անշուշտ Ղարաբաղի հարցը: Խօսուած է Մինսկի խումբին ջանքերով շօշափելի արդիւնքի հասնելու կարելիութեան մասին, կարեւոր նկատուած՝ Հայաստանի ու Ազրպէջանի նախագահներուն հանդիպումները:

Նոյն նիւթին մասին Վ. Օսկանեան ըսած է. "Հայ – թուրքական յարաբերութիւններում որեւէ դրական տեղաշարժ չի լինելու ի գին մեր սկզբունքային հարցերի: Ցեղասպանութեան խնդիրը կայ եւ կը շարունակի մնալ մեր օրակարգում: Դա իր ինքնուրոյն գործընթացն ունի, բայց զուգահեռաբար մենք աշխատելու ենք Թուրքիայի հետ, որպէսզի դրական տեղաշարժեր լինեն հայ – թուրքական երկկողմ յարաբերութիւններում":

Վրաստանի նախագահութեան պաշտօնակատար Ն. Բուրջանաձէին Վ. Օսկանեանի հետ հանդիպումին նիւթ եղած հարցերու շարքին կարեւոր տեղ գրաւած է հայեւվրացական գործակցութեան յետագայ զարգացումը, Վրաստանի նոր իրավիճակին ետք:

Վ. Օսկանեան տեսակցած է Պուլկարիոյ, Ուկրանիոյ իր պաշտօնակիցներուն հետ ալ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՓՈԽ – ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Վ. Տրուբնիկով հարցազրոյցի մը ընթացքին յայտնած է թէ Ռուսաստան անհրաժեշտ կը նկատէ կարելի չափով արագօրէն վերսկսիլ Ղարաբաղի հարցին բանակցութիւններուն: Դեկտեմբերին Ժընեւի մէջ Ռ. Քոչարեան – Ի. Ալիեւ հանդիպումը ան կարեւոր համարած է, ըսելով սակայն թէ մէկ հանդիպումով կարելի չէր բոլոր հարցերը շօշափել: Ռուս նախարարը չի կարծեր որ 2004-ին համաձայնութիւնը լուծումի կը յանգի, բայց հարկ է վերսկսիլ բանակցութեան հոլովոյթը: Մանաւանդ որ տարուան ընթացքին Մինսկի խումբին նախագահները կը ծրագրեն գարնան շրջան այցելել, մինչ այդ Երեւանի եւ Պաքուի միջեւ նախապատրաստական շփումներ կազմակերպելու մտադիր ըլլալով:

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՀԱԿԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՋԱՒԱԽՔԻ ՈՒ ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԻՆ ՄԻՋԵՒ

Ջաւախքի հայութեան կողմէ նորընտիր նախագահ Մ. Սահակաշվիլիին ուղղուած շնորհաւորութիւն – դիմումին առընչութեամբ հակադրութեան վիճակ ստեղծուած է երեսփոխան Վան Բայբուրդեանի հետ: Այս վերջինը վրացական մամուլին տուած հարցազրոյցի մը ըսած է թէ յիշեալ շնորհաւորութիւն – դիմումին մէջ տեղ գտած ինքնավարութեան նշումը Ջաւախքի բնակչութեան մեծ մասին կարծիքը չէ որ կ'արտայայտէ, այլ միայն փոքրամասնութեան մը. հետեւաբար, Ջաւախքի բնակչութեան պէտք չէ վերագրել ինքնավարութեան պահանջ մը:

Դիմումնագրին հեղինակ խորհուրդը հակազդած է, յայտնելով որ Թիֆլիս ղրկուած գրութիւնը բխած է շրջանի ամէն մէկ հայու ոգիէն եւ ինքնավարութեան պնդումները արդիւնք են զարգացած Ջաւախք ու հզօր Վրաստան տեսնելու անկեղծ մտահոգութեան: Անոնք աւելցուցած են որ Թիֆլիս նստած երեսփոխանը չի կրնար գիտնալ ու ըսել թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ Ջաւախքի մէջ:

ՎԱՐՉԱՊԵՏ Ա. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒԷՏԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ

Յունուար 26-ին Շուէտի մայրաքաղաքին մէջ բացուած է ցեղասպանութեան նիւթով միջազգային չորրորդ համաժողովը որուն մասնակիցներէն է վարչապետ Ա. Մարգարեանի գլխաւորած հայաստանեան պատուիրակութիւնը:

«Ցեղասպանութեան կանխարգիլում, սպառնալիքներ եւ պատասխանատուութիւն» խորագրուած համաժողովը բացուած է Շուէտի վարչապետին խօսքով, ապա ուղերձով մը ներկաներուն դիմած է ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղարը: Բացումին ներկայ գտնուած է Շուէտի թագաւորը: Մասնակից երկիրներուն թիւը եղած է շուրջ վեց տասնեակ:

Առաջին օրուան առաջին լիագումար նիստին ելոյթ ունեցած է Հայաստանի վարչապետ Ա. Մարգարեան: Առաջարկած է 2005-ը ի յիշատակ Ի. դարու առաջին ցեղասպանութեան 90-ամեակին, Բ. աշխարհամարտի աւարտին 60-ամեակին եւ սթոքհոլմեան քառամեայ այս համաժողովներու արդիւնաւէտ եզրափակման, ՄԱԿ-ի կողմէ հռչակել «Պատերազմներու, ցեղասպանութիւններու, տեղահանումներու եւ ժողովուրդներու իրաւունքներուն ոտնահարման դէմ պայքարի եւ ոգեկոչման տարի»:

Ա. Մարգարեան ըսած է որ Հայաստան կը պաշտպանէ Ուաշինկթընի ցեղասպանութիւններու զգուշացման եւ կանխարգիլման հիմնարկին գործունէութիւնը, անոր ութ հիմնական սկզբունքները:

Համաժողովի շրջանակներուն մէջ Ա. Մարգարեան հանդիպում կ'ունենայ Շուէտի վարչապետին, Արտաքին գործերու նախարարին, Հայկական համայնքին ներկայացուցիչներուն հետ:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹՂԹԱԾՐԱՐԻՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ

Նոյն համաժողովին ներկաներուն բաժնուած հայկական ցեղասպանութեան թղթածրար մը Թուրքիոյ Շուէտի դեսպանին հակազդեցութեան պատճառ եղած է: Ան առարկած է, ըսելու որ նման նախաձեռնութիւն նախատեսուած չէր եւ թէ Օսմանեան իշխանութիւններու նման վերագրումներ կատարել դիւանագիտական անվայել կեցուած է:

Դեսպան Թ. Պայէր համաժողովին կազմակերպիչներուն դիմած է, բողոք յայտնելու եւ կրկնելու համար թէ այդ նիւթը պէտք է պատմաբաններուն ձգուի:

Շուէտացի երկու պատմաբանի կողմէ գրի առնուած բնագիրը որ հակազդեցութեան տեղի տուած է, կ'ըսէ որ Օսմանեան պետութիւնը իր հայ քաղաքացիներուն ցեղասպանութիւն կիրարկած է, յետագային Նացիական Գերմանիան ալ նոյն օրինակով ձեռնարկած է Հրեաներու ցեղասպանութեան: Նոյն բնագիրը տեղ տուած է նաեւ այն տեսակէտին թէ Պալքանեան պատերազմին ու Ա. աշխարհամարտին Գերմանիա Օսմանեան կայսրութեան հետ սերտ գործակցութիւն ունեցած է, ուստի ուղղութիւն տուող մը եղած է 1915 – 1918-ի Հայերու ցեղասպանութեան:

Թուրք մամուլը (Յունուար 27) արձագանգելով պատահարին, կը գրէ թէ ան կրնայ պաղ հովեր փչել տալ շուէտեւթուրք յարաբերութիւններուն վրայ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՆԱԽԿԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ ԲՈՂՈՔԸ ՄԵՐԺՈՒԱԾ

Ռուսաստանի Գերագոյն դատարանը մերժած է նախկին, կարգալոյծ առաջնորդ Տիրան Արք. Կիւրեղեանի բողոքը ընդդէմ Մոսկուայի քաղաքային դատարանին որոշումին: Գերագոյն դատարանին վճիռով հաստատուած է որ իր կողմէ «Մոսկուայի հայ առաքելական եկեղեցի» անունով ստեղծուած կազմակերպութեան որպէս անկախ կրօնական կառոյց արձանագրութիւնը յարիր չէ Հայց. Եկեղեցիին կանոնադրութեան: Նաեւ կը հակասէ խղճի ազատութեան եւ կրօնական կազմակերպութիւններու օրէնքին: Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը իր գոհունակութիւնն ու գնահատանքը յայտնած է

(Շար.ը Գ. էջ)

ԿՈՎԿԱՍԸ ԴՐԱՑԻ Կ'ԸԼԼԱՅ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Եւրոպական Միութեան Արտաքին գործերու նախարարներուն խորհուրդը Յունուար 26-ին Պրիւքսէլի մէջ գումարուած ժողովին նիւթ ըրած է Հարաւային Կովկասի երկիրներուն – Հայաստան, Վրաստան, Ազրպէջան – «Ընդարձակուած Եւրոպա» ծրագրին ընդգրկումի հարցը: 2003 Մարտին երբ ծրագիրը կեանքի կը կոչուէր, այդ շրջանը նկատի առնուած չէր ակրելի հեռանկարներու շարքին: Կատարուած բացառումը շրջանի դէպքերուն մեծ մասին կողմէ անհասկնալի նկատուած էր ու քննադատուած:

Յունուար 26-ի ժողովին որուն մասնակցած է նաեւ խորհուրդին ընդհանուր քարտուղար եւ արտաքին քաղաքականութեան ներկայացուցիչ Խաւիէր Սոլանա, որոշուած է մինչեւ յառաջիկայ Յուլիս, իրլանտական նախագահութեան աւարտէն առաջ, յանձնարարել որ կովկասեան այս երեք երկիրները եւս ընդգրկուին «Ընդարձակուած Եւրոպա» ծրագրին մէջ:

Դայ Դալի Եւրոպայի յանձնախումբը Յունուար 27 Թուակիր հաղորդագրութեամբ մը տեղեկացուցած է որոշումը ու գոհունակութիւն յայտնած կատարուած սրբագրութեան համար:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

-44-

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԽՍԵԲԻՈՍ

ՏԱՐՈՒԱՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ «ՊԻՍՆԻՍՆԵՐԸ»

Անկախացած Երեւանը համեմատաբար երիտասարդ քաղաք է. չունի ոչ մէկ մընայուն աւանդութիւն: Միայն ՊՌՈՇԵԱՆ փողոցն է որ կրնայ ինքնութեան իրաւունք ստանալ որպէս ԽՈՐՈՎԱԾԱՆՈՑՆԵՐՈՒ ՓՈՂՈՑ: Այսօր Պռոշեան ըսողը միայն խորովածանոց կը հասկնայ. մըտքին ծայրէն անգամ չանցնիր Աշտարակի զաւակ, անցեալ դարու շնորհալի գրող ՊԵՐՃ ՊՌՈՇԵԱՆԻ մասին. այսպէս է ժամանակի ընթացքին արժէքի ըմբռնումներն ալ փոփոխութեան կ՚ենթարկըւին:

Աբովեանն ալ մոռցուած է, Երեւանի ժողովուրդին վէրքի այդ հանճարեղ երգիչը ... հարցուցէք անցորդի մը անմիջապէս ձեզի փողոցը ցոյց կու տայ ... ուր կան Կինօ Մոսկուան, Երեւան պանդոկը, Փափակալըն, Մարգօ Փոլօն...

Հիմա Երեւանի մէջ ամէն ինչ ամէն տեղ կարելի է գտնել, բաւ է չուկայ ունենայ .. առնենք ծաղիկներու պարագան: Չկայ թաղամաս, փողոց, անկիւն, հրապարակ ուր ծաղկավաճառ մը հաստատուած չըլլայ: Անոնք երկու տեսակի կը բաժնուին. կան ծաղկեպսակի մասնագէտները որ միայն յուղարկաւորութիւններու ծառայութիւն կ՚ընեն եւ պարզ ծաղիկներունը կամ ծաղկեփունջերուն:

Առաջինները անդադար կը գործեն, մինչեւ ուշ ժամեր, նաեւ կիրակի եւ տօնական օրեր ... որքան որ պետութիւնը արգիլած է այդ օրերուն մահանալը... խեղճերը միայն վերջին ճամբորդութեան պարագային կրնան ազատօրէն ցոյց տալ իրենց որոշումին անկախութիւնը, առանց տուգանուելու կամ բանտարկուելու:

... Եւ որովհետեւ ժամանակէն առաջ մեռնողներուն թիւը օրէ օր կ՚աճի, ինքնաբերաբար կ՚աճին նաեւ ծաղկեպսակի վաճառականները: Եկամուտի կանոնաւոր եւ հաստատ աղբիւր է: Անոնցմէ շատերը համալսարանական բարձր վկայականով երիտասարդներ են որ բազմանդամ ընտանիք ապրեցնելու պարտականութիւն ունին:

Երկրորդ խումբին զարգացումը, ծաղկեփունջերու վաճառականները, ծնունդ է մեր զգացականութեան: Հակառակ տնտեսական դժուար պայմաններու կ՚ուզենք միշտ յայտնել մեր սէրը, գնահատանքի զգացումները ընտիր ծաղիկներով: Երեւանի սրահներուն բեմերը յաճախ ծաղկավաճառի «սիւփէրմարքէթի» երեւոյթ կ՚առնեն հոն թափուած ծաղիկներու առատութենէն:

Վերջերս ԴԵՂԱՐԱՆՆԵՐՆ ալ (Դեղատուն եւ Ապթէկա կոչուած) զարմանալի աճում ունեցած են Երեւանի մէջ...: Քաղաքականութեան նշա՞ն թէ հիւանդութիւններու բազմացում: Պիտի նախընտրէի որ անուշավաճառները շատնային:

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀ... կարծէք մէկ օրէն միւսը երեւանցի իգական սեռը տգեղցաւ եւ անհրաժեշտ կարիք ունեցաւ այս սրահներու մասնագէտներուն դիմելու որպէսզի վերադառնէ իր կորսնցուցած գեղեցկութիւնը ... բոլորն ալ օտար անուն ունին ... Լէյլի, Մելոտի, Ֆուֆու, Լուլու... մինչեւ իսկ գերմանական հաստատութիւն մը քաղաքին զանազան կարեւոր թաղամասերուն մէջ կեդրոններ բացած, կ՚ըսեն որ ընտիր յաճախորդներ եւ նոյնքան ընտիր եկամուտ ունի: Հակառակ գեղեցկութեան սրահներու բազմանալուն, որոշ տարիքէ մը վերջ կիներու վիճակին վրայ բարեփոխութիւն չի նկատուիր: Յատկապէս ակռաներու խընամքին մէջ ընդհանրապէս Հայաստանի մեր հայրենակիցները չափազանց կը թերանան: Տակաւին կան միջին տարիքի այր մարդիկ եւ կիներ, որ ազերի–թաթարական սովորութիւններու համաձայն, ոսկի կաղապարներ անցընել տըւած են իրենց կարգ մը ակռաներուն վըրայ որպէս ունեւորութեա՞ն թէ գեղեցկութեան նշան ... յաճախ կէս–ճիւաղային երեւոյթ առնելով: Բարեբախտաբար երիտասարդ սերունդը շատ աւելի ուշադիր է նման «խուժական» սովորութիւններէ հեռու մնալու:

«ՊԷՆԶԱԿԱԼՈՆՔ» այնքան հնչուն է որ ատեն մը Ռուս իշխանային անուն կը կարծէի: Երբ ստէպ կրկնուիլ սկսաւ, հասկցայ որ մեծ թիւրիմացութեան մը մէջ կը գտնուիմ ... Կնդրիտի կայանին հայաստաներէն կոչումն է: Պէնզակալոնքները հիմա ամէն տեղ են: Եկամուտի ջրվէժ դարձած են. ժողովուրդը կաթիլ – կաթիլ քամելու անարիւն միջոց: Թէեւ կնդրիտի գինը կէսն է եւրոպական եկամուտներու համեմատութիւնը պահելու պարագային, պէտք է 15 անգամ, առնուազն, պակաս ըլլար անկէ ... Ներածումը մի քանի անձերու ձեռքն է, պետական կառոյցներուն մէջ լաւ թափանցած: Քարիւղի կայանները իրենց տէրերուն նման ռուսախօս են, թէեւ Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է, բայց հոն կարծէք ամէնքը միասին երդում ըրած են հայերէն ոչ մէկ բառ գործածելու...

Երբ ձեր կառքը կայարան մը մտնէ, պէտք է ընտրութիւն կատարէ Պէնզի՞ն, Փէթրո՞լ թէ սալեարկա պլոտի լցնէ. հազիւ առնելիքը որոշէ, պէտք է զատէ սուպէրի, բրեմիումի եւ նորմալի միջեւ ... եթէ անիւները հարց մը ունին կարելի է քովի դուռը Վուլքանիզացիայի յանձնել, հոն պալամասուրումն ալ կը կատարեն եւ ամէն ինչ տգեղէն յետոյ Մոյքա կը մտնէ լուացուելու ... բայց չմոռնաք որ երկրին պետական լեզուն հայերէնն է:

... Եւ յոգնած կը վերադառնաք տուն, ուր հայերէն ժապաւէնի մը վերջին պատկերը միայն կը հասնիք տեսնելու... կ՚ուզէք գիտնալ թէ ի՞նչ ֆիլմ էր հաղորդուածը ազգային հեռատեսիլի առաջին կայանէն (երկրորդը չկայ տակաւին)... կը սկսի շարքը անուններուն. Օպէրատորը, սցենարի հեղինակը, ռէժիսորը, մոնտաժ, ասիստենտը, գամէրամէնը, կինոզուտիան, թէլէստանցիան, ծափխնորը ... եւ կ՚իմանաք որ պետական կեդրոնի մը մէջ պատրաստուած է այդ ժապաւէնը ու կը ցաւիք որ հայ ըլլալով հանդերձ մեծ բան մը չկարողացաք հասկընալ... համբերութիւն...:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Տիրամայր Նարեկի Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 30–ին, համերգ մը տրուած է Նահատակ առաջնորդ Իգնատիոս Արք. Մալոյեանի յիշատակին, որուն նախագահած է Սալիտ Մալոյեան: Երեկոյթին բացումը կատարուած է տէրունական աղօթքով եւ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Գէորգ Ծ. Վրդ. Զապարեանի բարի գալստեան հակիրճ խօսքով: Համերգին առաջին մասին մէջ ընդգրկուած էին Շոփէնէն, Փուչինիէն, Մոցարթէն, Ռապոյէն, Կունոյէն, Ռ. Մելիքեանէն եւ Շուպէնթէն գործեր: Նախքան Բ. մասին անցնիլը, Հ. Գէորգ Զապարեան, հայերէն, արաբերէն եւ ֆըրանսերէն ներկայացուցած է Նահատակ հոգեւորականին կեանքն ու գործունէութիւնը, որպէս իր հօտին նուիրուած հայրենասէր հովիւ մը, որ նախընտրած էր նահատակուիլ 46 տարեկանին, բազմաթիւ չարչարանքներու ենթարկուելէ ետք, Մարտինարնակ 417 հաւատացեալներու հետ, 1915, Յունիս 11–ին: 2001, Հոկտ. 7–ին, պատարագի ընթացքին, Պապը, քարոզին մէջ, պաշտօնապէս երանացումը հռչակեց Իգնատիոս Արք. Մալոյեանի: Յայտագրին Բ. մասին մէջ ունկնդրուած են Ռ. Մելիքեանէ, Լիսթէ, Ա. Տիգրանեանէ, Ա. Յարութիւնեանէ, Վերտիէ, Ռախմանինովէ, Ս. Ֆրանքէ գործեր: Աւարտին տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, եկեղեցւոյ յարակից սրահին մէջ:

ԳԻՏԱԿԱՆ – ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ

ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱՍՏՈՒԱԾԸ

Ո՞րն է գիտնականներու ներկայ կեցուածքը Աստուծոյ դասական գաղափարին դիմաց՝ իւրացուած կրօնական աշխարհին կողմէ եւ ընդհանրացած հաւատացեալներու մօտ:

Հրաշագործ արարքներու իրերայաջորդ ստեղծման վրայ հիմնուած ամենակարող Աստուծոյ աւանդական տեսակէտին դէմ, տիեզերքի կարգաւորումը ապահովող ճարտարապետ Աստուծոյ գաղափարը գիտնականներու տեսակէտը կը կազմէ: Այս վերջինները ըլլան անաստուած թէ հաւատացեալ:

«Գիտութիւն առանց կրօնքի կը կաղայ, իսկ կրօնքը առանց գիտութեան կոյր է»: Այս խօսքը կը պատկանի Այնշթայնի: Ան հաւատացեալ մը չէր, եթէ այս վերջին որակականը ընդունինք իր դասական իմաստով, սակայն եւ այնպէս մեծ գիտնականը պաշտամունքի հասնող խոր յարգանք կը տածէր «բնութեան» հանդէպ որ իրեն կը ներշնչէր տիեզերական տարողութեամբ կրօնական զգացում մը, զինք առաջնորդելով տիեզերքի խորհուրդներու լուսաւորման իր անվերջանալի որոնումներուն մէջ: Շատ մը այլ գիտնական, բնագէտ եւ մանաւանդ աստղագէտներ կը բաժնեն այս խորունկ յարգանքը ընդդէմ բնութեան ապշեցնող տաղանդին եւ մաթեմաթիկական ճշգրտութեան: Ոմանց համար այս պրպտումը հոգեկան փնտռտուքի մը նկարագիրը կը դրսեւորէ:

Գիտութեան եւ կրօնքին փոխադարձ կապերուն վերաբերեալ շարք մը դասախօսութիւններ տրուած, գիրքեր եւ վաւերագրեր լոյս տեսած են այս վերջին տարիներու ընթացքին: Անուանի գիտնականներ, ինչպէս Սթէֆըն Հաուքինկ, Սթէֆըն Ճ. Կուլտ եւ Ռիչըրտ Տաուքինս հետզհետէ աւելի համարձակութեամբ կ՚արտայայտուին Աստուծոյ գաղափարին եւ կեանքի նշանակութեան շուրջ, մեծ ոստում մը ընելով իրենց մասնագիտութեանց մարզերէն դուրս: Հակառակ որ վերոյիշեալ գիտնականները ընդհանրապէս իբրեւ անաստուած ճանչցուած են, իրենց նուազ ծանօթ գործակիցները ուղղակի կրօնական դաւանանք կը ցուցաբերեն: Անոնցմէ ոմանք նոյնիսկ աստուածաբանութիւն ուսանած եւ եկեղեցական ձեռնադրուած են: Ամենացայտուն օրինակը Պերքըլէ համալսարանի գիտութեան կրկնակի տոքթոր Ռապըրթ Ռասըլն է որ զուգահեռաբար կը վարէ թէ «աստուածաբանական կեդրոնը» եւ թէ «բնական գիտութեանց» ամպիոնը, քաջալերելով հիմնել շինիչ երկխօսութիւն գիտութեան եւ կրօնքի միջեւ, կազմակերպելով դասախօսութիւններու շարքեր եւ հետազօտութեան ծրագիրներ:

Գիտութեան եւ կրօնքի փոխադարձ մերձեցումին լաւագոյն արտայայտութիւնը Չարլզ Տարուինի բարեշրջումի տեսութեան դէմ դիրքաւորումի հիմնական փոփոխութիւնն է: Այսօր Եան Պարպըրի նման աստուածաբաններ կատարելապէս հաշտ են այն գաղափարին որու համաձայն կեանքը միլիառաւոր տարիներու ընթացքին յեղաշրջումի ենթարկըւած է, արկածային փոփոխութիւններուն պատճառած բնական ընտրողականութեան հետեւանքով: Ըստ Պարպըրի այս աստիճանաւոր յեղաշրջումին փոփոխութիւններու շարքին ամբողջութիւնը միջոց մըն է Աստուծոյ համար, իր ստեղծագործութիւնը կատարելագործելու միտող:

Տիեզերքի ծագումին վերաբերեալ «Ահաւոր Պայթում»ի նշանաւոր տեսութիւնն ալ աստուածաբանական տեսանկիւնէ որեւէ խնդիր չի յարուցաներ – Ս. Հաուքինկ մեծ աղմուկ հանեց իր այն յայտարարութեամբ որ տիեզերքի ծագումը բացատրող այս տեսութիւնը Աստուծոյ ալ որեւէ տեղ չի ձգեր քանի որ «քուանթական բնագիտութիւնը» ամբողջական բացատրութիւնը կը բերէ ոչինչէն տիեզերքի ստեղծման բնական հոլովոյթին: Յամենայն դէպս, Հաուքինկի գրգռիչ արտայայտութիւնը ներշնչուած է քրիստոնէական շատ տարածուած եւ նոյնքան սխալ աւանդական «ex nihilo» (ոչինչէ առաջ եկած) յղացումէն տիեզերքի ստեղծման վերաբերեալ: Այս վերջինը չի նշանակեր որ Աստուած տիեզերքը ճշգրիտ պահու մը ստեղծեց, այլ՝ Ան է որ ապահովեց յաւիտենական կարգ ու սարքը իրաց բնական համակարգին:

Այս չփոթը ծնունդ առած է ուղղակի ժամանակին մասնայատուկ նկարագիրէն: Ե. դարէն ի վեր կը յայտնէր թէ երկիրը ստեղծուեցաւ ժամանակի ընթացքին եւ ոչ թէ ժամանակի յատուկ մէկ պահուն: Ուրիշ խօսքով Աստուած պէտք չէ ներկայացուի իբրեւ էակ, որ ժամանակի հոլովոյթին մէջ յաւիտենապէս գոյութիւն ունեցած ըլլայ եւ տրուած պահու մը որոշած ըլլայ տիեզերքը կառուցանել: Մշտնջենական Աստուածը, ընդհակառակը, բոլորովին ժամանակէ դուրս տեղ մը կը գրաւէ: Աստուած այսպէսով ոչ միայն նիւթին ստեղծողն է, այլ նաեւ ժամանակին: Այս պարագան այսօրուան գիտական լեզուով թարգմանի «Ահաւոր պայթում»ի երեւոյթին հաստատմանը, այնպէս ինչպէս նկարագրուած է Այնշթայնի ընդհանուր յարաբերականութեան տեսութեան եւ քուանթական բնագիտութեան մէջ:

Ընթացիկ տիեզերական նախատիպարին համաձայն, ահաւոր պայթումը կը ներկայացնէ մէկ կողմէն նիւթին յանկարծական երեւումը ուժանիւթի հզօր պայթիւնի մը հետեւանքով, նաեւ միջոցին եւ ժամանակին ծագումը: Աւելի պարզ ձեւով՝ ահաւոր պայթումէն առաջ ժամանակը գոյութիւն չունէր:

Ոչ – գիտնականներ յաճախ զարմանքով նկատած են որ տեսական – բնագիտութեան խորհրդաւոր հաւասարութիւնները կամ սեւ – խոռոչներու եւ քուանթական մեքենականութեան տիրող տարօրինակ աշխարհը կարող են տեսակ մը կրօնական եռանդ ներշնչել: Այս պարագան ըստ էութեան երեւցածին չափ ալ տարօրինակ չէ, որովհետեւ պատմութիւնը ճշդած է որ գիտութիւնը աստուածաբանութեան աղջիկն է: ԺԷ. դարու եւրոպական մըտածողութեան տիրապետած է միաստուածական գաղափարապաշտութիւնը, ըստ որուն Աստուած իր համակարգը պարտադրած է բնութեան տրամաբանական ծրագիրի մը համաձայն: Կրօնական այս համակարգին կեդրոնը տեղ կը գրաւէ այն գաղափարը որուն համաձայն տիեզերքը կրնար տարբեր ըլլալ, սակայն ան ստեղծուեցաւ իր ուրոյն օրէնքներով եւ յատկութիւններով, համաձայն աստուածային բարի կամեցողութեան: Զուգահեռաբար, մարդը կը ձգտէր Աստուծոյ պատկերին համաձայն ստեղծուած ըլլալ, մարդ արարածը կրնայ հասկնալ, գոնէ մասամբ, Աստուծոյ հսկայ տիեզերական յղացքը: Այսպէսով բնագիտութեան առաջնորդ տիտաններ՝ Կալիլէ, Քեփլեր եւ Նիւթըն կը խորհէին որ իրենց հետազօտական աշխատութիւնները կը ծառայեն քօղազերծելու Աստուծոյ գործը: Ամփոփելով, գիտութիւնը մարդուն կ՚առաջարկէ նշմարել աստուածային ոգին: «Բնական աստուածաբանութիւն» բացատրութիւնը գործածուեցաւ այն խումբ մը գիտնականներուն կողմէ որոնք Աստուծոյ գոյութեան ապացոյցը կը փնտռեն բնութեան գործելակերպին մէջ, ընդդէմ անոնց որոնք կը հաւատան աստուածային երեւման գաղափարին՝ աղօթքին եւ միսթիսիզմին ընդմէջէն:

ԺԸ. դարուն, գիտութիւնն ու աստուածաբանութիւնը կը սկսին իրարմէ զատուիլ: Մասնաւորապէս Տարուինի 1859–ին լոյս տեսած «Էակներու տեսակներու ծագումը» գործին հրատարակութենէն վերջ է որ այս յարաբերութիւնը իր ամենացած մակարդակին իջած էր: Այսօր գիտնականները ընդհանուր առմամբ կը կարծեն որ իրենց աշխատութիւնը աստուածաբանութեան հետ գոյզն աղերս չունի: Մինչդեռ, նոյնիսկ ամէնէն համոզուած անաստուածներն իսկ անգիտակցաբար միաստուածական հին տեսակէտին կապուած կը մնան: Տեսակէտ զոր չեն բաժնած բոլոր մշակոյթները: Միաստուածական տեսակէտին կողմնակիցներուն համաձայն, առանց տիեզերքի տրամաբանական հասկնալի բնոյթին «հաւատք» ունենալու, կարելի չէ գիտնական ըլլալ: Հոս հաւատք բառը ճշգրիտ բառն է: Գիտութիւնը չի կրնար ապացուցանել որ

բնութիւնը պէտք է ըլլայ այնպէս ինչպէս որ է: Մինչդեռ ան կատարելապէս կը գործէ եւ բազմաթիւ գիտնականներ կ'ընդունին այն սկզբունքը որուն համաձայն բնութիւնը նախապէս ծրագիրի մը կամ գաղափարի մը կը հետեւի, նոյնիսկ անգիտանալով որ ի՞նչ է այդ:

Գիտութեան վերջին տասնամեակներուն արձանագրած «շշմեցուցիչ» նուաճումները մասամբ կարող են բացատրութիւն մը բերելու գիտութեան եւ կրօնքի միջեւ ծագում առած նորագոյն մօտեցումին: Դարերու երկայնքին, տիեզերքի ծնունդը, կեանքի ծագումը, ժամանակին եւ գիտակցութեան իսկական բնոյթը, տիեզերքին վերջնական ճակատագիրը կամ վախճանը եւ նման նիւթեր գիտական հետազօտութեանց ոլորտներէն հազարաւոր մղոններ հեռու էին եւ բոլորովին լքուած աստուածաբանական եւ փիլիսոփայական երազանքներու աշխարհին: Այսօր, ընդհակառակը, այս նիւթերը, կարեւոր տոկոսով տեղ կը գրաւեն գիտական հետազօտութեանց մէջ, նիւթեր որոնք կրօնաւորներու եւ միսթիքներու տարբեր գաղափարախօսութեանց մաս կը կազմէին: Այս նիւթերուն գիտական տեսանկիւնէն վերարծարծումը անխուսափելիօրէն գոյութեան գաղափարին շուրջ խորունկ հարցականներ կը ստեղծէ, թէ ինչո՞ւ երկիրը տրամաբանական եւ բանաւոր է, թէ ո՞ւրկէ կու գան բնութեան օրէնքները:

Հոս հարցը բացարձակապէս գիտական միտում չունի այլ աւելի բնազանցական: Գիտնականին գործը կը կայանայ բնութեան օրէնքները այնպէս ինչպէս որ են նկատի առնել եւ աշխատութեան լծուելու մէջ: Բայց ոմանք չեն գոհանար ընդունելով գոյութիւնը տիեզերքի մը որ կը ներկայանայ պարզապէս իբրեւ համաչափ, հրաշքներու կատարեալ ամբողջութիւն մը: Եւ հարց կու տան թէ ի՞նչ պիտի ըլլար աշխարհը եթէ օրէնքները տարբեր ըլլային կամ բնաւ օրէնք գոյութիւն չունենար: Արդեօք կեանքն ու գիտակցութիւնը տարբե՞ր իրողութիւններու մէջ պիտի զարգանային: Գոյութիւն պիտի ունենա՞ր մէկը զանոնք դիտարկելու համար:

Հետաքրքրական է դիտել տալ որ կարելի է քննարկել նմանօրինակ հարցեր մաթեմաթիկական մանրատիպերու շնորհիւ: Ի՞նչ պիտի ըլլային հետեւանքները՝ որ օրինակ եթէ քաշողութեան ուժը քիչ մը աւելի զօրաւոր ըլլար կամ կորիզային ուժը քիչ մը աւելի տկար: Տիեզերքը ի՞նչ ուղղութեամբ պիտի տարբերէր ներկայի իր վիճակէն եթէ միջուկային փրոթոնները քիչ մը աւելի ծանր ըլլային, կամ թէ միջոցը փոխանակ երեքի չորս տարածային բաղկացուցիչ ունենար: Իսկ եթէ «ահաւոր պայթում»ը քիչ մը աւելի ուժգին ըլլա՞ր: Բնագէտները այս կարգի հաւանականութիւնները ուսումնասիրած են եւ յանգած այն եզրակացութեան թէ, ընդհանուր օրէնքով մեր այժմու տիեզերքը յատկանշող պայմանները յարաբերաբար ինքնուրոյն բնոյթ կը ներկայացնեն: Ուրիշ խօսքով՝ իրաց կարգին ամենաչնչին տոկոսով փոփոխութիւնը կրնար պատճառ հանդիսանալ արեւի նման հսկայ աստղի մը անհետացումին, նաեւ ծանր տարրերու կազմութեան արգիլման, բնութեան մէջ: Այս պայմաններու մէջ բնածուխի վրայ հիմնուած կեանքի մը երեւումը անկարելի պիտի դառնար: Ամփոփելով կարելի է ըսել որ մեր առանձնաշնորհեալ դէպի ներկայ վիճակը փոքր թիւով մաթեմաթիքական հաւասարութիւններու եւ յարակից օրէնքներու փափուկ հիման վրայ կայացած է: Այս չէ՞ միթէ պատճառը որ անգլիացի աստղաբնագէտ Հոյլին ըսել տուած է թէ տիեզերքը «նախապատրաստուած հարուած» մըն է:

Քաղեց՝ Ս. ՇԷՐԻՔ

(Մնացեալը յաջորդով)

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԳՈՒՄԳԱՊՈՒԻ մէջ, Յունուար 11-ին, տօնուած է Գարակէօզեան Տան 90-ամեակը, նախ առաւօտեան պատարագով տեղւոյն Աթոռանիստ Եկեղեցւոյ մէջ, ապա Պէզճեան սրահը Սիրոյ սեղանի մը շուրջ: Օրուան հանդիսութեանց նախագահած է Մեսրոպ պատրիարք: Խուռներամ բազմութիւն մը ներկայ եղած է Պէզճեան սրահը: Հանդիսավարը եղած է Ժագլին Երմէն, բարի գալուստի խօսքը արտասանած է կարգադիր յանձնախումբի ատենապետ՝ Տիգրան Կիւլմէզեան, որ նաեւ տեղեկութիւններ տուած է վարժարանի հիմնադրութեան եւ պատմութեան մասին: Իր ելոյթէն ետք, մեծ պաստառի մը վրայ, ցուցադրուած է Գարակէօզեան Տան ներքին կրթական եւ ընկերային կեանքը ցոլացնող ճաշակաւոր ժապաւէն մը: Արտայայտուած է տնօրէնուհի Արմաւենի Միրօղլու, որ մեկնելով Դ. Վարուժանի մէկ բանաստեղծութենէն, տուրք մատուցանած է Տիգրան Գարակէօզեանի յիշատակին: Խօսք առած է Շիշլիի քաղաքապետ՝ Սարըկիւլ, որ փափաք յայտնած է որ Շիշլիի մէջ տարածուած մշակութային խճանկարը տարածուի ամբողջ Թուրքիոյ մէջ: Գեղարուեստական յայտագրէն ետք, «Հուսկ Բանքը» արտասանած է Մեսրոպ պատրիարք: Ան, նախ, ցաւ յայտնած է որ քաղաքապետին մեկնումէն ետք շատեր եւս մեկնած են, առանց իսկ սպասելու որ օրուան նախագահը փակէ հանդիսութիւնը: Շեշտած է՝ «Պէտք է լաւ հասկնանք այն պատկանելիութիւնները զորս մենք մեր մասին կը գործածենք, օրինակ երբ հայ կ'ըսենք, պէտք է գիտնանք հայօրէն ապրիլ: Ուրեմն, մանաւանդ պատուոյ սեղանին վրայ նստողները, ով ալ ըլլան, ինչ բարերարութիւն ալ ըրած ըլլան,, անարգած կ'ըլլան երբ սեղանը կը թողուն ու կ'երթան: Ասիկա հայօրէն ապրիլ չէ, ասկէ ետք, այս սեղանին վրայ, կազմակերպիչները թող նստեցնեն այն անձերը, որոնք պիտի գիտնան թէ պէտք է նստին մինչեւ վերջ»:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Թէքէեան կեդրոնի «Մէթր Հրաչեայ Սեդրակեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 19-ին, տեղի ունեցած է կլոր սեղան մը «Սպիտակ Ջարդի ճանապարհին» խորագրով, կազմակերպութեամբ՝ Թէքէեան Մշակութային Միութեան համալսարանական վարչութեան: Բացման խօսքը արտասանած է Մարալ Պապոյեան, որ նշած է թէ 1918 Մայիսին, հայ ժողովուրդը դիմագրաւած է ֆիզիքական բնաջնջման վտանգը, սակայն կրցած է շրջանցել զայն եւ նոյն վտանգը այսօր եւս կը սպառնայ Հայութեան: Իր խօսքի աւարտին, դիտել տուած է որ այսօր հաշուետու ենք պատմութեան առջեւ եւ պէտք է հաստատ կերպով շարունակենք Սարդարապատի հերոսներու ուղին: Յովիկ Ներսէսեանի հանդիսավարութեամբ կայացած կլոր սեղանի մասնակիցները՝ Պարթեւ Վ. Կիւլիմեան, Յակոբ Բագրատունի, Յակոբ Կէրկէրեան եւ Հրայր Հովիւեան անդրադարձած են հայութեան դիմագրաւած մեծ ու ճակատագրական օտարամոլութեան եւ թրքամոլութեան: Ձեռնարկի աւարտին, դասախօսները պատասխանած են ներկաներուն հարցումներուն:

ԱՅՆՃԱՐԻ (Լիբանան) մէջ, Դեկտեմբեր 21-ին, նախաձեռնութեամբ Հ.Յ.Դ. «Կարմիր Լեռ» կոմիտէութեան դաստիարակչական յանձնախումբին ոգեկոչուած է նախկին քաղաքապետ, վերջերս մահկանացուն կնքած Լոս-Անճըլըս, Յարութիւն Շէրպէթճեանի յիշատակը: Ան Այնճարի քաղաքապետ եղած է 1963-էն 1990: Հոգեհանգստեան պաշտօն մը կատարուած է Ս. Պօղոս եկեղեցւոյ մէջ, որու աւարտին, կոմիտէութեան անունով խօսք առած է Յակոբ Այնթապլեան:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Ն. Աղբալեան — Հ.Մ.Ը.Մ.» մարզամշակութային համալիրի Ս. Թովմասեան սրահին մէջ, Դեկտ. 19-ին բացումը կատարուած է «Հայրենի Աշխարհ» լուսանկարչական ցուցահանդէսին, որու հասոյթը կը յատկացուէր «Ազդակ» օրաթերթի ֆոնտին: Գործերուն հեղինակն էր լիբանանահայ արուեստագէտ՝ Լեւոն Թաչճեան: Ձեռնարկը հովանաւորած էր Գեղամ Եպիսկ. Խաչերեան, նախագահութիւնը ստանձնած էին Պարսումեան եղբայրները: «Ազդակ»ի անունով խօսք առած է Հրաչ Վարժապետեան, որ նշելէ ետք թէ տարւոյն ընթացքին, երկրորդ անգամն է որ «Ազդակ» կը կազմակերպէ ազգային թեմայով ցուցահանդէս մը, շեշտած է թէ ցուցահանդէսին թեման ու Արեւմտեան Հայաստանն է, կը յուշէ նաեւ մեր պահանջներուն տարբեր արտայայտութիւնները: Իրեն յաջորդած է Գեղամ Եպիսկոպոս, որ վեր առած է «Ազդակ» առաքելութիւնը իբրեւ մեր ազգային կեանքի արտայայտութեան կարեւոր օրգան: Ցուցահանդէսը փակուած է Դեկտեմբեր 21-ին:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Մոնոյ թատերասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 20-ին, համերգ մը տուած է լիբանանահայ պարիթոն՝ Գէորգ Քէրէմէթլեան: Յայտագիրը բաղկացած է երկու մասերէ, որու առաջինը ունեցած է ծննդեան հոգեւոր դիմագիծ: Իրեն ընկերացած է Հայաստանէն դաշնակահար՝ Քամիլա: Յայտագրին մէջ, տեղ գտած էին Շ. Կունոյի, Սթրատելլայի, Հըրկիթի եւ Պիզէի գործերը սկիզբը, ապա, երկրորդ բաժնին մէջ՝ Նափոլիթէն երգեր: Երկու բաժիններու միջեւ, բեմ բարձրացած է Համազգայինի «Կարկաչ» մանկապատանեկան երգչախումբը, խմբավարութեամբ Զաքար Քէշիշեանի:

Livres reçus

DES RIVES DU BOSPHORE
AUX BERGES DE LA SEINE
Une saga arménienne

ARMAND YAGMOURIAN

Paris 2004

CD reçus

HYMNES ET CHANTS SACRES
DE LA LITURGIE ARMENIENNE

ROSINE TACHDJIAN

Production et distribution exclusive :
Disques DOM,
14, rue Jules Vanzuppe,
94200 Ivry-sur-Seine

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

13

Երբեմն արագ նայուածքով մը կը նայէի կնոջ, որ ոտքի կը դպչէր հաստ լարերուն: Անոր սպիտակ բազուկը ու յոգնած դէմքը աւելի կը տխրեցնէին զիս, եւ պատահեցաւ այնպէս, որ յանկարծօրէն սկսայ արտասուել կոկորդիս մէջէն՝ լուռ, խեղդուկ, վախնալով, որ կ'իմանան ընկերներս:

Կը շարունակէի նայիլ ժապաւէնին, բայց շրթներս կը դողային: Ներսէսեանցին կը թարգմանէր: Ապառաժի մը եզերքէն ձկնորսը կ'իջնէր դէպի իր տունը, յոգնած ու երջանիկ, յուսալով որ պոհեմուհիին համբոյրը պիտի լիացնէ իր բերանը: Անոր սեւ առողջ դէմքը գեղեցիկ էր: Փայտեայ հաստ դուռը հրեց ու կանչեց զայն իր անունովը: Իր ձայնը մընաց անարձագանգ: Զկար աղուոր պոհեմուհին:

Ի՜նչ խոր է սիրոյ վիշտը: Արցունքներս սկսան հոսիլ այտերէս: Շարժանկարին տուած պատրուակէն օգտուելով թոյլ տուի, որ սիրտս պարպուի: Միջնարարին արդէն խաղաղած էի: Լացը հանգստացուց մարմինս: Արտասուքներս սրբեցի: Ընկերներս նայեցան դէմքիս: Վահրամն ալ արտասուած էր: Ժպտեցանք:

— Ա՛հ, ուրիշ հաճելի լուր էլ ունեմ, — ըսաւ յանկարծ Ներսէսեանցին, — քիչ առաջ մոռացայ ասել: Տասը օր յետոյ, եթէ չեմ սխալւում Մայիսի ութին Յովհաննեան աղջկանց բարձրագոյն վարժարանի աշակերտուհիները խումբով գալիս են Պաթում զբօսական պտոյտի: Դէ՛հ, կը զուարճանանք էլի՛, սիրուն աղջիկներ շատ կան, — ըսաւ զարնելով ուսիս, — ձեզ կը ներկայացնեմ քոյրերիս, պայմանով որ խոստանանք որ լուրջ պիտի լինէք...

Ուրախութենէս կ'աղաղակէր սիրտս, արագ ու ուժեղ զարկերով: Կ'ուզէի իյնալ վզին ու համբուրել զայն. կ'ուզէի պոռալ երջանկութիւնս, բո՛լորին պատմել, թէ ինչո՞ւ ուրախութեամբ խենթ եմ այդպէս: Աչքերս կրկին խոնաւցան: Շրթներս կը դողային, բայց կարողացայ զսպել ինքզինքս ու առերեւոյթ հանդարտութեամբ նայիլ Ներսէսեանցին: Վահրամը կը նայէր ժպտելով աչքերուս:

— Վստա՞հ ես, — հարցուցի Ներսէսեանցին:

Վստահն էլ խօ՞սք է. քոյրերս արդէն պատրաստւում էին. հաւանաբար ես էլ վերադառնամ նոյն գնացքով...

Միջնարարը վերջացաւ: Յոգնած ու ցաւաբեկ դէմքով կինը վերցուց թաշկինակը: Աղջիկ մը նստաւ դաշնակին առջեւ: Սկսաւ պոհեմական երգ մը: Երգը տխուր էր, թրթռուն, քաղցր ու թափանցող: Կոթնած Վահրամին ուսին, կը նայէի երջանկութեամբ շարժապատկերի առագաստին: Կը խաղային Լամարթինի «Ժոսլէն»ը: Մեծ ու հրաշալի բանաստեղծին սիրոյ այդ յուզիչ ու ընդարձակ երգը կը խռովէր զիս: Դժբախտաբար, զայն ձգեցին կէս: Ելանք դուրս երջանիկ ու լիացած:

Գիշերը արդէն ուշ էր քաղաքին վրայ: Խոշոր լուսնկայ մը կ'իյնար սալայատակին ու կ'ողողէր փողոցին ամէնէն մութ անկիւններն իսկ: Աստղեր շատ կային երկնքի կապոյտ խորքին վրայ: Այնքան բազմաթիւ աստղեր: Յանկարծ աստղ մը ինկաւ բարձր ու զանգուածեղ շէնքի մը կտուրէն ի վար:

Ներսէսեանցին թողուցինք իր պանդոկին դրան առջեւ: Հրաժեշտ առինք ու ծովուն եզերքէն, մտիկ ընելով ջուրին անոյշ ու երգեցիկ ձայնը, ուղղուեցանք տուն: Գիշերը տաք էր ու զոյգերը իրենց ախորժելի աղմուկով կը լեցնէին միջոցը: Տան մը առջեւէն անցած ատեննիս շուն մը արթուն հաջեց վրանիս: Կ'անցնէինք մեր սովորութեան պէս, ինչպէս միշտ, գլխարկներնիս թեւերնուս տակ, մէյմէկ գլանիկ շրթներնուս ու ձեռքերնիս գրպաններնիս: Անշուշտ մեր փողոցային ու լրբենի տեսքը զայրացուց շունը, որ դեռ կը հաջէր, մագլցելով ցանկապատէն ի վեր ու իյնալով, անոր աչքերը կը շողային:

Սիրտս լեցուն էր ու երջանիկ, բաժակ մը լեցուն ըմպելիքի նման լի: Կ'ուզէի խօսիլ մէկուն: Կիսել երջանկութիւնս, Պոռալ բարձր ձայնով: Շրթներս կը դողդոջէին, բայց երկչոտ եղած եմ միշտ մեծ ուրախութիւններուս մէջ: Վահրամը կը նայէր միշտ ժպտելով աչքերուս: Սկսանք երգել ու մեր ձայնը գիշերուան լռութեան սիրտը կը վիրաւորէր, ինչպէս դաշոյն մը սիրահար կուրծք մը:

Մեր ձայնը ի՛նչ անոյշ էր խաղաղութեան մէջ ու ի՛նչ երջանիկ էինք այդպէս հեզ քալելով սիրոյ երգ մը կարենալ երգելնուս համար:

Հիմա, երբ այլեւս ո՛չ մէկ իմաստ ու նշանակութիւն ունին ինծի համար սիրոյ բառերը, հիմա, երբ ուշ է ալ սիրոյ երգ մը լեցուն սրտով կարենալ երգելու համար, ես կրնամ չափել այդ գիշերուան իմ ուրախութիւնս ու անոր յիշատակովն իսկ երջանկանանալ:

14

Կանգնած էինք լայն ու հսկայ պաստառին առջեւ, որ ամբողջովին հրապարակը մէկ կողմէն կը փակէր: Մեծ ու լայն խորքի մը վրայ կառուցուած նկար մըն էր:

Խորը պատառատուն հագուստներով ու տառապած դէմքերով մարդիկ, բազմութիւն մը անժառանգներ դրոհ կու տային յառաջ՝ դէպի ապագան: Բոլոր ժամանակներու ամբոխն էր, անհասուն ու վայրենի, դժբախտ ու այնքան համակրելի իր տառապանքին եւ իր վայրենութեան մէջ:

(Շար. 50)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Արշալոյս Խաչիկեան, Տէր եւ Տիկին Ժան - Փիէր Խաչիկեան, Պր. Գաբրիէլ Խաչիկեան, Զարաճեան, Սեմերճեան, Փէնիչոն ընտանիքները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Փետրուար 1, ժամը 11-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին՝

15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

իրենց ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝

ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին ի յիշատակ :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

(Շար. Ա. էջէն)

ռուսական օրէնսդիր եւ դատական ատեաններուն որոնք անաչառ մօտեցում ցոյց տուած են : Իսկ Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի թեմին ներկայի առաջնորդը Եզրաս Եպիսկ. Ներսիսեան հաւաստած է որ թեմը կը պահպանէ իր ներքին միասնութիւնը :

⁂

ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Յունուար 26-ին, վճիռները արձակուած են այն չորս անձերուն որոնք կը դատուէին Ատրպէյճանի ի նպաստ լրտեսութեան ամբաստանութեամբ : Ծանրագոյն պատիժը տրուած է Նինա Շիլինայի որ կազմակերպիչը նկատուած է գործունէութեան. ան դատապարտուած է 15 տարի բանտարկութեան : Ամուսինը Իտոկար Ֆիլիկով դատապարտուած է 13 տարուան, իսկ Ալ. Գասպարեան եւ Իվէթա Ֆիլիկովա տասնական տարուան :

Պաշտպանութեան Նախարարութեան նախկին պաշտօնեայ Արթիւր Օհանեանով ալ անզգուշութեամբ պետական գաղտնիք հրապարակելու մեղադրանքով մէկ տարի եւ վեց ամիս բանտարկութեան պատիժ կրած է :

⁂

«ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ»ԻՆ ՆՈՐ ԽՄԲԱԳԻՐԸ

«Գրական Թերթ»ին գլխաւոր խմբագիր նշանակուած է արձակագիր, թատերագիր Նորայր Ադալեան : Ան կը յաջորդէ Կարինէ Խոտիկեանին որ վարչապետին որոշումով մշակոյթի եւ երիտասարդութեան հարցերու փոխ-նախարար նշանակուած է : Ն. Ադալեանի երկրորդ նշանակումն է այս մէկը, նոյն պաշտօնին վրայ. ան 1982-86 շրջանին ալ եղած էր «Գրական Թերթ»ի գլխաւոր խմբագիր : Վարած է նաեւ Գրողներու Միութեան քարտուղարութիւնը :

⁂

ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ - 80

Պարոյր Սեւակի ծննդեան օրը (1924-1971), Յունուար 26-ին, Մշակոյթի Նախարարութեան, Գրողներու Միութեան պատասխանատուներ, գրական դէմքեր, արուեստագէտներ, Արարատի մարզպետարանի աշխատակիցներ, տեղական դպրոցին աշակերտութիւնը այցի գացած են բանաստեղծին շիրիմին, ծաղիկներ զետեղած հոն : Խօսք առած են Գրողներու Միութեան նախագահը՝ Լեւոն Անանեան, ապա՝ Դաւիթ Գասպարեան, Արտեմ Յարութիւնեան, Ալմաստ Զաքարեան, Լուսիկ Դուրեան : Պ. Սեւակի բանաստեղծութիւններէն կարդացած են Ժասմէն Գէորգեան, Լիպարիտ Սարգսեան եւ Զանգակատուն գիւղի միջնակարգին աշակերտները : Արարողութենէն ետք այց մը տրուած է Սեւակի անունը կրող թանգարանին :

ԹԷՆԻՍ

Աւստրալիոյ միջազգային հանդիպումներու քառորդ աւարտականին, Աղասիի մրցակիցը՝ Սեպաստիէն Կրօժան լքեց անթը 44-րդ վայրկեանին, վնասէն վիրաւորուելէ ետք :

Այսպէսով, Աղասի կ'որակուէր կէս աւարտականներուն համար :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Էլիան - Ռոզ, Ժանմթալ - Սոնիա, Փաթրիք - Նոէլ - Տօնապետ, Փօլ Զարեհ Գազանճեան ընտանիքները կը ծանուցանեն որ, Կիրակի, Փետրուար 1-ին, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցին, իրենց մօր՝

ԽՐԱՆՈՒՀԻ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Ասթուրեան)

մահուան քառասունքին առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

Au
Centre Culturel SAINT MESROB

B A R D I G

présente

« EGLISES ARMENIENNES »

EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART

du 20 janvier au 1er février

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition: tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE

organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> Pèlerinage à Deir-Ez-Zor

> Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

⁂

ԼՕԹՕ

Մարսէյլի Պուլվար Օտտօ Լէօլա Սատունի մասնաճիւղին երկրորդ բախտախաղը Կիրակի, Փետրուար 1, կէսօրէ ետք ժամը 15-ին, Պուլվար Օտտոյի Տրնի Բաբէն սովորական սրահին մէջ :

⁂

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un

GALA
AU PROFIT DES ECOLES

Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

CONTRE LA TURQUIE DANS L'EUROPE

MOBILISATION GÉNÉRALE

Pour l'application de la résolution du 18 juin 1987

MEETING

LE DIMANCHE 1er FEVRIER A 15 HEURES 30

Au Palais des Congrès de Paris (Pte Maillot)

Avec des leaders des Partis politiques français

Contact : contact@cdca.asso.fr
Tél. : 01 44 83 07 02

Comité de Défense de la Cause Arménienne

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք-Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը) :

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին :

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան :

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՅՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**

En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures

au Théâtre «G y p t i s»
136, rue Loubon, 13003 Marseille

P.A.F. : 12 Euros

Renseignements :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 29
JEUDI
29 JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.868 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.868

«ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ԲԱՌԸ ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐԷՆ ՀԱՆԵՆՔ»

կ'առաջարկէ Թուրքիոյ վարչապետը

Թուրքիոյ վարչապետը Թ. Էրտողան որ ԱՄՆ գացած է պաշտօնական այցով, Նիւ Եորքի «Թրքական տան» մէջ անուղղակի կոչեր ուղղած է հայութեան: ԱՄՆ-ու բնակիչ Թուրքերու հետ իր հանդիպումին ներկայ մը զանգատած է որ շատ յաճախ նիւթ կ'ըլլայ հայկական ցեղասպանութեան պնդումը: Պատասխանելով այդ Թուրքին, («Հիւրրիյէթ», Յունուար 28) վարչապետը ըսած է. «Մենք չենք մտածեր պաշտպանական քաղաքականութիւն մը վարել: Կը նախընտրենք ունենալ յարձակողական քաղաքականութիւն մը: Երբ տեւական կերպով պաշտպանողական դիրքի վրայ կը մնաք, կը զբաղիք միայն պնդումներուն պատասխան հասցնելով»: Ապա շարունակած է. "Մենք մեր պատմութեան դասագիրքերէն ցեղասպանութիւն, եւ այլն, այս բաները բոլորն ալ դուրս ձգել կ'ուզենք: Պատմութեան մէջ կան թէ՛ Հայերու, թէ մեր բրածները: Մենք մեզ պատմենք: Կարեւորը զօրաւոր ըլլալն է: Եթէ չըլլաք, շատ բան կը փորձեն ձեր վրայ: Եթէ զօրաւոր ըլլաք, այդ բոլորը կը չքանան":

Թ. Էրտողան թելադրած է «Ակնարկները յառել ներկային ու ապագային», առով թելադրելով Հայերուն որ մէկդի ձգեն ցեղասպանութեան պնդումները:

Հայերը թիրախ առնող արտայայտութիւնները վերաբերած են նաեւ Հայաստանի հետ սահմանը բանալու հեռանկարին: Թուրքիոյ վարչապետը ըսած է թէ այդ ուղղութեամբ բազմաթիւ դիմումներ կը ստանան շրջանի բնակիչներէն: «Եթէ Թուրքիոյ երկարած բարեկամութեան ձեռքը չմերժուի, ատիկա իրագործելի է» ըսած է ան, աւելցնելով. "Մոռցէ՛ք դուք եւս նոյնքան, որքան մենք կը մոռնանք: Որովհետեւ, այլեւս աշխարհի վրայ պարզունակ լոպիներով կարելի չէ տեղ մը հասնիլ":

Ան քննադատած է նաեւ Զուիցերիոյ ճանաչումը: Ըսած է թէ Խորհրդարանի մը այդ ուղղութեամբ տուած որոշումը ոչ մէկ բանի կը ծառայէ: Զուիցերիոյ դեսպանին հետ տեսակցութեան շեշտած է թէ նման որոշում միայն երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները կը վատթարացնէ:

Յիշեցուցած է թէ Զուիցերիոյ մէջ 100 հազար Թուրք, իսկ միայն 5 հազար Հայ կ'ապրի եւ իշխանութիւնները 5 հազար Հայուն սիրոյն, կը հակադրուին 100 հազար Թուրքերուն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ նախագահը պատշաճ ընդունելութեան մը արժանացաւ, Յունուար 27-ին, Ազգային Ժողովին մէջ, եթէ նոյնիսկ բազմաթիւ բացականեր կային: Դուրսը ցուցարարներ համախմբուած էին ի պաշտպանութիւն մարդկային իրաւանց եւ Թիպէթի: Ֆրանսա բազմաթիւ զիջումներ ըրած է, նաեւ երթեւեկի գետնի վրայ փակուած փողոցներով, հրապարակներով, մեթրոյի կայաններով: Նախագահը կը մնայ Մէօրիս պանդոկը եւ այդ շրջանն ալ փակ կը մնայ: Հակառակ այս բոլորին, ապահով չէ որ Ֆրանսա առեւտրական մեծ առաւելութիւններ ձեռք ձգէ թերեւս քանի մը էռպիւս եւ երկու Թէ-Ժէ-Վէ: Ֆրանսայի 14-րդ յաճախորդն է Չինաստան, որու գլխաւոր ընկերակիցը ԱՄՆ են, որոնց հետ անհամար պայմանագիրներ կան: Ամերիկացի լրագրող մը՝ Գրէյկ Ս. Սմիթ, որ թղթակիցն է Նիւ-Եորք-Թայմզի, չէ վարանած գրելու, աւելի ճիշդ բաղդատելու Չինացիներու տողանցքը Շան զ'Էլիզէի վրայ աւելի տխուր պատկերի մը հետ, այլ խօսքով գրած է. – «Առաջին անգամն է որ պողոտան բեմը եղաւ բոլորովին ոչ ֆրանսական դէպքի մը այն օրէն ի վեր, երբ գերման զօրքերը տողանցեցին Բ. աշխարհամարտին»: Ֆրանսայի գլխաւոր զիջումը կը մնայ Թայվանը, որու հանրաքուէն խստօրէն քննադատեց նախագահ Շիրաք, հակառակ անոր որ Չինաստան իր հրթիռներուն սպառնալիքին տակ կը պահէ ազգայնական Չինաստանը: Այլ զիջումներ ալ չպակսեցան, հաճոյք պատճառելու համար երկրի մը, որ առաջին մենատէրը կը մնայ աշխարհի: Ոչ մէկ տեղ հրաւիրուեցաւ Նոպէլեան գրական մրցանակակիրը՝ Կաօ Քսինժիան, ոչ իսկ Մարտին բացուելիք «Յատուկ Չինաստան» Գիրքի ցուցահանդէսին: Գրագէտը որ ֆրանսահպատակ Չինացի մըն է, անխոհեմութիւնն ունեցած էր ըսելու որ ոտքը Չինաստան չի դներ, ցորչափ մենատիրութիւն տիրէ:

ԻՐԱՔԻ «Ալ – Մատա» անկախ թերթը ցանկը հրատարակած է անձերու, որոնք օգտուած են Ս. Հիւսէյնի առատաձեռնութենէն: Ցանկին մէջ կան 11 Ֆրանսացիներ, ի շարս որոնց՝ Շառլ Փասքուա: Ամբողջ ցանկը 270 ծանօթ թէ անծանօթ անձերէ կը բաղկանայ, բոլոր մարդիկ: Թերթը կը ճշդէ որ քարիւղի միլիոնաւոր տակառներ նուիրուած են մարդոց, որոնք ոչ մէկ կապ ունէին քարիւղին հետ: Խնդրոյ առարկայ են 16 արաբ երկիրներ, 17 եւրոպական, 9 ասիական, 4 ափրիկեան եւ ամերիկեան: Թերթին համար, նախկին վարչակարգին կաշառակերութեան մեծագոյն գործողութիւնն է: Շառլ Փասքուայի տրուեր է 12 միլիոն տակառ: «Մոնտ»ի պատասխանելով, Շ.

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒԱԾ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻՆ ԵՒ ՇՐՋԱՓԱԿՄԱՆ ՋՆՋՈՒՄԻ ՊԱՀԱՆՋԻՆ ԸՆԴԳԾՈՒՄՈՎ

Հայ Դատի Եւրոպայի յանձնախումբը հաղորդագրութեամբ մը կը տեղեկացնէ թէ Եւրոպական Խորհրդարանին Արտաքին գործերու, մարդկային իրաւունքներու, հասարակաց ապահովութեան եւ պաշտպանութեան քաղաքականութեան յանձնախումբը Յունուար 27-ի նիստին քննարկած է «Եւրոպական միութեան Հարաւային Կովկասի քաղաքականութիւնը» խորագրուած տեղեկագիրը որ պատրաստուած էր Փէր Կարլթոնի կողմէ. յանձնախումբը նկատի առած է բարեփոխումներու, սրբագրութիւններու շուրջ հարիւր առաջարկները ու որդեգրած նոր տարբերակ մը:

Կատարուած բարեփոխումներուն կարեւորագոյններն են Հայաստանի Թուրքիոյ եւ Ազրպէյճանի հետ յարաբերութիւններուն, շրջանի ուժանիւթի աղբիւրներուն Եւրոպայի օժանդակութեան եւ հակամարտութիւններու կարգաւորումին վերաբերողները:

Հայաստանի ու Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն մասին երեսփոխանները քուէարկած են նոյնինքն զեկուցաբերին առաջարկուած բարեփոխում մը որ կը պահանջէ որպէս միութեան թեկնածու, բարիդրացնութեան յարաբերութիւններ հաստատել, առեւտրական արգելքները վերցնել ու սահմանները բանալ Հայաստանի հետ:

Մասնանշումի արժանի կէտ է այն մէկը որ տեղեկագիրը իր առաջին ձեւով լուռ մնացած էր ցեղասպանութեան ու շրջափակումի հարցերը. մինչ նոր տարբերակը բացայայտ կերպով կը նշէ «Եւրոպական Խորհրդարանը կը վերահաստատէ Հայկական հարցին քաղաքական լուծումի վերաբերող 1987 Յունիս 18-ի իր բանաձեւը»: Տարազ որ յստակօրէն կ'ակնարկէ Թուրքիոյ կողմէ հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումին, որպէս Եւրոպական անդամակցութեան նախապայմանի:

Տեղեկագիրը կը շեշտէ նաեւ թէ Թուրքիոյ եւ Ազրպէյճանի զոյգ շրջափակումը ուժանիւթի տագնապը ծանրացնող ընդհանուր բնոյթ կը կրէ ու կը թելադրէ ուժանիւթի այլ աղբիւրներու օգտագործումը, Մեծամօրի ատոմակայանին փակումին հեռանկարով:

Կը յանձնարարուի Բաքու – Թիֆլիս – Ճէյհան քարիւղատարին առընչակից երկիրներու անարգել գործակցութեամբ մը ծրագիր իրականացուի, որպէսզի ոչ մէկ երկիր բացառուի, որպէսզի վնաս չկրէ շրջանին կայունութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի Ազրպէյճանի, տեղեկագիրը մտահոգութիւն կը յայտնէ Մարդկային իրաւունքներու եւ լրասփիւռներու ազատութեան մասին ու կը պահանջէ որ ամբողջական, անաչառ, լուրջ քննութիւն մը կատարուի 2003 Հոկտեմբեր 15-ի նախագահական ընտրութեան յաջորդած դէպքերուն մասին:

Հայ Դատի յանձնախումբը կը տեղեկացնէ տակաւին թէ դիտողութիւններու տեղի տալէ ետք, քուէարկուած է Փէր Կարլթոնի կողմէ առաջարկուած սրբագրութիւն մը որ կ'առնչուի Ղարաբաղի հարցին լուծում բերելու փորձի մը: Հոն որպէս տեսական հեռանկար, կը խօսուի Ֆիզուլիի, Ջեբրայիլի, Զանգելանի, Ղուպաթլիի եւ Աղդամի շրջաններէն հայկական ուժերուն քաշուելուն եւ Բաքու – Նախիջեւան – Երեւան երկաթուղիին բացումին մասին: Առաջարկը հիմնուած է այն ենթադրութեան վրայ որ նման կարգադրութիւն թոյլ կու տայ այդ շրջաններուն զարգացումին, ստեղծելով «անհրաժեշտ պայմանները» ազրպէյճանցի գաղթականներու «իրենց հարազատ հողերը» վերադառնալուն:

Հայ Դատի Եւրոպայի յանձնախումբին նախագահուհին Հիլտա Չոպոյեան յատկապէս Թուրքիոյ անդամակցութեան որպէս պայման ցեղասպանութեան ճանաչումին մասին 1987 Յունիս 18-ի բանաձեւին վերահաստատումը յաղթանակ կը նկատէ, արդարօրէն, Եւրոպայի բոլոր այն ուժերուն դէմ, որոնք կը փորձէին Թուրքիոյ անդամակցութեան չափանիշներուն մէջ անտեսել ցեղասպանութեան հարցը: Ան կ'ըսէ. «Կատարուած հաստատումը ցոյց կու տայ որ Թուրքիոյ գործած ոճիրին ժխտումի քաղաքականութիւնը անապահովութեան եւ անկայունութեան ազդակ մըն է որ շրջանին մէջ Եւրոպայի շահերուն սպառնալիք կը ներկայացնէ»:

Փ. Կարլթոնի տեղեկագիրը Եւրոպական Խորհրդարանի լիագումար նիստին քննարկումին ու քուէարկութեան պիտի յղուի, հաւանօրէն Փետրուարի վերջը:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ ՍՐԲԱԳՐՈՒԱԾ

Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին Յունուար 27-ի նիստին քննարկուած է Հայաստանի պարտաւորութիւններուն մասին պատրաստուած տեղեկագիրը: Հայկական շրջաններու արդար դժգոհութեան եւ հակազդեցութեան պատճառ եղած էր հոն տեղ գտած «Որեւէ յառաջդիմութիւն արձանագրուած չէ Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորման եւ Ազրպէյճանի այլ գրաւեալ տարածքներուն առընչութեամբ» պարբերութիւնը:

Ազգային Ժողովի նախագահ ու Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովի Հայաստանի պատուիրակութեան ղեկավար Տիգրան Թորոսեան տեղեկացուցած է թէ Հայաստանի տեղեկագրէն հանուած է «Լեռնային Ղարաբաղը եւ Ազրպէյճանի այլ գրաւեալ տարածքները» ձեւակերպումը: Թէեւ, ան ըսած է թէ նոյն արտայայտութիւնը մնացած է նախապէս քննարկուած Ազրպէյճանի պարտաւորութիւններուն առընչուած զեկուցումին մէջ:

CDCA

(Exraits du communiqué)

LA CLASSE POLITIQUE FRANCAISE PREND POSITION SUR LA QUESTION DE L'INTEGRATION DE LA TURQUIE A L'UNION EUROPEENNE

Dimanche 1er février à 15h30, M. Jean-François COPE (porte parole du gouvernement, tête de liste UMP aux régionales en Ile-de-France) et M. André SANTINI (député maire d'Issy-les-Moulineaux, tête de liste UDF aux régionales en Ile-de-France) se retrouveront face à face, à l'invitation du Comié de Défense de la Cause Arménienne (CDCA), en compagnie de M. Harlem DESIR (Député européen représentant le Parti socialiste).

... Egalement invités, deux grands témoins, MM. Yair AURON (historien israélien, spécialiste du négationnisme) et Gérard MILLER (psychanalyste, écrivain) leur porteront la contradiction au cours de cette réunion publique. Le débat sera animé par Mme Agnès VAHRAMIAN (grand reporter à France 2) et M. Michael CAZARIAN (délégué aux affaires européennes du CDCA).

... Considérant que les valeurs de l'Europe lui interdisent d'accueillir «cette» Turquie négaionniste, le CDCA appelle tous les Français préoccupés par l'avenir de l'Union européenne et par la défense des Droits de l'Homme à participer à cette réunion publique, première étape d'une large mobilisation qui durera toute l'année.

Dimanche 1er février à 15h30,
Palais des Congrès de Paris
(Porte Maillot)

LE COMITE DE DEFENSE
DE LA CAUSE ARMENIENNE

Paris, le 26 janvier

ԼՈՒՍԱՆՑՔԻ ՎՐԱՅ

ՅԱՆՈՒՆ ԵՒ ԸՆԴԴԷՄ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ

Դժբախտաբար, Սփիւռքի հեռուներէն բաւական դժուար է օրը օրին հետեւիլ Հայաստանի գրական առօրեային։ Եւ սակայն, ինչ-ինչ երեւոյթներու մասին տարբեր ճանապարհներով տեղեկութիւններ կը ստանանք։

Այսպէս, վերջին տարիներուն «անտիպոէզիա»յի երեւոյթը սկսած է հոսանք դառնալ Հայրենի գրականութեան մէջ։ Անոր ամէնէն աչքառու ներկայացուցիչներէն մէկը Արմէն Շէկոյեանն է, որ այդ բառով վերնագրուած իր հատորէն ետք, անցեալ Յուլիսին լոյս ընծայեց «Երեւան հիւրանոց» հատորը։

«Արմենիա Նաու» ելեկտրոնային շաբաթաթերթի թղթակից Վահան Իշխանեան, օրին անդրադառնալով այս գիրքին հրատարակութեան, Շէկոյեանի մասին կը գրէր, որ "միակ բանաստեղծն է, որի բանաստեղծութիւնները տպագրելու համար իրենց էջերը չեն խնայում Հայաստանի օրաթերթերը": Անիկա, տեսականօրէն, իրեն կրնայ ապահովել զանգուածին պատկանող ընթերցողներու քանակ մը։ Երեւոյթը առանձնակի է, քանի որ միայն բանաստեղծները կը կարդան ուրիշ բանաստեղծներու գործերը, ըստ Թղթակիցին (թէեւ անիկա միշտ այդպէս չէ, կը կարծենք): "Թերթերի շնորհիւ Շէկոյեանը դարձել է բացառութիւն, եւ այսօր նրան կարդում են հասարակութեան ամենատարբեր խաւերը՝ ե՛ւ գրականութեան սիրահարները, ե՛ւ մարդիկ, ովքեր դպրոցից յետոյ բանաստեղծութիւն չեն կարդացել":

Նկատի ունենալով, որ Հայաստանի միջին ընթերցողը, ըստ դպրոցական գիտելիքներու, Տէրեան – Չարենց – Սեւակ գիծէն առդին չանցնիր, բաւական հետաքրքրական է այս իրողութիւնը։ Ինչպէ՞ս կը «հանդուրժուի» բանաստեղծութիւն մը, որ ըստ այդ միջին ընթերցողին պարտադրուած դպրոցական ծրագրին, բանաստեղծութիւն չէ եւ կը գրուի գրական լեզուին խառնելով փողոցի լեզուն։ Հետաքրքրական մըն է, քանի որ խորհրդային տարիներուն ու 90-ականներու սկիզբը Շէկոյեան «դասական» կերպով կը գրէր, իսկ հիմա՝

"... ուր Մուկ Վալոդը օպեր դարձաւ, Արչ Վալոդը մուրացկան, հարթաթաթն է մարդ դառել ու Աժ դեպուտատ, ունի հարուստ ախպար կնիկ ու սոտովի ու մանդատ...":

Ի հարկէ, կենցաղային, լեզուական ու բազմաթիւ այլ երեւոյթներ ալ կան, որոնք դժուար հասկնալի են սփիւռքահայ ընթերցողի մը։ (Միայն վերջերս, Հայաստանի մէջ իր միջնակարգը անցուցած բարեկամուհիի մը աղջիկը մեզի կը պարզէր, որ խօսակցական լեզուի մէջ ամէն մարդ ռուսերէն «ստուլ»ն կը գործածէ եւ ոչ թէ արեւելահայերէն «բազկաթոռ»ը կամ Սփիւռքի մէջ որդեգրուած «ձեռքի հեռաձայն – հեռախօս»ը): Գիրքին վերնագիրը տուող «Երեւան հիւրանոց» պոէմը (կամ «անտիպոէմը») նախապէս լոյս տեսած է «Հայկական Ժամանակ» օրաթերթին մէջ, երկու էջով։ Վ. Իշխանեան կը պատմէ.–

"Պոէմի հերոսներից մէկն Արմէն Շէկոյեանի համար սեղան է գցել, իսկ մի գրող նեղացել է, որ իր անունը չի նշուել պոէմի մէջ։ Թերթը ձեռքից ձեռք էր անցնում, քանի որ շատերը, նաեւ գրական շրջանակների ներկայացուցիչները փնտրում էին այնտեղ իրենց անունները։ Պոէմում Շէկոյեանն իրար կողքի է դընում նախկին նախագահին եւ ռուս պոէտին, գողերին ու մտաւորականներին, վարորդին ու իր գրքի հովանաւորին եւ այլոց։

Յեղափոխութիւնների կարգախօսները՝ ազատութիւն, եղբայրութիւն ու հաւասարութիւն, որ կեանքում երբեք չեն իրականացել, իրականանում են "Երեւան հիւրանոցում": Այս բոլոր մարդիկ իրենց թշնամանքներով, կրօնական, քաղաքական, սոցիալական հակասութիւններով միայն մի պահ՝ պոէմն ընթերցելիս՝ հաշտուել են ու հաւասարուել, Շէկոյեանի սիրոյ մէջ եղբայրացել":

Ա. Շէկոյեան «Հայկական Ժամանակ»ի Հոկտեմբեր 28-ի թիւին մէկ ամբողջ էջը գրաւող արձակ մը հրատարակած է՝ «Յիսուն» վերնագրով արձակ մը, ուր առանց վերջակէտի, առանց նոր տողի պատմած է երեւանեան օր մը՝ իր 50-րդ տարեդարձին հետ կապուած անցուդարձերը, ուր խառնուած են ընտրական խախտումներու դէմ ժողովրդային հանրահաւաքները, «Անտիպոէզիա»յի հինգ օրինակներ ծախուած ըլլալու բերկրանքը, ժողովրդային քայլարշաւի մը կողքին «չինաէ կիպ շալվարով, եղնիկի կազմուածքով ու քայլուածքով մի ջահել աղջիկ է գնում», որ իր գիրքէն երեք օրինակ գընողը եղած է, պարսիկ նորարարներու ցուցահանդէս մը եւ հազար տեսակ բաներ։ Կ'արժէ մէջբերել սկիզբէն քանի մը տող, ճաշակ մը տալու համար.–

"(...) Ես միշտ ձգտել եմ անաղմուկ անցկացնել ծննդեանս օրերը, իսկ վատ յիշողութիւն որ ասում եմ, էն է, որ 1953 թուականի Մարտի 28-ին՝ այսինքն բուն ծննդեանս օրը, մերոնք հարազատներուվ հաւաքուել, տանը զուռնա – դհոլով քէֆ են սարքել՝ մոռանալով, որ դեռեւս չի լրացել ժողովուրդների հօր քառասունքը, եւ էդ իսկ պատճառով էդ օրը մեր ազգուտակից հինգ հոգու, ուրեմն, տարել են, բայց, բարեբախտաբար, մի շաբաթից բաց են թողել, քանի որ ողջ Մետաքսի սարսափ թաղային խունկիանոսը մեզ խնամի էր գալիս, եւ, չնայած մերոնց ողջ ու անվնաս բաց էին թողել, յիշողութիւնն ու սարսափը մնացել են՝ մանաւանդ իմ մէջ (...)":

Թերեւս անիկա Երեւանի առօրեայ կեանքի զարկերակը բռնելու լաւագոյն միջոցներէն մէկն է այսօր։ Իսկ վա՞ղը։ Համաշխարհային գրականութեան պատմութեան մէջ բանաստեղծութեան հակայ չկայ մը կայ, որ իր գրութեան օրէն անդին անցած չէ։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ «անտիպոէզիա»յին ճակատագիրը։ Բայց արդեօք բանաստեղծութիւնը կը գրուի՞ միայն յաւերժութեան համար...։

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Նիւ Ճըրզի

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ
Ս. ՊԵՏՐՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի մէջ, Յունուար 4-ին, կատարուած է Ս. Պետրոս Եկեղեցւոյ օծումը, ձեռամբ առաջնորդ Յովնան Արք. Տէրտէրեանի։ Աղօթատեղին տարի մը առաջ գնած էր բարերար Օննիկ Մեհրաբեան եւ կարգ մը բարեփոխումներ կատարելէ ետք՝ շուրջ մէկուկէս միլիոն տոլար արժողութեամբ կալուածը նուիրած էր Էջմիածնական Թեմի առաջնորդութեան։ Պատարագած եւ քարոզած է Առաջնորդը եւ օծման արարողութենէն ետք շնորհաւորելով եկեղեցւոյ բարերարներ՝ Տէր եւ Տիկին Օննիկ եւ Արմէն Մեհրաբեանն ու անոնց զաւակները՝ Պետրոս եւ Թալին, յանուն Ամենայն Հայոց Հայրապետին՝ Օննիկ Մեհրաբեանի լամբակին անցուցած է «Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ» շքանշանը։

ԼՐԱՏՈՒ

ԳԻՏԱԿԱՆ – ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ

ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱՍՏՈՒԱԾԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

«Գերզգայուն ուղղում՝ (réglage fin)»ն է որ կը նշանակէ թէ տիեզերքը գիտակից էակներու համար յղացուած է։ Քիչ է անշուշտ այն գիտնականներու թիւը որոնք իրենց մտածելակերպին այս կարգի աստուածաբանական իմաստ մը կ'ուզեն տալ։ Ոմանք ընդհակառակը կ'ապաստանին «Տիեզերական անիմաստութիւն» կոչուած տեսութեան մը ետին եւ երջանիկ թուային զուգադիպութիւնները կը նկատեն ձրի, արկածային դէպքեր։ Եւ կ'աւելցնեն որոշ հեգնանքով թէ եթէ այս «զուգադիպութիւնները» գոյութիւն չունենային, այսօր հոս ներկայ պիտի չըլլայինք մտահոգուելու համար իրենց նշանակութեամբ։ Այս վերաբերումին անպատեհութիւնը, գիտութեան հիմերուն մէջ իսկ հակասութիւն մը ներմուծելն է։ Բնութիւնը ոչ ըստ բախտի, ոչ ալ անիմաստ համակարգ է եւ կան լաւ պատճառներ որոնք կը բացատրեն բաները այնպէս ինչպէս որ են, եւ հոն է գիտական հաւատքի համակարգին էութիւնը։ Այսպէս, զոր օրինակ, երկիր մոլորակին արեգակին շուրջ ծիրը հաւկթաձեւ է, քաշողութեան ուժին քառակուսիին համարժէք օրէնքի հիման վրայ։ Քանի որ գիտութիւնը կը մերժէ հրաշքները, պէտք է գոյութիւն ունենան շարք մը բացատրութիւններ որոնք կապ ունին բնագիտական իրողութեանց հիմնական օրէնքներուն հետ։ Այս կէտին շուրջ է որ «Տիեզերական անիմաստութիւն» վարկածին հետեւորդներ 180 աստիճանի ետդարձ մը ընելով կը հաստատեն թէ այս օրէնքները գոյութիւն ունենալու համար արտաքին պատճառի մը կարիքը չունին։ Կան այնպէս ինչպէս որ են առանց որեւէ բացատրութեան։ Ինչ որ կը նախանկէ թէ տիեզերքը անիմաստ է։ Ուրիշ խօսքով,ստիպուած ենք ընդունիլ որ բնութեան տրամաբանական եւ բանաւոր յօրինուածքը այնպէս ինչպէս որ ներկայացուած եւ բացատրուած է գիտական օրէնքներով, զուրկ է բացարձակ յենարանէ եւ արմատը անիմաստ է։

Բնութեան անհասկնալի համակարգը բացատրելու միտող ուրիշ տեսութիւն մըն ալ վիճակահանութեան տեսութիւնն է։ Ըստ այս վերջինին, գլխաւոր գաղափարը այն է որ գոյութիւն չունի մէկ տիեզերք, այլ բազմաթիւ տիեզերքներ որոնք կը գոյակցին զուգահեռաբար գըրաւելով նոյն միջոցին տրոշակի բաժանումները։ Իւրաքանչիւր տիեզերք միւսներէն կը տարբերի իր ուրոյն օրէնքներով։ Ոմանց մէջ, զոր օրինակ փրոթոնները նէօթրոններէն աւելի ծանր են, իսկ ուրիշներուն մէջ կորիզային ուժը այնքան տկար է որ ծանր կորիզներու գոյութեան առիթ չընծայեր, եւ այլն։ Քանի որ կեանքը այնքան մօտէն կախուած է «մասնայատուկ» օրէնքներէ եւ պայմաններէ, բացայայտ է որ այս տիեզերքներուն չնչին մէկ մասը կրնան դէտեր ընդունիլ։ Այս վերջիններուն համար իրենց տիեզերքը այն աստիճան փոքր հաւանականութենէ ծագած է որ իրենց կեանքի եւ խելքի ներկայութիւնը հրաշք ըլլալով կ'ընդունին։ Այս պայմաններու տակ, անոնց գոյութիւնը ընդարձակ տիեզերական վիճակահանութեան մը երջանիկ վերջակէտն է, զերծ ամէն իմաստէ։

Կայ նաեւ այս վերջին տեսութեան մէկ ուրիշ տարբերակը զոր կարելի է անուանել «տիեզերագիտական տարուինիզմ», որուն համաձայն գոյութիւն ունին որոշ գաղտնի տեղեկագիտական տուեալներ, որոշելու համար տիեզերքի այն տեսակը որ կարենայ պարփակել մեր ներկայ համակարգը։ Այսուհանդերձ, առանց վիճակահանութեան դիմելու, ծրագիրի մը երեւումը կարելի պէտք է ըլլայ։ Գիտութեան նոր բնագաւառ մը կնքուած է «բարդութեան տեսութիւն», կը ձգտի զատորոշել տիեզերական մաթեմաթիկական սկզբունքները որոնք կը կառավարեն քիմիական բաղադրութեանց բարդ կազմակերպութիւնը, նաեւ աստղերու յոյլերու կազմութիւնը, ինչպէս նաեւ հեղուկներու անհանդարտ գոյավիճակը եւ վերջապէս՝ կեանքը։ Այս հետազօտութիւնները կը թելադրեն որ կարգ մը բընագիտական համակարգեր ինքնավար նկարագիր կը ցուցաբերեն եւ կարող են անցնիլ անկանոն քաոսային դիրքէ մը դէպի կազմակերպուած եւ կապակից վիճակ մը։ Կը վերաբերի այն օրէնքներու որոնց համաձայն անորոշ ծագումներէ մեկնելով կարելի կ'ըլլայ ստեղծել հարուստ բնագիտական գոյավիճակներ։

Գիտութեան եւ կրօնքի մօտեցումը բոլորովին միւրդի չէ եղած։ Աստուածաբանները իրենց կարգին գիտութիւնը սկսած են նկատել ոչ թէ իբրեւ թշնամի, այլ իբրեւ լուսաւորող եւ բարենպաստ ազդեցութիւն։ Ժողովրդական կրօնքի ոլորտէն ներս, Աստուած յաճախ տիեզերական աճպարարի դերը ստանձնած է որուն պաշտօնն է ստեղծել տիեզերքը հսկայական շարք մը հրաշքներով եւ զայն հակակշռել մերթ ընդ մերթ։ Սակայն եւ այնպէս, աւելի զարգացած աստուածաբանները երկար ժամանակէ ի վեր լքած են հրաշագործ, ամենակարող Աստուծոյ այս պատկերը զոր կը կոչէին «կարկտան Աստուած»։ Այս վերջին ասացուածքը ծագում առած է այն աւանդական հաւատքէն որու համաձայն եթէ գիտութիւնը կարող է բացատրել աշխարհի գործելակերպին էական մէկ մասը, այսուհանդերձ մերթ ընդ մերթ կը մնան կարգ մը պարապ մնացած «ծակ»եր որոնք կարօտ են գերբնական բացատրութիւններու։ Զոր օրինակ, գիտութիւնը տարտամ կը մնայ այն հարցին դիմաց, ըստ որուն ի՞նչպէս առաջին ապրող կազմութիւնը ծագում առած է անկենդան քիմիական նիւթերէն մեկնելով։ Թերեւս առաջին քայլը իրապէս հրաշքի մը պէտք ունէ՞ր։ Այս դիրքաւորումը թէպէտ աստուածաբաններուն համար վտանգաւոր է ենթադրելով որ գիտութիւնը օր մը կը կարողանայ բացատրել այս խորհուրդը։ Այս հարցը միւս կողմէ կու տայ այն տպաւորութիւնը որ կրօնքը տեղքայլ կ'ընէ անդադար գիտութեան զարգացումին դիմաց։ Որովհետեւ ամէն անգամ որ այս վերջինը տիեզերքի գաղտնիքներուն նոր բացատրութիւն մը գտնէ, Աստուած կարծես ալ աւելի կը հեռացուի այս կարգի ծակերէն։ Այս պայմաններու մէջ, նախընտրելի է համակերպիլ այն գաղափարին, ըստ որու բնութեան օրէնքները անդրդուելիօրէն փ զօրու են եւ ընդունիլ Աստուծոյ գոյութիւնը իբրեւ տիեզերքի ճարտարապետը, փոխանակ անոր օրէնքները խախտող էութիւն։ Ուրիշ խօսքով, որակել զԱստուած ո՛չ իբրեւ բնութեան մէջ գործող գերբնական ուժ, այլ բնութեան արտերեւութային աղբիւր։

Նոյն հոգեվիճակով, կարգ մը աստուածաբաններ կը նախընտրեն նկատել զԱստուած աւելի էական եղելութիւն քան թէ ուղղակի էութիւն։ Այսինքն Աստուած բանաւոր հիմնաւորումն է որուն վրայ կանգնած են տիեզերքի օրէնքները։ Այս բացատրութիւնը հաշտ է գիտութեան հետ որ իր կարգին հիմնուած է այն վարկածին վրայ որու համաձայն բնութեան կանոնաւոր գործընթացը ապահովուած է անով որ, օրէնքը յանկարծ տեղի պիտի չտայ տիեզերական քաոսին։

Բնութեան կարգավիճակին չմիջամտող Աստուծոյ արդիական այս պատկերը վերջ կը դնէ գիտութեան հետ ունեցած մրցակցութեան, սակայն պարագան կը հեռացնէ զԱստուած, բացակայ կալուածատիրոջ մը պէս։ Հաւատարիմ հաւատացեալներու մեծամասնութիւնը հաւատքի մէջ ապահովութիւնն է որ կը փնտռէ, յոյս դրած անձնականացուած Աստուծոյ մը որ պէտք է ընդունի իրենց աղօթքները եւ նոյնիսկ միջամտէ իրենց առօրեայ պատմութեան, եթէ հարկաւոր է։ Քրիստոնէական հաւատքին գլխաւոր հիմնաքարերէն մէկն ալ այն է որ Աստուած մարդ էակի վերածուած է յանձին Յիսուս Քրիստոսի, անձնաւորութիւն որ անվիճելիօրէն պատմութեան ընթացքը փոխեց։ Եթէ մարդեղութեան գաղափարապաշտութիւնը քրիստոնէութեան գըլխաւոր բաղկացուցիչներէն է, այս հրաշքը սակարկելի բնոյթ չունի ներկայիս։

Պէտք չէ կարծուի որ օր մը գիտութեան եւ կրօնքի ձուլումը կ'իրականանայ, ոչ իսկ հաւատալ թէ գիտութիւնը կրօնքի պաշտօնը կարենայ կատարել։ Ամէն բանէ առաջ, գիտութիւնը սկեպտիկ կեցուածք պահանջող եւ համարձակ գաղափարներու ձգտող ոլորտ մըն է, մինչդեռ կրօնքը, գոնէ իր դասական դիրքորոշումով, կը պահանջէ կոյր հաւատք։ Այսուհանդերձ, մտածողութեան այս երկու համակարգերը կրնան իրար խաչաձե-

ՀԱՅԵՐԸ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Հարաւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ ռումանահայ համայնքը հնագոյններէն է: Հայերը դեռ միջնադարէն հաստատուած են Եասսի, Գալաց, Բրիլա, Տուլչա քաղաքներուն մէջ: Իրենք դպրոցներ հիմնած են, վանքեր ու եկեղեցիներ կառուցած, հրատարակած շուրջ 50 անուն պարբերականներ: Աշխոյժ մասնակցած են նաեւ երկրի քաղաքական, տնտեսական կեանքին պրաղած են հիմնականին արհեստագործութեամբ (արծաթագործութիւն, դերձակութիւն, կօշկակարութիւն, հրուշակագործութիւն):

Նախկին ստուար ու երկրի կեանքէն ներս ծանրակշիռ դեր ունեցող համայնքը այսօր նուազած է, նօսրացած: Բազմազգ բնակչութեան կազմէն ներս Հայերը ընդամէնը երկու տոկոս կը կազմեն: Իրենց մէկ մասը Ռումանիան լքեց Առաջին, Երկրորդ համաշխարհային պատերազմներէն յետոյ փախչելով ընկերվարական ռեժիմէն, մէկ մասն ալ Չաուշեսկուի իշխանութեան ժամանակ հեռացաւ:

Այժմ երկու հազարնոց համայնքի կազմէն ներս նաեւ վերջին տասնամեակին Հայաստանէն արտագաղթածներն են: Բայց նոյնիսկ այս համեստ թուաքանակով իրենք կը կարողանան զգացնել իրենց ներկայութիւնը երկրի տնտեսական, քաղաքական ու մշակութային կեանքէն ներս: Իրենք հիմնականին կը պրաղին մտաւոր, գիտական մործունէութեամբ: Ռումանիոյ խորհրդարանի պատգամաւորական պալատի 341 տեղերէն 2-ը կը զբաղեցնեն Հայոց միութեան նախագահ, խորհրդարանի սենատոր Վարուժան Ոսկանեանը եւ «Ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաներու յանձնաժողով»ի նախագահ՝ Վարուժան Փամբուկչեանը:

Այսօր Ռումանիոյ հայաշատ քաղաքները Պուխարեստն ու Կոնստանցան են: Այս երկիրը պաշտօնական այցի վերջին օրը ՀՀ նախագահ Ռոպէր Քոչարեանը հանդիպեցաւ ռումանահայ համայնքի ներկայացուցիչներուն հետ. այցելեց Պուլխարեստի հայկական Միքայէլ եւ Բարթուղիմէոս առաքեալներու եկեղեցին: Ան կառուցած են 1915 թուականի եղեռնէն փախած Հայերը՝ յար ու նման էջմիածնի եկեղեցւոյն: Տիրայր Արք. Մարտիկեանը միաժամանակ Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Հայոց թեմերու առաջնորդն է: Ինչպէս մեր պատմութեան բոլոր անցուդարձերու ժամանակ, այստեղ ալ ու այսօր եկեղեցին կը փորձէ կատարել հայապահպանման առաքելութիւն: Եկեղեցւոյ հէնց բակը կը գործէ կիրակնօրեայ հայկական դպրոց, ուր կ'ուսանին երեսուն երախաներ, այստեղ տեղաւորուած է Հայ Մշակոյթը Տունը՝ ազգային արուեստի թանգարանով:

Ռումանահայերուն ցաւ կը պատճառէր, որ վերջին 10 – 12 տարիներուն խիստ թուլցած են կապերը Հայաստանի հետ: Առանց այդ ալ հայապահպանութեան խնդիրը դիւրաբեկ ոստի նման կը ծռի ամէն քամիէ: Հայերու թիւը աստիճանաբար կը նուազի Ռումանիոյ մէջ: Իրենք կամաց – կամաց կը լքեն անցումային բարդ ժամանակաշրջան ապրող երկիրը: Արդէն 3 սերունդ, շուրջ 30 տարի Հայերը դպրոցներ չունին Ռումանիոյ մէջ: Այժմ կիրակնօրեայ դպրոցին մէջ սորվող երախաները տունը ռումաներէն կը խօսին: Կախուած իրենց կեցութեան ու լեզուամտածողութեան առանձնայատուկ սկզբունքով (ռումաներէն – հայերէն) դասագրքեր պիտի գրուին: Անոնց եւ ընդհանրապէս Հայաստանը ներկայացնող տեսուցողական նիւթերու քանակը սուղ է: Այս խնդիրը ՀՀ նախագահի ուշադրութեանը ներկայացուց դպրոցի տնօրէն Արփիար Մահակեանը: Ռ. Քոչարեանը հաւաստիացուց, որ ՀՀ պիւտճէին մէջ միւս տարի ծախսեր կը նախատեսուին նաեւ համահայկական նպատակներու համար, եւ խրողութիւնը անպայման նկատի կ'առնուի:

Ռումանահայերը կը մտահոգէ նաեւ մշակութային կապերու բացակայութիւնը մայր հայրենիքի հետ: Իրենք պատրաստ են բաժանորդագրուելու հայաստանեան թերթերու ու ամսագրերու, իրենք ամէն անգամ կը սպասեն, որ Ռումանիա համերգային, թատերական շըրջագայութիւններու կը մեկնին նաեւ հայ արուեստագէտները, բայց ի զուր: Իր այցելութեան առեն, նախագահը խոստացաւ այս եւս նկատի առնել: Ի վերջոյ, եկեղեցւոյ հետ նաեւ գիրը ու մշակոյթը մեր ժողովուրդին հազարամեակներու խորքէն ճանապարհած է մինչ օրերս: Ռումանահայ համայնքը փոքրիկ բեկոր մըն է մաս _ մաս եղած հայ հանրութեան: Եւ այդ բեկորն ալ ցրիւ չտալու համար Հայաստանի հովանիին պէտք ունի:

ԿԱՐԻՆԷ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

ւել: Այս հանդիպման մէջ ոմանք պիտի նշմարեն միմիայն այն վկայութիւնը որ գիտութիւնը կը վերադառնէ իր աստուածաբանական արմատները: Մինչդեռ բազմաթիւ են այն գիտնականները որոնք համոզուած են որ այս խաչաձեւումը մեկնակէտն է գիտութեան համար նոր շըրջանի մը ուր գիտնականները պիտի դադրին այլեւս ծաղրի առնելէ մարդկային հոգեկանութեան ծարաւը եւ պիտի փորձեն ընդհակառակը ուսումնասիրել այս գոյութեան իմաստը, ա՛լ աւելի չինիչ մօտեցումով:

Քաղեց՝ Ս. Շէրիֆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՆԵԱ _ ԶՄԻՌՆԻԻ «Էսթիա» հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 10-ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Յունաստանի Շրջ. վարչութեան, տեղի ունեցած է Արամ Խաչատրեանի 100-ամեակին նուիրուած համերգ մը: Բացումը կատարած է, յունարէն, նախագահ փրոֆէսէօր Կիրակոս Պասմաճեան, որ իր խօսքի վակման շեշտած է որ այն ազգերը որոնք երաժշտութիւն ունին անմահ են, քանի կ'ապրին ու կը յարատեւեն իրենց քաղաքակրթութեամբ, որ իրենց անցագիրն է դէպի յաւերժութիւն: Լոյս տեսած էին ութ էջնոց յայտագիր մը, հայերէն եւ յունարէն, ուր տպագրուած էին համերգին մասնակցող արուեստագէտներուն լուսանկարներն ու կենսագրականները, Խաչատրեանի կենսագրականը եւ օրուան յայտագիր մը, նաեւ քսան էջնոց գրքոյկ մը, որ կ'անդրադառնար Արամ Խաչատրեանի կեանքին, գործին, արուեստին, հայերէն 25 լուսանկարներով, երրորդ գրքոյկ մը նուիրուած էր Համազգայինի 75-ամեակին, ողջոյնի խօսքերով Ռոպէր Քոչարեանի եւ Արամ կաթողիկոսի: Յայտագիրը կը բաղկանար Ա. Խաչատրեանի գործերէն, մասնակցողներն էին Արմինէ Հէյրանովլիս, Վարդենի Սպարթլեան, Արտաշ Թէրզեան, Քրիստին Թօքաթլեան, Արտիոմ Մանուկեան, Անահիտ Տէր _ Տաճատեան եւ Արսէն Տէր – Տաճատեան: Համերգի աւարտին, Համազգայինի Շրջանային վարչութեան անդամ Յասմիկ Թագւորեան բացատրած է որ այս համերգը ծրագրուած էր, որ տեղի պէտք է ունենար Դեկտեմբերին, բայց, յետաձգուած էր Սահակ Արք.ի վախճանման պատճառով:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հ.Ե.Ը. «Զապէլ Մովսէսեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 19-ին, կազմակերպութեամբ Լիբանահայ Գրական Շրջանակին ոգեկոչուած է Վահան Թէքէեանի ծննդեան 125-ամեակը: Բացման խօսքը արտասանած է Սալբի Ռուբինեան, որ ներկայացուցած է օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ կիպրահայ՝ Սըմբատ Տէրունեան, անձնապէս ծանօթ Թէքէեանին եւ անոր կրտսեր գրչեղբայրը, որու 80-ամեակն ալ կ'ոգեկոչուէր: Ան մատնանշած է Թէքէեանի բանաստեղծութեան առանձնայատկութիւնները եւ մասնաւորաբար անոր ճարտարապետական կառուցուածքի մը երաժշտական բարձր մակարդակի նրբահիւսութիւնը: Օրուան Բ. բանախօսը եղած է Արամ Սեփեթճեան, որ սեղմ գիծերու մէջ ծանօթացուցած է Թէքէեան արձակագիրի վէպերն ու պատմուածքները, եւ քանդակած է անոր առաջնորդ խմբագիրի դիմագիծը: Վերջին բանախօսը եղած է մէթր Գասպար Տէրտէրեան, որ ներկայացուցած է Թէքէեան՝ մտքի մարդը: Գործադրուած է գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը:

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, Յունուար 13-ին, Կարպիս Արապեան, մասնակցելով համահելլենական աշակերտական երգի մրցումին, զոր կազմակերպած է Կրթական նախարարութիւնը, 1300 աշակերտներու մէջ առաջնութիւնը շահած է եւ պարգեւատրուած Կրթական նախարար՝ Փեթրօ Էֆթիմուի կողմէ, Յունուար 19-ին տեղի ունեցած արարողութեան մը ընթացքին «Ալքոփոլ» թատերասրահին մէջ: Կարպիս Արապեան ծնած է 1991-ին Փիրէա, հինգ տարեկանէն կիթարի դասեր առած է «Փիրաիքօ» երաժշտանոցին մէջ, ապա երաժշտական իր ուսումը շարունակած է Նիքէայի քաղաքապետական Երաժշտանոցին մէջ: Մաս կազմած է Գոքինիոյ Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ դըպրաց դասին: Կ. Արապեան աւարտելէ ետք Գոքինիոյ ազգային «Զաւարեան» վարժարանի նախակրթական բաժինը, քննութեամբ մուտք գործած է Փիրէայի Երաժշտանոցը լաւագոյն նիշերով: Մասնակցած է կիթարի բազմաթիւ համերգներու եւ 2003 Ապրիլին արժանացած է կիթարի երաժշտական մրցումի առաջին մրցանակին:

ՄԱՏԼԷՆ ՕԼՊՐԱՅԹ ԻՐ ԳԻՐՔԻՆ ՄԷՋ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁԱԾ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ

Միացեալ – Նահանգներու Արտաքին գործոց նախկին նախարար Մատլէն Օլպրայթ վերջերս լոյս տեսած ինքնակենսագրական «Մատամ Քարտուղար» գիրքին մէջ անդրադարձած է նաեւ Անդրկովկասի հարցերուն:

Հայաստանի եւ Հայերու մասին Օլպրայթ շատ քիչ բան գրած է, յատկապէս Անդրկովկասի հարցերուն ծիրին մէջ: Տեղեկութիւնները կը վերաբերին 1994-ին Կովկաս կատարած իր մէկ շաբթուան ուղեւորութեան, երբ ինք ՄԱԿ-ի մէջ Միացեալ – Նահանգներու ներկայացուցիչն էր:

Օլպրայթ կ'ըսէ, որ «Հայաստան եւ Ադրբեջան հնագոյն երկիրներ են, դըբացիներ, որոնք բաժնած են պատմութիւնն ու մշակոյթը: Քրիստոնեայ Հայաստանը պահած է Համաշխարհային Բ. պատերազմէն առաջ եւ անոր ընթացքին Թուրքիոյ հալածանքի յիշողութիւնը: Ադրբեջանի բնակչութիւնը գլխաւորաբար թրքական ծագում ունի»: Այնուհետեւ Օլպրայթ գերակշռող հայ բնակչութեամբ Ղարաբաղի շրջանը Ադրբեջանի մէջ տեղադրելը կը նկատէ Ստալինի ձեռքին գործը:

«Պաղ պատերազմի աւարտէն ետք կռիւը սկսաւ. Հայեր ձեռք առին Ղարաբաղի հսկողութիւնը. ցամաքային միջանցք բացուեցաւ: Ես փորձեցի նպաստել Ղարաբաղի տագնապի լուծման, բայց այս նախաձեռնութիւնը յետագային ալ, երբ կառավարութեան մէջ էի, յաջողութեամբ չպսակուեցաւ: Ամէն անգամ, երբ կը մօտենայինք յաջողութեան, որեւէ կողմէ կոշտ դիրքորոշում ունեցող մէկը ճգնաժամ կը յարուցէր», կը գրէ ան:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԳԱՆԴԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Կու գային դիզուելով իրարու վրայ, չես գիտեր ո՛ւրկէ, մութ ու դարչահոտ գոփներէ, յոգնած ու խարխուլ տուներէ, խոնաւ նկուղներէ ու կը սեղմուէին իրարու, գալիք մեծ պայքարին լայն դէմտակցութեամբ: Անոնցմէ ոմանց դէմքերը կը շողային մեծ ու ճակատագրական զգացումի մը լոյսովը: Ոմանք անզէն էին, ուրիշներ ալ զինուած՝ բահերով, բրիչներով կամ կացիններով: Կային փոքրիկներ՝ խոլւ մազերով, բայց արդէն վայրենի: Կիներ, որ կ'աղաղակէին կային հասարակաց աղջիկներ՝ հէք ու աւրուած դէմքերով ու բոզեր, որոնց աչքերուն մէջ հարուստ արուներուն հանդէպ մեծ ատելութիւն մը կը լայննար: Անոնք կը պոռային բերաններնին բաց: Մենք կը զգայինք անոնց աղաղակը կըտակին վրայէն: Ամբողջ այս ամբոխը ընթացքի մէջ էր: Կողքը կար լայն ու հանգիստ ճամբայ մը, որ անշուշտ հեռուն պէտք է խրէր ճախճախուտքի մէջ. իսկ քովը՝ նեղ, ղաուլէր, վտանգաւոր ու քարքարոտ ուղի մը, որ անշուշտ պէտք է տանէր դէպի վերջնական յաղթանակ:

Բազմութիւնը կարծես կը վարանէր ու այդ տեղ էր ահա, որ կը ցցուէր պատկառազդու ու հսկայացանցուած հասակը Լենինին որ կախարդական մատով մը ցոյց կու տար դժուար, բայց անշուշտ ճակատագրական ճամբան. ան, որ պիտի տանէր ամբոխը դէրագոյն նուաճումին: Լենին կ'իշխէր բազմութեան վրայ: Անոր հասակը առնուազն իրականին կրկինը պէտք է ըլլար: Անոր դէմքը կ'արտայայտէր մեծ որոշում մը ու նաեւ զօրաւոր, անյաղթելի ու ահաւոր կամք մը այդ որոշումը կեանքի կանչելու համար: Անոր ճակատագրական ու մարգարէ բազուկը կ'երկարէր դէպի ապագան:

Կը նայէի այդ զարմանալի նկարին ու կը զգայի մեծ ներկայութիւն մը: Այսուհանդերձ երիտասարդի ուշադրութենէս չէր վրիպեր այդ հսկայ նկարին խեղկատակ հանգամանքը: Կը պակսէր շունչն ու բանաստեղծութիւնը եւ արուեստը որ կը պարտադրէ ինքզինքը քեզի: Ու եթէ չըլլար այդ հսկայ նկարին դէմ այդ հսկայ ու խայտաբղէտ ամբոխը, որ կը շարժէր հրապարակին վրայ, եթէ չըլլային քանի մը վաշտ զինուորները՝ սուր ու լուռ, կռթնած իրենց հրացաններուն, եթէ չըլլային բեմերը, զարդարուած մեծ, լայն ու կարմիր դրօշակներով, եթէ չըլլային վերջապէս զինուորական նուագախումբերը, որ չորս անկիւնէ կը դառնէին միաժամանակ «Միջազգայնական»ը, անշուշտ այդ նկարը պիտի դառնար դատարկ կտաւ մը, աւելի ճիշդ փքուռոյց ծաղրանկար մը, որ անախորժ տպաւորութիւն մը կը ձգէ վրադ:

Մայիս մէ՛կ… Ու նուագախումբերը կ'ոռնային բայց ո՛րքան դանդաղութեամբ ու ո՛րքան տհաճութեամբ ամբոխը կը շարժէր: Յանկարծ լռեցին ձայները: Վերէն, գլխաւոր բեմէն՝ ձեռք մը լռութիւն պարտադրեց ամբոխին: Նիհար ու պզտիկ զինուորական մըն էր: Կը խօսէր ճչան ու թաց ձայնով ու ցոյց կու տար դէմը՝ Լենինի հսկայ ու ծիծաղելիօրէն խեղկատակ հասակը: Կը խօսէր կրքով, բայց իր խանդավառութիւնը, որ անհամեմատական էր իր մարմնին հետ, ծիծաղելի կը դարձնէր զայն: Վերջացուց: Վտիտ ու տկար ծափահարութիւն մը ողջունեց զայն: Յետոյ եկաւ ուրիշ մը, բարձրահասակ, թուխ ու անհամակրելի դէմքով մարդ մըն էր: Կը խօսէր վրացերէն, եւ այդ լեզուին անախորժ հնչիւնները աւելի աններդաշնակ կը դառնային իր բերնին մէջ:

Կեցած էինք բազմութեամբ՝ շուրջ տասներհինգ ընկերներ, կողք կողքի: Մեր ընկերները եկած էին նախընթաց օրը ու պատսպարուած բոլոր գաղթականներուն պէս՝ զինուորական հանրակացարաններու մէջ: Ի հարկէ, բոլորս ալ թըշնամաբար կը նայէինք այդ կողմը բազմութեան ու զինուորական վաշտերուն: Կը զգայինք, որ ժողովուրդը նոյնպէս սրտով չէ որ եկած է: Մարդիկ մտիկ կ'ընէին ու յոգնած ու ձանձրացած դէմքերով բանախօսներուն եւ հազիւ թէ կը ծափահարէին: Ի վերջոյ, երեւցաւ նաեւ Թուրք մը: Բազմութեան մէջէն լսուեցաւ թըշնամութեան մրլտուք: Անշուշտ Հայերն էին, որ չէին հանդուրժեր որ Թուրք մը խօսի համաշխարհային եղբայրակցութեան ու խաղաղութեան անունէն:

(Շար. 51)

MESSE DE REQUIEM

Madame Veuve Archalouiss Hatchikian, son épouse, Monsieur et Madame Jean-Pierre Hatchikian, Monsieur Gabriel Hatchikian, ses enfants, Les Familles Zaradjian, Semerdjian, Pénichon vous font par de la messe de requiem qui sera célébrée le Dimanche 1er février 2004, à 11 heures, à la mémoire de

Léon HATCHIKIAN

en la Cathédrale arménienne Saint Jean-Baptiste, 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e.

(Շար. Ա. էջէն)

Փաստուա կը հերքէ եւ կ՚ըսէ թէ գինք ցնծուտելու միտում կայ եւ թէ Ս. Հիւսէյնէն ոչ դրամ, ոչ ալ քարիւղ ստացած է։ Անկարելի չի նկատուիր նաեւ որ ամերիկեան գաղտնի սպասարկութեանց մէկ խաղն ըլլայ։

«ԹՌՉՆԱՅԻՆ ԴՈՒՄԸ» որ կը կոչուի նաեւ «հաւու ղումը» մտահոգիչ ձեւով կը տարածուի եւ հարաւ - արեւելեան Ասիոյ ութ երկիրներ արդէն վարակուած են, յայտնուած է նաեւ Չինաստան։ Մայր տուած էր Թայլանտ եւ Ինտոնեզիա, ուրոնք կ՚ամբաստանուին թէ լուռ մնացած են սկիզբը։ Ցարդ ութ մեռեալ կայ (6 Վիէթնամ եւ 2 Թայլանտ)։ Համաճարակը պատճառ եղած է արդէն որ աւելի քան 20 միլիոն հաւեր սպաննուին։ Առողջապահութեան Համաշխարհային Կազմակերպութիւնը չի ծածկեր իր մտահոգութիւնը, թէեւ Եւրոպա արդէլք դըրած է Թայլանտէն հաւու եւ միսի ներածումներու, բայց եւ այնպէս վախ կայ որ արագօրէն մարդն ալ վարակուի, ինչ որ մեծ աղէտի մը դուռ կը բանայ։ Գըլխաւոր վախն այն է որ այս վիրուսը «հանդիպի» մարդուն դումին եւ կարելի չըլլայ զանգուածային վարակումներու առաջքն առնել։ Թռչնային այս դումը, սկզբունքով թռչուններու եւ խոզերու կը վերաբերի, բայց, մարդուն ալ կը հասնի։ Կը յիշուի որ 1918 – 1919–ի «սպանական» դումէն 20 միլիոն մարդ մեռած է։

ԳԱԶԱՊԼԱՆՔԱՅԻ, 2003 Մայիս 16–ի ռմբափորձերուն կապակցութեամբ, մարոքեան իշխանութիւնները յայտարարած են Յունուար 26–ին, որ 37 իսլամապաշտ ձերբակալած են եւ մեծաքանակ զինամըթերք յայտնաբերած։ Գործողութեան ընթացքին սպաննուած են մէկ ոստիկան եւ մէկ իսլամապաշտ։

Թ. ՊԼԷՐ, հազիւ հինգ ձայնի առաւելութեամբ փրկեց, Յունուար 27–ին, բարձրագոյն ուսման ֆինանսաւորման անժողովրդական իր բարեփոխումը։ Արդարեւ 316 ձայնով է 311–ի դէմ, որ Երեսփոխանական ժողովը իր հաւանութիւնը տուած է, հակառակ անոր որ մինչեւ վերջին վայրկեանը անորոշութիւն կը տիրէր։ Համալսարաններու այս կարգադրութիւնը չկայ Աշխատաւորական կուսակցութեան 2001–ի ընտրական ծրագրին մէջ եւ անոնք, որոնք դէմ են, կը խորհին որ կրնայ արդէլք ըլլալ, որ նուազ նպաստաւորուածները համալսարան յաճախեն։ Պլէրի բարենորոգումը կը նախատեսէ որ ուսանողները պիտի ստիպուին, 2006–էն սկսեալ, 3000 անգլիական ոսկիով մասնակցիլ իրենց ուսմանց ծախքերուն, թէեւ փոփոխութիւն կրնայ ըլլալ, երբ ի վիճակի չեն։ Նախատեսուած է նաեւ, երեք տարիներու խորհրդածութենէ մը ետք, տեսուչներուն արտօնել որ իրենք նշանակեն սակերը Խորհրդարանին համաձայնութեամբ։

ՔԱՊՈՒԼԻ ՄԷՋ, անձնասպանական ռմբափորձ մը գործուած է Յունուար 27–ին, որուն զոհ գացած են զանատացի զինուոր մը (Ապահովութեան Օժանդակ Միջազգային Ուժէն) եւ Աֆղան մը։ Վիրաւորուած են նաեւ զանատացի երեք զինուորներ եւ շուրջ տասնեակ մը Աֆղաններ։

ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ մեռած են, Յունուար 27–ին, ամերիկեան հեռատեսիլի ՍԻ – Է – էն կայանի երկու պաշտօնատարներ, ծուղակ իյնալով։ Կառքով Պաղտատ կը վերադառնային, երբ յարձակումի ենթարկուած են։

ՄԱԿ–ի ընդհանուր քարտուղարը՝ Քոֆի Անան, յայտարարած է Փարիզի մէջ, որ «թեքնիք պատուիրակութիւն մը» պիտի ղրկէ Իրաք, ուսումնասիրելու համար վերջնական վերադարձի մը եւ երեսփոխանական ընտրութիւն կազմակերպելու կարելիութիւնները մինչեւ Մայիս։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԹՈՆԻ. – Տիկին Զանտոմէնկոյէ 40 Եւրօ։

Centre Culturel
SAINT MESROB

Le jeudi 5 février à 20h45

ANAHIDE TER MINASSIAN

donnera une

CONFERENCE

sur

ANTOINE POIDEBARD ET L'ARMENIE (1904 - 1920)

Antoine Poidebard, missionnaire jésuite, fut représentant militaire français dans l'éphémère République d'Arménie (1918-1920), puis enseignant à l'Université Saint Joseph de Beyrouth et promoteur de l'archéologie aérienne au Levant.

Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg
— Entrée libre - Cocktail —

⁂

BARDIG

présente

« EGLISES ARMENIENNES »

EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART

du 20 janvier au 1er février

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition:tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

40–ամեայ հայաստանցի կին մը աշխատանք կը փնտռէ տարեց կամ երախայ խնամելու համար։

Հեռաձայնել Տիկին Ժանէթի
01 39 85 90 63

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՅՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène par **Armand ZIREKIAN**

En hommage au grand poète Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures

au Théâtre «G y p t i s»
136, rue Loubon, 13003 Marseille

P.A.F. : 12 Euros

Renseignaments :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ–Սարսէլի Ասատըրեան մասնաճիւղին երեկոյթը՝
ՄԱՐՏ 13–ԻՆ

CONTRE LA TURQUIE DANS L'EUROPE

MOBILISATION GÉNÉRALE

Pour l'application de la résolution du 18 juin 1987

MEETING

LE DIMANCHE 1er FEVRIER A 15 HEURES 30

Au Palais des Congrès de Paris (Pte Maillot)

Avec des leaders des Partis politiques français

Contact : contact@cdca.asso.fr
Tél. : 01 44 83 07 02

Comité de Défense de la Cause Arménienne

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian par sa **METHODE AUDIOVISUELLE**

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE

organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas —
Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille —
Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— **Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.**

⁂

ԼՕԹՕ

Մարսէյլի Պուլվար Օտտօ Լէօլա Սատունի մասնաճիւղին երկրորդ բախտախաղը Կիրակի, Փետրուար 1, կէսօրէ ետք ժամը 15–ին, Պուլվար Օտտոյի Տրնի Բաբէն սովորական սրահին մէջ։

⁂

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un

GALA AU PROFIT DES ECOLES

Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 30
VENDREDI
30 JANVIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·869 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·869

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Նախարարաց Խորհուրդը Յունուար 28-ի հերթական նիստին ընթացքին վաւերացուց աշխարհականութեան օրինագիծը, որու շուրջ վիճաբանութիւնները պիտի սկսին Փետրուար 3-ին Ազգային Ժողովին մէջ: Նոյն երեկոնը, սակայն, Օրէնքներու յանձնախումբը արդէն իսկ սրբագրութիւն մը բերաւ եւ ամէն ինչ կրնայ փոխուիլ: Սրբագրութեան կէտին շուրջ համաձայնած են Իու-Էմ-Փէ եւ ընկերվարական: Կը նշուի որ «պատիժի դիմելէ առաջ, հաստատութեան ղեկավարը կը հրաւիրէ ենթական, որ երկխօսութեան ճամբով, ենթարկուի կարգադրութեան»:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ նախագահը, որ Յունուար 28-ին Տերակոյտ կ'այցելէր, պատճառ եղաւ որ Գոնգորտէն եւ ուս տը Ռիվոլիէն վերջ, փակուին նաեւ Գոնդէ եւ Թուրնոն փողոցները, անցորդներու բարկութիւնը գագաթնակէտին հասցնելով: Մամուլն անգամ լուռ չի մնար ի տես Հու Ժինթաոյի շնորհուած արտակարգ (եւ անտեղի) ընդունելութեան: Յաջորդ օրը, Չինացին Թուլուզ կ'երթար, որպէս վերջին օրը իր այցելութեան: Մնաց որ, ըստորագրուած պայմանագիրներն ալ, արհամարհելի չըլլալով հանդերձ, շատ հեռու են ակնկալուածէն, որուն սիրոյն եղած է այս ամբողջ խրախճանքը: Այդ պատճառաւ է, որ «Ֆիկարօ» կը յիշէ չինական առած մը՝ «Ձուկին աչքը մարգարիտի տեղ առնել»: Ճարտարարուեստի գետնին վրայ, երեք համաձայնագրեր կան որոնք գոյութիւն ունին արդէն եւ պարզապէս վաւերացուած են: Չինաստան պէտք է 21 Էռպիւս գնէ: Հու Ժինթաօ 14 մեծ գործարարներ ալ ընդունած է, բայց, հոս ալ ակնկալուածը չէր եւ Ֆրանսա շատ հեռու կը մնայ եւ եղած գնումներն ալ օգուտ չունեցան: Ի դէպ, Ուաշինկթըն խիստ կերպով քննադատեց Ֆրանսայի ջանքերը ջնջել տալու համար Եւրոպական Միութեան զէնք ծախելու արգելքը Չինաստանի: Թայվանն ալ դժգոհ է Ֆրանսայէն:

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԻ մինչեւ Յունիս պայմանաժամ մը տուած է Եւրոպայի Խորհուրդի Խորհրդարանական Ժողովը, Սթրազպուրկ գումարուած Յունուար 27-ի նիստին ընթացքին, որոշելու համար թէ ի՛նչ դիրք պիտի բռնէ անոր հանդէպ: Ատրպէյճան չէ յարգած իր յանձնառութիւնները այն կազմակերպութեան (Եւրոպայի Խորհուրդ) հանդէպ որու անդամ է 2001 Յունուարէն ի վեր: Խորհրդարանականները քննադատած են նախագահական ընտրութեան անկանոնութիւնները, մեծամասնաբար պարտադրուած սահմանափակումները ազատութեան գետնի վրայ, նաեւ արտայայտութեան եւ միութիւններու մարզերուն մէջ:

Թ. ՊԼԷՐ, 24 ժամուան մէջ, Բ. յաղթանակ մը տարաւ, երբ ճիշդ հակառակը կը նախատեսուէր: Արդարեւ, դատաւոր Պրայըն Հըթընի տեղեկագիրը, Իրաքի թղթածրարին նուիրուած, ոչ մէկ ձեւով յանցաւոր նկատեց վարչապետն ու իր կառավարութիւնը, բայց, այնքան խիստ եղրափակումներ ունէր Պի-Պի-Սի-ին նկատմամբ, որ տնօրէնը՝ Կրէկ Տայք անմիջապէս հրաժարեցաւ, ներողութիւն ալ խնդրելով, իր լրագրողին «կարգ մը ակնարկութիւններուն» համար, որոնք «անհիմն էին»: Անակնկալը մեծ էր Թ. Պլէրի համար եւ անշուշտ ուրախութիւնն ալ: Հարցը ծագած էր Տէյվիտ Քէլլիի անձնասպանութեան կապակցութեամբ, երբ Թ. Պլէր դատաւորին պաշտօն տուած էր, որ լուսաբանէ այդ անձնասպանութեան պարագաները: Ծանօթ է որ, քիմիական զէնքերու այդ մասնագէտին տեղեկութեանց վրայ հիմնուած էին Պի-Պի-Սի-ի լրագրողին լուրերը, ուր կ'ըսուէր թէ Մեծն-Բրիտանիոյ տարածած լուրերը Իրաքի զինամթերքի վերաբերեալ չափազանցուած են:

ՊԱՂՏԱՏԻ Շահին պանդոկին առջեւ, Յունուար 28-ին, թակարդ-կառք մը պայթած է, որու հետեւանքով հինգ Իրաքցիներ մեռած են, կառքին վարորդէն զատ: Այդ պանդոկը կը գտնուէին Իրաքի Աշխատանքի Նախարարը, որ ոչ մէկ վնաս կրած է: Իրաքի առընչութեամբ, մարդասիրական ամերիկեան կազմակերպութիւնը՝ «Հիումըն Ռայթ Ուաչ» իր հրատարակած 400 էջնոց տարեկան տեղեկագրին մէջ, խնդրոյ առարկայ կ'ընէ ԱՄՆ-ու քաղաքականութիւնը: Կազմակերպութեան նախագահը բացատրութիւնը կու տայ Ֆիկառոյի (Յունուար 29) եւ կը շեշտէ որ Իրաքի պատերազմը մարդասիրական միջամտութիւն մը չէ: Պուշ կ'օգտագործէ մարդասիրական դատը զօրք ղրկելու համար եւ այլ նպատակներու:

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ ԲԱՆԱԿԸ արիւնալի ներխուժում մը կատարած է Յունուար 28-ին Գազայի գօտիին մէջտեղը «ահաբեկիչներ» փնտռելու գործողութեան մը ընթացքին եւ ութ Պաղեստինցի սպաննած է, 10 ուրիշներ ալ վիրաւորած: Իսրայէլի զինուորական բանբերը կ'արդարացնէ գործողութիւնը, ըսելով թէ կրակ բացած են միայն զինեալ Պաղեստինցիներու վրայ: Ըստ Պաղեստինցիներուն, չորսը գործօն տարրեր էին, բայց, միւս չորսը՝ ոչ:

ՔԻՒՐՏԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ ԻՐԱՔԷՆ ՎՏԱՐԵԼ ԹՐՔԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ

Իրաքեան Քիւրտիստանի ժողովրդավար կուսակցութեան պատասխանատուներէն Նեճիրվան Պարզանի ամերիկեան գործակալութեան մը յայտարարած է թէ Հիւսիսային Իրաքի թրքական զօրքերը պէտք է քաշուին, հակառակ պարագային իրենք կը վտարեն զանոնք, նախ անոնց գրասենեակները փակելով, ի հարկին նաեւ այլ միջոցներով:

Յայտարարութիւնը բուռն հակազդեցութեան պատճառ եղած է Անգարայի կողմէ: Զինուորական ու քաղաքական բարձրաստիճան պատասխանատուներ անմիջապէս ըսած են որ շրջանի Թուրք զինուորական ներկայութեան դէմ որեւէ արարքի, յարձակումի պարագային Թուրքիա դիտողի դիրքին վրայ պիտի չմնայ ու ներառեալ «զինուորական ճամբան», արժանի պատասխանը պիտի տայ քրտական խմբակներուն:

Հարցին մասին շրջանի ամերիկացի հրամանատարը Ճ. Պուլյան ըսած է թէ հաւանական չի նկատեր որ Քիւրտերը Թրքական զօրաբաժիններուն դէմ ուժ գործադրեն: Եթէ նման քայլ առնեն, միջազգային շատ ծանրակշիռ հարց կը ստեղծեն: Այդ պատճառով, չի խորհիր որ ըսածը կիրարկութեան կը դնեն:

ԱՆԻԻ ՄԷՋ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԵԼՈՒ ՏԵՍԱԳՐԵԼՈՒ ԱՐԳԵԼՔԸ ՋՆՋՈՒԱԾ

Թուրքիոյ Ազգային Ժողովը ընդունած է Զինուորական արգիլեալ շրջաններու եւ Ապահովութեան շրջաններու օրէնքին մէջ փոփոխութիւն կատարել, թոյլ տալու համար որ այդ բնոյթի վայրերուն մէջ օտար զբօսաշրջիկներու կարելի ըլլայ լուսանկարել ու տեսագրել: Այդ թոյլտուութեան համար հարկ է միայն Սպայակոյտի նախագահութենէն արտօնութիւն ունենալ: «Հիւրրիյէթ» (Յունուար 29) լուրը տալով կ'աւելցնէ թէ այդ կարգի վայրերուն գլխաւորներն են Արարատ լեռը, Անիի աւերակները:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 28 / 29)

ԲԱՆԱԿԻՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Նշուած է հայկական բանակին կազմութեան 12-րդ տարեդարձը: Այդ առիթով վարչապետ Ա. Մարգարեան ուղերձով մը շնորհաւորած է տարեդարձը, ըսելով. «Այսօր Հայոց բանակը յուսալիօրէն պաշտպանում է անկախ Հայաստանի պետական սահմաններն ու անվտանգութիւնը, ինչը մեզ նաեւ վստահութիւն է ներշնչում վաղուայ օրուայ, ապագայի նկատմամբ: Բայց մենք իրաւունք չունենք բաւարարուելու ձեռք բերածով: Պատերազմը դեռ չի աւարտուել եւ մենք քաջ գիտակցում ենք, որ Արցախն այսօր ամուր է զգում իրեն նաեւ Հայոց բանակի հզօրութեան շնորհիւ»: Ապա, վարչապետը շեշտած է այդ կառոյցին համազգային հոգատարութիւն ցուցաբերելու անհրաժեշտութիւնն ու շնորհաւորած, յաղթանակի նորանոր տարիներ մաղթած:

Ուղերձներ յղած են նաեւ Ազգային Ժողովի նախագահ Արթիւր Պաղտասարեան ու նախագահ Ռ. Քոչարեան. այս վերջինը բանակը նկատած է «մեր հպարտութեան առարկան», անոր դերը «բացառիկ» որակելով Հայաստանի նորագոյն պատմութեան մէջ:

Տարեդարձին առթիւ Ռոպէր Քոչարեան Յունուար 26-ի հրամանագրով բանակին ու պաշտպանութեան նախարարութեան կարգ մը ծառայողներ պարգեւատրած է շքանշաններով ու մետալներով:

Յունուար 27-ին օրը հանրապետութեան նախագահը իշխանութեան ներկայացուցիչներու ընկերակցութեամբ այցելած է Եռաբլուր, յարգանքի տուրք մատուցանելու զօրավար Անդրանիկի ու բոլոր զոհերուն յիշատակին: Անոնք ծաղկեպսակ զետեղած են Անդրանիկի, Վ. Սարգսեանի շիրիմներուն ու հայ ազգի միասնութեան խորհրդանիշ «Բերդ պար» յուշարձանին մօտ:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Յունուար 28-ի եզրափակիչ նիստով աւարտած է Սթոքհոլմի մէջ գումարուած ցեղասպանութեան հարցերու նուիրուած համաժողովը: Ընդունուած է հռչակագիր, ուր կարեւոր կը նկատուի ցեղասպանութեան, զանգուածային կոտորածներու, ցեղային հիմով խտրութեան կանխարգիլման եւ անոնց հակազդելու միջոցներու մշակումը: Փաստաթուղթին մէջ տեղ տրուած է ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար Ք. Անանի առաջարկին՝ ցեղասպանութեան կանխումի ՄԱԿ-ի կոմիտէ մը հիմնելու: Հոն ըսուած է. «Ցեղասպանութեան հեղինակները պէտք է պատասխանատուութեան ենթարկուին. անհրաժեշտ է ամէն բան ընել ցեղասպանութենէ վերապրողներուն աջակցելու, զանոնք բնականոն կեանքի վերադարձնելու համար»:

Եզրափակիչ նիստէն առաջ, վարչապետ Ա. Մարգարեան որ կը գլխաւորէր Հայաստանի պատուիրակութիւնը, հանդիպում ունեցած է Շուէտի վարչապետին, համաժողովի գլխաւոր խորհրդական Երուսաղէմի Ողջակէզի թանգարանի նախկին տնօրէն փրոֆէսոր Ե. Պաուէրի հետ: Ա. Մարգարեան այս վերջինը հրաւիրած է Երեւան, մասնակցելու ցեղասպանութեան 90-ամեակին միջազգային գիտաժողովին:

Թ. ԷՐՏՈՂԱՆ-Ճ. ՊՈՒՇ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Թուրքիոյ վարչապետը Թ. Էրտողան ԱՄՆ-ու այցին երկրորդ օրը, Յունուար 28-ին շուրջ երկու ժամուան հանդիպում ունեցած է նախագահ Ճ. Պուշի հետ: Ապա տեսակցած է նախագահի օգնական Տ. Շէնէյի հետ:

Յունուար 29-ի թուրք մամուլը Էրտողան-Պուշ հանդիպումէն կ'առանձնացնէր երկու նիւթ. առաջինը Կիպրոսի խնդիրն էր, երկրորդը Իրաքի մէջ Քիւրտերու Անգարայի անբաղձալի գործունէութիւնը: Առաջինին մասին Թուրքիոյ վարչապետը ըսած է թէ իր երկիրը ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար Ք. Անանի լուծումի առաջարկը հիմ առնող կարգաւորումի մը ուղղութեամբ վճռակամ է: Նոյնն է Կիպրոսի թրքական բաժնին պարագան: Որպէս թրքական կողմ, պատրաստ են բանակցութեան սեղանը նստելու: Կը փափաքին որ բանակցութիւնները անյապաղ սկսին:

Ինչ կը վերաբերի Իրաքի մէջ քրտական գործունէութեան, Թ. Էրտողան կրկնած է այն տեսակէտը թէ ցեղային ու կրօնական հիմերով կարգաւորումներ կը վտանգեն ժողովրդավարական Իրաքի մը խտէալը ու Իրաքը կը մասնատեն: Իսկ այդ կացութիւնը կը մտահոգէ Թուրքիոյ հետ Սուրիան ու Իրանը: Ան շեշտած է թէ սխալ կ'ըլլայ քարիւղի պաշարներով հարուստ Քէրքիւք քաղաքը ներառնել Քիւրտերուն փափաքած ձեւով դաշնակցութեան մը մէջ: Կրկնած ալ է թէ Քէրքիւքը երբեք քրտական քաղաք մը չէ եղած, այլ հոն միշտ մեծամասնութիւն կազմած են Թիւրքմէնները:

Թ. Էրտողան այս երկու հարցերուն մասին կատարեալ ապահովութիւն յայտնած է ԱՄՆ-ու ղեկավարութեան որ կայունութեան հաստատումին ու արդար կառոյցի մը համար իր կարելին պիտի ընէ:

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ ՏԵՂԸ ԿԸ ՄՆԱՅ

Սան Ֆրանսիսքոյի դատարանը մերժած է շրջանի թրքական կազմակերպութիւններուն դիմումը որ վերցուի քաղաքին մէկ զբօսապարտէզին մէջ կանգնած ցեղասպանութեան յուշարձանին արձանագրութիւնը: Յուշարձանը խաչ մըն է, 1997-ին գնուած հայ համայնքին կողմէ. բացումը կատարուած է 1998-ին, Սան-Ֆրանսիսքոյի քաղաքապետին կողմէ: Դատարանը մերժելով թրքական կազմակերպութիւններու դիմումը, նշած է որ ցուցատախտակին բովանդակութիւնը չի հակասեր խօսքի ազատութեան իրաւունքին:

ԹԵՆԻՍ

Ռոժէ Ֆէտէրէր դժուարութեամբ յաղթած է Դաւիթ Նալպանտեանի, Աւստրալիոյ միջազգային հանդիպումներու քառորդ աւարտականին, չորս սէթերու ընթացքին՝ 7-5, 6-4, 5-7, 6-3:

Կէս աւարտականին, Աղասի եւ Մարաթ Սաֆին (Ռուսաստան) կը մրցին Խուան Գարլոս Ֆէրէրոյի եւ Ռոժի Ֆէտէրէրի դէմ:

ԱՆՏԻՊ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»ի – «Ազդակ» Դեկտ. 15-ի իր թիւին մէջ, լոյս ընծայած է հետեւեալ շահեկան հարցազրոյցը, զոր կատարած է օրին (դժբախտաբար, թուականը չէ ճշդուած) Հ.Յ.Դ. ԼԵՄ.-ի «Ռազմիկ» ամսաթերթը եւ թեքնիք պատճառներով, լոյս չէ տեսած: Իր շահեկանութեան համար եւ Մեսրոպ Արք.-ի յիշատակին, կ'արտատպենք Պէյրութի մեր պաշտօնակիցէն:

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Կը խնդրենք, որ մեզի խօսիք Հայաստանի մէջ ձեր առաքելութեան մասին: Ի՞նչ ծրագիրներ ցարդ չէք իրագործած, իսկ իրագործումներէն ո՞ր մէկը առաջնահերթ կը նկատէք:

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. – Շատ դժուար հարցում է, որովհետեւ չեմ գիտեր՝ ուրկէ սկսիմ եւ ուր աւարտեմ: Միայն մէկ խնդրանք ունիմ, որ Աստուած առողջութիւն տայ, կեանք տայ, որպէսզի կարենամ ամբողջական նուիրումով ծառայել ազգիս ու եկեղեցիիս:

Ես ճիշդ հինգ տարի է, որ հաստատուած եմ Հայաստան: Քսանհինգ տարի Ամերիկա էի եւ վերջին շրջանին չուզեցի այլեւս շարունակել այնտեղի առաջնորդական պաշտօնը եւ եկայ Հայաստան, 1700-ամեակի կազմակերպական աշխատանքներուն համար: Դժբախտաբար կորսնցուցինք Գարեգին Ա. կաթողիկոսը, բայց ես Պէյրութէն սկսեալ այդ հոգիով, այդ մթնոլորտին մէջ մեծցած էի՝ իրեն հետեւելով կեանքի բոլոր հանգրուաններուն, որոշեցի ծառայել այստեղ: Արամ Ա. վեհափառի արտօնութեամբ այստեղ կ'ապրիմ, կ'աշխատիմ, կ'աղօթեմ, կը վազվզեմ. մէկ խօսքով՝ ինչ որ իբրեւ հայ հոգեւորական կրնամ ընել, կ'ընեմ: Անշուշտ բազմատեսակ է այն առաքելութիւնը, որուն ես ինքզինքս կապած եմ, եւ այնքան ատեն որ Ամենայն Հայոց եւ Արամ Ա. վեհափառներուն օրհնութիւնները կան, ես կ'աշխատիմ քանի մը ճակատներու վրայ՝ օգտակար ըլլալով հերջապատիս:

Առաջինը անշո՛ւշտ հոգեւորական գործունէութիւնն է: Մուղնի վանքը այն վանքն է, որ վերանորոգուեցաւ յոբելեանիս առիթով մէկտեղուած գումարով եւ անկէ ետք կատարուած նուիրատուութիւններով: Ստեղծուեցաւ նաեւ Մուղնիի Մշակոյթի տունը: Այս ձեւով կ'աշխատիմ նաեւ օգտակար դառնալ կարգ մը վանքերու, եկեղեցիներու նորոգութեանց, որոնց համար արդէն կ'աշխատէի, երբ 1700-ամեակի կազմակերպական աշխատանքներու քարտուղարն էի:

Վերջերս ձեռնարկեցինք Աշնակի 7-րդ դարու պատկանող եկեղեցիի մը վերանորոգութեան աշխատանքներուն: Նարեկի 1000-ամեակն է: Քանի մը բարեկամներու օգնութեամբ արդէն մեր ծրագիրները ընթացքի մէջ են: Արտասանական մրցանք կազմակերպեցինք Էջմիածինի մէջ. շուրջ 350 հոգի մասնակցեցաւ: Երգահանդէսներ կը կազմակերպենք Նարեկեան ընթերցումներով: Հրատարակեցինք «Նարեկ» գրաբար բնագրով, ինչպէս նաեւ աշխարհաբարով՝ Մկրտիչ Խրանեանի թարգմանութեամբ: Յառաջիկային յատկապէս Էջմիածինի թիւ 2 դպրոցին՝ Ս. Գրիգոր Նարեկացիին մէջ տեղի պիտի ունենայ ձեռնարկ: Գլխաւորաբար Մուղնի հրատարակչատան հետ գործակցաբար մեծ թիւով գիրքեր հրատարակեցինք եւ յառաջիկայ տարիներուն պիտի շարունակենք հրատարակել:

Հրատարակութիւններուն մէջ կ'արժէ խօսիլ 1931-ին տպուած եւ այժմ սպառած Երուանդ Շահազիզի «Հին Երեւան» գիրքին մասին: Գիրքն ու բովանդակութիւնը կրնան նպաստել Երեւանցիին ու ընդհանրապէս հայութեան մէջ արմատ նետած այսօրուան օտարամոլութեան վերացման: Կը հաւատամ, որ մէկը որքան ծանօթ ըլլայ իր քաղաքին ու անոր պատմութեան, աւելի կը կապուի անոր ու կը յարգէ զայն: Երեւանցին ինքն է, որ տէր պիտի կանգնի իր քաղաքին անեղծութեան. այդ պատճառով ալ գիրքին խորագիրը «Սա քաղաքն է» արձանագրեցինք: Ամբան, իմ նախաձեռնութեամբ, լոյս պիտի տեսնէ «էջմիածինը՝ ըստ օտար այցելուներուն» գիրքը:

Հրատարակուեցաւ Աշոտ Ներսիսեանի մենագրութիւնը՝ նուիրուած Ռուբէն Տէր Մինասեանին. նոյն անձին նուիրուած մէկ այլ մենագրութիւն մըն ալ հրատարակուեցաւ: Ինծի համար Ռուբէնի յուշերը եղած են հայրենասիրութեան գլխաւոր աղբիւրը: Դպրեվանք եղած ատենս Արտաշէս Աբեղեանի քարտէսով եւ Ռուբէնի յուշերով կ'ապրէի եւ կ'ուսումնասիրէի Արեւմտահայաստանը: Երբ այցելեցի Արեւմտահայաստանը, արդէն ինծի ծանօթ վայրեր էին Ցրօնքը, Ահարոնքը, Կելիէկիւզանը, Սուլուխի կամուրջը:

Հ. – Հին Ջուղայի գերեզմանատունը, ինչպէս նաեւ շրջանի այլ երկիրներուն մէջ հայկական մշակութային կոթողները ծրագրուած ձեւով ոչնչացման կ'ենթարկուին: Այս առընչութեամբ ի՞նչ աշխատանք կը տարուի բողոքելու համար եւ ի հարկին կասեցնելու համար այս վանտալիզմը:

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. – Բողոքելէ առաջ այնպէս զօրաւոր պէտք է ըլլանք, որ ոչ մէկը համարձակի այլեւս սրբապղծել մեր սրբազան տաճարները, մեր պատմական յուշարձանները: Բայց դժբախտաբար այդպէս չէ իրականութիւնը: Ես «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան միջոցով բաւական առընչուած էի այս հարցերուն: Տարիներ առաջ Ջուիցերիոյ մէջ կազմեցինք հիմնարկութիւն մը, որ կը կոչուի «Հայկական Պատմական Յուշարձաններու Պահպանութեան Հիմնադրամ», որ զուիցերիական իրաւական մխութիւն մըն է: Գումարը ճիշդ չեմ գիտեր, բայց յոյս ունինք, որ կարենանք այնպիսի գումար ունենալ, որուն տոկոսով կարենանք մեր վանքերուն եւ յուշարձաններուն նորոգութեան հասնիլ աշխարհի բոլոր կողմերուն:

Ջուղայի յուշարձաններուն գալով՝ ըսեմ, որ դժբախտաբար նորութիւն չէ: Քանի մը տարի առաջ Ազերիները փորձեցին քանդել: Այն ատեն մեծ աղմուկ հանեցինք, գրուշացուցինք եւ ԻՒՆԵՍՔՕ-ն մարդ պիտի ղրկէր Ատրպէյճան եւ Նախիջեւան, որպէսզի արդար կերպով քննեն կատարուած վնասները՝ Հայերուն եւ Ազերիներուն: Դժբախտաբար հայկական դեսպանատունը շատ չխանդավառուեցաւ եւ հարցը այդպէս մնաց: Վերջերս իրաքեան տագնապի մթնոլորտէն օգտուելով՝ կարճ ժամանակամիջոցին քանդեցին պատմական Ջուղայի մեր սրբազան գերեզմանները: 3000-ի շուրջ հայկական խաչքարերէն այսօր կարծեմ ոչինչ մնացած է: Այս քանդումը աւելի մասնագիտական ձեւով կատարած են: Շիրմաքարերը տարած են, աղացած են եւ զանոնք շինանիւթի մէջ կը շաղախեն. այնպէս որ, անոնց հետքը ի սպառ կը կորսուի: Այս բոլորին մէջ սակայն կայ ուրախալի երեւոյթ մը: Հայաստանի պետութիւնը հիմա արթնցած է եւ Մարտի սկիզբը ակադեմական խորհրդաժողովի մը հրաւիրեցինք, ուր Արտաքին գործոց նախարար Վարդան Օսկանեան իր խօսքը արտասանեց: Այս առիթով հրատարակուեցաւ յայտարարութիւն մը, որ ցրուեցինք աշխարհով մէկ: Հայաստան պէտք է տէրը ըլլայ հայկական բոլոր յուշարձաններուն՝ Հայաստանի, Արեւմտահայաստանի, Վրաստանի, ինչպէս նաեւ բոլոր գաղութներուն մէջ: Այդ բարոյական պարտականութիւնն ու տիրութիւնը Հայաստանինն է:

(Մնացեալը յաջորդով)

Օրուան հարցեր

ԵԳԻՊՏՈՍ

Երազը եւ իրականութիւնը

«Գուրիէ Էնթէրնասիոնալ» Յունուար 22/28-ի իր թիւին մէջ, լայն տեղ տուած է Եգիպտոսի, անդրադառնալով անոր զանազան երեսակներուն: Էթէլէնթիք Մընթլիէն առնուած հաստատումները կը ներկայացնեն պատկեր մը, որ այնքան ալ խրախուսիչ չէ: Կայ ինչ որ փայլուն դիմագիծի մը տպաւորութիւնը կը թողու, բայց, նաեւ ինչ որ թաքուն է եւ յուսալքիչ:

Նախագահ Մուպարաք 75 տարեկան է եւ օրէ օր աւելի առանձնացած է միջազգային բեմին վրայ: Վերջերս կատարած իր մէկ յայտարարութիւնը Գահիրէի Գիրքի Միջազգային ցուցահանդէսին առթիւ զարմացուցած է շատեր: Նեղ կացութեան մատնուած Պուշի կողմէ որ «վարչակարգի փոփոխութիւն մը» կը փափաքի, ի տես նաեւ երկրին վիճակին, ուր որեւէ բարենորոգում կը մերժէ, կտրուկ պատասխան մը տուած է ծանօթ գրագէտի մը, որ կը հարցնէր թէ ճի՞շդ է որ Սաուտի Արաբիա փորձած է համոզել Ս. Հիւսէյնը որ հրաժարի պատերազմին առաջքն առնելու համար, Մուպարաք ըսած է.– «Անկարելի է: Նախագահ մը չի հրաժարիր»:

22 տարի է որ Մուպարաք երկրին գլուխն է, այսինքն ամէնէն երկարակեաց իշխանութիւնը ունի: Եգիպտոս ժողովրդավարութիւն մըն է, բայց, գոյութիւն ունի կառավարութեան հակակշռին տակ գտնուող յանձնախումբ մը, որ քառորդ դար է, պաշտօնն ունի քաղաքական կուսակցութիւն հիմնելու դիմումները քննելու: Բոլորն ալ մերժած է, բացի մէկէ: Իշխանութեան գլուխ գալէն ի վեր, Մուպարաք վարած է երկիրը ապահովութեան գործակալներու եւ բանակի սպաներու սեղմ շրջանակով մը: Դեռ մինչեւ վերջերս, մինչ իր վարչակարգը մենատիրական բնոյթ առած էր, կաշառակերութեան եւ անշարժութեան մէջ մխրճուած, ԱՄՆ ձգած էին որ երկրին ղեկը պահէ: Ատոր փոխարէն, Մուպարաք, օդային ուժի նախկին հրամանատար, Եգիպտոսը վերածած էր Ուաշինկթընի ռազմագիտական երկրորդ ընկերակիցին Միջին – Արեւելքի մէջ: Իշխանութեան գլուխ հասած օրէն վերահաստատած էր Իսրայէլի հետ Եգիպտոսի կնքած խաղաղութեան դաշնագրին յարգանքը եւ որոշած որ, աւելի քան ոչ ոք, օրինաւորած էր Ծոցի պատերազմի ամերիկեան համախմբումը, 36 հազար զինուոր ղրկելով ճակատ եւ թոյլ տալով ԱՄՆ-ու, որ օգտագործէ զինուորական իր խարիսխները: Վարձատրութիւնը եղաւ տարեկան երկու միլիառ տոլար: Եգիպտոս Իսրայէլէն ետք գլխաւոր նպաստ ստացողն է ԱՄՆ-էն:

Բայց, այլեւս նոյնը չէ Մուպարաքի Եգիպտոսին վիճակը: Օտար օժանդակութիւնը չօգներ բնակչութեան, մարդ գլուխ, տարեկան եկամուտը 1400 տոլար է տարեկան (1.120 Եւրօ) եւ Եգիպտացիներուն կէսը անգրագէտ է: 64 տարի է, ժողովուրդը կ'ապրի պաշտօնական սովորական վիճակի մը մէջ: Ամէն օր, Գահիրէ հազար յաւելեալ բնակիչ ունի եւ ամբողջ երկիրը՝ տարեկան մէկ միլիոն:

Գալով ԱՄՆ-ու հետ յարաբերութիւններուն, վատթարացած են զգալի կերպով: Ամէն ինչ սկսած է, Գլինթընի վերջին օրերու շրջանին, երբ ան կը փորձէր խաղաղութիւն հաստատել Իսրայէլացիներու եւ Պաղեստինցիներու միջեւ եւ թէ Մուպարաք չէր յաջողած Եասէր Արաֆաթը համոզելու, ինչ որ մեծ ձախողութիւն մըն էր Ուաշինկթընի աչքին: Յետոյ, դէպքերը իրարու յաջորդած են, ապահովութեան ուժերը ձերբակալած են, եգիպտական ծագումով Ամերիկացի մը, Սաատէտտին Իպրահիմ, արաբական աշխարհի ծանօթ ընկերաբաններէն մէկը, պաշտպան քաղաքացիական իրաւունքներու: Մամուլը սկսած է հրատարակել հակահրէական եւ հակամերիկեան յօդուածներ եւ գծագրութիւններ եւ հեռատեսիլն ալ կը սփռէ՝ «Առանց Թամբի ասպետը» որ լայնօրէն ներշնչուած է «Փրոթոքոլ տէ սաժ տը Սիոն»էն: Ուաշինկթըն շատ դժգոհ է:

2001 Սեպտեմբեր 11-ը վերջ կը դնէ ԱՄՆ – Եգիպտոս սիրալիր յարաբերութիւններուն: Մուպարաք եւ իր վարչակարգը, յամառօրէն կ'ուրանան որ Ուսամա Պէն Լատէնի նշանակուած յաջորդը՝ Այման ալ – Զաւահիրին է, եգիպտացի բժիշկ մը եւ նման այլ կապեր:

Յետոյ կու գայ Իրաքի պատերազմը եւ հակառակ ԱՄՆ-ու բուռն ճնշումներուն, Եգիպտոս բարձրաձայն կը քննադատէ պատերազմ մը, զոր չընդունիր: Ամերիկեան որոշումը պատերազմ մղելու, հակառակ Մուպարաքի եւ իր զօրավարներուն առարկութիւններուն, վերջակէտ կը դնէ այն միակ կապին, որ կը մնար երկու երկիրներու միջեւ՝ զինուորական համագործակցութիւնը:

Ուշ, առանց իսկ նկատի առնելու դիւանագիտական նրբութիւնները, հասկցուցած է Մուպարաքի, որ իր ծերացած վարչակարգը, որու ապագան միայն ԱՄՆ-էն կախում ունի, պէտք է անպայման բարենորոգումներու դիմէ:

Թ. Ա. Թ.

ՊՈԼԻՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԻ ՄԸ ՍՊԱՍՈՒՄԻՆ ՄԷՋ

Քրտական օրաթերթը «Էօզկիւր կիւնտէմ» (Յունուար 26) արձագանգ կ'ըլլայ հայ համայնքին ձայնասփիւռի կայանի մը տիրանալու անհամբերութեան: Ատիկա ծրագրուած է շնորհիւ Եւրոպայի համարկումին նախատեսուած արտօնութիւններուն որոնք թոյլ կու տան որ ամէն համայնք իր լեզուով ձայնասփռելու իրաւունքը ունենայ: Գրելով որ Պոլսոյ մէջ հայկական կայանի մը իրականացումին հետամուտ գլխաւոր անձը «Ակօս» թերթի հիմնադիր տնօրէն Հրանդ Տինքն է, թերթը զրոյց մը ունեցած է անոր հետ. ան ափսոսալով որ մինչեւ այսօր գործադրութեան փուլին չէ հասած աշխատանքը, կ'ըսէ թէ մարզին պատասխանատուներ նոր օրէնք անհրաժեշտ չեն նկատեր հայկական կայան մը ունենալու համար, ըսելով որ Լօզանի դաշնագիրը արդէն որոշ իրաւունքներ տուած է Հայերուն: Հ. Տինք կ'ըսէ. «Թուրքիա այնպիսի երկիր մըն է ուր ձեր իրաւունքներուն անտեղեակ ըլլալով իսկ, զանոնք գործածելու համար նեղութիւններ կ'ունենանք: Միւս կողմէն, մեր կարգ մը իրաւունքներուն տեղեակ իսկ չենք»:

Բնական է որ ձայնասփիւռը պիտի հիմնուի Պոլսոյ մէջ ուր կեդրոնացած է հայութեան ստուար մասը: Նպատակն է ունենալ կայան մը որ 24 ժամ ձայնասփռէ Թուրքիոյ տարածքին ու Եւրոպայի: Կայանը, եթէ յաջողին համայնքային նախաձեռնութեամբ իրագործել զայն, հաւանօրէն կոչուի «Թրքահայերու Պոլսոյ ձայնը», կամ եթէ միասնական նախաձեռնութիւնը չյաջողի, թերթը ինք պիտի նախաձեռնէ, այդ պարագային կայանը պիտի կոչուի «Ակօս»:

Հ. Տինք կ'ըսէ թէ հայ մշակոյթին ու հայերէնին համար ապրելու վայր մը պիտի ըլլայ ձայնասփիւռը: Ճիշդ է որ նոր սերունդը հայկական վարժարաններու մէջ հայերէն կը սորվի, բայց դուրսը հայերէն չխօսելով կը մոռնայ: Երկրին մէջ այսօր գերակայ մշակոյթները թրքերէնին ու անգլերէնին ազդեցութեան տակ են: Իսկ ձայնասփիւռը ամբողջովին լսողական միջոց մըն է. ականջը կը վարժուի նոյնիսկ լսուածը առանց մտիկ ընելու լսել: Այն որ ականջէն չի մտներ, բերնէն չի կրնար ելլել: Համայնքին մէջ նման նախաձեռնութիւն մեծապէս կարեւոր է:

«Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններուն մշակոյթները մեծամասնութեան մշակոյթներուն քով խոցելի լուրջ կէտեր ունին. առաջինները իրենց մշակոյթը ապրեցնելու հարց չունին: Միւսներուն գործունէութեան հիմնական թիրախն է ան: Այն մշակոյթը որ դադրած է ապրելէ, չի զարգանար: Ապրեցնելու ջանքը կը վերածուի միայն պահպանելու: Իսկ պահպանուածը դատապարտուած է ոչընչանալու: Մենք ապրեցնելու նպատակով կայան կը հիմնենք» կ'ըսէ Հ. Տինք:

Պատասխանելով հարցումին թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ ձայնասփռումի քաղաքականութիւնը, ան կը շարունակէ. «Հիմնական նպատակը հայերէն ապրիլն է. հայերէնով ապրիլ Թուրքիոյ եւ ամբողջ աշխարհի իրականութիւնը»: Կ'ըսէ թէ տեղ պիտի տան նաեւ թրքերէնին ու ցեղային այլ մշակոյթներու: Իսկ յետագային համար երկու ծրագիր եւս ունի. առաջինը «Ակօս»ի հրատարակչական մը, երկրորդը՝ Հայկական ուսումնասիրութիւններու կեդրոն մը հիմնելն է:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

ՄԻՏՔԸ ԳՈՐԾՕՆ ՊԱՀԵԼԸ ԱԼՑԱՅՄԸՐԻ ՎՏԱՆԳԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԵՑՆԷ

Զափահաս տարիքին ընթերցում, թանգարաններ այցելութիւն եւ բարեկամներու հետ ընկերային մթնոլորտ կրնան օգտակար ըլլալ Ալցայմըրի հիւանդութեան վտանգը նուազեցնելու, կ'ըսեն շուէտացի հետազօտողներու եւ Հարաւային Գալիֆորնիա համալսարանին կողմէ կատարուած ուսումնասիրութեան մը արդիւնքները:

Ուսումնասիրութիւնը, որ օգտագործած է մտային գետնի վրայ խմբամէ տարբեր երկուորեակներու մասին տեղեկութիւններ, առաջինն է, որ կ'ուսումնասիրէ ժամանցի առընչուող գործունէութեանց եւ մտային աշխատանքի կորուստին միջեւ կապը:

Հետազօտողները օգտագործած են 1886 – 1925 Շուէտի մէջ ծնած նոյն սեռին պատկանող երկուորեակներ: 1960–ական թուականներուն երկուորեակները պատասխանած են հարցարաններու, որոնք կը վերաբերէին 40 տարեկանէն առաջ անոնց ժամանցի գործունէութեանց: Այս վերջիններուն կարգին եղած են՝ ընթերցանութիւն, ընկերային բնոյթի այցելութիւններ, թատրոն, շարժապատկեր, պարտէզին մէջ աշխատանք, մարզանք եւ ակումբներու անդամակցութիւն:

1980–ական թուականներուն երկուորեակները բժշկական քննութիւններու ենթարկուած են ի միջի այլոց մտային կարողութեանց կորուստը ստուգելով:

Ուսումնասիրուած 107 երկուորեակ զոյգերուն պարագային, մէկը մտային հարց, իսկ միւսը մտային բնականոն աշխատանք ունեցած է:

Արդիւնքները ցոյց տուած են, որ ժամանցի առընչուող գործունէութեանց աւելի մեծ մասնակցութիւն մը կը նուազեցնէ Ալցայմըրի հիւանդութեան եւ խենթութեան վտանգը, նոյնիսկ երբ կրթութիւնը նկատի առնուած է:

Ուսումնասիրութեան ձեռնարկած գըլխաւոր մասնագէտ Մայքըլ Գրատս այս ամսուան սկիզբը յայտնած է որ մինչ գիտնականներ չեն փաստած «այն գործածէ՛ կամ կորսնցո՛ւր» ասացուածքը, «բնականաբար տրամաբանական է, որ գործօն միտք մը պահպանելը դրականօրէն ծերացումի կը նպաստէ»:

«Շատ կարեւոր է հասկնալ, թէ ինչ որ մէկը կեանքի սկզբնական շրջանին կ'ընէ, կրնայ ազդել այդ անձին ծերանալու ձեւին վրայ», ըսած է այլ մասնագէտ մը Մարկրէթ Կաց:

Յաւելեալ ուսումնասիրութիւններ անհրաժեշտ են, գիտնալու համար թէ ժամանցի ե՛ւ մտաւորական որ գործունէութիւնները կրնան օգնել պահպանելու մըտային բնականոն աշխատանքը եւ ինչո՛ւ:

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿՆԵՐՈՒՆ՝ ԱԼՑԱՅՄԸՐԻ «ՀԱՄԱՃԱՐԱԿ ՄԸ»

Ամերիկացի հետազօտողներու նախատեսութեամբ, 2050–ին Ալցայմըրի հիւանդութիւն դիմագրաւող անձերու թիւը պիտի եռապատկուի, նկատի ունենալով, որ բնակչութեան թիւը պիտի բարձրանայ եւ գոյութիւն ունեցող հիւանդները աւելի երկարակեաց պիտի ըլլան:

Բրիտանիոյ մէջ, ըստ Ալցայմըրի Ընկերակցութեան նախատեսութիւններուն, յառաջիկայ 50 տարիներուն հիւանդներուն թիւը 150 առ հարիւրի աճ պիտի արձանագրէ:

Ամերիկեան խմբակին ուսումնասիրութեան համաձայն, 21–րդ դարու կիսուն, մօտաւորապէս 16 միլիոն Ամերիկացիներ Ալցայմըրի հիւանդութիւն պիտի դիմագրաւեն:

Գլխաւոր պատճառը այն տուեալն է, թէ ապագային մեծ թիւով մարդիկ հաւանաբար 80 կամ 90 տարեկանէն աւելի պիտի ապրին:

80 տարեկանէն ետք հինգէն մէկ հոգի մտային խանգարումի տեսակ մը կը դիմագրաւէ, կ'ըսեն նախատեսութիւնները:

Մասնագէտներ ահազանգ հնչեցուցած են, թէ այս ուսումնասիրութիւնը դէպի առաջ կարեւոր քայլ մըն է՝ հաստատելու համար, «թէ մենք ի՛նչ պիտի դիմագրաւենք ապագային»:

«Եթէ մօտ ատենէն պատասխաններ չգտնենք, բազմաթիւ ճակատներու վըրայ աղէտալի պիտի ըլլար», ըսած է ամերիկեան Ալցայմըրի ընկերակցութեան պատասխանատուներէն՝ Շիլտըն Կոլտպըրկ:

Այսուհանդերձ, աւելի դրական մօտեցումով մը, օրին մասնագէտներ դիտել տուած են նաեւ, որ թէեւ հիւանդներու թիւը պիտի աւելնայ, սակայն «50 տարիէն հետազօտութեանց մէջ հսկայ յառաջդիմութիւններ արձանագրուած պիտի ըլլան»:

Բրիտանական Ալցայմըրի ընկերակցութեան տնօրէն Հէրի Քէյթըն դիտել կուտայ, որ անցնող 50 տարիներուն հետազօտողները աւելի շատ տեղեկութիւն յայտնաբերած են ուղեղին մասին, քան՝ նախորդ 5000 տարիներուն:

«Հետեւաբար հաւանականութիւնը պիտի ըլլայ այն, թէ 50 տարիէն օգտակար ու ազդու դարմանումներ, կանխարգիլման միջոցներ եւ նոյնիսկ բուժում պիտի ըլլայ», կը շեշտէ ան:

Ան կը զգուշացնէ սակայն, որ ասիկա պատահելու համար «հետազօտութեանց ֆինանսաւորումին մէջ իսկական աճի պէտք ունինք», դիտել տալով, որ այս մարզին մէջ հետազօտութիւնները ետ կը մնան բաղդատած՝ քաղցկեղի եւ սրտի հիւանդութեան նման առողջապահական հարցերու վերաբերեալ հետազօտութեանց:

ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ ՈՒՂԵՂԻ ՉԻՓ ՄԸ ԿԸ ՄՇԱԿԵՆ

Ամերիկացի գիտնականներ կ'ըսեն, թէ սիլիքոնէ շինուած չիփ մը կրնայ օգտագործուիլ փոխարինելու համար հիփոքամփը, ուր յիշատակներու պահ դրուիլը կը համակարգուի:

Եթէ առնէտներու ուղեղներու վրայ գիտնականներուն փորձարկումները յաջող ըլլան, անոնք ողջ առնէտներու վըրայ, ապա յիշողութեան կապուած աշխատանքներու համար մարզուած կապիկներու վրայ պիտի փորձարկեն արուեստական հիփոքամփը՝ նախքան մարդոց մէջ փորձարկումները:

Նպատակը ուղեղային վնասուած հիւսկէնը սիլիքոնէ չիփով փոխարինել է:

Հետազօտողները կը գիտակցին, որ իրենց աշխատանքը կրնայ վիճելի ըլլալ եւ բանավէճերու դուռ բանալ, որովհետեւ ուղեղը կ'ազդէ տրամադրութեան, գիտակցութեան, արթնութեան, ինչպէս նաեւ յիշողութեան վրայ եւ այս բոլորը կապուած են անձի մը ինքնութեան:

Սակայն Նու. Էլ. Էյ.ի մասնագէտներէն Թիատոր Պըրկըր, որ գլխաւորած է հետազօտութիւնները, կ'ըսէ, թէ այս քայլը անհրաժեշտ է, դիտել տալով, որ եթէ հիփոքամփով կարելի չըլլայ ընել, ուղեղին որեւէ այլ բաժինով կարելի պիտի չըլլայ:

Կ'ենթադրուի, որ հիփոքամփը քոտերով «կ'արձանագրէ» փորձառութիւններ, որպէսզի կարելի ըլլայ զանոնք իբրեւ երկար տեւողութեան վրայ յիշատակներ պահ դնել ուղեղին մէկ այլ բաժինին մէջ:

Հետազօտողները 10 տարի աշխատած են արուեստական հիփոքամփը մշակելու համար: Անոնք ճշգրտօրէն չեն գիտեր, թէ ուղեղին մէջ այդ բաժինը ի՛նչպէս կ'աշխատի: Հետեւաբար անոնք պարզապէս «ընդօրինակած են» անոր վերաբերմունքը:

Ցամենայնդէպս մասնագէտներ կը խօսին երկար տարիներու մասին՝ նախքան նման սարքի մը մարդոց ուղեղին մէջ գործածութիւնը:

Պատրաստեց՝
Ս. Ա. ՓՕՅԱՃԵԱՆ

«Ազդակ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ

Գիտութեան ակադեմիային հնագիտութեան հիմնարկին ու Շիքակոյի համալսարանին մասնագէտներուն ձեռնարկած պեղումներէն Արագածի հիւսիսային եւ Փամբակի հարաւային լանջի Ծաղկահովիտ եւ Գեղարօտ գիւղերուն տարածքին յուշարձաններ գտնուած են: Պեղումները սկսած են 1998–ին եւ մինչեւ այսօր յայտնաբերած բնակատեղիներ, դամբանադաշտեր, մետաղէ ու քարէ գործիքներ: Գեղարօտը վաղ եւ ուշ պրոնզէ դարու ձերտեր ունի, Ծաղկահովիտը ուշ պրոնզէ դարու, վաղ միջնադարու մշակոյթի մնացորդներ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
1928 – 2003

Հրատարակութիւն Համազգայինի Կեդրոնական Վարչութեան,

Պէյրութ, 2003

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾՔԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Ծափահարութիւններ խեղդեցին մըղլտուքները: Մարդը, որ վայրկեան մը կը թուէր, թէ կը վարանի, վերստացաւ իր խաղաղութիւնը ու սկսաւ իր տափակ ճառը՝ Արգատաշյա՛ր: Ձայնը բարձր էր ու ամուր, բայց կը խօսէր դժուարութեամբ, եւ նախադասութիւնները զուրկ էին ջերմութենէ ու կրքէ: Հայ բանուոր մը մեր կողքէն մըլտաց՝ կրո՛ղ: Ժպտեցանք բոլորս ալ:

Յետոյ նուագախումբը կրկին սկսաւ Միջազգայնականը: Բեմ բարձրացաւ ջըղուտ ու առատ մազերով երիտասարդ մը: Անոր դէմքը արտայայտիչ էր ու համակրելի: Աչքերը կը շողային պայծառ հաւատքով մը: Հայ էր: Վայրկեան մը ըսպասեց, որ ամբոխը լռէ: Իր նայուածքը պտըտցուց գոհութեամբ բազմութեան վրայ: Անշուշտ գիտէր զայն զսպելու կերպը:

– Ընկերնե՛ր ու քա՛ղաքացիներ, – ըսաւ ամուր ու երգող ձայնով մը, առաջին բառերէն իսկ տիրապետելով ամբոխին:

Կը խօսէր վայրենութեամբ: Իր դէմքը կը դողար մեծ կրքի մը բոցով: Ձայնը բարձր էր, լայն, ծաւալով ու յստակ ու կը տիրէր բազմութեան: Կը խօսէր անդուլ ու առատ դիւրութեամբ մը, կըլորուկ ու տպաւորիչ նախադասութիւններով: Խօսքը կ'ուղղէր ամբոխին, ինչպէս մարդ կը խօսի իր ընկերոջ ու հակառակ իր երիտասարդ տարիքին վստահաբար պիտի կարենար խռովել աւելի բարեացակամ բազմութիւն մը, բայց հիմա հազիւ կը յաջողէր պարտադրել ինքզինքը..

– Կեցցէ՛ բանուորա – գիւղացիական մեծ յեղափոխութիւնը...

– Կեցցէ՛ յեղափոխութեան առաջնորդ ընկ. Լենինը...

– Կեցցէ՛ Խորհրդային – կարմիր բանակը...

– Կեցցէ՛ հերոսական կարմիր բանակի հրամանատար ընկ. Տրոցկին...

– Կեցցէ՛ Վրաստանի Խորհրդային Հանրապետութիւնը ... ընկերնե՛ր, հուրրա՜...

Գոռ ու պատերազմական «Միջազգայնական»ը պատասխանեց իրեն: Կը նուագէին չորս կողմէն եւ համայնավարները ու ռուս զինուորներ կ'երգէին՝ իրենց բարձր ու հնչեղ ձայնով: Երգը ուժեղ էր, արդար ու պարտաւորիչ: Տեսակ մը հաւասարութեան վերջնական ու աննկուն աղաղակ:

Բազմութեան մէկ մասը, յետոյ ամբոխը ինքը շարժեցաւ դանդաղօրէն: Միայն այդ զարմանալի, բութ, բայց նաեւ խորամանկ ու բարդ հոգեբանութեամբ անձնաւորութիւնն էր, որ կը հետեւէր աղմուկին առանց կրքի ու խանդավառութեան: Երիտասարդ Հայը անցաւ մեր առջեւէն, նայեցաւ շեշտակի բոլորիս: Անշուշտ գիտէր, թէ ո՞վ էինք ու ո՞ւրկէ կուգայինք: Թեւին տակ ունէր կաշիէ սիրուն պայուսակ մը, մազերը առատ էին ու խառնիխուռն: Ակնոցներուն տակէն մեզի կը նայէր յամառութեամբ:

– Ինչո՞ւ չէք երգում, – պոռաց բարձր ձայնով, խօսքը ուղղելով մեզի:

– Ձենք գիտեր, – ըսի լրջութեամբ նայելով աչքերուն ու գլխիկ մը վառելով:

– Սորվեցէ՛ք, – ըսաւ ջղային, – կարծում էք էս բոլոր մարդիկը գի՞տեն որ երգում են:

– Ձենք ուզեր սորվիլ, – ըսի աւելի լիրբ, – ինչի՞ պէտք կու գայ որ...

Բոլորս ալ գիտէինք ի հարկէ «Միջազգայնական»ը: Այնքա՜ն լսած էինք: Ու կը սիրէինք զայն երգել մենք մեզի, բայց անոնց հետ անշուշտ՝ ո՛չ: Ո՛չ: Մօտեցաւ: Զօրութեամբ ու իր ուժին վստահ մարդու պէս բռնեց բազուկս եւ նայեցաւ աչքերուս: Նայեցայ ես ալ իր աչքերուն, առանց վախի ու զայրացած:

– Ե՛րիտասարդ ընկեր, – ըսաւ հեզնութեամբ, – ասացէ՛ք խնդրեմ, ինչի՞ չէք ուզում սովրել...

– Որովհետեւ, – ըսի լկտի:

– Ես որ լինէի, ձեզ թող չէի տայ որ թողնէիք Հայաստանը, – ըսաւ ամուր, – ձեզ թունաւորել են ընկեր, յետոյ ժըպտուն – ձեզ բոլորդ կը կոխէի բանտ ու կը սորվեցնէի «Միջազգայնական»ը:

– Ձեր ընկերները այդ ալ փորձած են, – ըսի միշտ լկտի, – ձեր բանտը պառկած ենք Հայաստան:

Կանչեցին զայն:

– Գալիս եմ, գալիս եմ, – ըսաւ ու արագ կորսուեցաւ բազմութեան մէջ:

Վահրամը, որ այդ միջոցին միացած էր մեր խումբին, հայհոյեց:

– Ես քու հօրդ գերեզմանը...

– Ես ալ մխասին, – ըսաւ ուրիշ մը:

– Ե՛ս ալ ... Ե՛ս ալ, – կրկնեցին միւսները:

Ձեմ գիտեր, թէ այդ երիտասարդին հայրը բան մը զգա՞ց իր գերեզմանին մէջ: Իսկ եթէ մեռած չէր, արդեօք ձախ աչքը խաղա՞ց ...

Ամբոխին հետ սկսանք յառաջանալ. Վահրամը մօտեցաւ ինծի:

– Երուա՛նդ, ա՛ռ, նամակ մը ... Թիֆլիսէն է, – աւելցուց չարաճճի:

Դողդողջուն բացի: Արփիկն էր, որ գըրած էր երկտող մը: Կ'ըսէր. –

«Իմ անուշիկ Երուանդ, նամակդ ու բանաստեղծութիւններդ ստացել եմ: Մանիշակներդ էլ: Շնորհակալ եմ: Շատ շընորհակալ: Ուզում էի երկար գրել քեզ, բայց ակար էի քեզ պէս: Յետոյ որոշ դէպքեր պատահեցին ... բոլորը քեզ կը պատմեմ էգուց, խումբով գալիս ենք ըզբօսական պտոյտի՝ Մայիսի ութին: Ցտեսութիւն: Համբուրում եմ քեզ աչքերից, մազերից: Զա՛ր: Համբուրում եմ քո մանիշակները քո փոխարէն: Քո թառամած մանիշակները: Քո՝ Արփիկը»:

(Շար. 52)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE

organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

ԼՕԹՕ

Մարսէյլի Պուլվար Օտտօ Լէօլա Սատունի մասնաճիւղին երկրորդ բախտախաղը Կիրակի, Փետրուար 1, կէսօրէ ետք ժամը 15-ին, Պուլվար Օտտոյի Տրնի Բաբէն սովորական սրահին մէջ։

Vient de paraître

UN FILM DOCUMENTAIRE
«MERE ARMENIE»

Plan Large Production vient d'achever la production du documentaire d'une durée de 104 minutes de Maïté JARDIN (voir **Haratch** du 27 janvier, page 3).

Il est à la disposition des associations ou de toute personne qui se sent concernée par ce pays. Une partie des recettes sera reversée au musée régional de Shirak, situé à Gumri.

La cassette vaut 20 Euros (+ 4 Euros pour les frais de port)

Plan Large Production
La Rinjardière
44370 Varades, FRANCE
Tél. : 02.40.98.67.92
Fax : 02.40.98.67.94
planlarge@wanadoo.fr

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՅՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**

En hommage au grand poète Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures

au Théâtre «G y p t i s »
136, rue Loubon, 13003 Marseille

P.A.F. : 12 Euros

Renseignements :
☎ 06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian par sa **METHODE AUDIOVISUELLE**

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

[illegible]

ԳԱՅԵԱՆԷ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ
ՀԱՄԵՐԳԸ

Երեւանի Օփերայի մեներգու սոփրանօ Գայեանէ Գրիգորեան հայկական եւ արեւմտեան երգացանկով մը կ'երգէ Ֆրէնի մէջ․

Auditorium de l'E.N.M. de Fresnes
Ferme de Cottinville
41, rue Maurice Ténine
94260 FRESNES

Դաշնակով կ'ընկերանայ Գրիգոր Ասմարեան։

Շաբաթ, Յունուար 31, ժամը 20·30–ին։

Տախքերու մասնակցութիւն 16 Եւրօ, 16 տարեկանէն վար մուտքը ազատ է։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է

աշակերտներու, ուսանողներու, թատերասէրներու եւ մասնագէտներու համար

ՄԷԿ ԱՐԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԿԱՇԱՐ-Ի
Ա․ Բ․ եւ Գ․ Հատորները

Հրատարակութիւն՝
Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեան / Փարիզ

Խմբագրեց՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Մասնակցութեամբ՝
ԺԻՐԱՅՐ ՉՈԼԱՔԵԱՆԻ

Առաջին անգամ ըլլալով ի մի են բերուած՝ Խ․ Աբովեանց, Գ․ Սունդուկեանց, Յ․ Պարոնեան, Թլկատինցի, Վ․ Թէքէեան, Յ․ Օշական, Կ․ Զարեան, Գ․ Մահարի, Զ․ Մ․ Որբունի եւ շատ ուրիշ ժամանակակից հեղինակներու

40 ՄԷԿ ԱՐԱՐ ԹԱՏԵՐԿՆԵՐԸ

Ամբողջական շարքի արժէքը (3 հատոր)՝ 45 Եւրօ։

Ստանալու համար դիմել՝
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, rue Monsieur le Prince, 75006 Paris
Tél. : 01 43 26 88 65

Centre Culturel SAINT MESROB

Le jeudi 5 février à 20h45

ANAHIDE TER MINASSIAN

donnera une

CONFERENCE

sur

ANTOINE POIDEBARD ET L'ARMENIE (1904 - 1920)

Antoine Poidebard, missionnaire jésuite, fut représentant militaire français dans l'éphémère République d'Arménie (1918-1920), puis enseignant à l'Université Saint Joseph de Beyrouth et promoteur de l'archéologie aérienne au Levant.

Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg
— Entrée libre - Cocktail —

BARDIG
présente

« EGLISES ARMENIENNES»

EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART

du 20 janvier au 1er février

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition:tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ–Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղին երեկոյթը՝
ՄԱՐՏ 13–ԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԶՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը մասնակցի․ –
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբը։

Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20·30–ին։

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար
մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un

GALA
AU PROFIT DES ECOLES

Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 31
SAMEDI
31 JANVIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.870 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.870

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 29 / 30)

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ ԹՈՒՐՔ ԵՒ ՊԱՐՍԻԿ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ ՀԱԿԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սթոքհոլմի ցեղասպանութեան համաժողովին մասնակից Թրքական պատուիրակութեան անդամ, միջազգային իրաւունքի մասնագէտ Ե. Աճէր պատասխանելով հայ լրագրողներու, ակնարկելով 1915-ի 90-ամեակին առթիւ 2005-ը «Պատերազմներու, ցեղասպանութիւններու եւ ժողովուրդներու իրաւունքներուն ոտնահարման դէմ պայքարի և ոգեկոչման տարի» հռչակելու Հայաստանի վարչապետին առաջարկին, ըսած է. «Չեմ կարծեր որ 2005-ը որեւէ կապ ունի այն բոլորին հետ որոնք տեղի ունեցած են 1915-ին»։

Թուրք գիտնականը աւելցուցած է թէ որպէս նիւթին մասնագէտ, ուսումնասիրած է տեղի ունեցածը եւ ընդունելով հանդերձ թէ շատ ցաւալի պատահարներ կան անցեալին մէջ, համոզումը չունի որ անոնց կարելի է ցեղասպանութիւն որակումը տալ։ Պաշտպանած է այն թէզը որ պէտք չէ խրիլ անցեալին մէջ, ինչպէս կ'ընեն Հայաստանէն դուրս ապրող որոշ Հայեր, այլ պէտք է դառնալ ապագային։ Չի բաժներ նաեւ այն տեսակէտը թէ եթէ Թուրքիան ընդունի հայկական ցեղասպանութիւնը, շրջանի քաղաքական մթնոլորտը կը թեթեւնայ։

Համաժողովի մասնակիցներէն պարսիկ Բայամ Աթհաւա որ Լահէյի միջազգային ատեանի նախկին դատաւորն է, յայտնած է թէ շատ մը պատմաբաններ վստահ են որ Հայերու ցեղասպանութեան պատասխանատուներուն անպատիժ մնալը դուռ բացած է Նացիներու կողմէ Ողջակէզին իրականացման։ Ան պաշտպանած է այն կարծիքը որ Թուրքիոյ կառավարութիւնը այսօր իսկ պէտք է ճանչնայ Հայերու ցեղասպանութիւնը։ Ըսած է նաեւ թէ 2005-ը Թուրքիոյ համար կրնայ յարմարագոյն ժամանակը ըլլալ Թաղելու պատմութեան 90-ամեայ ծանր բեռը։

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԿԱՅԱՆԸ ՃՆՇՈՒՄԻ ՏԱԿ

Ռուսական ռազմակայանները Վրաստանէն հանելու մասին ռուսեւվրացական քննարկումներուն զուգահեռ ատրճանաբար կը մեծնայ նոյն ռազմակայաններուն վրայի ճնշումը։ Յատկապէս Ախալքալաքի կայանը հետզհետէ աւելի ծանր վիճակի կը մատնուի։ Կ'ըսուի թէ Թիֆլիսի գաղտնի հրամանով Ախալքալաքի մէջ սկսած են լուրջ հսկողութեան ենթարկել այն կազմակերպութիւններն ու անձերը որոնք տնտեսական կապ կը մշակեն ռազմակայանին հետ։ Այդ կազմակերպութիւններն ու անհատները վառելանիւթ, մթերքներ եւ անհրաժեշտ այլ ապրանքներ կը հայթայթեն ռազմակայանին եւ ճնշումի տակ կրնան այդ գործունէութենէն հրաժարիլ։ Ռազմակայանին պատկանող ինքնաշարժները, բեռնատարներն ալ խիստ վերաբերումի առարկայ կ'ըլլան։ Վերջերս Մառնէուլիի մէջ անոնցմէ հինգը քանի մը օր պահուած, յետոյ ազատ-

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՈՃՐԱՓՈՐՁ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

10 ՄԵՌԵԱԼ, 50 ՎԻՐԱՒՈՐ

Հինգշաբթի, Յունուար 29-ին Երուսաղէմի սրտին վրան իսկ անձնասպանական ոճրափորձ մը եւս գործուեցաւ, որու հետեւանքով 10 մեռեալ կար եւ 50 վիրաւոր որոնք 7-ը ծանր վիճակի մէջ։ Հանրակառք մըն է որ պայթումէն օդը ելաւ եւ տանիքն ալ պոկուեցաւ ու հեռու նետուեցաւ։ Բաւական զարմանալի կը թուի, որ Պաղեստինցի մը կրցած է համնիլ մինչեւ քաղաքին կեդրոնը Գազա փողոցը, հազիւ 30 մեթր Ա. Շարոնի բնակարանէն։ Հակադրեցութիւնը չէ ուշացած, քանի Իսրայէլացիք յաջորդ առաւօտ իսկ Բեթղեհէմ մտած են, այն հաստատ համոզումով, որ ջամիքազը Բեթղեհէմէն եկած էր։

Նոյն օրը, Քէօլնի մէջ, բանտարկեալներու փոխանակում տեղի կ'ունենար շնորհիւ Գերմանացիներուն միջնորդութեան։ Ինչո՞ւ Գերմանիան ընտրուած էր որպէս միջնորդ, պատասխանը պարզ է, կը գրէ Տի Ցայթ, որովհետեւ շրջանին մէջ, Գերմանիա հիանալի կերպով անընչան է։ Փոխանակման ընթացքին, Իսրայէլացիք 400 բանտարկեալ յանձնեցին, Հեզպոլլան ալ Իսրայէլացի երեք զինուորներու դիակները եւ մէկ գործարար, որ առեւանգուած էր 2000 Հոկտեմբերին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՏԻԿԱՆ, Յունուար 29-ին, խիստ կերպով արտայայտուեցաւ տարրալուծարաններու դէմ, անաթեմայի ենթար-

(Շար.ը Դ. էջ)

ձուած են, բաւական մեծ կաշառք տըրւելէ ետք։

ՀՐԴԵՀ ԳՈՐԻՍԻ ՄԷՋ

Յունուար 26 – 27-ի գիշերը Գորիսի Անկախութեան փողոցին երկյարկանի մէկ շէնքին մէջ ծագած հրդեհը պատճառ եղած է որ 11 ընտանիք անօթեւան մնայ։ Մարդկային զոհ չկայ։ Շէնքը 20-ական Թուականներուն կառուցուած եւ փայտաշէն ըլլալով, հրշէջները մէկ մասը միայն կրցած են փրկել։

ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ

Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովը Հայաստանի իշխանութեան առաջարկած է մինչեւ այս տարուան վերջը մշակել ու խորհուրդին ներկայացնել սահմանադրական փոփոխութիւններու ծրագիրը, իսկ հանրաքուէն կատարել 2005 Յունիսէն առաջ։

Վեհաժողովը ողջունած է Հայաստանի «կաշառակերութեան դէմ» երկիրներու մաս կազմելը եւ մեծ յոյսեր կապած է այդ երեւոյթին դէմ ձեռնարկուած պայքարին, որպէսզի վերջ տրուի տարածուն այդ ախտին։

Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի հարցին, վեհաժողովը կոչ ըրած է Հայաստանի ու Ադրբեջանի որ զարկ տան բարձրաստիճան շփումներու, որպէսզի լուծում մը կարելի ըլլայ առանց ձգձգումի։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ, ԿԻՊՐՈՍԻ, ԻՐԱՔԻ ՆԻՒԹԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՒԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

Թուրքիոյ վարչապետին ու Արտաքին գործերու նախարարին ԱՄՆ-ու այցին մանրամասնութիւնները Թուրք մամուլի Յունուար 30-ի թիւերուն մէջ ալ լայն տեղ գրաւած էին։ Թրք. օրաթերթերը կը շեշտէին գլխաւոր երեք նիւթեր որոնք առաջնային եղած էին յատկապէս նախարարներ՝ Ա. Կիւլի ու Գ. Փաուըլի տեսակցութեան ընթացքին։

Առաջին նիւթը կիպրական հարցն էր. ԱՄՆ յանձնառու են լուծումի հոլովոյթին մէջ լուրջ դեր ստանձնելու։ Այդ առումով Արտաքին նախարար Փաուըլ ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար Ք. Անանի արդէն թելադրած է անյապաղ սկսիլ բանակցութեան, որպէսզի մինչեւ Մայիս 1 կարելի ըլլայ հանրաքուէ մը կատարել։

Մասնաւորաբար Թուրքիոյ համար կարեւոր էր Իրաքի յետագայ իրավիճակին մասին ապահովութիւն ունենալ, քրտական իշխանութեան մը գերակայութեան արգելք ըլլալ։ Այս ուղղութեամբ ալ Ճ. Պուշ զօրակից յայտնուած է Թ. Էրտողանի, ըսելով. «Ծանօթ եմ ձեր մտահոգութիւններուն, անհոգ եղէք։ Իրաքի մէջ ոչ մէկ ձեւով մասնատում տեղի կ'ունենայ։ Մեր նպատակը խաղաղ, ժողովրդավար Իրաք մըն է։ Իրաք մը որ ձեր մտահոգութիւնը փարատէ»։ Յատկանշական կը նկատուի որ տեսակցութեան խօսք չէ եղած Իրաքի Թիւրքմէններուն մասին։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՐՑՈՎ

Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլի ամերիկացի պաշտօնակիցին հետ տեսակցութեան օրակարգին վրայ գտնուած է Հայաստանի հետ յարաբերութիւններուն մարզը։ Թրքական կողմը այն հասկցուցած է որ յարաբերութիւններու բնականոնացման ուղղութեամբ դրական քայլ մը կարելի է Օ-ԹԱՆ-ի Յունիսին տեղի ունենալիք ռազմափորձերէն առաջ։ Իսկ Ուաշինկթընի փափաքը այն է որ մեղմացումի քայլ մը կատարուի Ապրիլէն առաջ, երբ ցեղասպանութեան նիւթը կը տիրէ այժմէականութեան. իսկ յետոյ, ՕԹԱՆ-ի յունիսեան վեհաժողովին որուն հրաւիրեալներէն է Հայաստան, Թուրքիա յարաբերութիւններու բնականոնացման առումով շօշափելի փաստ տայ։ Այլ խօսքով՝ ԱՄՆ-ու փափաքը այն է որ երկու երկիրներու սահմանը բացուի եւ դիւանագիտական ամբողջական յարաբերութիւն հաստատուի։

Թուրք բարձրաստիճան պաշտօնատար մը «Միլլիյէթ» օրաթերթին (Յունուար 30) յայտնած է թէ Հայաստանի հետ շփումները կը շարունակուին, հաւանական կը նկատէ որ մինչեւ Յունիս Անգարա դրական քայլ մը առնէ, սակայն, կ'ուզէ Ղարաբաղի հարցին լուծումի հոլովոյթին մէջ դրական յառաջդիմութիւն նշմարել։

ԹԷՆԻՍ

Աւստրալիոյ միջազգային հանդիպումներու կէս աւարտականին Աղասի անսպասելի պարտութիւն մը կրեց ռուս Մարաթ Սաֆինէն։ Երեք ժամ 42 վայրկեան տեւող մրցումին ընթացքին Սաֆին յաղթեց հինգ սէթով._ 7 – 6 (8/6), 7 – 6 (8/6), 5 – 7, 1 – 6, 6 – 3։ Մելպուրնի մէջ, ցարդ Աղասի 26 մրցում շահած էր։

«ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԼԱՅՖ» Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄ ՎՃԱՐԵԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀԵՐՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ

Սան Ֆրանսիսքոյի դատարանին առջեւ, Յունուար 28-ին «Նիւ Եորք լայֆ» ապահովագրական ընկերութիւնը յանձն առած է 20 միլիոն տոլար վճարել ցեղասպանութեան զոհերու ժառանգներուն։ Այդ գումարին 3 միլիոնը պիտի վճարուի հայկական տասը կազմակերպութեան, որոնք օժանդակած են վերապրողներուն։

Ծանօթ է որ վերջին տարիներուն այս հարցին կարգաւորումին ձեռնարկած էր փաստաբան Վարդգէս Եղիայեանի գլխաւորած խումբը որ ձեռնարկած էր արեւմտեան ապահովագրական ընկերութիւններու անվճար մնացած մուրհակները հաւաքել զոհերու ժառանգներէն, վերապրողներէ, պահանջելու համար 90 տարիէ ի վեր առկախ ձգուած հաշիւները։ «Նիւ Եորք լայֆ»ի յանձնառութիւնը կը վերաբերի 2400 ապահովագրական պայմանագրի։

Հարցին հետամուտ փաստաբաններու խումբը յայտարարած է թէ առեւանին վճիռը կարեւոր է յատկապէս իր ներկայացուցած իմաստով. ան կը նշանակէ թէ անցեալը մեռած չէ։ Ան առաջին կարեւոր քայլն է ցեղասպանութեան նիւթական հատուցումի պայքարին։ Հիմնուելով այս առաջին օրինակին, վստահօրէն կարելի է ըսել թէ արեւմտեան միւս ընկերութիւններն ալ պիտի հետեւին անոր։

Թուրք մամուլը եւս (Յունուար 30) անդրադարձած է խնդրին, «ԱՄՆ-էն ցնցող որոշում» խորագրով։ Տեղեկատուութեան հետ շեշտուած կէտը այն է թէ նման վճիռ կարեւոր քայլ է ցեղասպանութեան ճանաչումի ճամբուն վրայ, ինչպէս ըսած է հայկական կողմին փաստաբաններէն Պ. Քալաթճէք։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԹԻՒԸ ՀԱՍԱԾ Է ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԹԻՒԻՆ

«Հիւրրիյէթ»ի խմբագիրներէն Է. Էօզքէօք հիմնուելով թերթին Փարիզի թղթակիցին տեղեկատուութեան, կը գրէ թէ Ֆրանսա ապրող Թուրքերուն թիւը մօտեցած է 400 հազարի, ինչ որ թիւն է ֆրանսահայութեան։ Ըսուածին հետեւութիւնը այն է որ Ֆրանսա ըլլալով Սփիւռքի հայութեան կարեւորագոյն երկու կեդրոններէն մէկը ԱՄՆ-ու հետ, յառաջիկայ տարիներուն սպասելի է պատմութեան նիւթով լուրջ վիճաբանութիւն մը Ֆրանսայի Հայերուն ու Թուրքերուն միջեւ։ Թուրք լրագրողը չէ մոռցած դըրելու թէ Թուրքիա Հայաստանի հետ հարց չունի, բայց ունի Սփիւռքի հայութեան հետ որ բաղկացած է «փորը կուշտ, կռնակը տաք»երէ ու շատ աւելի մոլեռանդ է։

Է. Էօզքէօք որ մեծ սիրող մըն է եղեր Ա. Եղոյեանի ժապաւէններուն, Փարիզի մէջ իրենց թղթակիցէն տեղեկացեր է նաեւ թէ «Արարատ»ը լաւ ընդունելութիւն չէ գտած Ֆրանսայի մէջ։

ԱՆՏԻՊ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇՃԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հ. – Հայաստանի եւ Սփիւռքի երիտասարդութեան միջեւ գործակցութեան ի՞նչ եզրեր կան ընդհանրապէս եւ ձեր ծրագիրներուն մէջ մասնաւորապէս:

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. – Ինչ որ նկատած եմ, կարծես վերջին շրջանին Սփիւռք – Հայրենիք կապը թուլցած է: Ես պիտի փափաքէի, որ իւրաքանչիւր սփիւռքահայ իր կեանքին ընթացքին քանի մը ամիս կամ նուազագոյն տարի մը գայ եւ ապրի Հայաստան: Մորմոնները իրենց եկեղեցիի անդամները կը համոզեն, որ իրենց կեանքէն երկու տարի տրամադրեն եւ իրենց կրօնական հաւատալիքները քարոզեն: Այս պատճառով Երեւանի ճամբաները կը տեսնեն 100 տոկոսով ամերիկացի դէմքեր, որոնք իրենց գործը կատարելու եկած են: Ինչո՞ւ օտար մորմոն մը պիտի կարենայ այդ մէկը ընել, իսկ Հայ մը իր պապենական հողին վրայ պիտի չուզէ ապրիլ՝ իր քրտինքը խառնելով այստեղի ժողովուրդի կեանքին: Մեր կուսակցութիւնները, կազմակերպութիւնները, երիտասարդական միութիւնները այս առնչութեամբ պէտք է ծրագիր մը մշակեն յատուկ առաքելութեամբ: Ես կը հաւատամ, որ եթէ Հայ երիտասարդ մը Հայաստան գայ եւ ամիս մը մնայ, այցելէ գիւղերը, տեսնէ գիւղային կեանքը, զգայ հողը, կը կարծեմ, որ այլեւս կապուած կ'ըլլայ այս հողին: Պլատոնական հայրենասիրութիւնը կամ օդին սեղաններու շուրջ «Ա՜խ Հայաստան» երգելը ես չեմ ընդունիր: Պէտք է Հայաստան գաս, ապրիս եւ ըսես՝ այս հողը իմս է, այս երկիրը իմ երկիրն է: Կրնաս ապրիլ ուրիշ տեղ, Հայաստանցին ալ թող երթայ ապրի ուրիշ տեղ, բայց իր տունը Հայրենիքին մէջ ըլլայ: Կ'աղօթեմ եւ կը մաղթեմ, որ իւրաքանչիւր հայ երիտասարդ ունենայ այս երազը եւ իրագործէ զայն:

Հ. – Նկատելի է, որ Հայաստանի տարածքին կրօնական ծէսերը՝ պսակ, մկրտութիւն, թաղում չեն կատարուիր անհրաժեշտ բծախնդրութեամբ եւ աւանդութեամբ: Այս բոլորը երիտասարդութիւնը հեռու կը պահէ եկեղեցիէն, ստեղծելով տարօրինակ շփոթ մը: Ի՞նչ ունիք ըսելիք այս մասին:

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. – Միայն երիտասարդութիւնը չէ, որ եկեղեցիէն հեռու է: Ժողովուրդը վերջին 70 տարիներու ընթացքին հեռու մնացած է եկեղեցիէն հասկնալի պատճառներով: Սակայն համայնավարութեան օրերուն, երբ եկեղեցին արգիլեալ պտուղի կը նմանէր, կարծես ուրիշ համ մը ունէր եւ այս պատճառով ալ մարդիկ շատ աւելի մեծ թիւով կը յաճախէին եկեղեցի շարական լսելու, միեւնոյն ատեն՝ համայնավարութեան դէմ իրենց բողոքը արտայայտելու: Հիմա երբ ազատութիւն կայ, եկեղեցին դադրեցաւ խորհուրդ եւ գրաւչութիւն ունենալէ: Ժողովուրդին եւ եկեղեցիին միջեւ պարապութիւն մը ստեղծուեցաւ եւ եկեղեցին չկրցաւ այդ պարապութիւնը լեցնել: Որքան գիտեմ, Ամենայն Հայոց Վեհափառը շատ հեռատես որոշում մը տուած է՝ յառաջիկային թեմերը պիտի կազմակերպուին ծուխերու դրութեան հիման վրայ, ինչպէս պատկերը Լիբանանի մէջ: Ծխական դրութիւնը մարդը եկեղեցիին կը կապէ, որուն հովիւը հող կը տանի, որ իր ծուխի իւրաքանչիւր ընտանիքին պսակը, մկրտութիւնն ու թաղումը քրիստոնէական մեր սովորութիւններուն համաձայն ըլլան:

Ներկայիս մկրտութիւնները շատցած են, պսակները դէշ – աղէկ տեղի կ'ունենան 8 – 10 վայրկեանի ժամանակամիջոցին, իսկ թաղումները շատ քիչ են: Այս բոլորը տեսնելով ես կ'աշխատիմ գիրքի մը վրայ՝ «Քրիստոնէական թաղում» անունով: Եկեղեցին մայր է, եւ մօր պարտականութիւնն է այնպիսի լաւ դաստիարակութիւն մը ջամբել իր մանուկին, որպէսզի յետագային ինքնաբերաբար կապուի եկեղեցիին: Աստուածաշունչն ալ կ'ըսէ. «Հաւատքը լսելով կ'ըլլայ»:

Եկեղեցիին եւ պետութեան բաժանումի հասկացողութիւնը մեր մէջ տարօրինակ է: Ես խնդիր չունիմ որեւէ յարանուանութեան հետ, բայց գիտեմ, որ Հայաստանի մէջ պէտք է միայն Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցին ըլլայ: Փոքր ազգ ենք եւ բաժանումները միայն կը վիրաւորեն ու կը տկարացնեն մեզ: Չեմ խօսիր Հայ Կաթողիկէ եւ Հայ Աւետարանական համայնքներուն մասին, բայց ինչ համայնք ուզես չկայ հոս՝ Գալստականները, Շաբաթապահները, 50-ականները, Մորմոնները: Ասոնք բոլորն ալ դրամ, գիրք, կօշիկի տուփի մէջ ուտելիք կու տան: Երբ մէկուն գաւակը անօթի է, կ'երթայ եւ փրենցմէ ալիր կ'առնէ:

Մեր եկեղեցին այնքան զօրաւոր պէտք է ըլլայ, որ կարենայ ըսել. «Այս հաւատքէն ո՛չ ոք կրնայ խախտել մեզ»:

Հ. – Աղանդներու դէմ ինչպիսի՞ պայքար կը մղէ Հայ Առաքելական Եկեղեցին:

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. – Ներկայիս բաւական կազմակերպուած աշխատանք կայ: Սակայն ամէնէն մեծ պայքարը կ'ըլլայ, երբ եկեղեցին իր կոչումին ծառայէ, իր առաքելութեան հաւատայ, իր առաքելութեան հաւատարիմ ըլլայ: Եթէ այս բոլորը կատարենք, մեր ժողովուրդը օտար տեղեր չերթար, ուրիշին աղբիւրէն ջուր չի խմեր, կու գայ իր հաւատքի տունը՝ իր եկեղեցին եւ այն ատեն է, որ կրնանք ըսել, որ հայ եկեղեցին մեր ծննդավայրն է:

Հ. – Ի՞նչ ունիք ըսելիք սփիւռքահայ երիտասարդութեան ընդհանրապէս եւ լիբանանահայ երիտասարդութեան մասնաւորապէս:

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. – Ես իբրեւ լիբանանցի յատուկ զգացում ունիմ Լիբանանի նկատմամբ, որովհետեւ հոն մեծցած եմ, եկեղեցասիրութիւնս Ս. Նշանէն սկսած է՝ հայրենասիրութիւնս՝ Հ. Յ. Դ. «Բարգէն Սինի» Պատանեկան Միութենէն: Այդ հոգիով մեծցած եմ, ծառայած եմ ազգիս, եկեղեցիին, ժողովուրդիս եւ հայրենիքիս: Կ'ուզեմ, որ հայ երիտասարդները մեծնան նոյն ոգիով՝ Հայրենիքի, հաւատքի, Աստուծոյ եւ ազգի ապրումներով, որովհետեւ պէտք է մենք կեանքի մէջ հաւատք ունենանք: Այդ հաւատքն է, որ մեզի համար կեանք կ'ըլլայ, մեզի ուժ եւ սիրտ կու տայ, իսկ մեր կեանքին՝ իմաստ: Կ'ուզեմ, որ յատկապէս երիտասարդները, որոնք կեանքին նոր կը բացուին, եւ որոնց դիմաց տասնամեակներ կան, գիտնան, թէ անկատար ի՜նչ երազներ ունին, որոնք պէտք է իրագործուին: Երանի կու տամ իրենց, որովհետեւ տակաւին պիտի ապրին երկար տարիներ եւ տեսնեն մեր ազգին շքեղ ու հեռաւոր ապագան:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿՐԵՄԼԻ ՅՈՅԺ ԳԱՂՏՆԻ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐԻՑ ՄԻ ՔԱՆԻՍԸ

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Երեւան, 2003

ԹՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՄԱՐՏ 14-Ի ԸՆՏՐՈՒԹԵՆԷՆ ԱՌԱՋ

ՊՈՒՏԻՆԻ ՄՐՑԱԿԻՑՆԵՐԸ

Կը թուի որ, Մարտ 14-ին, Պուտինի ընտրութիւնը հանրաքուէի այն բնոյթը պիտի չունենայ, ինչպէս կ'ակնկալէր ցարդ: «Նեզավիսիմայա կազետա» կը պարզէ պատկերը եւ սկիզբէն կը ծանրանայ Իրինա Խակամադայի վրայ, որ ամէնէն ընդդիմադիր տարրն է սիսթեմին, բոլոր ներկայացողներուն մէջ: Իր ետին կ'ուրուագծուի Միխայիլ Խոդորկովսկիի (Եուկոս քարիւղային ընկերութեան նախագահ, բանտարկուած 2003 Հոկտեմբերին): Այլ խօսքով, մը ընտրապայքարը ձանձրացուցիչ եւ տափակ պիտի չըլլայ, ինչպէս կը նախատեսուէր, հակառակ Կրեմլինի փափաքին: Նախընտրական շրջանը շատ աւելի բուռն, դայթակղութիւններով ճոխ պիտի ըլլայ, բաղդատմամբ անցեալ Դեկտեմբերի երեսփոխանական ընտրութեան:

Ձախ կողմը, ընդդիմադիր մը երեւան ելած է յանձին՝ Սերգէյ Գլազեւի, աջ կողմն ալ՝ երկու անզիջող անձեր՝ Իվան Ռիբկին եւ Իրինա Խակամադա, ինչ որ ինքնին երեւոյթ մըն է:

Խակամադա արդէն իսկ շատ յարձակողական արշաւի մը ձեռնարկած է եւ կը հասկցնէ որ Պուտինի եւ անոր քաղաքականութեան իր քննադատութիւնները անխնայ պիտի ըլլան: Պիտի հարուածէ հո՛ն, ուր կը ցաւցնէ ամէնէն աւելի, այսինքն՝ Մոսկուայի ոճրափորձերը, Չեչենիա, Դուբրովկա թատրոնին պատանդներու հարցը, հեռատեսիլի մաքրագործումները եւ խորհրդային զանազան գործելակերպեր: Խորքին մէջ, նոր կը սկսի ազատականներու պայքարը Կրեմլինի դէմ: Այսքանը եթէ չեն հասկցած Եարլոկոյի եւ աջի ուժերու Միութեան ղեկավարները, եթէ պատրաստ չեն, ցաւալի է այդ դեմոկրատներուն համար, որոնց ամբողջական անհետացումը քաղաքական բեմէն ժամանակի հարց կը դառնայ:

Այս կացութիւնը նոր է, քանի Կրեմլինը ճնշումի որեւէ միջոց չունի Խակամադայի վրայ: Դժուար է զայն սիրաշահիլ կամ վախցնել: Աշխատած է կառավարութեան մէջ, ծանօթ է արեւմտեան երկիրներու մօտ եւ նիւթական վիճակն ալ կանոնաւոր է: Իրեն զօրավիգ են «Բաց Ռուսաստանի» մարդիկ, որոնց կարգին Լ. Նեվզլին, Եուկոսի համասեփականատէրը: Ռիբկին, գրեթէ նոյն պայմաններուն մէջ է: Ինք ալ նիւթական հարցեր չունի իր ընտրապայքարին համար: Երկուքէն ոչ մէկը կրնայ խնայել Պուտինի: Իշխանութիւնն ալ, օրինաւոր ոչ մէկ պատճառ ունի զիրենք լռեցնելու համար, ընդհակառակն, հեռատեսիլէն արտայայտուելու ժամանակաշրջանը ունին:

Ս. Գլազեւի համար, հարցը աւելի բարդ է: Պէտք է իր բառեր ընտրէ քննադատելու համար Կրեմլինը, բայց եւ այնպէս վտանգաւոր թեկնածու է Պուտինի համար: Եթէ, ինչպէս իր ընտրապայքարի մեծերը կը յուսան, առնէ ձայներու 20%-ը, այն ատեն ընտրութիւնը երկու շրջան կ'ունենայ: Այլ խօսքով, կը նշանակէ որ Պուտին յաջողած չըլլար Ռուսերու բացարձակ մեծամասնութեան բոլոր ձայները առնելու: Հետեւանքները ծանր կ'ըլլան:

Այդ պատճառով է որ Կրեմլինի այն պաշտօնատարները, որոնք արտօնած են Գլազեւի թեկնածութիւնը, դաւաճան կը նկատուին: Նախագահական վարչական մարմնին փոխ – պատասխանատու՝ Վ. Սուրկով, սխալած էր, երբ կ'ըսէր երեսփոխանական ընտրութենէն ետք՝ «Աջի եւ ձախի մարքսիստ վարդապետութեան վրայ հիմնուած քաղաքական նախկին սիսթեմը գոյութիւն չունի»: Եւ ծագած հարցը լուրջ է Կրեմլինի համար:

Իշխանութիւնը մէկ ելք ունի փրկուելու՝ ընտրապայքարէն դուրս ձգել Ռիբկինը եւ Գլազեւը, անվաւեր նկատել իրենց հաւաքած ստորագրութիւնները, ինչ ալ ըլլան անոնց քանակը եւ որակը, ստորագրութիւն ժողվողներու մէկ մասը բանտարկել: Այդ պարագային, ընտրապայքարին վերջին հանգրուանը աւելի հանդարտ կ'ըլլայ, բայց, դժուար կ'ըլլայ նախատեսել միջազգային հակազդեցութիւնները:

Ամէն պարագայի մէջ, նման բան մը կը հանդստացնէր Ռիչար Փերլի (փենթակոնի խորհրդական) կամ Ճոն Մք. Գէյնի (հանրապետական ծերակուտական) անձնաւորութիւններու եւ այլ անձերու դիրքը, որոնք կողմնակից են Ռուսաստանը Ժէ 8-էն դուրս ձգելու:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

«Համազգային»ի կազմակերպած դասախօսութիւններու շարքին, Յունուար 23ին հրաւիրուած էր Արամ Քերովբեան, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ խօսելու վերջերս ներկայացուցած տոքթորայի աւարտաճառին նիւթին՝ «Ութ ձայնով շարականներու յարմար՝ ձայն եղանակներու վերլուծման մեթոտ»ին մասին:

Մեր կրօնական մարզին այսօր անտեսուած, շատերէ գրեթէ մոռցուած, նաեւ արհամարհուած այս բաժինը որպէս մշակութային ինքնուրոյն ազգակ արժեւորելու, այժմէականին մէջ անոր տեղ տալու ջանքերով ծանօթ մասնագէտ է Ա. Քերովբեան: Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցիի դպրապետութեան պաշտօնին զուգահեռ, նաեւ գիտական պրպտումի նիւթ ըրած է մարզը: «Ակն» երգեցիկ խումբով աշխատանք կը տանի շարականները ներկայացնելու, արձանագրելու, անոր զուգահեռ՝ ուսումնասիրութեան, արխիւային գործ կատարելով:

Ան շատերու համար դժուարամատչելի կալուածը յաջողեցաւ դիւրին ըմբռնելի ձեւով ներկայացնել: Բացատրեց ութ ձայներու բնոյթը որ գործնական իմաստով կը յայտնուէր որպէս զանազան կառոյցներ միացնող համակարգ: Ամենահին օրինակները կը պատկանէին ասորական, ապա բիւզանդական ու հայկական աւանդութեան: Այս շարականները «ձայն» եւ «կողմ» կոչուած քառակի դասաւորում մը ունէին, ամէն մէկը իր ենթա – բաժանումներով: Անոնցմով կազմուած համակարգը կը գործադրուէր տարեկան եկեղեցական օրացոյցով: Շարականներու եղանակներէն մեզի հասած են միայն անոնք որ արձանագրուած են. այդ պատճառով, այսօր մարդ չի գիտեր թէ տուեալ շարական մը ինչպէս կ'երգուէր, օրինակ՝ Մշոյ Սուրբ Կարապետին մէջ:

Ա. Քերովբեան արեւելեան համակարգի ձայնեղանակի մը պարփակած յատկանիշերը – յաջորդականութիւն, որակ, դասակարգ – ճշդած է ու անոնց օգնութեամբ վերլուծումի ենթարկած շարականներու խումբ մը:

Հասկնալի է որ շատ մը ուրիշներու պէս, շարականներու մարզն ալ 1915-ին կորական խզում մը արձանագրած է: Շարականներու բնական փոխանցումի գլխաւոր գետինը դադրած է գոյութիւն ունենալէ: Կայ խորհրդային կարգերու տիրած Հայաստանը, կայ Սփիւռքը: Առաջինը չի կրնար պարտադրուած սահմաններ զանցել, իսկ Սփիւռքը քաղքենի հաւանականութիւններէ բաղկացած է, – հետամուտ է արեւմտեան ճաշակը իւրացնելու: Նման համայնապատկերի մէջ մեծապէս տուժած են շարականները:

Ա. Քերովբեան նիւթը ընդլայնեց պատասխանելով զանազան հարցումներու որոնք վերաբերեցան Կոմիտասի, փոխանցման հարցերու, Հայաստանեան հրատարակութիւններու, եւ այլն:

Հոս եւս արձանագրելի մատնանշումներէն էր այն որ շարականներու ուսումնասիրութեան, տիրութեան կալուածին մէջ լուրջ յապաղում կայ, նաեւ պատկան իշխանութեան կողմէ որ այս պարագային եկեղեցականն է, կայ անյետաձգելի հետաքրքրութեան, հոգածութեան պակաս:

Դասախօսութիւնն ու հետեւած հարցում – պատասխան – զրոյցի բաժինը աւարտեցաւ «Ակն» խումբին նոր հրապարակ ելած ձայնասփիւռ կտորի մը ունկնդրութեամբ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Սուրիահայ նամականի

ԱՐՄԱՇ ՎՐԴ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ՝ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԹԵՄԻՆ

ՀԱԼԷՊ («Յառաջ»). –

2004 Յունուար 12-ին, Դամասկոսի թեմին Ազգային Գաւառական Ժողովը տեղւոյն առաջնորդ ընտրած է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնայ երիտասարդ միաբաններէն, սուրիահպատակ՝ Արմաշ Վրդ. Նալպանտեանը:

Ընտրութեան լուրը հրապարակուեցաւ պաշտօնական կարճ հաղորդագրութեամբ մը, զոր Գաւառական Ժողովը ի լոյս ընծայեց Պէյրութի «Արարատ» շաբաթաթերթի Յունուար 23 – 29-ի թիւին մէջ:

Սուրիական մայրաքաղաքի նորընտիր առաջնորդը, որ արդէն իսկ ձեռնարկած է իր պաշտօնին, աւազանի անունով՝ Յակոբ, ծնած է Հալէպ, 1973-ին: Նախակրթութիւնը ստացած է ծննդավայրի Կիլիկեան վարժարանին մէջ: 1987-ին մեկնած է Ս. Էջմիածին եւ աւարտած Գէորգեան Հոգեւոր ճեմարանը, 1993-ին: Նոյն տարին իբրեւ սարկաւագ զործուղուած է Գերմանիա, ծառայելով տեղւոյն հայ համայնքի եկեղեցական շրջանակներուն մէջ, բայց միաժամանակ հետեւելով կրօնագիտական բարձրագոյն դասըն – թացքներու, նախ՝ Նիւրէմպէրկ – Էրլանկէնի, ապա աւելի ուշ՝ Թիւպինկէնի կաթոլիկ աստուածաբանական համալսա – րանը: Կուսակրօն քահանայ ձեռնադրըւած է 1997, Նոյեմբեր 22-ին, Քէօլնի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, ձեռամբ Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդ Գարեգին Արք. Պէքճեանի: Մինչեւ վերջերս, հոգեւոր հովիւն էր հարաւային – Գերմանիոյ ցանուցրիւ հայ գաղութներուն:

Տեղին է նշել, որ Դամասկոսի Թեմը 1956-ի եկեղեցական տագնապի օրերէն ասդին՝ կը մերժէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան (որուն ենթակայ է պատմականօրէն) հոգեւոր իրաւասու – թիւնը ու կը նախընտրէ վայելել Սուրբ Էջմիածնայ Մայր Աթոռին հովանին: Գաղութին վերջ առաջնորդին՝ Գնէլ Արք. Ճէրէճեանի վախճանումէն (2001 Օգոստոս) ասդին՝ Թեմը թափուր կը մնար: Թէեւ՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանը իր պաշտօնական «Տօնացոյց»երուն մէջ հետեւողականօրէն կը շարունակէ նկատել զայն իրեն ենթակայ վիճակ մը:

Աւելի քան 45 տարիէ ի վեր յամեցող երկփեղկումն ու «կողմ»երու միջեւ շարունակուող անհասկացողութիւնը հարթելու բազմաթիւ փորձեր, դժբախտաբար, ապարդիւն մնացած էին առ այսօր: Դամասկոսի Թեմը շարունակած էր մնալ խնկական «կռուախնձոր» մը՝ կաթողիկոսական երկու Աթոռներուն միջեւ...

Դամասկոսի մէջ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին ունի միակ աղօթատեղի մը՝ Ս. Սարգիս հնադարեան վանքը, որուն կից կը գտնուին Ազգային Առաջնորդարանն ու Ս. Թարգմանչաց միջնակարգ վարժարանը: Թեմին ենթակայ է նաեւ Հոմսի համայնքը՝ Ս. Մեսրոպ եկեղեցիով:

Արմաշ Վրդ. Նալպանտեանի թեմակալ ընտրութեամբ, կարելի է յուսալ թերեւս, որ նոր շրջան մը կը բացուի 5000 գնահատուող փոքրաթիւ այս գաղութին ազգային – եկեղեցական կեանքին մէջ եւ հինէն ժառանգուած այլեւս ժամանակավրէպ տարակարծութիւնները իրենց տեղը կը թողուն համերաշխ ու միաբան գործակցութեան:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԵՐ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԿԸ ԴԱՌՆԱՆ

Ամերիկեան մամուլի որոշ անուններ ուշադրութեամբ անդրադարձած են թըրքական թերթերու այն լուրին թէ Թուրքիոյ մէջ 2003-ի ընթացքին մօտ 35 հազար Թուրքեր քրիստոնեայ դարձած են: Գերմանական աղբիւրներ ալ անդրադառնալով երեւոյթին, կ՚աւելցնեն թէ այդ թիւը կազմողներուն մեծ մասը հայկական ցեղասպանութեան փոհերուն բռնի կերպով մահմեդականութիւն ընդունած շառաւիղներէն բաղկացած է:

Աւելի հետաքրքրականը այն է որ տըրւած թիւը, այդ մասին լրատուութիւնը գիտումնաւոր նկատողներ ալ կան, ինչպէս Ու. Սիմէոն – Նէթթօ. ան «Ունայթէտ փրէս ինթերնէշընըլ»ի (Յունուար 23) մէջ գրած է թէ այդ մասին խօսելու մղած է Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան հարցը: Լրատուութիւնը կը միտի իսլամական շրջանակներուն բաւելու թէ Թուրքերու քրիստոնէացման հեռանկար մըն ալ պէտք է նկատի ունենալ Եւրոպայի անդամակցութեան ջանքերուն մէջ...:

ԴԷՊՔԵՐԷ ԴԷՊՔԵՐ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 14-ին, նշուած է ՀԵԴ-ի հիմնադրութեան 70-ամեակը, կազմակերպութեամբ ՀՑԴ ԳԵՄ.ի կեդրոնական վարչութեան: Բանախօսելու հրաւիրուած էր ՀԵԴ-ի շրջանաւարտ ընկեր և կեդրոնական վարչութեան նախկին ներկայացուցիչ եւ այժմ ԱՄՆ-ու Հայ Դատի յանձնախումբի ատենապետ՝ Քեն Խաչիկեան: Ձեռնարկին հանդիսավար եղած է Սօսի Ասատուրեան, որ բացման խօսքէն ետք բեմ հրաւիրած է Գանատայի Հ. Յ. Դ. Կեդրոնական Կոմիտէի ներկայացուցիչ՝ Յակոբ Տէր – Խաչատուրեան, որմէ ետք, Զաւէն Տէր – Սահակեան փոխանցած է Միութեան խօսքը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, որու յաջորդած են փոխանցման արարողութիւն մը ՀԵԴ Գանատա – յի Պատանեկան Միութեան Հ.Յ.Դ. Գանատայի Երիտասարդական Միութեան շարքերը եւ խոստման արարողութիւնը, նախագահութեամբ ՀՅԴ ԳՊՄ-ի ընդհանուր վարիչ մարմնի ատենապետ՝ Յակոբ Լախոյեանի: Հանդիսավարը, ապա, խօսքը տուած է օրուան բանախօս՝ Քեն Խաչիկեանի: Ձեռնարկը փակուած է «Մըշակ բանուոր»ով:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայկազեան համալսարանի ուսանողներէն՝ Քնարիկ Մուրատեան (համակարգիչներու գիտութեան բաժնի ուսանողուհի) մասնակցած է Դեկտեմ – բերին տեղի ունեցած արաբական աշխարհի ախոյենութեան եւ խլած է առաջնութիւնը եւ հանդիսացած՝ արաբական աշխարհի իգական սեռի ճատրակի 2003-ի ախոյեան: Ինք «ճատրակասէր» ընտանիքի զաւակ է: Քոյրը՝ Սիւզան նոյնպէս ճատրակի մրցանակակիր է, իսկ եղբայրը՝ Խաչիկ ճատրակի ուսուցիչ է: Մուրատեան քոյրերը Լիբանանի ճատրակի պատմութեան մէջ, իրենց առաջնակարգ տեղն ունին:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Էմմակոս» ցուցասրահին մէջ, Յունուար 20-ին, բացուած է գեղանկարիչ Փօլ Կիրակոսեանի գործերուն ցուցահանդէսը, արուեստագէտին մահուան տասնամեակին առթիւ: Ցուցահանդէսին հովանաւորութիւնը ստանձնած էր վարչապետ Ռաֆիկ Հարիրի: Կազմակերպիչն էր Լիբանանի Մամլոյ ակումբը:

ՍՈՒՉԱՎԱՅԻ (Ռումանիա) մէջ, Դեկտեմբեր 13-ին յատուկ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է Զամքա վանքի, եկեղեցւոյ ամրացման եւ վերանորոգումներուն առթիւ: Ընդունման յանձնախումբը բաղկացած էր Կրօնից եւ Մշակոյթի նախարարութեան, պաշտպանական յուշարձաններու ազգային պաշտօնատեղի անդամներէն եւ այլ անձնաւորութիւններէ, որոնց շարքին ճարտարապետ Ժիրայր Կիւլպէնկեան, Թորգոմ քահանայ Մանտալեան: Հայոց արքեպիսկոպոսութիւնը շնորհակալութիւն յայտնած է բոլոր անոնց որոնք իրենց օժանդակութիւնը բերած են վերանորոգութեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

Գիտութեան ակադեմիայի հնագիտութեան հիմնարկին ու Լիոնի համալսարանին արշաւախումբը Քասախ գետի ափին, Աստաշէն գիւղին մօտ կատարած պեղումներէն մինչեւ Ք. ա. 7 – 6-րդ հազարամեակներուն պատկանող իրեր յայտնաբերած է: Անոնց մեծ մասը օպսիտիէնէ պատրաստուած գործիքներ են, նաեւ Ք. ա. 5-րդ հազարամեակէն խեցեղէններ: Պեղումներու վայրը 150 քառակուսի մեթր տարածք ունի, 3 մեթր խորութիւն: Պեղումները սկսած են 1999-ին ֆրանսական կողմին նիւթական միջոց – ներով: Կը նախատեսուի յառաջիկայ գարնան եւս շարունակել աշխատանքը, յետոյ, աչնան հրատարակել հաշուետուութիւն մը:

«ԽՂՈՒԱԾ ՄԵՂԵԴԻ՝ ՋՈՒՂԱ» ԺԱՊԱՒԷՆԸ

Նախիջեւանի պատմական ճարտարապետական, մշակութային արժէքներուն նուիրուած «Խղուած մեղեդի՝ Ջուղա» ժապաւէնը Յունուար 27-ին ներկայացուած է Երեւանի Ամերիկեան համալսարանին մէջ: Հեղինակն է հնագէտ, ազգագրագէտ Արգամ Այվազեան. ան 1965-էն զբաղած է Նախիջեւանի հայկական պատմամշակութային ժառանգութեան ուսումնասիրութեամբ: Հրատարակութեան պատրաստ են անոր Ջուղայի արժէքներուն նուիրուած տասը հատորները ուր ընդգրկուած յուշարձաններուն մեծ մասը 1998 – 2003 տարիներուն հիմնայատակ աւերուած է:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Սիրտս կը զարնէր արագ: Ձեռքերս ըսկըսան դողդողջել յուզումէս: Պահարանին մէջ յանկարծօրէն նկատած էի նաեւ թղթադրամներ, որ եթէ գործածել ուզէի, առնուազն երկու ամիս կրնայի ապրիլ հանգստօրէն, առանց աշխատելու: Սիրտս ցաւեցաւ: Վիրաւորուած ինքնասիրութիւնս կը նեղէր զիս: Զգացած ամբողջ ուրախութիւնս, ինկաւ գետին փտած պտուղի մը պէս: Սիրտս սկսաւ աւելի արագութեամբ զարնել: Կը խածնէի շըրթունքներս ու կը զգայի, որ կը տժգունէիմ: Ցանկարծական յոգնութիւն մը եկաւ վրաս:

– Տժգունեցար, Երուա՛նդ,– ըսաւ Վահրամը, – տեղ իր նստինք:

Աչքերուս կը նայէր գորովով: Սիրտս փղձկեցաւ, արցունքներս այրեցին թարթիչներս ու տղու մը պէս սկսայ արտասուել:

Բազմութիւնը կը նեղէր զիս: Վահրամը թերեւս բռնեց ու գացինք ծովեզերք: Նստանք արեւին մէջ, բուռն ջերմութենէն սարքած ու բարի քարերուն վըրայ:

– Ինչո՞ւ կուլաս, – կը հարցնէր Վահրամը անհամարձակ, նայելով իր չար ու արտայայտիչ աչքերով աչքերուս:

Դողդողջուն երկարեցի երկաթը: Կարդաց:

– Նայէ՛ ասոնց ալ, – ըսի ցաւով ու ցոյց տուի թղթադրամները:

– Կը հասկնամ, – ըսաւ ցած, – զրկած է որ հագուստներդ կանոնաւորես ու չաշխատիս:

– Ես պիտի ղրկեմ, – ըսի արցունքներուս մէջէն, – թո՛ղ հասկնայ որ...

Ու ձայնս խեղդուեցաւ յուզումէս: Ընկերոջս ուսին վրայ կ՚արտասուէի: Սիրտս կը ցաւէր: Զայն փրցնելու ծարաւ մը կը նեղէր զիս: Հիմա յաճախ կը պատահի ինծի ատիկա: Յանկարծօրէն ցաւիս մէջէն, սիրտս փրցնելու ուժեղ ու չար ցանկութիւն մը: Այո՛: Փրցնելու: Որովհետեւ, ամէն տառապանք մեզի կու գայ այդ մսի պատառէն, նաեւ ամէն ուրախու – թիւն: Իսկ երբ ան կը դադրի զինովութեան բաժակ մը ըլլալէ՝ կը դառնայ դառնութեան ու չարչարանքի գաւաթ մը:

Ցեամփիջօրէի տաք ու բարի արեւը կ՚իյնար ուսերուս: Արտասուքներս սրբեցի ու գլանիկ մը վառեցի: Ծուխին մէջէն կը տեսնէի Ափիկին աչքերը: Ցետոյ կամաց կամաց անոր առատ ու անոյշ մազերը: Ցետոյ իր հասակը սլացիկ ու ազնուր, եւ սիրտս կը լենար ներողութեամբ ու անսահման սիրով:

– Եթէ ես ղրկես կը վշտանայ, – ըսաւ Վահրամը, – լաւ է պահես:

Լռեցինք: Նաւակները ծուլօրէն կը հանգչէին եզերքը: Ձկնորս մը անցաւ մեր քովէն: Բարձրացանք ու ուղղուեցանք հանրային պարտէզ: Բազմութիւնը լեցուցած էր ամէն ծառուղի խումբ-խումբ: Մեր տղաքները կը վազէին ռունդերնին տնկած աժան համբոյրներու ետեւէն: Արեւը կը ծռէր վար հորիզոնէն, ողողելով ամբողջ ծովեզերքը իր ջերմութեամբը: Խորը՝ կարմիր շղարշներ հագած հարիւրաւոր աղջիկներ կը պարէին: Նըւագախումբը կը նուագէր: Աղջիկներու գաշնաւոր ու քաղցր շարժումները, նըւագին անոյշ մելամաղձոտութիւնը, բազմութիւնն ու աղմուկը վայրկեան մը գրաւեցին զիս, այսուհանդերձ միտքս կ՚աշխատէր անկախաբար: Մտածում մը հետզհետէ կը բարձրացնէր իր հասակը միւսներուն մէջէն ու կը պարտադրուէր ինծի:

– Այո՛, այո՛, – կ՚ըսէր մտովի, – թո՛ղ գայ Ափիկը ու իր աչքին առջեւ կը պատռեմ ղրկած դրամները...

Այս միտքը բնական ու տրամաբանական թուեցաւ ինծի եւ վերադարձ մաքի հանդարտութիւնս ու բնական զուարթութիւնս:

– Ի՞նչ որոշեցիր ընել, – հարցուց Վահրամը:

– Ցետոյ կ՚ըսեմ, յետոյ կ՚ըսեմ, – ըսի զարնելով ուսին:

Զատուեցանք ու խառնուեցանք բազմութեան:

Յանկարծ մէկը ձայնեց:

– Բարե՛ւ, տղաք...

Մեր ուսուցիչ Աւետիսեանն էր, որ եկած էր մեր ընկերներու վերջին խումբին հետ նոյն օր: Մօտեցանք սեղմե – ցինք իր ձեռքը: Ցետոյ պատահեցաւ այնպէս, որ ես ու ինք մինակ մնանք: Վահրամը խառնուեցաւ մեր միւս ընկերնե – րուն, որ ծառերուն տակ կը հետապնդէին իրենց հասակակից աղջիկները: Արեւը սկսած էր խոշորնալ ու հետզհետէ դըլպչիլ ծովուն մակերեսին, քիչ յետոյ անշուշտ պարպելու համար իր տակէն պարունակութիւնը ջուրին կապոյտ ծոցը:

Պահը քաղցր էր: Գիշերամո՜ւտ՝ պարտէզին վրայ: Անկիւնէ մը գինով գինովներ կը կանչէին «Միջազգայնական»ը: Նստանք ազատ նստարանի մը վրայ ու վայրկեան մը դիտեցինք անցնող բազմութիւնը:

– Տկարացեր ես, Երուանդ, – ըսաւ Աւետիսեանը, – տժգոյն ես ու տխուր, ի՞նչ ունիս...

– Ոչինչ, – ըսի – ընդհակառակը, ուրախանալու պատճառներ ունիմ...

Նայեցաւ աչքերուս համակրանքով:

– Վերջին պահուն Օրիորդ Սիրարփին եկած էր մեզի, ծրար մը յանձնեց որ տամ քեզի, յետոյ միասին կ՚երթանք կուտամ...

– Շնորհակալ եմ, – ըսի դողդողջուն, հազիւ անձկութիւնս պահած:

Կ՚ուզէի հարցնել, թէ ի՞նչ կայ ծրարին մէջը, բայց չէի համարձակեր:

– Կարծեմ տետրակ մըն է, – շարունակեց:

(Շար. 53)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԻԼԱՆՕ. — Երանուհի Բամպակեան 100 Եւրօ «Միտք եւ արուեստ»ի 300–րդ թիւին առթիւ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր - Դաւթեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, Կիրակի, Փետր. 8, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, 6 ռիւ Կոմիտաս, ողբացեալ խաչուհիներու յիշատակին:

Արարողութենէն ետք՝ ճաշ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը Քերովբէ Նոտարեանի մահուան առիթով ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Օր. Անահիտ Մուշխեան 100 Եւրօ, Բիւզանդ Եաղուպեան (Դամասկոս), Նիքոլա Նոտարեան 150–ական Եւրօ:

Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը Քերովբէ Նոտարեանի մահուան առիթով ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. —

Ժորժ Մուշխեան, Բիւզանդ Եաղուպեան (Դամասկոս), Նիքոլա Նոտարեան 150–ական Եւրօ:

(Շար. Ա. էջէն)

կելով զանոնք, քանի սիտայի միլիոնաւոր զոհեր կան Ափրիկէ, որովհետեւ «դեղարաններու գարթելներու ցեղասպանական գործունէութիւնը, մերժելով գինները նուազեցնել, արգելք է որ դարմանուին»: Քենիայի մէջ, ամէն օր 400 հոգի կը մեռնի, մինչ Եւրոպա հիւանդութիւնը նոյնքան մահացու չէ: Պահքի պապական պատգամին առթիւ, գերպ. Գորտէս խիստ կերպով արտայայտուած է, շեշտելով՝ «մանուկներ կը մեռնին, որովհետեւ դեղ չունին», մինչ հայր Անճելօ տ'Ակոսթինօ մինչեւ իսկ ցեղասպանութեան մասին կը խօսէր:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ հարաւ - արեւելեան շրջանը՝ Ղազնիի մօտ, պայթումի մը հետեւանքով 7 ամերիկացի զինուորներ մեռած են, ութերորդ մըն ալ անհետացած է:

ԶՈՒԻՑԵՐԱՀՊԱՏԱԿ մահմետական աստուածաբանը՝ Թարիք Ռամատան յայտարարած է որ դասախօս նշանակուած է ԱՄՆ Նոթր–Տամ կաթողիկէ համալսարանը, ուր պիտի երթայ վերամուտին: Ռամատան դժգոհ է Ֆրանսայէն, ուր չկրցաւ արտայայտուիլ, որովհետեւ վարձուած սրահը ընջած էր համաձայնութիւնը: Ռամատան կը մեղադրուէր հակահրէական իր արտայայտութիւններուն համար:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (300) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

Եթէ միայն,
Գոհանամ, Սրբացում *Ա. ԱԼԻՔԵԱՆ*

Զապէլ Եսայեանի եւ
Յակոբ Օշականի թղթակցութիւն մը
Վ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Liber, libre *Ch. MATOSSIAN*

Janine Altounian
L'Ecriture de Freud *ALIDZ SAVAYAN*

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Շաբաթ, Փետրուար 7, տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE
APOSTOLIQUE ARMENIENNE
DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՅՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**

En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures

au Théâtre «G y p t i s »
136, rue Loubon, 13003 Marseille

P.A.F. : 12 Euros

Renseignements :
☎ 06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE

organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis
(MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h
au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AERIENNE
ARMENIAN
ARMÉNIE
PROMOTION SPÉCIALE
AVION* +7 NUITS HOTEL****
+TRANSFERTS
500€*
* A partir de
* Depart Paris
PARIS • SABERATOURS
11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77 Nouvelle Adresse
LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIERE 13001 MARSEILLE TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30
Sabera@wanadoo.fr www.saberatours.fr

l'Association MACHTOTZ pour la défense de la langue arménienne

organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans,
qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations** de tous les jours, ainsi que de lire et écrire l'arménien.
Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris.
(Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES
Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio
(2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ Է

աշակերտներու, ուսանողներու, թատերասէրներու եւ մանկավարժներու համար

ՄԷԿ ԱՐԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԿԱՇԱՐ–Ի
Ա. Բ. եւ Գ. Հատորները

Հրատարակութիւն՝
Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեան / Փարիզ

Խմբագրեց՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Մասնակցութեամբ՝
ԺԻՐԱՅՐ ԶՈԼԱՔԵԱՆԻ

Առաջին անգամ ըլլալով ի մի են բերուած՝ Խ. Աբովեանց, Գ. Սունդուկեանց, Յ. Պարոնեան, Թլկատինցի, Վ. Թէքէեան, Յ. Օշական, Կ. Զարեան, Գ. Մահարի, Զ. Մ. Որբունի եւ շատ ուրիշ ժամանակակից հեղինակներու

40 ՄԷԿ ԱՐԱՐ ԹԱՏԵՐԿՆԵՐԸ

Ամբողջական շարքի արժէքը (3 հատոր)՝ 45 Եւրօ:

Ստանալու համար դիմել՝
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, rue Monsieur le Prince, 75006 Paris
Tél. : 01 43 26 88 65

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԶՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը մասնակցի. —
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբը:

Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20.30–ին:

Centre Culturel SAINT MESROB

Le jeudi 5 février à 20h45
ANAHIDE TER MINASSIAN
donnera une

CONFERENCE

sur
ANTOINE POIDEBARD ET L'ARMENIE (1904 - 1920)

Antoine Poidebard, missionnaire jésuite, fut représentant militaire français dans l'éphémère République d'Arménie (1918-1920), puis enseignant à l'Université Saint Joseph de Beyrouth et promoteur de l'archéologie aérienne au Levant.

Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg
— Entrée libre · Cocktail —

B A R D I G
présente

« EGLISES ARMENIENNES »

EXPOSITION — VENTE DE PHOTOGRAPHIES D'ART
du 20 janvier au 1er février

— Entrée libre — Cocktail —

Exposition : tous les jours de 17h à 20h
Samedi et Dimanche de 15h à 20h.
10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge